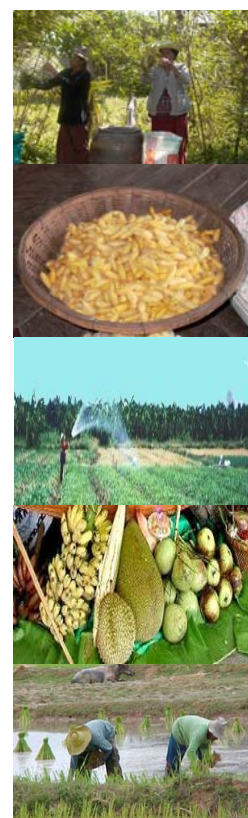

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6 บทเรียนจากภาคใต้

คำนำ

ผลการวิจัยที่นำมาเสนอนี้เป็นความรู้ที่ได้จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในช่วงที่ชุมชนได้รับการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้านจากรัฐบาล เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในระยะยาวที่จะให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการสร้างเสริมศักยภาพของชุมชน ในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต ดังนั้นถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะใช้ยุทธศาสตร์ของการจัดสรรเงินลงไปให้หมู่บ้านในวงเงิน 1 ล้านบาทเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน พัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ ให้กับสมาชิกของชุมชน แต่เป้าหมายสำคัญมิใช่เป็นเพียงการสร้างระบบสินเชื่อหรือระบบธนาคารให้กับชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงนับเป็นทุนอย่างหนึ่งที่ได้นำไปในชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทุนนี้ ร่วมกับทุนทางด้านทรัพยากร สังคม ความรู้ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิม เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน การวิจัยนี้จึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมโดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้ และเทคโนโลยี รวมทั้งสามารถติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรทางสังคมภายนอกอื่น ๆ อย่างเสมอภาค ทั้งนี้ความรู้และความเข้าใจในมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

การสร้างความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากแต่ละชุมชนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้งที่มีการคมนาคมติดต่อกับเมืองหรือชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างสะดวก เป็นต้น โดยชุมชนแต่ละแห่งได้มีกระบวนการของการสร้างสมความรู้ที่จะทำมาหากิน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต ฯลฯ ซึ่งต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนหรือการจ้างแรงงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ การร่วมมือกันสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชนมาโดยตลอด ก่อให้เกิดเป็นทุนในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ซึ่งทุนเหล่านี้เมื่อก่อรูปขึ้น ก็จะช่วยให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไปอีก โดยกระบวนการนี้จะดำเนินต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

เป้าหมายสำคัญของการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การศึกษาถึงกระบวนการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค และเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนจากจุดยืนของชุมชนได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผู้วางนโยบายจะได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและความรู้ เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ตั้งไว้ อันจะเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบาย และเพื่อให้นโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในการดำเนินการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้เลือก ชุมชน 53 แห่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case studies) เพื่อทำความเข้าใจกับกระบวนการสะสมทุนชุมชนซึ่งรวมถึงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อม และกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานรากเน้นการสร้างความรู้จากจุดยืนและมุมมองของชุมชน โดยมีได้มุ่งตรวจสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่มีอยู่ ทฤษฎีและความรู้ที่ได้จะมาจากประสบการณ์ การรับรู้ ความคิดของชุมชน

นอกจากนี้ โครงการวิจัยนี้ยังได้เลือกชุมชนอีก 9 แห่งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน โดยใช้วิธีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งมีกระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ชุมชนกับนักวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยนักวิจัยและชุมชนจะร่วมกันประสานงานกับสถาบันวิชาการ องค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อเข้าร่วมกันทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จะเลือกดำเนินการในชุมชนซึ่งมีภัยอุปสรรคที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะช่วยให้สามารถเอาชนะอุปสรรค และปัญหาได้

การวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยทุนของชุมชนมีความหมายกว้าง หมายถึง สิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้เจ็บป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพากันและกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ

ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้นหรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของชุมชน การสืบค้นเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และรวมไปถึงการวางยุทธศาสตร์ที่จะทำให้อุณหภูมิทุนชุมชนที่มีอยู่เกิดการสะสมทุนของชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน โดยรวมวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยกรณีศึกษา มีดังต่อไปนี้

(1) เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่ม ระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)

(2) เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน สัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรสังคมภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับความพอเพียงของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอเพียงในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด

(3) เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจ อันมีพลวัตของการปรับเปลี่ยนมาจากอดีต ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

(4) ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

(5) เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องการทำมาหากิน การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

ผลจากการศึกษารณีศึกษาได้แก่องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน ซึ่งโครงการวิจัยนี้จะนำเสนอเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่

(1) ช่วงก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ (เช่น การผลิตเพื่อขาย การซื้อสินค้าเพื่อบริโภคแทนการผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ การแลกเปลี่ยนผ่านกลไกตลาด ฯลฯ)

(2) ช่วงที่ชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน

(3) ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้าไปในชุมชน ซึ่งในช่วงนี้จะได้องค์ความรู้จากการศึกษาติดตามชุมชนในระยะเวลา 2 ปี คือเริ่มจากช่วงเวลาที่ได้รับกองทุนหมู่บ้านและศึกษาติดตามชุมชนเหล่านี้ไปจนถึงสิ้นปีที่ 2 และจากการศึกษาแบบย้อนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนที่ได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านไปแล้วเมื่อเริ่มต้นโครงการวิจัย

คณะผู้วิจัยหวังว่าองค์ความรู้ที่ได้จากกรณีศึกษาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน (เช่น การปลูกข้าว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปสินค้า การท่องเที่ยวและบริการอื่น ๆ ฯลฯ) จะต้องมีการเชื่อมโยงกัน (เช่น ทางด้านภูมิศาสตร์ ระบบตลาดสาธารณะูปโภค ระบบสินเชื่อ ความรู้และเทคโนโลยี องค์การสนับสนุน ฯลฯ) โค้งงอที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในระดับที่ชุมชนมีอำนาจอิสระ และสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับองค์กร/บุคคลภายนอก ในด้านความรู้และเทคโนโลยี ในด้านเงินทุน และในด้านการตลาด ซึ่งในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตต้องการเครือข่ายของการติดต่อสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก (เช่น กรณีของการนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ไปขายในตัวจังหวัด กรณีของการส่งออกผลผลิตไปขายต่างประเทศ)

ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายถึงทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ จะช่วยให้ผู้วางนโยบายชุมชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ต้องการความรู้จากนักวิชาการที่เหมาะสมรวมทั้งความต้องการจำเป็นในระดับการวางนโยบายและกำหนดแผนการพัฒนาที่แยกออกได้หลายระดับ ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความรู้ของนักวิชาการ และกระบวนการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากกว่าที่เป็นมาในอดีตผลจากการวิจัยนี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและกระบวนการสะสมทุน โดยบทเรียนจากชุมชนหนึ่งเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การนำความรู้จากชุมชนเผยแพร่ไปสู่ผู้วางนโยบาย นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณชนจะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ภายนอกชุมชนบนฐานของความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ไม่เกิดช่องว่างทางความรู้และความคิดอย่างที่เคยเป็นมา

นภาพรณ์ หะวานนท์

เพ็ญศิริ จีระเดชากุล

สุรวุฒิ ปัดไธสง

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

การจัดการกองทุนภายใต้ศรัทธาแห่งอิสลาม

ดร. พิทักษ์ ศิริวงศ์

ดวงรัตน์ ดีแม

บทที่ ๑

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษา และวิธีการศึกษา

บ้านท่าราบ ชุมชนมุสลิม ชุมชนหนึ่งทางภาคใต้ ของประเทศไทย ชาวบ้านในกลุ่มแรกอพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากในสมัยก่อน หมู่บ้านดังกล่าวไม่มีถนน มีเพียงทางเดินแคบ ๆ เมื่อบ้านท่าราบมีถนน ชาวบ้านบางส่วนจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านท่าราบ เพื่อความสะดวกในการเดินทางสัญจร

บ้านท่าราบก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ ที่มาของชื่อหมู่บ้านนี้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน เป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีที่ดอนหรือที่ภูเขา ท่าราบเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ประกอบด้วยครัวเรือน ๑๑๕ ครัวเรือน มีประชากรประมาณ ๗๐๐ คน เป็นผู้ชายประมาณ ๓๐๐ คน และเป็น ผู้หญิงประมาณ ๔๐๐ คน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีระบบความสัมพันธ์ของชุมชนใกล้ชิดกันแบบเครือญาติ

สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านท่าราบ เป็นหมู่บ้านมีความเป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น มีอากาศบริสุทธิ์ ปราศจากมลภาวะใด ๆ พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง แต่มีคลองระบายน้ำ เมื่อมีฝนตกน้ำท่วมไม่นาน เนื่องจากสามารถระบายลงคลองที่ไหลลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านจะพบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวน โดยมีสวนมะพร้าว และมีต้นตาลโตขึ้นอยู่ทั้งหมู่บ้าน สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้าน ยังมีลักษณะเป็นชนบท แม้ว่าหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นว่าบ้านตาระ และต่อมาภายหลังเมื่อไม่นานมานี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านท่าราบ ปัจจุบันนี้การเดินทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ เป็นไปด้วยความสะดวกสบาย ใช้เวลาเดินทางจากอำเภอเมือง ถึงหมู่บ้านไม่เกิน ๑๕ นาที โดยทางรถยนต์

หรือรถจักรยานยนต์ เนื่องจากเมื่อ ๕ ปีที่ผ่านมา มีถนนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ มาจากองค์การบริหารส่วนตำบล มาสร้างแทนถนนลูกรังซึ่งเป็นถนนเก่า ที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้เป็นเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านมาตั้งแต่ในอดีต

บ้านท่าราบ เป็นชุมชนเก่า ชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัย ตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านเรือนมานานนับร้อยปี ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้อง บ้านใดบ้านสร้างด้วยคอนกรีต คุณตาท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนที่นี้ยังมีสภาพเป็นป่า มีป่าไผ่ ต้นสาคร ต้นหว้า ต้นมะพร้าว ต้นตาล เป็นจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่เป็นดินเหนียว และดินร่วนปนทราย จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับการใช้ในการทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกผัก ในสมัยก่อนหมู่บ้านนี้จัดว่าเป็นพื้นที่เปลี่ยว บ้านเรือนอยู่ห่างกันมาก มีการถางป่าเพื่อนำที่ดินมาทำสวนมะพร้าว ปลูกพืชผักสวนครัว ในสมัยก่อนชาวบ้านใช้น้ำบ่อในการบริโภค โดยบ่อน้ำบ่อหนึ่งมีชาวบ้านจากหลายครอบครัวใช้ร่วมกัน ส่วนระบบน้ำประปาเพิ่งเข้าถึงหมู่บ้านเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากชาวบ้านได้ร้องขอความช่วยเหลือ ไปยังหน่วยงานของรัฐ เพราะมีความลำบากไม่มีน้ำไว้ดื่มกิน

การคมนาคมในสมัยก่อนใช้การเดินทางเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตนั้นท่าราบมีปัญหาเรื่องใจผู้ร้ายที่เข้ามาขโมยวัวที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ เมื่อวัวถูกขโมย ชาวบ้านมักใช้วิธีการ ป่าวร้อง และตีเกราะเป็นสัญญาณ เพื่อขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน ทันทีที่ได้ยินสัญญาณ ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างมารวมตัวกันเพื่อติดตามใจ โดยที่พวกเขาจะไม่ไปแจ้งความ หรือร้องขอความช่วยเหลือจากทางตำรวจ หรือจากทางราชการ แต่จะช่วยเหลือกันติดตาม และเมื่อสามารถจับผู้ร้ายได้ ชาวบ้านจะนำตัวผู้ร้ายดังกล่าวกลับมา แล้วให้ผู้มีอิทธิพลที่ชาวบ้านนับถือในหมู่บ้านเป็นผู้วินิจฉัยความผิด มีการลงโทษโดยใช้การการปรับ ผู้มีอิทธิพลดังกล่าว อาจไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้าน แต่เป็นผู้อาวุโส ที่ชาวบ้านมีความเคารพ ให้ความยอมรับนับถือ ซึ่งการช่วยกันดูแลผู้ร้ายในหมู่บ้าน นับว่าเป็นทุนชุมชนรูปแบบหนึ่งของชาวบ้าน ในการมีส่วนร่วมกันรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน ผู้สูงอายุท่านหนึ่งเล่าว่า

ในสมัยก่อนการที่มีอาชญากรรมในหมู่บ้านมาก เนื่องจากในสมัยก่อนชาวบ้านมีความสนใจศึกษา เล่าเรียน ศาสนาอิสลามน้อย ทำให้ผู้คนไม่เข้าใจในหลักคำสอน และขาดคำสอนของพระเจ้า ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชาวบ้านกระทำแต่ความดี ละเว้นจากการทำความชั่ว จึงทำให้มีการจับกลุ่มเล่นการพนันในหมู่บ้าน มีการการประพาศิติดลุกเมียบ ผู้อาวุโสท่านนั้นใช้คำว่า “การเล่นซู้” การลักขโมย และปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านจึงเกิดขึ้น แต่ในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวได้หมดไปแล้ว เพราะมีการเรียนศาสนามากขึ้น อีกทั้งมีการประกอบอาชีพสุจริตที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

การเลือกชุมชน ลักษณะที่สำคัญของชุมชน

เหตุจูงใจที่ผู้วิจัย เลือกบ้านท่าราบ เป็นพื้นที่ศึกษาในเรื่องโครงการวิจัย และประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจาก ในหมู่บ้านดังกล่าว ประชาชนเกือบทั้งหมู่บ้าน นับถือศาสนาอิสลาม ในศาสนาอิสลาม ได้บัญญัติคำสอน ที่เรียกว่า อายะฮ ไว้ในกุรอาน ซึ่งอนุญาตให้กระทำและ ไม่พึงกระทำในการเผชิญหน้ากับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของตนที่เรียกว่า หะลานอละ หะรอม ในกุรอาน ๔:๒๙ กล่าวไว้ว่า

“โอ้บรรดาผู้มีศรัทธา พวกเจ้าอย่าบริโภค (รับ) ทรัพย์สินระหว่างกันและกันโดยมิชอบธรรม) เช่น การโกง การกินดอกเบี้ย เป็นต้น) นอกจากมันเป็นการค้าขายจากความพอใจของพวกเจ้า (ซึ่งกันและกัน) และพวกเจ้าอย่าได้ฆ่าตัวของตัวเอง แท้จริงอัลลอฮทรงเมตตาต่อพวกเจ้าอย่างยิ่ง ” (อะหมัด : ๒๕๔๕)

ดังนั้น เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินนโยบาย ที่มีจุดประสงค์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ให้ประชาชนในระดับรากหญ้าให้มีแหล่งทุน เพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้าง หรือต่อยอดกิจกรรมของชุมชนให้ขยายกว้างขึ้น เกิดกำลังซื้อ กำลังผลิต และรายได้หมุนเวียนในระดับท้องถิ่น เป็นการสืบทอดต้นทุนทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคมของชุมชน และสร้างกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาแบบ

พหุภาคี โดยการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เพื่อนำเงินดังกล่าวมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ประชาชนในชุมชน และในวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน อันนำไปสู่การพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และสังคมในระดับรวมของประเทศ โดยให้ท้องถิ่นรวมตัวกัน สรรหาวิธีการ และบุคคลที่มีความสามารถเข้ามาจัดการและบริหารเงินกองทุนด้วยตนเอง มุ่งให้เกิดกระบวนการสร้างเครือข่าย และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าของประเทศ

ท่าราบ เป็นหมู่บ้านหนึ่ง ที่มีการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญ ที่ค้ำจุน ให้ชุมชนดำรงอยู่เหนือเส้นแบ่งระดับความยากจน โดยชุมชนพยายามปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงชีวิตอย่างหาอยู่หากิน มาสู่การดำรงชีวิตแบบสมัยใหม่ ที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอก เมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งรัฐได้จัดสรรเงินลงมาให้หมู่บ้าน เป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ และพึ่งตนเองได้ โดยมีทุนเงินตรา ซึ่งสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน

ในระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๔ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๔ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๕ ข้อที่ ๓๔ กำหนดว่า ให้คณะกรรมการกองทุนกำหนดอัตราดอกเบี้ย หรือค่าตอบแทนเงินฝาก และเงินกู้เป็นอัตราที่แน่นอนตามความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก โดยคำนึงถึงจรรยาบรรณ และสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในหมู่บ้าน และชุมชนเมืองเป็นหลัก และปิดประกาศอัตราดอกเบี้ยหรือค่าตอบแทนดังกล่าวอย่างเปิดเผย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การบริหารกองทุนซึ่งต้องมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ย เป็นการผิดต่อบทบัญญัติคำสอนที่เรียกว่า อายะฮ์ ซึ่งกำหนดไว้ในกุรอาน ข้อห้ามเรื่องดอกเบี้ย และการกินดอกเบี้ยเป็นการห้ามที่มีความเข้มงวดเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่รู้ดีว่าหากละเมิดในข้อห้ามนี้ เท่ากับว่าเขาได้ประกาศเป็นปฏิปักษ์

กับอัลลอฮ์ (ศุบหฺ) และนบีของพระองค์อย่างชัดเจน บางหมู่บ้านที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม จึงไม่ประสงค์ที่จะรับเงินกองทุนหมู่บ้านเข้ามาบริหาร ทั้งที่มีความต้องการใช้เงินจากกองทุนดังกล่าว เนื่องจากผู้ที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการจัดการกองทุน และผู้ที่มีความต้องการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านต่างกลัวบาป กลัวผิดหลักคำสอนในเรื่องของดอกเบี้ย แต่ชาวบ้านหมู่บ้านท่าราบมิได้เป็นเช่นนั้น พวกเขาไม่ได้ปฏิเสธโอกาสในการเข้ามาจัดการกองทุนดังกล่าว โดยชาวบ้านได้ร่วมกันปรึกษารื้อหรือ ถึงทางออกในการจัดการกับกองทุน โดยหาวิธีการที่ไม่ผิดต่อหลักคำสอน และส่งผลให้ชาวบ้านสามารถนำเงินจากกองทุนมาใช้ในการประกอบอาชีพอย่างไม่เป็นบาป คำถามที่ผู้วิจัยต้องการแสวงหาคำตอบคือภายใต้บทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมมีวิธีการจัดการกองทุนหมู่บ้านของตนได้อย่างไร โดยศึกษาชุมชน (๑) ในมิดีก่อนที่จะได้รับผลกระทบการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (๒) ช่วงที่สังคมเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน (๓) ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้ามาในชุมชน โดยวิเคราะห์ถึงเงื่อนไข และระบบความสัมพันธ์ ในบริบททางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และสังคม และสภาพแวดล้อม ที่ทำให้ชุมชนเกิดการสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน ชุมชนมีความเข้มแข็ง ตลอดจน ยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

การเข้าสู่ชุมชน

การสืบค้นดังกล่าว ผู้วิจัยใช้แนวคิดของการสร้างความรู้โดยใช้มุมมองของชุมชนโดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้รับความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดเตรียม แนวทางในการสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ

สนาม

สนามที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ **บ้านท่าราบ** ชุมชนทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนที่มีการทำการเกษตร การทำน้ำตาลจากตาลโตนด การค้าขาย การเย็บหมวกกะปิเยาะให้

วิธีการสัมภาษณ์

ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้จัดเตรียมมา เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตของชาวบ้านก่อนการพัฒนาแบบทันสมัย การดำเนินชีวิตของชาวบ้านก่อนมีกองทุน และภายหลังจากการยืมเงินจากกองทุน ฯลฯ โดยสัมภาษณ์ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ประธานกองทุนหมู่บ้าน รองประธานกองทุนหมู่บ้าน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกที่กู้เงิน และผู้ที่ไม่กู้เงิน รายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลักมีดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา

ลำดับที่	สถานภาพ	อาชีพ	อายุ (ปี)
๑.	ผู้นำชุมชน	ช่างไม้	๕๐
๒.	ประธานกองทุนหมู่บ้าน	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๓
๓.	รองประธานกองทุนหมู่บ้าน	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๑
๔.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๗
๕.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๗
๖.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๒๕
๗.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๕๒
๘.	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	รับเหมาก่อสร้าง	๔๐
๙.	สมาชิกไม่ได้กู้	รับเหมาก่อสร้าง	๔๔
๑๐.	สมาชิกกู้	ทำน้ำตาลแว่น	๖๐
๑๑.	สมาชิกกู้	ทำน้ำตาลแว่น	๕๐
๑๒.	สมาชิกกู้	ปลูกผัก	๕๐
๑๓.	สมาชิกกู้	ขายของเงินผ่อน	๒๕
๑๔.	สมาชิกกู้	ซื้อขายไม้พิน	๔๖

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการใช้วิธีการการจดบันทึก และการบันทึกด้วยแถบเสียง ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้ล่ามที่สามารถพูดภาษาอาหรับ และ ภาษายาวี แล้ว

นำแถบเสียงมาถอดข้อความ โดยผู้ที่มีความรู้ภาษาอาหรับ และ ภาษายาวี คำต่อคำ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ โดยนำเสนอรายงานโดยการบรรยายอย่างละเอียดในหัวข้อดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ

บทที่ ๒ ทุณชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

บทที่ ๓ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่

ความทันสมัย

บทที่ ๔ การปรับตัวของชุมชน

บทที่ ๕ กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ ๖ สรุป

ท่าราบ ชุมชนแห่งศรัทธา : ทนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ท่าราบ เป็นชุมชนโบราณ มีผู้คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อยู่อาศัยมานานนับร้อยปี ด้วยพื้นฐานที่เป็นชุมชนมุสลิม ผู้นับถือในศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาหลัก อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนที่นี่ การยึดมั่น การศรัทธามั่นต่ออัลลอฮ์ การเคารพภักดี การมีศีลธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ด้วยความเคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกันในสังคม เป็นคำสอนของศาสดามุฮัมมัดซึ่งเป็นหลักประกันแห่งความผาสุกของชาวมุสลิม เป็นสิ่งมีคุณค่า ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนี้ มีความผูกพันยึดมั่น และดำเนินแนวทางตามหลักคำสอนของศาสนาด้วยความศรัทธา

ผู้สูงอายุในชุมชน ท่านหนึ่ง ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในสมัยก่อนสภาพของชุมชนท่าราบ ยังมีสภาพเป็นป่าแบบร้อนชื้น มีต้นไม้ขึ้นอยู่มาก เช่น ไม้ หว้า ไทร สาครู ตาล ฯลฯ มีฝนตกชุกตลอดปี ในสมัยก่อน มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยไม่มาก สภาพของหมู่บ้านยังเปลี่ยว บ้านเรือนแต่ละหลัง ตั้งอยู่ห่างกัน เนื่องจากเป็นที่ต่ำ ทำให้เกิดเป็นร่องน้ำเล็ก ๆ ไหลผ่านหมู่บ้าน และต่อมาภายหลังทางการได้เข้ามาปรับปรุง ขุดขยายร่องน้ำให้กว้างขึ้น จนมีสภาพเป็นคลอง ดังที่เห็นในปัจจุบัน

ในสมัยก่อนการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวบ้านทำโดยการโค่นต้นไม้ใหญ่ เพื่อนำมาสร้างเป็นที่พักอาศัย โดยจะออกแรงช่วยกันสร้างบ้าน เรือน ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของความช่วยเหลือดูแลกันภายในชุมชน ลักษณะของบ้านส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นบ้านหลังคามุงกระเบื้อง ยกพื้นสูง พื้นที่บริเวณใต้ถุนบ้านสามารถใช้ประโยชน์โดยใช้ เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ แพะ วัว ชาวบ้านมีการถางป่าเพื่อจับจองที่ดิน นำพื้นที่มาใช้ทำสวนมะพร้าว บ้างก็ปลูกผักสวนครัว เช่น กะหล่ำปลี มันเทศ แตงกวา ถั่ว บ้างก็ทำนา ปลูกข้าว จากการศึกษาข้อมูลในอดีตพบว่า ลักษณะของการปลูกข้าว และผักสวนครัว เป็นการปลูกเพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน ลักษณะการทำนาของชาวบ้านเป็นระบบการทำ

นาปี โดยเป็นระบบนาหว่าน ใช้แรงงานจากคน และสัตว์ โดยใช้แรงงานวัว ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านมักเลี้ยงไว้ ไม่มาก สักตัวสองตัว เพื่อไว้ใช้เป็นแรงงานในการไถนา และไถขาย วิธีการปลูกข้าวนั้นเป็นการถ่ายทอดวิธีการปลูกโดยการฝึกหัดกันตั้งแต่เด็ก โดย พ่อ แม่ จะพาสมาชิกในครอบครัวไปทำนา และถ่ายทอดวิธีการปลูกข้าวสู่ลูกหลาน ลักษณะการทำนาของบ้านท่าราบ เป็นนาหว่าน รอน้ำฝนตามฤดูกาลธรรมชาติ เมื่อข้าวออกรวงแล้ว จึงมีการลงแขก ช่วยแรงกันเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน โดยที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต การเพาะปลูกในสมัยก่อนชาวบ้านไม่ใช้ปุ๋ยเคมี หรือใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีโรคพืช ปีหนึ่งทำนากันเพียงครั้งเดียว ผลผลิตที่ได้สามารถเก็บไว้ใช้กินได้ตลอดปี โดยนำข้าวที่เก็บเกี่ยวเก็บไว้ในยุ้งข้าว

ถาม : มีช่วงการขาดแคลนบ้างไหม

ตอบ : ไม่ค่อยมี มีข้าวกินตลอด สมบูรณ์ เก็บไว้ในยุ้ง นอกจากนี้ก็จับปลา

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการทำนา เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมที่ชาวบ้านเก็บไว้หลังจากการเก็บเกี่ยว โดยชาวบ้านจะจัดสรรข้าวเปลือกส่วนหนึ่ง เพื่อนำไปใช้เป็นพันธุ์ข้าวในฤดูกาลทำนาฤดูกาลต่อไป ส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อใช้บริโภค ข้าวส่วนที่เหลือสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ตนต้องการ หรือสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถผลิตได้ในครัวเรือน ตัวอย่าง เช่น การนำข้าวสารไปแลกพริก แลกผัก แลกมัน แลกถั่ว นำลูกหว่าไปแลกมัน แลกข้าวสารกับน้ำตาลตโนด ซึ่งเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนของชุมชนแห่งนี้ เพื่อให้ได้ผลผลิตอื่นที่ไม่มีในครัวเรือน และข้าวส่วนที่เหลือก็จะขาย โดยมีพ่อค้ามารับซื้อถึงหมู่บ้าน น้ำที่ใช้ในการปลูกข้าวเป็นน้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน หรือคลองส่งน้ำ เนื่องจากสภาพพื้นดินของบ้านท่าราบมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง และไม่ประสบกับสภาวะฝนแล้ง จึงทำให้ไม่มีปัญหาในการการปลูกข้าว สามารถปลูกข้าวไว้กินอย่างเพียงพอ เมื่อ

ไม่มีปัญหาเรื่องฝนแล้ง น้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภค จึงมีใช้กันอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านได้อาศัยใช้น้ำจากการเก็บกักกรองน้ำฝน และใช้น้ำจากบ่อน้ำ ที่พวกเขาได้ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยกันขุดไว้ในหมู่บ้าน การขุดบ่อน้ำในสมัยก่อนนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ลำบาก เนื่องจากต้องใช้แรงงานคนในการขุด น้ำในบ่อจะที่ขุดขึ้นมา มีทั้งบ่อที่เป็นน้ำจืด และบ่อที่น้ำมีความเค็มเป็นบ่อน้ำกร่อย เนื่องจากบ้านท่าราบอยู่ห่างจากทะเลไม่มากนัก ชาวบ้านจะใช้บ่อน้ำจืดเพื่อการบริโภคดื่มกิน และใช้บ่อน้ำเค็มไว้ใช้อาบ และใช้ซักผ้า ล้างจาน ฯลฯ

ชาวบ้านที่เป็นมุสลิมเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนของป่า เช่น น้ำผึ้ง หวาย สัตว์ป่า มีมาก แต่ชาวบ้านไม่นิยมหาของป่ามาใช้กิน หรือขาย เนื่องจากถือว่าไม่ใช่ของ ๆ ตน เป็นการขโมย ซึ่งผิดต่อหลักศาสนา ถือว่าเป็นบาป

“ชาวมุสลิม เครื่องศาสนาไม่ชอบหาของป่าเพราะถือว่าการหาของป่าไม่ดี คือเป็นของ ของเขา ไม่ได้ขออนุญาต คล้าย ๆ กับไปขโมยของในที่คนอื่น พวกที่เคร่งศาสนาไม่นิยมไปหาของป่าถือว่าการขโมย”

ในอดีต ชาวบ้านสามารถผลิตสิ่งของ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ของชีวิต เช่น การปลูกข้าว การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ จับปลาซึ่งมีมากในฤดูฝน ปลาที่มีมากสามารถเหลือเก็บไว้ตากแห้งทำปลาเค็มไว้รับประทานได้เป็นเวลานาน มีการทำน้ำตาลแว่น ซึ่งได้รับการส่งสอนวิธีทำสืบทอดกันภายในครอบครัวไว้กินไว้ใช้ภายในครัวเรือน ที่เหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยน และขายเพื่อนำเงินมาซื้อสิ่งที่ต้องการใช้ในครัวเรือน ชาวบ้านท่าราบเป็นชาวบ้านที่มีความขยันมาก หลังจากปลูกข้าวแล้ว พวกเขามักใช้เวลาที่เหลือทำการปลูกผักสวนครัว ต่าง ๆ ในบริเวณบ้านหรือในนาข้าว เช่น การปลูกถั่วงาข้าง แตงกวา ผักกวางตุ้ง คื่นช่าย กะหล่ำปลี พริก เป็นต้น

ถาม : ถ้าไม่ได้ทำนาแล้ว ชาวบ้านมักทำอะไรกัน

ตอบ : ปลูกผัก แล้วก็แบ่งเป็นช่วง ๆ เช่น หัวมัน กะหล่ำ พริก ชาวบ้านไม่ค่อยจะ

มีเวลาว่าง มีงาน เพาะปลูกไปเรื่อย ๆ

ระบบเงินตรายังไม่มีความสำคัญนัก เนื่องจากมีทรัพยากรภายในท้องถิ่นอย่างเพียงพอ
ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ซึ่งกันและกัน เป็นวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ในการแบ่ง
ปันพืชผัก พบว่าชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เช่น กะหล่ำปลี พริก มะเขือ มะพร้าว ลูกหว้า
น้ำตาลแว่น กับคนทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน

สำหรับการเลี้ยงสัตว์นั้นชาวบ้านจะเลี้ยงกัน ๒ ลักษณะ คือ เลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหาร และ
เลี้ยงไว้เพื่อทำพิธีทางศาสนา

ถาม : การเลี้ยงสัตว์เพื่อศาสนานั้นเขาทำกันอย่างไร

ตอบ : การเลี้ยงสัตว์เพื่อศาสนานั้น ต้องเลี้ยงดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ต้องให้สัตว์มีความ

สมบูรณ์ เช่น ถ้าเป็น แกะ หรือแพะ จะต้องไม่พิการ ขาหัก หรือเขาหลุด

การเลี้ยงสัตว์เพื่อศาสนานั้น มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิม เนื่องจากตามหลัก
ศาสนา เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นไม่ว่า ชาย หรือหญิง ต้องมีการบริจาสดสัตว์ ๑ ตัวโดยการ
ฆ่าเพื่อฉลอง หรือฆ่าแหละเพื่อบริจาคให้คนยากจน

การเดินทางสัญจร ระหว่างหมู่บ้าน ในอดีต ใช้วิธีการเดินเท้า เพื่อไปยัง ตลาด ซึ่งห่างออก
ไปจากหมู่บ้านประมาณ ๗ กิโลเมตร ตลาดแห่งนี้ เป็นสถานที่แห่งเดียวในสมัยนั้น ที่ชาวบ้านใช้
เป็นสถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยน ซื้อ หรือ ขายผลิตภัณฑ์ส่วนเกิน เพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อ เสื้อผ้า ยา
รักษาโรค และสิ่งของที่จำเป็น

จากการศึกษาพบว่าระบบเงินตราในสมัยนั้นยังเป็นระบบเงินตราที่ชาวบ้านต้องการเพื่อนำ
มาใช้แลกเปลี่ยนกับสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้น ไม่ได้ต้องการเงินเพื่อมาแสดงถึงความ
มีฐานะในสังคม หรือสิ่งของส่วนเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิตของตน

ชาวบ้านไม่นิยมติดต่อกับบุคคลจากภายนอกชุมชน การติดต่อกับชุมชนภายนอกของชาวบ้าน มีในสองระดับความสัมพันธ์ ในระดับแรกคือในฐานะที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อกัน เช่น การไปร่วมงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน ของคนต่างตำบล ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคย หรือเป็นญาติพี่น้องกัน การติดต่อเพื่อการแลกเปลี่ยน เป็นเรื่องของการค้าขาย เช่น การส่งข้าว มะพร้าว น้ำตาลแว่น ให้พ่อค้าจากภายนอกบ้าง แต่ไม่บ่อยนัก ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของชาวบ้านทำราบคือ การทำน้ำตาลแว่น ซึ่งได้ถ่ายทอดวิธีการ และสูตร ตั้งแต่การผูกพะอง เพื่อใช้ในการปั่นต้นตาล การขึ้นต้นตาล การทำกระบอกเก็บน้ำตาล การเก็บน้ำตาล การเคี้ยวน้ำตาล การทำแว่นเพื่อเป็นแบบ ในการหยอดตาลที่เคี้ยวเสร็จแล้ว การหยอดตาลลงในแว่น ซึ่งเป็นวิธีการทำให้ได้ตาลโดนดที่มีรสดี กลิ่นหอม ถ่ายทอดกันภายในครอบครัวมาช้านาน น้ำตาลโดนด ของหมู่บ้านนี้ขึ้นชื่อ เรื่องความหวาน ความหอม ความอร่อย มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมนำมาใช้ในการทำขนม และปรุงอาหาร ของผู้คนทั้งภายในหมู่บ้าน ต่างตำบล และจังหวัดใกล้เคียง

ในระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนของชาวบ้านทำราบ จากการศึกษาพบว่า ระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านทำราบ เป็นระบบความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ กิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม เช่น การประกอบพิธีทางศาสนา การร่วมงานเมาลิด ฯลฯ การใช้มัสยิดร่วมกัน ซึ่งเมื่อก่อนยังเป็นมัสยิดเล็ก ๆ ภายหลังชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงิน เพื่อสร้างเป็นมัสยิดที่ใหญ่เพียงพอสำหรับบุคคลมาก ๆ ที่จะทำพิธีทางศาสนา

การมีความเชื่อและมีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวกัน การมีกิจกรรม ต่าง ๆ ร่วมกันของสมาชิกภายในชุมชน เป็นสิ่งที่ถักสานให้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนแห่งนี้มีความแน่นแฟ้น มีระบบความสัมพันธ์ต่อกันแบบพี่น้อง ที่ต่างก็มีการช่วยเหลือพึ่งพา อาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจ เคารพนับถือ ให้เกียรติ มีความเสมอภาค และมีศักดิ์ศรี มีสิทธิเท่าเทียมกัน ในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ชาวบ้านเล่าว่า

“สมัยก่อนดีกว่า ใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์กันดี มีงานก็ช่วยกัน เช่น งานแต่งงานก็ช่วยกันทำ โต๊ะ เพื่อใช้ในงานเลี้ยง งานแต่งงานหาใบมะพร้าวมาทำซุ้มหลังคา ช่วยกันทำคนละไม้ คนละมีด”

“ช่วยกันลงแขกก่อสร้างบ้านโดยไม่คิดสตางค์ ลงแขกเก็บข้าวกัน”

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้านทำราบเป็นไปอย่างดี ชาวบ้านส่วนใหญ่คาดหวังให้โรงเรียนซึ่งเป็นสถานการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชน ทำหน้าที่ในการ อบรม ดูแล ปลูกฝัง ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานของตน ให้พวกเขาเป็นคนเก่ง มีผลการเรียนในระดับที่ดี เป็นคนดีของสังคม มีอนาคตที่ดี มีการศึกษาสูงกว่าพวกเขา มีอาชีพการงานในอนาคตที่ดี หากพบว่ามึนนักเรียนคนใดขาดเรียน ไม่มาโรงเรียน ในวันนั้นครูประจำชั้นจะไปพบผู้ปกครองถึงบ้าน หากพบว่านักเรียนคนใดมีปัญหา ครูก็จะมาปรึกษาผู้ปกครอง เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ร่วมกัน

เมื่อศึกษาถึงฐานะทางสังคมของชาวบ้านในสมัยก่อน ชาวบ้านเล่าว่าฐานะของชาวบ้านส่วนใหญ่ฐานะไม่ค่อยดี คำว่าฐานะไม่ค่อยดี ในความหมายของชาวบ้าน คือ มีเงินเพียงแค่ออใช้ไปวันหนึ่ง ๆ ไม่มีเงินเหลือไว้เก็บออม แต่พบว่าพวกเขามีชีวิตในชุมชนอย่างมีความสุข

ถาม : สมัยก่อนชาวบ้านที่มีฐานะอย่างไรบ้าง”

ตอบ : ไม่ค่อยดี คนไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ ทำนา ทำสวน ก็แค่มีพอกินไม่เหลือเก็บ แต่มี

ความสุขดี

ในยามเจ็บป่วยชาวบ้านพึ่งการรักษาจากสมุนไพร และหมอพื้นบ้าน ในการวินิจฉัยอาการ และให้ยาสมุนไพรไปรักษาตัว ส่วนใหญ่แล้ว เป็นการรักษาโรคทั่ว ๆ ที่ไม่รุนแรง ชาวบ้านเล่าว่าทำราบ เป็นหมู่บ้านที่มีอากาศดี โรคภัยไข้เจ็บในหมู่บ้านมีน้อย โรคที่พบ เช่น ปวดหัว ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้เลือดออก เป็นต้น หากเป็นโรคที่รุนแรง หมอพื้นบ้านไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ต้อง

ทำการผ่าตัด ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือรักษาพยาบาล ชาวบ้านจึงไปรักษาตัวที่สถานือนามัย หรือโรงพยาบาล

ในสมัยก่อนนั้น การดูแลอบรมชาวบ้าน เป็นหน้าที่ของโต๊ะครู และโต๊ะอิหม่าม ที่ทำหน้าที่เป็นผู้สอนศาสนา อบรม เป็นผู้ให้ความรู้ สอนทางด้านคุณธรรม จริยธรรม สอนถึงประวัติศาสตร์ ด้วยที่ชาวบ้านมีความเคร่งครัดในศาสนาอิสลามนี้เอง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนมีปัญหาลังคมน้อย เช่น การทะเลาะวิวาทที่เกิดจากการดื่มสุราหรือของมึนเมา เนื่องจากเป็นข้อห้ามของศาสนาอิสลาม ที่ห้ามมิให้ผู้ใดดื่มสุรา หรือเสพของมึนเมา เพื่อป้องกันการขาดสติ

กล่าวโดยสรุป ทำราบเป็นชุมชนโบราณ เป็นชุมชนแห่งศาสนาอิสลาม ที่มีมัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีทุนของชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และทุนทางวัฒนธรรมได้เอื้ออำนวยให้ชุมชนแห่งนี้เติบโตมาด้วยความมั่นคงได้ ความโชคดีที่มีผืนดินอุดมสมบูรณ์ เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเพาะปลูก มีดินตาล ต้นมะพร้าว ที่บรรพบุรุษรุ่นก่อนปลูกไว้เป็นมรดกให้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จนถึงปัจจุบัน

ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนมีความเป็นเครือญาติ การที่ชาวบ้านต่างมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือกัน มีวิธีการการปกครองดูแลกันเองโดยไม่ต้องอาศัยการพึ่งพาจากอำนาจรัฐ การรับคำสอนจากโต๊ะอิหม่าม โต๊ะครู ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์สังคมของชาวบ้านทำราบในยุคก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย เป็นสิ่งที่สร้างสังคมของชาวบ้านให้มีความสงบ มั่นคง ปัญหาต่าง ๆ ชาวบ้านช่วยกันแก้ไขด้วยตนเอง ส่งผลให้ปัญหาต่าง ๆ จบลงที่หมู่บ้าน โดยที่ไม่ต้อง พึ่งพาอำนาจรัฐ หรือความช่วยเหลือจากทางการ

การมีทุนทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การปลูกข้าว ปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานแทนแรงงาน และใช้กิน ตลอดจนการเลี้ยงเพื่อศาสนา วิถีของชุมชนซึ่งเงินตรายังไม่มี ความหมาย สังคมยังมีลักษณะเป็นสังคมที่มีการแลกเปลี่ยน ผลิตภัณฑ์ที่เหลือยังสามารถนำไปแลกเปลี่ยน หรือ ขาย

เพื่อสะสมเป็นทุนไว้ซื้อสิ่งของที่จำเป็น ยามเจ็บป่วยมีหมอพื้นบ้าน ให้คำแนะนำ ตลอดจนใช้พืชสมุนไพรในการบำบัดรักษา

ความเคร่งในศาสนาและคำสอนในศาสนาอิสลาม ทำให้ปัญหาสังคมต่าง ๆ มีน้อย และทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในสมัยก่อนคือ การทำน้ำตาลโตนด ที่มีรสดี ชาวบ้านถ่ายทอดวิธีการทำน้ำตาลแว่น เพื่อเก็บไว้ใช้กิน ใช้แลกเปลี่ยนผลผลิต และไว้ขายมาสู่รุ่นลูกหลาน ปัจจุบันนี้ น้ำตาลโตนด ยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนแห่งนี้

บทที่ ๓

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

เมื่อมีการการกระตุ้นการบริโภคในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า และความจำเป็นในการใช้เงินตรา ในกระแสแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของสังคมไทย รัฐบาลได้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการเร่งรัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ ความต้องการสร้างความมั่งคั่งแก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ ให้มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง เพื่อที่จะเป็นการกระจายความมั่งคั่งเหล่านี้ไปอย่างทั่วถึง ประชาชนจะได้มีระดับรายได้ที่สูงขึ้น แนวคิดนี้ได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในหมู่บ้านท่าราบ และนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวิถีชีวิตของชุมชนในทุกรูปแบบ

การเดินทางสัญจรในอดีตที่เคยใช้วิธีการเดินเท้า การใช้รถเทียมเกวียน การใช้รถสามล้อถีบ รถจักรยาน การไถนาด้วยวัว ซึ่งเป็นการใช้แรงงานจากสัตว์ และการใช้แรงงานของมนุษย์ มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเดิม และการใช้เทคโนโลยีแผนใหม่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ รถไถนา ตู้เย็น เครื่องเสียง เครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย โทรศัพท์ ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสาธารณสุขแผนใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง การส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนในระดับสูง ล้วนแล้วเป็นสิ่งใหม่ ที่มีอิทธิพล กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการใช้จ่าย โดยระบบเงินตราแบบใหม่ เข้ามาทดแทนระบบการแลกเปลี่ยน ระบบกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นบรรทัดฐานในการแลกเปลี่ยนของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ระบบเงินตราเริ่มเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการใช้เพื่อดำรงชีวิต เพื่อแสดงฐานะ และเพื่อสนองความต้องการ ชีวิตที่เคยเพียงพอแบบหาอยู่หากินเริ่มกลายเป็นชีวิตที่ไม่เพียงพอ สินค้าและบริการทุกอย่างต้องใช้เงิน รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น จากกระแสของระบบบริโภคนิยม วัตถุนิยม ทำให้ชุมชนท่าราบหลีกเลี่ยงจาก

การเป็นสังคมแห่งการค้าไม่ได้ เนื่องจากชาวบ้านต้องการใช้เงิน เพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และใช้จ่ายเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ ภายในครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาสังคมในระดับประเทศ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และเสถียรภาพของประชาชนในระดับชุมชนอย่างรุนแรง การศึกษาทำความเข้าใจถึงนโยบายในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย ที่มีต่อชุมชนท่าราบ จะทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลที่ครอบงำช่วงชิงการนำ ครองอำนาจ ในกระบวนการพัฒนาของรัฐ ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนส่งผลให้ชุมชนขาดศักดิ์ศรี ตลอดจนการปรับเปลี่ยนตัวของชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ผลิต และเป็นผู้บริโภค อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในชุมชนท่าราบมีดังนี้

แรงงาน

การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง ในจังหวัด เช่น โรงงานปลาปน โรงงานปลากระป๋อง โรงงานผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารจากทะเลเพื่อส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ทำให้เกิดการดึงดูดแรงงานจากหมู่บ้านท่าราบ และหมู่บ้านอื่น ๆ เข้าสู่เมือง เพื่อเข้าไปรับจ้างเป็นแรงงานราคาถูกรับใช้นายทุน ทั้งในระบบสายพานการผลิต และการเข้ามารับจ้างขายแรงงาน การรับจ้างทำประมง การรับจ้างทั่วไป ด้วยค่าตอบแทนในอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ มีรายได้เพียงพอกินพอใช้ไปวันๆ โดยการละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่ทำอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งนิยมไปขายแรงงานในประเทศมาเลเซีย โดยการไปรับจ้างกรีดยาง ดำนา เก็บโกโก้ ในรัฐ เคดาห์ รัฐปาหัง ซึ่งได้รับค่าแรงจากการทำงานมากกว่ารับจากการทำงานในประเทศไทยถึงสองเท่า

การเดินทางไปทำงานในเมืองของชาวบ้าน มีลักษณะเป็นแบบเข้าไปเย็นกลับ เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากโรงงาน โดยถ้าทำงานในโรงงานเดียวกันหลายคน ชาวบ้านจะใช้บริการ รถยนต์รับจ้าง ของคนในหมู่บ้าน ที่เปิดบริการในการรับส่งถึงโรงงาน แต่ถ้าเป็นการรับจ้าง ขายของ

แบกหาม ในตัวจังหวัด ก็จะเดินทางโดยรถประจำทาง รถจักรยานยนต์ การอพยพแรงงานในบ้านท่าราบจึงมีไม่มากนัก นอกจากการอพยพเคลื่อนย้ายของแรงงานที่ไปรับจ้างในประเทศมาเลเซีย แต่ชาวบ้านที่เคร่งศาสนาไม่นิยมไปใช้แรงงานในประเทศมาเลเซีย เนื่องจากที่นั่นพวกเขาไม่สามารถเรียนหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามได้

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ แรงงานแบบช่วยเหลือเกื้อกูลแรงงานกันในระบบดั้งเดิมของชุมชนหมดลง ไม่มีการช่วยแรงงานปลูกบ้าน หรือลงแรงกันทำนา เกี่ยวข้าว เหมือนในอดีต การใช้แรงงานต้องมีสิ่งตอบแทน ในรูปแบบค่าจ้างที่เป็นตัวเงิน เพื่อที่ชาวบ้านจะได้นำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ดังนั้น ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องแรงงานของชาวบ้านจึงมีน้อย หรือแทบไม่มี

หนี้สิน

ระบบหนี้สิน เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ ที่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ในสมัยก่อนที่หมู่บ้านของพวกเขายังมีลักษณะเป็นสังคมแห่งการแลกเปลี่ยนนั้น ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าพวกเขาไม่ประสบปัญหาเรื่องเงิน สิ่งต่าง ๆ มีเพียงพอในการดำรงชีวิต อาหารการกินสมบูรณ์ ไม่ขาดแคลน สามารถเก็บผัก หาลูกในชุมชน ไม่ต้องซื้อหาแต่เมื่อมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งต้องหาซื้อด้วยเงินเข้ามา ตลอดจนความต้องการเงินสำหรับใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน สำหรับใช้ซื้อสิ่งของอุปโภค บริโภค สิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกสบาย ค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาที่แพงขึ้น ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริการของสถานพยาบาลในระบบสาธารณสุข และระบบการแพทย์แผนใหม่ ความจำเป็นต้องมีเงินเพื่อใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ ต่างๆ เพื่อหารายได้ส่วนเกิน มาใช้ให้เพียงพอในการดำรงชีวิตในครัวเรือน

เนื่องจากชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลาม ระบบดอกเบี้ย และการจ่ายดอกเบี้ยถือว่าเป็นบาป ชาวบ้านจึงไม่นิยมพึ่งพาการกู้เงินจากระบบธนาคาร เนื่องจากต้องจ่ายดอกเบี้ย แต่มักใช้วิธีการขอยืมจาก ญาติพี่น้อง เพื่อน คนใกล้ชิด โดยที่ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย

ถาม : เคยกู้เงินจากไหนบ้าง

ตอบ : ญาติพี่น้อง

ถาม : เอาไปใช้ทำอะไรบ้าง

ตอบ : ค้าขาย ขายปลา ซื้อรถเพื่อรับส่งนักเรียนไปเรียนในเมือง

ถาม : กู้แบบไหน

ตอบ : กู้ญาติพี่น้อง ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย มีเมื่อไหร่ก็คืนเมื่อนั้น คืนครั้งหนึ่งก่อนก็ได้

แล้วค่อยจ่ายจนหมด ไม่มีระยะเวลายืดไปได้

หรือใช้ระบบการยืมเงินโดยการจ่ายสิ่งทดแทนให้แก่ผู้ที่ให้ยืมเงิน เช่น การนำสวนผลไม้ไปเป็นหลักทรัพย์จำนองไว้กับคนที่รู้จัก แล้วอนุญาตให้ผู้ที่ยืมจำนอง โดยส่วนใหญ่มักเป็นเครือญาติหรือคนสนิท เข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ ผลิตผลต่าง ๆ ในที่ดิน เช่น จากการเก็บมะพร้าวไปจำหน่ายได้

ถาม : แหล่งเงินกู้ที่ดีที่สุดน่าจะมาจากแหล่งไหน

ตอบ : ส่วนใหญ่จะยืมจากพวกกันเองมากกว่าไม่ใช้ระบบธนาคาร

ถาม : เพราะเหตุใด

ตอบ : ยืมกันเอง ดอกก็ไม่ต้องจ่าย ใช้หลักความเชื่อถือกันเป็นส่วนใหญ่ บางทีก็จำนองสวน

มะพร้าว ให้คนรับจำนองเก็บมะพร้าวขาย เป็นสิ่งที่ทดแทนดอกเบี้ย เพราะหลัก

ศาสนาอิสลาม การจ่ายดอกเบี้ย ระบบดอกเบี้ยเป็นบาป

นอกจากหนี้สินที่เกิดจากการยืมเงินแล้ว ชาวบ้านยังมีหนี้สินที่เกิดจากการซื้อสินค้าเงินผ่อน เช่น (๑) การซื้อเงินผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้า ต่าง ๆ เช่น พัดลม เครื่องเสียง (๒) เครื่องนุ่งห่ม เช่น ผ้าถุง ผ้าคลุมหน้า ผ้ามัดเสื้อ (๓) เฟอร์นิเจอร์ ต่าง ๆ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้โชว์ ฯลฯ ซึ่งต้องมีการผ่อนเป็นรายวัน รายเดือน หรือรายอาทิตย์ หนี้สินเหล่านี้ เป็นสิ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย เพราะค่าผ่อนสินค้ามีราคาแพง ลักษณะการเป็นหนี้สินแบบนี้ทำให้ชาวบ้านเกิดความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ เนื่องจากทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย

การใช้เทคโนโลยีในการเกษตร

เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับการการผลิตที่ต้องการผลตอบแทนสูงสุด ต่อพื้นที่ในการเพาะปลูก และการใช้เครื่องจักรกลเพื่อลดเวลา และทดแทนแรงงานในการผลิต ชาวบ้านจึงหันมาใช้ปุ๋ยเคมี ในการเพาะปลูก เช่น การปลูกข้าว ปลูกผัก และใช้รถไถนา ในการเตรียมที่ดินเพื่อทำนา ซึ่งเป็นสิ่งที่นำเข้าจากภายนอก สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นต้นทุนที่มีราคาแพงในการผลิต และจำเป็นต้องใช้เงิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลงทุน

ถาม : ใช้ปุ๋ยอะไร

ตอบ : ปุ๋ยม้าบิน

ถาม : ยาฆ่าแมลงใช้ไหม

ตอบ : ไม่ใช้ เพราะไม่มีแมลงที่มาทำความเสียหาย

ถาม : การเปลี่ยนแปลงในการทำการเกษตรมีไหม

ตอบ : เปลี่ยนจากใช้ แรงงานสัตว์เป็นรถไถ ค่าไถประมาณ ๗-๘ ร้อยบาทต่อไร่

การที่ชาวบ้านต้องลงทุนในการประกอบกิจการด้วยเงิน ทำให้ระบบความสัมพันธ์ชุมชน ที่เป็นการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันในทุกกระบวนการของการผลิต ของพวกเขาต้องสิ้นสุดลงไปด้วย แรงงานจะต้องถูกแลกเปลี่ยน และมีสิ่งตอบแทนด้วยเงิน นับว่าโชคดีที่บริเวณหมู่บ้านท่าราบ ยังเป็นพื้นที่ที่ไม่จำเป็นต้องใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากศัตรูพืชมีน้อย และมีน้ำฝนเพียงพอต่อการเพาะปลูก ทำให้ลดต้นทุนในเรื่องของยาปราบศัตรูพืช และแหล่งน้ำ

การลดต้นทุนในการผลิต

เมื่อไหร่ ซึ่งเป็นมูลค่าส่วนเกินจากการผลิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ วิธีการผลิตของชุมชน จึงมีการเปลี่ยนแปลง จากการศึกษา พบว่า ในขั้นตอนของการผลิตน้ำตาลแว่นจากตาลโตนด ในยุคที่สังคมยังเป็นสังคมแห่งการแลกเปลี่ยน การทำน้ำตาลแว่นของชาวบ้านนั้น จะเป็นน้ำตาลบริสุทธิ์ คือหลังจากเก็บน้ำตาลจากต้นตาล แล้วนำมาเคี่ยวในกระทะใบใหญ่ จนได้ที่แล้วจึงนำน้ำตาลที่ได้หยอดลงในพิมพ์ใบตาล ที่ขีดเป็นวง รอจนเย็น จะได้น้ำตาลแว่น นำมาเรียง ซึ่งกิโลใส่ถุง หรือใส่กระสอบ เพื่อรอจำหน่าย ทั้งปลีก และส่ง โดยนำไปจำหน่ายตามตลาดนัด ทั้งในอำเภอ และต่างอำเภอ หรือมีแม่ค้ามารับไปขายถึงหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านได้ใช้วิธีการผสมน้ำตาลทรายขาวลงในน้ำตาลโตนด วิธีการดังกล่าวทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น และพวกเขามีกำไรจากการขายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น แม้รสชาติของน้ำตาลที่ได้จะมีความ หอม หวาน อร่อย สู้น้ำตาลบริสุทธิ์ที่ไม่มีน้ำตาลทรายขาวเจือปนไม่ได้ก็ตาม สิ่งนี้ได้แสดงถึงระบบความรู้ของชุมชนที่ได้ถูกปรับเปลี่ยน เพื่อเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ และทำกำไรให้กับชาวบ้านได้สูงสุด

รูปแบบการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านส่วนหนึ่งออกไปรับจ้างทำงานกับโรงงานอุตสาหกรรม ออกไปรับจ้างในเมือง เช่น ไปขายของ รับจ้างกรีดยางพารา ไปรับจ้างเป็นแรงงานที่สะพานปลา วิถีชีวิตของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง เนื่องจากผู้คนในวัยทำงานออกไปรับจ้างทำงานในเมือง

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเรื่องของการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นอาชีพใหม่ ๆ ที่ไม่เคยปรากฏในชุมชน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบความรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชน เพื่อสร้างกำไรส่วนเกินที่เป็นระบบเงินตรา เพื่อนำมาใช้ภายในครัวเรือนที่มีความแตกต่างจากระบบเงินตราในอดีต เช่น

อาชีพการขายของเงินผ่อน โดยชาวบ้านที่มีฐานะดีในหมู่บ้าน จะลงทุนไปซื้อสินค้าที่เป็นที่ต้องการของชาวบ้าน เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้โชว์ จักรเย็บผ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ เสื้อผ้า เครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นต้น มาให้ชาวบ้านด้วยกันซื้อ แล้วค่อยผ่อนส่งโดยไม่มีการคิดดอกเบี้ย เนื่องจากได้คิดกำไรรวมกับราคาสินค้าที่ต้องผ่อนไปแล้ว เป็นรายวันบ้าง รายสัปดาห์บ้าง หรือรายเดือน บ้างแล้วแต่จะมีการตกลงกัน ว่าพวกเขาสามารถผ่อนได้อย่างไร การซื้อสินค้าเงินผ่อนมีราคาแพงกว่าซื้อสินค้าโดยใช้เงินสดมาก แต่ชาวบ้านที่ไม่มีเงินสดเพียงพอเพื่อนำมาซื้อสินค้าที่พวกเขามีความต้องการ จึงนิยมซื้อสินค้าเงินผ่อนกัน การขายสินค้าเงินผ่อนเป็นการลงทุนที่ทำกำไรให้กับผู้ลงทุนสูง โดยที่ผู้ขายมีหลักการในการเลือกผู้ซื้อที่มีความรับผิดชอบ และเชื่อใจได้ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงหนี้สูญหรือเสี่ยงต่อการเสี่ยงในการขาดทุนในกรณีที่ไม่สามารถเก็บเงินจากการผ่อนสินค้าได้

อาชีพขับรถรับส่งแรงงาน และรับส่งนักเรียนไปเรียนในเมือง เมื่อชาวบ้านต้องไปทำงานในโรงงาน และนักเรียนต้องไปเรียนโรงเรียนในตัวจังหวัด จึงมีผู้ซื้อรถยนต์มาดัดแปลงเป็นรถรับจ้างรับส่งแรงงาน และนักเรียน โดยรับส่งถึงโรงงาน และโรงเรียน ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี เช่นกัน

อาชีพเป็นผู้รับจ้างนำสินค้าทางการเกษตรจากเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกพืชผัก แต่ไม่มีความสามารถนำสินค้าของตนไปจำหน่ายยังตลาดในเมือง โดยเกษตรกรไม่สะดวกในการขนส่งสินค้า

หรือนำสินค้าของตนไปค้าขายด้วยตนเอง จึงได้ใช้วิธีการเสนอให้เพื่อนบ้านที่มีรถยนต์ หรือมีความพร้อม มีความถนัดในการทำมาค้าขาย นำสินค้าของตนไปขายยังตลาด แล้วแบ่งปันรายได้กัน โดยผู้นำไปขายมีส่วนแบ่งจากการจำหน่ายประมาณร้อยละ ๒๐ ถึง ๓๐ บาท แล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะมีการตกลงกัน

อาชีพขายเศษไม้เพื่อนำมาทำเป็นเชื้อเพลิง สำหรับแม่ค้าที่ขายข้าวแกง ขายขนม ทำน้ำตาลแว่น ฯลฯ โดยชาวบ้านดังกล่าวจะไปหาซื้อเศษไม้ที่เหลือจากโรงงานอุตสาหกรรมการผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา แล้วนำไปขายต่อให้ลูกค้า ในหลายๆ อำเภอ ภายในจังหวัด ในการดำเนินกิจการดังกล่าวชาวบ้านต้องซื้อไม้ด้วยเงินสด แล้วนำมาขายต่อเป็นเงินผ่อน ซึ่งทำให้ได้กำไรจากการขายมากขึ้น

อาชีพค้าขายสินค้ามือสอง เช่น เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า โดยรับสินค้ามาจากประเทศมาเลเซีย ที่มีนายทุนนำมาส่งให้ โดยบรรจุเป็นกระสอบใหญ่ ๆ แล้วนำมาแกะกระสอบออก จากนั้นนำไปจำหน่าย ในตัวเมืองบ้าง ตามตลาดนัดซึ่งปัจจุบันมีอยู่หลายแห่ง ตามจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดสงขลา ยะลา เมื่อขายได้กำไรจึงนำมาส่งต้นทุนคืนให้กับนายทุน ส่วนกำไรผู้ขายเก็บไว้ แต่ถ้ามองการกำไรมากขึ้น ต้องใช้วิธีซื้อสินค้ามือสองด้วยเงินสดจากนายทุน นายทุนมักคิดราคาสินค้าเงินสดถูกกว่าสินค้าเงินผ่อน การซื้อสินค้านี้ชาวบ้านไม่มีการบังคับ หากชาวบ้านไม่มีเงินทุนแต่สามารถสร้างความเชื่อถือ ความไว้วางใจให้นายทุนได้ ก็ไม่ต้องลงทุนเอง นายทุนเป็นผู้ลงทุนให้ และทั้งสองฝ่ายจะตกลงในเรื่องการแบ่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

การปรับตัวของชุมชน

บ้านท่าราบ เป็นชุมชนตัวอย่างที่ดีชุมชนหนึ่ง ที่นำศึกษาถึงการแสดงให้เห็นว่าการที่ชุมชนต้องมีการปรับตัว เพื่อให้พวกเขาสามารถต่อสู้กับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาแบบการค้า ที่ได้เข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ระบบการผลิต และระบบการบริโภคของชาวบ้านท่าราบ ทูทางเศรษฐกิจ ทูวัฒนธรรม และทุนสังคม ของชุมชน ต้องถูกปรับเปลี่ยนไปตามระบบของสังคม การปรับตัวของชาวบ้านเริ่มโดย การใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง ร่วมกับต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน มาสร้างอาชีพที่มีความมั่นคง ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ของชุมชน เป็นผู้ที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรากฐานอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ จนถึงวัยชรา นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน อาชีพดังกล่าวคือ การทำหมวกกะปิเยาะ ซึ่งเป็นหมวกที่ชาวมุสลิมสวมใส่ในขณะทำพิธี หรือในโอกาสสำคัญ ๆ ทางศาสนาอิสลาม เช่น ขณะที่ทำพิธีละหมาด งานขึ้นบ้านใหม่ เทศการ รายอ งานเมาริด

การทำหมวกกะปิเยาะ และการทำน้ำตาลโตนด ของชุมชนท่าราบ เป็นตัวอย่างของระบบความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน ในเรื่องของการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เป็นฐานที่สำคัญส่งผลให้ชุมชนดำรงอยู่ ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตอบสนองต่อเป้าหมาย และความต้องการใช้ความรู้ของคนในชุมชน ซึ่งในที่สุดแล้วได้ถูกพัฒนาจนกระทั่งชุมชนสามารถพลิกฟื้น เป็นระบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชุมชน ได้เป็นอย่างดี

การทำหมวกกะปิเยาะ ได้ถูกริเริ่มโดยชาวบ้านผู้หนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านท่าราบ หลังจากเสร็จจากการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักในตอนเย็น เขาได้เริ่มการฝึกหัด ศึกษาวิถีการทำหมวกจากภรรยาของเขา โดยได้ลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม ด้วยเงินออมของตนเอง

ที่มีอยู่ แล้วเริ่มต้นศึกษาเรียนรู้วิธีการเย็บหมวกเพิ่มเติม จากผู้ที่เย็บใช้กันเองในหมู่บ้าน และภรรยาของเขาได้ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ในเรื่องของเทคนิค และฝึกฝนจนเกิด ความชำนาญ เพิ่มเติมจากญาติที่มีประสบการณ์ มีความรู้ในเรื่องนี้ โดยเขาได้รับประสบการณ์จากการไปรับจ้างเย็บหมวกดังกล่าว จากประเทศในตะวันออกกลางมาก่อน

หลังจากนั้นเขาจึงเริ่มเย็บหมวกจำนวนมากตามคำสั่งซื้อ เพื่อส่งขายให้แก่รายทุน จากกรุงเทพฯ โดยนายทุนเป็นผู้ลงทุนจัดหาวัตถุดิบ มาให้ตัดเย็บ แต่ปัญหาที่สำคัญคือในช่วงเวลาดังกล่าว การว่าจ้างในการเย็บหมวกในช่วงนั้น ยังไม่มีความสม่ำเสมอ เมื่อมีงานน้อย นายรอชะจึงได้เริ่มซื้อผ้า และด้าย ผลิตหมวกออกจำหน่ายตามตลาดนัด เป็นการลงทุนซื้อวัตถุดิบ เพื่อนำมาผลิต และนำออกจำหน่ายด้วยตนเอง การออกจำหน่ายหมวกตามตลาดนัดที่ต่าง ๆ การที่เป็นผู้ที่ช่างพูดคุย คอยติดตามสอบถามถึงความต้องการของลูกค้า รับฟังข้อเสนอแนะต่าง ๆ จากลูกค้า ทำให้เขาได้มีโอกาสทราบความต้องการของตลาด ว่ามีความต้องการหมวกรูปแบบไหน รายละเอียดของวัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บหมวกเป็นอย่างไร ลักษณะของลวดลายในการเย็บควรเป็นแบบไหน โดยเขาได้พูดคุย และได้ขอคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ จากลูกค้าที่มาซื้อหมวกของเขา หลังจากนั้นเขาจึงนำความรู้ที่ได้รับมาใช้ในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ จนกระทั่งเขาสามารถผลิตสินค้าที่มีรูปแบบตามมาตรฐาน มีคุณภาพดี มีชื่อเสียง เป็นที่นิยมและสนองความต้องการของตลาดเป็นอย่างมาก มี ยอดการสั่งซื้อจากทั้งในประเทศและต่างประเทศเข้ามามากมาย

เมื่อเขาเริ่มได้รับยอดสั่งซื้อจากต่างประเทศ เช่น ประเทศสิงคโปร์ เยอรมัน มาเลเซีย ซาอุดีอาระเบีย และมียอดการสั่งซื้อที่เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งมีการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เขาจึงต้องประสบกับปัญหาความต้องการแรงงาน เขาจึงหาแรงงานในการผลิตสินค้า โดยเริ่มสร้างงานให้กับคนในหมู่บ้าน ด้วยการลงทุนซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่

ใช้ในการตัดเย็บหมวก เช่น ด้าย ผ้า และเริ่มลงมือฝึกหัด ถ่ายทอดเทคนิควิธีการเย็บหมวกให้กับคนในหมู่บ้าน เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้มีทักษะ และความชำนาญ เป็นฝีมือแรงงานที่มีคุณภาพในการผลิตหมวก และหันมารับจ้างเป็นแรงงานแทนการออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน โดยผู้ที่รับจ้างต้องจัดหาเครื่องมือในการผลิต คือมีจักรเย็บผ้าแบบอุตสาหกรรมเป็นของตนเอง

ในขั้นตอนของการจ่ายค่าจ้างในการเย็บหมวก จะไม่จ่ายให้ผู้รับจ้างเย็บหมวกในครั้งเดียว ค่าจ้างแรงงานส่วนใหญ่ จะจ่ายให้ลูกจ้างของเขาในช่วงเดือนรอมดอน ซึ่งเป็นเดือนบวชของผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นเดือนที่หมวกกะปิเยาะของเขามียอดสั่งซื้อและยอดการจำหน่ายสูงสุด เมื่อชาวบ้านพบว่าพวกเขาเริ่มมีรายได้จากการเย็บหมวกที่แน่นอน และเป็นรายได้ที่ดี ชาวบ้านทำราบโดยส่วนใหญ่ ต่างพากันหันมาเย็บอาชีพรับจ้างตัดเย็บหมวกกะปิเยาะ การเย็บหมวกของชาวบ้านทำราบ มีลักษณะของการใช้แรงงานเป็นการรับจ้างนายทุนแบบแบ่งงานกันทำ โดยจะรับจ้างตัดเย็บหมวกเป็นส่วน ๆ ชาวบ้านบางกลุ่มจะรับจ้างตัดเฉพาะชิ้นผ้าซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการทำหมวก ในขั้นตอนนี้ต้องใช้กรรไกรไฟฟ้าเป็นอุปกรณ์ และต้องอาศัยความชำนาญ โดยนายจ้างจะส่งผ้ามาให้ ถ้าตัดเสียผู้จ้างตัดชิ้นผ้าจะต้องรับผิดชอบ ชาวบ้านบางกลุ่มจะรับจ้างปักลายบนหมวก ด้วยจักรอุตสาหกรรม แล้วส่งไปให้นายทุน เฉพาะส่วนของตน นายทุนจะเป็นผู้รวบรวมส่วนต่าง ๆ แล้วนำไปประกอบเป็นหมวก แล้วจึงบรรจุหีบห่อเพื่อส่งขายต่อ สำหรับขั้นตอนการทำหมวกกะปิเยาะ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ และอุปกรณ์

๑.ผ้า มีด้วยกัน ๓ ชนิด คือผ้าที่มีความมัน ผ้าแข็ง ผ้านิ่ม

๒. เข็มเย็บผ้า เบอร์ ๑๓ ๑๔ และ ๑๖

๓. กรรไกร

๔. ด้าย

๕. จักรเย็บผ้า

๖. บรรจุภัณฑ์

ขั้นตอนการเย็บหมวกกะปิเยาะ

๑. ตัดแบบตามขนาดที่เลือกไว้ โดยปกติแล้วเป็นขนาด ๒๐.๕ – ๒๓ นิ้ว

๒. นำผ้าทั้ง ๓ ชนิดที่เตรียมไว้มาตัดตามแบบ ในขนาดที่ต้องการ

๓. เย็บผ้าทั้ง ๓ ชนิด ประกบเข้าด้วยกัน ให้เป็นชิ้นเดียวกัน จากนั้นจึงปักกลายด้วยจักร

ตามที่ต้องการ ซึ่งการปักกลายจะปักในส่วนที่เป็นตัวหมวก และส่วนที่เป็นด้านศีรษะ

๔. นำส่วนที่เป็นหัวหมวก ด้านศีรษะที่ปักกลายเรียบร้อยแล้ว มาตัดเป็นวงกลม เพื่อที่จะ

นำมาประกอบเข้ากับส่วนตัวหมวก

๕. หลังจากเย็บประกอบหมวกแล้ว นำหมวกมาตกแต่ง เก็บรายละเอียดโดยตัดเศษด้าย

หรือเศษผ้าที่ไม่ต้องการออก

๖. ทำการสำรวจตรวจสอบความเรียบร้อยของหมวกที่เย็บและตกแต่งเสร็จเรียบร้อยแล้ว พับหมวก

บรรจุลงในถุง ถุงละ ๑ ใบ พร้อมติดขนาดที่ถุงทุกใบ

๗. บรรจุหมวกลงลัง หรือใส่ถุงขนาดใหญ่ พร้อมในการจัดจำหน่าย ทั้งปลีก และส่ง

ขนาดของหมวกมีหลายขนาด โดยปกติแล้วเป็นขนาด ๒๐.๕ – ๒๓ นิ้ว ขนาดของ

การผลิต ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดในแต่ละประเทศเป็นผู้กำหนด หมวกกะปิเยาะ ที่เขาผลิตขึ้นจำหน่ายมีทั้งแบบที่ใช้ครั้งเดียว ใช้แล้วไม่นำกลับมาใช้อีก และแบบใช้ได้หลายครั้ง โดยในกลุ่มประเทศทางแถบตะวันออกกลาง เช่น เยเมน ซาอุดีอาระเบีย มักสั่งซื้อแบบที่ใช้ครั้งเดียว ซึ่งมีคุณภาพ และวัสดุ ที่ใช้ในการเย็บดีกว่า และมีราคาถูกกว่าหมวกที่ใช้หลายครั้ง ซึ่งประเทศ สิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย นิยมสั่งผลิต เป็นส่วนใหญ่

ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่า การทำงานในระบบโรงงาน มีค่าตอบแทนไม่มาก เพียงรายได้ของครอบครัวแค่พออยู่พอกิน หรือบางคนเป็นรายได้ที่ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เป็นงานหนัก ไม่มีความก้าวหน้า เงินค่าจ้างตายตัว ไม่เพิ่มขึ้น ประกอบกับมีทุนทางวัฒนธรรมในเรื่องของการทำหมวกกะปิเยาะ เริ่มต้นขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลตอบแทนที่ดี พวกเขาจึงเลิกการออกไปรับจ้าง และหันมาเย็บดอชีพเย็บหมวกแทน

ถาม : เมื่อก่อนทำงานอะไรมาก่อน

ตอบ : รับจ้างที่โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง

ถาม : ทำไมถึงออกจากงาน

ตอบ : ไม่ก้าวหน้า เงินเดือนได้ห้าพันบาท ก็ได้ห้าพัน อยู่เท่านั้นแหละ ออกมาทำงานเอง

ดีกว่า ตอนอยู่คนเดียวคิดว่าไม่ลำบาก ให้แม่สองสามร้อย ก็ได้มาก็ใช้ไป แต่ตอนนี้มี

ครอบครัว ต้องใช้เงินเพื่อลูกเมีย พอลูกโตก็ต้องเข้าโรงเรียนใช้เงินในการเรียนของลูก

จากการมีผลตอบแทนในการค้าขายที่ดี ใช้ต้นทุนในการทำงานไม่มาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ของชุมชนท่าราบจึงหันมาเย็บดอชีพดัดเย็บหมวกกะปิเยาะ ทำให้ชาวบ้านเริ่มต้นในการเรียนรู้วิธีการเย็บหมวก การตัดชิ้นส่วน การปักลายบนหมวกจากนายทุน หรือจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความชำนาญในการเย็บหมวกกะปิเยาะเป็นอย่างดี ชาวบ้านต้องลงทุนซื้อกรรไกรไฟฟ้า และจักรอุตสาหกรรม ซึ่งถ้าหากไม่มีทุนในการซื้อจักรเย็บผ้า เป็นของตนเอง นายจ้างจะมีบริการ

ให้เข้าจักรเย็บผ้า โดยเก็บค่าเช่าเป็นรายวัน การตัดเย็บหมวกกะปิเยาะเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียด ประณีต ต้องอาศัยการฝึกฝน เรียนรู้ ในการตัดเย็บ และต้องอาศัยประสบการณ์ และความชำนาญของแรงงานในการผลิตเป็นอย่างมาก

การตัดชิ้นส่วนของหมวกเป็นงานที่ละเอียด เป็นงานที่ทำได้ยากมาก ถ้าเสียแล้วทำหมวกไม่ได้ เป็นฐานครั้งแรก ก่อนเป็นหมวก แพนผมเรียนเฉพาะตัดก็ ๒ เดือนแล้ว จึงจะทำได้ ผมใช้เครื่องตัด (กรรไกรไฟฟ้า) ตัดได้เร็ว

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะรับจ้างในการผลิตชิ้นส่วนของหมวกเพียงชิ้นส่วนเดียว ตามความชำนาญของตน เช่น ผู้ที่รับจ้างตัดชิ้นส่วนของหมวก จะรับตัดชิ้นส่วน เพียงอย่างเดียว ผู้ที่รับจ้างปักลายบนหมวก จะปักลายหมวกเพียงอย่างเดียว พบว่ามีบางครัวเรือนสามารถผลิตหมวกได้ เช่นกัน แต่ปัญหาคือไม่มีตลาดในการจำหน่ายสินค้า เนื่องจากตลาดส่วนใหญ่ที่รับซื้อหมวกเป็นตลาดต่างประเทศ หากผลิตหมวกมามาก ปัญหาที่สำคัญคือไม่รู้ว่าจะส่งหมวกไปขายที่ไหน และส่งไปขายได้อย่างไร ชาวบ้านจึงเป็นเพียงผู้รับจ้างใช้แรงงานตัดเย็บชิ้นส่วน เพื่อส่งขายให้นายทุนใหญ่ของหมู่บ้าน เนื่องจากนายทุนใหญ่มีตลาดที่รับซื้อหมวกจากต่างประเทศ มากกว่าการผลิตเพื่อจำหน่ายภายในประเทศ

การเกิดขึ้นของอาชีพการทำหมวกกะปิเยาะ พบว่าเป็นจุดเริ่มในการสร้างอาชีพที่มีความมั่นคงให้กับชุมชน ชาวบ้านมีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก เพราะพวกเขาสามารถรับงานจากนายทุน มาทำที่บ้านของตนเอง ทำให้มีรายได้มากกว่าการต้องออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน เพราะนอกจากการที่พวกเขาไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานนอกหมู่บ้านแล้ว รายได้ของเขาขึ้นอยู่กับความขยันในการทำงาน ในวันหนึ่ง ๆ หากสามารถเย็บหมวกได้มาก พวกเขาจะได้

รับค่าจ้างในการเย็บหมวกมากไปด้วยเช่นกัน ดีกว่าการรับจ้างใช้แรงงานซึ่งได้รับค่าจ้างตามอัตราค่าจ้างแรงงานแรงขั้นต่ำ และมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูงกว่าการทำงานที่บ้านของตนเอง

รายได้จากการเย็บหมวกเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี เป็นหลักประกันที่ดีในมิติเรื่องความมั่นคงของครัวเรือน ชาวบ้านสามารถนำรายได้มาเพื่อใช้จ่ายจนเจือจรรอบครัว เงินที่เหลือสามารถสะสมเป็นเงินออม เมื่อนายทุนมียอดการสั่งซื้อมาก การจ้างแรงงานเพื่อผลิตสินค้าให้มีความเพียงพอจำหน่ายจึงมีมากตามไปด้วย เป็นการกระจายแรงงานภายในครัวเรือน ซึ่งสมาชิกภายในครัวเรือนทุกคนสามารถใช้แรงงานของตนรับจ้างเย็บหมวก ที่ได้รับการถ่ายทอดวิธีการเย็บจากคนในครัวเรือนที่ได้ไปฝึกฝนวิธีการตัดเย็บมาก่อน ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อเลิกเรียนแล้วลูกหลานของตนมักรีบกลับบ้าน ไม่ไปเที่ยวเตร่ ตามที่ต่าง ๆ เหมือนวัยรุ่นโดยทั่วไป เพื่อกลับมาบ้านเย็บหมวกหารายได้พิเศษ เก็บเงินไว้ซื้อสิ่งของที่ตนต้องการ เป็นการช่วยลดภาระของผู้ปกครอง และยังเป็นการลดปัญหาสังคม เนื่องจากวัยรุ่นเหล่านั้น รู้จักในการใช้เวลาว่างของตนให้เป็นประโยชน์ ปัญหาการเที่ยวเตร่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการเล่นการพนัน และการลักขโมยในหมู่บ้าน จึงปรากฏให้เห็นน้อย หรือแทบไม่เป็นปัญหาของหมู่บ้าน

ถาม : ได้ข่าวว่าเยาวชนที่นี่ ชยันทำงาน

ตอบ : ปัจจุบันเยาวชนอยู่ในหมู่บ้านเพราะมีงานทำไม่ค่อยว่าง นอกจากนี้แล้วพวก

วัยรุ่นไม่ค่อยไปในเมืองเท่าไรแล้ว เพราะเย็บหมวกอยู่กับบ้านกันมาก ในหมู่

บ้านมีงานให้ทำ

ถาม : ดินะ สิ่งเหล่านี้ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้บ้าง

ตอบ : ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ลดน้อยลง

จากการศึกษายังพบว่าในเรื่องระบบความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนของชุมชน มีความ
แน่นแฟ้นมากขึ้น เนื่องจากไม่มีปัญหาว่าผู้หญิง เด็ก และคนชรา ถูกทอดทิ้งให้อยู่ในหมู่บ้าน ชาว
บ้านมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรม ต่าง ๆ ในครัวเรือนร่วมกันมากขึ้น รูปแบบการแบ่งงานในครัว
เรือนของพวกเขาเป็นแบบเท่าเทียมกัน เนื่องจากทุกคนมีงานทำ ทำให้ฐานะเศรษฐกิจโดยรวมของ
ครอบครัว และของชุมชนส่วนใหญ่ดีขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากกว่าเดิม มีสิ่งของอุปโภค
บริโภคที่เพียงพอ และสนองความต้องการ ของพวกเขา ทำให้ความเครียด ความวิตกกังวล ความ
ยากจนของพวกเขาหมดลง ชาวบ้านสามารถเก็บออม โดยการซื้อทองคำ มาเก็บไว้

ถาม : มีเงินเก็บบ้างไหม

ตอบ : ก็พอมีบ้าง

ถาม : เก็บอย่างไร

ตอบ : ตอนนี้เก็บโดยมีเงินเหลือก็ซื้อทองคำไว้สะสม เช่นซื้อทองหนักสลึงบ้าง

หาลิสต์ต่าง บ้าง บาทหนึ่ง บ้าง สะสม เอาไว้เรื่อย ๆ

ถาม : ทำไมไม่ฝากธนาคาร

ตอบ : ไม่ค่อยสะดวกจะไป ไม่ค่อยว่า และไม่ชอบระบบธนาคาร

ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ย

ชาวบ้านทำราบโดยส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้บริการกับระบบของธนาคาร เนื่องจากกลัวบาป
ในเรื่องของดอกเบี้ย การสะสมทองคำ แทนการนำเงินไปฝากธนาคาร เนื่องจากความกลัวบาป ใน
การละเมิดคำสอนในเรื่องของดอกเบี้ย และอีกประการหนึ่ง เป็นความสะดวกในการการนำทองคำ
ที่เก็บไว้ไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินหมุนเวียน เมื่อมีความต้องการใช้เงิน ชาวบ้านใช้เงินที่ได้มาเพื่อการ

ลงทุน ใช้เพื่อเป็นค่าเล่าเรียนของบุตรในช่วงเปิดเทอม หรือเพื่อการเรียนต่อในระดับสูง หรือซื้อเสื้อผ้าใหม่ ในวันรายอ หลังจากฤดูการถือศีลอดของพวกเขา ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวอิสลาม ในการสวมใส่เครื่องนุ่งห่มใหม่ เพื่อการเฉลิมฉลองที่สำคัญของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ในบางครั้ง ชาวบ้านนำเงินที่เก็บสะสมจากการขายทองคำ มาซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูก เพื่อใช้ขับไปเรียนหนังสือในตัวอำเภอ หรือในตัวจังหวัด

นอกจากอาชีพเย็บหมวกกะปิเยาะแล้ว ทูนทางวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษอีกอย่างหนึ่งของชุมชนแห่งนี้คือ อาชีพการทำน้ำตาลแว่น จากตาลโตนด การทำน้ำตาลเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านท่าราบ น้ำตาลที่มีรสดี เมื่อนำมาใช้ปรุงอาหารหรือทำขนมแล้วอาหารและขนมมีความอร่อย ชาวบ้านมีการสืบทอดระบบความรู้ของวิธีการทำน้ำตาล และการรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ สืบต่อกันมาในครัวเรือน โดยมีอุปกรณ์ และขั้นตอนการทำน้ำตาลแว่น มีรายละเอียดดังนี้

อุปกรณ์ในการทำน้ำตาล

๑. กระบอกไม้ไผ่ หรือแกลอนพลาสติก (นิยมใช้ขนาด ๕ ลิตร)
๒. กระทะเคียวตาล ใบใหญ่
๓. ไม้เคียวตาล แบบด้ามยาว และด้ามสั้น
๔. ไม้ปาด
๕. รากไม้ เพื่อป้องกันการบูด
๖. ใบตาล (สำหรับทำขอบน้ำตาลแว่น)
๗. เหล็กแบน (มาตอป่าหะ)

ขั้นตอนการทำน้ำตาลโตนด

๑. ทำกระบอกลำหรับใช้ร่อนน้ำตาล ใช้เชือกเจาะให้เป็นรู ทำเป็นหูเพื่อใช้ร่อนน้ำตาล

จากต้นตาล

๒. นำรากไม้มาสับใส่กระบอกร่อน ปั่นขึ้นไปปาดดอกตาล (มาแย) เพื่อให้น้ำตาลไหลลงในกระบอกร

ที่เตรียมไว้ร่อนรับน้ำตาล ถ้าร่อนน้ำตาลในตอนเช้าจะเก็บได้ในตอนเย็น ถ้าร่อนตอนเย็นจะ

เก็บได้ในวันรุ่งขึ้น

๓. หลังจากนำน้ำตาลลงจากต้นแล้ว นำมารวมกันจนได้ปริมาณมากตามที่ต้องการ ต้องนำมา

กรองเศษไม้ ก่อนที่จะได้นำไปต้มให้เดือด แล้วปล่อยให้เดือดไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งน้ำตาล

ที่ได้กลายเป็นสีน้ำตาล

๔. ถ้าต้องการทำเป็นน้ำตาลปีบ หลังจากที่เคยตาลเดือดสักพัก ให้ตักใส่ปีบได้เลย

๕. ถ้าต้องการทำเป็นน้ำตาลแว่น ต้องรอให้เดือดจนน้ำตาลมีความเหนียว หลังจากนั้นใช้ไม้กว

ด้ามยาว กวนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งน้ำตาลกลายเป็นสีน้ำตาลแก่

๖. หลังจากนั้นใช้ไม้กวาด้ามสั้น ทาน้ำตาลวนรอบ ๆ ขอบกระทะ สำหรับทำหัวน้ำตาล เพื่อให้

น้ำตาลเข้มข้นเต็มที่ แล้วจึงใช้เหล็กแบน ขูดหัวน้ำตาลลงในกระทะ แล้วกวนซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

๗. ยกกระทะลงจากเตา เพื่อเตรียมทำน้ำตาลแว่น โดยใช้ใบตาลขดเป็นวงกลม เป็นแบบ ขนาด

ตามต้องการ เพื่อนำมาเรียงไว้บนแผ่นกระดานไม้ ใช้ไม้กวาด้ามสั้น และไม่ปาด ตักน้ำตาล

ในกระทะ หยอดลงในแบบใบตาลที่เตรียมไว้ รอจนกระทั่งน้ำตาลแข็งตัว จึงนำมาบรรจุใส่

ภาชนะ เพื่อเตรียมจำหน่าย หรือเก็บไว้รับประทาน

การปรับตัวของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในการทำน้ำตาลคือการนำน้ำตาลทราย

ผสมลงไปในน้ำตาลแดง เพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ทำให้มีกำไรจากการจำหน่ายมากขึ้น ชาว

บ้านยอมรับว่าการทำน้ำตาล เป็นอาชีพที่เหนื่อย มีความยากลำบาก

ถาม : งานนี้เป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ : ก็เหนื่อย ใช้แรงกายจริง ๆ แต่ไม่รู้จะทำไม เพราะทำอาชีพนี้มา

นานแล้ว ทำเพื่อเลี้ยงลูก ยังมีลูกที่ต้องเรียนหนังสืออีก

แต่อย่างไรก็ตามจนถึงทุกวันนี้อาชีพการทำน้ำตาล นับว่ายังเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านท่าราบหลายครัวเรือน นับว่าสามารถเป็นรายได้ที่ดี และเป็นหลักประกันความมั่นคงที่ดีอย่างหนึ่งของครอบครัว สามารถมีผลกำไรที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิต เลี้ยงดูครอบครัวได้จนถึงปัจจุบันนี้ และเมื่อกองทุนหมู่บ้านได้ถูกจัดสรรเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านท่าราบ ในฐานะที่ชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลาม เรื่องของดอกเบี้ยเป็นเรื่องต้องห้าม เป็นเรื่องที่ผิดหลักคำสอน คำถามที่ตามมาคือชาวบ้านมีทางออกอย่างไร ในการจัดการเงินทุนเหล่านี้ และเงินทุนนี้สร้างให้เกิดกระบวนการในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน และสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในหมู่บ้านได้อย่างไร

บทที่ ๕

กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

จากการที่รัฐบาลได้มีนโยบายเป็นการเร่งด่วน ในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งเพื่อให้ท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการจัดการระบบและการบริหารจัดการเงินกองทุนของตนเอง เพื่อสร้างศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต รัฐบาลได้ออกระเบียบ ที่เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔” โดยมีปรัชญาหรือหลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ คือ

๑. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
๒. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วย คุณค่า และภูมิปัญญาของตนเอง
๓. เกื้อกูลผลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
๔. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม
๕. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

ทั้งนี้กองทุนหมู่บ้านมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการดังนี้

๑. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ
- สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินหรือจำ

เป็น แรงจูงใจ และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนใน
หมู่บ้าน

๒. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและ

บริหารจัดการเงินทุนของตนเอง

๓. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้าน ในด้านการเรียนรู้ การสร้าง

และพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพ และ

ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

๔. กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทาง

เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต

๕. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนใน

หมู่บ้าน

คณะกรรมการจัดสรรเงินจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติไปยังบัญชีกองทุน

หมู่บ้าน และบัญชีกองทุนชุมชนเมือง บัญชีละหนึ่งล้านบาท จากคำแถลงนโยบายของ พันตำรวจ

โท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภาวันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ความตอน

หนึ่งว่า

“รัฐบาลจึงตั้งเป้าหมายที่จะดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนและนำไปสู่การสร้างงาน
สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายนำไปสู่การพอมี
พอกินและเหลือจากนั้นจึงนำไปสู่การสร้างชีวิตใหม่ โดยใช้กลไกทุกส่วนของภาครัฐในการสร้างโอกาส
ให้ประชาชนใช้ทุนทางปัญญา ศักยภาพส่วนตัว และสินทรัพย์ที่มีอยู่ทำงานอย่างเต็มที่ เมื่อประชา
ชนมีรายได้ก็จะทำให้ครอบครัวมีรายได้ และประเทศชาติมีรายได้ ซึ่งจะกลายเป็นฐานภาษีใหม่ให้รัฐมี
รายได้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การลดภาระหนี้สินของประเทศในโอกาสต่อไป ในสถานการณ์นี้ รัฐบาลจะ

เป็นผู้ลงทุนทางสังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ใช้เงินโดยไร้เป้าหมาย เพราะ การใช้จ่ายเงินเพียงอย่างเดียวมักจะก่อให้เกิดการสูญเปล่าไม่ได้ผล นโยบายของรัฐบาล อาทิ กองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้งธนาคารประชาชน จึงเป็นส่วนหนึ่งของการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ใหม่ให้กับประชาชนและให้กับรัฐในที่สุด”

นโยบายอันชัดเจนของรัฐบาล ในการมอบอำนาจการจัดการกองทุนหมู่บ้าน อย่างอิสระสู่ประชาชนในระดับรากหญ้า โดยชุมชนเป็นผู้วางกรอบ ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา และบริหารกองทุนด้วยตนเอง ประเด็นคำถามในการศึกษาครั้งนี้คือ กระบวนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร และเกิดผลอย่างไรต่อชุมชน ซึ่งมีวิธีการดำรงชีวิต และทุนชุมชนที่ได้สะสมมา อันเป็นการสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้ของคนในสังคมโดยรวม

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านท่าราบ

กองทุนหมู่บ้าน ท่าราบ ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ เริ่มต้นจาก ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องกองทุน รายละเอียดของกองทุน สิทธิ ต่าง ๆ ในการกู้ยืมเงิน บทบาทของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านต้องมีคณะกรรมการเข้ามาบริหารจัดการกองทุน มีระยะเวลาการรับสมัครกรรมการกองทุน หลังจากนั้นจึงมีการจัดเวทีชาวบ้านขึ้นเพื่อเลือกกรรมการเข้ามาบริหารกองทุน โดยมีคณะกรรมการดำเนินการบริหารกองทุนชุดแรกจากการเลือกตั้ง จำนวน ๑๕ คน คณะกรรมการเป็นเพศชาย ๘ คน เพศหญิง ๗ คน การเลือกตั้งใช้วิธียกมือเพื่อนับคะแนนโดยมีปลัดอำเภอ พัฒนาการ เป็นตัวแทนจากฝ่ายรัฐบาล เป็นพยานในการเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ และรับโอนเงินงวดแรกจากรัฐบาลเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๔๔

การเลือกกรรมการกองทุนใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สำนักงานกฤษฎีกาตรากำหนดคือมี

คณะกรรมการกองทุนจำนวนสิบห้าคน ประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งมาจากการคัดเลือกกันเองโดยสมาชิก ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบ ที่จะบริหารจัดการกองทุน เป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง และต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. เป็นผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกัน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี ก่อนวันที่ได้รับคัดเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุน

๒. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะโดยมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์

๓. ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบ เสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ไม่ติดการพนัน ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และไม่มีประวัติเสียทางการเงิน ตลอดจนยืนยันในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๔. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

๕. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท

๖. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ยกเว้นความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์และความผิดฐานบุกรุก

๗. ไม่เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือสร้างความเดือดร้อนอย่างร้ายแรงแก่ทางราชการ องค์การ หรือหน่วยงานที่สังกัด

๘. ไม่เป็นผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เสียสิทธิตามมาตรา ๖๔ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

๙. ไม่เป็นผู้ที่เคยพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการกองทุน

คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจ และหน้าที่ดังนี้

๑. บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๒. ออกระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก

๓. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่ม องค์กรชุมชน หรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้าน

๔. สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือน และ วิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้าน ตลอดจนสำรวจและจัดทำข้อมูลดังกล่าว ของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๕. พิจารณาการให้กู้เงินตามระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีการที่กองทุนกำหนด

๖. ทำนิติกรรมสัญญา หรือดำเนินการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุน

๗. จัดทำหรือเรียกประชุมสมาชิกตามที่กำหนดหรือได้ตกลงกัน หรือตามที่สมาชิกจำนวน ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของสมาชิกทั้งหมดลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอ และจะต้อง ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่รับคำร้อง

๘. จัดทำบัญชีและส่งมอบเงินที่ได้รับจัดสรร ผลตอบแทน หรือรายได้ที่เกิดขึ้นจากเงินที่ได้ รับการจัดสรรจากคณะกรรมการคืนให้แก่กองทุนให้ครบเต็มตามจำนวนที่ได้รับอนุมัติให้เบิกจ่าย ในกรณีที่คณะกรรมการมีหนังสือหรือออกคำสั่งเป็นที่สุด เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนไม่ปฏิบัติตาม หรือบริหารจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบหรือข้อบังคับที่กองทุนกำหนด

๙. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนดหรือมอบหมาย

เนื่องจากท่าราบเป็นหมู่บ้านที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม การคิดดอกเบี้ยจากกองทุนถือว่าเป็นบาป และผิดต่อหลักคำสอน ปัญหาเรื่องดอกเบี้ยจึงเป็นปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งสร้างความลำบากใจทั้งผู้ที่ต้องกู้เงิน และคณะกรรมการที่เข้ามาดำเนินงาน มีบางหมู่บ้านที่ไม่มีผู้ต้องการเข้ามาทำงาน หรือเข้ามากู้ยืมเงิน เพราะกลัวบาป แต่คณะกรรมการกองทุน และชาวบ้านท่าราบได้ร่วมประชุมกันหาทางออกในการบริหารจัดการกองทุน โดยที่จะต้องไม่มีเรื่องของดอกเบี้ยเข้ามาเกี่ยวข้องกับกองทุน ในที่สุดชาวบ้านจึงได้ข้อตกลงในการบริหาร และการกู้ยืมเงินดังนี้

๑. รับสมัครสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยผู้ที่มีความประสงค์สมัครเป็นสมาชิกต้องเขียน

ใบสมัคร พร้อมชำระเงินค่าสมัครสมาชิก ๕๐ บาท โดยสมาชิกมีสามประเภท คือ

ประเภทบุคคล ครัวเรือนละ ๑ คน

ประเภทสมทบ คือครอบครัวที่แยกจากครัวเรือนเดิมครอบครัวละ ๑ คน

ประเภทกลุ่ม หรือองค์กรชุมชน

คุณสมบัติของผู้กู้ ต้องเป็นผู้พักอาศัยอยู่ในบ้านท่าราบเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๖

เดือน ก่อนการตั้งกองทุน เป็นผู้มีนิสัยดีงาม มีความรู้ ความเข้าใจ เห็นชอบกับ

หลักการ ของกองทุน สนใจมีส่วนร่วมในกิจการของกองทุน และพร้อมปฏิบัติตาม

ระเบียบของกองทุน และต้องถือหุ้น หุ้นละ ๑๐๐ บาท อย่างน้อย ๕ หุ้น

๒. แบ่งเงินกู้ให้ผู้กู้ทุกครัวเรือน ครัวเรือน ละ ๑ คน มีผู้ยื่นคำร้อง และโครงการขอกู้เงิน

โดยระบุวัตถุประสงค์ของการกู้เงินอย่างชัดเจน เป็นโครงการที่ดำเนินการได้จริง มีความเป็นไปได้

ทางการตลาด และคุ้มค่าต่อการลงทุน ซึ่งเป็นสมาชิกของกองทุนหมู่บ้าน ในครั้งนี้ จำนวน ๗๔

ครัวเรือน ได้รับเงินกู้ยืมรายละ ๑๒,๐๐๐ บาท เงินที่เหลือเก็บไว้เป็นเงินกู้ฉุกเฉินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยผู้กู้ได้รายละไม่เกิน สามพันบาท กำหนดจ่ายคืน ๓ เดือน

๑. กำหนดระยะเวลาในการกู้เงิน ๑ ปี ต้องใช้คืน โดยการกู้ยืมเงินกองทุนไม่มีดอกเบี้ย
๒. ผู้กู้ทุกคนต้องวางหลักทรัพย์ หรือใช้บุคคลค้ำประกันในการกู้เงิน ๓ คน หลักทรัพย์ต้องมีราคามากกว่า ๑๒,๐๐๐ บาท และผู้ค้ำประกันต้องเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ
๓. ไม่มีการคิดดอกเบี้ยแก่ผู้กู้ แต่มีการเสนอให้ผู้กู้ ร่วมกันตั้งกองทุนอีกกองทุนหนึ่งเรียกว่า **เงินสะสมกองทุนหมู่บ้าน** โดยที่ชาวบ้านทั้ง ๗๘ รายที่ได้รับเงินกู้ จะสมทบทุน รายละ ๖๐๐ บาท เป็นเงินค่าหุ้น กองทุนดังกล่าวบริหารจัดการโดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านชุดเดียวกัน ระยะเวลาดำเนินการ ๔ ปี โดยนำเงินกองทุนนี้ไปลงทุนในกิจกรรมที่ไม่มีความเสี่ยง และมีผลตอบแทนที่แน่นอน เช่น การลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีเพื่อจำหน่ายแก่ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร การซื้อจักรอุตสาหกรรมมาให้เช่าเย็บหมวกกะปิเยาะ ลงทุนซื้อเครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อผ้า ผ้าโสร่ง ผ้าคลุมหน้า รองเท้า มาขาย สำหรับให้ชาวบ้านซื้อใช้ช่วงเทศกาลร่ายขอ หรือพิธีการที่มีความสำคัญ ๆ ทางศาสนา เมื่อดำเนินการครบ ๔ ปี แล้ว จะคืนเงิน ๖๐๐ บาทให้สมาชิกพร้อมกับเงินผลประโยชน์ ที่เป็นเงินกำไรจากการดำเนินการ ดังนี้

๓๐ % เป็นเงินปันผลมอบคืนให้กับสมาชิกกองทุน

๒๐ % มอบเป็นเงินตอบแทนแก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

๒๐ % เป็นเงินสะสมเข้ากองทุน **เงินสะสมกองทุนหมู่บ้าน**

๑๐ % เป็นเงินบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น บริจาคให้โรงเรียนสอนศาสนา มัสยิด เป็นต้น

๑๐ % เป็นค่าดำเนินงาน

๕ % บริจาคให้เด็กกำพร้า

๕% บริจาคให้คนชรา

๑. ทางคณะกรรมการจะแจ้งให้ผู้กู้ทราบเมื่อใกล้ถึงเวลากำหนดชำระคืนเงินต้น

๒. ผู้ที่ไม่สามารถคืนเงินตรงเวลา จะถูกยึดทรัพย์สินที่นำมาค้ำประกัน และติดตามทวงหนี้จากผู้ค้ำประกัน

๓. ผู้ที่คืนเงินกู้ตรงเวลา จะได้รับการพิจารณากู้ในครั้งต่อไป เป็นอันดับแรก ส่วนผู้ที่คืนเงินไม่ตรงเวลา จะไม่ได้รับการพิจารณากู้ในครั้งต่อไป ผลการดำเนินงานเมื่อครบกำหนด ๑ ปี มีผู้คืนเงินกองทุนครบทั้ง ๗๘ ราย มีเพียง ๗ รายที่คืนเงินกองทุนช้ากว่ากำหนด

ในการกู้เงินนั้นพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่กู้ไปลงทุนในด้านต่าง ๆ คือ การทำหมวกกะปิเยาะ ซื้อเศษไม้จากโรงงานเพื่อขายเป็นไม้พิน ซื้อเครื่องมือช่างไม้ ซื้อสินค้ามาขายเงินผ่อน การทำน้ำตาลโตนด การนำไปชำระเงินกู้เพื่อลด ดอกเบี้ย เป็นต้น

การผลิตหมวกกะปิเยาะ

โดยชาวบ้านนำเงินกู้ไปลงทุนซื้อ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการตัดเย็บ เพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตของตน เช่น ผ้า ด้าย เป็นการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น และบางรายได้นำเงินที่ได้รับไปซื้อเครื่องจักร เช่น กรรไกรตัดผ้าไฟฟ้า จักรเย็บผ้าอุตสาหกรรม สำหรับเย็บหมวกกะปิเยาะ เพื่อส่งขายนายทุน

ซื้อเศษไม้จากโรงงานเพื่อขายเป็นไม้พิน

โดยชาวบ้านนำเงินที่กู้จากเงินกองทุนหมู่บ้านไปเพื่อการลงทุนรับซื้อเศษไม้จากโรงงาน ไม้ยางพาราแล้วนำมาขายต่อ ตามร้านค้า ต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ที่ต้องการใช้ไม้

พื้นในการประกอบอาหาร เช่น ร้านขายข้าวแกง ร้านขายขนมหวาน หรือขายให้กับผู้ที่เคี้ยวน้ำตาล
โดนด โดยขายไม้พื้นทั้งระบบเงินสด และเงินผ่อน

ซื้อเครื่องมือช่างไม้

เนื่องจากผู้กู้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการสร้างบ้าน มา ๖ ปี สามารถทำวงกบ ประตู หน้า
ต่าง ก่อนการกู้เงิน เขารับจ้างเป็นลูกจ้าง เมื่อได้เงินจากกองทุนจึงนำไปซื้อเครื่องมือช่างไม้ เช่น
สว่านไฟฟ้า กบไฟฟ้า เครื่องมือเบ็ดเตล็ด เช่น ตะปู สิว มารับจ้างทำงานเอง โดยรับจ้างทำวงกบ
ประตู หน้าต่าง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น กว่าความเป็นลูกจ้าง

ซื้อสินค้ามาขายเงินผ่อน

โดยชาวบ้านนำเงินกู้ที่ได้ไปลงทุนซื้อ เสื้อผ้า ตู้ วิทยุ ฯลฯ มาให้ชาวบ้านด้วยกันผ่อนเป็น
รายวัน หรือรายสัปดาห์ โดยจะเลือกลูกค้าที่มีความน่าเชื่อถือ อาชีพดังกล่าวมีผลตอบแทนที่ดี
เพราะสินค้าที่นำมาขายเงินผ่อน ส่วนใหญ่ขายในราคาสูงกว่าการซื้อด้วยเงินสดถึง ๕๐ % เช่นใน
กรณีที่สินค้าราคา ๕๐๐ บาท จะขายราว ๆ ๑๐๐๐ บาท แต่ระยะในการชำระยาวนาน เช่น การเก็บ
เงินจากผู้ซื้อวันละ ๑๐ บาท หรือบางกรณีที่เก็บเป็นรายเดือน เดือนละ ๒๐๐ บาท เป็นต้น

การทำน้ำตาลโดนด

โดยการที่ชาวบ้านนำเงินกองทุนที่ได้ไปใช้ในการซื้อน้ำตาลทราย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้
ผสมกับน้ำตาลโดนด จุดประสงค์เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิต และเพิ่มกำไร จากที่เคยซื้อเงินเชื่อ ซึ่ง

ต้องซื้อน้ำตาลทรายในราคาแพง ชาวบ้านนำเงินมาซื้อน้ำตาลทรายด้วยเงินสด จึงทำให้มีผลกำไรมากขึ้น

ผลที่มีต่อชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับว่า กองทุนหมู่บ้าน เป็นกองทุนที่รัฐบาลจัดสรรให้ชุมชน ไม่ใช่เงินที่รัฐบาลให้เปล่า ชุมชนต้องใช้คืน เป็นการช่วยเหลือเพื่อให้ชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นเงินที่ชุมชน จะต้องช่วยกันสร้างประสบการณ์ และมีอุดมการณ์ของชุมชน มุ่งมั่นบริหารกองทุนให้คงอยู่ เพื่อเป็นทุนแก่ชุมชนของตน กองทุนนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ชุมชน ทั้งด้านการรักษาวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน การประกอบอาชีพพัฒนาฝีมือแรงงาน สวัสดิการชุมชน องค์ความรู้ของชุมชน การสะสมทุน

๑. ชาวบ้านรู้จักระบบธนาคารมากขึ้น เนื่องจากต้องไปรับเงินที่ธนาคารออมสิน ชาวบ้านเล่าว่าบางคนไม่เคยไปธนาคารมาก่อนในชีวิต

๒. การมีงานทำ ชาวบ้านมีงานทำ และมีรายได้มากขึ้น ในทุกระดับ ตั้งแต่เด็กถึงผู้ใหญ่ ทำให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง ดำรงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่

๓. ความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคี ชุมชนย่อมเข้มแข็ง

๔. ชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการกองทุน ซึ่งเป็นทุนของชุมชนให้คงอยู่ เป็นการฝึกการทำงาน ด้วยประสบการณ์ตรงของชุมชน

๕. ความมีคุณธรรม และมีความคิดที่ก้าวหน้าของผู้นำชุมชน และชาวบ้าน นำมาซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความตั้งมั่นทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๖. เกิดมีอาชีพใหม่ ๆ และการเป็นเจ้าของกิจการของสมาชิกในชุมชนเพิ่มขึ้น นำมาซึ่งความเข้มแข็งมั่นคงของชุมชน

๗. ชาวบ้านหมดความกังวลในเรื่องการทวงหนี้ทุกเดือน เนื่องจากการจ่ายคืนเป็นรายปี

ปัญหาที่พบหลังจากการกู้เงินกองทุน

๑. ปัญหาเรื่องระยะเวลาในการกู้เงิน

เนื่องจากชาวบ้านที่กู้ไปเพื่อซื้อจักร หรือซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการผลิตหมวกกะปิเยาะ รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ได้รับจากนายทุน เป็นรายปี เนื่องจากนายทุนที่รับซื้อจะจ่ายเงิน ให้ครั้งละเล็กน้อย แล้วจึงจ่ายเงินส่วนใหญ่ทั้งหมด ซึ่งเป็นยอดเงินสะสมของชาวบ้านที่นายทุนเก็บไว้ปีละครั้ง หลังจากการถือศีลอด เนื่องจากนายทุนจะส่งสินค้าไปจำหน่ายต่างประเทศ ปีละครั้ง ทำให้รอบการได้รับเงินจากการลงทุน กับการส่งเงินกู้คืนกองทุนไม่สอดคล้องกัน ชาวบ้านต้องไปหา ยืมเงิน จากแหล่งเงินอื่นมาใช้คืนกองทุน เมื่อถึงเวลาที่ต้องส่งคืนเงินกู้

๒. ปัญหาเรื่องยอดเงินกู้ที่ได้รับน้อยเกินไป ไม่เพียงพอสำหรับการลงทุน

เนื่องจากการเย็บหมวก นั้น มียอดการสั่งผลิตมาก หากชาวบ้านมีเงินทุนในการซื้อผ้า มาเย็บขึ้นส่วนหมวกเพื่อขายต่อให้นายทุนได้มาก จะทำให้ได้กำไรมากขึ้น เงินที่ได้รับจากกองทุน ๑๒,๐๐๐ บาท หักค่า เงิน **เงินสะสมกองทุนหมู่บ้าน** ๖๐๐ บาท เหลือเงิน กองทุน ๑,๑๔๐๐ บาท ซื้อผ้ามาเย็บหมวกได้ไม่มากนัก หรือซื้อได้เพียงแต่จักรเย็บผ้า มาเป็นของตนเองได้เท่านั้น หากรัฐบาลให้เงินกู้ได้มากกว่านี้ ชาวบ้านจะมีทุนมากขึ้น มีเงินหมุนเวียนมากขึ้น และส่งผลมีกำไรมากขึ้นไปด้วย

๓. การดำเนินงานมีคณะกรรมการบางคนไม่ขยันทำงาน

คณะกรรมการจัดหาทางออก โดยเมื่อครบกำหนด ๑ ปี คณะกรรมการทั้งหมดจะลาออก ให้สมาชิกเลือกกรรมการเข้ามาใหม่ โดยที่ไม่มีการจับสลากออกครั้งหนึ่งตามระเบียบที่ราชการวางไว้ เนื่องจากไม่ต้องการให้คนที่ทำงานถูกจับสลากออก

ถาม : คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะมีการเลือกตั้งใหม่ไหม

ตอบ : มี หากครบปีแล้ว คณะกรรมการทุกคนจะลาออกหมด

ถาม : ทำไมไม่ออกเพียงบางส่วน

ตอบ : เพราะเรากลัวว่าถ้าจับสลากออก คนทำงานอาจถูกจับออกได้

ถาม : แล้วถ้าคัดออกจะได้ไหม

ตอบ : ถ้าคัดออกคนที่คัดออกจะเสียความรู้สึกเราจึงไม่คัดออก

ถาม : แล้วจะทำอย่างไร

ตอบ : จะลาออก ประธานก็จะลาออก ทุกคนก็จะลาออก แล้วให้เลือกกันใหม่หมด

คิดว่าผลงานที่เกือบครบ ๑ ปี พวกสมาชิกจะคงดูออกว่าสมควรจะเลือกใครบ้าง

เข้ามาบริหาร เข้ามาเป็นคณะกรรมการชุดใหม่ ประมาณวันที่ ๑ กันยายน

คาดว่าจะมีการเตรียมการเลือกตั้งกรรมการกองทุนใหม่

บทที่ ๖

สรุป

การศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนชุมชนของบ้านท่าราบจากชีวิตที่หาอยู่หากิน พออยู่พอกิน มาสู่การดำรงชีวิตที่ทันสมัย ที่ต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น จนกระทั่งการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน ทำให้เห็นว่าชุมชนไม่สามารถที่จะต่อสู้กับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงด้วยการปรับตัวในด้านใดด้านหนึ่ง หากต้องอาศัยการปรับตัวแบบองค์รวมในหลายมิติ ดังนี้

๑. ทูทางสังคม

กองทุนหมู่บ้านไม่ใช่ทุนเงินตรา เนื่องจากเป็นกองทุนที่ไม่ได้สร้างอาชีพแก่ผู้ที่ได้รับเงินกู้ แต่เพียงผู้เดียว แต่ยังเป็นการสร้างระบบความรู้ ระบบความสัมพันธ์ชุมชน โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกในครัวเรือนได้นำระบบความรู้ของชุมชน หรือของครอบครัว มาใช้ในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจภายในครัวเรือน และภายในชุมชน เป็นการนำมาสู่ความสัมพันธ์อันดีของครอบครัว และของชุมชน

การที่สมาชิกส่วนใหญ่ในครัวเรือนมีรายได้จากการประกอบอาชีพ เป็นสิ่งที่ส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวไม่จำเป็นต้องออกไปหางานทำ เพื่อเลี้ยงชีพภายนอกชุมชน เนื่องจากภายในชุมชนมีงานที่มีรายได้ที่แน่นอน ทำให้สมาชิกในครัวเรือนกลับมากจากการไปรับจ้างทำงานในเมืองใหญ่ได้มาอาศัยอยู่ร่วมกัน พบว่าได้สร้างให้สังคมภายในชุมชนจึงมีความแนบแน่น อบอุ้ม ผู้หญิง เด็ก และคนชรา ไม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ภายในชุมชนตามลำพัง

เมื่อชุมชนมีอาชีพที่สร้างรายได้แน่นอน เวลาส่วนใหญ่ของชุมชนจึงถูกใช้เพื่อการประกอบอาชีพ พบว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่ในชุมชนลดการเที่ยวเตร่ และการใช้เวลาว่างของพวกเขาหลังเลิกเรียน โดยเปล่าประโยชน์ ปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม เช่น ปัญหาการใช้ยาเสพติด ปัญหาการลักขโมย และอาชญากรรมต่าง ๆ ในชุมชนจึงลดลง นับว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดการจัดการระบบความรู้ กระบวนการการเรียนรู้ และระบบกิจกรรมให้คนในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ แนวคิด ปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็น

องค์กรวม โดยมีเงินจากกองทุนหมู่บ้านเป็นเครื่องมือ เป็นตัวกลาง เพื่อหาทางออกในการบริหารจัดการ การเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยใช้ศักยภาพของชุมชน จัดการผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนให้บรรลุจุด มุ่งหมาย ได้ประโยชน์สูงสุด และก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสร้างเสริมประสบการณ์ในการเผชิญปัญหา ด้วยความกล้าหาญ เพื่อนำความสำเร็จมาสู่ชุมชนร่วมกัน การเรียนรู้นำมาซึ่งการปรับปรุง เปลี่ยน แปลง แก้ไข ความตระหนักถึง ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ที่ชาวบ้านไม่มีประสบการณ์มาก่อน

๒. ทูทางวัฒนธรรม

เงินกองทุนหมู่บ้านทำให้เกิดระบบการเรียนรู้ เกิดเครือข่ายชุมชนในการสืบสานถ่ายทอด จัดการความรู้มากมายในชุมชน ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ร่วมกันเป็นพลังในการทำให้ชุมชนใน อดีต ได้พลิกฟื้น เชื่อมโยงปรับตัวเอง และดำรงอยู่ไม่ให้อ่อนไหว โดยการนำความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่ใน บ้านท่าราบ และความรู้ใหม่ มาผสมผสานกันอย่างกลมกลืน เกิดการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และ วิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพ และมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน เป็นที่ยอมรับ สามารถส่งไปจำหน่ายภาย นอกประเทศ นำรายได้สู่ประเทศ เช่น การทำหมวกกะปิเยาะ และการทำน้ำตาลจากตาลโตนด

๓. ทูทางเศรษฐกิจ

เงินกองทุนหมู่บ้านสามารถลดต้นทุนการผลิตของชุมชน โดยในส่วนของวัตถุดิบที่เป็น เครดิต เมื่อมีการใช้เงินสดแทน ทำให้ต้นทุนในการผลิตลดลง สร้างกำไรให้ชาวบ้านมากขึ้น การลด ต้นทุนทางการผลิต ทำให้ชาวบ้านมีเงินหมุนเวียนในการผลิตมากขึ้น ทำให้มีกำไรเพิ่มมากขึ้น

เงินกองทุนหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านมีเครื่องจักรกลที่เป็นปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง ไม่ต้องเสียเงินค่าเช่า ทำให้มีรายได้ส่วนเกินมากขึ้น

เงินกองทุนหมู่บ้านสร้างรูปแบบของอาชีพใหม่ ๆ ทำให้ผู้ที่มีอาชีพที่สามารถใช้เลี้ยง
ดูตนเอง และเลี้ยงดูครอบครัวได้

เมื่อเงินกองทุนหมู่บ้านสร้างกำไร ทำให้ชุมชนมีการลงทุน มีเงินหมุนเวียนในชุมชน
มีการเพิ่มทุนสำหรับปัจจัยในการผลิตมากขึ้น เช่น การซื้อจักรอุตสาหกรรม การซื้อรถยนต์เพื่อนำ
มาใช้เป็นรถรับจ้าง

เงินกองทุนทำให้เกิดเงินออม ชาวบ้านทำรabanนิยมออมเงินโดยการซื้อทองคำมาเก็บไว้
ไม่นิยมใช้ระบบธนาคาร

เมื่อชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น มีระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ดีขึ้น การจับจ่ายใช้สอยที่มาก
ขึ้น ทำให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับชุมชน และขยายออกไปสู่ระดับประเทศ

มีการสร้างตลาดชุมชน เพื่อเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าของตน เนื่องจากมีการผลิตสินค้าที่มี
ความต้องการของตลาดภายนอก

ผลความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านทำรabanขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการ การแก้
ปัญหา และหาทางออก การทำงานร่วมกันของชาวชุมชน บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาต่อ
พระ ผู้เป็นเจ้าของพวกเขา โดยที่ไม่มีการครอบงำจากหน่วยงานของทางการ แสดงให้เห็นพลัง และ
ศักยภาพของชุมชนซึ่งใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ ในการจัดการกองทุน ด้วยความกล้าหาญ และด้วย
ศรัทธาที่มุ่งมั่นอย่างแท้จริง

ข้อสรุปทางทฤษฎี

๑. เมื่อใดก็ตามที่ชาวบ้านท่าราบมีเงินทุนที่เพียงพอ ชาวบ้านท่าราบจะสามารถนำเงินทุนมาเป็นปัจจัยสร้างพลังในการผลิตที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
๒. เศรษฐกิจของท่าราบ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการเย็บหมวกกะปิเยาะ ขึ้นอยู่กับความต้องการสินค้าของตลาดต่างประเทศ เมื่อไรที่ชาวบ้าน สูญเสียตลาดการค้ากับต่างประเทศ จะทำให้ความเข้มแข็งของชุมชนลดลงไปด้วย
๓. ทูทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่มีคุณค่า เป็นทุนของชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านใช้เป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ สร้างความเข้มแข็งให้พวกเขาสามารถดำรงอยู่ได้ภายในระบบทุนนิยมแบบการค้า
๔. การบูรณาการความรู้ดั้งเดิมของชุมชน กับความรู้ใหม่ของชุมชน สามารถใช้ความรู้ชุดใหม่มาเป็นทุนของชุมชน

บรรณานุกรม

อัลดุลเลาะ อับดุล, ผู้แปล ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น สำนักพิมพ์อัล-ลีห์มาน : กรุงเทพฯ,

৬৫৫৫

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้
การจัดการกองทุนหมู่บ้านกับการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา
ดร. พิทักษ์ ศิริวงศ์

บทที่ ๑

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษา และวิธีการศึกษา

ท่ากำชำ หมู่บ้านชายทะเล แห่งหนึ่งทางภาคใต้ ของประเทศไทย ลักษณะทางภูมิประเทศของหมู่บ้านนี้มีสภาพเป็นเกาะ มีคลองซึ่งเป็นคลองน้ำกร่อยไหลผ่าน ที่ตั้งของหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ในเขตอำเภอแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวจังหวัดมากนัก การเดินทางสัญจรในอดีตของชุมชนนับว่าเป็นไปด้วยความยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านที่นี่ต้องอาศัยการเดินทางโดยเท้า หรืออาศัยการเดินทางโดยเรือ ซึ่งหมู่บ้านมีเรือโดยสารไปกลับระหว่างหมู่บ้านกับตลาดในตัวอำเภอ เพียงวันละ ๑ เที่ยว เพื่อให้บริการชาวบ้านที่ต้องการไปซื้อสิ่งของเพื่อการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อนำสิ่งของที่พวกเขาหามาได้จากท้องทะเลไปจำหน่ายยังตลาดในอำเภอ เนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่มีถนนหนทางที่ใช้สำหรับการเดินทางโดยรถยนต์ระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ การเดินทางโดยเรือโดยสารจึงนับว่าเป็นวิธีการที่สะดวก ชาวบ้านนิยมใช้กันมากที่สุด ต่อมาภายหลังจึงมีถนนลูกรังตัดเข้าหมู่บ้าน ทำให้การเดินทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอเป็นไปด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น พวกเขาสามารถใช้รถจักรยานยนต์ หรือชาวบ้านที่มีฐานะดีเนื่องจากมีรายได้ดีจากการจับปลาจึงสามารถซื้อรถยนต์เพื่อใช้ในการเดินทางได้ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล สภาพพื้นดินส่วนมากมีลักษณะเป็นดินทราย และลักษณะของดินเป็นดินที่มีความเค็มจึงทำให้ไม่สามารถใช้ในการทำนา ปลูกข้าว หรือปลูกผัก ปลูกพืชผลทางการเกษตรได้ มีเพียงต้นมะพร้าว และมีต้นโกงกางที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี ชาวบ้านเหล่านี้ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ หมู่บ้านแห่งนี้มานานนับร้อยปี

ชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งพวกเขามีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามหลักการของศาสนา และประพฤติปฏิบัติตนเป็นอิสลามมิกชนที่ดี ท่ากำชำนับว่าเป็นชุมชน

เก่าแก่ชุมชนหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านนับย้อนหลังเป็นร้อยปี ในอดีตชาวบ้านได้พากันอพยพมาจากหมู่บ้านอื่น และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเข้ามาจับจองเป็นเจ้าของที่ดินที่ว่างเปล่า แต่ละรายสามารถจับจองที่ดินได้ไม่มาก แต่ละรายได้ที่ดินเพียงพอสำหรับการปลูกเรือนพักอาศัย และต่อมาได้ยกเป็นมรดกสืบทอดกันให้ทายาทในครอบครัว บ้างก็ซื้อที่ดินต่อมาจากบุคคลอื่น สาเหตุที่ชาวบ้านจากที่อื่นย้ายมาอยู่ที่นี่ เพราะเหตุผลที่ว่าทำกำขำเป็นหมู่บ้านริมฝั่งทะเลสามารถประกอบอาชีพหาหินจากทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อาชีพของชาวทำกำขำนับตั้งแต่ในอดีตคืออาชีพทำประมงชายฝั่ง อาชีพต่อเรือ ถักอวน เป็นต้น

ในระยะแรก ๆ ลักษณะที่พักอาศัยชาวบ้านที่อพยพมามากสร้างบ้านเป็นบ้านไม้ หลังคามุงจาก ใช้ฟาสังกะสี ต่อมาเมื่อพวกเขามีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น มีเงินที่เก็บออมมากเพียงพอ หรือเมื่อลูกหลานรุ่นหลังเข้ามาอยู่อาศัย และมีรายได้ที่ดีจากการประกอบอาชีพจึงสร้างบ้านใหม่ที่เป็นบ้านถืออิฐก่อปูน หลังคามุงกระเบื้อง เนื่องจากเป็นบ้านบริเวณชายฝั่งทะเล จึงจำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถป้องกันลมฝน หรือลมพายุในหน้ามรสุมซึ่งมักเกิดขึ้นตามปกติของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทางภาคใต้ได้เป็นอย่างดี ในอดีตการก่อสร้างบ้านพักอาศัยชาวบ้านจะช่วยแรงกัน ไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงาน เป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานแบบต่างตอบแทนกันในชุมชนโดยเมื่อมีสมาชิกในชุมชนต้องการสร้างบ้าน สมาชิกคนอื่น ๆ จะไปช่วยกัน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว เป็นลักษณะเอกเช่นเดียวกันกับ การลงแขกเกี่ยวข้าว ของชาวนา ในชุมชนอื่น ๆ

ในอดีตชาวบ้านนิยมร่อนน้ำฝนจากหลังคาบ้านในหน้าฝนไว้เพื่อใช้บริโภค และใช้น้ำจากบ่อน้ำที่พวกเขาได้ช่วยกันขุดสำหรับใช้ชำระล้างทำความสะอาดสิ่งต่าง ๆ ปัจจุบันระบบไฟฟ้าและระบบน้ำประปาหมู่บ้านได้เข้ามาสู่หมู่บ้าน ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ของพวกเขาจึงหมดลง เนื่องจากชาวบ้านมีทางเลือกในการใช้น้ำจากบ่อ และจากน้ำประปา

การปกครองดูแลภายในชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้คอยดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน ซึ่งจากการบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่งในหมู่บ้าน ได้กล่าวว่าหมู่บ้านนี้ไม่มีปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย หรือการลักขโมย เนื่องจากชาวบ้านที่มีความขยันในการทำมาหากิน มีงานทำ มีรายได้ที่ดีจากท้องทะเล

การเลือกชุมชน ลักษณะที่สำคัญของชุมชน

เหตุจูงใจที่ผู้วิจัย เลือกบ้านท่ากำชำ เป็นพื้นที่ศึกษาในเรื่องโครงการวิจัย และประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากการที่เมื่อรัฐบาลได้มีนโยบายหลัก โดยที่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างและกระตุ้นเศรษฐกิจ ให้ประชาชนในระดับรากหญ้าให้มีแหล่งทุน เพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้าง หรือต่อยอดกิจกรรมของชุมชนให้ขยายกว้างขึ้น เกิดกำลังซื้อ กำลังผลิต และรายได้หมุนเวียนในระดับท้องถิ่น เป็นการสืบทอดต้นทุนทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคมของชุมชน และการสร้างกระบวนการพัฒนาแบบพหุภาคี โดยการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เพื่อนำเงินดังกล่าวมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ประชาชนในชุมชน และในวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน อันนำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมในระดับรวมของประเทศ โดยให้ท้องถิ่นรวมตัวกัน สรรหาวิธีการ และบุคคลที่มีความสามารถเข้ามาจัดการและบริหารเงินกองทุนด้วยตนเอง มุ่งให้เกิดกระบวนการสร้างเครือข่าย และนำไปสู่การพึ่งตนเองในที่สุด อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าของประเทศ

ท่ากำชำ นับว่าเป็นตัวอย่างหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ที่มีการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยค้ำจุน พลิกฟื้น ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงอยู่เหนือสิ่งที่เรียกว่าเส้นแบ่งระดับความยากจน ซึ่งปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงชีวิตอย่างหาอยู่หากิน มาสู่การดำรงชีวิตแบบสมัยใหม่ ที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอก

นอก เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านที่รัฐบาลได้จัดสรรเงินลงมาให้หมู่บ้าน นับว่าเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ และพึ่งตนเองได้ โดยมีทุนเงินตรา ซึ่งสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เป็นเครื่องมือที่ดีอย่างหนึ่งของพวกเขา

ท่ากำชำเป็นตัวอย่างที่ดีในกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านสามารถหารายได้จากการประกอบอาชีพทำประมง ในอดีตกว่าร้อยปีที่ผ่านมา หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่เทียบเรือสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือใบที่สัญจรค้าขายไปมาระหว่างชายฝั่งทางภาคใต้ฝั่งตะวันออกกับกรุงเทพมหานคร โดยเรือจะแวะเติมน้ำจืดก่อนการเดินทาง และมีเรือสินค้าระหว่างเมืองปัตตานีกับเมืองโกตาบารู รัฐกลันตัน ของประเทศมาเลเซีย ซึ่งมักเข้ามาซื้อกระเบื้อง และปุ๋ยคอก จากประเทศไทยไปขายยังประเทศมาเลเซีย และเรือสินค้าจากไทยนิยมซื้อแตงโมจากประเทศมาเลเซียมาขายยังประเทศไทย ชาวบ้านที่นี่ไม่นิยมใช้ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน แต่ใช้ระบบค้าขาย โดยชาวบ้านต้องการเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น ซื้อข้าวสาร เครื่องนุ่งห่ม น้ำมันเรือ ยารักษาโรค ค่าอาหาร และค่าเล่าเรียนบุตร ฯลฯ เมื่อกระแสการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยแบบตะวันตกเข้ามาสู่ชุมชน รูปแบบการใช้เงินที่ได้จากการค้าขายของชุมชนได้แปรเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน จากการที่ต้องใช้เงินในการจับจ่ายใช้สอยสิ่งของที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าวสาร น้ำปลา น้ำตาล ชาวบ้านต้องการใช้เงินเพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้ฐานะและยกระดับทางสังคม พวกเขาได้ใช้เงินที่หามาได้ หรือเงินออมเพื่อซื้อสิ่งของส่วนเกินจากความต้องการเพื่ออำนวยความสะดวก เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องอำนวยความสะดวกสมัยใหม่ต่าง ๆ เช่น เครื่องซักผ้า อุปกรณ์ไฟฟ้า ต่าง ๆ ซึ่งสร้างสิ่งที่เรียกว่าหนี้สิน หรือความไม่เพียงพอแก่ชุมชน คำถามที่ผู้วิจัยต้องการแสวงหาคำตอบคือ การเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตราของบ้านท่ากำชำเกิดขึ้นได้อย่างไร ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร โดยทำการศึกษาชุมชนท่ากำชำในมิติต่าง ๆ ดังนี้ (๑) ในมิตีก่อนที่จะได้รับผลกระทบการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (๒) ช่วงที่สังคมเข้าสู่

สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน (๓) ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้ามาในชุมชน โดยวิเคราะห์ถึงเงื่อนไข และระบบความรู้ ระบบความสัมพันธ์ ในบริบททางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และสังคม และสภาพแวดล้อมที่ทำให้ชุมชนเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา ตลอดจนศึกษาถึงยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

การเข้าสู่ชุมชน

การสืบค้นดังกล่าว ผู้วิจัยใช้แนวคิดของการสร้างความรู้โดยใช้มุมมองของชุมชนโดยใช้วิทยาการวิจัยของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้ หรือทฤษฎีที่เหมาะสมนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดเตรียมแนวทางในการสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ

สนาม

สนามที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่หมู่บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทยโดยชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการประมง ค้าขาย ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และรับจ้างแรงงานในอำเภอเมือง เช่น การรับจ้างแกะเนื้อปู

วิธีการสัมภาษณ์

ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้จัดเตรียมมา เกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน ความเป็นอยู่ในอดีตก่อนการพัฒนาแบบทันสมัย ชีวิตก่อนมีกองทุน และภายหลังจากการมีกองทุน ฯลฯ โดยสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ประธานกองทุนหมู่บ้าน รองประธานกองทุนหมู่บ้าน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกที่กู้เงิน และผู้ที่ไม่กู้เงิน รายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลักมีดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา

ลำดับที่	สถานภาพ	อาชีพ	อายุ (ปี)
๑	ผู้ใหญ่บ้าน	ทำประมง	๔๒
๒	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	เลี้ยงปลาในกระชัง	๒๔
๓	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๓
๔	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๓
๕	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๓๑
๖	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ประมง	๔๑
๗	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๔๕
๘	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ต่อเรือ	๔๑
๙	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๓๓
๑๐	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๘
๑๑	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๕๕
๑๒	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๒
๑๓	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ประมง	๓๐
๑๔	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ประมง	๓๑
๑๕	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๒๗

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการใช้การจดบันทึก และการบันทึกด้วย
 แถบเสียง การสัมภาษณ์ ใช้คำถามที่พูดภาษายาวี แล้วนำแถบเสียงมาถอดข้อความคำต่อคำ เพื่อใช้
 เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอรายงานโดยการบรรยายอย่างละเอียดในหัวข้อดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ

บทที่ ๒ ทุณชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

บทที่ ๓ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่

ความทันสมัย

บทที่ ๔ การปรับตัวของชุมชน

บทที่ ๕ กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ ๖ สรุป

บทที่ ๒

தாகำช้า : ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

தாகำช้า เป็นหมู่บ้านชุมชนชาวมุสลิมชายฝั่งทะเลชุมชนหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทย มีประวัติหมู่บ้านยาวนานนับชั่วอายุคน ในสมัยก่อนผู้คนอพยพจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาจับจองที่ดินว่างเปล่าในชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีสภาพเป็นเกาะ จึงมีผืนดินอย่างจำกัด ที่ดินจับจองจึงเป็นที่ดินขนาดเล็กเพียงพอสำหรับการสร้างบ้านเรือนเพื่ออาศัยเท่านั้น ในระยะแรกนั้นชาวบ้านได้รับเอกสารรับรองสิทธิ์จากทางการ ต่อมาจึงได้รับโฉนดที่ดินจากทางการ

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการทำประมง และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง เช่น การต่อเรือหาปลา การถักอวน การขายสิ่งของเบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการทำประมง และใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติคือ กุ้ง หอย ปู ปลา ที่หาได้จากการทำประมง เพียงแหล่งเดียว เนื่องจากสภาพของผืนดินเป็นดินทรายที่ไม่สามารถปลูกข้าว พืช ผัก ต่าง ๆ ได้ สิ่งของใช้จำเป็นต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันจึงต้องซื้อด้วยเงินตราแทบทั้งสิ้น

ในอดีตการเดินทางสัญจรระหว่างชุมชนชาวบ้านยังต้องใช้การเดินทางเท้าเนื่องจากยังไม่มีถนนหนทางที่สะดวก เป็นถนนทางเดินเล็ก ๆ ไปยังตัวเมือง นอกจากทางเดินเท้าแล้ว ทางสัญจรที่มีความสะดวกอีกทางหนึ่งที่เป็นนิยมนั้นคือการสัญจรทางน้ำ โดยมีเรือโดยสารรับจ้างจากหมู่บ้านเข้าไปตลาดในตัวอำเภอ เพียงวันละ ๑ เที่ยว โดยมีเรือออกจากหมู่บ้านตอนหกโมงเช้า และเที่ยวกลับตอนห้าถึงหกโมงเย็น

การที่มีทรัพยากรทางทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านไม่มีความขาดแคลน หรือ ภาวะที่อดอยาก เนื่องจากเมื่อหา กุ้ง หอย ปู ปลา ได้มาก ส่วนหนึ่งที่เหลือจากการขาย พวกเขาจะ นำมาตากแห้ง หรือดองเค็ม เก็บไว้รับประทานได้เป็นเวลานาน

ถาม: มีช่วงที่ขาดแคลนอาหารบ้างไหม

ตอบ : ไม่ค่อยมีเพราะที่นี่มีอาชีพประมง จับปลามาได้ เอาไว้กิน ที่เหลือก็ขาย ซื้อข้าวสาร มาหุงกิน หากจำเป็นก็เก็บดองเค็ม ดองเกลือ หรือตากแดดทำปลาแห้งเอากิน

จากการศึกษาพบว่าในสมัยก่อนปัญหาเรื่องความสงบเรียบร้อยของชุมชน ในแง่ของโจรผู้ ร้ายในชุมชน พบว่ามีไม่มาก และไม่มีการทำร้ายร่างกาย หรือการฆาตกรรมกัน มีเพียงแค่มารีดไถ ขอเงิน ของอันธพาลหัวไม้ นาน ๆ ครั้ง หรือมีปัญหาการทะเลาะวิวาท มีปากเสียงกันในเรื่อง เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น หรือ ผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล โดยมีชาวบ้านร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นกันเอง โดยที่ไม่ได้พึ่งพาหน่วยงานของรัฐ เช่น ตำรวจ เนื่องจากเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรง สามารถ ดูแล แก้ไข หาข้อยุติ ภายในชุมชน

ถาม: เมื่อก่อนใครดูแลความสงบของหมู่บ้าน

ตอบ : ที่นี่ไม่ค่อยมีเหตุการณ์วุ่นวาย สมัยนาน ๆ ๒๐ ปีก่อนมีบ้าง มีโจรมาเคาะประตูบ้าน แล้วขอเงิน ราก็ให้ไป แต่เขาก็ไม่ได้มาบ่อย และไม่ได้ทำร้ายเรา แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว หากมีความไม่สงบเกิดขึ้นในสมัยก่อน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน จะดูแลทุกข์สุขของ ชาวบ้าน ในตอนนี้ก็ยังคงดูแลอยู่ แต่มีตำรวจเข้ามาช่วยด้วย หากมีคนแปลกหน้า เข้ามา ชาวบ้านจะรู้ทันที

เนื่องจากท่ากำชำเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำการประมงเป็นหลัก การที่พื้นดินเป็นดินเค็ม ส่งผลให้ไม่สามารถใช้ในการเพาะปลูกพืชผลทางเศรษฐกิจได้ อาชีพหลักของที่นี่จึงไม่ใช่อาชีพในการทำเกษตรกรรม ทำให้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ หรือการใช้น้ำเพื่อการชลประทานจึงไม่มี ชาวบ้านใช้น้ำฝนเพื่อดื่มกิน และใช้น้ำจากบ่อเพื่อเป็นน้ำใช้เพื่ออาบ และชำระล้างสิ่งต่าง ๆ

ในสมัยก่อนชาวบ้านแลกเปลี่ยนแรงงาน โดยการช่วยแรงงานสร้างบ้าน หรือช่วยกันขุดสระน้ำ แรกเริ่มบ้านของพวกเขามีลักษณะเป็นบ้านหลังคามุงจาก ใช้ฝาบ้านเป็นฝาสังกะสี ต่อมาในภายหลังเมื่อหาปลาได้มาก ขายปลาได้มาก มีรายได้ที่ดีขึ้น มีเศรษฐกิจดีขึ้น จึงปรับปรุง ซ่อมแซมเป็นบ้านปูน บ้านคอนกรีต หลังคามุงกระเบื้อง เพื่อความคงทนถาวร เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ติดกับทะเล มีฝน และลมแรงตลอดทั้งปี เมื่อมีการสร้างบ้านใหม่ หรือการขุดบ่อน้ำ ชาวบ้านจะช่วยแรงงานหมุนเวียนกัน โดยที่ไม่มีค่าจ้างตอบแทน เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชน เป็นรูปแบบของความสามัคคีอันดีของชุมชนที่มีร่วมกัน

ชุมชนแห่งนี้มีลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนคือ เป็นระบบของการขายสิ่งของเป็นเงินตรา มาแต่ดั้งเดิม ชาวบ้านให้ความสำคัญกับระบบเงินตรา มาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากไม่สามารถผลิตอะไรได้เลยนอกจากผลิตภัณฑ์จากการทำประมง และจากการที่ไม่มีทุนอื่น ๆ จากธรรมชาติ หรือทุนทางวัฒนธรรมอื่นใดในชุมชน นอกจากสิ่งที่หาได้จากทะเล ทำให้ชาวบ้านมีความต้องการทรัพยากรอย่างอื่นจากภายนอกชุมชน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา อุปกรณ์ในการทำประมง ฯลฯ ทำให้มีความต้องการเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายในสิ่งที่มีความจำเป็น ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันระหว่างกันจึงมีน้อยมาก เช่น บางครั้งชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรทางทะเลที่จับมาได้ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กับข้าวสาร หรือข้าวเปลือก แต่เนื่องจากชุมชนที่ใกล้เคียงกันมีอาชีพอย่างเดียวกัน และมีทรัพยากรที่หามาได้คล้ายคลึงกัน จึงไม่สามารถแลกเปลี่ยนสิ่งของกันได้ การแลกเปลี่ยนกับชุมชนไกล ๆ จึงไม่มีความสะดวก ชาวบ้านจึงนิยมซื้อขาย

สิ่งของที่พวกเขาจับมาได้เป็นเงิน แล้วจึงนำเงินดังกล่าวไปซื้อสิ่งที่พวกเขามีความจำเป็น หรือมีความต้องการในการบริโภค

ถาม: สิ่งจำเป็นในสมัยก่อนที่ปลูก และทำเองไม่ได้มีอะไร

ตอบ : ข้าวสารเพราะไม่มีพื้นที่จะปลูก ต้องไปซื้อข้าวสารจากที่อื่นมากิน บางทีเดินเท้า

ไปหมู่บ้านที่เขาปลูก เพื่อไปขอซื้อข้าวเปลือกเขา นำมาสีเป็นข้าวสาร แล้วนำไปกิน

ต้องใช้เงินซื้อทั้งสิ้น ไม่ได้แลกกับอะไร ต้องไปซื้อข้าวกันเป็นประจำ เพราะผลิตเอง

ไม่ได้

ถาม : เมื่อก่อนมีการขาย หรือแลกเปลี่ยนผลผลิตกันบ้างไหม

ตอบ : ชาวบ้านเวลามีผลผลิต เช่น ปลา กุ้ง หอย ฯลฯ ขายเอาเงินเพียงอย่างเดียว

แต่มีบ้างที่นำไปแลกกับข้าวสาร แต่มีไม่มากส่วนใหญ่จะซื้อมากกว่า

การติดต่อกันระหว่างชุมชนจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการค้าขายกันเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ชาวบ้านนำปลาที่จับได้ไปจำหน่ายทั้งปลีก และส่งยังตลาดในตัวเมือง หรือบางครั้งมีพ่อค้าจากในเมืองเข้ามารับซื้อปลาถึงหมู่บ้าน เพื่อนำไปจำหน่าย การรับซื้อปลาในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ราคาสูงกว่าการนำไปจำหน่ายด้วยตนเอง แต่ชาวบ้านชอบที่มีผู้มารับซื้อถึงหมู่บ้าน เนื่องจากพวกเขาไม่ต้องเสียเวลาเดินทางนำปลาไปจำหน่ายในเมืองเป็นวัน ๆ และได้รับเงินทันที ไม่ต้องเสียเวลา รือสิ้นเปลืองค่าจ้างรถ หรือน้ำมันรถ เพื่อบรรทุกปลาไปขาย นอกจากการติดต่อกันในวัตถุประสงค์เรื่องการค้าแล้ว การไปร่วมงานต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เยี่ยมคนเจ็บป่วย หรือไปร่วมงานแต่งงานที่คนในหมู่บ้านอื่นมาแต่งงานกับคนในหมู่บ้าน จึงเกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีการไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้าน

ระบบความรู้ในเรื่องการทำประมง เป็นระบบความรู้ที่มีการถ่ายทอดกันภายในครอบครัว เนื่องจากแรงงานที่ใช้ในการประกอบอาชีพของชุมชนแห่งนี้เป็นแรงงานภายในครอบครัว โดยพ่อผู้เป็นหัวหน้าในครอบครัว และเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการทำประมง จะมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกในครัวเรือน ด้วยการให้พวกเขาลงมือปฏิบัติจริง เมื่อบุตรของตนเริ่มเติบโตมีสภาพทางร่างกาย และสภาพจิตใจพร้อมที่จะออกทะเลได้แล้ว พ่อจะนำบุตรออกทะเลไปด้วย แล้วจึงเริ่มสอนหลักการ และเทคนิควิธีการทำประมง โดยเริ่มสอนตั้งแต่เทคนิควิธีการจับปลา วิธีการบังคับเรือ การใช้วน การช่อมแซมวน การดูเรื่องน้ำขึ้นน้ำลง เวลาที่เหมาะสมในการจับปลา สถานที่จับปลา ฯลฯ จนกระทั่งถ่ายทอดความรู้ให้บุตรจนพวกเขาได้รับทักษะ ความรู้ ความชำนาญ มีประสบการณ์ จนกระทั่งสามารถออกหาปลาได้ด้วยตนเอง และมีเรือหาปลาเป็นของตนเอง เมื่อมีครอบครัว

ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ความเป็นพวกเดียวกันของชุมชนแห่งนี้ มีลักษณะที่ไม่ต่างจากชุมชนอิสลามโดยทั่วไป โดยชาวบ้านมักมองเรื่องนี้จากระบบความเป็นเครือญาติ การมีกิจกรรม ต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน การใช้มัสยิดเดียวกัน ในชุมชนแห่งนี้มีมัสยิดสำหรับประกอบพิธีทางศาสนาตั้งแต่โบราณสองแห่ง ในสมัยก่อนชาวบ้านมีความสามัคคีอันดีต่อกัน ในรูปแบบของน้ำใจ มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ในทุกเรื่อง เป็นปกติธรรมดาที่ชาวบ้านจะให้ความสัมพันธ์กับญาติของตนมากกว่าผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติ

ฐานะความเป็นอยู่ของชาวชุมชนท่ากำชำในอดีต มีฐานะที่ไม่แตกต่างกันมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะพอมีพอกิน ไม่ร่ำรวย แต่ไม่ยาก

ถาม: คนในหมู่บ้านนี้มีฐานะอย่างไร

ตอบ : ไม่แตกต่างกัน ดูจากฐานะความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตก็คล้ายคลึงกัน ไม่รวย ไม่จน

ไปกว่ากันมากนัก พอกินพอใช้ มีรวยจริง ๆ ไม่ก็บ้าน แควบ้าน สองบ้าน

ปัญหาเรื่องสาธารณสุขของชุมชนไม่พบมากนัก เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ ที่ไม่มีโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรง อาการเจ็บป่วยของชาวบ้านมีแค่อาการปวดศีรษะ หรือเป็นไข้หวัด ทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่เมื่อเจ็บป่วยก็หายารับประทานเอง หรือไปหาหมอแผนโบราณ ซึ่งจะได้รับยาสมุนไพรรับประทาน ปัญหาทางสุขภาพจิตของชุมชนแห่งนี้ไม่ปรากฏเนื่องจากหมู่บ้านนี้มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ไม่มีปัญหาทางด้านระบบนิเวศน์ ประกอบกับชาวบ้านใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ ซึ่งสร้างรายได้กับครอบครัว ไม่มีปัญญาคความอดอยาก หรือความขาดแคลน ชาวบ้านจึงมีชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยความสุข ไม่มีความทุกข์หรือความเครียด เพราะการมีชีวิตที่เรียบง่าย ชยันในการประกอบสัมมาอาชีพ ส่งผลให้ไม่เกิดปัญหาความขาดแคลน ครอบครัวมีความอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง

บทที่ ๓

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

เมื่อมีการกระตุ้นการบริโภค ในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า และความจำเป็นในการใช้เงินตรา ในกระแสแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของสังคมไทย โดยเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปีที่รัฐบาลได้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการเร่งรัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ บนพื้นฐานที่มีความต้องการสร้างความมั่นคง ร่ำรวยแก่ระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ส่งผลให้มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในระดับสูง เพื่อที่จะเป็นการกระจายความมั่งคั่งเหล่านี้อย่างทั่วถึง ประชาชนชาวไทยจะได้มีระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้น แนวคิดนี้ได้แผ่ขยายเข้ามาถึงหมู่บ้านท่าก้ำอย่างหลีกเลี่ยงมิได้เช่นกัน และนำมาสู่การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของ ชุมชนเพื่อที่จะให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง

ท่าก้ำท่า เป็นหมู่บ้านริมทะเล จากประวัติศาสตร์ของชุมชน นับตั้งแต่มีการตั้งหมู่บ้านมา ทรัพยากรทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์จากทะเล เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชน และสร้างระบบการเรียนรู้ให้ชุมชน เพื่อที่พวกเขาจักได้นำสิ่งมีค่าจากทะเล มาใช้เพื่อการดำรงชีวิตของพวกเขา อาชีพการทำประมง รวมทั้งอาชีพต่าง ๆ อีกหลายอาชีพของชาวชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง เช่น การรับจ้างต่อเรือ ซ่อมเรือ การถักอวน ซ่อมอวน จึงนับได้ว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างรายได้ที่ดีแก่ชุมชน ส่งผลให้ให้ชุมชนมีศักยภาพ มีความมั่นคง เข้มแข็ง ส่งผลให้ชาวบ้านมีกระบวนการของตนเองในการการสืบต่อถ่ายทอดความรู้ เอก

ลักษณะ และอุดมการณ์ และวิทยาการ เทคนิคแห่งการเป็นชาวประมง รวมทั้งวิธีการต่อเรือประมง การทำวน จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เป็นการสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน

ข้อจำกัดอย่างหนึ่งของท่ากำชำ เนื่องด้วยผืนดินในชุมชนไม่มีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทราย ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกพืช ต่าง ๆ เพื่อใช้บริโภคได้ นอกจากอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติที่หามาได้จากทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เพื่อใช้จำหน่าย และบริโภค ดังนั้น จึงพบว่าภายในชุมชน มีร้านขายของสดวกซื้อ เพื่อขายของใช้จำเป็นต่าง ๆ เปิดกิจการอยู่หลายร้าน โดยในระยะเริ่มแรกร้านค้าเหล่านี้ ใช้วิธีการซื้อสินค้าจากร้านขายส่งในเมือง แต่เมื่อมีร้านค้าขายส่งขนาดใหญ่จากบริษัทข้ามชาติเข้ามาเปิดกิจการ พวกเขาจึงนิยมซื้อสินค้าจากร้านขายส่งเหล่านี้ เพื่อนำมาจำหน่ายเป็นสินค้าราคาปลีกในชุมชน เนื่องจากมีราคาถูกกว่าร้านขายส่งในเมือง ประกอบกับที่ร้านค้าส่งมีสินค้าให้เลือกมากมายหลายชนิด การจำหน่ายสินค้าของร้านค้าปลีกในชุมชนมีการจำหน่ายสินค้าทั้งระบบเงินสด และระบบเงินเชื่อ โดยในการซื้อสินค้าระบบเงินเชื่อเจ้าของร้านจะเป็นผู้พิจารณาว่าผู้ใดมีความน่าเชื่อถือหรือมีประวัติในการชำระหนี้ดี จึงยอมให้ซื้อสินค้าเงินเชื่อได้ จากการศึกษาพบว่าอาชีพขายของสดวกซื้อเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี

อาชีพหลักที่นิยมทำกันมาอีกอย่างหนึ่งของชุมชนคือ การแกะเนื้อปู เพื่อส่งเนื้อปูสำเร็จรูปไปจำหน่ายยังตลาดรับซื้อที่หาดใหญ่ และตลาดรับซื้อที่กรุงเทพมหานคร ชาวบ้านหลายคนเป็นเจ้าของกิจการโรงงานแกะเนื้อปู และรับจ้างแกะเนื้อปูภายในชุมชน โดยการรับซื้อปูจากผู้ทำประมงรายย่อยทั้งภายใน และภายนอกชุมชนมาแกะจำหน่ายเป็นปูเนื้อ การแกะปูเป็นอาชีพที่ต้องการความชำนาญ เพื่อให้ได้เนื้อปูในปริมาณมาก และเพื่อความรวดเร็วในการได้ปริมาณของเนื้อปูเพื่อขายส่งต่อตามความต้องการของผู้ซื้อ โดยผู้ที่มีความชำนาญมากเป็นพิเศษ ผู้ที่มีทักษะที่ดีจะแกะเนื้อปูได้เร็ว โดยได้รับค่าตอบแทนจากการแกะเนื้อปูเป็นกิโลกรัม โดยผู้แกะปูได้รับค่าตอบแทน

แทนในการแกะปูในราคากิโลกรัมละ ๓๐ บาท ดังนั้น รายได้ของชาวบ้านจากการแกะปูจึงขึ้นอยู่กับความขยัน และความชำนาญ และความรวดเร็วในการแกะเนื้อปู นอกจากการรับจ้างแกะเนื้อปูแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ประกอบอาชีพจากการไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ดำเนินกิจการอยู่ในจังหวัด หรือจังหวัดใกล้เคียง เนื่องจากการสร้างถนนหนทางที่มีความสะดวกมากขึ้นกว่าในอดีต จึงมีรถบริการรับจ้างรับส่งชาวบ้านไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวจังหวัด

ถาม : เคยทำงานรับจ้างไหม

ตอบ : ฉันไม่เคยทำ แต่เดี๋ยวนี้มีการรับจ้างแกะปูกันเป็นส่วนใหญ่ บางคนรับจ้างในเมือง

แต่เดี๋ยวนี้ถึงงานทำที่บ้านเอง เพราะประหยัดดี รับปูมาแกะที่บ้าน ใช้จ่ายไม่มาก

ถ้าทำงานในเมือง ต้องใช้เงินค่ากิน ค่ารถ เปลือง ฉันก็เลยรับจ้างแกะปูเอาแถว ๆ

บ้านนี้แหละ ค่ากินก็ไม่สิ้นเปลือง เพราะกินที่บ้านเรา ประหยัดดี

จากการศึกษาข้อมูลในอดีตพบว่า ทำกำชำเคยเป็นหมู่บ้านที่มีทุนทางสังคมในเรื่องของการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน เช่น การช่วยกันต่อเรือ การถักอวน การสร้างบ้านใหม่ หรือการสร้างบ่อน้ำใช้ การไปช่วยและร่วมงานพิธีต่าง ๆ การช่วยกันดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน ซึ่งชาวบ้านมักผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนแรงงานช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนแบบต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยไม่ต้องว่าจ้างแรงงาน แต่นั่นเป็นปรากฏการณ์ของชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่ในอดีต

ประเด็นที่น่าสนใจจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่านับตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของ ของชาวบ้านที่มีน้อยมาก เนื่องเหตุผลจากระบบการผลิตในชุมชนแห่งนี้ และในชุมชนใกล้เคียง มีผลิตภัณฑ์ที่ได้จากจากทะเลเหมือนกัน และไม่สามารถผลิตอาหาร

อย่างอื่นได้ในชุมชน พวกเขาจึงไม่มีสิ่งของสำหรับการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน มีบางครั้งที่ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยน เช่น การแลกเปลี่ยนปลากับข้าวเปลือก หรือข้าวสาร แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมการแลกเปลี่ยน พวกเขาชอบระบบ การซื้อขายของกันมากกว่า เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความสะดวก และสามารถนำเงินที่ได้ไปเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครัวเรือน หรือใช้สำหรับซื้อสิ่งของตามที่ต้องการได้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าในอดีตที่ผ่านมาพวกเขาต้องใช้เงิน เพื่อซื้อสิ่งของต่าง ๆ ตามความจำเป็น เพื่อใช้ภายในครอบครัว และใช้เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น ซื้อน้ำมัน ซ่อมแซมเรือ ซ่อมแซมอวน รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร

ถาม : ในสมัยก่อนใช้เงินซื้ออะไรบ้าง

ตอบ : ซื้อทั้งนั้น ข้าวสาร ไข่ เนื้อวัว ยาสิฟัน แปรงสีฟัน หนักหน่อยก็ค่าสมุด

ค่าหนังสือเรียนลูก ๆ คือทุกอย่างต้องซื้อนอกจาก ปลา ปู หอย ที่จับได้เท่านั้น

ในการซื้อขายสิ่งของในสมัยก่อนนั้น พวกเขาต้องอาศัยการเดินทางโดยทางเท้า ไปตามทางเดินเล็ก ๆ ระหว่างหมู่บ้าน หรือใช้การโดยสารทางเรือ เพื่อไปซื้อขายสิ่งของยังตลาดที่อยู่ต่างอำเภอ หรือตลาดในจังหวัด แต่ในปัจจุบันนี้ นับตั้งแต่รัฐบาลได้เริ่มมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ มีการขยายความเจริญมาสู่ภูมิภาค ทำกำชำเริ่มมีระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ มีถนนลาดยาง ระบบไฟฟ้า และน้ำประปา เข้าสู่ชุมชน การเดินทางสัญจร และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย การติดต่อกันระหว่างชุมชนมีความรวดเร็ว มีการติดต่อระหว่างกันเพื่อซื้อขายสินค้าเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ปัจจุบันนี้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นชุมชนแห่งการค้า

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีของเครื่องมือในการผลิตของชุมชน การที่มีเครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำประมงในสมัยปัจจุบัน มีความ

ทันสมัยมากกว่าในสมัยก่อน มีการพัฒนาเครื่องจักรกลสำหรับใช้ในการเดินเรือให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประหยัดน้ำมันมากขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถออกไปหาปลาได้ไกลยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มผลผลิต และเพิ่มรายได้มากขึ้นกว่าในอดีต ทำให้ชาวบ้านทำกำขำมีรายได้ที่ดีขึ้น สามารถมีเงินส่วนเกินสะสมไว้สำหรับใช้จ่ายมากขึ้น โดยเห็นจากเมื่อมีตลาดนัดเคลื่อนที่ เข้ามาขายของกินของใช้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะซื้อสินค้าทั้งของกินของใช้กันอย่างอุ่่นนาฝาคั่ง จนพ่อค้าแม่ค้าต่างจำหน่ายสินค้าของตนได้ครั้งละมาก ๆ และมีเงินสำหรับการสร้างบ้าน หรือการต่อเติมบ้านเรือน

เมื่อมีฐานะดีขึ้น พวกเขา มักสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ โดยเปลี่ยนจากบ้านหลังคามุงจาก และใช้สังกะสีเป็นฝาบ้าน มาเป็นบ้านก่ออิฐถือปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง เป็นวัสดุที่สวยงาม มีความคงทนถาวรเหมาะสมต่อสภาพอากาศชายทะเล ที่มีฝนตกชุก ลมพัดแรง และมีลมมรสุม พัดผ่านอยู่เป็นประจำตลอดทั้งปี ในปัจจุบันการสร้างบ้านของชาวบ้าน ไม่มีระบบการช่วยแรง แต่เป็นการจ้างแรงงาน หรือหาช่างรับเหมาก่อสร้าง เนื่องจากระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานของชุมชนได้หมดลง เนื่องจากชาวบ้านต้องการเงินเพื่อใช้จ่ายสำหรับการดำรงชีวิต สิ่งต่าง ๆ ต้องซื้อหาด้วยเงินตรา การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งเป็นเรื่องของการตอบแทนในรูปของระบบเงิน ได้เข้ามาทดแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบต่างตอบแทนของชุมชนโดยสิ้นเชิง

ไม่เพียงแต่มีการสร้างบ้านใหม่ ๆ ของชาวบ้าน ทุกวันนี้เมื่อรัฐได้มีการสร้างถนนหนทาง เชื่อมต่อกันระหว่างชุมชนกับชุมชน และชุมชนกับเมืองต่าง ๆ มากขึ้น การเดินทางติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างกันมีความสะดวกมากขึ้น การเดินทางเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ความต้องการใช้พาหนะเพื่อการเดินทางระหว่างชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มหาซื้อรถจักรยานยนต์ รถยนต์ รถบรรทุก เพื่อใช้ในการเดินทาง ใช้ในการขนส่งสินค้า ส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือยังโรงเรียนในเมือง โดยการซื้อรถพวกเขาใช้ทั้งระบบเงินสด และเงินผ่อน ตามฐานะและรายได้ของครอบครัว

ครัว เพื่อใช้สำหรับใช้ในการหาซื้อสิ่งของ การบรรทุกสิ่งของไปขายต่างชุมชน หรือขายยังตลาดในชุมชนใกล้เคียง

นอกจากนี้แล้ว พบว่าในปัจจุบันชุมชนได้มีระบบตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ที่มีเพียงตลาดที่เป็นสถานที่ที่พ่อค้าในชุมชนใช้ขายของเป็นประจำ ได้เริ่มมีระบบตลาดเพื่อขายของในชุมชนแบบตลาดนัด ตลาดเคลื่อนที่ (เปิดท้าย) และระบบการนำสินค้าต่าง ๆ มา ขายตรงถึงหมู่บ้าน ทำให้การจับจ่ายใช้สอยของชาวบ้านมีความสะดวกมากขึ้น และสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการเข้ามาของร้านสะดวกซื้อ ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าขายส่งขนาดใหญ่ที่มีทุนข้ามชาติเป็นเจ้าของ เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากรที่เกินความจำเป็นในการดำรงได้อย่างรวดเร็ว ไม่เหมือนชีวิตเมื่อครั้งในอดีต ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นความต้องการมีสิ่งของเหล่านั้นไว้เพื่อเป็นสิ่งที่แสดงฐานะทางสังคม และรสนิยมที่ดีกว่า ทັນสมัยกว่าเพื่อนบ้าน เช่น การมีรถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง เครื่องเล่นวิดีโอ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่ทันสมัย ราคาแพง เป็นต้น ภาะระดังกล่าว ทำให้จากชีวิตที่เคยพออยู่พอกิน พวกเขาเริ่มมีภาะระที่เพิ่มขึ้น กล่าวคือคือการสร้างหนี้ และภาะระในการชำระหนี้

แต่อย่างไรก็ดี การเป็นหนี้ของชาวบ้านส่วนใหญ่ แล้วจะเป็นหนี้ในระบบ โดยเมื่อเงินขาดมือ ชาวบ้านอาศัยการกู้ยืมจากญาติ พี่น้อง เพื่อนสนิท มากกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันทางการเงินของรัฐ โดยมีเหตุผลที่ว่า การกู้เงินจากหน่วยงานของรัฐมีความยุ่งยาก ต้องเตรียมเอกสารต่าง ๆ มากมาย ที่สำคัญต้องมีบุคคลค้ำประกัน และไม่ยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ยเนื่องจากเป็นข้อห้ามตามหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

คำถามที่ต้องการแสวงหาคำตอบอีกประการหนึ่งคือเมื่อชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ความสัมพันธ์กับทรัพยากรทางธรรมชาติทางทะเลที่พวกเขานำมาปรับเปลี่ยนเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต จนกระทั่งเกิดเป็นเอกลักษณ์ของระบบความรู้ ความสัมพันธ์ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นทุนที่มีค่าของชุมชน ชุมชนมีการปรับตัวอย่างไรเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ ซึ่งจะนำเสนอในบทที่ ๔

บทที่ ๔

การปรับตัวของชุมชน

เนื่องจากท่ากำชำ เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนการค้ามาตั้งแต่โบราณ เพราะการขายสินค้าจากการทำประมง เป็นรายได้ที่ทำให้พวกเขามีความสะดวกในการซื้อสินค้าอย่างอื่นที่พวกเขามีความต้องการได้อย่างสะดวก ชาวบ้านไม่นิยมการแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา ในขณะที่การเข้ามาของกระบวนการการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบความรู้ ความสัมพันธ์ และวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา จากการมีเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต กลักลับกลายเป็นการมีเงินเพื่อใช้บ่งบอกฐานะทางสังคมที่เหนือกว่าบุคคลอื่น ทำให้ชุมชนแข่งขันกันสร้างสมสิ่งที่ไม่เกินความจำเป็นแก่การดำรงชีพ ซึ่งแตกต่างจากในอดีต

เนื่องจากชุมชนต้องปรับตัวเพื่อให้ทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ ที่ลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ตลอดจนความต้องการของระบบตลาดจากภายนอก ทำให้ระบบความรู้ และระบบการผลิตของชุมชนปรับเปลี่ยนไป เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากร และการดำรงอยู่ของคนในชุมชน จึงมีอาชีพใหม่ ๆ ซึ่งอาชีพเหล่านี้ไม่เคยมีมาก่อน หรือคนในชุมชนไม่เคยทำมาก่อนเกิดขึ้นในชุมชน เช่น การเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง การแกะเนื้อปูส่งตลาดในเมือง การออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

การเลี้ยงปลาในกระชังของชุมชนเริ่มมีขึ้นเนื่องจากการมีเครื่องมือทำการประมงที่ทันสมัย สามารถจับปลาได้ไกล ๆ ทำให้ปริมาณปลาตามธรรมชาติมีไม่ทัน หรือหมดลง ทำให้ชาวบ้านจับปลาได้น้อยลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ไม่เพียงพอขายให้แก่พ่อค้าที่มีความต้องการ เช่น ปลากระพง ชาวบ้านจึงเริ่มต้นการทำอาชีพเลี้ยงปลากระพงในกระชังบริเวณหมู่บ้าน ซึ่งให้ผลตอบแทนที่ดี แต่ส่งผลในเรื่องของปัญหามลพิษจากน้ำเสียเนื่องจากสิ่งตกค้างจากการให้อาหารปลา

อาชีพการแกะเนื้อปูม้าส่งขาย โดยชาวบ้านส่วนหนึ่งเป็นนายทุนรับซื้อปูมาจ้างแรงงานจากชาวบ้านในชุมชนแกะเป็นปูเนื้อ โดยพวกเขามีเรือหาปลาเอง หากไม่มีเรือพวกเขาจะใช้วิธีการรับซื้อปูจากผู้ประกอบการเรือประมงรายย่อย ๆ ภายในหมู่บ้าน หรือรับซื้อปูจากหมู่บ้านประมงใกล้เคียง ที่นำมาขายหรือออกไปรับซื้อด้วยตนเองมาแกะเนื้อส่งขายต่อ นับว่าอาชีพการแกะปูเป็นอาชีพที่ทำให้เกิดการว่าจ้างแรงงานที่ดีในชุมชนแห่งนี้ นายทุนมีรายได้จากการขายปูเนื้อที่ดี ส่วนชาวบ้านที่เป็นแรงงานรับจ้างแม้ว่าพวกเขามีรายได้ที่ได้รับจากการรับจ้างแกะปูวันละร้อยละบาท แต่เนื่องจากชาวบ้านสามารถทำงานในชุมชน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหาร และค่าเดินทางในการไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านพอใจ และมีรายได้มากกว่าชาวบ้านที่ไปประกอบอาชีพรับจ้างแรงงานนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่แรงงานเหล่านี้จะเป็นวัยรุ่น ทั้งผู้หญิง และผู้ชาย แต่ก็มีแรงงานที่เป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่

การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เปลี่ยนไป เช่น การเย็บอวน ในสมัยก่อนชาวบ้านจะซื้อด้ายสำหรับถักอวน และอุปกรณ์ต่าง ๆ มาถักอวนด้วยตนเอง เพื่อใช้ในการทำประมง หรือเพื่อซ่อมแซมอวน เมื่อมีการชำรุดหรือหมดสภาพการใช้งาน แต่ในปัจจุบันความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้ชาวบ้านสามารถซื้ออวนสำเร็จรูป นำมาเย็บเพื่อใช้ในการทำประมง หรือเพื่อจำหน่ายตามขนาดที่ต้องการ ชาวบ้านสามารถทุ่นเวลาในการถักอวน และราคาอวนมีราคาไม่สูงมากนัก แต่ความ

เปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การถ่ายทอดวิธีการ การทำลวดลาย ตลอดจนความรู้ในการถักอวน การเลือกใช้วัสดุที่มีความคงทน การทำให้วัสดุในการถักอวนมีความคงทน ซึ่งเป็นวัฒนธรรม อย่างหนึ่งของชุมชนต้องสูญเสียไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นกัน เนื่องจากการซื้ออวนสำเร็จรูป ไม่ต้องเสียเวลาถัก และเมื่อต้องการใช้พวกเขาหาซื้อได้ทันที ซึ่งมีความสะดวก และรวดเร็วกว่าการถักใช้เอง แต่ก็มีข้อข้อมแซมอวนอยู่บ้าง

ปัจจุบันชาวพบว่าบ้านมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เป็นภาระของพวกเขาเพิ่มมากขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการผ่อนชำระสินค้าเงินเงินผ่อน เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องเสียง ฯลฯ ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของบุตรหลานเนื่องจากนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ตลอดจนความนิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ค่าใช้จ่ายเรื่องน้ำดื่ม เนื่องจากน้ำฝนตามธรรมชาติ ไม่มีความสะอาดเพียงพอ มีการปนเปื้อนของฝุ่นละอองมาก เมื่อรอน้ำฝนเพื่อใช้ในการบริโภคจึงต้องนำน้ำมาต้มให้สุกก่อน เป็นความไม่สะดวก ชาวบ้านจึงนิยมซื้อน้ำดื่มบรรจุขวดจากร้านค้าในชุมชนใช้ดื่มแทน

เมื่อชาวบ้านเป็นหนี้ พวกเขาจะใช้วิธีการหยิบยืมเงินจากญาติสนิท หรือคนที่รู้จักไว้ใจกัน ไม่นิยมกู้จากธนาคาร เนื่องจากเป็นเรื่องของดอกเบี้ยที่ผิดหลักปฏิบัติ และเป็นข้อห้ามของศาสนาอิสลาม แม้ว่าปัจจุบันจะมีระบบธนาคารอิสลาม แต่ยังไม่เป็นที่นิยม ชาวบ้านให้เหตุผลว่าการติดต่อกับธนาคารมีความยุ่งยาก ต้องเดินทางไปติดต่อกับธนาคารในอำเภอเมือง หรือในตัวจังหวัด อีกทั้งต้องใช้หลักฐาน เอกสารต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง และต้องมีบุคคลคนค้ำประกัน ขั้นตอนการกู้ยืมต้องใช้เวลาการพิจารณา และการอนุมัติจากธนาคารเป็นเวลานาน ไม่ทันต่อความต้องการในการใช้เงินรวมทั้งคนรุ่นเก่าที่มีอายุมากมีปัญหาเรื่องการสื่อสารด้วยภาษาไทย เนื่องจากไม่สามารถเขียน อ่านภาษาไทยได้ ทำให้มีความรู้สึกละอายใจว่าเป็นสิ่งยุ่งยาก ไม่มีความสะดวกเป็นอย่างยิ่งทำให้ไม่ต้องการกู้เงิน

ถาม : ทำไมไม่กู้เงินจากธนาคาร

ตอบ : ถ้ากู้ที่อื่น เช่น ธนาคาร สหกรณ์ ลำบาก ต้องออกไปนอกหมู่บ้าน ต้องวางโฉนด

เป็นประกันต้องหาสมาชิกค้าอยู่ยาก ต้องกรอกเอกสารเยอะเป็นอุปสรรคมากกว่า

จะได้เงินมา บางทีล่าช้าไม่ทันกับเวลาที่ต้องการ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ความคิดการพึ่งพาสถาบันการเงินจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงของชุมชนแห่งนี้ และชุมชนชาวมุสลิมโดยทั่วไป การยืมเงินจากญาติพี่น้องคนสนิทไม่มีการคิดดอกเบี้ย มีบ้างที่ผู้ยืมมอบเป็นเงินตอบแทน และหากมีปัญหาในการคืนเงินผู้ยืมยังสามารถผ่อนไม่ถูก ทวงถาม และได้รับเงินรวดเร็วทันต่อความต้องการในการใช้เงิน การให้กู้เงินกันระหว่างญาติสนิท จึงเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนมุสลิม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชนท่ากำชำ เป็นการเปลี่ยนแปลงดังนี้

๑. เทคโนโลยี ในการประกอบอาชีพ เช่น อุปกรณ์ในการทำประมง การใช้รถยนต์ในการขนส่งสินค้าแทนเรือ การติดต่อสื่อสารด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน

๒. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน จากระบบการพึ่งพิง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภายในชุมชน ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบต่างตอบแทนหมดลง เนื่องจากสังคมเปลี่ยนเป็นระบบเงินตราแนวใหม่คือเงินไม่ได้มีไว้เพื่อใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น แต่มีไว้เพื่อยกระดับฐานะทางสังคม ที่เรียกว่า มีเงินนับว่าน้อย มีทองนับว่าดี มีเงินและทองนับว่าน้อยและดี

๓. ระบบความรู้ของชุมชนในบางเรื่อง เช่น การจับปลา ยังเป็นระบบความรู้ที่มีการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการ ต่าง ๆ ที่เป็นเทคนิคเฉพาะกันภายในครอบครัว มีการปรับเปลี่ยนตาม

เทคโนโลยีที่ทันสมัย มีระบบความรู้ใหม่จากการประกอบอาชีพใหม่ตามความต้องการของตลาด เช่น การแกะเนื้อปูม้า เพื่อส่งจำหน่ายเป็นเนื้อปูแกะสำเร็จ เพื่อความสะดวกในการใช้ประกอบอาหารของร้านอาหาร และมีการประกอบอาชีพที่เป็นที่นิยมอีกอย่างหนึ่งของชุมชนคือการเลี้ยงปลากระพงในกระชัง

๔. ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนแปลงไม่มากนักเนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนแห่งการค้ามาเป็นเวลานาน สิ่งที่เปลี่ยนคือการเปลี่ยนแปลงค่าแห่งเงินตรา จากความต้องการใช้เงินเพื่อซื้อของใช้ที่จำเป็นในการยังชีพในอดีต เปลี่ยนเป็นการมีเงินเพื่อยกระดับฐานะทางสังคม การซื้อของเพื่อบอกระดับฐานะทางสังคม หรือซื้อสิ่งของในการอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากการพออยู่พอกิน มาเป็นค่านิยมในวัตถุ ทำให้เกิดภาวการณ์เป็นหนี้ เพื่อสนองความต้องการทางด้านวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชน ที่มีรากฐานเดิมจากสังคมที่ใช้เงินตราเพื่อซื้อสิ่งของจำเป็นในการอยู่กิน พัฒนาจนกลายเป็นสังคมที่มีค่านิยมเพื่อยกระดับฐานะทางสังคม โดยการซื้อสินค้า อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือเป็นส่วนเกินของชีวิต

บทที่ ๕

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

จากการที่รัฐบาลมีนโยบายเร่งด่วน ในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งเพื่อให้ท้องถิ่นมีขีดความสามารถของท้องถิ่นในการจัดการระบบและการบริหารจัดการเงินกองทุนของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งระบบการจัดการของรัฐ เพื่อเป็นการสร้างศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต รัฐบาลได้ออกระเบียบ ที่เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔” โดยมีปรัชญาหรือหลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ คือ

๑. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
๒. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วย คุณค่า และภูมิปัญญาของตนเอง
๓. เกื้อกูลผลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
๔. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม
๕. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

ทั้งนี้กองทุนหมู่บ้านทำกำขำมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ รายละเอียดดังนี้

๑. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ

สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินหรือจำ

เป็น แรงจูงใจ และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนใน
หมู่บ้าน

๒. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและ

บริหารจัดการเงินทุนของตนเอง

๓. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้าน ในด้านการเรียนรู้ การสร้าง

และพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพ และ

ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

๔. กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทาง

เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต

๕. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนใน

หมู่บ้าน

คณะกรรมการจัดสรรเงินจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติไปยังบัญชีกองทุน

หมู่บ้าน และบัญชีกองทุนชุมชนเมือง บัญชีละหนึ่งล้านบาท จากคำแถลงนโยบายของ พันตำรวจ

โท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภาวันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ความตอน

หนึ่งว่า

“รัฐบาลจึงตั้งเป้าหมายที่จะดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนและนำไปสู่การ

สร้างงาน สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับ

รายจ่ายนำไปสู่การพอมีพอกินและเหลือจากนั้นจึงนำไปสู่การสร้างชีวิตใหม่ โดยใช้กลไก

ทุกส่วนของภาครัฐในการสร้างโอกาสให้ประชาชนใช้ทุนทางปัญญา ศักยภาพส่วนตัว และสินทรัพย์ที่มีอยู่ทำงานอย่างเต็มที่ เมื่อประชาชนมีรายได้ก็จะทำให้ครอบครัวมีรายได้ และประเทศชาติมีรายได้ ซึ่งจะกลายเป็นฐานภาษีใหม่ให้รัฐมีรายได้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่ การลดภาระหนี้สินของประเทศในโอกาสต่อไป ในสถานการณ์นี้ รัฐบาลจะเป็นผู้ลงทุน ทางสังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้จ่ายเงินโดยไร้เป้าหมาย เพราะ การใช้จ่ายเงินเพียงอย่างเดียว มักจะก่อให้เกิดการสูญเปล่าไม่ได้ผล นโยบายของรัฐบาล อาทิ กองทุนหมู่บ้าน การจัด ตั้งธนาคารประชาชน จึงเป็น ส่วนหนึ่งของการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ใหม่ให้กับประชาชน และให้กับรัฐในที่สุด”

นโยบายอันชัดเจนของรัฐบาล ในการมอบอำนาจการจัดการกองทุนหมู่บ้าน อย่างอิสระ สู่ประชาชนในระดับรากหญ้า โดยชุมชนเป็นผู้วางกรอบ ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา และบริหารกองทุนด้วยตนเอง ประเด็นคำถามในการศึกษาครั้งนี้คือ กระบวนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร และเกิดผลอย่างไรต่อชุมชน ซึ่งมีวิถีการดำรงชีวิต และทุนชุมชนที่ได้สะสมมา อันเป็นการสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้ของคนในสังคมโดยรวม

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านท่ากำชำ

กองทุนหมู่บ้านทำกำขำก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๔ โดยเริ่มต้นจาก ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องวัตถุประสงค์ของกองทุน รายละเอียดของกองทุน ระเบียบ สิทธิ ต่าง ๆ ในการกู้ยืมเงิน บทบาทของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านต้องมีคณะกรรมการเข้ามาบริหารจัดการกองทุน มีระยะเวลาการรับสมัครกรรมการกองทุน โดยมีผู้สมัครเป็นสมาชิกกองทุนทั้งสิ้น ๘๕ คน หลังจากนั้นจึงมีการจัดเวทีชาวบ้านขึ้นเพื่อเลือกกรรมการเข้ามาบริหารกองทุน โดยมีคณะกรรมการดำเนินการบริหารกองทุนชุดแรกจากการเลือกตั้ง จำนวน ๑๕ คน คณะกรรมการเป็นเพศชาย ๘ คน เพศหญิง ๗ คน การเลือกตั้งใช้วิธียกมือเพื่อนับคะแนน โดยมีปลัดอำเภอ พัฒนาการ เกษตรอำเภอ และตัวแทนจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์ เป็นตัวแทนจากฝ่ายรัฐบาล เป็นพยานในการเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๔ และรับโอนเงินงวดแรกจากรัฐบาลเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ และเปิดให้กู้ยืมงวดแรกวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๕

การคัดเลือกกรรมการกองทุนใช้ ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สำนักงานกฤษฎีกาตรากำหนด คือมีคณะกรรมการกองทุนจำนวนสิบห้าคน ประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งมาจากการคัดเลือกกันเองโดยสมาชิก ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบ ที่จะบริหารจัดการกองทุน เป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง และต้องมีคุณสมบัติ ไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังนี้

- ๑.เป็นผู้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกัน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี ก่อนวันที่ได้รับคัดเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุน
๒. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะโดยมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์
๓. ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบ เสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ไม่ติดการพนัน ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และไม่มีประวัติเสียทางการเงิน ตลอดจนยึดมั่นใน
การปกครองระบอบประชาธิปไตย

๔. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

๕. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่
ได้กระทำโดยประมาท

๖. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษใน
ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ยกเว้นความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์และ
ความผิดฐานบุกรุก

๗. ไม่เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ องค์กฤษฎาะตามรัฐธรรมนูญแห่งราช
อาณาจักรไทย หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือสร้างความเดือดร้อนอย่างร้ายแรง
แก่ทางราชการ องค์กร หรือหน่วยงานที่สังกัด

๘. ไม่เป็นผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เสียสิทธิตามมาตรา ๖๘ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

๙. ไม่เป็นผู้ที่เคยพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการกองทุน

หลังจากเสร็จสิ้นการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนแล้ว คณะกรรมการกองทุนที่ได้คัด
เลือกจึงเป็นผู้ร่วมกันคัดเลือกผู้ที่พวกเขาเห็นว่ามีความสามารถมากที่สุดมาเป็นประธานกองทุน
คณะกรรมการกองทุนทำกำขามีอำนาจ และหน้าที่ของดังนี้

๑. บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน
เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๒. ออกระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับ
ระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก

๓. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่ม องค์กรชุมชน หรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้าน

๔. สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือน และวิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้าน ตลอดจนสำรวจและจัดทำข้อมูลดังกล่าว ของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๕. พิจารณาการให้กู้เงินตามระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีการที่กองทุนกำหนด

๖. ทำนิติกรรมสัญญา หรือดำเนินการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุน

๗. จัดทำหรือเรียกประชุมสมาชิกตามที่กำหนดหรือได้ตกลงกัน หรือตามที่สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของสมาชิกทั้งหมดลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอ และจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่ได้รับคำร้อง

๘. จัดทำบัญชีและส่งมอบเงินที่ได้รับจัดสรร ผลตอบแทน หรือรายได้ที่เกิดขึ้นจากเงินที่ได้รับการจัดสรรจากคณะกรรมการคืนให้แก่กองทุนให้ครบเต็มตามจำนวนที่ได้รับอนุมัติให้เบิกจ่ายในกรณีที่คณะกรรมการมีหนังสือหรือออกคำสั่งเป็นที่สุด เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนไม่ปฏิบัติตามหรือบริหารจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบหรือข้อบังคับที่กองทุนกำหนด

๙. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนดหรือมอบหมาย

ขั้นตอนการกู้เงินของหมู่บ้านมีดังนี้

๑. ชาวบ้านที่ประสงค์กู้เงินกองทุนต้องสมัครเป็นสมาชิกกองทุน โดยชำระค่าธรรมเนียม ๕๐ บาท ค่าหุ้น หุ้นละ ๑๐ บาท รวม ๕ หุ้น ค่าตอบแทนโดยผู้กู้ ๑ หมื่นบาทเสียค่าตอบแทน ๕ ร้อยบาท เนื่องจากไม่มีระบบดอกเบี้ยเนื่องจากเป็นชุมชนมุสลิม โดยต้องนำหลักฐานทะเบียนบ้าน และบัตรประชาชนมาแสดง

- . ขั้นตอนต่อมาคือการเขียนสัญญาการกู้ยืม ในกรณีที่สมาชิกไม่สามารถเขียนด้วยตนเองได้ ทางคณะกรรมการกองทุนจะเป็นผู้ช่วยเหลือ แนะนำ ตลอดจนบางครั้งมีบริการช่วยกรอกสัญญาให้ ในรายที่ไม่สามารถเขียนภาษาไทยได้
- . หาบุคคลค้ำประกันเงินกู้ ๒ คนโดยสมาชิกที่กู้เงินหมุนเวียนกันค้ำประกันซึ่งกันและกัน
- . วางหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในราคาที่ใกล้เคียงหรือสูงกว่าเงินกู้ เช่น รถจักรยานยนต์ จักรเย็บผ้า เป็นต้น
- . การผ่อนชำระแบ่งชำระเป็น ปีละ ๔ งวด โดยชำระคืนทุก ๓ เดือน กรรมการจะแบ่งหน้าที่กันดูแลติดตามสมาชิกที่กู้เงินจากกองทุน เป็นกลุ่ม โดยกรรมการ ๑ คนดูแลสมาชิกประมาณ ๕ คน กรรมการ ๑ คนสามารถกู้เงินได้ ๒ หมื่นบาท ส่วนสมาชิกกู้ได้รายละ ๑ หมื่นบาท กรรมการต้องคอยให้คำปรึกษา ดูแลสมาชิก คอยเตือนเมื่อถึงเวลาต้องชำระเงินตามงวด หากมีการผิดนัดผู้กู้ต้องเสียค่าปรับเข้ากองทุน ร้อยละ ๑ บาท ยกเว้นหากมีความจำเป็น เช่น มีลมมรสุมไม่สามารถทำงานได้ผู้กู้สามารถขอผ่อนผันได้
- . ประธาน และกรรมการกองทุนหมู่บ้านร่วมกันอนุมัติเงินกู้
- . เบิกเงินกู้ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์
- . การปันผลคืนให้แก่สมาชิกเมื่อดำเนินงานครบรอบ ๑ ปี
  - คืนสมาชิก ๕๐ %
  - เป็นรายได้เข้าสวัสดิการกองทุน ๒๐ %
  - จัดสรรเป็นเงินกองกลาง ๒๐ %
  - เป็นเงินตอบแทนคณะกรรมการ ๑๐ %

ตามข้อตกลงของคณะกรรมการ และสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีความเห็นว่าเมื่อบริหารกองทุนจนมีผลประโยชน์มากขึ้น ควรจะจัดรายได้ส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริจาคแก่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน เช่น มัสยิด คนชรา เด็กกำพร้า

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของเงินกองทุนดังกล่าว และมีความคิดร่วมกันว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่มีความยุติธรรมกับทุก ๆ คน มีความโปร่งใสในการดำเนินการและมีความรู้สึกร่วมกันในการทำให้เงินกองทุนมีประโยชน์ เป็นแหล่งเงินทุนที่พึงสำหรับชาวบ้านมากที่สุด

ถาม : กองทุนหมู่บ้านต่างจากแหล่งเงินกู้อื่น ๆ อย่างไร

ตอบ : ต่างกันตรงที่ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเงินนี้ ต้องช่วยกันทำให้เงินนี้เกิดประโยชน์

กับหมู่บ้านมากที่สุด และเงินที่กู้มานี้มีหน้าที่ต้องใช้คืน

ชาวบ้านยอมรับว่า กองทุนหมู่บ้านเป็นการส่งเสริมให้เกิดอาชีพ ส่งเสริมให้เกิดการทำงาน ช่วยในการขยายการลงทุน เช่น ในรายที่กู้ไปขายของสะดวกซื้อ ซื้อปุ๋ยมาแกะเป็นปุ๋ยเนื้อ จะนำเงินไปลงทุนซื้อของเพิ่มมากขึ้น หรือในบางกรณีที่ชาวบ้านทำการประมง จะนำเงินที่ได้ไปเปลี่ยนเครื่องยนต์ของเรือประมงเพื่อใช้ในการออกหาปลา การมีเครื่องยนต์ที่ดีสามารถทำให้ออกจับปลาได้ไกลมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มโอกาสที่จะจับปลาได้มากกว่า ทำให้พวกเขามีรายได้เพิ่มมากขึ้น

การเปิดโอกาสให้ผ่อนชำระได้ ๔ งวดทำให้ชาวบ้านไม่มีความวิตกกังวลในการชำระหนี้ ชาวบ้านบางคนที่ไม่เคยมีอาชีพ หรือไม่เคยได้รับเงินกู้มาก่อน พยายามคิดหาอาชีพ เพื่อนำเงินกู้ที่ได้รับมาสร้างรายได้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีความตั้งใจในการสร้างฐานะ พัฒนาอาชีพ เพื่อให้มีฐานะ และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ถาม : กองทุนทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนไปหรือไม่

ตอบ : ก็เปลี่ยนไปนะ ชาวบ้านตื่นตัวดีขึ้น ชยันทำงานขึ้น คนที่ไม่มืงานทำ ไม่มีทุน

ก็คิดสร้างงาน เพราะเห็นคนอื่นมืงานทำ มีเงินทุน ฐานะดีขึ้น ก็เป็นสิ่งที่ทำให้

ตนเองอยากได้ อยากมีเหมือนคนอื่นเขาบ้าง

ปัญหาในการกู้ยืมเงินกองทุน

- . ชาวบ้านต้องการเงินกู้มากกว่านี้ เนื่องจากหากมีเงินเพื่อการลงทุนมากขึ้น พวกเขาสามารถทำกำไรจากการขายสินค้ามากขึ้น เช่น มีเงินเปลี่ยนเครื่องยนต์เรือทำให้ออกไปจับปลาได้ไกลขึ้น ได้ปลามากขึ้น มีเงินลงทุนเลี้ยงปลาในกระชังมากขึ้น หรือมีเงินเพื่อลงทุนในโรงงานกิจการแกะเนื้อปูได้เพิ่มมากขึ้น การเพิ่มทุนทำให้เกิดการเพิ่มงาน เพิ่มรายได้ หากชาวบ้านมีวินัยในการใช้เงิน และใช้เงินตามวัตถุประสงค์ของเงินกู้อย่างแท้จริง
- . ในฤดูมรสุม ผู้ประกอบอาชีพทำประมง ไม่สามารถออกไปจับปลาได้ ทำให้การชำระเงินคืนกองทุนล่าช้า
- . มีสมาชิกบางส่วน ซึ่งเป็นส่วนน้อย ไม่ทำตามวัตถุประสงค์ ในการกู้เงิน และไม่สามารถส่งคืนเงิน หรือส่งคืนได้ล่าช้ากว่ากำหนด

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

กองทุนเงินล้านกับการสร้างโอกาส

การเติมเต็มความมั่นคงทางสังคมของชุมชน

ดร. อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและฐานคิดการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัยการศึกษา	5
วิธีวิทยาและการเลือกปรากฏการณ์.....	6
การเลือกปรากฏการณ์ที่ศึกษา.....	7
การเข้าสู่พื้นที่และการเก็บข้อมูล	8
การเก็บข้อมูลในพื้นที่.....	8
ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	9
การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน	14
บริบททางกายภาพของชุมชนวังมดแดง	15
บทที่ 2 ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	23
"ทุนชุมชน" ในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน "วังมดแดง"	23
การก่อรูป ความหมาย และกระบวนการสะสมทุนชุมชน.....	24
ทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ และกระบวนการสะสมทุนชุมชน	25
ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และกระบวนการสะสมทุนชุมชน	31
การก่อรูป กระบวนการสร้างความรู้และการได้รับการศึกษา	35
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย.38	
การพัฒนา : จุดเปลี่ยนและเงื่อนไขของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชน	38
การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน.....	39
การทำนากั้นน้ำเค็มและการเข้ามาของเกษตรผสมผสาน	40
การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน	44
การเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ และโครงการรัฐและกองทุนต่าง ๆ .	46
บทที่ 4 การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน.....	49
การเกิดการจัดระเบียบชุมชน	49
การสร้างความหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ.....	52
การเชื่อมโยงและการผนวกชุดความรู้เดิมกับชุดความรู้สมัยใหม่.....	54

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนาที่มีผลต่อชุมชน.....	57
กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตรา.....	57
กองทุนหมู่บ้านกับการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน	60
บทสรุป	61
ปัญหาอุปสรรคการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน.....	62
ภาคผนวก.....	64

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและฐานคิดการวิจัย

นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติของรัฐบาล เป็นนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้ชุมชนหมู่บ้าน เป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนภายใต้ โครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองที่รัฐได้จัดสรรเงินไปให้ชุมชนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท พร้อมทั้งกำหนดนโยบายให้ หมู่บ้านหรือชุมชนเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงาน โดยเฉพาะการให้ชุมชนร่วมกันวางกติกาและระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับกองทุน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดสรรเงิน และดูแลการใช้เงินให้เป็นไปตามความต้องการ ซึ่งหลักการของการดำเนินการนี้ เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนและบุคคลอื่น ๆ ภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่นำไปสู่การวางนโยบายและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากโครงการอื่น ๆ ของรัฐที่เคยมีมา คือเป็นโครงการที่มีนโยบายที่ชัดเจนว่า **“...ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายเฉพาะตามความต้องการของชุมชนเอง รวมทั้งให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดกรอบกติกา ในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนและให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน...”** โดยกองทุนมีเป้าหมายอย่างชัดเจนในการให้กองทุนหมู่บ้าน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ เพื่อนำไปสู่ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต โดยมีเป้าหมายในระยะยาว คือ **การสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน** ซึ่งผลการดำเนินกองทุนหมู่บ้านดังกล่าวนี้ สามารถสะท้อนภาพได้จากการทำการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

ฐานความคิดของการศึกษาวิจัยภายใต้โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน (นภาพร หะวานนท์ และคณะ 2544) สรุปโดยย่อได้ว่า เป็นโครงการที่มีเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่ง คือ **การสร้างความรู้ (knowledge creation)** เป็นการทําวิจัยเพื่อมุ่งหวังให้การทำงานวิจัย เป็นการนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สั่งสมมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยมีนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง **โดยการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และการสร้างความรู้** เป็นการสร้างความเข้าใจกับวิถีชีวิตชุมชนตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง รวมทั้งทราบถึง ศักยภาพและปัญหาอุปสรรคที่ชุมชนเผชิญอยู่ เพื่อให้รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถวางนโยบายและกำหนดยุทธศาสตร์ของการดำเนินงานได้อย่างคมชัด และสนองตอบต่อสภาพการณ์และความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้การวิจัยนี้ยังมุ่งสร้างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน **เพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้จากการวิจัยและกระบวนการวิจัย** ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน โดยกระบวนการวิจัยดังกล่าว เป็นการศึกษาวិถีการดำเนินชีวิตของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case study) เพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงกระบวนการสะสมทุนชุมชนทั้งทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ โดยเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีเงื่อนไข ความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน รวมทั้งการมีจุดอ่อน จุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ที่มีผลต่อระดับความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและผลที่ได้รับจากการมีกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างกัน

จากการที่ชุมชนหมู่บ้านมีทุนเดิมที่เรียกว่า **“ทุนชุมชน”** ที่นำไปสู่การมีเงื่อนไขของการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ภายใต้กระบวนการสะสมทุนชุมชนที่แตกต่างกัน และเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ระดับความสำเร็จของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างกัน ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ละเลยมิได้เลย ก็คือทำให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงทุนชุมชนเดิมของแต่ละชุมชนหมู่บ้าน โดยความหมายของทุนชุมชนในที่นี้ มีความหมายกว้าง **คือเป็นสิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข** นอกจากนี้ทุนชุมชนยังหมายถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลที่ได้จากการผลิต การดูแลผู้ป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง นอกจากนี้ การสะท้อนภาพการดำเนินการของ กองทุนหมู่บ้าน ยังต้องให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจกระบวนการสะสมทุนชุมชนว่ามีผลอย่างไรต่อกระบวนการสะสมทุนชุมชน โดยทุนชุมชนตามความหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ จำแนกออกไปเป็น 3 มิติ คือ **มิติแรก ทุนสังคม** หมายถึงระบบ

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กฎเกณฑ์ กติกาของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นการศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในลักษณะที่ชุมชนมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละและมีคุณภาพ สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความรักและผูกพันกับชุมชน มีเครือข่ายขององค์กรทางสังคมนอกชุมชน และชุมชนมีกิจกรรม มีช่องทางที่ทำให้คนในชุมชนได้รับประสบการณ์และความรู้สมัยใหม่ **มิติที่สอง ทุณวัฒนธรรม** หมายถึง อุดมการณ์ ระบบความคิด ความเชื่อ และระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์ และสืบสานในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจถึงระบบความคิด ความเชื่อ ระบบความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายที่สะสมอยู่ในชุมชน และเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาแหล่งองค์ความรู้ในชุมชนกับความรู้สมัยใหม่ รวมถึงการสร้างเสริม สะสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง สู่คนอีกรุ่นหนึ่ง **และมิติที่สาม ทุณเศรษฐกิจ** หมายถึง การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และการจัดสรร โดยเป็นการทำความเข้าใจถึงระบบการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรร ในลักษณะของการทำความเข้าใจถึงการมีศักยภาพของชุมชนตามสภาพธรรมชาติ ลักษณะที่ตั้งและการติดต่อกับภายนอกชุมชน ความหลากหลายของกิจกรรม การผลิต คุณภาพของการผลิตและการบริโภค เครือข่ายการแลกเปลี่ยนของชุมชน ความสมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค โดยเป็นการทำความเข้าใจถึงการที่ ชุมชนหมู่บ้านมีความพอเพียงในตัวเอง โดยมีการผลิตเพื่อกิน เพื่อใช้ที่กระบวนการผลิตมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและแหล่งอาหาร และชุมชนผลิตสิ่งที่ไม่อาจเก็บหาจากธรรมชาติได้ รวมทั้งนำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาปรับเปลี่ยนให้สามารถบริโภคได้

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้น การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต จึงมีทุนชุมชนอันได้แก่ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เป็นรากฐานที่สำคัญที่ค้ำจุนให้ชีวิตชุมชนไม่เพียงแต่ดำรงอยู่เท่านั้น หากแต่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ทำให้ชุมชนมีพลวัตที่ปรับเปลี่ยนตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

“กองทุนเงินล้าน” หรือที่เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า “กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” ได้เข้าไปในชุมชนหมู่บ้านในฐานะเป็น “ทุนเงินตรา” ภายใต้นโยบายรัฐในการจัดสรรทุนไปให้ชุมชนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท เพื่อเอื้ออำนวยให้ชุมชนหมู่บ้านได้แสวงหาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่พอเพียงและพึ่งตนเองได้ โดยมี “ทุนเงินตรา” ซึ่งสมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน สามารถนำไปใช้ได้ โดยไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากภายใต้การบริหารของคนในชุมชนเองและจากที่ได้กล่าวข้างต้นแต่ละชุมชนหมู่บ้านต่างก็มีเงื่อนไขเดิม คือ **ทุนชุมชน** ไม่ว่าจะเป็น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวแล้ว **ประเด็นคำถามที่สำคัญก็คือ ทุนเงินตราที่ลงไปสู่ชุมชนนี้ จะสามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสะสมทุนชุมชนในมิติ**

อื่น ๆ ที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ในลักษณะ **โตบ้าง** ซึ่งการทำความเข้าใจถึงกระบวนการสะสมทุนชุมชนนี้ พิจารณาใน 3 ด้าน คือ **ด้านแรก กระบวนการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน** ซึ่งพิจารณาถึงกระบวนการที่ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต การสร้างอำนาจอิสระในการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชนกับองค์กรของรัฐและเอกชน และสังคมภายนอก และการปรับเปลี่ยนความรู้และเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน **ด้านที่สอง กระบวนการบูรณาการทุนชุมชน** เป็นการพิจารณาถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนหมู่บ้าน การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน การสร้างและบูรณาการความรู้ที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การสร้างกระบวนการสืบทอดอุดมการณ์และความรู้ของชุมชนให้กับคนรุ่นใหม่ และการสร้างระบบที่ทำให้คนยากจนสามารถพึ่งตนเองได้ และ**ด้านที่สาม กระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน** เป็นการพิจารณาถึงความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ความชัดเจนของนโยบายและยุทธศาสตร์และการสร้างระบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจากฐานหรือเงื่อนไขเดิมที่เป็นทุนชุมชนทั้ง 3 ด้านรวมถึงกระบวนการสะสมทุนเดิมของแต่ละชุมชนที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน การวิจัยจึงมุ่งสนใจศึกษากระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่า สามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งงานวิจัยศึกษา ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการกองทุนหมู่บ้านใน 2 ลักษณะ คือ **ลักษณะแรก การศึกษาถึงสิ่งที่เกิดขึ้น (output)** เป็นผลในลักษณะที่ชุมชนมีกิจกรรมเพื่อสมาชิกโดยรวมมากขึ้น มีกิจกรรมที่เชื่อมโยงชุมชนกับสังคมภายนอกชุมชนมากขึ้น ชุมชนมีกิจกรรมทางด้านการทำมาหากินเพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีรายได้และพึ่งตนเองได้ และชุมชนมีระบบสวัสดิการเพื่อผู้ยังพึ่งตนเองไม่ได้ และ**ลักษณะที่สอง การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม (impact)** เป็นการพิจารณาผลที่การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านเกิดการเชื่อมโยงและ/หรือบูรณาการทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ การเพิ่มและการสะสมทุนชุมชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน และท้ายที่สุดกองทุนหมู่บ้านทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นความสำคัญและฐานความคิดของโครงการวิจัย และประเมินกองทุนหมู่บ้านในการสะท้อนภาพของผลการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน โดยมีประเด็นคำถามการวิจัยว่า **ทุนชุมชน และกระบวนการสะสมทุนชุมชนในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตเป็นอย่างไร เงื่อนไขต่าง ๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน ลักษณะ**

ที่ตั้ง ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จะทำให้ชุมชนมีกระบวนการสะสมทุนชุมชนเป็นอย่างไร เงื่อนไขและกระบวนการสะสมทุนชุมชนที่ต่อเนื่อง ยั่งยืน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนเป็นอย่างไร การชะลอตัวหรือความเสื่อมถอยของกระบวนการสะสมทุนชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร มียุทธศาสตร์ใดบ้างที่สามารถนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา นอกจากนี้ โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านยังตั้งคำถามว่า ทุนชุมชนที่สะสมมาก่อนกองทุนหมู่บ้านจะเริ่มดำเนินการมีผลต่อการเรียนรู้ การคาดหวัง และการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอย่างไร ชุมชนนิยามความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านอย่างไร และการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านชุมชนนิยามว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ประสบความสำเร็จมีลักษณะเป็นอย่างไร โครงการวิจัยกรณีศึกษาเพื่อสะท้อนภาพการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านภายใต้ฐานคิดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน โดยวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานรากเป็นการสร้างความรู้จากจุดยืน และมุมมองของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัยกรณีศึกษา

1. เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)
2. เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรสังคมภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับของความพอเพียงของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอเพียงในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด
3. เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ อันมีพลวัตของการปรับเปลี่ยนมาจากอดีต ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

4. ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

5. เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับวิธีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องของการทำมาหากิน การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน

วิธีวิทยาและการเลือกปรากฏการณ์

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน มีเป้าหมายหลักที่สำคัญในการศึกษา คือ การสะท้อนภาพการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะการวิจัยกรณีศึกษาที่มีเป้าหมาย เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน รวมทั้งจุดอ่อนจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้าน อันมีผลต่อระดับความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน และผลที่ได้รับจากการมีกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างกัน ซึ่งการวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการวิจัยและเก็บข้อมูลจากปรากฏการณ์จริงที่ดำรงอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน เพื่อนำมาวิเคราะห์และสร้างเป็นทฤษฎีฐานราก (grounded theory) เพื่อนำมาอธิบายกระบวนการต่าง ๆ ทั้งการสะสมทุน การบูรณาการ และการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นทุนเงินตราเข้าไปในหมู่บ้าน และเนื่องจากแต่ละชุมชนมีความหลากหลายทั้งในส่วนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรม การเลือกปรากฏการณ์หลากหลายในการศึกษา จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ได้ภาพตัวแทน (representation) ของชุมชนต่าง ๆ สำหรับเกณฑ์ในการเลือกมี 3 มิติ คือ 1. ระบบนิเวศน์ของชุมชน ที่พิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่มีผลถึงการทำมาหากิน เช่น เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ เขตชายฝั่งทะเล เขตที่ราบสูง เขตที่สูง เป็นต้น 2. วิธีการดำรงชีวิต ที่พิจารณาจากการทำมาหากินในแต่ละสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชุมชนจะมีการทำมาหากินในแบบต่าง ๆ และ 3. ระดับความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จ ในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างกระบวนการที่ทำให้ทุนสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนเติบโต และมีความมั่นคง

การเลือกปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การวิจัยกรณีศึกษาในการวิจัยนี้ เลือกศึกษาปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่เป็นชายฝั่งทะเลภาคใต้ มีวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพหลักในด้านการแปรรูปผลผลิต และเป็นชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งได้แก่ “บ้านรังมดแดง” หมู่ 3 ต.รำแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา เนื่องจากเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มคลองสทิงหม้อ ที่เป็นคลองที่เชื่อมต่อกับทะเลสาบสงขลา โดยลักษณะ พื้นที่ดังกล่าวนี้ ก็คือ เป็นชุมชนหมู่บ้านที่นับได้ว่า มีระบบนิเวศของชุมชนหมู่บ้านที่เป็นชายฝั่งทะเลภาคใต้ และนอกจากนี้ “บ้านรังมดแดง” เป็นชุมชนหมู่บ้านที่อยู่บนพื้นที่ที่มีต้นตาลโตนดเป็นจำนวนมากที่ขึ้นอยู่โดยรอบคันทนา และขึ้นเป็นกลุ่มในพื้นที่นาหนาแน่นเป็นบริเวณกว้าง ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่เป็นที่ราบกว้างใหญ่ ทำให้ชาวชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” มีวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพในการปลูกข้าวและขึ้นตาล (ชาวบ้านเรียกทำต้นโนนด) และมีการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากการขึ้นตาล อันได้แก่ การเคี้ยวเป็นน้ำฝั้งเหลว การทำน้ำตาลแว่น และการหมักน้ำส้มสายชู นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลผลิตอย่างอื่นอีก เช่น การทำกล้วยฉาบ ที่มีการแปรรูปผลผลิตกันเกือบทุกครัวเรือน แม้กระทั่งในปัจจุบันก็มีการดำเนินวิถีชีวิตเช่นนี้อยู่ แต่ในปัจจุบันชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” ในปัจจุบันได้มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาของตนเองกับความรู้สมัยใหม่จากองค์กรภายนอกชุมชน คือ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด ที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกร ทำให้น้ำส้มสายชูกลั่นจากตาลโตนดได้รับรางวัลจากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย และได้รับการคัดเลือกจากตำบลให้เป็น หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล นอกจากนี้ ในเรื่องของเงื่อนไขเดิม ชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” ในด้านความเข้มแข็งของชุมชน “บ้านรังมดแดง” มีฐานเดิมในด้าน “กระบวนการรวมกลุ่ม” และ “การจัดระเบียบชุมชน” มาตั้งแต่ก่อนได้รับเงินกองทุนหมู่บ้าน และเมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นทุนเงินตราลงไป ที่ “บ้านรังมดแดง” มีผลทำให้การรวมกลุ่มและการจัดระเบียบชุมชนที่เป็นฐานเดิม สามารถสร้างสมกระบวนการสะสมทุนและสามารถบูรณาการทุนชุมชนกับกองทุนหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนหมู่บ้านเอง ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ ในการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน พร้อมทั้งได้นำผลที่ได้จากกองทุนหมู่บ้าน ในรูปของดอกเบี้ยกลับมาสู่ชาวบ้านในหมู่บ้านรังมดแดง ในการสร้างสวัสดิการและสร้างความมั่นคงให้ชาว “บ้านรังมดแดง” ภายใต้หรือบูรณาการเข้าไปในองค์กรหรือกลุ่มที่มีอยู่แต่เดิม โดยการบูรณาการระหว่าง “กองทุนหมู่บ้าน” ที่เป็นทุนเงินตรา กับเงื่อนไขเดิมที่ฐานของชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง สามารถสะท้อนได้อย่างชัดเจนจากการสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้าน และประธานกองทุนหมู่บ้านได้ว่า “...การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านนั้น มา

ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ ทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน มีความรู้สึกว่าเป็นการมาเติมเต็มให้กับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ในการมีความคล่องตัวในการนำเงิน หรือกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านไปใช้ในการลงทุน ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาชีพ และในขณะเดียวกันก็ได้รับการดูแลในด้านสวัสดิการต่าง ๆ อีกด้วย...”

การเข้าสู่พื้นที่และการเก็บข้อมูล

การวิจัยกรณีศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ คือ “บ้านวังมดแดง” และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการเข้าสู่พื้นที่ในการศึกษาเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนหมู่บ้าน “บ้านวังมดแดง” เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อีกทั้งผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านยังใช้ภาษาท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ผู้วิจัย ซึ่งเป็นคนต่างถิ่นจึงต้องเข้าสู่พื้นที่ด้วยการได้รับความร่วมมือจากคนในท้องถิ่นคือ นักวิจัยจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ทั้งในด้านการสำรวจพื้นที่ การสำรวจโครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนหมู่บ้าน จนชาวบ้านรู้สึกเป็นกันเอง และพร้อมที่จะให้พูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เจาะลึกในประเด็นต่าง ๆ ตามแนวข้อคำถามที่เกี่ยวกับทุนชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขเดิมและผลของการมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน โดยการแสดงถึงความไว้วางใจในการยินยอม และเต็มใจในการให้ข้อมูลนั้น ชาวบ้านแสดงออกโดยการพาผู้วิจัยไปยังบ้านของผู้ที่ผู้วิจัยต้องการพูดคุยใน แต่ละวัน ซึ่งเห็นได้จาก เมื่อผู้วิจัยไปถึงพื้นที่แล้ว ชาวบ้านที่พบกับผู้วิจัย จะอำนวยความสะดวกโดยถามว่า “...วันนี้อาจารย์จะคุยกับใคร...” “...อาจารย์จะไปบ้านไหน...” “...อาจารย์ไปบ้านนั้นมาหรือยัง...”

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยการสำรวจลักษณะทางกายภาพบริเวณโดยรอบหมู่บ้าน พร้อมทั้งได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำ ชาวบ้าน และได้สอบถามถึงการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสืบหาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับกองทุนหมู่บ้าน และหลังจากนั้นผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้าน กลุ่มต่าง ๆ และกระบวนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน และถามถึงการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน และเมื่อได้ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้านแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำสนทนากลุ่ม (focus groups) เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน 3 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการสอบถามถึงความเป็นมาของการเข้ามากองทุนหมู่บ้าน ครั้งที่สองเป็นการสอบถามถึงระเบียบและความต้องการเปลี่ยนแปลงระเบียบกองทุนหมู่บ้าน และครั้งที่สามเป็นการสอบถามถึงการเปลี่ยนแปลงระเบียบกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสังเกตเพื่อแสวงหา ผู้ที่ให้ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยกรณีศึกษานี้มีเป้าหมายหลักในการสะท้อนการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน ที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้ จึงประกอบไปด้วย คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ กลุ่มชาวบ้าน และผู้ที่กู้และไม่กู้กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 15 ราย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
1. ครูจ่าง ไกรดิษฐ์	92	อดีตครูใหญ่ โรงเรียนวัดป่าขวาง เป็นครูใหญ่คนแรก และเป็นผู้ก่อตั้ง โรงเรียนวัดป่าขวางซึ่งเป็นโรงเรียนแรกในตำบลสิงหนคร เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่บ้านยังไม่มีชื่อ จนทางการมาสำรวจพบว่าหมู่บ้านมีการตั้งบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นกัน มีลักษณะเหมือนรังมดแดง จึงเรียกชื่อว่า “บ้านรังมดแดง”
2. นางหวง ชัยกิจ	77	เป็นผู้สูงอายุที่เกิดที่บ้านรังมดแดง และเป็นมารดาของอดีตผู้ใหญ่บ้าน (นายอุดม ทักขระ ต่อมาได้รับเลือกเป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน และปัจจุบันได้รับเลือกตั้งเป็นประธาน อบต.) เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา อดีต และการเป็นแหล่งชุมนุมของตลาดนัดบ้านรังมดแดง เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพหลากหลาย ดังเช่น ผู้ประกอบอาชีพค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาดนัด นำสินค้า อันได้แก่น้ำผึ้งโหนด ข้าวสาร จากบ้านรังมดแดงไปขายยังตลาดในเมืองจังหวัดสงขลา และเป็นผู้ที่นำของจากเมืองสงขลา ดังเช่น เสื้อผ้า และของใช้จากเมืองสงขลา มาขายที่ตลาดนัดวันเสาร์ เป็นช่างตัดเสื้อคนเดียวในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเจ้าของร่วมเรือยนต์ รับส่งผู้โดยสารจากบ้านรังมดแดงซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมที่อยู่ปากคลอง สทิงหม้อ ที่เป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่เข้าไปสู่ตำบลอื่น ๆ เรือไปยังเมืองสงขลา ซึ่งการเป็นเจ้าของเรือยนต์นี้เอง ทำให้นางหวงลดต้นทุนของสินค้าที่นำมาจำหน่าย เป็นการสร้างช่องทางทางการค้าและความหลากหลายในอาชีพของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่เล็งเห็นในการเลี้ยงหมูในที่นี้เป็น

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
		การสะสมทุน เนื่องจากเป็นการเลี้ยงหมูเพื่อขาย เอาเงินส่งลูกเรียนหนังสือ โดยนางหวงเป็นผู้ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคม การย้ายตลาดนัด การมีถนน การมีไฟฟ้า และข้อมูลพื้นฐาน อื่น ๆ และในปัจจุบันนางหวงก็ยังคงเป็นแม่ค้าที่ขายของในตลาดนัด ซึ่งของที่ขายก็คือเสื้อผ้า
3. นายขิม ศึกหาญ	70	เป็นผู้ที่มาจากบ้านอื่น คือตำบล สทิงหม้อ แล้วมาแต่งงานที่นี่ โดยเจ้าของเรือยนต์ร่วม เป็นคนขับเรือยนต์เอง ในขณะเดียวกันก็มีอาชีพทำนาและขึ้นตาล เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมทางน้ำ การกั้นทำนบ การจัดระเบียบ การเดินเรือโดยสาร และการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน การแบ่งเส้นทางและเวลาในการเดินเรือ และเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับช่วงจังหวะของการเปลี่ยนแปลงได้ดี รวมถึงเป็นผู้มีความจำการเปลี่ยนแปลงแต่ละช่วงได้เป็นอย่างดี
4. นายขอบ โชติช่วง	55	เป็นตัวแทนเก็บเงินค่ากระแสไฟฟ้า ต.รำแดง และปัจจุบัน เป็นรองประธานกองทุนหมู่บ้าน มีอาชีพทำนา และขึ้นตาล ในสมัยก่อนจนมาถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันไม่ได้ขึ้นตาลแล้ว แต่มีอาชีพ เป็นผู้รับสีข้าว โดยเป็นเจ้าของโรงสีขนาดเล็ก และมีกิจการค้าขายของชำเป็นของตัวเอง เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย การจัดระเบียบชุมชน ในการสร้างความมั่นคงในด้านการรวมกลุ่ม รวมถึงเป็นผู้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ประมาณ 15 กลุ่ม ก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสะสมทุนเศรษฐกิจ และทุนสังคม และกลไกการแลกเปลี่ยน และระบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน
5. นายอุดม ทักขระ	46	เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน (ปัจจุบันได้รับเลือกเป็นประธาน อบต. ตำบลรำแดง) ในอดีตดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ และมีความเสียสละ โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการรวมกลุ่มและมีความคิดในการสืบทอดกระบวนการรวมกลุ่ม และมีแนวคิดในการสืบทอดอุดมการณ์

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
		อุดมการณ์ของการรวมกลุ่มไปสู่กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการร่างกฎเกณฑ์ กติกา กฎระเบียบต่างๆของรรมาเผยแพร่และมาบริหารจัดการภายในหมู่บ้านโดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่บ้านไร่แดง เนื่องจากเป็นผู้มีการศึกษาและมีประสบการณ์หลายด้าน เป็นผู้ศึกษามากในสมัยนั้น ได้เรียนต่อในโรงเรียน ตั้งแต่โรงเรียนวัดป่าขวาง จนถึงเรียนจบมัธยมปลายที่โรงเรียนมหาวิทยาลัยแล้วได้ไปเรียนต่อที่วิทยาลัยเทคนิคปัตตานี เมื่อจบการศึกษาและไปทำงานที่ต่างประเทศ แล้วกลับมาเมืองไทย ทำให้มีประสบการณ์ในด้านความคิดการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้าน ในช่วงปี 2533 แล้วได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นเวลานาน ชาวบ้านให้การยอมรับ ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนคนอื่นมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน และต่อมาได้รับการคัดเลือกเป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน และได้รับเลือกเป็นประธานอบต. และเนื่องจากเป็นผู้ที่มีที่สมรสแล้วแต่ไม่มีบุตร ประกอบกับได้ภรรยาเป็นคนที่ชอบทำงานเพื่อชุมชนทั้งคู่ ทำให้มีเวลาทำงานอย่างเต็มที่ ปัจจุบันมีอาชีพเสริม คือ เลี้ยงวัว เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดกำเนิดของกลุ่มแต่ละกลุ่ม การดำเนินการ การเปลี่ยนแปลงการจัดระเบียบชุมชน และการสร้างความหลากหลายในอาชีพ การเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก ดังเช่น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะเป็นผู้นำแนวนโยบายจากรัฐบาล มาสู่การปฏิบัติ โดยเป็นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นผู้ให้ข้อมูลโดยละเอียดเสริมเพิ่มเติมในแต่ละด้าน และเป็นผู้ประสานงานในชุมชน
6. นางสาวลักษณ์ ทักขระ	46	เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เจริญญีกองทุนหมู่บ้านและกองทุนอื่น ๆ เป็นภรรยาประธานกองทุนหมู่บ้าน (นายอุดม ทักขระ) เป็นแกนนำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และเป็นผู้ที่เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกชุมชน ในการผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด ในอดีตเป็นครูโรงเรียนเอกชนในกรุงเทพมหานคร และบ้านเกิดอยู่จังหวัดสงขลา ปัจจุบันทำหน้าที่ในการเป็นผู้รับ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อ า ย (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
		ฝากเงิน เป็นเหรียญกษาปณ์ต่างๆ รวมถึงกองทุนหมู่บ้าน เป็นผู้จัดทำระบบบัญชีของแต่ละกองทุน เป็นผู้ให้ข้อมูลโดยละเอียดการเกิดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและกระบวนการรวมกลุ่ม และชุมชน รวมถึงเป็นผู้ประสานงานให้กับผู้วิจัย
7. นายเลื่อน พระธาตุ	73	เป็นผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตอนอายุ 39 ปี เป็นนาน 21 ปี เกษียณครบอายุ 60 ปี เป็นผู้ที่เกิดในบ้านวังมดแดง อาชีพทำนา และขึ้นตาล จนถึงปัจจุบันก็ยังทำนาอยู่ แต่ใช้ระบบจ้างทำ และไม่ได้ขึ้นตาลแล้ว ตอนนี้มีอาชีพอีกอย่างหนึ่งคือ เลี้ยงวัว เป็นผู้ไม่กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน แต่ภรรยาเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน และระบบการรักษาความปลอดภัย ที่อดีตตำบลนี้ ยกเว้น หมู่ 3 บ้านวังมดแดงจะมีใจผู้ร้ายชุกชุมมาก
8. นางฉลวย โสมทาน	47	เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นผู้ไม่กู้กองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากกลัวไม่มีเงินคืน ภายใต้วงจรของการกู้เงินเพียง 1 ปี เป็นผู้ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการกู้ยืมเงินก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้าน และกองทุนหมู่บ้านของหมู่บ้านอื่น โดยเฉพาะดอกเบี้ยที่ถูกกว่า และให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหมู่บ้าน อดีตมีอาชีพทำนาและขึ้นตาล ปัจจุบันมีอาชีพทำนา เลี้ยงหมู และเลี้ยงวัว แต่ปัจจุบันได้กลายมาเป็นผู้กู้เงิน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอัตราดอกเบี้ย
9. นางลาก บุญรัตน์		เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน และข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไป อดีตมีอาชีพทำนา และในปัจจุบันนอกจากทำนาแล้ว ยังมีอาชีพเกษตรทำไร่ผสมผสาน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
10. นางโลม ไกรดิษฐ์	54	เป็นผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นจำนวนเงินมากกว่า 20,000 บาท คือ กู้ 50,000 บาท โดยนำไปเลี้ยงเปิด ที่เป็นการเลี้ยงเปิดในแบบสมัยปัจจุบัน คือ มีการสร้างเป็นกรงลอยสูงจากพื้น เลี้ยงด้วยอาหารสัตว์ ให้อาหารและน้ำอย่างเป็นระบบ ใช้เวลาในการเลี้ยง 55 วัน ได้กำไรแต่ละครั้งเป็นจำนวนประมาณไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท ถือว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง และมีผู้ที่ซื้อเปิด ที่เรียกว่า แก้วแก่ประจำเป็นเจ้าจำเป็นในการเลี้ยงเปิดส่งผู้ค้าส่งในเมือง เลี้ยงเปิดไปแต่ละคราวมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 300 ตัว ในบางคราวเมื่อได้ยอดจำนวนเลี้ยงเปิดมาเป็นจำนวนมาก เช่น จำนวนเป็นพัน จะแบ่งให้ชาวบ้านรายอื่นเลี้ยงบ้าง
11. นายเวียน พันภัย	65	ผู้ที่ย้ายมาจากหมู่บ้านอื่น โดยมาซื้อที่ดินแล้วปลูกบ้านโดยเหตุผลที่ย้ายก็คือ เห็นว่า "บ้านร่มดแดงนี้" มีความปลอดภัย มีคนอยู่หนาแน่น และปัจจุบันครอบครัวลุงเวียนยังคงดำรงชีวิตด้วยการทำนาและขึ้นตาล เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำตาลโตนด โดยละเอียดและเป็นผู้ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบของกองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาพร้อมทั้งเป็นผู้ที่ยังไม่เคยกู้ด้วย เหตุผลว่าอัตราดอกเบี้ยแพง แต่ตอนหลังได้มีการเสนอให้ปรับอัตราดอกเบี้ยเป็นร้อยละ 6 ต่อปี
12. นายประพนธ์ กล้ามาตย์	52	เป็นครอบครัวที่ยังมีวิถีชีวิตในด้านการทำนาและการขึ้นตาล โดยผู้ให้ข้อมูลมีอาชีพทำน้ำตาลมีรายได้ส่งลูกเรียนหนังสือที่กรุงเทพ
13. เจ้าอาวาสวัดโลการาม	72	เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของคลองสทิงหม้อโดยเฉพาะให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเป็นมาของการเปลี่ยนแปลง และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
14.เจ้าอาวาสวัดห้วยพุด	38	เป็นผู้ที่มีความใส่ใจต่อความเป็นมาเป็นไปของหมู่บ้าน โดยเฉพาะเป็นพระนักพัฒนาที่มีความคิดสมัยใหม่ มีการตื่นตัวต้องการได้รับข้อมูลข่าวสาร โดยมีการจัดการของหมู่บ้าน และเป็นที่ปรึกษาของประธาน อบต. และประธานกองทุนหมู่บ้าน
15.น.ส.อนงค์ ธรรมภีรัตน์	39	เป็นเหรียญกติกกลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตรปัจจุบันมีหน้าที่หลายด้านโดยเป็นผู้ที่อยู่กลุ่มดำเนินงานกองทุนต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน

* **หมายเหตุ** 1. ชาวบ้านรังมดแดงเกือบทุกคน เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ดังเช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มปุ๋ย กลุ่มข้าว ดังนั้นในการนำเสนอคุณลักษณะผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยหมายรวมว่า แต่ละผู้ให้ข้อมูลจะเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนหมู่บ้านแล้ว (มีเพียงแค่ 3 บ้านเท่านั้นที่ไม่เป็น คือบ้านที่เป็นครู บ้านที่ย้ายไปอยู่ข้างนอก เหลือแต่พ่อแม่ยังอยู่ เป็นต้น)

2. ชาวบ้านรังมดแดงส่วนใหญ่เป็นผู้ที่พูดคุยกับผู้วิจัยในหลายๆ เรื่อง นับได้ว่าเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ไม่มีการจดบันทึก ดังนั้นจึงไม่ได้มีการเอ่ยนามไว้ ณ. ที่นี้

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

การวิจัยกรณีศึกษา (case studies) เพื่อวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านนี้ ใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากรากฐาน (grounded theory) ที่นักภรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2543 : 7, 2545 :) ได้นำเสนอไว้ว่า

“... วิธีวิทยาในการสร้างทฤษฎีจากรากฐานราก (grounded theory) เป็นวิธีวิทยาที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยยึดหลักการทำความเข้าใจวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทักษะ จากมุมมองของคนในสังคมนั้นเอง จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์หาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการหา คำอธิบาย ทฤษฎีจึงเป็นพลวัตของการปรับเปลี่ยนปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความจริงที่มีอยู่ในสังคมให้อยู่ในระดับที่สามารถใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ประเด็นสำคัญของการสร้างทฤษฎีจากรากฐาน คือ ทฤษฎีที่สร้างขึ้นมาจะต้องสะท้อนความจริง มีความชัดเจนเหมาะสมและต้องตรงกับเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งต้องมีการนำเสนอเงื่อนไขที่มีความสำคัญต่อข้อสรุปเชิงทฤษฎีอย่างชัดเจน และเนื่องจากทฤษฎีถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่มีความหลากหลาย (diverse) ทฤษฎีจะต้องมีลักษณะที่เป็นนามธรรมมากพอที่จะหลอมรวมความหลากหลายต่าง ๆ เข้าไว้ในหมวดหมู่และสามารถที่นำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงในท้องถิ่นได้...

ดังนั้น การวิจัยกรณีศึกษา โดยใช้วิธีของการสร้างทฤษฎีจากรากฐานดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงเป็นการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้การเข้าไปของกองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุน “เงินตรา” และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในทิศทางที่ดีและไม่ดีของชุมชนหมู่บ้าน โดยการอธิบายหรือการทำความเข้าใจนี้ มีฐานความคิดและจุดยืนที่สำคัญคือ ผู้วิจัยเป็นผู้เข้าไปศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากจุดยืนและมุมมองของชุมชนเอง ทั้งทางด้านการกำหนดความหมาย (meaning) วิธีต่าง ๆ ดังเช่น การให้ความหมายของทุนชุมชน ทั้งทุนธรรมชาติ ทุนสังคม ทุนการเมือง และทุนวัฒนธรรม และการให้ความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังเช่นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้น ภายใต้การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของ ชุมชนที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนเงินล้าน ในฐานะที่เป็นทุนเงินตราเข้าไปในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขกระบวนการที่นำไปสู่การปรับตัว หรือการตอบโต้ของชุมชนที่มีต่อระบบการพัฒนาประเทศและการแสวงหาทางออกและทางเลือกของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งการศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการนำมาสู่ข้อสรุปเชิงทฤษฎีและนำความรู้หรือการศึกษาที่ได้นำมาเสนอต่อสาธารณะชนอันประกอบไปด้วย รัฐบาล ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป และที่สำคัญที่สุดคือชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น

บริบททางกายภาพของชุมชนรังมดแดง

รังมดแดง เป็นชุมชนหมู่บ้านที่ได้ตั้งถิ่นฐานมานานหลายร้อยปีมาแล้ว และตั้งบ้านเรือนอยู่กันหนาแน่น เป็นชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม ศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้เพราะที่ตั้งของชุมชนรังมดแดงเป็นท่าเรือทางเหนือสุดของคลองสทิงหม้อ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่สุด จากคลองสทิงหม้อออกสู่ทะเลสาบสงขลาไปเมืองหาดใหญ่ และสถานที่อื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้ท่าเรือชุมชนรังมดแดงยังเป็นตลาดนัด (ทุกวัน

เสาร์) ชุมชนต่าง ๆ โดยรอบ เช่น ม่วงงาม ปะโอ หนองหอย วัดขุ่น ด้านตะวันออก ชะแล้ ปากกรอ ด้านตะวันตก และทำนบ สทิงหม้อ ทางทิศใต้ ล้วนมาค้าขายที่ตลาดนัดวังมดแดงทั้งสิ้น

ชุมชนวังมดแดง จึงเป็นชุมชนที่มีความเจริญและเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมตลอดมาจนมีถนนเข้าถึง ความนิยมในการเดินทางเปลี่ยนไปใช้ รถยนต์แทนเรือ ชุมชนวังมดแดงกลายเป็นชุมชนปิดตันที่

ที่ตั้งและขนาด

ชุมชนวังมดแดงที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ หมู่ที่ 3 ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 บ้านนอก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 6 บ้านรำแดง
ทิศใต้	ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 บ้านขมวน และ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 4 บ้านหนองโอย

หมู่ที่ 3 บ้านวังมดแดง มีขนาดพื้นที่ 256 ไร่ 3 งาน 79 ตารางวา เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่เล็กที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลรำแดง และมีประชากร 230 คน เป็นชาย 98 คน หญิง 132 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 52 ครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นพบว่า มีจำนวนประชากรน้อยเป็นที่ 2 รองจากหมู่ที่ 4 บ้านหนองโอย (ดูรายละเอียดจากตารางข้างล่างนี้)

ตารางที่ 1 แสดงขนาดของพื้นที่ ประชากร และจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านในตำบลรำแดง

ลำดับที่	หมู่บ้าน	พื้นที่ (ไร่/ตร.วา)	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
1.	หนองโด	840/29	675	127
2.	ขมวน	1,396/34	709	139
3.	วังมดแดง	256/379	230	52
4.	หนองโอย	450/342	57	27
5.	นอก	872/276	353	80
6.	รำแดง	573/334	262	64
7.	ป่าขวาง	704/386	433	95
รวม		5,096/380	2,721	584

ที่มา : ฐานข้อมูล สำนักทะเบียนราษฎร อำเภอสิงหนคร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย กันยายน 2545

ลักษณะภูมิประเทศ

ชุมชนวังมดแดงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำคลองสทิงหม้อ โดยอยู่ห่างจากคลองสทิงหม้อไปทางตะวันตกประมาณ 160 เมตร ซึ่งเดิมคลองสทิงหม้อ เชื่อมกับทะเลสาบสงขลา จึงมีน้ำเค็มจากทะเลสาบเข้ามาถึงชุมชนวังมดแดง โดยเฉพาะในฤดูแล้งที่ปริมาณน้ำจืดมีน้อย แต่ปัจจุบันได้สร้างประตูน้ำปิดกั้นไม่ให้น้ำเค็มเข้ามา และได้สร้างฝายกั้นน้ำเป็นช่วง ๆ เพื่อเก็บกักน้ำจืดเพื่อการเกษตรและอุปโภค บริโภคของประชนชนที่อาศัยอยู่ 2 ฝั่งคลอง โดยเฉพาะใช้เพื่อการเพาะปลูก และเป็นแหล่งน้ำประปาหมู่บ้าน

พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านวังมดแดงใช้ทำนาข้าว และตามแนวคันนาจะมีต้นตาลโตเนด และมีพื้นที่บางส่วนเริ่มเปลี่ยนมาทำไร่ผสมผสาน หรือเกษตรทฤษฎีใหม่แทรกอยู่เป็นระยะๆ

ลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนวังมดแดงมีลักษณะภูมิอากาศเหมือนกับพื้นที่อื่นในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา คืออยู่ในเขตอากาศร้อนชื้น และอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม กล่าวคือ มีภูมิอากาศทั่วไปร้อนชื้น มีอุณหภูมิค่อนข้างสูง มีฝนตกชุก

1. **อุณหภูมิ** ลักษณะทั่วไปของอุณหภูมิบริเวณชุมชนบ้านวังมดแดง มีอุณหภูมิสูงเกือบสม่ำเสมอตลอดทั้งปี คือ มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 28.1 องศาเซลเซียส เดือนเมษายนและเดือนพฤษภาคม เป็นเดือนที่ร้อนที่สุด คือมีอุณหภูมิสูงเฉลี่ย 29.1 องศาเซลเซียส เดือนพฤศจิกายน และเดือนธันวาคม เป็นเดือนที่อุณหภูมิต่ำที่สุด คือ มีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 26.7 องศาเซลเซียส ส่วนอุณหภูมิสูงสุดและต่ำสุดประจำวัน มีลักษณะที่สัมพันธ์กับแสงอาทิตย์ คือ อุณหภูมิสูงสุดจะอยู่ในช่วงเวลา 13 นาฬิกา ถึง 16 นาฬิกา ส่วนช่วงเวลาที่อุณหภูมิต่ำสุดจะอยู่ในช่วงเวลา 3 นาฬิกา ถึง 6 นาฬิกา

2. **ความชื้นและปริมาณน้ำฝน** ชุมชนบ้านวังมดแดงมีอากาศชื้นเกือบตลอดทั้งปี ทั้งนี้เนื่องจากตั้งอยู่ในคาบสมุทรทิงพระ มีทะเล 2 ด้าน คือ ด้านตะวันออกเป็นอ่าวไทย และด้านตะวันตกเป็นทะเลสาบสงขลา จึงได้รับความชื้นจากทะเลตลอดเวลา ไม่มีเดือนไหนที่มีความชื้นสัมพัทธ์ต่ำกว่า 70.0% ความชื้นเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 77.0% และจะชื้นสูงสุดในเดือนพฤศจิกายน จะมีความชื้นสัมพัทธ์ถึง 83.0%

สำหรับปริมาณน้ำฝนพบว่า จะกระจายเกือบตลอดปี ฝนจะตกมากในฤดูหนาว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอ่าวไทย และขึ้นฝั่งบริเวณฝั่งตะวันออกของภาคใต้ จะนำฝนมาตกด้วย เดือนพฤศจิกายนเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุด คือมี

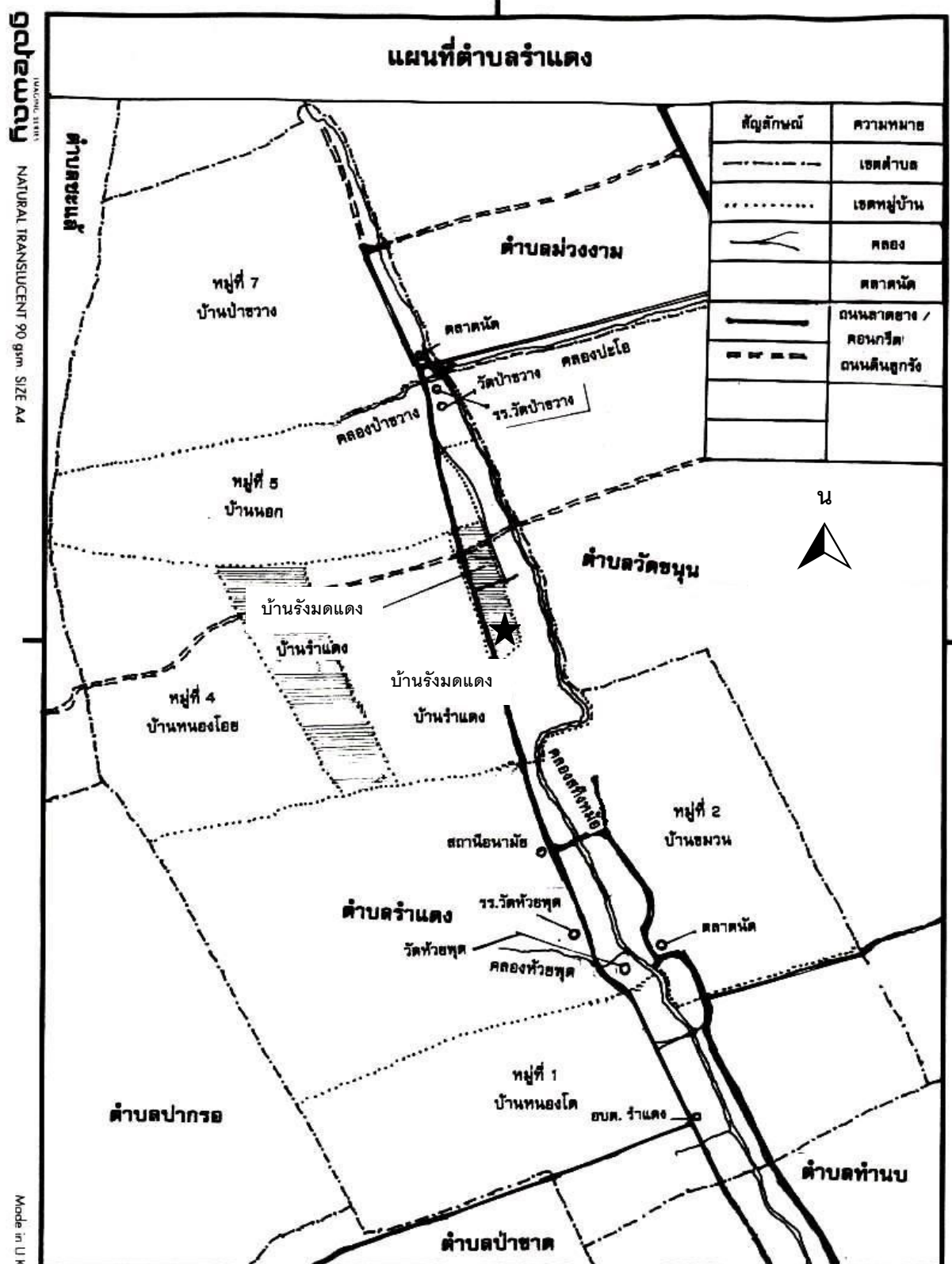
ปริมาณถึง 582.5 มม. รองลงไปคือเดือนธันวาคมรวม 404.9 มม. และฝนตกน้อยในฤดูร้อน คือเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคมมีฝนตกรวม 31.7 มม. และ 36.3 มม. ตามลำดับ ปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปี 2,093.8 มม. นับเป็นปริมาณค่อนข้างสูง

**ตารางที่ 2   แสดงอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝนและความชื้นสัมพัทธ์ของจังหวัดสงขลา
ในคาบ 30 ปี (2514 – 2543)**

สงขลา	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	เฉลี่ยรวม
อุณหภูมิเฉลี่ย	27.2	27.7	28.4	29.1	29.1	28.8	28.6	28.5	28.1	27.6	26.9	26.7	28.1
ปริมาณน้ำฝน	54.6	37.0	43.9	77.6	119.5	93.1	88.0	111.4	130.0	252.2	567.3	420.3	1994.9
ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย	75	75	75	75	76	75	75	74	76	81	83	80	77

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา 2544

3. **ลมและทิศทางลม** ชุมชนวังมดแดงเป็นชุมชนหนึ่งในคามสมุทรสทิงพระ ซึ่งอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของลมมรสุม ที่เป็นลมประจำฤดูกาลที่สำคัญของทวีปเอเชีย ทั้งมรสุมหน้าหนาวหรือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมรสุมหน้าร้อน หรือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ อย่างละประมาณ 5 – 6 เดือน กล่าวคือในฤดูร้อนหรือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดผ่านชุมชนวังมดแดงและคาบสมุทรสทิงพระ ปกติจะพัดระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และลมมรสุมหน้าหนาว หรือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะพัดผ่านระหว่างปลายเดือนตุลาคมถึงเดือนมีนาคม ช่วงนี้จะมีคลื่นลมแรงและมีฝนตกชุก บางครั้งที่มีพายุหมุนพัดเข้ามาด้วย และอาจรุนแรงถึงขั้นพายุไซนร้อน (Tropical Storm)

ชุมชนบ้านวังมดแดงมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ดินที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เหมาะที่จะทำการเพาะปลูก และพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าว ตามแนวคันนาปลูกต้นตาล โตนด และตามแนวรั้วบ้านจะปลูกไม้ไผ่

ส่วนทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ วังมดแดงอาจกล่าวได้ว่า ขาดแคลนทรัพยากรน้ำ แม้จะมีคลองสทิงหม้อ และสระน้ำอีก 2 – 3 แห่ง ก็ไม่เพียงพอ และใช้ได้เฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น พอถึงฤดูแล้งก็จะขาดน้ำ ไม่สามารถจะทำการเพาะปลูกได้

สภาพเศรษฐกิจ

ชุมชนวังมดแดง นับเป็นชุมชนเกษตรกรรม เพราะประชากรทุกครัวเรือนประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และอาชีพดั้งเดิมของชุมชนนี้คือ การทำนากับขึ้นตาลโตนด โดยมีความเชื่อว่าดินที่นี่จะปลูกพืชอย่างอื่นไม่ขึ้นหรือไม่เจริญงอกงาม เมื่อประมาณไม่กี่ปีมานี้เอง เริ่มมีการเปลี่ยนสภาพที่นาบางส่วนมาทำเป็นไร่นาสวนผสมตามทฤษฎีใหม่ เริ่มมีการปลูกพืชชนิดอื่นนอกจากข้าว ได้แก่ ไม้ผล และพืชผัก นานาชนิด

อาชีพของประชากร ที่สำคัญได้แก่ เกษตรกรรม รองลงไปก็การค้าขายและรับจ้าง

1. การเกษตรกรรม ที่สำคัญ คือการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์

■ **การเพาะปลูก** ที่สำคัญคือการทำนา ทำกันทุกครัวเรือน ตามแนวคันนาจะมีต้นตาลโตนดงอกขึ้น กระจายกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากมีการทำไร่นาสวนผสมบ้าง พืชเศรษฐกิจสำคัญของชุมชนวังมดแดง ได้แก่ ข้าว ตาลโตนด มะพร้าว ถั่วลิสง มะม่วงเบา และพืชผัก

■ **การเลี้ยงสัตว์** ชุมชนวังมดแดงมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำนา และมีการเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน โดยเฉพาะ วัว สุกร และสัตว์ปีก พวกเป็ด และไก่ ในอดีตการเลี้ยงสัตว์มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้แรงงาน คือ ไถนา แต่ปัจจุบันเลี้ยงเพื่อขาย แนวโน้มการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพคู่กับการทำนา ได้แก่ การเลี้ยงวัว การเลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เป็นการเลี้ยงแบบเข้มข้น (Intensive) มีโรง หรือคอก และมีการให้อาหารตามหลักการ

2. **การอุตสาหกรรม** ชุมชนวังมดแดงมีการแปรรูปผลผลิตจากน้ำตาลโตนดเป็นน้ำส้มสายชูหมัก โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมวังมดแดง หมู่ที่ 3 ตำบลลำแดง และได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล ของตำบลลำแดง นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปน้ำตาลสดจากตาลโตนด เป็นน้ำผึ้งโหนด (น้ำตาลเหลว) และน้ำตาลแว่น

3. **การค้าขาย** ลักษณะของอาชีพของการค้าขายในชุมชนร่มดแดง ดังนี้ ชาวชุมชนจะนำผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ผลผลิต จากตาลโตนด พืชผัก ผลไม้ จากสวน ไปขายที่ตลาดนัดใกล้บ้าน คือตลาดนัดป่าขวางในทุกวันเสาร์ เมื่อได้เงินก็ซื้อสิ่งของ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตกลับมา และมีบางคนนำผลผลิตของตนเองและรับซื้อของเพื่อนบ้าน ไปขายที่ตลาดในนัดใกล้บ้าน หรือตลาดนัดในเมืองสงขลาในวันอาทิตย์ เป็นต้น สำหรับร้านค้าในหมู่ที่ 3 บ้านร่มดแดงมีเพียงรายเดียว

4. **รับจ้าง** มีชาวบ้านในชุมชนร่มดแดงหมู่ที่ 3 จำนวนหนึ่งออกไปรับจ้าง ทำงานในโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำที่อยู่ในตำบลใกล้เคียง คือโรงงานในตำบลท่าบและ ตำบลวัด ชนุณ เป็นต้น

สภาพสังคม

1. **ประชากร** ชุมชนหมู่ที่ 3 ตำบลรำแดงอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มี ประชากร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2545 จำนวน 230 คน เป็นชาย 98 คน และเป็นหญิงจำนวน 132 คน เมื่อ เปรียบเทียบกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลเดียวกันพบว่ามีจำนวนน้อยเป็นที่ 2 รอง จากหมู่ที่ 4 บ้านหนองโอย คือบ้านหนองโอยมีประชากรเพียง 59 คน เท่านั้น

ลักษณะทั่วไปของประชากรของชุมชนหมู่ 3 บ้านร่มดแดง ทั้งหมดเป็นคนไทย เชื้อชาติไทย พูดภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษากลาง และนับถือศาสนาพุทธ

2. **การสาธารณูปโภค** ชุมชนหมู่ 3 บ้านร่มดแดง มีไฟฟ้าทั่วครัวเรือน และมีน้ำประปาชุมชนของตำบลรำแดงบริการน้ำประปาทั่วครัวเรือน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 1 ตู้

3. **การคมนาคมขนส่ง** เดิมชุมชนบ้านร่มดแดงมีการคมนาคมติดต่อกับชุมชน อื่นได้เฉพาะทางเรือ ตามคลอง สทิงหม้อออกสู่ทะเลสาบสงขลา และติดต่อไปยังสถานที่ ต่าง ๆ ต่อไปนี้มีเรือรับจ้างจากบ้านร่มดแดงไปยังเมืองสงขลาวันละหลายเรือ ในปัจจุบันเมื่อ มีถนนสายผ่านชุมชนร่มดแดง และสามารถเชื่อมโยงไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ ทางเรือก็ถูกยกเลิกไป ภายในชุมชนเองก็มีถนนคอนกรีตของ อ.บ.ต. เชื่อมโยงกันตลอด

4. **วัฒนธรรมและประเพณี** ชุมชนร่มดแดงมีลักษณะวัฒนธรรมและ ประเพณีแบบชาวพุทธทั้งหลาย มีประเพณีที่สำคัญในรอบปี ดังนี้

4.1 **ประเพณีงานบุญเดือนสิบ** ซึ่งจะทำกันปีละ 2 ครั้ง คือในวัน
แรม 1 ค่ำ เดือนสิบครึ่งหนึ่ง และวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิบอีกครั้งหนึ่ง

4.2 **ประเพณีชักพระ หรือลากพระ** ซึ่งจัดขึ้นทุกปีในวันแรม 1 ค่ำ
เดือน 11 คือหลังเทศกาลออกพรรษา

4.3 **ประเพณีสงกรานต์** คือจัดในวันที่ 13 เมษายนของทุกปี

บทที่ 2

ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การวิจัยกรณีศึกษานี้เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็น “ทุนเงินตรา” เข้าไปในหมู่บ้าน โดยการทำทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวมีวิธีวิทยาและมีฐานคิดที่สำคัญ คือ เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากจุดยืนและมุมมองของชุมชนเอง ทั้งทางด้านการสร้างความหมาย การให้ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ รวมถึงการทำทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งบริบททางวัฒนธรรม หรือทางเศรษฐกิจและตลอดจนสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สามารถทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ซึ่งแต่ละชุมชนต่างก็มีบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนที่เกิดจากการมี “กองทุนหมู่บ้าน” ในฐานะที่เป็น “ทุนเงินตรา” ไปในชุมชนหมู่บ้าน สิ่งสำคัญที่เป็นรากฐานที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจ ก็คือ ผู้วิจัยต้องเข้าใจถึงความหมายของ “ทุนชุมชน” ตามความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชุมชนหมู่บ้านเอง รวมถึงการจัดประเภท (Category) ของทุนในมิติต่าง ๆ ซึ่งการทำความเข้าใจนี้ จำเป็นต้องมีการสืบค้นถึงรากฐานประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่อดีตในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถึงการดำรงอยู่และเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของชุมชน และการทำความเข้าใจเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการเชื่อมโยงไปถึงการบูรณาการระหว่างทุนชุมชนกับกองทุนหมู่บ้าน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ทางสังคมขึ้น

“ทุนชุมชน” ในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน “รังมดแดง”

การศึกษานี้ให้ความสำคัญต่อความเป็นตัวตน ลักษณะของชุมชนในการสร้างความรู้ความเข้าใจถึงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต้องมีความ เข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะบริบทในแต่ละชุมชนหมู่บ้านต่างก็มีความแตกต่างกันทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้ง การคมนาคม สภาพทางกายภาพ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างสมความรู้และประสบการณ์ที่นำไปสู่การดำรงอยู่ของชุมชน ทั้งทางด้านการทำมาหากิน การสร้างที่อยู่อาศัย การสร้างความปลอดภัยในการดำรงชีวิต การสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นใน

ชุมชน โดยสภาพดังกล่าวนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนตามบริบทสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง และมีเป้าหมายหลักเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชน กระบวนการสร้างความรู้และประสบการณ์ของชุมชนนี้นำไปสู่การก่อให้เกิดเป็น **ทุน (Capital) ในมิติต่างๆ ของชุมชน** ดังเช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ การก่อรูปของทุนต่าง ๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะก่อให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไป ดังนั้นทุนชุมชนในการวิจัยนี้จึงใช้ในความหมายกว้าง ๆ ว่า

“...ทุนของชุมชนมีความหมายกว้าง หมายรวมถึงสิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค การมีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้ป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้น หรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ชุมชน การสืบค้นเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน...” (นภาพรณ ะวานนท์ และคณะ 2544 : 21)

การก่อรูป ความหมาย และกระบวนการสะสมทุนชุมชน

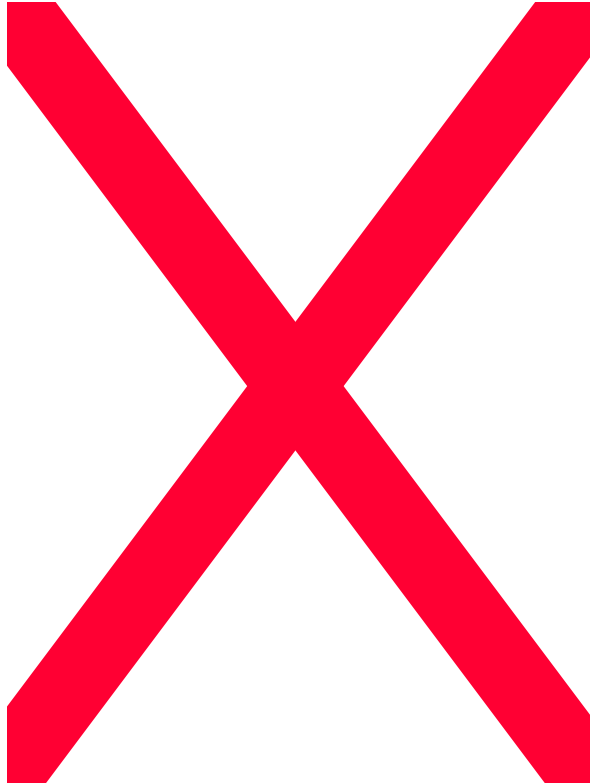
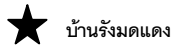
การก่อรูปของ “ทุนชุมชน” เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของชุมชนหมู่บ้านที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยรอบ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “บริบททางกายภาพ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง” เพื่อเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การดำรงชีวิตของคนในชุมชนเอง โดยการก่อรูปทุนชุมชนนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วยังก่อให้เกิดการสะสมทุนอื่นๆ เกิดขึ้นตาม โดยทุนชุมชนอาจแบ่งออกเป็น 4 มิติ อันได้แก่ 1) **ทุนธรรมชาติ** หมายถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่แต่ละชุมชนจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน ดังเช่น สภาพดิน สภาพน้ำ สภาพอากาศ ลักษณะที่ตั้ง ปริมาณน้ำฝน เส้นทางคมนาคม เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลและเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งวิถีการผลิต การบริโภค และการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นๆ 2) **ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม** หมายถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กฎเกณฑ์ กติกาของการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการดูแลจัดสวัสดิการในเรื่องต่างๆ ให้กับคนในชุมชน รวมถึงอุดมการณ์ ระบบความคิดความเชื่อ และระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์สืบสานในชุมชนจากคนกลุ่มหนึ่งสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง 3) **ทุนทางเศรษฐกิจ** หมายถึง

ความสามารถในการผลิต การเพิ่มมูลค่าให้กับสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ ทรัพยากร รายได้ เครดิต เงิน ทุนหมุนเวียน นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิตและการจัดสรรผล ได้จากการผลิต และ 4) **ทุนทางการเมือง** หมายถึงความสามารถในการจัดการกับความขัดแย้ง การประสานผลประโยชน์และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ โดยทุนทั้ง 4 มิติดังกล่าวนี้ แยกออกจากกันอย่างชัดเจน แต่มีการก่อรูปมีการให้ความหมายและมีกระบวนการ สะสมทุนแต่ละมิติที่มีความเชื่อมโยงกัน การแบ่งทุนชุมชนออกเป็นมิติต่างๆ ก็เพียง เพื่อช่วยให้มองเห็นมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิต ของชุมชน

ทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจและกระบวนการสะสมทุนชุมชน หมู่บ้าน “**รังมดแดง**” เป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งและมีการรวมกลุ่มกันเป็นเวลานานกว่า 200 ปี ประวัติ ศาสตร์อันยาวนานของ **หมู่บ้านรังมดแดง**ผูกพันอยู่กับสายน้ำสั้งหม้อ “**คลองสั้งหม้อ**” (คลองในที่นี้ หมายถึง ลำน้ำขนาดใหญ่หรือในภาษาภาคกลาง เรียกว่า “แม่น้ำ”) เป็นคลองที่มีความยาวที่เริ่มต้นจากบ้านสั้งหม้อ จนถึงวัดป่าขาว มีความยาวประมาณ 11 กิโลเมตร ด้วยความยาวของคลองสั้งหม้อนี้ ทำให้เกิดมีชุมชนอยู่ริมสองฝั่งเป็นจำนวนมาก ดังเช่น บ้านสั้งหม้อ บ้านเหียง บ้านสีกัก บ้านมะพร้าว บ้านแม่ลาด บ้านตางหน บ้านทำนบ บ้านหนองโค บ้านขมวน บ้านรังมดแดง และบ้านป่าขาว (ดูแผนที่หน้า 24 ประกอบ) โดย คลองสั้งหม้อนี้นับได้ว่าเป็นคลองที่มีความสำคัญมากที่สุดของอำเภอสิงหนครและเป็นคลอง ที่เชื่อมต่อทะเลสาบสงขลา ดังนั้นคลองนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีการดำรงชีวิตของ ชุมชนหมู่บ้าน นับตั้งแต่การเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก การเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ สำคัญ เช่น เป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งชุมทางของการเกิดการแลกเปลี่ยน ขึ้นในชุมชนนับได้ว่า**คลองสั้งหม้อเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนหมู่บ้านริมสอง ฝั่งคลองรวมทั้งหมู่บ้านรังมดแดงด้วย** การเป็นทุนธรรมชาตินี้ชาวคลองสั้งหม้อนี้ ชาว บ้านมองว่า เป็นเส้นทางการคมนาคมหลักที่สำคัญที่ไม่่ว่าจะเดินทางไปยังสงขลา หรือไปติดต่อค้าขายที่ใดก็ตาม ก็ต้องมาที่คลองนี้และชุมทางนี้เป็นหลัก

“...พูดถึงคลองสั้งหม้อนี้ ก็เป็นเส้นเลือดสำคัญของคนแถวนี้ ที่ สิงหนครนี้ เรียกว่าต้องใช้คลองนี้กันหมดเลย สมัยก่อนไม่มีรถ มีแต่ทำ เรือ สมัยก่อนเขาว่า...ให้เข้าท่าเข้าทาง...เข้าท่าเข้าทางก็คือท่าเรือ แต่ สมัยนี้ท่าเรือไม่มีแล้วหมดไม่เสียแล้ว...เมื่อตอนอาตมายังเป็นเด็กอยู่ อาตมาเป็น...โยมพ่อก็พาอาตมาไปรักษาที่สงขลาที่หมอคณิศ ต้องนั่ง เรือแจว ก็มาที่คลองสั้งหม้อ...”

จากการที่ทุนชุมชนเมื่อก่อรูปแล้ว ยังส่งผลต่อการก่อให้เกิดทุนชุมชนอื่น ๆ ตามมาด้วย การเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของคลองสีตังหม้อนั้น นำไปสู่การก่อรูปทุนทางเศรษฐกิจทางด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต กล่าวคือ การเป็นเส้นทางคมนาคมหลักนี้ยังผลให้เกิดเป็นแหล่งชุมทางที่ ชาวบ้าน เรียกว่า “ตลาดนัด” ที่กลายเป็นแหล่งหรือพื้นที่ที่ชาวบ้าน

นำสินค้าหรือผลผลิตทางการเกษตรมาซื้อขายแลกเปลี่ยน โดยตลอดลำคลองจะมีตลาดนัดทุกวันครบอาทิตย์สลับกันไป ดังเช่น วันอาทิตย์ ตลาดนัดบ้านพร้าว วันจันทร์ ตลาดนัดท่าเสา วันอังคาร ตลาดนัดวัดธรรมโฆษ วันพุธ ตลาดนัดบ้านตาหน วันเสาร์ ตลาดนัดบ้านรังมดแดง เป็นต้น ซึ่งแต่ละชุมชนจะนำสิ่งของหรือผลผลิตทางการเกษตรมาแลกเปลี่ยนแตกต่างกันไปตามวิธีการผลิตของตนเอง ดังเช่น บ้านรังมดแดง มีการปลูกข้าวและทำน้ำตาลโตนดมาก ก็จะนำข้าวและนำน้ำตาลโตนดมาขาย บ้านม่วงงาม มีการทำกะปิ น้ำปลา ปลุกหอม พริก และบ้านสทิงหม้อก็จะมีการทำหม้อ และไปขายยังตลาดนัด และเรื่อยไปขายยังสงขลา หรือบางครั้งมีการไปขายไกลถึงพัทลุง เป็นต้น สำหรับ “บ้านรังมดแดง” นอกจากจะเป็นชุมชนที่มีความได้เปรียบในเชิงการค้าจากการมีที่ตั้งเป็นท่าเรือที่มีคนมาใช้บริการมากที่สุด นับตั้งแต่บ้านประตู่เขียน บ้านหนองหอย บ้านวัดขนุน บ้านปะโอ บ้านชะแล้ บ้านม่วงงาม และบ้านปากรอก โดยเป็นท่าเรือปลายทางสุดของลำคลองสทิงหม้อ ที่ทำให้บ้านรังมดแดงกลายเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมและกลายเป็นแหล่งชุมนุมของการแลกเปลี่ยนด้วย โดยตลาดนัดของบ้านรังมดแดงเป็นตลาดนัดวันเสาร์จะเป็นตลาดนัดใหญ่ และผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย และจากสภาพการคมนาคมที่ต้องอาศัยเรือแจวเป็นหลัก ชาวบ้านรังมดแดงยังได้มีการนำผลผลิตของชุมชนเอาไปขายตามตลาด นัดเรื่อยไปตามคลอง สทิงหม้อจนถึงปากคลองออกทะเลสาบสงขลา โดยไม่ว่าจะค้าขายที่ใดก็ตามชาวบ้านรังมดแดงจะเอาของที่ผลิตได้ ดังเช่น ข้าว น้ำตาลโตนด ใส้เรือแจวไปแวะตามรายทาง เรื่อยไปจนถึงเมืองสงขลา (แต่เดิมเรียกเมืองสงขลาว่า บ่อยาง) แต่ต่อมามีคนมากขึ้น ระบบการคมนาคมขนส่งทางน้ำมีความทันสมัยมากขึ้น ได้มีการนำเรือยนต์มาใช้ในการเดินทาง ค่าโดยสารในสมัยนั้น 5 บาท นับระยะทาง ตั้งแต่บ้านรังมดแดงถึงปลายทาง จากลักษณะและปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” เป็นแหล่งแห่งความเจริญ มีผู้คนอยู่อย่างหนาแน่น ในลักษณะที่ชาวบ้านเรียกว่า “แมวเดินบนหลังคาได้ทั้งหมู่บ้าน โดยไม่ต้องลงพื้นดิน” และเนื่องจากสมัยก่อนที่บ้านเรือนหนาแน่นมาก ชาวบ้านจะมาตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกัน ซ้อนกัน ชิดติดกันมาก ๆ เหลื่อมซ้อนกัน และเมื่อมีทางการมาสำรวจหมู่บ้าน ได้เห็นลักษณะการตั้งบ้านเรือนคล้ายกับ “รังมดแดง” จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านรังมดแดง” แต่ต่อมารู้จักชื่อ ดังกล่าวได้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม

จากบริบททางกายภาพ สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ที่มีลักษณะเป็นที่ราบกว้าง มีต้นตาลและต้นไผ่ขึ้นเป็นจำนวนมากนับเป็นแสนต้น ทุนธรรมชาตินี้นำไปสู่การก่อรูปทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงมีอาชีพหลักดั้งเดิมตามวิธีการผลิต คือ การทำนาปลูกข้าว ขึ้นตาล และการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากตาล ดังเช่น น้ำผึ้งโหนด ลูกโหนด และมีการนำต้นไผ่มาใช้ประโยชน์ในการทำกระบอกตาล และนำต้นตาลและต้นไผ่

มาทำเป็นฝ้ายบ้าน เสาบ้านและปลูกบ้านได้ทั้งหลัง “...แต่ก่อนดั้งเดิมมานี้เขาทำมาหากินกันคือ ทำนา ขึ้นตาล ... มีต้นไผ่ เอาน้ำตาลมาเคี่ยวเป็นน้ำผึ้งเหลวใส่ไว้เป็น ปอด (ปอด หมายถึง ปิ๊ป)...” ซึ่งเห็นได้ว่า บ้านวังมดแดงมีแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ นับได้ว่าบ้านวังมดแดงมีทุนธรรมชาติเพียงพอต่อการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้บ้านวังมดแดงยังมีการก่อรูปทุนเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันอีกทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการจัดสรร โดยการผลิตนั้น ชาวบ้านวังมดแดงปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก และเนื่องจากฐานที่ตั้งของบ้านวังมดแดงอยู่ในบริเวณเป็นที่ราบกว้าง มีฝนตกชุกในช่วงหน้าทำนา ดังนั้น การผลิตข้าวของชาวบ้านจึงมีเพียงพอต่อการบริโภค อีกทั้งยังมีการสะสมข้าวที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรในรูปของต้นข้าวแห้งไว้ในยุ้งฉาง ซึ่งทุกบ้านจะมีการยุ้งฉางข้าวไว้เก็บข้าว และเมื่อต้องการบริโภคหรือนำออกมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องบริโภคอื่น ๆ ชาวบ้านจึงจะนำออกมาสีเท่าที่ต้องการบริโภคหรือแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ชาวบ้านวังมดแดงยังมีฐานของ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านจะไม่ขายข้าวที่มีอยู่จนกว่าจะมีความแน่ใจว่าจะมีข้าวบริโภคในปีถัดไป

“...เมื่อก่อนชาวบ้านทำนาได้ก็จะเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉาง เมื่อถึงเวลาขายจะขาย ไม่หมด เพราะว่าถ้าทำได้ปีนี้ก็เก็บห้องนี้ ห้องหนึ่งไว้ขายปีหน้า และเมื่อแน่ใจว่าจะได้กินข้าวใหม่ก่อนถึงจะขายข้าวเก่า...”

และจากสภาพดิน น้ำ และอากาศ และวิธีการผลิตข้าวปีละครั้งที่เรียกว่า “ข้าวปี” ทำให้ข้าวของบ้านวังมดแดงเป็นที่นิยมรับประทาน คนในบริเวณโดยรอบนิยมซื้อข้าวที่บ้านวังมดแดง เนื่องจากมีรสชาติดี หอม เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็น “ข้าวพระยาเสวย” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวยาเหวย” ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการปลูกเพื่อบริโภคกันอยู่ แต่ไม่นิยมมากเช่นกับสมัยก่อน เนื่องจากในปัจจุบันมีการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ เรียกว่า “ข้าวหลวง” หรือ “ข้าวชัยนาท” ที่ชาวบ้านบอกว่าเป็นพันธุ์ข้าวที่ได้ผลผลิตมาก

สำหรับผลผลิตจากตาลโตนด ชาวบ้านวังมดแดงแทบทุกครัวเรือน จะมีการขึ้นตาลทุกวัน เนื่องจากการปาดตาลจำเป็นต้องปาดทุกวัน จึงจะได้น้ำตาล ถ้าเว้นจากการปาดตาลเพียงวันเดียว น้ำตาลที่ได้จะไม่มี การสะสมน้ำตาลที่ได้จากต้นตาลโตนด ชาวบ้านจะนำมาเคี่ยวเป็น น้ำตาลผึ้งเหลวใส ที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำผึ้งโหนด” แล้วชาวบ้านจะเก็บสะสมน้ำผึ้งนี้ไว้ในปิ๊ป หรือในโถง และจะนำออกมาขายที่ตลาดนัดหรือมีคนมารับซื้อ ซึ่งการนำออกมาขายหรือ แลกเปลี่ยน ชาวบ้านจะนำออกมาที่ละปิ๊ป ที่เพียงพอต่อการแลกเปลี่ยนเพื่อการบริโภค ยกเว้นแต่ถ้ามีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก จึงจะนำน้ำผึ้งโหนดออกมาขายเป็นโถง ดังนั้น เห็นได้ว่า การสะสมทุนของชาวบ้านวังมดแดง จะเป็นการสะสมทุนรูปของ

ผลผลิตต้นน้ำ กล่าวคือ การเก็บข้าวในทุ่งฉางโดยไม่สี การเก็บน้ำผึ้งโหนด แต่ชาวบ้านรังมดแดงไม่นิยมแปรรูปผลผลิตสำเร็จรูปดังเช่นน้ำตาลแว่น ทั้งนี้อาจมีฐานมาจากการมีแหล่งธรรมชาติมากเกินพอต่อการสะสมในแต่ละปี

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการจัดระบบการผลิตระหว่างทุนธรรมชาติและทุนเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ทั้งสภาพดิน น้ำ อากาศ และปริมาณน้ำฝน กล่าวคือ การจัดระบบการทำนากับการขึ้นตาล ในหน้าทำนาคือหน้าฝน ในช่วงนี้ชาวบ้านจะขึ้นตาลน้อย หรือไม่ขึ้นเลยเป็นระยะเวลา 4 เดือนของฤดูของการทำนา เนื่องจากลักษณะธรรมชาติของตาล คือ น้ำน้อยในช่วงฝนตกมาก ดังนั้น ในช่วงหน้านาชาวบ้านจะทำนาข้าวอย่างเต็มที่ และเมื่อถึงหมดหน้านา ปริมาณน้ำฝนน้อย ต้นตาลจะมีน้ำตาลมาก ชาวบ้านก็จะขึ้นตาลเป็นจำนวนมาก โดยชาวบ้านจัดระบบการทำนากับการขึ้นตาลสลับกันไปอย่างนี้ทุกปี และนอกจากชาวบ้านจะมีการสะสมทุนในรูปผลผลิตแล้ว ชาวบ้านยังนิยมนำเงินที่ได้จากการขายข้าว ขายน้ำตาลไปซื้อที่นา นับได้ว่าเป็นการสะสมทุนของชาวบ้านที่ไม่ได้อยู่ในรูปของเงินตรา

“...ก็พอเก็บไว้ในเดือนยี่ขึ้น เดือนกุมภาพันธ์ พอมีนาคม ถึงเมษายน พฤษภาคมมิถุนายน ก็เริ่มขาย กลัวว่าน้ำจะท่วมของที่เก็บไว้ เมื่อก่อนน้ำท่วมใหญ่ที่นี่ แต่ก่อนมีพ่อค้า แม่ค้า มาซื้อไปผัด (คือเคี้ยวต่อ) ทำน้ำตาลแว่น... เมื่อก่อนที่นาก็ได้มาเพราะขายข้าวซื้อนา ขายน้ำตาลซื้อนา...”

สำหรับการสะสมทุนเศรษฐกิจในรูปอื่น ๆ นั้น ชาวบ้านสะสมทุนโดยการเลี้ยงหมู ซึ่งชาวบ้านรังมดแดงยังนิยมการเลี้ยงหมู โดยการเลี้ยงหมูในสมัยดั้งเดิมนั้น แตกต่างจากการเลี้ยงหมูปัจจุบัน กล่าวคือ เลี้ยงตามแบบธรรมชาติ เป็นการเลี้ยงแบบตามมีตามเกิด พันธุ์หมูดั้งเดิม เรียกว่า “หมูขี้พริ้ว” ซึ่งระยะเวลาเลี้ยงหมูให้โตมากพอที่จะขายได้นั้น ต้องใช้เวลาเลี้ยงนาน 9 – 10 เดือน ชาวบ้านจะขายหมูก็ต่อเมื่อ มีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ดังเช่น การใช้จ่ายในการศึกษาของลูก

“..พอตมจวัดป่าขวาง แล้วเห็นว่าไปสอบได้มหาฯ (คือโรงเรียนวชิราวุธ โรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่ในจังหวัดสงขลา) ก็ให้ลูกไปอยู่สงขลา พอจบมหาฯ ก็สอบปัตตานี ก็ส่งเบี้ย (คือเงิน) ให้ลูกเดือนละ 300 บาท สมัยก่อน ขายหมูสักตัวได้ 300 บาท ไม่จ่ายแล้ว ไม่แตกแล้ว เป็นแบงก์ร้อยแล้วส่งให้ลูกเลย...”

นอกจากนี้การสะสมทุนของชาวบ้านรังมดแดง ยังเห็นได้จากการสร้างบ้าน โดยในสมัยก่อนชาวบ้านรังมดแดงนิยมที่จะสร้างบ้านที่เล็กจะน้อยกว่าการสะสมทุน เป็นการสร้างบ้านจากเล็กไปใหญ่ มีการสะสมผาบ้าน เสาบ้าน หน้าต่าง เมื่อครบแล้วจึงจะสร้างบ้านเป็นหลัง และวัสดุการสร้างบ้านนั้น ก็เป็นวัสดุที่หาได้ภายในหมู่บ้านเอง ซึ่งการสร้างบ้านผ่านการสะสมทุนนี้ ชาวบ้านมองว่า เป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่สร้างบ้านได้โดยไม่ต้องเป็นหนี้ กล่าวคือมีวิถีคิดที่แตกต่างจากคนในสมัยปัจจุบัน

“...คนสมัยนี้พอเขาปลูกบ้านก็จะปลูกบ้านใหญ่ ๆ เลย แต่ก่อนปลูกหน้าอยู่ (หน้า คือ บ้านหลังเล็ก ๆ) พอแต่งงานแล้ว ปลูกหน้าอยู่ก่อน กว่าจะได้ปลูกเรือนใหม่ ฉันยังพูดว่า คนสมัยนี้พอสร้างแล้วสร้างใหญ่เลย แต่ก่อนสะสม ปีนี้ซื้อเสา 6 เสา ปีหน้าซื้อโคนตะโหนด (ต้นตาลที่มีอายุมากสามารถนำมาสร้างบ้านได้) ปีละต้น 2 ต้น ได้ครบแล้วจึงสร้างบ้านทั้งหลัง...”

ดังนั้นจากที่กล่าวมา การผลิตซึ่งเป็นทุนทางเศรษฐกิจของชาวบ้านรังมดแดงนั้น อยู่บนฐานของปัจจัยการผลิตที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน อันได้แก่การปลูกข้าว การทำน้ำฝั้งโหนด การเลี้ยงหมู และผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ และมีการสะสมทุนซึ่งไม่ได้เป็นการสะสมทุนในรูปของเงินตรา กล่าวคือ การสะสมทุนในรูปของต้นข้าว น้ำฝั้งโหนด การเลี้ยงหมู การสร้างบ้าน ที่นำไปสู่การสร้างความมั่งคั่ง แต่เป็นการสะสมทุนเพื่อนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคง คือ การตอบสนองความเพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละปี

นอกจากนี้ทุนเศรษฐกิจในด้านการแลกเปลี่ยน บ้านรังมดแดงมีข้อได้เปรียบในเชิงการแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนศูนย์กลางเส้นทางคมนาคมหลัก คือ คลองสทิงหม้อ (แม่น้ำสทิงหม้อ) ที่ไม่ว่าจะเดินทางไปยังเมืองสงขลา ไม่ว่าจะไปติดต่อค้าขายที่ใดก็ตาม ก็ต้องมาที่ชุมทางปลายทางของคลองเป็นทางหลัก ดังนั้นบริเวณบ้านรังมดแดงจึงเป็นแหล่งตลาดนัดที่พ่อค้าแม่ค้าต่างนำสินค้ามาขาย หรือแลกเปลี่ยน ซึ่งเรียกว่า “ตลาดนัดวันเสาร์” ที่เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งชุมนุม การแลกเปลี่ยน และการค้าจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในลำคลองเดียวกัน ดังเช่น ม่วงงาม วัดขนุน ทานบ ปาขาด ปากรอ โดยสินค้าที่ชาวบ้านนำมาขาย (ใช้คำว่า “ขาย” มากกว่าการแลกเปลี่ยน เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีการแลกเปลี่ยนระบบเงินตรามาตั้งแต่ในอดีต) ก็คือ ข้าว โดยเฉพาะข้าวที่มีชื่อเสียงของบ้านรังมดแดง คือ “ข้าวยาเหวย” และสินค้าอีกอย่างหนึ่งที่เป็นผลผลิตที่สำคัญคือ น้ำฝั้งโหนด ซึ่งจะมีคนมารับซื้อเป็นจำนวนมาก สำหรับของที่ชาวบ้านรังมดแดงต้องการซื้อจากคนอื่นก็คือ สิ่งของหรืออาหารที่ชาวบ้านรังมดแดงไม่ได้ผลิตเอง ดังเช่น กะปิ พริก หอม กระเทียม ที่เป็น

ผลผลิตจากตำบลม่วงงาม เป็นต้น ดังนั้น เห็นได้ว่าบ้านรังมดแดงมีความได้เปรียบในเชิงภูมิศาสตร์ ที่ทำให้ ชาวบ้านมีฐานะทางด้านการค้ามาตั้งแต่ในอดีต

“...เมื่อก่อนตลาดใหญ่กว่านี้อีก เมื่อก่อนคนตำบลชะแล้มาขายของที่นี่ เพราะ ที่นี่มีแม่ค้ามาจากสติงหม้อ พายเรือมาซื้อข้าว มาซื้อน้ำผึ้งที่นี่ คนตำบลชะแล้ตำบลบางเขียด ตำบล วัดขนุน มาซื้อน้ำผึ้ง ตำบลม่วงงาม ก็มาที่นี่หมด เมื่อก่อนตำบลวัดขนุนนี้ พอดตอนเย็น คนจะหาบแดงมา กองไวมคลอง หาบมาตั้งไว้เป็นกองเลย...”

สำหรับทุนเศรษฐกิจด้านการบริโภคนั้น ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ต้องบริโภคสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ได้ผลิตเองผ่านกลไกการแลกเปลี่ยน กล่าวคือ “บ้านรังมดแดง” มีฐานการผลิตหลักอยู่ที่การปลูกข้าวและการทำน้ำผึ้งโหนด และจากการบ้านรังมดแดงเป็นแหล่งชุมนุมการแลกเปลี่ยน ได้แก่การมีตลาดนัดทุกวันเสาร์ จึงทำให้ชาวบ้านรังมดแดงไม่มีความจำเป็นต้องผลิตสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาบริโภค ประกอบกับความเชื่อของชาวบ้านรังมดแดงว่า ในพื้นที่นี้ไม่สามารถปลูกอะไรได้ เพราะปลูกอะไรก็ไม่ขึ้น เพราะสภาพน้ำ มีลักษณะเป็นน้ำกร่อย และมีความเชื่อว่าการห้ามมีการขุดและไม่ต้องการให้พื้นที่นาของตนเองมีการขุดเป็นรู เนื่องจากมีความเชื่อว่า ถ้าที่นาเป็นรูแล้วจะทำให้ข้าวได้ผลผลิตที่ไม่ดี แต่อย่างไรก็ตาม จากการที่บ้านรังมดแดง เป็นแหล่งชุมนุมจากการแลกเปลี่ยนนี้เอง ชาวบ้านรังมดแดงจึงนำของที่ตนเองผลิตได้ไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอุปโภคและบริโภคที่จำเป็น โดยจะนำทุนเศรษฐกิจที่สะสม ดังเช่น ข้าว ออกมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของ หรือผลผลิตทางการเกษตรเฉพาะในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละอาทิตย์เท่านั้น

จากที่กล่าวมา ทุนชุมชนในด้านทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ รวมทั้งกระบวนการสะสมทุนชาวบ้านรังมดแดงนั้น ในด้านการผลิตข้าว น้ำตาลโหนดและมีการสะสมทุนเศรษฐกิจ โดยเฉพาะมีการสะสมทุนในรูปที่ไม่ใช่เงินตรามาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านรังมดแดงก็ยังมีการสะสมทุนในลักษณะเช่นนี้อยู่ และเป็นการสะสมทุนที่นำไปสู่ความมั่นคงเพื่อการบริโภค การดำรงชีวิต การมีชีวิตความเป็นอยู่ และไม่ได้เป็นการสะสมทุนเศรษฐกิจในลักษณะที่เป็นไปเพื่อการสร้างความมั่งคั่ง ดังเช่นที่เห็นได้จากกลไกการแลกเปลี่ยนในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละสัปดาห์ และการไม่ขายข้าวจนกว่าจะแน่ใจว่าจะมีข้าวเพียงพอเพื่อการบริโภคในปีหน้าและในแต่ละปี

ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และกระบวนการสะสมทุนจากบริบททางกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ และกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนบ้านรังมดแดงที่เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ก็มีการสะสมทุนทางสังคมผ่านการแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนแรงงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ มีการพัฒนาปรับปรุงความรู้และเทคโนโลยี มีการวาง กฎเกณฑ์ กติกา และบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน มาตั้งแต่ในอดีต รวมถึงการดูแล จัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน โดยชุมชนบ้านรังมดแดงมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในด้านการ ผลิตข้าว มาตั้งแต่อดีตผ่านประเพณีที่เรียกว่า “การวานนา”

“...สมัยก่อนนั้นมีการรวมกลุ่ม ถึงแม้มันจะไม่ใช่กลุ่มแต่ก็เหมือนกับ เป็นกลุ่มเพราะอย่างหมายความว่า วันนี้ผมไปขอแรงจากชาวบ้านมา 20 – 30 คน ช่วยกันทำนา ตอนเก็บเกี่ยว ตอนดำ ตอนถอนกล้า ชาวบ้านเอา วัวมาด้วย ช่วยกันไถและในบางครั้ง บ้านไหนมีลูกอ่อน ไม่มีเวลาเลี้ยง ลูก ชาวบ้านบางบ้านก็จะระดมกันมาช่วยกันวันสองวัน และตอนที่ไป ช่วยกัน เจ้าของนาต้องเลี้ยงข้าว ตอนเช้าก็มีข้าวเหนียว ทำถั่วต้ม ถั่ว เขียวต้มราดข้าวเหนียว แกงคั่วไก่คั่วหยวก แล้วจะมีของหวานเป็นข้าว เหนียวคลุกมะพร้าว ในตอนเย็นอาจมีการเลี้ยงเหล้ากันแล้วแต่ความ ต้องการของคนมาช่วยว่าจะเรียกร้อยอะไร...”

ซึ่งการพึ่งพาอาศัยกันนี้เป็นทุนทางสังคม ที่ชาวบ้านรังมดแดงถือเป็น ประเพณีที่มีการเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด แต่มาสมัยในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะ มีการจ้างทำนากัน แต่การสืบทอดก็ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะของการรวมกลุ่มกันในการ ผลิต เช่น การตั้งกลุ่มปุ๋ย กลุ่มเกษตรกร (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก) นอกจากนี้ยังมีการ รวมกลุ่มกันในการดูแลสวัสดิการของชาวบ้านกันเองนั้น ชาวชุมชนบ้านรังมดแดง ได้มีการจัด สวัสดิการ และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมา ดังเช่น ในการขึ้นตาลโดยการดำรงชีวิตประจำ วันนั้น ชาวบ้าน รังมดแดงต้องขึ้นตาลอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง และจากลักษณะทางธรรมชาติ ของต้นตาล ที่ต้องมีการปาดตาลทุกวัน มิฉะนั้นน้ำตาลจะไม่ไหล ซึ่งจากลักษณะตามธรรม ชาติของต้นตาลนี้เอง ชาวบ้านก็มีการเรียนรู้ในการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน กล่าว คือ ถ้ามีคนในชุมชนหมู่บ้านป่วย ไม่สามารถขึ้นตาล ชาวบ้านก็จะมาช่วยขึ้นตาลโดยแบ่งกัน หลายคน ดังเช่น ถ้าคนป่วยขึ้นตาล วันละ 20 – 30 ต้น ชาวบ้านที่มาช่วยขึ้นตาลก็ต้องแบ่งไป คนละ 5 – 10 ต้น เพื่อปาดตาลแทน คนป่วยจนครบจำนวนต้นตาลของผู้ป่วย ซึ่งกระบวนการ การสะสมทุนสังคมนี้ได้ดำรงอยู่และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในรูปของการรวมกลุ่มกันเป็น กองทุนสวัสดิการที่ไม่เพียงแต่จะพึ่งพาอาศัยดูแลกัน แต่เป็นการกระทำต่อกันโดยนัยของการ กระทำระหว่างกันทางสังคม

“...การขึ้นตาลปกติต่างคนต่างขึ้น แต่ถ้าเจ็บป่วย คือไม่ได้ขึ้น ขึ้นไม่ ได้ ต้องขอไปช่วยแรงจากเพื่อน ช่วยกันคนละ 5 ต้น 10 ต้น ได้ เพราะ คนที่ไข้อยู่ขึ้น ไม่รอด (หมายถึง ไม่สามารถขึ้นตาลได้) เพราะ ถ้าวันสักวันสองวันตาลจะเสีย

หมดตาลนี้มันไม่เหมือนอย่างอื่น เพราะต้องขึ้นวันละ 2 ครั้ง ถ้าไม่ขึ้น
วันละ 2 ครั้งก็เจ็บเท่านั้นแหละ มันแห้งเลย... เพราะมันต้องไปขอแรง
จากพวกที่ขึ้นตาลด้วยกันช่วย 2 ต้น 3 ต้น ตอนผมไม่สบาย คุณช่วย
ตอนคุณไม่สบาย ก็ผมก็ไปช่วย...”

นอกจากนี้ ในเรื่องของการจัดระบบรักษาความปลอดภัยของชาวบ้าน
รังมดแดง ก็มีการจัดระเบียบมาตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือบริเวณโดยรอบของบ้านรังมดแดงใน
สมัยก่อนมีโจรผู้ร้ายชุกชุมมาก ชาวบ้านเรียกว่า “มีการอุกกัน” ชาวบ้านรังมดแดง โดยเฉพาะ
ผู้นำชุมชน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้านที่เป็นชาย จะช่วยกันเดิน
ผลัดเวรยาม เพื่อรักษาความปลอดภัย ประกอบกับบ้านรังมดแดงเป็นแหล่งชุมชนที่มีคนอยู่
อย่างหนาแน่น และเป็นชุมชนคน จึงทำให้บ้าน รังมดแดงไม่ค่อยถูกปล้น ไม่ค่อยได้รับ
อันตรายจากโจรผู้ร้าย และชาวบ้านเองก็มีความรู้สึก ว่าปลอดภัยที่ได้อาศัยอยู่ชุมชนหมู่บ้าน
นี้ และแม้กระทั่งชาวบ้านหมู่บ้านอื่นเองก็ยอมย้ายจากบ้านเกิดของตนเอง มาซื้อที่ในบ้านรังมด
แดงซึ่งในสมัยนั้นที่ดินในบริเวณบ้านรังมดแดงมีราคาแพงมาก มาสร้างในบ้านรังมดแดง ถึง
แม้ว่าที่อยู่อาศัยจะอยู่ห่างไกลจากที่นาก็ตาม จากการจัดระเบียบในด้านการจัดสวัสดิการ
ความปลอดภัยดังกล่าว จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้บ้านรังมดแดงกลายเป็นแหล่งชุมชนที่มี
ผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น

สำหรับการดูแลในเรื่องของความขัดแย้งผลประโยชน์นั้น ชาวบ้านรังมดแดง
มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา กันเอง เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทั้งในด้านการจัดสรรผลประโยชน์
และการรักษาผลประโยชน์ กล่าวคือ การจัดสรรผลประโยชน์ด้านปัจจัยการผลิต ที่ดินที่บ้านรังมด
แดง เป็นแหล่งที่มีต้นตาลโตนตมมาก และในอดีตชาวบ้านรังมดแดงไม่มีการจับจองเป็นเจ้าของต้น
ตาล แต่ต่อมาลูกตาลมีราคาดี และน้ำตาลโตนตมมีราคาเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านก็แบ่งต้นตาล โดยถ้าต้น
ตาลอยู่ในที่นาใคร คนนั้นก็เจ้าของตาล แต่ถ้าต้นตาลไปขึ้นอยู่ระหว่างที่นาของ 2 เจ้าของแล้ว
ถ้าต้นตาลโน้มเอียงไปทางด้านของเจ้าของที่นาใด ต้นตาลต้นนั้นก็จะเป็นของเจ้าของที่นานั้น แต่ถ้า
มันอยู่กึ่งกลางพอดี และไม่สามารถแบ่งชี้ หรือกำหนดตายตัวลงไปได้ว่าเป็นของใคร เจ้าของที่นาทั้ง
สองก็จะสลับกันคนละหนึ่งวันในการขึ้นปาดตาล และถ้ายังตกลงกันไม่ได้และต้นตาลโตมากพอที่
จะตัดต้นตาลไปแปรรูปสร้างบ้านได้ เจ้าของที่นาทั้งสอง อาจทำการตกลงโค่นต้นตาลต้นนั้น แล้ว
แบ่งการใช้ประโยชน์จากต้นตาลคนละครึ่ง ซึ่งการจับจองเป็นเจ้าของต้นตาลมีผลต่อเนื่องใน
ระยะต่อมา โดยเจ้าของเองไม่ขึ้นตาล แล้วอาจปล่อยให้คนอื่นขึ้นได้ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
แต่ต่อมาในสมัยหลังมา มีการเช่าต้นตาลกัน ปีละ 5 บาทต่อหนึ่งต้น

ถาม : ต้นตาลของลุงเหวอะคะ

ตอบ : ก็ไม่ สมัยก่อนนี้ต้นตาลขึ้นทั่วไป ไม่มีการจับจองเป็นเจ้าของ ตาลนี้ขึ้นได้ทั้งหมด หมายความว่า ถึงต้นตาลจะเป็นของผม แต่ผมไม่ขึ้น อาจารย์มาถึงขอขึ้นตาล ผมก็ให้ไปเลย แต่มาตอนหลังมีการเช่ากันเลย แต่ก่อนนี้ให้ เปล่า ๆ กัน แต่คนขึ้นตาลกันมากก็เช่า... แล้วต่อมาตอนหลังน้ำตาลมีราคาดี ปีบละ 100 บาท ราคาดีแล้ว ต่างคนต่างแย่งกันขึ้น ที่นี้มีการเช่ากัน และถ้าตาลไปอยู่ในนาใครก็เป็นของคนนั้น อย่างสมมติว่า ถ้าเกิดเราเดินผ่านทางนี้ แล้วตาลอยู่ฝั่งโน้น แล้วเราเดินผ่านได้เป็นอันว่าเป็นของเจ้าโน้น และถ้าต้นตาลอยู่ตรงกลางพอดีเลย ก็โค่นแล้วแบ่งซีกกันเลย ถ้าจะสร้างบ้าน โค่นตาลเพื่อสร้างบ้านก็จะแบ่งคนละซีกเลย ต้องทำการตกลงกัน

นอกจากนี้ ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ยังมีทุนทางการเมืองที่เป็นเรื่องของความสามารถในการจัดการประสานผลประโยชน์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังเห็นได้จากการประสานผลประโยชน์จากการเก็บค่าโดยสารเรือ ซึ่งในสมัยแรกที่มีการนำเรือยนต์มาวิ่งรับ คนโดยสารนั้นการคิดราคาค่าบริการจาก “บ้านรังมดแดง” ปากคลองสทิงหม้อถึง “เมืองสงขลา” ตลอดเส้นทาง 5 บาท โดยในระยะแรกมีเรือรับจ้าง 2 ลำเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีคนใช้บริการมากขึ้น รายได้จากค่าโดยสารเรือมีมากขึ้น ทำให้มีผู้ประกอบการเรือมากขึ้น ทั้งเรือขนาดเล็กรับผู้โดยสารได้เที่ยวละ 10 และเรือขนาดใหญ่ที่รับผู้โดยสารได้เที่ยวละหลายสิบคน ทำให้มีการแย่งกันรับผู้โดยสาร ด้วยการลดราคาค่าโดยสาร เพื่อชักจูงให้ผู้โดยสารมาใช้บริการเรือของตนเอง แต่ถึงแม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นเรื่องของการตัดราคากันก็ตาม แต่ชาวบ้านรังมดแดง ก็มีวิธีการจัดการประสานผลประโยชน์ได้อย่างลงตัว ก็คือการสลับเวลารับผู้โดยสาร โดยเรือลำใหญ่ซึ่งเป็นเรือยนต์คอยรับผู้โดยสารที่หลงเหลือจากเรือโดยสารลำเล็ก

“...คือตอนแรกมีเรืออยู่ 2 ลำ คิดราคา 5 บาท แต่ต่อมามีเรือวิ่งมาก เป็นเรือลำเล็กคิดราคาถูกลง เหลือแค่ 2 บาท แล้วมีการแข่งราคากัน อย่างเช่น คุณไปหาผู้โดยสารบอกว่าไปเรือผมเถอะ เรือผม 2 บาท แต่ไม่มีการทะเลาะกัน ใครใกล้เรือลำไหนก็ไปแต่ตอนหลังเราก็กดราคาให้เท่ากันเขา แล้วตอนหลังผมเป็นเรือยนต์ใหญ่กว่ารับผู้โดยสารได้มากกว่า เรือผมต้องออกช้ากว่าคนอื่น ตอนหลังผู้โดยสารที่มาไม่ทันเรือเล็ก คือ ให้คนอื่นเขาไปกันหมดก่อน ซึ่งก็มีคนตกค้างมาขึ้นเรือผม แล้วเวลากลับเราก็จะกลับช้ากว่าคนอื่นเขา อยู่อย่างนี้แหละ เราไม่ไปแข่งเรือเขา...”

สำหรับทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านร่มดแดงนั้นเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกยิ่งนัก ในการปฏิบัติของชาวบ้านที่ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่นั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่สร้างให้คนร่มดแดงมีทางวัฒนธรรมที่ยึดเหนี่ยวเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ที่มีต่อกันไว้ คือ **"ประเพณีชักพระ"** และ **"ประเพณีวันว่าง"** โดยประเพณีชักพระเป็นการแต่งเรือเพื่อนำพระล่องไปตามคลองสทิงหม้อเรือยาวไปจนถึงแหลมสมิหลา เพื่อให้ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองและตามลำคลองสทิงหม้อได้กราบไหว้บูชา ส่วน "ประเพณีวันว่าง" นั้น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเฉพาะในลุ่มน้ำคลองสทิงหม้อ ที่คนในครอบครัวต้องมากราบไหว้พ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้าน และคนในชุมชนหมู่บ้านต้องมารวมกันเพื่อทำบุญ โดยลักษณะแล้ววันนี้เปรียบเสมือน "วันสงกรานต์" โดยแต่ละหมู่บ้านในตำบลเดียวกันจะกำหนดวันแตกต่างกัน ดังเช่น หมู่ 3 เป็นวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 นอกจากที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ชาวบ้านร่มดแดงยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับการทำบุญ เช่น การไปวัดวันพระ การทำบุญทอดกฐิน การทำบุญวันเข้าพรรษา และการทำบุญเดือนห้า เป็นต้น ซึ่งการทำบุญนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านร่มดแดงรู้สึกมีความสุขใจ **"...แม่ชอบทำบุญ เป็นเจ้ากฐิน ถึงแม้ว่าจะใช้เงินมาก แต่ก็มีความสุข แต่ก็ทอดเสร็จแล้วก็กลับมาบ้าน ยังแจกเงินให้ลูกอีก ลูกชาย ลูกสะใภ้ แจกคนละ 500 พอใจ มีความสุข ..."**

"...คลองนี้เขาชักพระมาแต่ก่อนโน้นแหละ ถึงเดี๋ยวนี้ก็มี แต่ไม่เท่าเดิมแต่ก่อน เขาแต่งเรือพระเข้ารถ พาไปแหลม ...ในเรือ ชักทำน้ำ แต่ก่อนคำเราก็ลาก ก็ 10 คำ แล้วก็ร้องเพลง คนในคลองก็ร้องเพลงกันดังลั่นใน ฉันว่าสนุกกว่าในสมัยนี้แหละ..."

การก่อรูป กระบวนการสร้างความรู้ และการได้รับการศึกษา

สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวไปข้างต้นไม่ว่าจะเป็นการก่อรูป ความหมายและกระบวนการสะสมทุนทั้งทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนการเมือง รวมถึงทุนทางวัฒนธรรม ต่างเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้าน "ร่มดแดง" ที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของธรรมชาติ ที่ไม่สามารถเพาะปลูกพืชที่หลากหลายเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคได้ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดในลักษณะทางกายภาพที่แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีสภาพเป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถปลูกพืชชนิดใดได้ ยกเว้น ข้าวและตาลโตนด และด้วยข้อจำกัดทางธรรมชาตินี้เอง ชาวบ้านร่มดแดงในอดีต จึงมีการสร้างระบบความรู้ที่จะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาตอบสนองการ

บริโศกที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ผ่านกลไกหรือกระบวนการแลกเปลี่ยนที่ชาวบ้าน " รังมดแดง" เป็นแหล่งชุมทางเส้นทางคมนาคมหลัก และในขณะเดียวกันข้อจำกัดทางธรรมชาตินี้ ก็เป็นสิ่งที่สร้างแรงผลักดันให้ชาวบ้านรังมดแดงสร้าง สังคม ความรู้และระบบความรู้ รวมถึงกระบวนการสะสมความรู้จากสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังเช่น การแปรรูปผลผลิตน้ำผึ้งโหนดที่นำไปสู่การสะสมทุน ประสบการณ์ในการสร้างระบบความปลอดภัย การสร้างบ้านโดยการสะสมฝาบ้าน หลังคา ที่นำไปสร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในเรื่องที่อยู่อาศัยการเลี้ยงหมูที่นำไปสู่การสะสมเงินเพื่อส่งลูกเรียน การนำข้าวหรือน้ำผึ้งไปทำขายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริโภค เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการสั่งสมความรู้ที่ชุมชนเป็นผู้ผลิตขึ้นมาเอง และนำเอาความรู้เพื่อดำรงชีวิตของตนเอง

แต่ในขณะเดียวกัน ระบบความรู้ที่อยู่นอกชุมชน ดังเช่น การได้รับศึกษาก็เป็น เรื่องที่ชาวบ้านรังมดแดงได้ให้ความสำคัญ และมีช่องทางมาตั้งแต่ในอดีตชาวบ้านรังมดแดงเป็นคนที่มีความภาคภูมิใจในตนเอง และให้ความหมายต่อความเป็น "บ้านรังมดแดง" หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "**คนเอ็ด**" โดยนัยยะก็คือ คนที่มีความภาคภูมิใจในการมีดีของตัวเอง (คนละความหมายกับการเป็นคน "หยิ่ง") กล่าวคือ ชาวบ้านรังมดแดงให้นิยามต่อตัวเองว่า เป็นที่อยู่ในความเจริญ มีการศึกษา อยู่ในแหล่งรับความรู้และวัฒนธรรมจากเมืองหรือจากต่างถิ่นก่อนเพื่อน ดังนั้น คนในหมู่บ้านรังมดแดงจึงนิยมให้ลูก ๆ ได้รับความศึกษาดังแต่ในอดีตก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก กล่าวคือ ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 คนในบ้านรังมดแดงได้ส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนมหาวิทยาลัย จังหวัดสงขลา และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การให้ความสำคัญต่อการศึกษานี้ ได้เชื่อมโยงถ่ายทอดมาถึงชาวบ้านรังมดแดงในปัจจุบัน มักส่งลูกเรียนจนสำเร็จการศึกษามาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการให้ความสำคัญต่อการศึกษานี้ ชาวบ้านรังมดแดงมองว่าเป็นฐานของชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงภูมิใจในการมีดีของตนเอง และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรังมดแดงเห็นว่า "...เป็นฐานที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านรังมดแดง สามารถบริหารจัดการหรือปรับเอาประโยชน์จากโครงการต่าง ๆ กองทุนต่าง ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และเป็นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งที่กระบวนการจัดการที่ชาวบ้านรังมดแดง สามารถสร้างจิตสำนึกสาธารณะที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน..." ดังเห็นได้จาก ในการประชุมชาวบ้านเมื่อมีความเห็นที่แตกต่างกันในที่ประชุม ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ ปัญหาความขัดแย้ง ชาวบ้านก็จะมีวิธีการจัดการคือ "...เอาเหตุผลมาคุยกัน..."

"... คนรังมดแดงมีการศึกษาทั้งนั้น ฉันเองเมื่อก่อนก็เรียนหนังสือแต่ไม่ทันจบ พอจบ ป.4 ก็ออกเสีย ต้องออกมาค้าขาย ไปมาลำบาก ต้องไปเรียนในเมืองโน้น...รุ่นฉันนั้นเรียนกันแทบทุกคน แต่ว่าจบหรือเปล่าเท่านั้นแหละ..."

(ชาวบ้านอายุ 77 ปี)

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ชาวบ้านรังมดแดงมีทุนชุมชน มีทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนการเมือง และกระบวนการสะสมทุนในลักษณะที่มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการดูแลจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน และสามารถจัดการประสานความขัดแย้งให้ชาวบ้านรังมดแดงได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสันติ และมีผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่นำไปสู่การสร้างควมมั่นคง โดยเฉพาะความมั่นคงทางด้านสังคม และการรักษาความปลอดภัย และจัดสวัสดิการให้แก่ชาวบ้านรังมดแดง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกสร้าง สัมพันธ์ขึ้นมาจากระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างขึ้นมาเองผ่านการแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ข้อจำกัดการดำรงชีวิต การสั่งสมประสบการณ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นฐานที่สำคัญของชาวบ้านรังมดแดง ที่ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงมีวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของตนเองได้ และสามารถเตรียมตั้งต่อกระแสการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่หมู่บ้านได้ โดยใช้ฐานชุมชนและกระบวนการสะสมทุนชุมชน รวมถึงการมีฐานที่สำคัญทั้งทางด้านการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและการเป็นคนที่ได้รับการศึกษาดีมาแต่ในอดีต

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

ชุมชนหมู่บ้าน “รังมดแดง” ถึงแม้ว่าจะมีฐานการสะสมทุนตั้งแต่ทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ซึ่งมีกระบวนการก่อรูปการสร้างความหมาย และมีกระบวนการสะสมทุนชุมชน ที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนหมู่บ้าน ผ่านกระบวนการจัดระเบียบชุมชนในลักษณะที่เป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกัน ดูแลจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชน รวมถึงความสามารถในการจัดการความขัดแย้งและประสานผลประโยชน์ ให้ชาวบ้านรังมดแดงได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสันติ และผ่านการมีผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านรังมดแดงได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมในกลุ่มต่าง ๆ การทำกิจกรรมผ่านการมีส่วนร่วมนี้เป็นสิ่งที่มีการสะสมจนกลายเป็นระบบความรู้หรือชุดความรู้ ที่สร้างให้เกิดขึ้นในชุมชนและนำไปสู่การดำรงอยู่ของชาวบ้านรังมดแดงก็ตาม แต่ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ก็เป็นอีกชุมชนหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภาคปฏิบัติการต่าง ๆ ของภาครัฐและเอกชน ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนแปลงและเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรร การเปลี่ยนแปลงผู้นำ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงเอง รวมถึงการเข้าไปของชุดความรู้ ระบบความรู้ต่าง ๆ ที่ไปมีปฏิสัมพันธ์กับชุดความรู้ ระบบความรู้ของชาวบ้านรังมดแดงที่มีแต่เดิม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนหรืออาจกลายเป็นการบูรณาการชุดความรู้ ระบบความรู้เข้าด้วยกันที่เป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ของชาวบ้าน “รังมดแดง”

การพัฒนา : จุดเปลี่ยนและเงื่อนไขของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชน

ผลการพัฒนาประเทศทำให้เกิดเป็นจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขที่สำคัญของการปรับวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้าน “รังมดแดง” ในหลายด้าน กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน และการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ รวมถึงการเข้ามาของโครงการของรัฐและกองทุน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถนน การทำ ทานบกั้นน้ำเค็ม และกักเก็บน้ำจืด โดยถนนนั้นเริ่มมีการสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดย ระยะเวลาเป็นถนนเส้นเล็กๆ ที่เชื่อมต่อกับถนนสายหลัก ยังใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ แต่ อย่างไรก็ตามการเริ่มสร้างถนนดังกล่าว ก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นจุดเริ่มต้น ของการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" ที่มีรากฐานที่ ผูกพันอยู่กับคลองและใช้ชีวิตอยู่ริมสองฝั่งคลอง

"...ถนนสายแรกเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2518 ในสมัยคึกฤทธิ์ เป็นถนนเส้น เล็กๆ ที่เชื่อมต่อมาจากถนนสายหลัก โดยเชื่อมเข้ามาที่หมู่ที่ 7 แต่ยัง เป็นถนนที่ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากเป็นถนนเส้นเล็กๆ ที่ เชื่อมต่อมาจากถนนเชื่อมต่อกันที่ ความเจริญที่แต่เดิมอยู่ริมคลองที่เป็น เส้นทางคมนาคมหลักก็เริ่มย้ายมาอยู่ที่ริมถนน เพื่อความสะดวกในการ เดินทาง แต่อาชีพหลักก็ยังคงเป็นการขายข้าวและทำน้ำตาลโตนดอยู่..."

ถนนที่เกิดขึ้นที่ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมหลักจากทาง น้ำคือเส้นทางคลองสทิงหม้อมาเป็นการใช้เส้นทางคมนาคมหลักทางบกคือถนน ถึงแม้ว่าใน ช่วงที่มีถนนเข้ามาครั้งแรกยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายนัก แต่ชาวบ้านบอกว่า **“เป็นที่ มี ผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านรังมดแดงและชุมชนไปในทิศทางที่แย่งลง”** ทั้งนี้เนื่อง จากเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือมีการเคลื่อนจุดแนวความเจริญออกไปจากฐานที่ตั้งเดิมคือ "ชุมทาง คลองสทิงหม้อ" ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงต้องมีการปรับตัวทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงเส้นทาง การเดินทางและการสูญเสียแหล่งความเจริญของชุมชนหมู่บ้านตัวเองไป

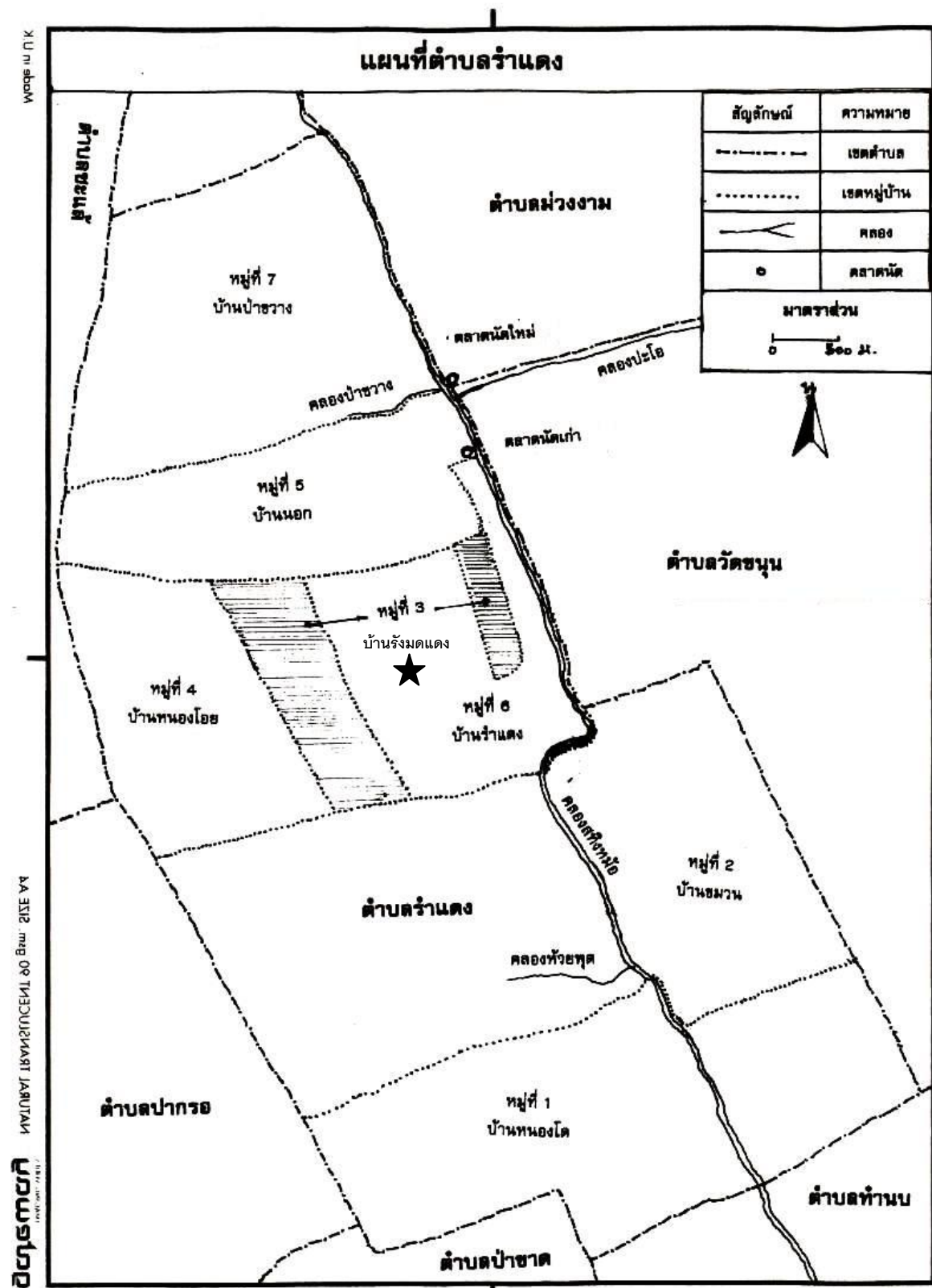
“...ก่อนมีถนน การสร้างความเจริญก็มาจากทางเรือ บ้านสทิงหม้อและ คนแถบนี้เจริญเพราะทางเรือ การสร้างความเจริญก็มาจากทางเรือ แต่ พอเดี๋ยวนี้ทางรถมันมี ทางเรือมันก็ตายหมด...ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ก็แย่งลง เศรษฐกิจตก คนไม่มีงานทำ คนแถบนี้ย้ายไปหาดใหญ่ สงขลา ปัตตานี กันหมด ไปทำการค้า แต่เขาก็ไม่ทิ้งบ้าน เขาก็ส่งเงินกลับมา พอมีงานมีการจะทำอะไรก็กลับมา...สมัยก่อนถึงสมัยนี้ หน้ามือเป็นหลัง มือ เมื่อก่อนอุดมสมบูรณ์ แม้กระทั่งไข่ปลาตะลุมพุกเอาไปไหนไม่มี หมด...แล้วก็หารายได้ยาก คนที่อยู่ในบ้าน คนที่อยู่อย่างนี้ก็ บางทีถูก ออกไปทำมาหากินข้างนอกช่วยส่งเสีย พูดถึงการทำมาหากินข้างนอก ช่วยส่งเสีย พูดถึงการทำมาหากิน ค่าขายไม่มีต้องโยกย้ายไปข้างนอก มันไม่มีรายได้.....”

ผลจากการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของบ้านวังมดแดงดังกล่าวที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านวังมดแดงเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านการทำมาหากิน การไปมาหาสู่ การเป็นฐานที่ตั้งของแหล่งความเจริญ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2533 ที่ชาวบ้านวังมดแดงต้องมีการปรับตัวมากขึ้น เมื่อลักษณะทางกายภาพที่เป็นทุนธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน การเข้ามาของถนนที่เริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ. 2518 สภาพถนนตอนแรกนั้นมีสภาพเป็นทางดิน ทางเกวียน และมีลักษณะเป็นดินเหนียว และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการพัฒนาถนนลาดยางเป็นเส้นทางหลัก จากบ้านปะโอ ซึ่งเป็นเส้นทางที่แยกจากทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 408 ผ่านสามแยกป่าขวาง ผ่านตำบลรำแดง ไปจนถึงตำบลท้านบและตำบลสิงห์หม้อ ซึ่งการเข้ามาของถนน มีผลทำให้เส้นทางคมนาคมหลักที่แต่เดิมใช้เส้นทางทางน้ำเป็นเส้นทางหลัก ลดความสำคัญลงเปลี่ยนมาเป็นเส้นทางทางบก ทางจากถนน ประกอบกับ **"ตลาดนัดวันเสาร์"** ที่เป็นแหล่งชุมนุมการค้าขายและการแลกเปลี่ยน ขาดคนดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของตลาด เนื่องจากการขาดการสืบทอด การบริหารจัดการ การตลาดมาสู่รุ่นลูก โดยลูก ๆ ของเจ้าของตลาดได้ไปทำงานในเมืองสงขลา ทำให้เกิดการย้ายแหล่งชุมนุมทางการค้าขายจาก **"บ้านวังมดแดง"** ไปยังแหล่งชุมนุมทางการค้าคือ **"ตลาดนัดใหม่"** ที่ปากคลองปะโอ (ดูแผนที่หน้า 38 ประกอบ) ทั้งนี้เนื่องจากที่ปากคลองปะโอนั้นเป็นสถานที่แหล่งชุมทางจุดเริ่มต้นของถนนที่ตัดเข้ามาไปเขตพื้นที่บ้านวังมดแดง การย้ายแหล่งชุมนุมนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมหลัก และการขาดการบริหารจัดการ ดังจะเห็นได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่สำคัญที่ทำให้ **"บ้านวังมดแดง"** ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นแหล่งและเป็นสถานที่ชุมนุมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลผลิตในชุมชนหมู่บ้านและชุมชนต้องมีอันต้องปิดตัวและทำให้กลไกการแลกเปลี่ยนของชาวบ้านวังมดแดงต่างต้องได้รับผลกระทบด้วยเช่นเดียวกัน

การทำทอผ้ากันน้ำเค็ม และการเข้ามาของการเกษตรผสมผสาน

เมื่อสมัย พ.ศ. 2535 โครงการรัฐที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรผสมผสานได้เข้ามาในหมู่บ้าน โดยทางการได้เข้ามาทำการสำรวจและชุดคลองเพื่อให้ชาวบ้านได้เก็บกักน้ำจืดเพื่อสนับสนุนการทำไร่นาสวนผสม และในขณะเดียวกันก็ทำทอผ้ากันน้ำเค็มเพื่อการเก็บกักน้ำจืดเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกมากขึ้น

ถาม : เมื่อก่อนทำไมไม่ทำอย่างอื่นคะ

ตอบ : นั้นแหละอาชีพของคนในคลองสมัยหม้อ คือทำนาทำไร่ทำตาล พอเลิกนาทำตาล พอเลิกทำตาลก็มาทำนา สมัยก่อนสวนทำกันไม่ได้ เขากลัวนาของเขาจะขุดรู เขาเอาไว้ทำนา นี่แหละพอมาตอนหลัง ในหลวงเขาออกโครงการไร่นาสวนผสมมานี้แหละถึงได้ขุดกันเยอะ เพราะอะไรละ เขาขุดให้ฟรีด้วยนะ ขุดฟรีไม่ทันก็จ้างเขามาขุด เพื่อที่จะทำไร่นาสวนผสม...

ถาม : เริ่มตั้งแต่ปีไหน

ตอบ : น่าจะเป็นปี พ.ศ. 2535 นะ ตอนนั้นเขาก็ทำทำนบด้วย อาจก่อนหลังกันไม่เท่าไร

คลองสทิงหม้อที่แต่เดิมมีสถานที่เป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ ถูกทางการทำทำนบกั้น เพื่อประโยชน์ในการเก็บกักน้ำจืดไว้ใช้เพื่อการเกษตร ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ชาวบ้านรังมดแดงได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิต ทั้งในด้านการสร้างปริมาณการผลิตและการสร้างความหลากหลายการผลิตให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิต ดังเช่น การปลูกข้าว การทำน้ำผึ้งเหลว และการแปรรูปผลผลิตจากตาลโตนดให้สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ แต่เดิมชาวบ้านรังมดแดงมีการผลิตข้าวที่เรียกว่า "ข้าวพระยาเสวย" หรือ "ข้าวยาเหวย" เป็นข้าวพันธุ์พิเศษเฉพาะของชาวบ้านรังมดแดง เนื่องจากสภาพดิน น้ำ และอากาศ แตกต่างจากที่อื่น โดยข้าวยาเหวยนี้เป็นข้าวที่ผลิตได้ปีละครั้งที่เรียกว่า "ข้าวปี" ซึ่งในปัจจุบันก็จะมีการปลูกเพื่อบริโภคกันอยู่แต่ไม่นิยมมากเช่นเดียวกับสมัยก่อน ทั้งนี้ เนื่องจากในปัจจุบันชาวบ้านนิยมที่จะบริโภคข้าวพันธุ์ใหม่ เช่น ข้าวหอมมะลิ ที่ชาวบ้านบอกว่า เมื่อหุงข้าวจะหอม และนิ่มกว่าข้าวพันธุ์เดิม และในขณะเดียวกัน "บ้านรังมดแดง" ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการปลูกข้าวจากแบบแผนการผลิตดั้งเดิมที่ปลูกข้าวปีละครั้ง เพราะต้องรอน้ำฝนในแต่ละปีและใช้พันธุ์ข้าวเดิมที่เรียกว่า "ข้าวหนัก" มาเป็นการปลูกข้าวนาหว่านที่เรียกว่า "ข้าวเบา" ซึ่งเป็นข้าวที่เรียกว่า "ข้าวหลวง" หรือ "ข้าวชัยนาท" โดยข้าวพันธุ์นี้สามารถปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี สำหรับปริมาณน้ำที่ใช้ในการปลูกข้าวนั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานนั่นก็คือ การทำทำนบกั้นเก็บน้ำจืด ทำให้ชาวบ้านมีน้ำเพียงพอที่จะปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี และถึงแม้ว่าข้าวพันธุ์นี้ชาวบ้านต้องหาซื้อมาในราคาแพง แต่ชาวบ้านบอกว่าเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเป็นข้าวที่ให้ผลผลิตได้ดี "...แต่ตอนนี้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวแพงมาก กิโลกรัมละ 14 บาท ข้าวพันธุ์ชัยนาท แต่คนเขาบอกว่า แพงสักนิดแต่ข้าวมันงอกดี..."

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้เป้าหมายของการผลิตเพื่อการบริโภคมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ การเปลี่ยนเป้าหมาย “การผลิตเพื่อการบริโภค” ไปเป็นเป้าหมาย “การผลิตเพื่อการขาย” **“...สมัยก่อนเป็นการปลูกเพื่อกินเพื่อใช้ แต่ตอนหลังปลูกเพื่อกินอย่างเดียว ไม่พอ ปลูกเพื่อขายอย่างสมัยก่อนก็ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องเพิ่มการปลูกเป็นปีละ 2 ครั้ง...”** ซึ่งผลการพัฒนาประเทศที่เป็นเหตุปัจจัยที่เกิดเป็นจุดเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิต ในด้านการปลูกข้าวและการแปรรูปจากผลผลิตจากตาลโตนดที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ดังที่กล่าวข้างต้น การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่เกิดสืบเนื่องกันก็คือ ชาวบ้านวังมดแดงยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิตในลักษณะที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ จากเดิมที่มีการผลิตข้าว น้ำตาลโตนด และการแปรรูปผลผลิตจากตาลโตนดเท่านั้น ต่อมาได้ปรับเป็นการทำการเกษตรผสมผสาน โดยเฉพาะการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภคมากขึ้น นั่นคือ เริ่มมีการปลูกพริก ตะไคร้ กัลลวย และเริ่มมีการทำสวนกันมากขึ้น ทั้งนี้ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็คือ การมีปริมาณน้ำจืดสำหรับการเพาะปลูกมากขึ้น โดยในระยะเริ่มต้นนั้นมีชาวบ้านเพียงบางคนที่ทำกัน โดยเฉพาะบ้านผู้นำชุมชน จะเริ่มปลูกก่อน แล้วหลังจากนั้นก็มีการปลูกตามกันขึ้นมา จนในปัจจุบันบ้านวังมดแดงได้กลายเป็นแหล่งที่มีการเพาะปลูกพืชที่มีความหลากหลายมากขึ้น จนชาวบ้านในบริเวณข้างเคียงต้องมาซื้อผลผลิตทางการเกษตรดังกล่าวจากบ้านวังมดแดง

“...เมื่อก่อนนี้ ทำกันแต่ตาล ข้าว ตะไคร้ ของกินอื่น ถ้าต้องการก็ต้องไปซื้อมาจากตลาดนัด เพิ่งมาไม่นานนี้ ไม่กี่ปีนี่เอง มกราคม ปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีการปลูกพืชอื่น การทำไร่นาสวนผสม ปลูกตะไคร้กิน แล้วเอาใส่โหลได้ใช้กันตลอดสัปดาห์...มาทุกวันนี้ พวกเราไม่ต้องซื้ออะไร ผักเขาก็ปลูกกันแล้ว ไม่ต้องซื้อของเขา อย่างบ้านฉันเนี่ยปลูกบวบเมล็ดเดียว ตรงระหว่างบ้าน ตอนนี้เก็บกินทุกวัน เขาให้ฉันมา 5 เมล็ด ฉันปลูกทางโน้น 4 อีก 1 เมล็ด ฉันยังเล่นโยนเล่นไปอย่างนั้นแหละลูกบวบ เหลือเชื้อไหมละ แต่ก่อนต้องซื้อตะไคร้ มาสมัยนี้สวนตะไคร้เป็นป่าเลย บ้านไหนมีงานก็เอาไปได้เลย เอาจนพอเอาไปใช้ได้เลย...”

เห็นได้ว่าผลการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่ การสร้างถนน การทำท่อนก้นน้ำเค็ม เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพที่เป็นทุนธรรมชาติของชาวบ้านวังมดแดง และกักเก็บน้ำจืดไว้เพื่อการเกษตรนี้ ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนแปลงและเป็นเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านวังมดแดง โดยเฉพาะการปลูกข้าว การปลูกพืชผักสวนครัว ดังที่ได้กล่าวแล้ว นอกจากนี้ จากจุดเปลี่ยนแปลง

ดังกล่าว ยังเป็นผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน กิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการสร้างความหลากหลายทางอาชีพ ดังเช่น การเลี้ยงหมู การเลี้ยงเป็ดเพื่อขาย โดยจะมีเถ้าแก่ซึ่งเป็นเจ้าจำนำผูกขาดในตลาดรายใหญ่ในเมืองสงขลาเป็นประจำ และสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการแลกเปลี่ยนนั้น ชาวบ้านรังมดแดงได้มีการนำผลผลิตทางการเกษตรดังเช่น กล้วย กระท้อน มะกูด มะนาว เป็นต้น ไปนอกหมู่บ้าน ดังเช่น ตลาดนัดสีเขียวในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ ทุกวันอาทิตย์ โดยเฉพาะ "กล้วย" ที่เป็นผลผลิตจากชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงนั้น กำลังเป็นที่นิยมกันมาก เนื่องจากเป็นกล้วยรสชาติดี

"...ตอนนี้คนในหมู่บ้านนี้เป็นแม่ค้ากันเป็นแถวเลยคะ เขาเป็นแม่ค้าขายของตลาดนัดวันอาทิตย์ เขาจะไปกันทุกอาทิตย์ เขาจะเอาของในหมู่บ้านไป เขาทำสวนผสมด้วยคะ เอาใบตะไคร้ ใบมะกรูด กล้วยไปขายเอง แล้วเขาก็รับซื้อของบางคนไปด้วย เพราะของเขามีน้อย ก็ซื้อของพวกเราไปด้วย เขาจะไปทุกวันอาทิตย์ มีตลาดนัดวันอาทิตย์ที่สงขลา...พอตลาดเลิกแล้ว แล้ว และเพราะมีถนนด้วย มันประกอบกัน 2 อย่าง คือ คนไม่นิยมเรือ หันมานิยมรถ แล้วตอนนี้มีเกษตรพันธุ์ใหม่ เพราะฉะนั้น 2 ประการนี้ ชาวบ้านเริ่มมีปรับเปลี่ยน ปลูกหลายอย่างมากขึ้น ขายหลายอย่างมากขึ้น..."

การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน

นอกจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานที่ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" ดังที่กล่าวแล้ว จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การมีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เสียสละ ยอมรับความคิดเห็น และสิ่งที่สำคัญก็คือการสร้างกลุ่ม การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกัน คือ การสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ที่โยงไปถึงการสร้างจิตสำนึกสาธารณะขึ้นมาในหมู่บ้าน จุดเปลี่ยนแปลงนี้เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2533 กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการดำเนินการภายใต้ระเบียบของกระทรวงมหาดไทย โดยในยุคก่อนหน้านี้ คนในหมู่บ้านไม่ค่อยมีคนอยากเป็นกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากไม่มีบทบาทที่ชัดเจน ทำให้ขาดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ดังเช่น การมีโครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาในหมู่บ้าน

"...เมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยมีการประชุม แต่ตั้งแต่คุณอุดมเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็มีการจัดเป็นกลุ่มกันขึ้น ในหมู่บ้านซึ่งไม่มี เวลาหมู่บ้าน 3

เรียกประชุมส่วนมากมากันเกือบทุกครัวเรือน...หลักจากที่คุณอุดมมาก็ได้มีการจัดการ เริ่มจากหลาย ๆ กองทุน มีกองทุนมีกลุ่มเข้ามาหลายอย่าง เกือบทุกอย่างเป็นการเริ่มต้นขึ้นมาจากคุณอุดมเป็นผู้บุกเบิก..."

แต่ถึงแม้ว่าจุดเปลี่ยนในด้านตัวบุคคลจะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ ขึ้น ในชุมชนหมู่บ้านวังมดแดงก็ตาม แต่เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงนั้นที่สำคัญ ที่เห็นจากการกระทำหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้บทบาทของการเป็นผู้นำเพียงคนเดียว แต่เกิดจากการสร้างกลุ่มและกระบวนการสร้างกลุ่มขึ้นมา โดยเห็นได้จากจุดเริ่มต้นการเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นกิจกรรมเพื่อการเกษตร ดังเช่น กองทุนปุ๋ย กลุ่มกองทุนเพื่อการเกษตร เป็นต้น โดยกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน ดังเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีหน้าที่คือการจัดหาปุ๋ยในราคาถูก ชาวบ้านเรียกกองทุนนี้ว่า “กองทุนปุ๋ย” หน้าที่ของกองทุนนี้ก็คือเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านวังมดแดงที่รวมกันซื้อปุ๋ยในคราวเดียวกันเป็นจำนวนมาก ทำให้การซื้อปุ๋ยแต่ละครั้งสามารถต่อรองราคาในการซื้อได้ และกลุ่มหรือ “องค์กรในหมู่บ้าน” ต่าง ๆ ในปัจจุบันได้กลายเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ชาวบ้านวังมดแดงสามารถบริหารจัดการภายในหมู่บ้าน และในขณะเดียวกันยังสามารถดึงงบประมาณของรัฐบาลมาพัฒนาในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก และกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีการสืบทอดและสืบทอดการทำงานตามบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มมาจนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มนี้ชุมชนหมู่บ้านได้ร่วมกันสร้างมา ปัจจุบันมีถึง 15 กลุ่ม โดยในกลุ่มนี้มีกลุ่มที่เป็นเยาวชนบ้านวังมดแดง เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มของลูกหลานของชาวบ้านวังมดแดง โดยหน้าที่และเป้าหมายของกลุ่มนี้ก็คือการสืบทอดเจตนารมย์ รวมถึงการถ่ายโอนประสบการณ์ต่าง ๆ ของชาวบ้านวังมดแดงรุ่นปัจจุบันสู่รุ่นเยาวชน

"...องค์กรต่าง ๆ ที่ยังทำอยู่ในหมู่บ้านเป็นแนวคิด โดยเป้าหมายแต่ละกลุ่มอาจจะต่างกัน และในการทำงานผมจะให้ชุมชนในหมู่บ้านได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กันเอง บริหารกันเอง โดยมีตัวผมเป็นผู้ประสานงาน เชื่อมโยงและดูแลเท่านั้น... ทุกอย่างขึ้นอยู่กับมติของที่ประชุม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ หรือวางระเบียบ หรือแม้กระทั่งบทลงโทษ หรือการเปลี่ยนกฎระเบียบ..."

การเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ และโครงการรัฐและกองทุนต่าง ๆ

การสร้างระบบการผลิตแบบสมัยใหม่ที่เป็นระบบความรู้ที่เกิดขึ้นมาและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ได้เข้ามาในหมู่บ้าน "รังมดแดง" แล้วเกิดการเชื่อมโยงและบูรณาการกับชุดความรู้เดิมนี้เห็นได้ว่าเป็นรูปธรรม เริ่มต้นจากการแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ อันได้แก่ การคิดค้นการทำน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด โดยเริ่มต้นจากกลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตรเมื่อปี พ.ศ. 2540 ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกรรังมดแดง โดยกลุ่มนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณมาจากโครงการมาตรการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (โครงการมียาชาว่า) ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นจำนวนเงิน 17,142 บาท ซึ่งมีเป้าหมายของการดำเนินการคือการสนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพ รวมทั้งมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างผลผลิต ต่อมากรมการปกครองจะได้จัดสรรงบประมาณให้กับสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้หน่วยงานทั้งสองจัดสรรงบประมาณให้กับหมู่บ้าน หมู่บ้านละไม่เกิน 100,000 บาท โดยให้แต่ละหมู่บ้านจัดทำโครงการเสนอมา จากการเข้ามาโครงการของรัฐดังกล่าว ชาวชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" ได้ร่วมกันจัดทำโครงการเสนอในนาม "กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร" เพื่อรองรับนโยบาย ซึ่งตอนนั้นกระบวนการผลิตน้ำส้มสายชู มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตแล้ว แต่ยังไม่ได้มาตรฐานและในช่วงปี พ.ศ. 2543 สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยได้ให้การสนับสนุนการทำวิจัยการผลิตน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด โดยมีงบประมาณเป็นจำนวน 400,000 บาท ต่อมาโครงการนี้ได้ขยายตัวในด้านมาตรฐานการผลิตซึ่งโดยสร้างของสถานที่ วิธีการผลิต การบรรจุภัณฑ์ การจัดหีบห่อ รวมถึงการขอการรับรองมาตรฐานการผลิตจากองค์การอาหารและยา (อย.) และในปัจจุบันก็มีการปรับเปลี่ยนการผลิตก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีกระบวนการบริหารจัดการในเชิงอุตสาหกรรมชุมชน

"...ตอนเริ่มแรกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรก่อนที่แต่ละตำบลได้เงินมาแสนสอง มี 7 หมู่ ก็เอา 7 หาร ได้คนละ 17,142 บาท ตอนนั้นเอามาซื้ออุปกรณ์การผลิตในกลุ่มแม่บ้าน แล้วต่อมาก็มาเปลี่ยนชื่ออีก ตอนได้รับเงิน 100,000 บาท เป็นเงินช่วยเหลือจากทางจังหวัด หลังจากนั้นก็เป็นสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ ในช่วงปี 2543 วท. เขามาทำเรื่องน้ำส้มโตนดโดยเฉพาะเลย ..."

จากที่กล่าวข้างต้นการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่คือการคิดค้นการผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนดนี้ ชาวบ้าน "รังมดแดง" ให้การยอมรับในส่วนหนึ่ง

พร้อมทั้งได้มีการบูรณาการเทคโนโลยีการผลิตแบบสมัยใหม่ อีกทั้งได้มีการผลักดันเข้าสู่ระบบตลาด โดยการพยายามสร้างมาตรฐานการผลิตเพื่อให้ได้การรับรองมาตรฐาน อย. โดยมีเป้าหมายในการวางจำหน่ายในตลาดทั่วไป ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหรือกองทุนแปรรูปการผลิตนี้ ด้วยการเขียนโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มาปรับปรุงกรรมวิธีผลิตให้ได้มาตรฐาน ดังเช่นการทอดผ้าป่าที่ดิน เพื่อนำเงินมาซื้อที่ดินเพิ่ม ก็ได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชนหมู่บ้าน และคนนอกชุมชนหมู่บ้านเป็นจำนวนเงินนับแสนบาท เพื่อมาปรับปรุงสถานที่การผลิต ชาวบ้านเมื่อได้เห็นผลการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมเกิดขึ้น ชาวบ้านก็เริ่มให้การยอมรับวิถีการผลิตแบบใหม่มากขึ้น

ผู้สัมภาษณ์ : น้ำตาลที่ได้นี้ คุณลุงได้ส่งน้ำตาลให้เขาทำน้ำส้มไหมคะ

ลุงเวียน : ของจรเขาส่งอยู่เหมือนกัน เขาทำน้ำส้มในศูนย์ (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี) ของชาวบ้านก็กินก็ใช้น้ำส้มสายชูธรรมชาติที่เป็นการเปรี้ยวตามธรรมชาติ เขาเรียกว่า "การเทน้ำส้ม" เทน้ำล้างกะทะเคี้ยวตาลที่เหลืมาเทใส่ไว้ในไห แล้วมันจะเปรี้ยวเอง ไม่ต้องผ่านกรรมวิธีการผลิต... แต่ น้ำส้มที่คุณอุดมเขานั่นต่างกัน...ไม่เหมือนกัน

ผู้สัมภาษณ์ : ไม่เหมือนกันอย่างไรคะ

ลุงเวียน : ถ้าพูดกันตามหลัก แบบโน้นอร่อยกว่า แต่ถ้าใช้กันแบบบ้าน สู้ น้ำส้มแบบธรรมชาติไม่ได้ ไม่มีอะไรเจือปน แต่แบบธรรมชาติทำกันเองแบบนี้เก็บได้ไม่นาน แต่แบบโน้นจะเก็บไว้ได้นาน...

จากที่กล่าวมาผลกระทบการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ชุมชนหมู่บ้านวังมดแดงได้รับผลกระทบนั้น ได้แก่ การสร้างถนน การทำถนน และการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่และโครงการและกองทุนต่างๆของรัฐที่ได้สร้างจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้านวังมดแดง โดยสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังเช่น การเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ และโครงการรัฐและกองทุนต่าง ๆ การผลิต บริโภค และการแลกเปลี่ยน ที่มีการเปลี่ยนแบบแผนการผลิตข้าวจากพันธุ์ดั้งเดิมมาสู่การผลิตข้าวใหม่ที่ให้ผลผลิตมากขึ้น การสร้างความหลากหลายในการผลิตเพื่อการบริโภคมากขึ้น การแลกเปลี่ยนที่มีการไปค้าขายนอกหมู่บ้านมากขึ้น และกระบวนการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากต้นตาลโตนด “การทำน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด” ที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่มีความทันสมัยมากขึ้น และสุดท้ายจากการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เสียสละ และการมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม

และสร้างการแลกเปลี่ยนที่ยังผลให้เกิดการจัดระเบียบชุมชน โดยที่การสร้างกลุ่มต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ต่างกัน ให้มาเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์และแนวทางการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน

บทที่ 4

การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่ไปมีผลกระทบต่อชุมชน นับได้ว่าเป็นจุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านทั้งระบบทั่วประเทศ สำหรับ **“บ้านร่มแดง”** จุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็คือการสร้างถนน การทำท่อน้ำดื่ม และการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้ และโครงการของรัฐและกองทุนต่าง ๆ อันได้แก่ การทำเกษตรกรรมผสมผสาน การผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด เป็นต้น แต่จากการที่ **“บ้านร่มแดง”** มีฐานที่เป็นทุนชุมชนเดิมทั้งในด้านการก่อรูปของทุน การให้ความหมาย และกระบวนการสะสมทุนต่าง ๆ ของชาวบ้านร่มแดง รวมถึงการเกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ซึ่งภายใต้การเปลี่ยนแปลงนั้นชาวบ้านร่มแดงได้มีการปรับตัว และในขณะเดียวกันก็ได้มีการตอบโต้ต่อ สิ่งต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ดังเห็นได้จาก**ประการแรก การเกิดการจัดระเบียบชุมชนที่เป็นมาจากฐานเดิมของการสะสมทุนทางสังคม** ในด้านการจัดระบบความสัมพันธ์ กระบวนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน การจัดการสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในลักษณะที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมสร้างหรือร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงคนในชุมชนต่างก็มีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้าน **ประการที่สอง การสร้างความหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ** ทั้งในด้านการปรับตัว ในด้านวิธีการผลิต การตอบโต้ต่อระบบการค้าด้วยการรวมกลุ่มกันซื้อปุ๋ยเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง การนำผลผลิตพวกการเกษตรในหมู่บ้านไปขายตลาดในเมือง รวมถึงการสร้างคุณภาพการเลี้ยงเป็ดที่มีคนมารับซื้อเป็นประจำ และ**ประการที่สาม การเชื่อมโยงและการผนวกชุดความรู้เดิมกับชุดความรู้ใหม่** โดยด้านการค้นคว้าวิธีการผลิตน้ำส้มสายชูเพื่อให้ได้มาตรฐานเพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดภายนอกได้ โดยการนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ในบทนี้อาศัยการวิเคราะห์ฐานชุมชนและการสะสมทุนชุมชนเดิมและการเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การเกิดการจัดระเบียบชุมชน

ชาวบ้าน **“ร่มแดง”** มีรากฐานเดิมที่สำคัญ อันได้แก่การสะสมทุนทางสังคมที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนแรงงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา และมาตรฐานของการจะร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีต รวมถึงการดูแลจัดสวัสดิการให้แก่คนในชุมชนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันภายใต้ขนบธรรม

นิยมประเพณีที่มีการเชื้ออาหารและ การอาศัยกันมาโดยตลอด รวมถึงการจัดระบบการพึ่งพาอาศัย การจัดระบบรักษาความปลอดภัย และการดูแลความจัดแบ่งผลประโยชน์ของคนในหมู่บ้าน เมื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเมื่อกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ไปมีผลทำให้การเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในเรื่องของการสร้างถนน การทำทึนบกั้นน้ำเค็ม และการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน จากฐานเดิมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ชาวบ้านรังมดแดงได้มีการปรับเปลี่ยนระบบการจัดการของชาวบ้านเอง ที่มีลักษณะของการต่างคนต่างอยู่ **"...สมัยก่อนต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างกั้มหน้าเลี้ยงชีวิตและครอบครัว จากทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัด..."** แล้วต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ในระยะเริ่มแรกเป็นการรวมกลุ่มกันในกลุ่มที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเดียวกัน ดังเช่น **"กลุ่มเกษตรกร (กลุ่มทำนา)"** เป็นการรวมกลุ่มของคนที่ทำนาเหมือนกัน และมีการให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันทั้งการแลกเปลี่ยนแรงงาน การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว รวมถึง การแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องของการทำนา

"...ตอนแรก มีการตั้งกองทุนข้าว คือ ตอนแรก พวกราชการให้ข้าวมาให้ชาวบ้านทำกัน ชาวบ้านก็มีการรวมกลุ่มกัน และมีการรวมตั้งคนละ 100 บาท เพื่อตั้งเป็นกลุ่มเกษตร แล้วเอาเงิน 100 บาท นี่แหละมาตั้งเป็นกลุ่มไว้ซื้อปุ๋ย โดยต้องการเป็นจำนวนเท่าไรก็ เราต้องติดประกาศไว้ โดยต้องการเท่าไร ก็มาแจ้งความจำนงไว้ ในตอนแรกทางกลุ่มก็จะออกเงินให้ก่อน แล้วต้องมาเก็บเงินชาวบ้านตอนหลัง..."

นอกจากนี้ ยังมี**กลุ่มเลี้ยงสัตว์** เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่เลี้ยงวัวด้วยกัน และการเลี้ยงวัวของชาวบ้าน **"รังมดแดง"** เป็นการเลี้ยงเพื่อขาย ไม่ใช่เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้งาน โดยชาวบ้านจะปล่อยให้วัวกินหญ้าตามธรรมชาติ มีการผสมพันธุ์กันก็เป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่การสะสมทุน การรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้นเกิดเนื่องจากการที่ชาวบ้านได้ร่วมกันหาพื้นที่ที่มีหญ้าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ของตนเอง แต่เป็นของคนอื่นก็ต้องมีการพูดจา กัน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนกันในการร่วมกันสร้างมูลค่าเพิ่มได้จากการเลี้ยงวัว กล่าวคือในปัจจุบันกลุ่มเลี้ยงวัวมีการขยายวงกว้างจากบ้านรังมดแดงไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน ในการคิดค้นกันทำ **"ขี้วัวอัดเม็ด"** หรือ **"ขี้วัวแห้ง"** เพื่อไปจำหน่าย เพื่อไปใช้ในการทำปุ๋ย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับหน้าที่ของแต่ละกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำร่วมกัน ซึ่งจากที่ได้ทำเสนอไว้ในบทที่ 2 แล้ว มีจำนวนถึง 15 กลุ่ม จากฐานของชุมชนนี้ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงมีฐานของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แล้วมีการเชื่อมโยงไปถึงการเกิดกระบวนการจัดระเบียบชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันของคนในชุมชนเอง

กล่าวคือ เมื่อมีโครงการของรัฐเข้ามาในชุมชน และโครงการนั้นมีผลกระทบทั้งในเชิงการได้รับประโยชน์และการอาจต้องเสียประโยชน์ ถ้าไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมของ "ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง" หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง "ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" คือเป็นคนในชุมชนหมู่บ้านนั่นเอง ชาวบ้านรังมดแดงก็จะรวมตัวกันทั้งหมู่บ้าน มาประชุมร่วมกันที่อาจเรียกว่า "ประชาคมหมู่บ้าน" เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา และการจัดการเกี่ยวกับโครงการนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าเทียมและเสมอภาคต่อคนในชุมชนหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก : ...ตอนนั้นมีโครงการ กข คจ ของหลวงเข้ามาในหมู่บ้าน แล้วก็มีกลุ่ม ออมทรัพย์เข้ามา ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมประชุมกันหารือกัน แล้วมีการรวมหุ้นกัน ตอนนั้นหุ้นละ 10 บาท ถ้าใครจะฝากก็ให้ฝากเป็นหุ้น แล้วที่ประชุมก็มีการตกลงกันว่า แต่ละคนต้องลงหุ้นไม่เกิน 1 ใน 5 ของจำนวนหุ้น กองทุนทั้งหมด

ผู้วิจัย : ทำไมละคะ ถ้าเกิดสมมติพูดในแง่ของการระดมทุน ทุนยิ่งเยอะ ยิ่งดีใช่ไหมคะ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก : ตอนแรกคิดว่าเป็นการเปิดโอกาสให้คนมาเอง กองทุนนี้ไปประกอบกิจกรรม ประกอบธุรกิจ ประกอบอะไรก็ตาม แต่ตอนนี้จะจำกัดไว้บ้างเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ถ้าคนมีเงินมีหุ้นมาก เขาก็จะดึงเงินคนอื่น เวลาถูกเขาก็กู้มาก แต่ถ้าเราได้ทุกคน ได้มีความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการได้เปรียบเสียเปรียบกันมาก ที่ประชุมก็เลยกำหนดตรงนี้ไว้ ไม่อยากให้มีคนใดคนหนึ่งได้เปรียบ

ผู้วิจัย : แล้วโครงการอื่นๆ ละคะ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก : โครงการอื่นๆ ก็เช่นกัน เราเอามติที่ประชุมเป็นหลัก ผมทำเป็นองค์กรในหมู่บ้าน มีการวางแผนองค์กร เรากำหนดแนวทางโดยที่ประชุม คือ ในชุมชนมีอีกอย่างก็คือความเกรงใจ เราต้องสร้างให้ชุมชนเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน สร้างให้เขาเกิดมีส่วนร่วมในชุมชน ตอนนี้องค์กรโครงการต่างๆ มีหลายกองทุนมาก บางกองทุน อาจจะไม่เจริญเติบโต แต่ก็ยังมีอยู่ เพราะแต่ละกองทุน ชาวบ้านยังใช้บริการอยู่ ไม่สามารถยกเลิกได้ แต่ในทางกลับกันเวลาเราไปประชุมในระดับอำเภอ บอกว่าน่าจะรวมกันแต่พวกชาวบ้านบอกว่ารวมกันทัน

**ที่ไม่ได้ เพราะแต่ละกองทุนยังมีลูกค้า มีข้อผูกพันเก่าๆ
อยู่ ตอนแรกเราก็เอาเข้าที่ประชุมคุยกัน ชาวบ้านก็ยังไม่
บอกว่ารวมไม่ได้เพราะแต่ละกองทุนมันไม่เหมือนกัน**

จากที่กล่าวข้างต้น การกระทำต่อกันทางสังคมของชาวบ้านรังมดแดงที่เกิดขึ้น ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมผ่าน "การทำประชาคมหมู่บ้าน" นั้นนับได้ว่าเป็นการจัดระเบียบ ชุมชน ขึ้น ซึ่งการจัดระเบียบชุมชนนี้เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมเสมอภาค คำนึงถึงการได้ประโยชน์ที่เท่าเทียมกันของคนในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการไม่คล้อยตามต่อคำแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่จะให้ความสำคัญต่อการร่วมกันพิจารณาในที่ประชุมและยึดมติที่ประชุมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ นับได้ว่าเป็นการสร้างบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชนหมู่บ้านเอง สิ่งเหล่านี้ในแง่หนึ่งก็คือการเกิดการงอกเงยทุนทางสังคมภายใต้ระบบความรู้ที่ถูกสร้างไว้มาจากคนในชุมชนเอง ที่เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชนหมู่บ้าน นั่นคือการเกิดความรู้ขึ้นมาพร้อมกับการเกิดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหมู่บ้าน และความรู้นั้นก็กลายเป็นมาตรฐานที่คนในชุมชนหมู่บ้านต้องปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นวิธีที่ชุมชนทั้งมีการปรับตัว และในขณะเดียวกันก็มีการตอบโต้ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน

การสร้างหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

จากการที่ชาวบ้านรังมดแดงมีข้อจำกัดในด้านทุนธรรมชาติ ที่มีสภาพเป็นที่ราบกว้าง ทำนาได้เพียงอย่างเดียว และมีต้นตาลโตอยู่เป็นจำนวนมาก และสภาพดั้งเดิมคลอง สทั้งหม้อเป็นน้ำกร่อย ทำให้ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงมีผลผลิตทางการเกษตรอย่างจำกัด กล่าวคือ มีเพียงข้าวและการแปรรูปจากตาลโตนดดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ดังนั้น การบริโภคในสังคมประจำวันของชาวบ้าน จำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนค้าขายจากตลาดนัดวันเสาร์ แต่เมื่อกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้เข้าไปในชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานในด้านการทำนบกั้นน้ำเค็ม เพื่อให้มีปริมาณน้ำจืดทำการเกษตรมากขึ้น การเข้าไปของโครงการเกษตรผสมผสาน เป็นต้น ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดที่จำเป็นและเพียงพอต่อการบริโภคภายในหมู่บ้าน โดยไม่ต้องอาศัยหมู่บ้านอื่นซึ่งปัจจุบันการปลูกพืชนี้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้น แต่ยังเหลือไปขายในตลาดนัดในเมืองอีกด้วย และจากการที่มีปริมาณน้ำจืดเพื่อการเพาะปลูกมากขึ้น ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนการปลูกข้าวเพื่อบริโภคมาเป็นการปลูกขายเพื่อขาย ด้วยการปรับแบบแผนการผลิตที่ใช้เครื่องจักรมากขึ้น แล้วใช้พันธุ์

ข้าวที่ให้ผลผลิตมาก ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แต่การปลูกข้าวของชาวบ้านวังมดแดง เป็นการปลูกความกำลังความสามารถโดยเฉพาะทางด้านการเงิน โดยชาวบ้านไม่ได้ปลูกเพื่อเป็นการขายในปริมาณที่มาก และต้องมีการลงทุนด้านการกู้ยืมเงินจากกองทุนต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังเห็นได้จากชาวบ้านจะไม่กู้เงินมาลงทุนทำนาแล้วขายข้าวเพื่อใช้หนี้ที่ลงทุนเป็นจำนวนมาก ๆ

"...เรื่องการกู้ยืม เมื่อก่อนผมก็กู้เหมือนกัน กู้ ธกส. กู้มาทำนาข้าว ชื่อปุ๋ย กู้ไม่มาก 10,000 บาท กู้มา 2-3 ครั้ง ครั้งละ 3,000 บาท 5,000 บาท ถึงกำหนดซื้อปุ๋ยบ้าง พอถึงกำหนดก็ส่งให้เขา ตอนส่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่ปล่อยเรื่องสหกรณ์มา พอคนรู้ว่าได้กู้ คนก็เริ่มรวมตัวกันตอนนั้น แต่ก็กู้กันมาทำนาเหมือนเดิม ตอนนั้นใช้คนค้า ตอนหลังใช้ นส 3 ค้า ตอนนั้นกู้ก็เพียงคนเดียว ตอนหลังไม่เอาแล้ว กลับเป็นภาระ ตอนนี้องทุนหมู่บ้านก็ยังไม่กู้ ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร..."

ผลที่เกิดขึ้นเห็นได้ชัดเจนว่าถึงแม้ว่าชาวบ้านวังมดแดง ต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบการผลิต แต่ชาวบ้านก็นับว่า "รู้เท่ากันต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต" กล่าวคือ การเป็นหนี้จากการเร่งการผลิตข้าวเพื่อขาย สิ่งนี้นับได้ว่าเป็นการปรับตัวของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากผลของการพัฒนา

และจากการที่ชุมชนหมู่บ้าน "วังมดแดง" มีที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมหลักเดิมและได้กลายเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งชุมนุมการแลกเปลี่ยนทางการค้า ทำให้ชาวบ้านมีความได้เปรียบและมีู่ทางการค้ามาตั้งแต่ในอดีตดังที่ได้กล่าวแล้ว ผลกระทบที่เกิดจากการทำถนน และการทำท่ำนบัก้นน้ำเค็ม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมหลัก ทำให้เกิดผลกระทบต่อชาวบ้านวังมดแดง คือ การสูญสลายของการเป็นแหล่งความเจริญทางการค้า สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ชาวบ้านวังมดแดงได้ทำผลผลิตทางการเกษตรไปขายนอกหมู่บ้าน และนอกจากผลผลิตทางการเกษตรแล้ว ชาวบ้านยังมีการทำขนมขึ้น ดังเช่น ขนมสอดไส้ ขนมตาล ข้าวหมากไปขาย ตลาดนัดวันอาทิตย์ในหาดใหญ่ และดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ว่า "ชาวบ้านวังมดแดง" สร้างความหลากหลายทางอาชีพ ดังเช่น การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงหมู การเลี้ยงวัวเพื่อขาย และมีเ้าแก่ซึ่งเป็นเจ้าจำนำผูกขาดตลาดรายใหญ่ในเมืองสงขลาเป็นประจำ สิ่งนี้นับได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวของชาวบ้านวังมดแดง ในเชิงการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นโดยตัวของชาวบ้านเอง และในขณะเดียวกันก็เป็น การสร้างอำนาจต่อรองในเชิงการค้า โดยนัยยะของการเลี้ยงเป็ดให้มีความสมบูรณ์ เป็นเป็ดที่มีคุณภาพ

สิ่งที่นำเสนอในการวิจัยนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่นำเสนอเพื่อให้เห็นแบบอย่างของการปรับตัว การตอบโต้และการสร้างอำนาจต่อรองของชาวบ้านรังมดแดงในแง่การสร้าง ความหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยแท้ที่จริงแล้วยังมีแบบอย่างอื่น ๆ อีกมากมายที่ไม่อาจนำเสนอในงานวิจัยนี้ได้อย่างครบถ้วน

การเชื่อมโยงและการผนวกชุดความรู้เดิมกับชุดความรู้สมัยใหม่

จากฐานรากเดิมของชาวบ้านรังมดแดง ที่มีการแปรรูปผลผลิตจากตาลโตนด ที่นอก จากจะมีทำน้ำผึ้งเหลว และ น้ำตาลแว่นจากต้นตาลแล้ว ยังมีทำน้ำส้มสายชูที่เป็นผลผลิต จากล้างกระเพาะเคี้ยวน้ำตาลโตนด โดยชาวบ้านจะหมักน้ำส้มสายชูไว้ในไหแล้วสามารถนำมา บริโภค ซึ่งการทำน้ำส้มสายชูหมักแบบนี้ เป็นการทำน้ำส้มสายชูที่เป็นการเรียนรู้ของชาวบ้าน ที่มีมาแต่เดิม แต่ต่อมาชาวบ้านชุมชนหมู่บ้านรำแดงได้มีการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่าง **ความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชนหมู่บ้านกับองค์ความรู้สมัยใหม่** ผ่านกระบวนการรวมกลุ่ม ของชาวบ้านเอง ดังเช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยการบูรณาการที่เกิดขึ้นนี้ เกิดขึ้นจากใน ลักษณะการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่ที่เป็นการบูรณาการทั้งความรู้ที่มาจาก ภายนอกและองค์การที่อยู่ภายนอกชุมชน โดยจุดเริ่มต้นนั้นเกิดขึ้นมาจากนโยบายของรัฐที่ ต้องการสร้างอาชีพ เพื่อเสริมรายได้ให้กับชาวบ้าน โดยมีเงื่อนไขในการพิจารณาให้การส่ง เสริมผ่านกลุ่มหรือองค์กรชาวบ้าน ดังนั้น บ้านรังมดแดงที่มีรากฐานของชุมชนที่เป็นแหล่งต้น ตาลโตนด และในขณะนั้นบ้านรังมดแดงมีฐานทุนชุมชนที่เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรองรับ จึง ทำให้เกิดการบูรณาการนี้ให้ผลในเชิงรูปธรรม กล่าวคือ การเกิดการร่วมมือกันระหว่างสถาบัน วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย กับ กองทุนแปรรูปผลผลิตเกษตร กลุ่มแม่ บ้านเกษตรรังมดแดง ภายใต้โครงการ “โครงการขยายผลการผลิตน้ำส้มสายชูหมักจาก **น้ำตาลโตนดที่ถูกสุขอนามัย**” ในปี 2544 ที่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ โครงการวิจัยทดลองผลิตน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนดที่เป็นการผลิตในเชิงวิทยาศาสตร์ และมีการขยายผลการผลิตจนในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรต้องรับซื้อน้ำตาลโตนดจากชาวบ้าน มาเพื่อผลิตน้ำส้มเพื่อจำหน่ายอย่างเป็นขั้นตอน และต่อมาได้รับการพัฒนาและได้รับการคัด เลือกลงเป็น “โครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์” จนถึงในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนี้ ได้มีการพัฒนาปรับปรุงระบบการหีบห่อ และปริมาณของการผลิต เพื่อให้ได้รับการรับรอง มาตรฐานขึ้นเป็นทะเบียนตำหรับอาหาร (อ.ย.) ได้ (ดังที่ได้กล่าวไว้โดยละเอียดในบทที่ผ่านมา)

จากที่กล่าวมา การบูรณาการทุนชุมชนนี้ เกิดขึ้นในเชิงบูรณาการระหว่างทุนชุมชนเดิมกับการปรับเปลี่ยนองค์ความรู้เดิมให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นของ ชาวบ้านวังมดแดง ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ในเชิงการปลูกพืชผสมผสาน โดยการสร้างความหลากหลายของผลผลิต เพื่อให้เกิดความพอเพียงในการบริโภค การสร้างความหลากหลายทางอาชีพ เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านวังมดแดง การบูรณาการในการเชื่อมโยง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ ตลอดจนการพยายามเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจระดับชาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งการเกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาเป็นจำนวน ไม่น้อยกว่า 11 กลุ่ม เพื่อเป็นการขยายฐานของทุนชุมชน และกระบวนการสะสมทุนชุมชน และนอกจากนี้ยังมีการสืบสาน และสืบทอดเจตนารมณ์นี้ ผ่านกลุ่มเยาวชนสัมพันธ์ที่มีการก่อตั้งขึ้นในกลุ่มเยาวชนในบ้านวังมดแดง กระบวนการสะสมทุน กระบวนการบูรณาการและการบริหารจัดการต่าง ๆ ของบ้านวังมดแดง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนี้ เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ และมีคุณภาพ สมาชิกในชุมชน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ผูกพันกัน การมีเครือข่ายกับองค์กรภายนอกชุมชน และการมีกิจกรรม หรือช่องทางที่ทำให้คนในชุมชนได้รับประสบการณ์และความรู้สมัยใหม่

“...การรวมกลุ่มสมัยก่อน ไม่ค่อยมีอะไร ล้มลุกคลุกคลานเรื่อย มาเริ่มต้น ตอนที่อุดมเขากลับมานี้แหละ เขาเริ่มมาทำกลุ่มรวมตัวกันเรื่อย ๆ มาจนถึงกองทุนเงินล้านที่ใคร ๆ เขาก็พูดว่า หมู่ 3 โครงการเขาดี ประธานเขามีความรู้ เวลาทำโครงการเขาเข้าใจกว่าคนอื่น แล้วผมเขายัง ดึงเด็ก ๆ มาเล่นกีฬา เอาดอกเบี้ยยจากกองทุนมาจัดสวัสดิการหาอุปกรณ์กีฬามาให้เด็ก ๆ เล่นอีก.....”

จากที่กล่าวมา การบูรณาการทุนชุมชนทั้งในเรื่องของการรวมกลุ่มและการเชื่อมโยงภูมิปัญญาหรือชุดความรู้เดิมกับความรู้สมัยใหม่ ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ การมีผู้นำที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น ที่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมสาธารณะ รวมถึงการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านการจัดระเบียบชุมชนภายใต้กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการสืบเนื่อง ยาวนานมาเป็นระยะเวลาเกินกว่า 10 ปี การเรียนรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้น นับว่าเป็นบทเรียนที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้าน “วังมดแดง” สามารถที่จะปรับตัวหรือตอบโต้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังที่เห็นได้จากการเกิดผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ที่มีผลกระทบต่อกันในชุมชนหมู่บ้านที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ต้องกลับมาหมู่บ้านเนื่องจากต้องประสบความเดือดร้อนลำบาก แต่การกลับมาเช่นนี้ก็กลับไม่ได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนหมู่บ้านเลย โดยชาว

บ้านบอกว่า เป็นการนำเอาประสบการณ์จากการไปทำงานที่อื่น มาผนวกกับ ภูมิปัญญาเดิมที่เป็นการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนหมู่บ้าน

"...ทีนี้ละ จากสภาพการพัฒนา เป็นเหตุให้คนในพื้นที่นี้ดิ้นรน พยายาม อยู่รอดและพยายามหนีออกจากพื้นที่ไปอยู่ที่อื่น ทีนี้ก็เหลือแต่คนแก่ เด็กวัยรุ่น เด็กสาวจะไปทำงานในเมืองประกอบอาชีพอื่น ตอนหลังเป็น สาวโรงงานอะไรต่าง ๆ แล้วทิ้งนาให้กร้างว่างเปล่า ซึ่งพ่อแม่ทำไม่ไหว แล้ว ลูกก็ไม่ยอมทำ และระยะหลังเริ่มกลับมาอีก เริ่มกลับมาเมื่อ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำนี้แหละ ไม่รู้จะไปไหนแล้ว เมื่อเดือดร้อนก็กลับมา และกลับมาด้วยความรู้ ภูมิปัญญาใหม่ ยอมที่จะอยู่กับบ้าน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าที่บัณฑิตกองทุนจะมีผู้เรียน บัณฑิตก็จะกระจายไปถึง ใน ขณะนี้ที่เป็นภาพโดยทั่วไปจะเป็นอย่างนี้ของพื้นที่ในภาคชนบท และถ้า หากว่า เรามองในอนาคต การส่งเสริมให้อยู่กับบ้าน อยู่กับท้องถิ่นตัวเอง ช่วยกันระดมทุน ทั้งวัฒนธรรม ทั้งสังคม ทั้งสมอง ทั้งตัวเองด้วย ช่วยกัน พัฒนาให้ประเทศยั่งยืน อาจจะดี นี่คือนิยามลักษณะสภาพทั่ว ๆ ไปเป็นอย่าง นี้..."

สำหรับผลจากการเกิดจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชนที่ เกิดขึ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 โดยสรุปก็คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่ ถนน การทำทอานบักน้ำเค็ม และการเก็บกักน้ำจืด ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะทางกาย ภาพและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังเช่น การเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำมาเป็นถนน การ ปิดตัวของตลาดนัดวันเสาร์ และการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ และ ในขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงในด้านของการบริหารจัดการ ดังเช่น การเปลี่ยนวิธีการผลิต ด้านการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่ได้ผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม และสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ทำให้เกิด กระบวนการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากการใช้แรงงานคน แรงงานสัตว์ และการช่วยเหลือพึ่งพา ะหว่างคนในชุมชนหมู่บ้านด้วยกัน มาเป็นการใช้เครื่องจักรและการรับจ้างแทน ดังนั้น เห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการปรับตัวของชาวบ้านวังมดแดง ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านที่ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเช่นเดียวกันกิจกรรม ทางเศรษฐกิจด้านการบริโภคนั้น ชาวบ้านวังมดแดงแต่เดิมนั้น ต้องบริโภคโดยผ่านการแลก เปลี่ยน เนื่องจากผลิตได้แต่เพียงข้าว น้ำผึ้งเหลวจากตาลโตนด แต่ในปัจจุบันวิธีการบริโภค ของชาวบ้านวังมดแดงได้มีการปรับเปลี่ยน โดยการบริโภคในสิ่งที่ระบบปลูกขึ้นเองได้ เนื่องจากมีการผลิตหรือการปลูกพืชผักสวนครัวที่จำเป็นต่อการบริโภคได้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนามีผลต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตราที่รัฐจัดสรรลงไปพร้อมกับการให้ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการกองทุน โดยมุ่งหวังให้กองทุนหมู่บ้านที่เข้าไปในชุมชนนี้เกิดผลในทางบวก กล่าวคือ การเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนหมู่บ้าน และถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะเข้าไปในชุมชนในจำนวนเงินที่เท่ากันทุกหมู่บ้านคือ "หนึ่งล้านบาท" และอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่เปิดกว้างเช่นเดียวกันก็ตาม แต่เงื่อนไขของความสำเร็จและความไม่สำเร็จของกองทุนหมู่บ้านนั้น ขึ้นอยู่กับทุนชุมชนเดิมที่มีอยู่ว่า "...จะสามารถผนวกเอากองทุนหมู่บ้านนี้เข้ามาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เท่าเทียม และเสมอภาคแก่คนในชุมชนหมู่บ้านได้อย่างไร..." สำหรับชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" แล้ว กองทุนหมู่บ้านนับได้ว่าเป็นทุนเงินตราหนึ่งที่ได้เข้าไปชุมชนหมู่บ้าน แล้วไปผนวกรวมหรือบูรณาการเข้ากับทุนทางสังคมเดิมที่เป็นเรื่องของการบริหารจัดการ กระบวนการรวมกลุ่มและการจัดระเบียบชุมชน ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงสามารถบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์ เท่าเทียมและเสมอภาคของชาวบ้าน "รังมดแดง" เอง

กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตรา

ชาวบ้านรังมดแดงมีการใช้ "เงินตรา" เป็นกลไกการแลกเปลี่ยนในอดีตมาตั้งแต่อดีต โดยเริ่มจากการนำข้าวและน้ำผึ้งโหนดไปขายในตลาดนัด แล้วไปซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่อการบริโภค ระบบเงินตราได้หมุนเวียนอยู่ในชุมชนหมู่บ้านในปริมาณที่เพียงพอต่อการดำรงชีพในแต่ละสัปดาห์ ทั้งนี้เนื่องจากการสะสมทุนของชาวบ้านไม่นิยมสะสมในรูปเงินตรา แต่สะสมในรูปของผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (น้ำผึ้งโหนด) การเลี้ยงหมู การเลี้ยงวัว ด้วยเหตุผลคือ เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยชาวบ้านบอกว่า "...เก็บน้ำผึ้งโหนดไว้ปลอดภัยดีกว่า เพราะถ้าโจรมาปล้นก็ไม่สามารถยกออกไปได้...ถ้าเก็บเงิน คนมาปล้นทีก็อาจหมดตัวได้เลยในคราวเดียว..." นอกจากนี้ จากการเดินหรือโดยสารและการไปขายของโดยอาศัยเรือที่มีทางไปค้าขายถึงในเมืองสงขลานั้น ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ชาวบ้านได้เงินมาจากการสร้างรายได้ในอาชีพดั้งเดิมเอง แต่ถึงแม้กระนั้นก็ตาม ชาวบ้านรังมดแดงได้ใช้เงินที่ได้มานั้นเป็นทุนในการค้าขาย โดยซื้อข้าวของเครื่องใช้กลับมาขายยังหมู่บ้าน ดังนั้น ระบบการหมุนเวียนเงินของชาวบ้านรังมดแดงนั้น เป็น

ไปเพื่อการบริโภค การลงทุนทางการค้าและการแลกเปลี่ยน และไม่ได้เป็นไปเพื่อการลงทุนสร้างผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการค้าขาย

สำหรับทุนเงินตราที่อยู่ในรูปของโครงการที่เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้มีการกู้ยืมนั้น เริ่มต้นจากโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (โครงการ กข.คจ.) ในปี พ.ศ. 2538 ที่รัฐมีนโยบายให้ชาวบ้านสามารถกู้ยืมเงินของโครงการไปเพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพโดยไม่มีดอกเบี้ย จากเงื่อนไขของโครงการชาวบ้านได้เริ่มด้วยการบริหารจัดการจากการมีทุนสังคมเดิมด้วยการใช้ **"ประชาคมหมู่บ้าน"** กำหนดเกณฑ์ก่อนการร่วมกันคือการนำเงินโครงการนี้ไปไว้ในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดวันเวลาในการคืนเงิน ซึ่งจากที่ดำเนินโครงการนี้มาจนถึงปัจจุบัน คนที่กู้ยืมเงินสามารถนำเงินมาคืนได้ตามระยะเวลาที่กำหนด ทั้งนี้การไม่คืนเงินกู้ในระยะเวลาที่กำหนดนั้นเป็นสิ่งที่น่า **"อับอาย"** สำหรับคนในหมู่บ้าน ตอนเมื่อโครงการเข้ามาในระยะแรกชาวบ้านนิยมกู้เงินจากโครงการนี้มากกว่ากองทุนหมู่บ้านเนื่องจากเป็น **"โครงการปลอดดอกเบี้ย"** (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก)

ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากโครงการนี้ ชาวบ้านได้สร้างระบบความปลอดภัยทางการเงิน โดยชาวบ้านได้มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ขึ้น รวมถึง **"สัจจะออมทรัพย์"** ที่เป็นการรวมทุนของชาวบ้านเพื่อให้ในชุมชนหมู่บ้านมีระบบเงินออม เพื่อป้องกันการสูญหายจากไม่คืนเงินของสมาชิกในหมู่บ้าน และถึงแม้ว่าดำเนินการโครงการนี้และโครงการอื่น ที่ผ่านมาไม่พบว่ามีปัญหาการไม่คืนเงินกู้เมื่อครบกำหนดเวลาก็ตาม แต่ชาวบ้านจำเป็นต้องมีกองทุนเพื่อค้ำประกันไว้เพื่อความไม่ประมาท มิฉะนั้นพอถึงเวลาแล้วไม่รู้จะเอามาจากไหนเพื่อจ่ายคืนโครงการ การบริหารจัดการระบบเงินตราในรูปของโครงการรัฐนี้ นับได้ว่าเป็นการเข้าไปของทุนเงินตราที่เป็น **"การสร้างความมั่นคง"** ให้กับคนชุมชนหมู่บ้านเอง ซึ่งไม่ว่าจะมีกองทุนหรือโครงการใด ๆ ที่อยู่ในรูปเงินตราของรัฐเข้ามา ชาวบ้านรังมดแดงก็จะมีการบริหารจัดการในทำนองเดียวกัน การบริหารจัดการเกิดขึ้นนี้กลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะการบริหารจัดการนี้ไปเกี่ยวข้องถึง **"การจัดระเบียบชุมชน"** ในลักษณะของการกำหนดกฎเกณฑ์ กติการ่วมกันของคนทั้งชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งพบว่าการบริหารจัดการนี้มีฐานมาจากการกำหนดของมาตรฐาน แนวทางปฏิบัติต่อการบริหารจัดการเงินที่เข้ามาในหมู่บ้านพร้อมกัน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกของ **"การเป็นเจ้าของ"** ร่วมกัน

"...พวกเราได้มีประสบการณ์มาจากโครงการ กข. คจ. ที่มีมาก่อน เวลากองทุนหมู่บ้านเข้ามา พวกเราก็มาร่างกฎระเบียบกัน จะต้องมีคนค้ำก็คน กู้เงินเป็นจำนวนเท่าไร จะส่งคืนอย่างไร ถ้าไม่มีประสบการณ์มาก่อนเหมือนหมู่บ้าน พวกเราก็คงไม่สามารถทำบัญชี ทำอะไรต่าง ๆ ได้อย่างนี้...เวลาที่มีโครงการเข้ามา เราต้องสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้าน มีการสร้างแนวทางโครงการทำงานว่า โครงการกองทุนนี้เป็นของพวกเราทุกคน..."

"กองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท" เป็น "ทุนเงินตรา" ที่เข้าไปในหมู่บ้านเมื่อกรกฎาคม 2544 พร้อมด้วยการกำหนดให้ชาวบ้านร่างระเบียบแนวทางปฏิบัติด้วยตัวชาวบ้านเอง ชาวบ้านในฐานะที่เป็น "คนที่เกี่ยวข้อง" หรือ "ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" และเป็น "เจ้าของเงิน" ดังนั้น การร่างกฎ ระเบียบ กติกา ดอกเบี้ย แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ชาวบ้านได้ดำเนินการเช่นเดียวกับโครงการอื่น ๆ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทุนทางสังคมในด้าน "การจัดระเบียบชุมชน" กล่าวคือเริ่มต้นจากขั้นตอนแรก การนัดประชุม "ประชาคมหมู่บ้าน" เพื่อสร้างและทำความเข้าใจในกฎ ระเบียบ ขั้นตอนการใช้เงินต่าง ๆ **ขั้นตอนที่สอง** การกำหนดจำนวนคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้กำหนดให้มี 9 คน พร้อมทั้งให้กรรมการได้เลือกประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก ซึ่งการดำเนินการนี้ได้รับความเห็นชอบจากมติในที่ประชุม **ขั้นตอนที่สาม** การร่างกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ จำนวนคนค้ำประกัน กำหนดสัจจะเงินล้านเพื่อค้ำประกัน การจัดทำบัญชี **ขั้นตอนที่สี่** การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการ การอนุมัติเงินกู้ การกำหนดวันส่งเงินกู้ วันประชุม (รายละเอียดปรากฏในระเบียบกองทุนหมู่บ้านร่มดแดง) ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ นี้เป็นวิธีที่ชาวบ้านร่มดแดงได้มีการเรียนรู้และมีประสบการณ์มาจากโครงการและกองทุนของรัฐมาแล้ว เพียงแต่การดำเนินการในช่วงแรกนั้นถึงแม้ชาวบ้านต่างก็ให้ความร่วมมือโดยเข้าร่วมประชุมกันทั้งหมู่บ้านก็ตาม แต่ประธานในที่ประชุมยังคงต้องสร้างความเข้าใจและในขณะเดียวกันจากการประชุม "ประชาคมหมู่บ้าน" หลังจากมีการสร้างความเข้าใจแล้วชาวบ้านต่างมีความเห็นว่า "เป็นการทำให้ชาวบ้านได้เข้าถึงเงินทุนและมีสิทธิมีโอกาส"

"...ผมเห็นว่ากองทุนเงินล้านนี้ ประชาชนชาวบ้านมีสิทธิโอกาสจริง ๆ มีสิทธิมีโอกาส ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร จะต้องเอามาจากมติที่ประชุมทั้งนั้น เพราะจะเป็นกฎระเบียบต่าง ๆ ของหมู่บ้านของเราที่มี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของดอกเบี้ยถูกหรือแพง หรือการจัดสรรเงินกำไรเงินดอกเบี้ยไปทำอะไร มันเป็นสิทธิของเราทั้งสิ้น การทำงานในแนวนี้เราปรับความคิดกันว่า กองทุนนี้เป็นของเราจริง ๆ..."

จากที่กล่าวมา การเข้ามา "กองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท" นับเป็นอีกหนึ่งโครงการรัฐ (intervention) ที่เข้าไปในชุมชนหมู่บ้านในรูปของเงินตราที่ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าถึงเงินทุน และจากฐานเดิมทุนทางสังคมของชุมชนอันเป็นระบบความรู้หนึ่งของชุมชน ทำให้ชาวบ้านร่มดแดงสามารถจัดการบริหารจัดการกองทุน การได้มีส่วนร่วมชาวบ้าน

ทั้งหมู่บ้าน ทั้งยังผลให้เกิดความเท่าเทียม เสมอภาค ภายใต้การบริหารจัดการของชาวนา
ทุกครัวเรือนโดยไม่ต้องผ่านระบบผู้แทน

กองทุนหมู่บ้านกับการปฏิสัมพันธ์บริบทชุมชน

กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตราเข้าไปในชุมชนหมู่บ้านด้วยความ
เป็นอิสระในการบริหารจัดการ ประกอบกับการปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชนในกระแสการ
พัฒนาดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 ว่าชาวบ้านสร้างความหลากหลาย กิจกรรมทางเศรษฐกิจ
มากขึ้น ดังเช่น การปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตมากขึ้น การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงหมู การเลี้ยง
วัวเพื่อขายและการไปขายของในตลาดเมืองสงขลา การประกอบกิจการค้าขายในชุมชนหมู่บ้าน
ที่เกิดขึ้นมาก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้าไปในหมู่บ้าน ดังนั้น การเข้าไปของกองทุนหมู่บ้าน
นั้นเกิดการปฏิสัมพันธ์กับฐานเดิมในเชิงการสร้างโอกาสในการประกอบกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจที่เป็นการใช้ทุนเงินตราที่ทำให้ชาวบ้านร้งมดแดงมีช่องทาง มีความอิสระและมีความ
คล่องตัวในการใช้ทุนเงินตราจากการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านมากขึ้น โดยสังเกตเห็นได้จากชาวบ้านมี
การกู้ยืมเงินจากกองทุนไปเพื่อการลงทุนเลี้ยงเป็ด การซื้อขายวัว หมู มาเลี้ยง รวมถึงการซื้อ
อุปกรณ์การขึ้นตาลโตนด เช่น เชือก ฝอง เป็นต้น และในแง่ของการบริหารจัดการที่ชาวบ้านมี
ทุนเดิมอยู่นั้น ดังเช่น การกำหนดการค้ำวงรอบเงินชาวบ้านจะคำนวณระยะเวลาของการค้ำ
เงินกองทุนตามวงรอบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละประเภท ดังเช่น การเลี้ยงเป็ด วงรอบ
ของการค้ำเงินจะประมาณ 55 - 60 วัน ถ้าเป็นเลี้ยงวัวอาจมีวงรอบในการค้ำเงิน 1 ปี หรือถ้า
ไปค้าขายอาจมีวงรอบของการค้ำเงินเป็นระยะเวลา 4 เดือน ทั้งนี้การกำหนดวงรอบของการ
ค้ำเงินนี้ กำหนดขึ้นโดยผ่านมติที่ประชุมกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งการกำหนดแต่ละครั้งที่ประชุมจะ
สามารถทำการตกลงกันได้ เนื่องจากชาวบ้านต่างก็มีความเข้าใจในวงรอบกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจแต่ละประเภทได้ดี ดังนั้น การบริหารจัดการกองทุนดังเห็นได้อย่างชัดเจนข้างต้นจึง
นับได้ว่า **"...เป็นการสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบกันเองได้ และสามารถที่จะมีการ
ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม..."** หรือแม้กระทั่งการเกิดการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบ
ต่าง ๆ ชาวบ้านร้งมดแดงต่างก็มีความเคารพในมติที่ประชุมเป็นหลักว่า **ที่ประชุมมีความ
เห็นชอบร่วมกันเป็นอย่างดีก็ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน** ดังเช่น การกำหนดอัตรา
ดอกเบี้ย โดยระยะเบื้องต้นของการบริหารจัดการนั้น มติที่มาสรุปได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้
ร้อยละ 10 ต่อปี โดยการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้เพงนั้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่า มีการจัด
สรรเงินได้จากอัตราดอกเบี้ยกลับไปเป็นสวัสดิการหมู่บ้านร้อยละ 47 (รายละเอียดปรากฏใน
ภาคผนวก) แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปหนึ่งปี ชาวบ้านมีความต้องการลดอัตราดอกเบี้ย เนื่องจาก
ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าอัตราของหมู่บ้านเองนั้นสูงกว่าคนอื่น ชาวบ้านจึงนำเรื่องเข้าสู่ที่
ประชุมเพื่อพิจารณา ผลการพิจารณาพบว่าที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยให้มีการแก้อัตรา

ดอกเบี้ยย ดังนั้น จึงเกิดปรับอัตราดอกเบี้ยขึ้น การปรับที่เกิดขึ้นเป็นการดำเนินการโดยยึดผลจากมติที่ประชุมเป็นหลัก ตามผลจากการประชุมกองทุนหมู่บ้านเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2545 มติที่ประชุมตรงนั้นเห็นชอบกับเรื่องการลดอัตราดอกเบี้ยเหลือร้อยละ 6 ปีต่อไป

ประธาน : วันนี้เรามาประชุมกันเนื่องจากกองทุนหมู่บ้านจะครบกำหนดหนึ่งปีแล้ว เราต้องมาร่วมกันพิจารณาปรับเปลี่ยน แก้ไข เพิ่มเติม ตรงไหน ก็ลองเสนอมาดู...

ผู้เข้าประชุม : มีอยู่ 3 เรื่อง คือ ระยะเวลาการคืนบางอย่างมันคืนไม่ได้ในหนึ่งปี อย่างเช่น การลงทุนโรงงานน้ำส้ม อย่างเรื่องดอกเบี้ยคิดว่าหมู่บ้านเราแพงกว่าหมู่บ้านอื่น และเรื่องคนค้าประกัน คนละ 500 บาทมันน้อยไป ถ้ากู้ 20,000 บาท ค่าต้อง 4 คนขึ้น หมู่เราน้อย คนมีอยู่ไม่พอค้ากันเอง มันน่าจะต้องเปลี่ยน

ประธาน : อย่างนั้นเรามาพิจารณาทีละเรื่องละครั้ง แล้วผมจะขอมติที่ประชุมทีละเรื่องด้วยการยกมือเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยนะครับ

ผลจากการประชุมมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องอัตราดอกเบี้ยดังที่ได้กล่าวแล้ว พร้อมกันนั้นในการประชุมคราวนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนจำนวนคนค้าต่อวงเงิน และการปรับวงรอบของการคืนเงิน บางกิจกรรม ดังเช่น การลงทุนโรงงานน้ำส้มอาจใช้เวลามากกว่า 1 ปี เห็นได้ว่ากองทุนหมู่บ้านเมื่อเข้าไปในหมู่บ้านไปแล้ว มีปฏิสัมพันธ์กันร่วมชุมชนหมู่บ้าน ทั้งในเชิงการสร้างความคล่องตัวในการประกอบอาชีพทางเศรษฐกิจที่มีความหลากหลาย การบูรณาการเข้ากับระบบการบริหารจัดการ การจัดระเบียบชุมชนและการประชุมประชาคมหมู่บ้านที่มีอยู่เดิม แล้วทำให้กองทุนหมู่บ้านนับได้ว่าเป็น "การไปสร้างโอกาสการเติมเต็มความมั่นคงทางสังคม" ให้กับชุมชนหมู่บ้าน

บทสรุป

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านของ “บ้านรังมดแดง” นี้ เป็นการดำเนินการภายใต้การรวมกลุ่ม และการจัดระเบียบชุมชน ที่เป็นเงื่อนไขเดิมที่เกิดจากกระบวนการสะสมทุนชุมชน ที่มีมาแต่เดิมของชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ดังเห็นได้จากการดำเนินการภายใต้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ที่ใช้มติที่ประชุมในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ชาวบ้านต่างร่วมกันพิจารณาให้ความเห็นชอบที่จากรากฐานเดิมที่มีกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น ก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้าน ทำให้ผลการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านดำเนินการในลักษณะของการตอบสนองต่อชาวบ้านในการสร้างความคล่องตัว ในการนำเงินจากกองทุนหมู่บ้านไปใช้ลงทุนในการในกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ดังเช่น การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงวัว ซื้อมอเตอร์ไซด์ การเปิดร้านค้าขายอยู่ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ จากการร่วมกันพิจารณาการจัดสรรดอกเบี้ย หรือผลประโยชน์ที่

ได้รับจากการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน การจัดสรรดอกเบี้ยยร้อยละ 10 ต่อปี ที่เป็นอัตราดอกเบี้ยที่ค่อนข้างสูง แต่ชาวบ้านรังมดแดงต่างก็ยอมรับ เนื่องจากดอกผลดังกล่าวได้ย้อนกลับไปสู่การสร้างสวัสดิการแก่ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงเอง ดังเช่น การจัดสรรผลประโยชน์ กำไรสุทธิจำนวนร้อยละ 47 เป็นการมอบสวัสดิการให้หมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนสวัสดิการ ศูนย์ส่งเสริมและศูนย์เยาวชน การจัดสรรผลกำไรสุทธิดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ทุนชุมชนที่มีอยู่เดิม ที่ชาวบ้านรังมดแดงมีทุนชุมชนที่เน้นในด้านการสร้างสวัสดิการและการสร้างความมั่นคงให้กับคนชุมชนหมู่บ้านเอง (พิจารณาการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านในภาคผนวกประกอบ)

ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนและปัญหาอุปสรรค

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเบื้องต้น สรุปความคิดเห็นเบื้องต้นได้ดังนี้

1. การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ชาวบ้านมีความเห็นว่าเป็นกองทุนที่เข้ามา “เต็มเต็ม” การประกอบอาชีพของชาวบ้าน โดยชาวบ้านสามารถนำเงินดังกล่าวไปหมุนเวียน และสำหรับเงื่อนไขที่ชาวบ้านเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาในชุมชนนี้ค่อนข้างประสบความสำเร็จและนับว่าเป็นการทำให้ชาวบ้านมีความเข้มแข็ง ก็คือ ชาวบ้านได้มีการจัดระเบียบชุมชน และมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการเงินกองทุนอื่น ๆ และการรวมตัวกันเป็นองค์กรต่าง ๆ มาแล้ว และเมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามา ชาวบ้านจึงสามารถบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์จากโครงการ กข. คจ. กองทุนปุย กองทุนเพื่อการเกษตร โครงการเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อกระตุ้นผลผลิตการเกษตร และจากการที่คณะกรรมการบริหาร กองทุน กำหนดดอกเบี้ยที่ร้อยละ 10 นั้น มีผลดีและผลเสียคือ ผลดีดอกเบี้ยที่ได้มีการกำหนดไว้สูงนั้น มีชาวบ้านส่วนหนึ่งยอมรับ เนื่องจากมีการปันผลคืนให้แก่ สวัสดิการหมู่บ้าน ร้อยละ 47 ใน 3 ส่วนคือ 1) กองทุนสวัสดิการ 2) ศูนย์ส่งเสริมราษฎร และ 3) ศูนย์เยาวชน แต่ชาวบ้านบางส่วนมีความคิดเห็นแตกต่างคือเป็นดอกเบี้ยที่กำหนดไว้สูงเกินไป โดยชาวบ้านหลายคนทราบว่าบางหมู่บ้านกำหนดไว้ร้อยละ 5 เป็นอัตรา ดอกเบี้ยที่ชาวบ้านเห็นว่ามีเหมาะสม ดังนั้นชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นจึงมากู้เงินกองทุนหมู่บ้านจนหมดวงเงิน แต่หมู่บ้านรังมดแดง ยังมีเงินเหลืออยู่ ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าถ้าดอกเบี้ยน้อยกว่าน่าจะมีคนกู้มากขึ้น

2. ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านมองว่าจำนวนเงินที่ให้กู้กับระยะเวลาคืนเงิน 1 ปีนั้น เป็นข้อจำกัดของการนำเอาเงินมาใช้ เนื่องจากบางกิจกรรมไม่สามารถคืนเงินได้ใน 1 ปี ดังเช่น การเลี้ยงวัว ต้องใช้เวลานานมากกว่า 1

ปี จึงจะขายวัวหรือลูกวัวมาคืนกองทุนได้ และในบ้านรังมดแดงเป็นหมู่บ้านที่มีการแปรรูปผลผลิต ดังเช่น การนำน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด และแปรรูปปลาชิงฉัง ซึ่งกลุ่มชาวบ้านแปรรูปผลผลิตได้กำลังพยายามพิจารณาการกู้เงินเพื่อมาสร้างกิจกรรมการแปรรูปให้ได้ผลผลิตทางเกษตรในเชิงการสร้างรายได้ และนอกจากนี้ ปัญหาอุปสรรคชาวบ้านให้ความคิดจากการสัมภาษณ์ ก็คือ การยังไม่สามารถสร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพเพื่อนำเงินกองทุนไปสร้างผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตทางการเกษตรให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งจากสภาพปัญหาดังกล่าว กรรมการบริหารกองทุนหมู่บ้านได้พยายามแสวงหาช่องทางของการดำเนินการดังกล่าว ด้วยการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

ภาคผนวก

กลุ่มและโครงการต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่ปี 2534 จนถึงปัจจุบัน

1) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศ.ส.บ.ช.) (พ.ศ. 2534) รัฐโดยกระทรวงสาธารณสุข ได้มีนโยบายตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและเป็นแหล่งที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบสาธารณสุข ดังเช่น จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) เป็นโครงการของรัฐที่มีเป้าหมายให้ชาวบ้านมีการเก็บข้อมูลตนเอง

2) โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (โครงการ กข.คจ.) (พ.ศ. 2538) เป็นโครงการในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โครงการนี้มีเป้าหมายให้ชาวบ้านสามารถยืมเงินของโครงการ ฯ นี้ไปสนับสนุนการประกอบอาชีพโดยไม่มีดอกเบี้ย เป็นจำนวนเงิน 280,000 บาท ในจุดเริ่มต้นมีการประชุมเสวนาปรึกษาหารือกันภายใต้คณะกรรมการหมู่บ้านแต่ภายหลังได้มีการประชุมแล้ว ชาวบ้านรังมดแดงมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทำหน้าที่ 1 ชุด มีคณะกรรมการทั้งหมด 8 คน มีนายเจริญ โชติช่วงเป็นประธาน โดยดำเนินการโครงการ กข. คจ. มีขั้นตอนในการดำเนินงานและการคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมายดังนี้

1. การคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมาย
2. การคัดเลือกครัวเรือนยากจนเป้าหมายและการจัดทำบัญชีครัวเรือนยากจนเป้าหมาย
3. การฝึกอบรมเตรียมความพร้อมองค์กร / ประชาชน
4. การรับเงินทุนของหมู่บ้าน
5. การพิจารณาอนุมัติโครงการที่ครัวเรือนและการอนุมัติเงินยืม
6. การทำสัญญายืมเงินของครัวเรือน
7. การจ่ายเงินให้ครัวเรือนที่ได้รับอนุมัติให้ยืมเงิน
8. การรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ กข. คจ. ของคณะกรรมการหมู่บ้านและการจัดทำเอกสารบัญชี 4 เล่ม คณะกรรมการหมู่บ้านต้องรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ กข. คจ.
9. การรับคืนเงินยืมจากครัวเรือน
10. การหมุนเวียนการยืมให้กับครัวเรือนในครั้งต่อไป
11. การติดตาม กำกับ ดูแล และสนับสนุนครัวเรือนที่ยืมเงินไปประกอบอาชีพ
12. การประชาสัมพันธ์โครงการ กข. คจ.
13. การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
14. การผลักดันให้ครัวเรือน กข. คจ. ตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
15. การสนับสนุนให้ครัวเรือนได้รับการพัฒนาให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

จากขั้นตอนในการดำเนินงานที่เป็นผลมาจากการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านผู้เข้าร่วมประชุมได้ข้อสรุปที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน โดยการพิจารณาอนุมัติโครงการ และเงินยืมของคณะกรรมการหมู่บ้านดังนี้

1. พิจารณาคร่าวเรือนยากจนจากเกณฑ์ จปฐ.
2. อาชีพที่ผู้กู้ยืมมีความเหมาะสมและถนัด
3. ระยะเวลาที่ใช้คืน โดยพิจารณาจากสิ้นไปหายาว
4. สามารถสร้างงานได้และใช้คืนได้
5. ตอบสนองต่อบริบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
6. ไม่ทำโครงการในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล
7. การทำโครงการเสนอ ต้องนำเสนอข้อมูล ดังเช่น ต้นทุน ผลกำไร ต่อวัน/เดือน/ปี

โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้จัดทำแบบฟอร์มเพื่อให้ชาวบ้านได้ยื่นกู้เงินจากโครงการ ซึ่งในการดำเนินการ โครงการ กข. คจ. นี้ในตอนแรก บ้านวังมดแดงได้ประสบกับปัญหาจากการไม่มีคนกู้ยืม เนื่องจากการกู้ยืมจากโครงการนี้ชาวบ้านจะถูกเรียกว่า “**เป็นผู้ที่ยากจน**” แต่อย่างไรก็ตามจากการสร้างความเข้าใจโดยใช้การประชุมเสวนาในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน ผลจากการดำเนินการในระยะต่อมาพบว่า มีชาวบ้านขอยื่นแบบฟอร์มเพื่อยืมเงินเป็นจำนวน 30 รายเพื่อนำไปเสริมการประกอบอาชีพ 6 ประเภทคือ

1. เลี้ยงวัวขุน	4	ราย
2. เลี้ยงหมู	3	ราย
3. ทำนา	17	ราย
4. เลี้ยงเป็ด	1	ราย
5. ค้าขาย	4	ราย
6. ซักรีดไถนา	1	ราย

โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้พิจารณาร่วมกับชาวบ้านได้กำหนดเกณฑ์และพิจารณาความเป็นไปได้ร่วมกัน และทำความเข้าใจและอนุมัติเงินกู้เพื่อการประกอบอาชีพตามโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนดังนี้

เลี้ยงวัวขุน ให้เลี้ยงได้ครัวเรือนละ 1 ตัว งบประมาณที่ได้ประมาณ 7,000 บาท

เลี้ยงหมู ให้พิจารณาข้อเท็จจริง

- 2.1 ค่าโรงเรือนและอุปกรณ์
- 2.2 ค่าลูกหมู
- 2.3 ค่าอาหารและวัคซีน

ทำนา ให้พิจารณาข้อเท็จจริง

- 3.1 ค่าไถ ไร่ละ 300 บาท
- 3.2 ค่าน้ำมัน ไร่ละ 40 บาท
- 3.3 ค่าเก็บเกี่ยว ไร่ละ 500 บาท
- 3.4 ค่าปุ๋ย ไร่ละ 330 บาท
- 3.5 ค่าเมล็ดพันธุ์ ไร่ละ 70 บาท

เลี้ยงเป็ดเนื้อ ให้พิจารณารายละเอียดคือ

- 4.1 ค่าลูกพันธุ์ ตัวละ 28 บาท
- 4.2 ค่าอาหารและยา ตัวละ 52 บาท

ค้าขาย ให้กู้ได้ไม่เกิน 10,000 บาท

ซื้อรถไถนา ให้กู้ได้ไม่เกิน 10,000 บาท

สำหรับการกำหนดค่างาน ที่ประชุมได้ร่วมกันพิจารณากำหนดระยะเวลาครบสัญญาและระยะเวลาผ่อนชำระดังนี้

1. เลี้ยงวัวขุน กำหนดผ่อนชำระ 2 งวด เมื่อครบ 1 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50 และครบ 2 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50
2. เลี้ยงหมู กำหนดผ่อนชำระ 6 งวด หรือเมื่อขายหมูทุก ๆ รุ่น งวดละ 16.7 %
3. ทำนา กำหนดผ่อนชำระ 2 งวด เมื่อครบ 1 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50 และครบ 2 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50
4. เลี้ยงเป็ด กำหนดผ่อนชำระ 6 งวด หรือเมื่อขายเป็ดทุก ๆ รุ่น งวดละ 16.7 %
5. ค้าขาย กำหนดผ่อนชำระ 4 งวด งวดละ 25 % เมื่อครบ 6 เดือน 12 เดือน 18 เดือน และ 24 เดือน
6. ซื้อรถไถนา กำหนดผ่อนชำระ 2 งวด เมื่อครบ 1 ปี 50 % 2 ปี 50 %

การดำเนินงานให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินจากโครงการ กข. คจ. ได้ดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบันผลการดำเนินงานก็คือ มีการผ่อนชำระตรงตามกำหนดของมติที่ประชุมของคณะกรรมการ และมีผลสืบเนื่องก็คือมีการดำเนินการให้กู้ยืมอย่างต่อเนื่อง

3) ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน (พ.ศ. 2539) เป็นศูนย์ที่เกิดขึ้นมาจากการที่บ้านวังมดแดงได้รับการจัดสรรเงินงบประมาณจากกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เป็นจำนวนเงิน 12,500 บาท จากจุดเริ่มต้นเงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรนี้ ชาวบ้านวังมดแดงได้ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และได้คณะกรรมการชุดหนึ่งจำนวน 15 คน ขึ้นมาทำหน้าที่โดย มีหน้าที่ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ 75 ปีขึ้นไปรายละ 300 บาทต่อปี

ผู้เสียชีวิตรายละ 2,000 บาท และให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดป่าขวางชั้นประถมปีที่ 1 – 6 จำนวน 6 ทุน ทุนละ 300 บาททุกปี การดำเนินกิจกรรมของศูนย์ ฯ นี้ ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดังกล่าวและต่อมา การได้มาซึ่งงบประมาณนั้นได้มาจากการบริจาคจากคนในชุมชนหมู่บ้าน ได้รับการจัดสรรจากดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้าน และการจัดสรรจากกองทุนเพื่อการเกษตร

4) **กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (ก่อนปี พ.ศ. 2540)** เป็นกลุ่มที่มีจุดเริ่มต้นมาจากแม่บ้านของเกษตรกรที่มีความคิดรวมกลุ่มกันเพื่อแปรรูปผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่น อันได้แก่ กล้วยอบเนย ข้าวซ้อมมือ ขนמדอกจอก ต่อมาเมื่อมีโครงการของรัฐที่ใช้ชื่อว่า “โครงการภายใต้มาตรการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐเพื่อยกระดับเศรษฐกิจ” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โครงการมียาชาว่า” เป็นโครงการที่รัฐ โดยกรมการปกครองได้จัดสรรให้กับสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พร้อมทั้งให้หน่วยงานทั้งสองโดยจัดสรรต่อให้แก่ทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละไม่เกิน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) โดยให้คณะกรรมการหมู่บ้านเสนอโครงการ เป้าหมายของโครงการนั้นเน้นที่การจ้างแรงงาน การสนับสนุนให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สร้างเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ดังเช่น การก่อสร้างซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาแหล่งน้ำกินน้ำใช้และการเกษตร ป้องกันหรือบรรเทาสาธารณภัย ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างเสริมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ พัฒนาคุณภาพชีวิต และจากโครงการของรัฐที่มีการจัดสรรให้ดังกล่าว ชาวบ้านวังมดแดงภายใต้การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและการมีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอยู่แล้ว จึงทำให้ชาวบ้านวังมดแดงร่วมกันช่วยคิดและมีการนำเสนอในที่ประชุมจัดตั้งกลุ่ม “แปรรูปผลผลิตการเกษตร” ขึ้น เพื่อเป็นการรองรับนโยบายดังกล่าว

5) **กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร (พ.ศ. 2540)** เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นภายใต้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยเป้าหมายเบื้องต้นนั้นเป็นการรวมกลุ่มเพื่อเป็นการสร้างงานและแก้ปัญหาผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ด้วยการนำผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่นมาแปรรูป รวมทั้งเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐ การดำเนินการของกลุ่มองค์กรนี้จะทำภายใต้คณะกรรมการกลุ่มที่มีจำนวน 8 คน ที่เป็นแม่บ้านของเกษตรกรวังมดแดง โดยทุนงบประมาณเบื้องต้นนั้น ได้รับการจัดสรรจากรัฐภายใต้โครงการมาตรการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (โครงการมียาชาว่า) ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลของวังมดแดง จำนวนเงิน 17,142 บาท โดยเป้าหมายของการดำเนินการก็คือ สนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพรวมทั้งมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างผลผลิต และจากการรวมกลุ่มนี้ ต่อมาภายหลังมีนโยบายของรัฐโดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้การสนับสนุนโดยมีการวิจัยการทำน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด โดยงบวิจัยที่กระทรวง ฯ ให้เป็นจำนวนเงิน 400,000 บาท (สี่แสนบาทถ้วน) เพื่อการดำเนินการรวมถึงการก่อสร้างสถานที่ดำเนินการผลิต เพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดโครงการ

มียาชาว่า การรับรองมาตรฐานการผลิตขององค์การอาหารและยา (อย.) ซึ่งต่อมากลุ่มที่ได้มีการปรับบทบาทและหน้าที่เป็นกองทุนแปรรูปผลผลิตเกษตรกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดงแดงขึ้น ในปี พ.ศ. 2545 ขณะอยู่ในการดำเนินการในเชิงอุตสาหกรรมชุมชน

6) **กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (พ.ศ. 2541) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต** จัดตั้งขึ้นในปี 2541 สืบเนื่องมาจากการรวมตัวของแม่บ้านในการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปอาหาร เป็นการนำผลกำไรจากการขายผลิตภัณฑ์มาปันผลคืนสมาชิกในกลุ่มทุกเดือน จึงได้มีการร่วมกันคิดว่าเราน่าจะมีการออมทรัพย์ทุกเดือน โดยให้ฝากได้ตั้งแต่ 10 บาทขึ้นไป (หุ้นละ 10 บาท) โดยครั้งแรกมีสมาชิกก่อตั้งในหมู่บ้าน 78 คน มูลค่าหุ้น 721 หุ้น และมีสมาชิกสืบทอดมาเป็น 149 คน จากเกือบทุกหมู่บ้าน ปัจจุบัน ได้เกิดกองทุนหมู่บ้านขึ้นทุกหมู่บ้าน จำนวนสมาชิกคงเหลือเพียง 59 คน มีเงินทั้งหมด 116,625 บาท

7) **ธนาคารหมู่บ้าน (พ.ศ. 2541)** เป็นการจัดตั้งขึ้นภายใต้นโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยแนวทางการดำเนินงานนั้นรับสมาชิกครัวเรือนละ 1 ราย และให้สมาชิกซื้อหุ้น ๆ ละ 50 บาท และซื้อได้ไม่เกิน 1 ใน 5 ของหุ้นทั้งหมด ในการดำเนินงานนั้น ให้สมาชิกได้มีโอกาสกู้ยืมเงินเพื่อการเกษตร

8) **กองทุนสวัสดิการหมู่บ้าน (พ.ศ. 2542)** จุดเริ่มต้นของกองทุนสวัสดิการหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชาวบ้านวังมดแดงมีความเห็นว่า ในหมู่ 3 บ้านวังมดแดง มีกลุ่มเกิดขึ้นหลายกลุ่ม (ข้อมูลจากบันทึกการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2542) ดังเช่น กลุ่มเกษตรกรประจำตำบล กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านวังมดแดง กลุ่มกองทุนปุ๋ย กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร ศูนย์ส่งเสริมวิสาหกิจประจำหมู่บ้าน ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ประกอบกับที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านในปัจจุบันได้กลายเป็นศูนย์ประสานงาน ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิตการเกษตร ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดประชุม และเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์หรือการดำเนินการของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านวังมดแดงเป็นไปอย่างมีระบบแบบแผนและเป็นการยกฐานะของการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ประชุมจึงได้มีการพิจารณาว่าการมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการหมู่บ้านขึ้น เพื่อรับบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อดำเนินการต่าง ๆ โดยกิจกรรมหลักของกองทุนสวัสดิการก็คือการให้บริการอุปกรณ์การจักเลียง เครื่องมือ เครื่องใช้ ให้แก่สมาชิก และเป็นการบำรุงสาธารณสุขประโยชน์ นอกจากนี้ต่อมาภายหลังกองทุนสวัสดิการหมู่บ้านยังให้บริการเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวแก่ประชาชนในหมู่บ้านด้วย พร้อมกันนี้ที่ประชุมยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุน โดยมีนายอุดม ทักขระ เป็นประธาน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อมีคณะกรรมการประจำกองทุนสวัสดิการแล้ว หน้าที่ ภารกิจหลักของกองทุนนี้ มีดังนี้

1. บำรุงรักษาที่ทำการของหมู่บ้าน และซ่อมแซมเครื่องใช้สอยประจำศูนย์ข้อมูล

2. บำรุงรักษา ปรับปรุงซ่อมแซมสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน
3. จัดหาของใช้ที่จำเป็นไว้ใช้ภายในหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไปตามมติของคณะกรรมการ ฯ

4. จ่ายค่าน้ำ – ไฟ และรับรองแขกที่มาเยือนตามมติของคณะกรรมการ
5. จัดงานประเพณีต่าง ๆ

โดยในการบริหารจัดการและการจัดหาเงินทุนนั้น มีการดำเนินการโดยการประชาสัมพันธ์ ขอรับบริจาค โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการบริจาคแต่ละคราว ขอรับเงินปันผลจากกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการจัดตั้งขึ้น ดังเช่นในเวลาต่อมาได้รับเงินจัดสรรจากกองทุนหมู่บ้านและเงินจัดสรรจากเงินกองทุนเพื่อการเกษตร

9) **ศูนย์เยาวชนหมู่ที่ 3 รังมดแดง** เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มของลูกหลานของชาวบ้านรังมดแดง เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ลูกหลานของชาวบ้านรังมดแดงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ ประสพการณ์ มีความสามารถในการผลิต บริหาร จัดการ สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกิจกรรมและร่วมตระหนักถึงการอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในกลุ่มของเยาวชนนี้มีจำนวนสมาชิก 22 คน และมีที่ปรึกษาเป็นชาวบ้านรังมดแดง โดยงบประมาณการดำเนินงานนี้ได้รับการจัดสรรจากกองทุนเพื่อการเกษตรและกองทุนหมู่บ้านละล้านบาท

10) **กองทุนปุ๋ย (พ.ศ. 2542)** จุดเริ่มต้นของกองทุนเกิดขึ้นภายใต้การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2542 โดยที่ประชุมได้มีการเสนอแนวคิดในการรวมกลุ่มว่า เนื่องจากชาวบ้านรังมดแดงส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา และปุ๋ยเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในช่วงปีที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือผลผลิตราคาตกต่ำ ชาวบ้านรังมดแดงมีความเดือดร้อนในการหาเงินมาซื้อปุ๋ย ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการรวมกลุ่มกันภายใต้ชื่อ “กองทุนปุ๋ย” เพื่อเป็นการสร้างพลังต่อรองทั้งในด้านการจำหน่ายผลผลิต และซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อเพิ่มผลผลิต และเพื่อเป็นการสนองตอบต่อนโยบายในการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่รัฐมุ่งสนับสนุนให้ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน จากมติที่ประชุมดังกล่าวชาวบ้านรังมดแดงจึงเห็นชอบร่วมกันในการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนปุ๋ยขึ้น โดยมีนายอุดม ทักษะ ผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นเป็นประธานกลุ่ม ฯ ซึ่งในการดำเนินการนั้น ชาวบ้านต้องการรวมกลุ่มกันจัดซื้อเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองในการซื้อปุ๋ยเป็นคราวละมาก ๆ และผลกำไรที่เกิดขึ้นจากการซื้อขายปุ๋ย กองทุนจะจัดไว้เป็นทุนในการจัดซื้อครั้งต่อไป สำหรับการดำเนินการเพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมกันนั้น ชาวบ้านได้มีการลงหุ้นกัน หุ้นละ 100 บาท เพื่อเป็นกองทุนสำรองในการจัดซื้อสำหรับการดำเนินการชาวบ้านที่ต้องการซื้อปุ๋ยนั้นต้องมาแจ้งความจำนงค์ที่กองทุนปุ๋ย เพื่อรวบรวมจำนวนไว้ เพื่อซื้อปุ๋ยคราวละเป็นจำนวนมาก

จากการดำเนินการเรื่อยมา ในช่วงปี พ.ศ. 2544 (ข้อมูลจากบันทึกการประชุม คณะกรรมการหมู่บ้าน ครั้งที่ 1/2544 วันที่ 8 พฤษภาคม 2544) ได้มีโครงการของรัฐ คือ โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านละ 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) การพิจารณาการดำเนินการเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว หมู่ 3, 5, 6, 7 ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าและบริการ ตำบลรำแดง โดยมีการดำเนินการ กำหนด กฎ ระเบียบ ข้อบังคับการสมัครดังนี้

1. กำหนดราคาหุ้น หุ้นละ 50 บาท สมาชิก 1 รายถือหุ้นได้ไม่เกิน 1 ใน 5 ของราคาหุ้นทั้งหมด
2. สมาชิกต้องมาจาก 4 หมู่บ้าน
3. คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก 10 คน แล้วมาจากการเลือกตั้งของคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ละ 2 คน
4. วาระของคณะกรรมการมีกำหนด 2 ปี

และต่อมาภายหลังกองทุนปุ๋ยและการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าและบริการได้มีการดำเนินการร่วมกันภายใต้การจัดตั้งกองทุนใหม่ขึ้นมา ชื่อว่า “กองทุนเพื่อการเกษตร” (พ.ศ. 2544) (ข้อมูลจากบันทึกการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2544) เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้ประชาชนมีการรวมตัวรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองต่าง ๆ ทั้งในด้านการจัดซื้อและการจำหน่ายผลผลิต โดยรัฐจัดสรรเงินตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) โดยเป้าหมายของการดำเนินการ ก็คือ การมีเงินทุนหมุนเวียนให้เกษตรกรกู้ยืมประกอบอาชีพการเกษตร โดยเฉพาะให้เกษตรกรกู้ยืมปุ๋ยแล้วจ่ายเงินคืนภายใน 8 เดือน โดยไม่มีดอกเบี้ย โดยการดำเนินการดังกล่าวที่ประชุมมีมติให้คณะกรรมการฯ 1 ชุด ขึ้นมาบริหารจัดการ และกองทุนนี้มี น.ส.อนงค์ ธรรมศิริรัตน์ เป็นประธาน มีคณะกรรมการทั้งหมด 9 คนรวมประธาน กองทุนนี้มีกำหนดการจ่ายเงินคืนองค์การบริหารส่วนตำบล 3 งวด คือ งวดแรกในปี พ.ศ. 2547 จำนวนเงิน 10,000 บาท งวดที่ 2 ในปี พ.ศ. 2548 จำนวนเงิน 20,000 บาท และงวดที่ 3 ในปี พ.ศ. 2549 จำนวนเงิน 70,000 บาท และการดำเนินการของกองทุนเพื่อการเกษตรดังกล่าว ชาวบ้านได้ทำการยืมปุ๋ยจากกองทุนไปใช้กันแล้วมีกำหนดของการใช้คืนหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว

11) กองทุนหมู่บ้าน (พ.ศ. 2544) เป็นการดำเนินการภายใต้นโยบายของรัฐ โดยสำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จากชาวบ้านร่วมแสดงสนองต่อนโยบายของรัฐ โดยได้มีการประชุมเพื่อเลือกคณะกรรมการ พร้อมทั้งกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท (ข้อมูลจากบันทึกการจัดเวทีเพื่อเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2544 ณ ศูนย์เทคโนโลยีการเกษตร) ผลจากการประชุม (รายละเอียดปรากฏในเอกสารแนบ) มีดังนี้

1. คณะกรรมการการบริหารกองทุนมีจำนวน 9 คน เป็นชาย 4 คน เป็นหญิง 5 คน
2. ที่ปรึกษามีจำนวน 8 คน
3. ผู้มีอำนาจ เบิก – ถอนเงิน มี 3 คน
4. สถานภาพคณะกรรมการมีวาระ 1 ปี เมื่อครบ 1 ปี จัปลากออกครั้งหนึ่ง และสามารถรับเลือกเข้าดำรงตำแหน่งได้อีกไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน และวาระการดำรงตำแหน่ง วาระละ 2 ปี

สำหรับแนวคิดในการบริหารจัดการกองทุน ฯ นั้นมีดังนี้

1. แหล่งที่มาของกองทุน มี 3 แหล่ง คือ เงินที่ได้รับจากกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ดอกผลที่เกิดจากกองทุน และเงินฝากสัจจะ นอกจากนี้ภายใต้การดำเนินการของ กองทุนมีกองทุนเงินฝากสัจจะ โดยสมาชิกทุกคนต้องส่งเงินฝากสัจจะทุก ๆ เดือน เดือนละเท่า ๆ กัน ไม่ต่ำกว่า 50 บาท แต่ไม่เกิน 1 ใน 5 ของทุน หรือ 2,500 บาททุกเดือน และแหล่งของกองทุน ยังได้จากการสมัครเป็นสมาชิกแรกเข้า ค่าสมัคร 30 บาท โดยการดำเนินการทุกอย่างทั้งในการ ยื่นการสมัคร การฝาก การขอกู้ ให้ดำเนินการในวันที่ 5 ของทุกเดือน เวลา 13.00 – 15.00 น. ณ ศูนย์ข้อมูล หมู่ที่ 3 รังมดแดง

2. กิจกรรมในการกู้ยืม อัตราดอกเบี้ย ระยะเวลาชำระคืน ข้อกำหนด เงื่อนไข

– กู้เงินเพื่อลงทุนในกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน วงเงิน 20,000 บาท ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 10 สมาชิกค่า 4 คน

– เลี้ยงวัวพันธุ์พื้นเมือง เพาะเห็ด ทำน้ำตาลโตนด หัตถกรรมในครัวเรือน วงเงิน 10,000 บาท ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 10 สมาชิกค่า 2 คน

– เลี้ยงสัตว์ปีก ค้าขาย เลี้ยงสัตว์น้ำ เพาะกล้วยไม้ ซื้เครื่องมือเกษตร เครื่องมือช่าง เลี้ยงหมู 20,000 บาท ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 10 สมาชิกค่า 4 คน

โดยในแต่ละกิจกรรมผ่อนชำระเงินกู้พร้อมดอกเบี้ย 6 เดือนต่อครั้ง ในกรณีที่มีการ กู้เงินเกิน 20,000 บาท จะพิจารณาโดยการนำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการกองทุนแล้วให้สมาชิก ลงคะแนนเสียงอนุมัติ

3. ขั้นตอนการกู้และอนุมัติเงินกู้

- ยื่นคำขอกู้ทุกวันที่ 5 ของทุกเดือน เวลา 13.00 – 15.00 น.
- คณะกรรมการประชุมพิจารณาอนุมัติทุกวันที่ 10 ของทุกเดือน เวลา 13.00 – 15.00 น.
- กู้ไม่เกิน 20,000 บาท คณะกรรมการมีอำนาจอนุมัติ

– กู้เกิน 20,000 บาท แต่ไม่เกิน 50,000 บาท ที่ประชุมสมาชิกทั้งหมด ต้องมีมติเกินครึ่งของจำนวนสมาชิก

– กู้ฉุกเฉิน 3,000 บาท ไม่ต้องมีผู้ค้ำ

หลักค้ำประกันเงินกู้

– ใช้สมาชิกเป็นผู้ค้ำประกันเท่านั้น
– สมาชิก 1 คน สามารถค้ำประกันผู้กู้ได้ 4 คน รวมทั้งตนเอง (กู้ 20,000 บาท ใช้ผู้ค้ำ 3 คน กู้ 50,000 บาท ใช้ผู้ค้ำ 9 คน)

อัตราดอกเบี้ย – ค่าปรับ - ระยะเวลาการกู้

– ดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี หรือร้อยละ 83 สตางค์ต่อเดือน
– หากพ้นกำหนดสัญญาและก่อนมีกำหนดวันยื่นฟ้อง กองทุน ฯ จะปรับวันละ 50 สตางค์ใน 100 บาท หรือร้อยละ 0.50 ต่อวัน
– ระยะเวลาการกู้ไม่เกิน 1 ปี

4. จะนำดอกผลไปใช้

คณะกรรมการการบริหารกองทุนให้แบ่งดอกผลที่เกิดจากกองทุนเป็น 5 ส่วน

ส่วนแรก - 47 % มอบให้เป็นสวัสดิการในหมู่บ้าน

– กองทุนสวัสดิการ : บริการให้ยืมวัสดุอุปกรณ์ ค่าน้ำ – ไฟฟ้า
สาธารณูปโภค

– ศูนย์สงเคราะห์ : คนชรา ทุนการศึกษา ผู้พิการ งานศพ ช่วยเหลือผู้เดือดร้อนกรณีฉุกเฉิน

– ศูนย์เยาวชน : กิจกรรมเยาวชน อบรมอุปกรณ์กีฬา จัดการแข่งขันกีฬา

ส่วนที่ 2 - 10 % ค่าดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุน ฯ

ส่วนที่ 3 - 10 % ปันผลให้สมาชิก

ส่วนที่ 4 - 13 % คืนปันผลให้แก่สมาชิกผู้กู้

ส่วนที่ 5 - 20 % สมทบกองทุน ฯ

ผลการดำเนินงานของกองทุน (ณวันที่ 10 กรกฎาคม 2545)

1.จำนวนผู้กู้ ไม่เกิน 20,000 บาท จำนวน 15 ราย

2.จำนวนผู้กู้ 50,000 บาท จำนวน 5 ราย คือ

1) นางโลม ขยายฟาร์มเลี้ยงเป็ดเทศ

2) นางเลียนห้อง ซื้รถตุ๊กตุ๊กให้เช่า

3) นายอ้น	ชื่ออุปกรณ์การรับเหมาก่อสร้าง
4) นายสุทธิ	เลียงว้าวขุน
5) นางสาวลักษณ	เลียงว้าวขุน
3. ยอดเงินฝากสัจจะ	48,073.21 บาท
4. ยอดเงินกองทุนคงเหลือ	440,335.21 บาท

ข้อมูลตาลโตนด

ตาลโตนด ปลูกกระจายในทุกอำเภอ แหล่งปลูกที่สำคัญ 6 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอสิงหนคร ระโนด สิงหนคร กระแสสินธุ์ รัตภูมิ และควนเนียง ประมาณ 3,964,460 ต้น เกษตรกรประกอบอาชีพตาลโตนด ประมาณ 2,950 ราย และผลิตภัณฑ์ตาลโตนด อาทิ

การทำน้ำผึ้งตาลโตนด	จำนวน 747 ราย
น้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด	จำนวน 662 ราย
น้ำตาลสด	จำนวน 194 ราย
เก็บลอนตาลสดเพื่อจำหน่าย	จำนวน 1,308 ราย

นอกจากนี้ยังสามารถสร้างงานให้กับผู้เกี่ยวข้องอีกเป็นจำนวนมาก เช่น

- กลุ่มแม่บ้านแปรรูปน้ำผึ้งแว่น
- กลุ่มแปรรูปลอนตาลโตนด
- กลุ่มแปรรูปจาวตาล
- กลุ่มผลิตขนมพื้นเมือง
- กลุ่มแปรรูปไม้ตาลโตนดเพื่อทำเฟอร์นิเจอร์

ตาลโตนด

เริ่มให้ผลผลิตเมื่ออายุประมาณ 12 – 15 ปี สามารถคาน้ำตาลโตนดได้ทั้งต้น ตัวผู้ และตัวเมีย ต้นตัวผู้จะให้น้ำตาลและความเข้มข้นน้อยกว่าต้นตัวเมีย โดยเฉลี่ยตาลโตนดจะได้น้ำตาลสด ประมาณ 10 – 20 ลิตร/วัน ฤดูกาลทำน้ำตาลโตนด ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม ของทุกปี น้ำตาลสด จำนวน 8 – 9 ส่วน เคี่ยวเป็นน้ำผึ้งตาลโตนดได้ 1 ส่วน ราคาจำหน่ายในปี 2544 ราคาสูงสุด 850 บาท/ปี๊บ ราคาโดยเฉลี่ย 600 – 800 บาท/ปี๊บ

ผลตาลโตนด

จะเกาะติดอยู่บนทะลายตาล ในหนึ่งทะลายจะมีผล ประมาณ 7 – 15 ผล ใน 1 ผล จำนวน 1 – 3 เมล็ด

ตาลโตนด

ในจังหวัดสงขลา เท่าที่ทราบมี 2 สายพันธุ์

- ตาลโตนดข้าว ผลสีเหลืองดำ ผลขนาดเล็ก เนื้อมีรสหวานเข้ม จำนวนผล/ทะลาย ประมาณ 10 – 15 ผล
- ตาลโตนดกา ผลมีสีม่วงดำ – ดำ ผลมีขนาดใหญ่กว่า ตาลโตนดข้าว จำนวนผล/ทะลาย ประมาณ 8 – 13 ผล ลอนตาลมีขนาดใหญ่ ความหวานจะน้อยกว่าลูกตาลโตนดข้าว

การทำน้ำตาลโตนด

เกษตรกร 1 คน จะขึ้นตาลโตนดได้ประมาณ 30 – 40 ต้น/วัน ขึ้นปาดตาลโตนดวันละ 2 ครั้ง

จาวตาล

ได้จากเพาะผลตาลสุก เพาะให้งอกแล้วผ่า จะได้จาวตาล 1 จาว/เมล็ด นำมาเชื่อมจำหน่ายกิโลกรัมละ 50 – 60 บาท

ลอนตาล

เกษตรกรจะเก็บผลตาลที่มีอายุเพาะเหมาะเพื่อเจาะลอนตาลภายใน เพื่อจำหน่ายลอนตาลสด โดยบรรจุถัง จำนวน 8 – 12 ลอน/ถัง หรือ หนักประมาณ 750 – 850 กรัม ราคาจำหน่าย 6.50 – 17 บาท/ถัง ราคาปัจจุบัน 12 บาท/ถัง

เมล็ดตาลสุก

เกษตรกรในแหล่งตาลโตนด จะนำผลตาลสุกนำมาตากแดด แล้วแกะเปลือกแปรรูปเป็นจาวตาลเชื่อม เพื่อจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น ส่วนหนึ่งจะส่งไปจำหน่ายจังหวัดเพชรบุรี จำนวนนับล้าน ๆ เมล็ด ลูกตาลสุก สามารถนำมาทำเป็นสึผสมอาหาร ซึ่งมีดีเหลือสดใส และกลิ่นหอม

น้ำตาลสด

เป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของตาลโตนด สามารถใช้ประโยชน์หลายลักษณะ อาทิ

- น้ำตาลสดพร้อมดื่ม
- น้ำส้มตาลโตนดหมัก
- สุราพื้นบ้าน
- กระแช่ (หวาก)
- น้ำผึ้งตาลโตนด สามารถแปรรูปได้หลายรูปแบบ อาทิ
  - น้ำผึ้งแวนใหญ่
  - น้ำผึ้งแวนเล็ก
  - น้ำผึ้งผง (สำหรับชงกาแฟ)
  - น้ำผึ้งปึก (ส่งน้ำจำหน่ายมาเลเซียเป็นส่วนใหญ่)
  - น้ำผึ้งนม
  - ส่วนประกอบของอาหารพื้นบ้าน

ใบตาลโตนด สามารถใช้มุงหลังคาโรงเรือน และคอกสัตว์ได้อย่างดี และใช้เป็นวัสดุจักรสาน

ทางตาลโตนด ใช้เป็นเชื้อเพลิง และทำรั้วบ้าน

ไม้ตาลโตนด ใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ และเครื่องเรือน

* สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา 24 ธันวาคม 2544

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

บ้านโคกสัก: วิธีชีวิตจากชาวนาสู่สวนยาง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมจักร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
• การเลือกชุมชน	1
• ลักษณะพื้นที่ศึกษา	3
• การเข้าสู่ชุมชน	6
• สนาม	7
• การเข้าสู่สนาม	7
• การเก็บรวมข้อมูล	8
• การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล	9
2. ทุนชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	10
• มิตินี้ 1 ทุนสังคม	10
• มิตินี้ 2 ทุนเศรษฐกิจ	13
• มิตินี้ 3 ทุนวัฒนธรรม	16
• มิตินี้ 4 ทุนภูมิปัญญา	17
• มิตินี้ 5 ทุนทรัพยากร	19
3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	22
• การเข้ามาของระบบชลประทานและเครื่องมือทุนแรง	22
• การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิต	23
• การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต	24
• การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์การผลิตและการบริโภค : จากความเป็นไทไปเป็นลูกหนี้	24
• สรุป	25
4. การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน	27
• การปรับตัวทางด้านสังคม	27
• การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ	28

● การปรับตัวทางด้านกายภาพ	29
● การปรับตัวทางด้านชีวภาพ	29
● สรุป	29
5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	30
● การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน	31
● กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน	33
● ผลการดำเนินงานกองทุน	35
● ผลกองทุนต่อการสะสมทุน	36
● ผลกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน	37
● ผลกองทุนต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ	37
● ผลกองทุนต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการตนเอง	37
● ผลกองทุนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้การสร้างความเข้มแข็ง และการสร้างเครือข่าย	38
● ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา	45
บรรณานุกรม	46

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงรายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ หมู่ 2 บ้านโคกสัก อ.บางแก้ว	8
2 กิจกรรมการผลิตและรายได้ชุมชน	28
3 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้	32
4 ตัวอย่าง ความคิดเห็นและทัศนคติที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ กองทุนหมู่บ้านจากเวทีการเรียนรู้	34
5 แสดงชื่อผู้กู้ อาชีพ/วัตถุประสงค์การกู้ กิจกรรมบริหารจัดการ	38
6 ความเข้มแข็งของชุมชนตามทัศนะของประชาชนในบ้านโคกสัก	39

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงเขตติดต่อของชุมชนบ้านโคกสัก	4
2	แสดงลักษณะภูมิประเทศ และการใช้ที่ดิน	5
3	ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย	7
4	แสดงความเชื่อมโยงระหว่างทุนชุมชนแต่ละประเภท	21
5	การปรับตัวของชุมชนบ้านโคกสัก เมื่อเริ่มพัฒนาสู่ความทันสมัย	26

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การเลือกชุมชน

ชุมชนบ้านโคกสัก ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง อยู่บริเวณ ตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลโคกสัก หมู่บ้านตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอบางแก้วมากนัก และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพัทลุงประมาณ 42 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางจากชุมชนถึงตัวอำเภอเมืองจังหวัดพัทลุงประมาณ 30 นาที ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดเอียงจากทางทิศตะวันตก ลาดไปทางทิศตะวันออก ช่วงตอนกลางเป็นที่ราบมีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน มีบ้านเรือนตั้งอยู่ริมถนน ตำบลโคกสัก มีประชากร 532 คน หรือ 158 ครัวเรือน เป็นเพศชาย 260 คน และเพศหญิง 272 คน

สาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจเลือกชุมชนบ้านโคกสักเป็นพื้นที่ศึกษา แม้ว่าบ้านโคกสักมีลักษณะพื้นที่และสภาพเศรษฐกิจสังคมคล้ายกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลโคกสัก แต่มีประเด็นที่น่าสนใจซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญ คือ (1) ชุมชนนี้มีประชากรที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันและช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และมีประวัติมายาวนานใน ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนสองศาสนา ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีซึ่งไม่สามารถพบเห็นได้ง่ายในภาคใต้ (2) ชุมชนบ้านโคกสักเมื่อเทียบกับชุมชนอื่น ๆ ในตำบลโคกสัก จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร แต่จะมีความเข้มแข็งในบางเรื่องได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างคนสองศาสนา แต่ระบบการผลิต ชีวิตความเป็นอยู่ยังอยู่ในระดับต่ำ (3) การประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชนคือ การทำนาและทำสวนยางเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตประชาชนประกอบอาชีพทำนา ต่อมาการรุกเข้ามาของการทำสวนยาง ทำให้ปัจจุบันคนในชุมชนประกอบอาชีพทำนาและทำสวนยางควบคู่กันไป ด้วย และการเข้ามาของชลประทานทำเขื่อนที่ทำให้มีน้ำตลอดปี ที่ทำให้การทำนายังคงมีอยู่ในชุมชนบ้านโคกสัก ทำให้ผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของ ประชาชนในสองอาชีพได้อย่างชัดเจน และ (4) เนื่องจากพื้นที่ชุมชนบ้านโคกสักเป็นพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา แม้ว่าจะมีพื้นที่ไม่ติดชายฝั่งก็ตาม ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวแทนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี และสามารถนำไปใช้เปรียบเทียบการประกอบอาชีพและการเปลี่ยนแปลงชุมชนกับชุมชนที่อยู่ใกล้หรือติดต่อชายฝั่งทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ยังมีมูลเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาหมู่บ้านโคกสักคือ จากการเข้าไปสำรวจพื้นที่ครั้งแรกและได้สอบถามจากผู้รู้และคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้าน โดยบ้านโคกสักสมัยก่อนเป็นหมู่บ้านใหญ่มีประชากรและเนื้อที่มาก เป็นชุมชนที่มีคนนับถือศาสนาต่างกัน มีทั้งคนนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นๆ ทำให้ยากต่อการปกครองคนขาดความสามัคคี ต่อมาเมื่อมีการแบ่งแยกออกเป็น 4 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านที่แยกออกไป

ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ ทำให้หมู่บ้านโคกสักในปัจจุบันร้อยละ 90 เป็นประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม ในขณะที่มีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธเพียงร้อยละ 10 อย่างไรก็ตามยังนับได้ว่าหมู่บ้านนี้ยังมีประชากรนับถือสองศาสนา แม้ว่าชุมชนจะยังไม่เข้มแข็งในระบบการผลิตของชุมชน แต่การมีวิสัยทัศน์และแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้านของผู้นำที่ผ่านมาจนถึงผู้นำในปัจจุบัน ทำให้ชุมชนบ้านโคกสักรักใคร่ ประองคอง มีความสามัคคี กลมเกลียวกันมาก ความขัดแย้งมีน้อย มีการร่วมมือร่วมใจกันซึ่งเห็นได้จากการรวมกลุ่มกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเพาะเห็ดเพื่อการผลิต กลุ่มเลี้ยงโคพื้นบ้าน กลุ่มเลี้ยงแพะ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ อย่างไรก็ตามยังเป็นกลุ่มที่ไม่เติบโตมาก กล่าวโดยสรุปจากมูลเหตุในการเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านโคกสักโดยอาศัยเกณฑ์ 3 เกณฑ์หลักด้วยกันคือ

- (1) ระบบนิเวศชุมชน โดยพิจารณาจากพื้นที่และที่ตั้งชุมชน อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคใต้
- (2) ความหลากหลายในการประกอบอาชีพของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านโคกสักมีการประกอบอาชีพหลักคือ สวนยางพารา และการทำงานควบคู่กัน แต่ยังมีอาชีพอื่น ๆ เสริมอีกด้วย เช่น การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก ค้าขาย
- (3) ระดับความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านโคกสักยังไม่มี ความเข้มแข็ง ทำให้ทุนของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ยังไม่เข้มแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลโคกสัก

ซึ่งการศึกษามีเป้าหมายที่จะศึกษาถึงลักษณะชุมชนบ้านโคกสักใน 3 มิติด้วยกันคือ

1 มิติในอดีตที่จะสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขเดิม (หรือทุนชุมชนเดิม) ประกอบด้วย (1) **ทุนทางสังคม** ซึ่งประกอบด้วย มิติของการพึ่งพา ได้แก่ การพึ่งพาในการผลิต การพึ่งพาแรงงานระหว่างกันภายในชุมชน การพึ่งพาการบริโภค การพึ่งพาในการดูแลรักษา การพึ่งพาในการดูแลความสงบเรียบร้อย การพึ่งพากันในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง (2) **ทุนทางเศรษฐกิจ** ซึ่งประกอบด้วยมิติระบบการผลิต การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ที่ตั้งและการติดต่อกับภายนอกชุมชน ความหลากหลายในกิจกรรมการผลิต คุณภาพการผลิต การบริโภคและกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของคนในชุมชน (3) **ทุนทางวัฒนธรรม** ได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ ระบบความรู้ที่สะสมอยู่ในชุมชน (4) **ทุนภูมิปัญญา** ได้แก่ ความเชื่อมโยงภูมิปัญญา กับความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญาในการทำมาหากินของชุมชน ภูมิปัญญากับการสาธารณสุข และ (5) **ทุนทรัพยากร** เป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตและการบริโภค ได้แก่ ป่าไม้ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนด้วย

2. มติแห่งการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการปรับเปลี่ยนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เพื่อให้มองเห็นภาพการตอบสนองของชุมชนที่มีต่อนโยบาย และกระบวนการพัฒนาจากภาครัฐและภาคอื่น ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

3. มติการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีผลต่อชุมชนทั้งระบบกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนประโยชน์ของการมีกองทุนหมู่บ้านที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนโดยรวมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ ซึ่งส่งผลออกมาในรูปการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การสร้างกิจกรรมและเครือข่ายระหว่างคนในชุมชน ระบบสวัสดิการ ตลอดจนการเชื่อมโยง / บูรณาการ ทุนชุมชนต่าง ๆ การสะสมทุนชุมชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อันนำมาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ลักษณะพื้นที่ศึกษา

จากการสืบค้นเชิงเอกสารเกี่ยวกับชุมชนบ้านโคกสัก ได้วิเคราะห์จำแนกลักษณะชุมชน โดยอาศัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันได้แก่องค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางชีวภาพ องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางสังคมโดย (ภาพที่ 1)

(1) องค์ประกอบทางกายภาพ

ชุมชนโคกสัก ตั้งอยู่หมู่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบโดย

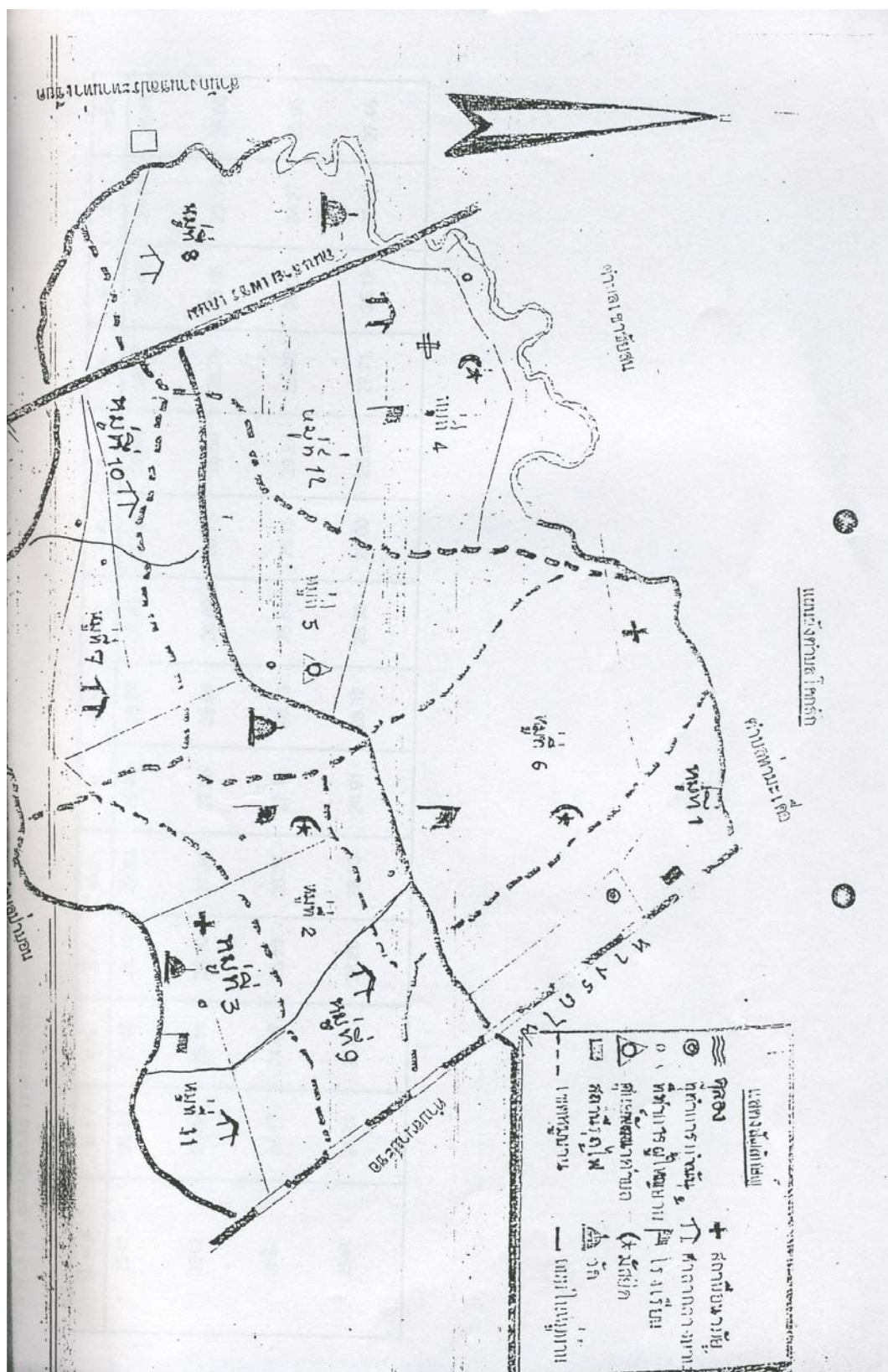
ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 6 บ้านหนองบ่อ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งนาเจริญ

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 7 บ้านคอแห้งงาม และหมู่ที่ 3 บ้านลอน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยเนียง

ชุมชนมีพื้นที่ 3,000 ไร่ มีประชากร 532 คน หรือ 158 ครัวเรือน เป็นชาย 260 คน หญิง 272 คน ลักษณะภูมิประเทศ ชุมชนบ้านโคกสักเป็นพื้นที่ราบสูง โดยพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกลาดไปทางทิศตะวันออก (ภาพที่ 2) ช่วงตอนกลางเป็นที่ราบมีถนนตัดผ่านซึ่งบริเวณสองข้างถนนเป็นที่ตั้งบ้านเรือนเรียงรายตลอดแนวเขตของชุมชน อุณหภูมิเฉลี่ย 27.45 องศาเซลเซียส ในปี พ.ศ. 2544 มีปริมาณน้ำฝนรวมเฉลี่ย 3,717.80 มม. ชุมชนบ้านโคกสักมีแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 สาย ไหลผ่านได้แก่ ห้วยพุด และห้วยเนียง สำหรับสาธารณูปโภค ชุมชนบ้านโคกสักมีครัวเรือนที่มีสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้าและระบบประปาหมู่บ้านครบทุกครัวเรือน (158 ครัวเรือน) และมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ 21 ครัวเรือน

ภาพที่ 1 แสดงเขตติดต่อของชุมชนบ้านโคกสัก

(2) องค์ประกอบทางชีวภาพ

ชุมชนบ้านโคกสักกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนยางพาราและนา เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนมาจากการประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและการทำนา นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น การปลูกผักและไม้ผลบ้างแต่มีจำนวนน้อย ผลผลิตเฉลี่ย ยางพารา 280 ก.ก. ต่อไร่ ข้าว 350 ก.ก. ต่อไร่ ผลผลิตรวมของยางพารา 2,807.84 ตัน และผลผลิตข้าว 2,975 ตัน ตามลำดับ (สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว, 2545) นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์อยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

(3) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

ชุมชนโคกสัก ประชาชนมีรายได้หลักจากการทำการเกษตร โดยจากการสืบค้นเอกสารหน่วยงานราชการพบว่า ในปี พ.ศ. 2545 รายได้ของครัวเรือนจากการทำนาเฉลี่ย 19,000 บาทต่อปี ต่อครัวเรือน ยางพารา 47,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน ไม้ผล ไม้ยืนต้น 76,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 150,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน รับจ้าง 14,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน นอกจากนี้ขนาดถือครองที่ดิน โดยเฉลี่ยของครัวเรือนชุมชนไม่เกิน 5 ไร่ มี 61 ครัวเรือน 6-10 ไร่ มี 47 ครัวเรือน 11-20 ไร่ มี 41 ครัวเรือน 21-50 ไร่ มี 9 ครัวเรือน

(4) องค์ประกอบทางสังคม

ชุมชนโคกสักมีการรวมกลุ่มกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านโคกสัก กลุ่มเพาะเห็ดเพื่อการผลิต กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมือง กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ สภาพขององค์กรแต่ละองค์กรยังมีหนี้สินและมีการระดมเงินออมน้อย การจัดการด้านสวัสดิการให้แก่สมาชิกยังไม่ทั่วถึง

การเข้าสู่ชุมชน

การวิจัยโดยสืบค้นเพื่อให้เห็นภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เข้าสู่พื้นที่หมู่บ้านโคกสักโดยในเบื้องต้นเข้าสำรวจพื้นที่ พบปะผู้อาวุโส ได้แนะนำตัวชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาในชุมชน ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน ได้ซักถามรายละเอียดเบื้องต้นและสืบค้นจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาได้แก่ สภาพลักษณะของชุมชน โครงสร้างทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ประวัติความเป็นมา สภาพชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยอาศัยมิติทุนชุมชน ต่อด้วยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และการปรับตัวของชุมชนที่ตอบโต้กระบวนการพัฒนา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาเบียดระบบความรู้ชุดเดิมออกไป ซึ่งต้องสืบค้นทั้งข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือ รายงาน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept interview) พร้อมการสังเกตร่วม การบอกเล่าของผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์และผู้อาวุโสของชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้สืบค้นเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการพัฒนาชุมชนและผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านในด้านระบบวิถีคิด กติกา การบริหารจัดการ การดำเนินการกองทุน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากกองทุน ซึ่งในประเด็นนี้จำเป็นต้องสืบค้นข้อ

มูลจากกรรมการกองทุน รายงานและการสัมภาษณ์ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ที่สะท้อนออกมา ในรูปของการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย การสร้างสวัสดิการให้ กับสมาชิกในชุมชน

สนาม (Field)

สนามที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ชุมชนบ้านโคกสัก หมู่ที่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยพื้นที่เป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรที่มีการปลูกยางพาราและการทำนาเป็นส่วนใหญ่

การเข้าสู่สนาม

หลังจากผู้วิจัยได้เข้าสู่ชุมชนทำความรู้จักชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้วางแผนการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา 4 ครั้ง โดยเป็นการศึกษาทั้งการสืบค้นจากเอกสาร รายงานสถิติที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ โดยมี ประเด็นคำถามตามกรอบศึกษาดังนี้

ครั้งที่

1

สำรวจพื้นที่
ศึกษาเบื้องต้น

ลักษณะงาน

- * เก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
- * สอบถามผู้รู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่เบื้องต้น
- * เก็บข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน
- * สร้างสรุปรอบคำถามและประเด็นที่ศึกษา

2

สัมภาษณ์
key Informant

- * สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน/กองทุนหมู่บ้าน
เกี่ยวกับรายละเอียดหมู่บ้าน
- * เก็บข้อมูลกองทุนหมู่บ้านเพิ่มเติม
- * สร้างสรุบบื้องต้น

3

สนทนากลุ่มย่อย
(Group discussion)

- * สนทนากลุ่มย่อยในประเด็นประวัติ ความเป็นมา
ของชุมชน การปรับเปลี่ยน และการตอบสนอง
- * เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม
- * สร้างสรุปประเด็นที่ศึกษา

4

ประชุมกลุ่มย่อย
(Group Meeting)

- * สร้างประเด็นร่วมกันระหว่างประชาชนกับ
ผู้ร่วมวิจัย
- * เก็บข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากแผนการเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือสืบค้นจากเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) การสนทนากลุ่มย่อย (Group discussion) พร้อมทั้งการจดบันทึกด้วยแถบเสียงโดยอาศัยหลักเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) จากกลุ่มเป้าหมายดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ ม. 2 บ้านโคกสัก อ. บางแก้ว

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	สถานภาพ
1.	นายสัน มั่นอารี	73	ผู้อาวุโส
2.	นายอุเส็น มุแก้ม	38	ผู้ใหญ่บ้าน, ประธานกองทุน
3.	นายชลเหล้า เบ็ญตาใต้	33	สมาชิกกองทุน ฯ
4.	นางสาวฝ้ายหะ หักดอคำ	45	สมาชิกกองทุน ฯ
5.	นายเจ๊ะเหล้า เบ็ญหิม	52	สมาชิกกองทุน ฯ
6.	นายเจ๊ะหิม ลายัง	52	สมาชิกกองทุน ฯ
7.	นายคัม เพอเหม	59	ประชาชน
8.	นายกวีศักดิ์ วงศ์งาม	25	เลขานุการกองทุน
9.	นายหนวด หักดอคำ	-	โต๊ะอีหม่าม
10.	นายสม สงดวง	-	ผู้อาวุโส
11.	นางสาวปราณี หักดอคำ	-	สมาชิกกองทุน
12.	นายพิน เฟ็งโต	55	ประชาชน
13.	นางสมิยะ หักดอคำ	42	ประชาชน
14.	นายหมัด เบ็ญอาหลี	68	ประชาชน
15.	นางสาวยุไรวรรณ ยีสมัญ	-	ประชาชน
16.	นางมารีนา หักดอคำ	-	สมาชิกกองทุน
17.	นางยามิหนะ หอเหล้า	-	สมาชิกกองทุน
18.	นายมานิตย์ สะอาด	-	สมาชิกกองทุน
19.	นายเอิน หมัดหมัน	-	สมาชิกกองทุน
20.	นายยืน เฟ็งง	-	สมาชิกกองทุน

การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในแต่ละครั้งที่เข้าสู่สนาม เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วจะวิเคราะห์และสรุปไปพร้อม ๆ กัน สำหรับข้อมูลที่ถูkBันทึกด้วยแถบเสียงจะนำมาถอดความ คำต่อคำเพื่อใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์

การรายงานผลการวิจัยอยู่ในรูปการบรรยายที่เน้นให้ได้คำตอบและครอบคลุมรายละเอียด มิติต่าง ๆ ซึ่งมีหัวข้อเรืองนำเสนอ ดังนี้ (1) บทนำ (2) ทุณชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัย (3) การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (4) การปรับตัวของชุมชน (5) กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ 2

ทุนชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษาส่วนนี้เน้นการสืบค้นย้อนอดีตเกี่ยวกับทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเงื่อนไขเดิมของชุมชนซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชนใน 5 มิติ คือ

มิติที่ 1 ทุนสังคม เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทุนสังคมของชุมชนในประเด็นระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพิงของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรและกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การได้รับความรู้ของชุมชน ศักยภาพของคนในชุมชน

มิติที่ 2 ทุนเศรษฐกิจ เป็นการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนในประเด็นระบบการผลิตในอดีต การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน เกี่ยวกับอาชีพ คุณภาพของการผลิตและการบริโภค กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและการประเมินความสมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค

มิติที่ 3 ทุนวัฒนธรรม เป็นการศึกษาในประเด็นความเชื่อ ความคิด บรรทัดฐาน ค่านิยม และสภาพของชุมชนในอดีตและความเชื่อมโยงกันระหว่างประเพณี พิธีการ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากน้อยแค่ไหน แนวทางการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม

มิติที่ 4 ทุนภูมิปัญญา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เคยมีอยู่ในชุมชนในประเด็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่

มิติที่ 5 ทุนทรัพยากร เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม สภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตและการบริโภค ทุนทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ ป่าไม้ ดิน และน้ำ

มิติที่ 1 ทุนสังคม

ความสัมพันธ์และการพึ่งพิง

นับตั้งแต่มีการอพยพมาตั้งครัวเรือนในบ้านโคกสัก มีการจับจองที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน บริเวณที่มาจับจองคือบริเวณโรงเรียนบ้านโคกสักในปัจจุบัน เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนา เพาะปลูก การอพยพมามีทั้งคนที่นับถือศาสนาอิสลามและนับถือศาสนาพุทธ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในกฎเกณฑ์ของหลักศาสนาทั้งสอง คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ หลังจากนั้นก็มี การชักชวน ญาติ เพื่อนฝูง จากที่อื่นๆ เช่น จากบ้านปาบ บ้านโคกทราย บ้านห้วยลึก ของอำเภอหาดใหญ่ จากบ้านตะเคียน อำเภอรโนด จนเกิดเป็นชุมชนและเป็นจุดเริ่มต้นของระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งในเรื่องการผลิต แรงงาน การบริโภค การดูแลรักษา และการรักษาความสงบเรียบร้อย

(1) ด้านการผลิต

เนื่องจากการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริโภคในครัวเรือน การผลิตที่สำคัญของชาวบ้าน โคกสักคือ การทำนา ซึ่งกระบวนการในการทำเริ่มจาก การไถตะ ไถแปร หว่าน ดำ เก็บเกี่ยว การทำนาของคนในชุมชนก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้งญาติและเพื่อนบ้าน ด้วยการร่วมแรงร่วมใจมาช่วยกันในลักษณะที่เรียกว่า “การออกปาก” (การออกปาก เป็นการลงแรงช่วยกันทำงานให้เสร็จเร็วขึ้น)

นอกจากนี้ยังมีพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องอื่น ๆ อีกเช่น การพึ่งพิงด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ พันธุ์พืชและปุ๋ย โดยพันธุ์ข้าวที่นำมาปลูก หากคนใดทราบว่าข้าวพันธุ์ไหนให้ผลผลิตดี และต้องการจะปลูกบ้างก็จะไปขอแบ่ง หรือนำข้าวของตนเองไปแลกเปลี่ยน สำหรับปุ๋ยก็เช่นกัน ก็จะไปช่วยกันขนมูลค่างควา (เรียกภาษาชาวบ้านว่า “มายา”) มาจากถ้ำเขาชัยสน แล้วนำมาแบ่งกัน ถ้าใครไม่เพียงพอ ก็จะไปขอหรือยืมคนที่มียี่เหลื่อ (มายา คือ หิน , ดิน ผุพังที่อยู่ในถ้ำผสมกับขี้ค่างควานำมาทำเป็นปุ๋ยใส่नाข้าว) ในอดีตชุมชนยังมีการพึ่งพิงกันในเรื่องการแบ่งปันพื้นที่ โดยถ้าใครไม่มีพื้นที่ทำกินก็ขอแบ่งจากญาติ จากเพื่อนบ้านที่มีที่ดินเหลือมาก ๆ

(2) ด้านแรงงาน

การพึ่งพากันด้วยแรงงานทำให้กิจกรรมต่าง ๆ เสร็จได้เร็วขึ้น นอกจากจะช่วยกันในการผลิตแล้ว การร่วมแรงกันในลักษณะ “การออกปาก” ก็ไม่เว้นในกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การขอแรงยกริเวณ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หามริน” เป็นการช่วยกันสร้างบ้าน หรือช่วยกันย้ายบ้านโดยการหามไปทิ้งหลัง นอกจากนั้นยังพึ่งพิงกันในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานบุญต่าง ๆ เวลาบ้านใดมีงานก็จะเตรียมของไว้เลี้ยงเพื่อนบ้านที่ถูกเชิญมา เช่น ดำข้าว ชูมะพร้าว โดยทั้งพุทธและอิสลาม ต่างก็ช่วยกันออกแรงช่วยเหลือกัน

(3) ด้านการบริโภค

การบริโภคของคนในชุมชนโคกสักเป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ใครมีอะไรก็แบ่งปันกันกิน ใครขาดเหลืออะไรก็ขอ / แลกเปลี่ยนกันได้ ไม่มีการคิดเป็นมูลค่าเงิน ดังจะเห็นได้จากการอนุญาตให้เก็บผลผลิตของตนได้ ความผูกพันถึงขนาดกินข้าวบ้านคนอื่นได้ทุกบ้าน เช่น ลุงสมเล่าว่า พ่อของแกเวลาจะไปธุระ ถ้าออกจากบ้านแต่เช้าจะถึงจุดหมายก็ประมาณเที่ยง เพราะแกหยุดคุยทุกบ้าน สามารถหยุดกินข้าวได้ทุกบ้าน การพึ่งพากันในการบริโภคไม่ใช่มีภายในหมู่บ้าน

เท่านั้น ยังมีการพึ่งพากันภายนอกชุมชนด้วย บ้านไหนทำนา ปลุกข้าว ก็จะไปแลกเปลี่ยน(ขาย) กับบ้านที่มีปลา

นอกจากนี้ชุมชนมีกระบวนการแลกเปลี่ยนระบบอาหารระหว่างระบบนิเวศในหมู่บ้าน เช่น มีการพึ่งพาระหว่างคนทำสวนยางที่อยู่ที่ต้องพึ่งพาคนพื้นราบหรือคนทำนาที่มีผลผลิตข้าว เป็นต้น

(4) การดูแลรักษา

เมื่อคนในหมู่บ้านคนไหนเกิดเจ็บป่วยลง คนในหมู่บ้านก็จะไปเยี่ยมเยียนถามถึงอาการ มีการนำของฝากติดไม้ติดมือไปด้วย ถ้าเจ็บป่วยไม่มาก ก็จะดืมยาจากหมอบ้าน ซึ่งใช้การรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร แต่ถ้าคนไหนเจ็บป่วยมากก็จะช่วยกันหามเดินไปตามคันนา พาไปหาหมอจีนที่ตลาดบางแก้ว หมอจีนนี้มีชื่อว่า “หมอก้องมิน” ทั้งคนพุทธและคนอิสลามไปหาหมอก้องมินกันทั้งนั้น ในหมู่บ้านมีการพึ่งพาอาศัยกันตลอดไม่เว้นแม้กระทั่งการคลอดลูกของผู้หญิง ก็จะไปช่วยไปให้กำลังใจ ไปเยี่ยมเยียนกันทั้งหมู่บ้าน

(5) ด้านความสงบเรียบร้อย

ในอดีตส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอยู่กันด้วยความสงบ ความขัดแย้งไม่ค่อยเกิดขึ้น การลักขโมยมีบ้าง แต่พอหลังสงครามโลก (พ.ศ. 2484) การลักขโมยมีมากขึ้น ส่วนใหญ่ก็จะลักขโมยวัวกัน เพราะสิ่งของอย่างอื่นไม่มีให้ลักขโมย บ้านโคกสักเป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพทำนา ดังนั้นทุกครัวเรือนจะเลี้ยงวัวไว้ใช้งาน คนที่มาลักขโมยก็จะมาจากคนต่างหมู่บ้านดังคำพังเพยที่พูดกันในชุมชนว่า “โหมรอนค้อนวัวโคกสัก” ซึ่งมีความหมายถึง คนบ้านลอนมาขโมยวัวคนบ้านโคกสัก หรือมีอีกคำที่ชุมชนกล่าวถึงในสมัยก่อน คือ “โหมเล ถ้าจะเอาไปแกงต้องไปประดก” มีความหมายถึง พวกที่อยู่ติดชายทะเล ทางทิศตะวันออก ถ้าต้องการลักขโมยวัวต้องมาบ้านโคกสักซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นต้น เมื่อของใครถูกขโมยไป ชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันออกตามหา ใครมีอาวุธอะไรก็นำติดตัวไปจนกว่าจะเจอ บางครั้งไปข้ามวันข้ามคืน มาระยะหลังชาวบ้านช่วยกันออกตรวจตระเวน ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ช่วยกันเหวน” โจรก็ไม่กล้ามาลักขโมย

(6) ด้านการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

ในอดีตชุมชนโคกสักประชาชนอยู่กันอย่างเรียบร้อย ไม่ค่อยมีปัญหาความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามมีความขัดแย้งบ้างระหว่างบุคคลสองคน ซึ่งมักจะเป็นเรื่องส่วนตัว ถ้าตกลงกันไม่ได้ก็จะให้ผู้ที่ชาวบ้านนับถือในหมู่บ้านเป็นผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาและช่วยตัดสินให้ คนในหมู่บ้านนอกจากให้ความเคารพกับผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสจะเชื่อฟังผู้อาวุโส เด็ก ๆ จะเชื่อฟัง

มิติที่ 2 ทนเศรษฐกิจ

ระบบการผลิตในอดีต

ชุมชนหมู่บ้านโคกสัก นับเป็นชุมชนเกษตรกรรม เพราะประชากรเกือบทุกครัวเรือนประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนหมู่บ้านนี้ นั่นคือ การทำนาทำสวนยางและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งอาชีพเลี้ยงสัตว์ต้องควบคู่ไปกับอาชีพทำนา โดยเฉพาะการเลี้ยงวัว เพราะในอดีตการเลี้ยงวัวมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้แรงงานในการไถนา ซึ่งจะต่างกับปัจจุบันคือเลี้ยงวัวไว้เพื่อขาย และอาชีพการเลี้ยงสัตว์เป็นเพียงอาชีพเสริมรายได้ของอาชีพการทำนาและการทำสวนยาง ดังเช่น คนในสมัยก่อน จะไถนาโดยใช้วัว 2 ตัว สวมแอกไว้ตรงหัววัว ส่วนคนถือคันไถจะอยู่ระหว่างกลางวัว 2 ตัว ไถนาสมัยก่อนลำบาก เหนื่อย สันเท้าก็แตก ร้อนก็ร้อน (ตากแดด) กว่าจะได้ข้าวสักรวง

การทำนามิได้ใช้แรงงานจากวัวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังนำมูลวัวในการทำปุ๋ยอีกด้วย หากมูลวัวไม่เพียงพอที่จะใช้มูลค่างควา ซึ่งต้องหาซื้อจากเขาชัยสน ในราคาปีบละ 50 สตางค์ ในสมัยก่อนปุ๋ยราคาถูก หาเอาได้ เช่น มูลวัว มูลค่างควา ซึ่งได้มาจากถ้ำในอำเภอเขาชัยสน หาพบเดินกันมาปีบหนึ่งราคา 50 สตางค์ สมัยนี้คนเลิกใช้แล้ว ของโบราณ จะหันมาใช้ปุ๋ยหัววัวคันไถราคากระสอบละ 300-400 บาท เพราะว่าสะดวกมากกว่า และเมื่อได้ผลผลิต (ข้าว) ก็จะเก็บเข้ายุ้งฉางไว้สำหรับกินตลอดทั้งปี หากเหลือเก็บก็นำไปขาย ซึ่งผลผลิตที่ได้ในอดีตจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและขนาดของพื้นที่ทำนา

การจัดสรรทรัพยากรในชุมชน

ภายใต้สภาพพื้นฐานทางธรรมชาติที่แวดล้อม และมีอิทธิพลต่อการผลิตและการบริโภคของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งหาเลี้ยงชีพด้วยการทำนา เลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชสวนครัวจำพวก พริก ตะไคร้ มะนาว มะเขือ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ ความมั่นคงในการบริโภค ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ในรูปของการทำมาหากิน โดยการทำมาหากินของคนในพื้นที่เป็นไปในลักษณะของการผลิตในท้องถิ่น คือการปลูกข้าว ซึ่งพันธุ์ที่ปลูกคือ ข้าวขาวมาเลย์ โดยเฉพาะข้าวขาวมาเลย์เป็นพันธุ์ที่นำมาจากประเทศมาเลเซีย ในสมัยนายหะยีสัน ก่อเดิม ข้าวขาวพันธุ์มาเลย์นี้เป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงและคุณภาพดีเป็นที่นิยมปลูกกันมาก ที่เหลือจากการบริโภคก็จะนำไปขาย ได้เงินมาก็จะนำไปซื้อเครื่องครัวจำพวก กะปิ เกลือ ปลาเค็ม ฯลฯ

อาชีพที่คู่ไปกับการทำนาคือเลี้ยงวัว สมัยก่อนเลี้ยงวัวเพื่อใช้แรงงานในการไถนาเป็นหลัก จะมีลัมวัวกินบ้างเวลามีงานแต่งงาน ทำบุญเนื่องจากไปประกอบพิธีฮัจย์ที่นครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า การลัมวัว อีกส่วนจะแยกไปขาย เช่นลูกวัวรุ่นหนุ่ม

สาวราคาก็จะอยู่ระหว่าง 400-500 บาท และหากจะขายพ่อวัว แม่วัว ก็เฉพาะเมื่อเคี้ยวจริง ๆ เท่านั้น เงินที่ขายได้ก็จะเก็บไว้เป็นทุนในยามจำเป็น

สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

สมัยก่อนชุมชนบ้านโคกสักเป็นชุมชนในเขตพื้นที่ราบสูง มีดินไม่สักระยะใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก มีอาณาเขตกว้างขวาง มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่าสลับกับที่นา มีลำห้วยและคลองตามธรรมชาติ มีน้ำและสัตว์น้ำตลอดทั้งปี

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน โดยการจับจองที่ดินจากการหักล้างทางพงจนสภาพป่ากลายเป็นที่อยู่อาศัย มีการนำไม้จากการโค่นป่ามาปลูกสร้างบ้านเรือนซึ่งมีสภาพเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ส่วนป่าสลับกับที่นา ชาวบ้านก็จะช่วยกันถางเพื่อให้สามารถทำนาได้ ที่อยู่อาศัยจะปลูกสร้างใกล้บริเวณแหล่งน้ำ ซึ่งชาวบ้านเรียกแหล่งน้ำ 2 แหล่งว่า “ห้วยพุด” และ “คลองลำธาร” เป็นแหล่งน้ำสำหรับการทำมาหากินของชาวบ้านซึ่งยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนการทำสวนยางเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆในช่วงประมาณ 10-15 ปีที่ผ่านมา

พื้นที่ ที่ตั้ง และการติดต่อภายนอกชุมชน

ชุมชนบ้านโคกสักในสมัยแรก ๆ มีอาณาเขตกว้างขวางมาก เมื่อเริ่มมีประชากรอยู่อาศัยมากขึ้น จึงแยกออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ ประกอบด้วย หมู่ที่ 7 บ้านคอแห้งงาม หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งนาเจริญ หมู่ที่ 10 บ้านงามทอง และหมู่ที่ 2 บ้านโคกสักในปัจจุบัน

การติดต่อกับภายนอกชุมชน สมัยก่อนยังไม่มีถนน การเดินทางต่างๆ ใช้การเดินทางด้วยเท้าและเกวียน เกวียนจะอยู่ต่างหมู่บ้าน คนที่มีเกวียนถือว่าเป็นฐานะดีจะมารับจ้างขนของไปขายที่ตลาด ถ้าใครไม่จ้างก็ต้องแบกของไปขายเอง ซึ่งในหมู่บ้านจะไม่มีตลาด หากชาวบ้านจะนำผลผลิตไปขาย ซื้อของใช้ หรือจะซื้อข้าวก็ต้องไปที่ตลาดแม่ขีหรือตลาดบางแก้ว ตลาดแม่ขีจะมีเฉพาะวันอังคาร ส่วนตลาดบางแก้วจะมีเฉพาะวันพุธและวันเสาร์ ซึ่งคนนิยมไปตลาดบางแก้วมากกว่าเพราะมีของขายมากกว่าและมีสถานีรถไฟด้วย

นอกจากนั้น ก็จะมีการติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ส่วนใหญ่ก็จะใช้วิธีเดินเท้าเช่นเดียวกัน ซึ่งการเดินทางด้วยเท้า ต้องใช้เวลาพอสมควร มีการนอนค้างคืนบ้านญาติ เพื่อนฝูง ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เหนียวแน่นมากขึ้น

ความหลากหลายของระบบการผลิต

ในอดีตระบบการผลิตของชุมชนบ้านโคกสัก พบว่ามีความหลากหลาย เช่น การทำนา ทำสวนยางและการเลี้ยงสัตว์ การทำนาที่ต้องอาศัยแรงงานจากคนและวัวเป็นหลัก โดยเริ่มจาก

ขั้นตอนที่ 1 ไถตะ เป็นการพลิกดินให้หน้าตาย

ขั้นตอนที่ 2 ไถแปร เป็นการทอนดินก้อนใหญ่ให้เล็กลง ซึ่งไถตามแนวขวาง

ขั้นตอนที่ 3 หว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว

ขั้นตอนที่ 4 ไถกลบ

เสร็จจากขั้นตอนที่ 4 คือ ไถกลบแล้ว ก็รอให้ฝนตก เพื่อหล่อเลี้ยงการเจริญเติบโตของต้นข้าว

ขั้นตอนที่ 5 หว่านปุ๋ย โดยใช้ปุ๋ยคอก คีโอมูลวัว หรือมูลค้างคาว

ขั้นตอนที่ 6 ซ่อมแซมต้นข้าวในแต่ละช่วงของพื้นที่นา ซึ่งข้าวไม่งอก โดยการนำต้นกล้ามาปัก เพื่อให้ข้าวงอกเสมอกัน

ขั้นตอนสุดท้าย คือเก็บเกี่ยว

หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านก็จะเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางของตนเอง เก็บไว้เพื่อบริโภคตลอดทั้งปี ที่เหลือเก็บบางส่วน ก็นำไปขายที่ตลาดบางแก้ว

และหากต้องการให้ข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ก็ต้องนำข้าวเปลือกไปนวด จากนั้นก็นำไปสีที่โรงสี จึงจะได้ข้าวสารตามที่ต้องการ การทำนามี 2 แบบ คือ นาดำกับนาหว่าน นาดำเป็นการเอาต้นกล้าข้าวมาปักดำลงในแปลงนาที่ผ่านการไถพรวนและปักดำเป็นแถวเป็นแนว ส่วนนาหว่านเป็นการนำเมล็ดข้าวหว่านลงไปแปลงนาเลย สำหรับการเลี้ยงสัตว์ ก็จะเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ เช่น วัว เป็ด ไก่ โดยวัวก็ต้อนไปที่ทุ่งนาให้กินชังข้าวในนาหลังเก็บเกี่ยวเสร็จ ส่วนเป็ด ไก่ ก็ปล่อยข้างบ้านให้คุ้ยเขี่ยหาอาหารกินเอง นอกจากการทำนาปลูกข้าวและการเลี้ยงสัตว์แล้ว ชาวบ้านในชุมชนได้มีการปลูกผักสวนครัวใกล้กับบริเวณบ้าน จำพวกพริก มะนาว ตะไคร้ มะเขือ ฯลฯ เพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนอีกด้วย

สำหรับการทำสวนยาง เป็นอาชีพดั้งเดิมควบคู่กับการทำนาภายหลังจากมีโครงการการปลูกแทนยางพาราของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พื้นที่ปลูกยางพาราได้ขยายการปลูกในชุมชนมากขึ้น พร้อมกับการเปลี่ยนสภาพจากที่นาไปเป็นสวนยาง จากการศึกษาพบว่าประชาชนในโคกสักประกอบอาชีพทำสวนยางนอกพื้นที่ หมายความว่า มีพื้นที่ปลูกนอกเขตหมู่บ้านโคกสักเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งรายได้จากยางพาราจะดีกว่ารายได้จากการทำนาเมื่อเปรียบเทียบกัน

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้าน ที่สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของการกระทำ การดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การออกปากขอแรงในเรื่องการหว่าน ไถ เก็บเกี่ยว การหามเรือนและการสร้างบ้านอาศัย การทำนาปลูกข้าวด้วยการเรียนรู้ปฏิบัติจริงควบคู่กับการถ่ายทอดประสบการณ์จากท้องถิ่น เช่น พ่อแม่ นอกจากนี้การฝึกฝน สังเกต การอบรมสั่งสอน

และถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อในเรื่องศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยน และเรียนรู้ที่ถูกใช้มาตลอดตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทำไถหรือคบไฟ โดยเอาเปลือกเสม็ด มาคลุกกับน้ำยางจากต้นยาง โดยเจาะในลำต้นยางให้เป็นหลุมแล้วเอาไฟลงไปให้น้ำยางออก น้ำยางมี สีดำจากนั้นเอาใบไม้มาห่อแล้วนำไปทำได้ ประเพณีการทำขวัญข้าว ซึ่งจะมีทั้งไทยพุทธและ ไทยมุสลิมถือเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้าง คำกล่าวก็จะเป็นการขอบคุณพระเจ้า ไม่กล่าวเหมือนไทยพุทธ ชาวพุทธจะเชิญแม่โพสพมาที่เก็บข้าว ขณะที่พามาที่แม่โพสพจะไม่คุยกับใคร แต่จะนำไปไว้บนช่อ เสี้ยก่อนในท้องข้าว นอกจากนี้ในศาสนาอิสลาม ก็มีการอบรมทุกวันศุกร์ ในด้านต่าง ๆ ทั้งศาสนา และสังคม ในศาสนาพุทธ ก็มีพิธีบวช เป็นต้น

คุณภาพของการผลิตและการบริโภค

การจัดการผลผลิตที่ได้รับจากการผลิตนั้น ได้ถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการที่จะบริโภค ในครัวเรือน อันส่งผลให้เกิดความมั่นคงในการบริโภค นั่นคือ ความเพียงพอต่อความต้องการหรือ ความจำเป็นในการบริโภค ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าผลผลิตที่ได้ถูกปันส่วนไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเก็บ ไว้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ส่วนที่สองที่เหลือจากการเก็บไว้บริโภคจึงนำไปขาย เมื่อได้เงินจากการขายผลผลิตดังกล่าวจึงนำไปซื้อผลผลิตอย่างอื่นที่ไม่มีในครัวเรือนไว้เพื่อการบริโภค เช่น กะปิ เกลือ ปลาเค็ม

มิติที่ 3 ทุนวัฒนธรรม

ทุนวัฒนธรรมคือ รากฐานของการสืบทอดด้านกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐาน ที่ประมวลเอา ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อ ๆ กันไป แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่บนพื้นฐาน ด้านศาสนาและประเพณีของแต่ละชุมชนหมู่บ้าน การเริ่มเข้ามาของศาสนาในชุมชนบ้านโคกสัก เริ่มจากการอพยพของ 4 ครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม และครอบครัวที่อพยพตามมาอีก 3 ครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ จึงเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่ร่วมกันโดยมีการนับถือศาสนา 2 ศาสนา ซึ่งการดำรงชีวิตของชาวบ้านจะอยู่ภายใต้หลักของศาสนาและความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็น การแต่งกาย การบริโภค การประกอบพิธีกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีข้อแตกต่างที่เห็นได้ ชัดเจนระหว่าง 2 ศาสนา คือ

การแต่งกาย

ชาวมุสลิม จะต้องสวมเสื้อผ้าที่ปกปิดมิดชิด ใส่ผ้าโสร่ง (ที่มีลายดอก) เสื้อแขนยาว มีผ้าคลุมศีรษะ

ห้ามนุ่งกางเกงขาสั้น ผู้ชายนุ่งขาสั้นได้แต่ต้องเลยหัวเข่าลงไป

ชาวพุทธ สวมผ้าโสร่ง (มักจะเป็นลายไทย) เสื้อแขนสั้น / ยาว ก็ได้ กางเกงขาสั้นไม่ห้าม

การบริโภค

ชาวมุสลิม ห้ามบริโภคเนื้อหมู ห้ามบริโภคเนื้อสัตว์ที่ไม่ผ่านการฆ่าตามหลักศาสนาอิสลาม

ชาวพุทธ ไม่มีข้อห้าม

การประกอบพิธีกรรม

ชาวมุสลิม มีการประกอบศาสนกิจ (ละหมาด) ทุกวัน ๆ ละ 5 เวลา มีการละหมาดรวมทุกวันศุกร์ ซึ่งเรียกว่า “ละหมาดยุมอัต” มีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนทุกปี ไม่ว่าผู้นั้นจะมีฐานะนครสูงส่งหรือไม่ ก็ต้องถือศีลอดเหมือนกัน เพื่อให้มุสลิมรู้จักการอดทน อดกลั้นถึงความหิวโหยและให้เกิดความเสมอภาคกันระหว่างคนรวยคนจน การไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย หากมีความสามารถ และมีทุนทรัพย์เพียงพอ

ชาวพุทธ มีการเข้าวัด สวดมนต์ ฟังธรรม บวช เป็นต้น

การทำบุญ

ชาวมุสลิม เรียกการทำบุญว่า นูหลี จะเชิญโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ญาติ เพื่อนฝูงมารับประทานอาหารที่บ้าน

ชาวพุทธ จะไปที่วัด นำอาหารใส่ปิ่นโต เพื่อถวายพระที่วัด

งานแต่งงาน

ชาวมุสลิม เรียกนิกะฮ์ และทำตามหลักศาสนา โดยมีโต๊ะอิหม่ามเป็นคนทำพิธีนิกะฮ์ ซึ่งจะมีพยานที่เชื่อถือได้และมีความยุติธรรม 2 คน เป็นสักขีพยานด้วย

ชาวพุทธ มีพิธีรดน้ำสังข์ การส่งตัวคู่บ่าวสาวเข้าเรือนหอ

การตาย

ชาวมุสลิม ใช้วิธีฝังศพที่กูโบร์ (ป่าช้า)

ชาวพุทธ ใช้วิธีเผาศพ

ซึ่งข้อแตกต่างเหล่านี้ ไม่เป็นปัญหาความขัดแย้งใดๆ ในการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านโคกสัก โดยชาวบ้านยังคงมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ทั้งด้านแรงงาน การผลิต และกิจกรรมอื่น ๆ ด้วยเป็นอย่างดี

มิตีที่ 4 ทุณภูมิปัญญา

ทุณภูมิปัญญาในที่นี้หมายถึง ระบบความคิดความเชื่อในการให้ความหมาย ความสำคัญ หรือคุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ความมุ่งหมายในการดำเนินชีวิต โดยระบบความรู้นี้จะเป็นตัวอธิบายสรรพสิ่งต่าง ๆ พร้อมกับการให้ความสำคัญในการจัดกระทำกับการดำเนินชีวิตในชุมชน

สาระสำคัญในมิตินี้อยู่ที่การสืบค้นให้เข้าถึงระบบความรู้ของชุมชน กำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน ระบบความรู้เหล่านี้สืบค้นได้จากกิจกรรมสำคัญในการดำรงชีพ เช่น การทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ และการสร้างระบบการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

ภูมิปัญญาในการทำมาหากิน

สภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อม เป็นทุนพื้นฐานและมีอิทธิพลอย่างมากกับระบบการผลิต การบริโภคของคนในชุมชน คนในชุมชนต้องพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก ในอดีตคนในชุมชน บ้านโคกสักมีอาชีพหลักคือการทำนา การทำนาของคนในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการเข้าใจ ธรรมชาติ ตลอดจนการประสานส่วนต่าง ๆ จากธรรมชาติเพื่อประโยชน์ในการผลิตและการบริโภค การทำนาในสมัยก่อนต้องพึ่งพิงธรรมชาติ นั่นคือ ต้องรอน้ำฝนซึ่งเป็นน้ำธรรมชาติ คนในชุมชนจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในการทำนาแบบอาศัยธรรมชาติ

โดยคนในชุมชนเริ่มไถนา โดยการไถตะ ประมาณเดือนแปดเดือนเก้า (สิงหาคม-กันยายน) ช่วงนี้จะเริ่มหว่านข้าวเพื่อเตรียมต้นกล้า ที่นาส่วนอื่นหลังจากไถตะแล้ว ก็เริ่มไถแปรเพื่อเตรียม ต้นกล้ามาปักดำ ชาวบ้านก็จะรู้ว่าช่วงที่เริ่มไถตะและไถแปรนั้นฝนตกลงมาแล้ว พร้อมเตรียมที่นา พอไถแปรเสร็จก็จะเริ่มดำนา การดำนาจะเริ่มเดือนสิบ (ตุลาคม) ช่วงนี้ฝนจะตกลงมาเรื่อยๆจนกว่า ข้าวจะตั้งท้อง (ข้าวตั้งท้อง คือ ต้นข้าวที่เริ่มผลิตเมล็ดข้าว) และจะเริ่มออกรวงในช่วงเดือนอ้ายเดือนยี่ (มกราคม-กุมภาพันธ์) แล้วจะเก็บเกี่ยวได้ก็เดือนสามเดือนสี่ (มีนาคม-เมษายน) จะเห็นได้ว่าการ ทำนาเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ และในช่วงที่รอการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านก็ได้หากุ้ง หอย ปู ปลา ตามธรรมชาติไปด้วย ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ถึงเครื่องมือที่ใช้ทำมาหากิน เช่น คันไถ แอก (ที่ ครอบระหว่างวัว 2 ตัว) กระดัง ครกตำข้าว รวมทั้งอุปกรณ์ในการหาปลา เช่น คันเบ็ด (ใช้ตก ปลา) แนด (ใช้ตกกุ้ง) พร้า (ใช้ตัดปลาระหว่างช่องน้ำตามคันนา) อุปกรณ์ทุกชนิดจะทำด้วยไม้ เพราะไม้หาได้ง่าย รวมถึงมีการปลูกผักสวนครัวไว้กินบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ถั่ว บวบ ฟัก เมื่อกิน ลูกแล้วก็จะเก็บเมล็ดไว้ทำพันธุ์ ชาวบ้านจะเอาผ้ามาห่อเมล็ดพันธุ์ แล้วนำไปแขวนไว้ใกล้เตาไฟ ผูกโยงไว้บนผลา (ผลา คือ ชั้นที่ทำไว้เพื่อเก็บเครื่องครัว) การทำเช่นนี้เป็นการเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ดี เพราะเมล็ดพันธุ์ถูกรบกวนจากเตาไฟ ทำให้ทนต่อมอด แมลงทำลาย และทำให้เพาะปลูกได้ดีด้วย

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเรียนรู้ถึงเรื่องปุ๋ย ยาฆ่าแมลง โดยจังหวัดพัทลุงจะมีภูเขามาก ในภูเขา ก็จะมีถ้ำ และค้างคาวอาศัยอยู่จำนวนมาก ชาวบ้านก็จะไปเอาดิน หินในถ้ำที่ผสมกับขี้ค้างคาว มาทำปุ๋ย ซึ่งชาวบ้านที่นี้เรียกปุ๋ยว่า “มายา” ส่วนยาฆ่าแมลง ชาวบ้านก็จะนำตะไคร้หอมมาคองกับ ยาเส้นและใบสะเดา เป็นยาฆ่าแมลงที่ได้ผลมาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังเรียนรู้ถึงสิ่งที่ทำให้เกิดแสงสว่างในยามค่ำคืนด้วย เนื่องจากชุมชนบ้านโคกสักจะมีต้นยางเป็นจำนวนมาก จนชาวบ้านเรียก บริเวณที่มีต้นยางมาก ๆ ว่า “ยางทอง” โดยชาวบ้านจะบากต้นยางให้เป็นร่องเพื่อนำน้ำยางออกมา ที่ชาวบ้านเรียกว่า “มันยาง” จะมีสีขาวขุ่น ใสบ้าง แล้วจะนำมาคอกกับเปลือกไม้ เช่น เปลือกเสม็ด โดยนำเปลือกเสม็ดมาทุบให้ขุยแล้วคอกกับน้ำมันยาง แล้วนำไปห่อกับกาบหมาก จุดไฟให้แสงสว่างกันทุกบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “ได้”

ต่อมาต้นยางเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากตัดไม้ไปสร้างบ้านบ้าง ตัดไม้เพื่อเป็นที่ทำกินบ้าง ชาวบ้านเปลี่ยนจากได้ มาใช้ไม้ต้นดำเสา และบางครั้งครัวใช้น้ำมันวัว (ไขมันวัว) โดยนำไม้ดำเสา

มาทำเป็นชั้นเล็ก ๆ จุดไฟ คุณสมบัติของไม้ดำเสา คือ ติดไฟง่าย เมื่อไฟมอดจะไม่เป็นถ่านแต่จะเป็นขี้เถ้าเลย ส่วนน้ำมันวัวก็จะมีผ้าขี้ริ้วมาชุบกับไขมันวัว

ภูมิปัญญากับการดูแลสุขภาพ

การดูแลสุขภาพในสมัยก่อนก็ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ เพราะโรงพยาบาลมีน้อย มีบ้างก็ห่างไกลจากหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านก็จะมี “หมอบ้าน” ที่คอยรักษาชาวบ้านยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยาในสมัยนั้นก็จะได้จากพืชสมุนไพร ซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ยาหมอ” ในสมัยนั้นมีพ่อของลุงสมซื้อสมุนไพร เป็นหมอคอยต้มยาให้ชาวบ้าน หมอบ้านก็จะรู้ว่าคนไข้มีอาการอย่างนี้ เป็นไข้อะไร รู้ว่าใช้สมุนไพรอะไรบ้าง โรคที่เกิดขึ้นกับคนสมัยก่อนก็ไม่เหมือนกับปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังรู้ว่า พืชชนิดไหนเป็นยาที่จะนำมาปรุงอาหารกินกัน เช่น ลูกมะเกลือใช้เป็นยาถ่าย เอาขอมะขามมาต้มน้ำอาบแก้ไข้หวัด ถ้าท้องเสียก็เอาใบชมพู (ฝรั่ง) มาเคี้ยวกิน บอระเพ็ดใช้หย่านมในเด็ก การกินอาหารตามธรรมชาติทำให้คนในสมัยก่อนแข็งแรง ไม่ค่อยจะเป็นอะไรง่าย ๆ

สำหรับการคลอด ก็เป็นเรื่องที่ต้องช่วยเหลือกันภายในครอบครัว โดยการคลอดจะอาศัยหมอดำแย ซึ่งมีประจำหมู่บ้านเป็นคนคอยทำคลอด ผู้หญิงที่คลอดแล้วก็จะทำการอยู่ไฟ นอกจากจะนอนผิงไฟแล้ว น้ำที่นำมาอาบก็มีสมุนไพรอยู่ด้วย เพื่อให้หมดลูกเข้าอุ้งเร็ว เช่น ใบกล้วยน้ำ และ การกินอาหารของคนคลอดก็จะกินของที่ช่วยให้หมดลูกเข้าอุ้งเร็ว เช่น พริกไทย ตะไคร้ เป็นต้น

ระบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

ภูมิปัญญาสะท้อนให้เห็นถึงระบบการเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆระบบการเรียนรู้นี้ได้สืบทอดจากการอบรมสั่งสอน การสังเกต การฝึกปฏิบัติ เพราะในสมัยก่อนไม่มีตำราที่เรียนรู้ในการดำเนินชีวิต ดังนั้นผู้ใหญ่ก็จะคอยสั่งสอนให้กับรุ่นลูก รุ่นหลาน และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง บางครั้งคนที่ต้องการเรียนรู้จริง ๆ ก็ต้องไปช่วยผู้ที่ทำอยู่ก่อนแล้ว เช่น การเป็นหมอดำแย ก็ต้องเรียนรู้วิธีการทำคลอด ระบบการถ่ายทอดจึงผ่านการสังเกต จดจำ และฝึกฝนปฏิบัติเป็นสำคัญ

มิติที่ 5 ทุนทรัพยากร

ป่าไม้

บ้านโคกสักมีสภาพเป็นที่ราบและเป็นที่เนิน ลักษณะพื้นที่แบ่งเป็น 2 ฝั่ง ฝั่งหนึ่งจะเป็นป่าไม้ที่ไม่ใหญ่มากนัก เช่น ป่าเสม็ด อีกส่วนหนึ่งเป็นป่าไม้ที่มีไม้ขนาดใหญ่ ส่วนที่เป็นป่าเสม็ดชาวบ้านถางป่าเพื่อทำเป็นที่นา ปลูกข้าว คนที่มาจองที่ทำนาส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากอำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ส่วนที่เป็นป่าไม้ใหญ่ ชาวบ้านจะเอาไม้มาสร้างบ้าน บางคนตัดไม้เพื่อขยายที่ทำกินบ้าง พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ปลูกยางพารา คนที่มาจองพื้นที่ป่าส่วนใหญ่จะเป็นคนจีน ชาวบ้านพึ่งพิงธรรมชาติ อาศัยป่าไม้เป็นที่ทำมาหากิน ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ทำให้ชาว

บ้านไม่ต้องซื้อผักมาเป็นอาหาร แต่สามารถหาของป่ามากินได้ พื้นที่สมัยก่อนใครมาก่อนสามารถจับจองได้ก่อน แล้วจะแบ่งให้ลูก ๆ หลาน ๆ ใครมาหลัง ๆ อาจจะได้ น้อย นอกจากนี้ก็ยังมีสัตว์ป่า เช่น กวาง เสือ หมูป่า ชาวบ้านจับกวางเป็นอาหารกันบ่อย แสดงว่าสมัยนั้นสัตว์ป่ามีเยอะ และคนก็นิยมกินสัตว์ป่าด้วย

น้ำ

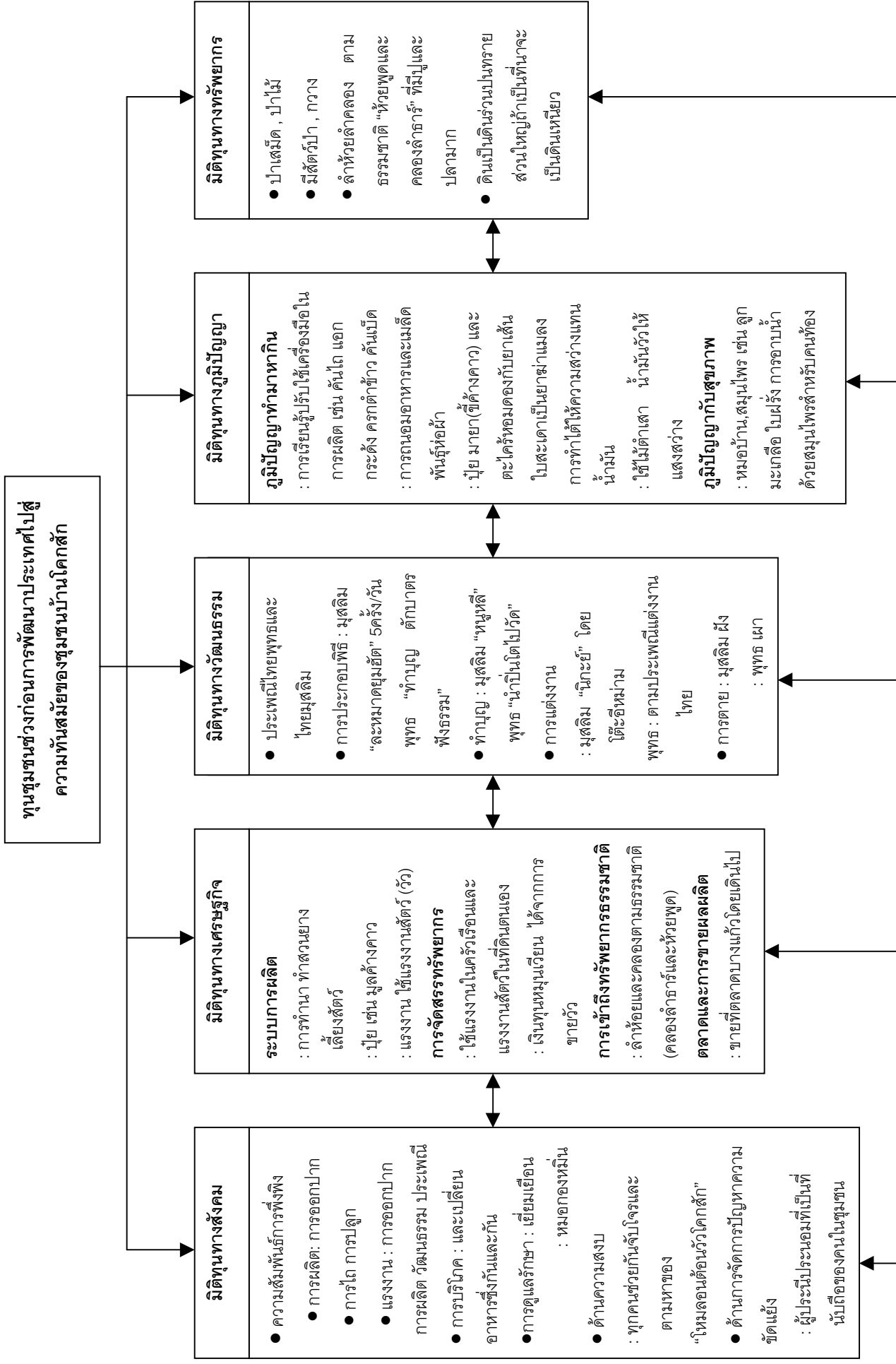
การดำรงชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อน อาศัยน้ำตามธรรมชาติ เช่น น้ำฝน น้ำคลอง ห้วย บึง ซึ่งบ้านโคกสักก็มีลำห้วยที่ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยพุด” ไหลผ่านหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านได้ทำกินและบริโภค ในอดีตคลองลำธารไม่เคยแห้งเพราะแหล่งต้นน้ำมาจากคลองท่าเขียว คลองลำธาร ไหลมาจากอำเภอเขาชัยสนและมาสู่ห้วยพุด ในคลองก็มีสัตว์น้ำชุกชุม เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน น้ำที่ใช้ในการทำนาที่อาศัยน้ำฝน ฝนก็ตกตามฤดูกาล ชาวบ้านสามารถทำนา ปลูกข้าวได้ทุกปี ในนาที่มีสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ชุกชุม ชาวบ้านสามารถหากินหาอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้ได้

ส่วนน้ำที่นำมาบริโภค ดื่มน้ำ ก็จะกินน้ำบ่อซึ่งชาวบ้านขุดบ่อใช้เอง โดยอาศัยน้ำใต้ดิน น้ำบ่อ ก็จะแบ่งกันกิน ไม่ได้ขุดกันทุกบ้าน บ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กันก็จะขุดไว้หนึ่งบ่อ แล้วใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดความผูกพันกัน

ดิน

สภาพดินในบ้านโคกสัก เป็นดินร่วนปนทราย ส่วนที่เป็นที่นาจะเป็นดินเหนียว เหมาะแก่การทำนา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชอะไรก็ได้ ไม่ต้องใส่ปุ๋ยก็ให้ผลผลิตดี ชาวบ้านในสมัยก่อนรู้จักดูแลรักษาและบำรุงดิน หลังจากฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านก็จะนำวัวไปปล่อยให้กินฟางข้าว วัวก็จะปล่อยมูลวัวในนา เมื่อหมดฟางข้าว ชาวบ้านจะปล่อยให้ตอข้าวเปื่อยสลายไปในดิน เป็นการบำรุงดิน อีกทางหนึ่งชาวบ้านจะนำขี้ค่างควมาใส่เป็นปุ๋ยให้กับต้นกล้า ขี้ค่างควและหินในถ้ำก็จะช่วยบำรุงดิน จะเห็นได้ว่าในอดีตทุนธรรมชาติจะเป็นทุนพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงชีวิต ให้มนุษย์ได้ใช้ในการผลิตและการบริโภค

โดยสรุปสามารถเขียนภาพความเชื่อมโยงของทุนชุมชนแต่ละประเภทของหมู่บ้านโคกสัก ได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 4 แสดงความเชื่อมโยงระหว่างทุนชุมชนแต่ละประเภท

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ระบบชลประทานและเครื่องมือทุ่นแรง

ชุมชนหมู่บ้าน “โคกสัก” มีอาชีพหลักคือ การทำนาและบริโภคข้าวเป็นอาหาร เป็นวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมที่ดำเนินชีวิตอย่างสมถะ เคารพยำเกรงต่อธรรมชาติ นับถือแม่โพสพที่ให้ข้าวให้น้ำ ก่อเกิดศรัทธา ความเชื่อ เป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถูกหล่อหลอมให้วิถีชีวิตชุมชนผูกพันไว้ด้วยวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา การใช้น้ำจากลำห้วยหรือการร่อนน้ำฝนตามฤดูกาล ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่มีคุณค่าในอดีต ที่ได้ถูกแปรเปลี่ยนด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกกำหนดด้วยเครื่องจักรและเทคโนโลยี การเข้ามาของรถไฟเหล็กเดินทางตาม รถแทรกเตอร์ และการเข้ามาของเหมืองน้ำชลประทาน จึงเป็นภาพสะท้อนการล่มสลายของวิถีการทำนาแบบสมัยเก่าที่ใช้วัวไถนา ซึ่งเป็นวิธีการดั้งเดิมที่ชาวนาทำมาแล้วยิ่งยากจน จากเจ้าของผืนนาที่สามารถขายข้าวส่งลูกให้ได้รับการศึกษาสูง ๆ ได้ “การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยด้านเทคโนโลยี ทำให้เกษตรกรหรือชุมชนกลายเป็นลูกหนี้ธนาคาร สังคมเกษตรกรรมที่อบอุ่นอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน มีการแบ่งปันแรงงานช่วยเหลืออาหารซึ่งกันและกัน กลับกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานนอกชุมชน” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ไม่จำกัดเฉพาะที่กล่าวเท่านั้น แม้แต่ความเจริญของถนนหนทาง การเกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานการสะสมทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทางภูมิปัญญา

สมัยก่อนที่ชลประทานจะเข้ามา การทำนาของชาวบ้านจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำ ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มค่า หลังจากชลประทานเข้ามาในชุมชนหมู่บ้านประมาณ 30 ปี แล้ว ปัญหาการขาดแคลนน้ำลดลง ชาวบ้านสามารถทำการเกษตรได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และจากอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว ก็สามารถแปรเปลี่ยนเป็นหลายอาชีพขึ้นไม่ว่าจะเป็นการปลูกผัก ทำสวนผลไม้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยน้ำเป็นหลักสำคัญ

การทำนาในชุมชนบ้านโคกสัก ตั้งแต่อดีตอาศัยแรงงานคน และสัตว์เลี้ยง คือวัว ใช้เป็นแรงงานหลัก และต้องแข่งขันกับสถานะของธรรมชาติ และฤดูกาล ซึ่งการไถนาด้วยวัว เป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันระหว่างคนกับวัว ที่ได้สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน เพราะวัวที่ใช้ไถจะต้องนำมาฝึกไถ และรู้ภาษาคนไถ เช่น ถ้าต้องการให้ลากแนวไถเข้าชิดเนื้อดินที่ยังไม่ได้ไถ จะต้องออกคำสั่งตะโกนว่า “เข้า” หรือถ้าต้องการให้ลากแนวไถออกข้าง ๆ จะออกคำสั่งว่า “แฉ่ง” ถ้าต้องการให้ตัวงอเข้าจะต้องออกคำสั่งว่า “หยุด” และเมื่อต้องการจะหยุดก็จะออกคำสั่งว่า “โย” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาของชาวนาสมัยก่อนที่มีชีวิตผูกพันกับวัว โดยอนุชนรุ่นหลังมิได้สนใจรับการถ่ายทอด และสลายไปกับกาลเวลา

พร้อมกับความทันสมัยเข้ามาแทนที่ จากการไถนาด้วยวัวเป็นการไถนาด้วยเครื่องจักร รถไถเดินตาม หรือที่เรียกกันอีกอย่างว่า ควายเหล็ก และรถแทรกเตอร์ ได้เข้ามาทดแทนแรงงานวัว

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิต : จากการ “ออกปาก” สู่ระบบโรงสี

การขาดแคลนน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากอาชีพทำนาเป็นอาชีพทำสวนยาง โดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในที่สูง ๆ ซึ่งน้ำจากชลประทานไปไม่ถึง เกิดการปลูกยางพาราทดแทนการทำนา เพราะยางพารา ทนต่อการขาดน้ำ พร้อมกับรายได้ที่ดีกว่า

สำหรับการปลูกยางพารา เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้รับทั้งปัจจัยการผลิตในรูปตัวเงินและพัสดุ จำนวนประชาชนที่มีอาชีพทำสวนยางมีจำนวนมากขึ้นกว่าในอดีต โดยมีสาเหตุคือ นโยบายเชิงรุกของการปลูกแทนด้วยยางพันธุ์ดี ด้วยการให้เปล่าปัจจัยการผลิตที่เป็นสิ่งล่อใจประชาชนผู้ปลูกยางพารา หรือ ต้องการปลูกยางพารา และปัจจัยการทดแทนแหล่งน้ำในบางพื้นที่ของชุมชนซึ่งการขาดแคลนแหล่งน้ำกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากอาชีพการทำนาเป็นอาชีพทำสวนยาง เพราะรายได้ดีกว่า และเช่นเดียวกันการแปรรูปจากข้าวเปลือก มาเป็นข้าวสารสำหรับบริโภคนั้นได้แปรเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งการนวดข้าว ฝัดข้าว และการสีข้าวของชาวนาในอดีตที่มีวิธีการที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง นั่นคือ การสีข้าวเปลือกมาเป็นข้าวสารได้เอง โดยการใช้ครกสี ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงกระบอกอัดแน่นด้วยดินเหนียว และจัดวางฟันครกสี ซึ่งทำด้วยไม้แข็งเป็นตัวขัดสีข้าวเปลือก การสีด้วยครกสีจะใช้แรงงานคน คนเดียวจับวงครกสีคั่นให้ครกสีหมุนรอบตัวเอง เพื่อขัดให้เปลือกข้าวหลุดจากเมล็ดข้าวเปลือก ก่อนจะนำข้าวเปลือกมาสีจะต้องนำข้าวเลียงมานวดโดยใช้แรงงานสองเท้าของคนนวดเหยียบย่ำจนเมล็ดข้าวหลุดร่วงจากเลียงจนเหลือเป็นฟางข้าว เมล็ดข้าวเปลือกจะปนอยู่กับเศษฟางข้าว จึงต้องฝัดแยกฟางออกจากข้าวด้วยกระด้ง แล้วนำข้าวเปลือกไปตากแดดอย่างน้อยหนึ่งแดดก่อนจะนำมาสีได้ง่ายขึ้น ข้าวที่ได้จากการสีด้วยครกสีนั้น จะเป็นข้าวกล้อง ก็ยังไม่เกลี้ยงมีเปลือกติดอยู่บางส่วน ชาวนาจะต้องนำข้าวนี้มาตำอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ครกที่มีข้าวอยู่เรียกว่า “การซ้อมสาร” ตำจนได้ที่แล้วจะนำข้าวขึ้นจากครกมาฝัดด้วยกระด้ง เพื่อแยกข้าวสารกับรำข้าวออกจากกัน ก็จะได้ข้าวสารที่สามารถนำไปบริโภคต่อไปได้ จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารของชาวนาสมัยก่อนมีขั้นตอนที่ซับซ้อนยุ่งยากและลำบาก กว่าจะได้ข้าวสารซักเมล็ดเพื่อนำมาหุงกิน ต้องอาศัยแรงงานคนเป็นปัจจัยพื้นฐาน เมื่อมีโรงสีข้าวเข้ามา เครื่องมือทุ่นแรงประเภทต่างๆเข้ามา การพึ่งพาอาศัยแรงงานด้วยการ “ออกปาก” จึงหมดความสำคัญลงและสังคมที่อาศัยการลงแขกก็แตกสลายลงเป็นสังคมสมัยใหม่

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต

การเข้ามาแนะนำเกี่ยวกับพันธุ์ข้าว การใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการป้องกันโรคของเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ซึ่งพันธุ์ข้าวในสมัยก่อนชาวบ้านปลูกเป็นพันธุ์ข้าวของท้องถิ่น ที่นำไปหุงเมื่อข้าวเย็นลง เมล็ดจะแข็งนั่นคือ ข้าวเชือกไทร ข้าวหัวนา ข้าวช่องเล ข้าวหอมจันทร์ แต่พันธุ์เหล่านั้นได้สูญสลายไปจากบ้านโคกสักแล้ว คงไว้ด้วยพันธุ์ข้าวสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั่นคือ ข้าวพันธุ์ กข. ข้าวพันธุ์สุพรรณ ข้าวชัยนาท และข้าวหอมมะลิ เจกเช่นเดียวกับปุ๋ยและสารเคมี ซึ่งสมัยก่อนชาวนาจะใช้ปุ๋ยคอกที่ได้จากมูลสัตว์ เช่นมูลวัว มูลค่างควา และใช้ยากำจัดแมลงจากภูมิปัญญาของตนเอง คือ ใช้ตะไคร้หอม ใบสะเดา ข่า และยาเส้น (ยาเชียน) มาดองลงในไห ประมาณ 4-5 วัน แล้วนำมาฉีดลงในต้นข้าวหรือพืชผัก แต่ปัจจุบันสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ได้ถูกวิวัฒนาการสมัยใหม่กลืนไปกับกาลเวลาแล้วคายเอาสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่ นั่นคือ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และฮอร์โมนต่าง ๆ ที่ช่วยเร่งการเจริญเติบโต ด้วยปัจจัยดังกล่าวเหล่านั้น จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการจัดซื้อ จัดหาเพื่อให้ได้ซึ่งปัจจัยในการผลิต

การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์การผลิตและการบริโภค : จากความเป็นไทไปเป็นทาสการเงิน

เป้าหมายของการผลิตก็ได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนหากเหลือแล้วจึงขาย แต่ปัจจุบันผลิตเพื่อการค้าขายให้ได้มาซึ่งตัวเงิน ความอยู่รอด ความมั่นคงและความสะดวกสบายในวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่หล่อหลอมไว้ด้วยเทคโนโลยี เมื่อเป้าหมายของการผลิตเปลี่ยนไป ความต้องการที่จะใช้เงินทุนเพื่อการผลิตเพิ่มขึ้น รวมถึงสิ่งล่อตาล่อใจในความสะดวกสบายของเทคโนโลยี เช่น ทีวี รถจักรยานยนต์ ฯลฯ จึงหันเหวิถีชีวิตแบบสมถะด้วยการเป็นลูกหนี้ธนาคาร

การเข้ามาของแนวคิด “ทางเลือก”

การเข้ามาของแนวคิดระบบทางเลือก ได้แก่ ระบบทางเลือกการผลิต ทางเลือกในการประกอบอาชีพ โดยมีจุดมุ่งหมายต้องการยกระดับรายได้ครัวเรือนอันนำไปสู่ความพยายามหลุดพ้นความยากจนและความต้องการในคุณภาพชีวิตของตนเองดีขึ้น โดยมีนโยบายการพัฒนาของรัฐช่วยเหลือหนุนเสริม ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ความหลากหลายในกิจกรรมการผลิตของครัวเรือนมีมากขึ้น เกิดกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้เกิดขึ้นในชุมชน การรับและเข้าใจข่าวสารของคนในชุมชนโคกสักมีมากขึ้น แนวคิดการผลิตเพื่อการบริโภค กลับกลายเป็นการผลิตทั้งการบริโภคและเหลือเพื่อขาย

ด้านสาธารณูปโภค

การที่รัฐมีโครงการพัฒนาเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนมีสาธารณูปโภค โดยเริ่มจากมีถนน มีไฟฟ้า มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มมีการใช้พาหนะทดแทนการเดินเท้า ชุมชนสามารถติดต่อกับภายนอก การไหลของแรงงานชุมชนออกสู่ภายนอกมากขึ้น เมื่อการคมนาคมสะดวก เด็ก เยาวชนได้

รับการศึกษาสูงขึ้น โดยพบว่าส่วนใหญ่ส่งลูกหลานเรียนที่อำเภอหาดใหญ่ ทำให้โครงสร้างของสมาชิกครัวเรือนปัจจุบันมักพบเพียงแต่คนเฒ่าคนแก่และเด็กโดยส่วนใหญ่

ด้านองค์กรชุมชน : ความเข้มแข็งและอำนาจในการต่อรองของชุมชน

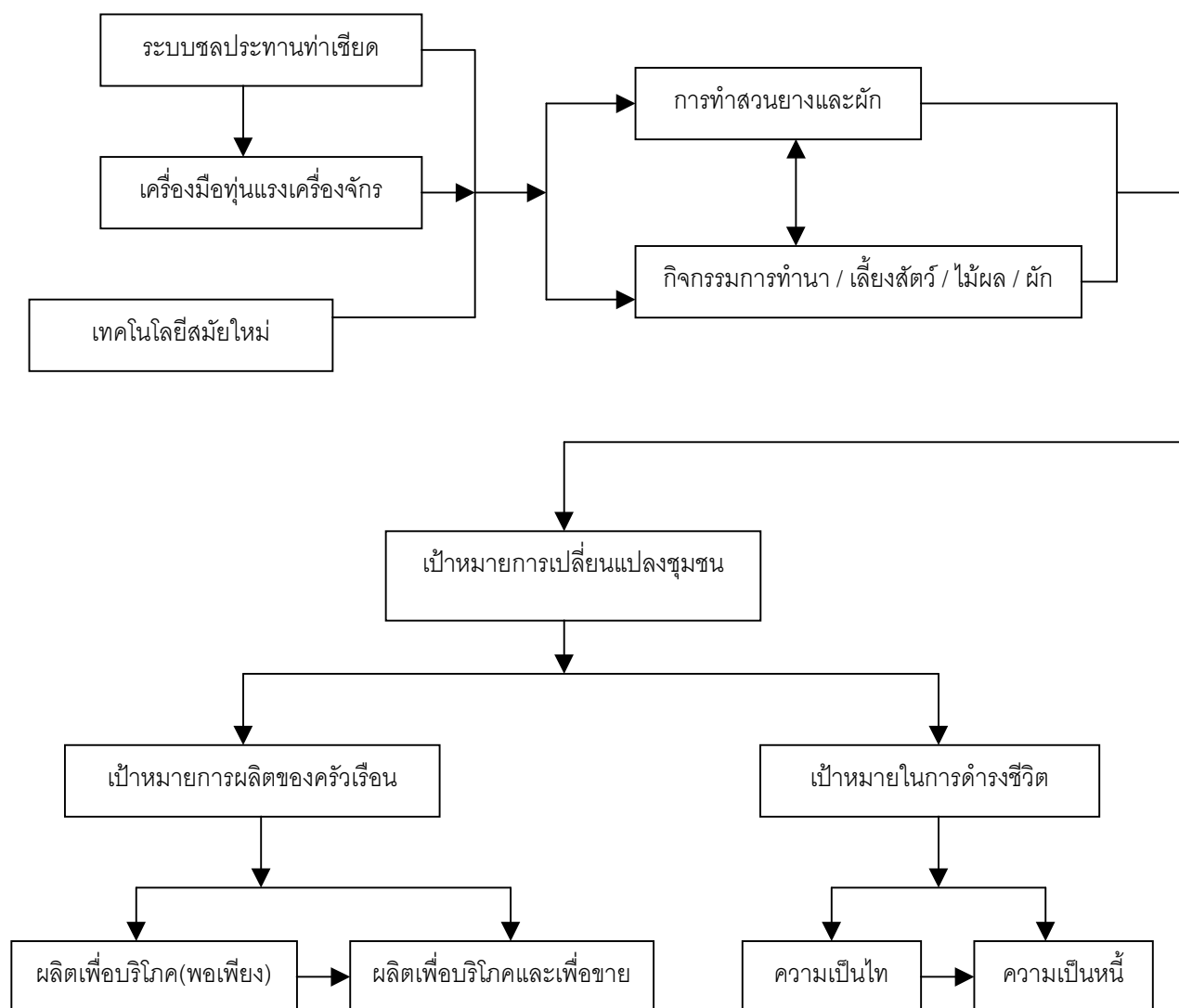
เมื่อความทันสมัยเข้ามาในชุมชน นำวิถีทางและแนวทางพัฒนาองค์กรมาควบคู่กับการพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อลดความขัดแย้ง ความแตกแยกในชุมชน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนั้นชุมชนโคกสักได้มีการรวมกลุ่มโดยการนำของผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ซึ่งเกิดการลงมือทดลองในอดีต และได้รับการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน ซึ่งปัจจุบันเกิดกลุ่มองค์กรต่างๆ มากในชุมชน แม้ว่าเหตุผลในการเกิดองค์กรหรือกลุ่มแตกต่างกัน แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนโคกสักเห็นความสำคัญกับการรวมกันพอสมควร ซึ่งจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2543 เกิดกลุ่ม/องค์กร ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาโคกสัก (2543) กลุ่มทฤษฎีใหม่ (วันจัดตั้ง 10 พฤษภาคม 2544) กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมือง (วันจัดตั้ง 25 เมษายน 2543) กลุ่มเลี้ยงแพะ (วันจัดตั้ง 25 เมษายน 2543) และกลุ่มเพาะเห็ดเพื่อการผลิต (วันจัดตั้ง 15 มีนาคม 2544) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มองค์กรอื่นๆ อีกมากมาย ประชาชนสามารถเลือกเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ได้ตามใจปรารถนา และวัตถุประสงค์ในการเข้าเป็นสมาชิกก็มีความแตกต่างกัน

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกลุ่มองค์กรในชุมชนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างคนในชุมชนมีมากยิ่งขึ้น ภายใต้กระบวนการพัฒนา ประกอบกับเจ้าหน้าที่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดองค์กรหรือกลุ่มในชุมชนทำให้การพัฒนาองค์กรสอดคล้องกับเป้าประสงค์ในนโยบายและแผนของภาครัฐและเอกชน

สรุป

ภายใต้ยุคของการพัฒนาสู่ความทันสมัย ที่ความเจริญเข้ามาครอบงำ การกระทำ ดำเนินการต่าง ๆ ที่แพร่เข้ามาในชุมชน ตั้งแต่การจัดระบบน้ำโดยผ่านการสร้างเขื่อนชลประทานหรือเหมืองลอยเสาปูนซีเมนต์ หรือเหมืองใส่ไก่ ส่งน้ำเข้ามาในพื้นที่ทำให้น้ำใช้ในการเกษตรไม่ขาดแคลน และสามารถทำได้ตลอดปี ด้วยการพึ่งพาอาศัยเทคนิควิทยาการ เทคโนโลยี เครื่องจักรกลสมัยใหม่ ที่ให้ความสะดวกรวดเร็ว และในขณะเดียวกัน การพึ่งพาเงินทุนก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในยุคของการพัฒนาสู่ความทันสมัย ดังเช่น คำบอกเล่าของผู้อาวุโสเกี่ยวกับความรวดเร็วของเครื่องจักร

ต่อไปนี่จะเป็นภาพแสดงการปรับตัวของชุมชนบ้านโคกสักเมื่อเริ่มพัฒนาสู่ความทันสมัยดังภาพ

ภาพที่ 5 การปรับตัวของชุมชนโคกสัก เมื่อเริ่มพัฒนาสู่ความทันสมัย

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

ด้วยการเข้ามาของระบบชลประทาน เครื่องจักรกล ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่และนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น และบทบาทของภาครัฐและเอกชน นับจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน คุณภาพชีวิต รวมถึงประสิทธิภาพการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ตอบสนองความต้องการชุมชนซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสะสมทุนชุมชน รวมถึงความพยายามในการบูรณาการชุมชนให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของระบบชุมชน ทางด้านเศรษฐกิจสังคม และทางกายภาพชีวภาพ

การปรับตัวทางด้านสังคม

ผลกระทบจากการที่ชลประทานเข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นเพราะปัญหาการขาดแคลนน้ำลดลง

มีชาวบ้านบางส่วนที่อาศัยอยู่ในที่สูงหรือที่ดอนเท่านั้นที่น้ำชลประทานยังไม่ถึง คงมีปัญหาแต่เขาเหล่านั้นสามารถแก้ปัญหาจากการขาดแคลนน้ำในการทำนา โดยการปรับเปลี่ยนเป็นสวนยางพาราแทน เพราะยางพารามีความทนต่อการขาดแคลนน้ำ

ดังนั้นเมื่อเกิดเหมืองใส่ไก่ (ชลประทาน) ขึ้น ในชุมชนได้มีการบริหารจัดการน้ำที่เป็นระบบ มีชาวบ้านเป็นคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบในจุดต่างๆ ที่ปล่อยน้ำไป เพื่อจัดปัญหาการแย่งชิงน้ำ ทำให้ปัญหาเรื่องน้ำลดลงและสิ่งที่ตามมาคือ การผลิตของชาวบ้านเพิ่มขึ้น ผลผลิตที่ได้ดีขึ้น ก่อเกิดการรวมกลุ่มอาชีพทางการผลิตที่หลากหลายรูปแบบ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มปลูกผัก กลุ่มทำนา กลุ่มทำสวน

ภายใต้การรุกร้าของกระบวนการพัฒนาสู่ความพยายามในการปรับตัวของชุมชน ทำให้ระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เนื่องจากชาวบ้านมีเวลาว่างน้อยลง ซึ่งเวลาส่วนใหญ่จะอยู่กับการทำงานเพิ่มผลผลิต โดยเฉพาะรุ่นพ่อ แม่ หรือหัวหน้าครอบครัว ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน รวมถึงค่าใช้จ่ายในสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีเครื่องจักรกล ส่วนรุ่นหนุ่มสาวโดยเฉพาะวัยรุ่น ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากที่เคยเชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยงานบ้านอยู่รวมกันด้วยความอบอุ่นในครอบครัวกลับกลายเป็นชอบจับกลุ่มอยู่กับเพื่อนฝูง ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ใส่ใจช่วยเหลืองานบ้าน

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจที่แสดงถึงการตอบสนองการเข้ามาของเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในรูปของความหลากหลายการผลิตที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีผลผลิตมากขึ้น ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนโดยรวมสูงขึ้น ซึ่งเมื่อคิดเป็นมูลค่ารวมของครัวเรือนมากขึ้น

ตารางที่ 2 กิจกรรมการผลิตและรายได้ของชุมชน

กิจกรรมการผลิตชุมชน	รายได้ (บาท/ปี)
การทำนา	19,000
ยางพารา	47,000
ไม้ผล, ไม้ยืนต้น	76,000
เลี้ยงสัตว์	150,000
รับจ้าง	14,000
รวม	306,000

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว, 2545

ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นนำมาสู่รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น เฉกเช่นเดียวกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ไม่ว่าจะเป็นรายจ่ายในครัวเรือน ค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การเรียน เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาในรูปของเงินผ่อน รวมถึงค่าใช้จ่ายในการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น

ซึ่งชาวบ้านจำต้องแบกภาระโดยตลอด ซึ่งภาวะที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้ ทำให้ประชาชนชุมชนโคกสักต้องตกอยู่ในภาวะ “เป็นทาสทางการเงิน” กล่าวคือ เกิดการกู้ยืมเงินและเพิ่มหนี้สิน ซึ่งการเป็นหนี้พบเห็นทั่วไปตั้งแต่การกู้ยืมนอกระบบในหมู่เครือญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน การกู้ยืมในระบบ เช่น จากระบบการเงินที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรองรับ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้านและกองทุนกู้ยืมอื่นๆ ในชุมชน ซึ่งแหล่งเงินกู้ที่มากมายในชุมชน ปลุกฝังแนวคิดให้กับประชาชนให้เกิดการเรียนรู้ถึงการจัดการทางการเงินของตนเองในเรื่องการผ่อนชำระหนี้

นอกจากนี้จากผลกระทบจากการรุกเข้ามาของระบบอุตสาหกรรม และความเจริญของอุตสาหกรรมในตัวเมืองใหญ่ ทำให้แรงงานหนุ่มสาวหันเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมืองหาดใหญ่ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และการเคลื่อนย้ายของเยาวชนในเรื่องของการศึกษา เป็นต้น

ด้านกายภาพ

เมื่อชลประทานเข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ทำนาโดยอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลและที่ใช้น้ำจากลำห้วยในหมู่บ้านเป็นหลักจึงหมดความสำคัญลง ก่อเกิดผลกระทบที่ตามมาจากการจัดระบบน้ำชลประทาน ซึ่งส่งผลให้ลำห้วยเหือดแห้งรวมทั้งทรัพยากรจากแหล่งน้ำหายไปด้วย นั่นคือ พันธุ์ปลาและความหลากหลายของปลา อีกทั้งสภาพดินเสื่อมเนื่องจากการใช้สารเคมีและการดึงทรัพยากรในดินขึ้นมาใช้จนเกินความพอดี ทั้งนี้เพื่อผลผลิตอันสูงสุดและรายได้ที่ได้รับโดยไม่คำนึงถึงความสมดุลย์ของระบบนิเวศน์

ด้านชีวภาพ

การทำมาหากินที่ผลิตได้ในปัจจุบัน โดยอาศัยความทันสมัยของเทคโนโลยี และเครื่องจักรกล ทำให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้นใช้เวลาในการผลิตน้อยลงอันส่งผลจากวิทยาการก้าวหน้าของเครื่องจักร และผลกระทบที่ตามมาจากการเพิ่มผลผลิตนั้นคือ ผลผลิตเกินความต้องการของตลาด ทำให้ผลผลิตราคาตกต่ำ เกิดการขาดทุน รายได้ที่ได้รับจากการขายผลผลิตไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เริ่มร่ำเข้ามา ก่อให้เกิดการกู้หนี้ยืมสินเป็นภาระที่ต้องแบกรับของอาชีพเกษตรกร

บทสรุป

การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชนโคกสัก ต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย มีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริม อาชีพการทำนาและการทำสวนยาง การปลูกผัก การทำไร่นาสวนผสม การเลี้ยงวัว การเลี้ยงปลา และอาชีพค้าขาย ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน อันนำไปสู่ความเข้มแข็งชุมชนภายใต้กระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านระบบกลุ่มองค์กรและการบริหารจัดการของผู้นำชุมชนที่มีความจัดแย้งระดับหนึ่ง

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน : กระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนในการสร้างอาชีพเสริมและสร้างรายได้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นนโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชน และท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยตัวเอง โดยกองทุนหมู่บ้านจะต้องถือถือผลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน สามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน โดยให้ชุมชนร่วมกันวางกติกาและระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับกองทุน ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและดูแลการใช้เงินให้ไปตามเป้าหมาย ซึ่งหลักการดำเนินการเช่นนี้เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลอื่นๆ ภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่จะเข้าสู่การวางนโยบายและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย เฉพาะความต้องการของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมกันกำหนดกรอบกติกาในการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน และให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน กองทุนหมู่บ้านมีเป้าหมายระยะยาว โดยเฉพาะการวางเป้าหมายให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การศึกษาในส่วนนี้จึงเป็นการแบ่งออกเป็น

1. การดำเนินการกองทุน เป็นการนำเสนอถึงความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้าน โศกสักระเบียบกฎเกณฑ์กติกาของกองทุนที่กำหนดขึ้นมา โดยกรรมการและสมาชิกกองทุนได้ดำเนินการกำหนดขึ้น
2. กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน จึงนำเสนอถึงกระบวนการผลิตและการเผยแพร่ความหมายความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านให้กับสมาชิกกองทุน
3. ผลการดำเนินงานของกองทุน เป็นการวิเคราะห์ถึงผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน โศกสักระเบียบกฎเกณฑ์กติกาของกองทุนที่กำหนดขึ้นมา ได้แก่ ผลต่อการสะสมทุน ผลต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน ผลต่อการพัฒนา

ความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่ม ผลต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ ผลต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและการจัดการตนเอง และผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน และความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านโคกสัก

บ้านโคกสัก หมู่ที่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีจำนวนประชากร 687 คน เป็นชาย 334 คน หญิง 353 คน มีครัวเรือน 134 ครัวเรือน เมื่อมีนโยบายโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาล ช่วงเดือนกันยายน 2544 ผู้ใหญ่บ้านได้นัดชาวบ้านเพื่อประชุมทำความเข้าใจและเพื่อกำหนดวิธีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีครัวเรือนเข้าประชุมทั้งหมด 128 ครัวเรือน มีการเลือกคณะกรรมการแบบเปิดเผย ออกเสียงโดยการยกมือสนับสนุนตามความต้องการ บรรยายการในการประชุมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทุกคนให้ความร่วมมือในการประชุมครั้งนี้ เริ่มจากการเสนอรายชื่อผู้ที่จะเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และตัดสินด้วยการยกมือนับเสียงข้างมาก ผู้ที่ถูกคัดเลือกยินดีทำงานด้วยความเต็มใจปรากฏว่ามีผู้ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ดังนี้

1. นายอุเส็น มูเก็ม	ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. นายชาติ ก่อเดิม	รองประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3. นายทวิศักดิ์ วงศ์งาม	เลขานุการ
4. นางมิตะ เหลี่ยมปาน	เหรัญญิก
5. นางสาวแพรวพรรณ เพชรแก้ว	ผู้ช่วยเหรัญญิก
6. นายอนุวัติ ก่อเดิม	ประชาสัมพันธ์
7. นางสุไพบัตร์ โต๊ะหลงหมาด	ประชาสัมพันธ์
8. นายเสรี หมัดอาดัม	กรรมการ/ปฏิคม
9. นายอภิชาติ หมัดอาดัม	กรรมการ/ปฏิคม
10. นางประครอง พลพงศ์	กรรมการ
11. นายหมาน แหนะหมัด	กรรมการ
12. นายอุเส็น หมานระเด็น	กรรมการ
13. นายคัม หมัดอาดัม	กรรมการ
14. นายอคุลเดช หมัดอาดัม	กรรมการ
15. นายหนอด หมัดอาดัม	กรรมการ

ระบบกฎเกณฑ์กองทุนหมู่บ้าน

เมื่อระเบียบกองทุนหมู่บ้าน โคลงสักผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ระดับอำเภอและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด ประมาณเดือนพฤศจิกายน 2544 เงินหนึ่งล้านบาทถูกโอนเข้ามายังหมู่บ้านโคลงสัก คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเปิดรับสมัครสมาชิก โดยต้องจ่ายค่าสัจจะ 20 บาท มีผู้สมัคร จำนวน 76 ราย และมีประสงค์ขอกู้ 46 ราย เริ่มปล่อยกู้ครั้งแรกในวันที่ 15 มกราคม 2545 เป็นเงิน 920,000 บาท โดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านพิจารณาจากวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ตามโครงการ รายได้ ความจำเป็นในการกู้ และคุณสมบัติของผู้กู้ว่าเป็นไปตามระเบียบกองทุนหมู่บ้านหรือไม่ โดยปล่อยกู้ครั้งเดียว จำนวน 46 ราย

- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 10,000 บาท จำนวน 17 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 15,000 บาท จำนวน 2 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 20,000 บาท จำนวน 22 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 30,000 บาท จำนวน 4 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 50,000 บาท จำนวน 1 ราย

หลักเกณฑ์ในการกู้ ถ้ากู้ไม่เกิน 20,000 บาท ไม่ต้องผ่านมติที่ประชุม คือ ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเท่านั้น ถ้าวงเงินที่กู้เกินกว่า 20,000 บาท ต้องผ่านมติที่ประชุมของสมาชิก โดยออกเสียง 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด มีผู้ขอกู้เกินกว่า 20,000 บาท จำนวน 5 ราย โดยกู้ 30,000 บาท จำนวน 4 ราย และ 50,000 บาท จำนวน 1 ราย ในการกู้ต้องใช้สมาชิกด้วยกันเองเป็นผู้ค้ำประกัน 2 คน ผู้กู้ได้กู้ไปเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้

ประกอบอาชีพ	จำนวน	จำนวนเงิน	ร้อยละ
ทำนา	1	10,000	1.08
ทำไร่	3	85,000	9.23
ทำสวน	2	30,000	3.26
เลี้ยงสัตว์ปีก	1	30,000	3.26
เลี้ยงวัว	22	415,000	45.10
เลี้ยงกุ้ง	1	20,000	2.17
งานด้านอุตสาหกรรม	4	110,000	11.95
ค้าขาย	6	110,000	11.95
งานด้านบริการ	2	40,000	4.34
อื่น ๆ	4	70,000	7.60
รวม	46	920,000	100

การกำหนดส่งคืนเงินกู้ ได้กำหนดการส่งคืนเป็น 3 ระยะ คือ 4 เดือน/ครั้ง 6 เดือน/ครั้ง และ 12 เดือน/ครั้ง ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้กู้ว่าจะชำระเงินคืนกี่งวด แต่ที่ประชุมมีมติตกลงจะจ่ายคืนเมื่อครบ 1 ปี และการชำระคืนจะไม่คิดเป็นดอกเบี้ย เพราะผิดหลักตามศาสนาอิสลาม ทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกตกลงกัน โดยจ่ายเป็นค่าบำรุง ถ้ากู้เงิน 10,000 บาท จะต้องจ่ายค่าบำรุง 100 บาท ถ้ากู้ 20,000 บาท จะต้องจ่ายค่าบำรุง 200 บาท ซึ่งทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะหักจากเงินกู้ไว้ตั้งแต่ตอนแรก นอกจากนี้สมาชิกจะต้องจ่ายค่าสัจจะ เดือนละ 20 บาท

ในเดือนกรกฎาคม 2545 เป็นการครบรอบการทำงาน 1 ปีของคณะกรรมการชุดแรก ในจำนวน 15 คนนี้จะต้องจับสลากออกครั้งหนึ่ง โดยเลือกคณะกรรมการชุดอื่นเข้ามาแทน และที่ประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีมติให้คัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2545 ปรากฏคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ดังนี้

1. นายอุเส็น มูเก็ม	ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. นายอุเส็น หมานระเด็น	รองประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3. นายกวีศักดิ์ วงศ์งาม	เลขานุการ
4. นางนิตยา ส่งดวง	เหรัญญิก
5. นายดัม หมัดอาดัม	กรรมการ
6. นายฟีน เฟ็งโอ	กรรมการ
7. นายก่อเล็ม หมัดอาดัม	กรรมการ
8. นายหีม แอเหลาะ	กรรมการ
9. นายเสรี หมัดอาดัม	กรรมการ
10. นางบุไรวรรณ ยีสมัน	ผู้ตรวจสอบบัญชี

มติที่ประชุมตกลงกันว่า จะประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน 6 เดือน/ครั้ง

สำหรับสภาพทางการเงินของกองทุนหมู่บ้านชุมชนเมืองโคกสักในปัจจุบัน ณ สิ้นสุดวันที่ 31 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2545 โดยมีผู้กู้ทั้งสิ้น 46 คน จำนวนเงินกู้ 970,000 บาท เงินทุนสะสม ฝากธนาคาร 35,007 บาท รวมสินทรัพย์ 1,000,507 บาท

กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านของประชาชนในตำบลโคกสัก มีความหลากหลายพอสมควร อย่างไรก็ตามในภาพรวมแล้วชาวบ้านโคกสักค่อนข้างมีความเข้าใจพอสมควร เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งให้ความเห็นว่า

“เป็นเงินที่รัฐจัดสรรให้แก่หมู่บ้านต่างๆ เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนให้แก่ประชาชนที่ต้องการพัฒนาอาชีพตนเองและเพื่อให้หมู่บ้านเพิ่มศักยภาพการผลิต”

แต่ก็มีประชาชนบางส่วนเข้าใจว่า เป็นโครงการของรัฐบาล ที่ต้องดำเนินการขึ้นตามนโยบายของพรรคไทยรักไทยที่ได้แถลงไว้กับประชาชนในการเลือกตั้งที่ผ่านมา โดยรัฐให้เงินมา 1,000,000 บาท โดยให้ชุมชนบริหารและจัดการกันเอง เพื่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ตาม ประชาชนบางคนคิดว่า

“การที่รัฐดำเนินงานตามโครงการนี้จะเอื้อประโยชน์ต่อพรรคไทยรักไทย เพื่อว่า เลือกตั้งสมัยหน้าจะได้รับการเลือกตั้งเพิ่มเข้ามาอีก หากโครงการนี้สำเร็จเป็นรูปธรรม”

ซึ่งกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจในโครงการชุมชนโคกสัก โดยคณะกรรมการกองทุนมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนผ่านการจัดเวทีชาวบ้าน และการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนตั้งแต่ขั้นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ประชาชนในโคกสักเข้าใจ ตลอดจนศึกษาถึงความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ เป้าหมายของกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งผลการศึกษาดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 4 ตัวอย่าง ความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจกองทุนหมู่บ้านจากเวทีการเรียนรู้

ชื่อ-สกุล	สถานภาพ	ความเข้าใจในหลัก เป้าหมายกองทุน
1. นายทวีศักดิ์ วงศ์งาม	สมาชิก	- เป็นเงินสนับสนุนการบริหารและการกระจายรายได้ และเพิ่มศักยภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ต่างๆ
2. น.ส.ยุไรวรรณ ยี่สมัย	สมาชิก	- รัฐจัดสรรให้แก่หมู่บ้าน เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน
3. นางมารีนา หมัดอาดัม	สมาชิก	- เป็นเงิน 1 ล้านบาท ที่รัฐจัดให้ชุมชนทำธุรกิจให้เกิดผลกำไร และเป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน
4. นายดำ หมัดอาดัม	สมาชิก	- เป็นเงิน 1 ล้านบาท ที่ต้องการให้หมู่บ้านบริหารจัดการเองเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ
5. น.ส.ปรางค์ หมัดอาดัม	สมาชิก	- เป็นเงินหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท จากรัฐบาล โดยให้หมู่บ้านบริหารจัดการและจัดตั้งกลุ่ม
6. นางยามิหน๊ะ หอเหลาะ	สมาชิก	- เป็นกองทุนช่วยเหลือชาวบ้านและต้องจ่ายคืนภายใน 1 ปี
7. นายมานิตย์ สะอาด	สมาชิก	- เป็นเงินที่รัฐให้ประชาชน มีดอกเบี้ยยด้วย
8. นายเอ็นท์ หมัดมัน	สมาชิก	- เป็นเงินที่รัฐจัดสรรมาให้เพื่อให้ใช้ประโยชน์ภายในหมู่บ้าน
9. นางยีน เฟ็งง	สมาชิก	- เป็นเงินเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจในหมู่บ้านและนำไปเพื่อประกอบอาชีพทางการค้าและเกษตรกรรม

สำหรับกระบวนการเรียนรู้ ในเรื่องการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของชุมชนโคกสัก เสมือนถูกกำกับจากกรอบใหญ่ของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ แนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร รวมถึงโครงสร้างจะแตกต่างกันในรายละเอียดซึ่งในชุมชนโคกสักมีการคัดเลือกคณะกรรมการโดยเลือกจากคนที่มีความรู้ ความสามารถมาดำเนินการ โดยมีการประชุมเพื่อเพื่อเลือกคณะกรรมการตามระเบียบของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองด้วย สำหรับการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุน ได้มีการจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและชี้แจงความคืบหน้าการดำเนินงานของกองทุนให้สมาชิกทราบเดือนละ 1 ครั้ง (ทุกวันที่ 10 ของเดือน) อย่างไรก็ตาม ในการร่างกฎเกณฑ์ และระเบียบ จะมีกรอบระเบียบกองทุนจากส่วนกลางกำหนดเป็นแนวหรือขอบเขตที่วางให้หมู่บ้านโคกสักต้องดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบหลัก และในความเป็นจริง การตีความและการร่างเป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากประสบการณ์ความรู้ในการร่างระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของชาวบ้านยังมีน้อยทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ ระเบียบให้เหมาะสมในอนาคต ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“ไม่หนดในการเขียน เขียนไม่หนด ก็ถาถามายให้ช่วยเขียน”

ผลการดำเนินงานกองทุน

จากการที่โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเข้ามาในหมู่บ้านโคกสัก และดำเนินการมาเกือบ 2 ปี ประชาชนเล็งเห็นว่า โครงการนี้สามารถแก้ปัญหาและเพิ่มโอกาสให้กับประชาชนได้ ดังคำสัมภาษณ์

“ดี หมู่บ้านจะได้มีเงินให้ประชาชนลงทุน”

“ดี จะได้เพิ่มเติมขยายกิจกรรมการผลิตมากขึ้น
โดยไม่ต้องกู้เงิน ธกส. และแหล่งกู้เดิม”

“ก็ดี ดอกเบี้ยรัฐไม่ได้เป็นคนเก็บ แต่ละหมู่บ้านจะเป็น
ผู้บริหารเพื่อใช้หมุนเวียนต่อไป”

“จะได้ระมัดระวังการใช้จ่ายเงินมากขึ้น”

ซึ่งในการศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโคกสักนี้จะทำการศึกษา (1) ผลการดำเนินงานกองทุนต่ออาราสะสมทุน (2) ผลของการดำเนินงานกอง

ทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้และการสร้างงาน (3) ผลของกองทุนต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ (4) ผลของกองทุนต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและการจัดการตนเอง และ (5) ผลของกองทุนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย

1. ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน

ผลที่เกิดจากการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านโลกสัก ทำให้เป็นแหล่งเงินทุนและสวัสดิการของชุมชน แม้ว่าจะเป็นเงินกู้ที่ไม่มากนักก็ตาม เพื่อการประกอบอาชีพที่มีอยู่เดิมส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่ใช้การลงทุนในอาชีพใหม่ มีข้อสังเกตได้ว่า การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองสามารถเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวโลกสักในการดำเนินกิจกรรม (ธุรกิจ) ขนาดเล็ก ซึ่งยังไม่สามารถเป็นแหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ สำหรับการดำเนินกิจกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้ดังตัวอย่าง

นางซาฟีเยะ หมัดอาดัม อาชีพขายอาหารในโรงเรียนใช้แหล่งเงินทุนจากครัวเรือนที่สะสม 5,000 บาท ร่วมกับการกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 20,000 บาท เพื่อขยายอาชีพ เช่น ซื้อวัตถุดิบมาผสมอาหาร

นายคลหัด หมัดสมัน อาชีพเดิมรับจ้างก่อสร้าง มีความประสงค์จะพัฒนาอาชีพใหม่คือการเลี้ยงวัว ซึ่งขอกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 20,000 บาท

นางสมจิตร เบ็ญก้อหลี อาชีพค้าขายในชุมชน ใช้แหล่งเงินทุนจากครัวเรือนที่สะสมไว้ 20,000 บาท ร่วมกับการกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 20,000 บาท เพื่อขยายกิจการค้าขายของตนเอง

มีข้อสังเกตจากผู้รู้ว่ เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาการใช้หนี้ (ภายในปี) ไม่สามารถหรือไม่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมบางชนิดที่ต้องใช้เวลาดำเนินการนานกว่า 1 ปี ถึงจะให้ผลผลิต เช่น การเลี้ยงสัตว์ จึงเป็นข้อจำกัดในการตัดสินใจของชาวโลกสักในการขอกู้เงินจากกองทุนหรือแหล่งอื่นๆ อีกประการหนึ่ง พบว่า มีบางรายที่กู้เงินไปแล้วไม่ปฏิบัติหรือดำเนินกิจกรรมไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ เช่น วัตถุประสงค์กู้ไปทำนาแต่ในสภาพความเป็นจริงใช้เงินจำนวนนี้บางส่วนใช้หนี้เพื่อจะขอกู้เงินใหม่ ทำให้อาจกล่าวได้ว่า แหล่งเงินทุนนี้เป็นแหล่งเงินทุนสำหรับ “บรรเทา” หรือ “สร้างเครดิต” ให้กับประชาชน

2. ผลการดำเนินงานกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ (การสร้างรายได้และการสร้างงาน)

พบว่ากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองสามารถพัฒนาชุมชนได้ระดับหนึ่ง ทั้งนี้พบว่าในการพัฒนาอาชีพของชุมชนโคกสักส่วนหนึ่งมาจากฐานเดิมของชุมชนที่ได้ปรับตัวจากชุมชนที่มีฐานการผลิตจากการทำนา ปลุกข้าว ไปสู่การทำสวนยางรวมถึงการแปรรูป การรวมกลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผู้รู้สามารถพัฒนาอาชีพของตนโดยสามารถใช้เทคนิคต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพรวมถึงการสร้างกระบวนการเพื่อการพัฒนาอาชีพของตนเอง เช่น เทคนิคการดำเนินงาน ตลาด การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและการวิเคราะห์ตนเองดังเช่น ตัวอย่าง

นางซาฟีเยะ หมัดอาดัม อาชีพค้าขาย หลังจากกู้เงินกองทุนมา 20,000 บาท สามารถพัฒนาอาชีพของตนเองโดย นำมาขายยาร้านค้าให้ใหญ่ขึ้น ซื้ออุปกรณ์ โดยใช้เทคนิคการดำเนินงาน คือ (1) มีการศึกษาราคาวัตถุดิบที่มีอยู่และประหยัดที่สุด (2) จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ตลอด และ (3) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ล่วงหน้าเพื่อวางแผนการดำเนินงานต่อไป ผลการดำเนินงานสามารถสร้างรายได้ รายจ่ายโดยได้รับเงินเพิ่มจากเดิม 4,000 บาท ต่อเดือน เป็น 5,000 บาทต่อเดือน ทำให้นางซาฟีเยะ หมัดอาดัม สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น

3. ผลของกองทุนต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ

กล่าวได้ว่าการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สามารถเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพให้กับชุมชนดังตัวอย่าง นางสมจิตร เบ็ญอาหลี กู้เงินเพื่อค้าขาย ในช่วงแรกที่ไม่ได้กู้เงินจากกองทุน นางสมจิตร เบ็ญอาหลี จะประกอบอาชีพไปทำอย่างอื่นควบคู่ไปกับค้าขาย เนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอภายหลังจากกู้เงินจากกองทุนทำให้นางสมจิตร มีการบริหารจัดการที่ดี มีเงินทุนที่สามารถนำมาขยายกิจการได้มากขึ้น โดยซื้อสินค้าเพิ่มขึ้น ปกษาเพื่อนบ้านที่ทำธุรกิจประสบความสำเร็จ ทำให้ปัจจุบันนางสมจิตรไม่ต้องประกอบอาชีพเสริมและได้กำไรรายได้มากขึ้น

4. ผลของกองทุนต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการตนเอง

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ทำให้ชุมชนเรียนรู้และมีโอกาสในการค้นหาหรือได้รับความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะเรียนรู้ว่าจะบริหารจัดการกองทุนของตนเองอย่างไรให้มีความยั่งยืนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจภายในชุมชน ซึ่งจากการศึกษาชุมชนโคกสักพบว่า ภายหลังจากการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านโดยจัดตั้งคณะกรรมการมาดำเนินการบริหาร คณะกรรมการบริหารกองทุนได้กำหนดหลักเกณฑ์ คือ มีการจัดประชุมสมาชิกเดือนละ 1 ครั้ง ในวันที่ 10 ของทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกทราบถึงความคืบหน้าในการดำเนินการของสมาชิกแต่ละคนที่ได้กู้ไปและเพื่อเปิดการกู้ใหม่และให้ผู้กู้ที่ต้องชำระเงินคืนเป็นรายเดือนมาชำระด้วย

การเข้ามาของกองทุนมีส่วนสำคัญในการฝึกให้ผู้จัดการบริหารและจัดกิจกรรมของตนเอง ดังตัวอย่าง เช่น

ตารางที่ 5 แสดงชื่อผู้รู้ อาชีพ/วัตถุประสงค์การรู้ กิจกรรมการบริหารจัดการ

ชื่อผู้รู้	อาชีพ/วัตถุประสงค์การรู้	กิจกรรมการบริหารจัดการ
1. นางสาวพีหิยะ หมดอาคัม	ขายอาหาร (รู้ไปเพื่อขยายกิจการร้านขายอาหาร)	1. รู้จักวางแผนที่ดีในการตัดสินใจเลือกซื้อวัตถุดิบ
2. นางสมจิตร เป็ญอาหลี	ค้าขาย(รู้ไปเพื่อขยายกิจการ)	2. วิเคราะห์ลูกค้าเป้าหมายราคา จัดทำระบบบัญชีเพื่อการบริหารจัดการ
3. นายคลหยิด หมดหมั่น	รับจ้าง (ก่อสร้าง) (รู้ไปพัฒนาอาชีพใหม่ ได้แก่ เลี้ยงวัว)	3. – วางแผนไว้ล่วงหน้า - พยายามผลิตและขายในราคาที่สูง - พยายามตัดหญ้าบริเวณที่มีหญ้ามามาก

6. ผลของกองทุนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความเข้มแข็งและการสร้างเครือข่าย

ผลของการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทำให้ชุมชนโคกสักเกิดการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการประชุม เช่น การประชุมของกองทุนเองและการประชุมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น พัฒนาการประจำอำเภอ เกษตรอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งกระบวนการเหล่านี้หล่อหลอมและฝึกหัดให้คนในชุมชนโคกสักมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกล้าแสดงออกในการให้ความคิดเห็น อันเป็นรากฐานของการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ยังเกิดจากการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนกับกองทุนหมู่บ้านอื่นๆ บริเวณใกล้เคียง พบว่ามีมากพอสมควรดังจะเห็นได้จากคณะกรรมการกองทุนและแม้กระทั่งสมาชิก ได้พบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนใกล้เคียง ได้แก่ ชุมชนบ้านลอน ชุมชนหลังสถานี ชุมชนบ้านลำธาร ชุมชนบ้านต้นสน ชุมชนบ้านห้วยเนียง ชุมชนบ้านคอแห้งงาม ชุมชนบ้านทุ่งไต่ะยะ ชุมชนบ้านทุ่งนาเจริญ ชุมชนบ้านงามทอง ชุมชนบ้านบ่อนางรี ชุมชนบ้านทวดทอง ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอโคกสัก นอกจากนี้การผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเทคนิคการบริหารจัดการของชุมชนโคกสักทำให้กระบวนการตัดสินใจในการทำกิจกรรมของผู้รู้ดีขึ้น

สำหรับผลของกองทุนต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านโคกสักมีความเข้มแข็งในมิติทุนทางสังคมระดับหนึ่ง แต่ในทางเศรษฐกิจของชุมชนพบว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งน้อย เช่น ในการสร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาด ดังตัวอย่าง เช่น “ชุมชนมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะความเป็นเจ้าของและช่วยเหลือเกื้อกูลกำกับดูแลติดตาม

และตรวจสอบ เพื่อให้การบริหารของกองทุนมีความโปร่งใส” นอกจากนี้ได้ศึกษาเพื่อหาตัวชี้วัด 12 ตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน โคกสั๊กดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ความเข้มแข็งของชุมชนตามทัศนะของประชาชนในบ้านโคกสั๊ก

ความเข้มแข็งของชุมชน	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. มีความสามัคคี		●	
2. มีความซื่อสัตย์	●		
3. ยกย่องคนทำความดี			●
4. มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน		●	
5. มีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติม	●		
6. มีอาชีพสามารถเลี้ยงครอบครัวได้	●		
7. ครอบครัวในชุมชนมีความอบอุ่น	●		
8. มีการรวมตัวตั้งกลุ่มองค์กร	●		
9. มีการประชุมรับความคิดเห็นของสมาชิก		●	
10. มีการช่วยเหลือสตรี เด็ก และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส		●	
11. มีผู้นำที่มีคุณธรรม ยุติธรรม		●	
12. มีแผนงานชุมชนโดยสมาชิก	●		

ที่มา: จากการสำรวจและสืบค้นเอกสารรายงานกองทุนหมู่บ้าน

ส่วนใหญ่ชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มมาก การให้โอกาสในการหาความรู้เพิ่มเติม ความซื่อสัตย์ ครอบครัว ในชุมชนให้ความอบอุ่น มีแผนการดำเนินงานชุมชนโดยการมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน มีผู้นำที่มีคุณธรรมนอกจากนี้ชุมชนยังมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง

สำหรับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดังที่กล่าวมาแล้ว การเข้ามาของกองทุนทำให้ประชาชนมีโอกาสสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ และระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง โดยผ่านกระบวนการที่เป็นทางการ เช่น การจัดประชุมสัมมนาต่างๆ และที่ไม่เป็นทางการ โดยการพบปะพูดคุยกันในชุมชนและเมื่อโอกาสเอื้ออำนวยพบว่าส่วนใหญ่ สมาชิกจะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในเรื่องการบริหารจัดการกองทุนฯ

นอกจากนี้ชุมชนสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม องค์กร จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน กระบวนการกลุ่มมีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น มีการจัดตั้งกลุ่มการผลิตทางการเกษตรมากขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาโคกสั๊ก กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมือง กลุ่มเลี้ยงแพะ

กลุ่มเพาะเห็ด ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เป็นรากฐานที่สำคัญในการสะสมทุนทางสังคมของชุมชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง

ตัวอย่าง การสัมภาษณ์สมาชิกกองทุนเกี่ยวกับการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากกองทุนหมู่บ้าน

ตัวอย่างที่ 1 โครงการเพื่อค้าขาย

ถาม: ชื่อสกุลผู้กู้และที่อยู่

ตอบ: นางสาวผีห๊ะ หมัดอาดัม อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 2 บ้านโคกสัก ตำบล

โคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ถาม: ยื่นขอกู้เงินกองทุนหมู่บ้านวงเงินเท่าไร อนุมัติเงินเท่าไร และนำเงินไปใช้ในโครงการใด

ตอบ: ยื่นขอกู้ 10,000 บาท ได้รับอนุมัติตามที่ขอ 10,000 บาท นำเงินกู้มาค้าขายอาหาร

(ข้าวแกง ข้าวหมก ข้าวเหนียวไก่ทอดและน้ำชา) ตอนเช้าขายที่หน้าบ้านและตอนเที่ยงขายที่โรงเรียน

ถาม: เงินที่กู้ยืมจากกองทุนฯ นำมาเป็นทุนในการค้าขายทั้งหมดและเพียงพอในการลงทุนหรือไม่ มีเงินส่วนตัวของผู้กู้มาสมทบในการค้าขายด้วยหรือไม่ อย่างไร

ตอบ: เงินที่กู้ยืม 10,000 บาท นำไปลงทุนทั้งหมด แต่ยังไม่พอเพราะพี่ชายที่โรงเรียนด้วย ต้องซื้อพวกหม้อใหญ่ๆ และราคาหม้อจะแพง จึงต้องใช้ทุนมาก ไม่มีเงินส่วนตัวเป็นเงินที่กู้ทั้งหมดที่ใช้ในการลงทุน

ถาม: และที่ผู้กู้ไปขายข้าวที่โรงเรียนด้วยนั้น ทางโรงเรียนติดต่อผู้กู้ให้ไปขาย หรือผู้กู้มีวิธีการอย่างไร

ตอบ: ทางโรงเรียนจะเปิดประมูล โดยปีหนึ่งทางโรงเรียนจะเปิดประมูล 1 ครั้ง

ถาม: ทางโรงเรียนมีวิธีการอย่างไรในการตัดสินใจเลือกคนให้ไปขายในโรงเรียน

ตอบ: จากการที่ใครยื่นราคาสูงกว่าคนนั้นก็ให้เข้าไปขาย

ถาม: แล้วผู้กู้ยื่นเสนอราคาเป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ: เสนอราคา 3,000 บาทต่อเดือน แต่เดิมนั้นทางโรงเรียนจะให้ครูทำอาหารขาย ซึ่งครูจะไม่มีเวลาสอนเด็ก ทางโรงเรียนจึงได้เปิดให้ชาวบ้านประมูล

ถาม: อาหารที่ขายในโรงเรียนขายอย่างไร

ตอบ: จานละ 5 บาท 6 บาท 7 บาท 8 บาท แล้วแต่เด็กจะสั่งซื้อ ถ้าเป็นครูก็จะขายจานละ 10 บาท

ถาม: ค่าเช่าเดือนละ 3,000 บาท เฉลี่ยวันละ 100 บาท ผู้กู้ขายจานละ 5-10 บาท มีกำไรมากน้อยแค่ไหน

ตอบ: กำไรที่ขายข้าวน้อย แต่จะได้กำไรจากน้ำอัดลม และขนมขบเคี้ยวเด็ก

ถาม: โรงเรียนที่ผู้ขายเป็นโรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนอะไร

ตอบ: เป็นโรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโคกสั๊ก อยู่ใกล้ๆ นี่เอง

ถาม: ที่ผู้กู้ออกว่าขายข้าวและน้ำชาหน้าบ้านด้วยนั้น ขายเป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ: ขายน้ำชา ข้าวหมกไก่ ข้าวเหนียวไก่ทอด ในตอนเช้าจนประมาณ 8 โมงเช้า ก็จะเก็บที่บ้าน
ไปทำของขายที่โรงเรียนต่อ

ถาม: ผู้กู้ออกว่าขายอาหารทั้งที่บ้าน และโรงเรียนจากเงินที่ผู้กู้ออกทุนฯ 10,000 บาทเพียงอย่างเดียว หรือ
มีเงินส่วนอื่นมาสมทบด้วย

ตอบ: เป็นเงินผู้ 10,000 บาท จากกองทุนทั้งหมด แต่ยังไม่พอในการลงทุนอย่างที่บอกแล้ว

ถาม: จากการค้าขายผู้กู้ออกมีเงินเก็บบ้างหรือไม่

ตอบ: ก็พอมี แต่ก็ต้องนำมาใช้จ่ายในการลงทุนต่อ ต้องหมุนเวียนในการซื้อของลงทุนทุกวัน

ถาม: เมื่อเงินเก็บไม่มีผู้กู้นำเงินส่วนไหนไปชำระค่านกองทุนฯ ที่ใกล้จะถึงกำหนดชำระคืน

ตอบ: สำหรับเงิน 10,000 บาท ที่ต้องคืนกองทุนฯ มีอยู่แล้ว เก็บไว้แล้ว มีเงินครบ 10,000 บาท

ถาม: เงิน 10,000 บาทที่เก็บไว้ชำระหนี้กองทุนฯ นั้นผู้กู้นำมาจากส่วนไหน

ตอบ: จากการค้าขายอาหารทั้งที่บ้านและโรงเรียน

ถาม: แสดงว่าเงินผู้ 10,000 บาท ที่นำไปลงทุนสามารถเก็บคืนได้แล้ว และพร้อมสำหรับการ
ชำระหนี้คืนแล้ว

ตอบ: พร้อมแล้ว สำหรับการชำระหนี้คืน

ถาม: รายได้จากการขายอาหารนั้น พอใช้จ่ายในครอบครัวหรือไม่

ตอบ: พอใช้จ่าย เพราะข้าวและกับข้าวก็กินอยู่ในของที่ขาย

ถาม: อาชีพหลักของผู้กู้ออกและสามีคืออะไร

ตอบ: พี่ค้าขายอย่างที่บอก ส่วนสามีตัดยาง เมื่อว่างจากตัดยางก็ไปช่วยพี่ขายข้าวด้วย

ถาม: สามีตัดยางของตนเองหรือไม่

ตอบ: รับจ้างตัดยางของผู้อื่น โดยแบ่งกับเจ้าของ 60 ต่อ 40 คือ ได้เจ้าของ 60% อีก 40% ได้สามี

ถาม: วันหนึ่งขายอาหารจากที่บ้าน และที่โรงเรียนรวมแล้วขายได้เป็นเงินเท่าไร และหักค่าใช้จ่าย
แล้วได้กำไรเป็นอย่างไร

ตอบ: ขายได้ทั้งที่บ้าน และโรงเรียนวันละประมาณ 3,000 บาท หักค่าใช้จ่ายและค่าเช่าแล้ว

ได้กำไรวันละประมาณ 400-500 บาท เริ่มทำตั้งแต่ 4 เสริมขึ้นเก็บล้างหมกก็ประมาณบ่าย

2 โมง บ่าย 3 โมง ก็ต้องออกไปซื้อของที่ตลาดบางแก้ว ไปรถมอเตอร์ไซด์ นี่ก็คิดจะขอผู้

20,000 บาท เพราะจะทำมอเตอร์ไซด์ฟ่งข้าง เพื่อสะดวกในการขนของ ถ้าหากต้องใส่

รถรุ่นที่ทำกับไม้เตี้ยๆ รุ่น โดยโยกกับมอเตอร์ไซด์ในการขนของไปขายที่โรงเรียน

ถาม: คิดว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ระหว่างก่อนการกู้เงินกับหลังการกู้เงิน

ตอบ: แตกต่างกัน หลังจากกู้เงินแล้วดีกว่าเพราะมีเงินในการเพิ่มทุนมากขึ้น ได้ขายมากขึ้น อย่างที่
โรงเรียนได้ซื้อของเล่น ของขบเคี้ยวมาขายมากขึ้นกว่าเก่า และช่วงที่ผู้กู้อยู่ไม่ได้กู้เงิน

ตอนนั้นก็ยังไม่ได้ขายของในโรงเรียน รายได้ก็น้อย พอช่วงโรงเรียนเปิดประมูล
ให้ขายของในโรงเรียน และจังหวะเดียวกับที่กู้เงินกองทุนฯ จึงได้เงินกู้กองทุนฯ
มาช่วยในการลงทุนซื้อของขายในโรงเรียน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

ถาม: ผู้กู้มีสมาชิกในครอบครัวกี่คน

ตอบ: มีบุตรทั้งหมด 6 คน มีครอบครัวแยกออกไป 1 คน เหลือ 5 คน รวมพี่และสามีเป็น 7 คน

ลูก 4 คน ช่วยพี่ขายของ และรับจ้างตัดยางด้วยมีรายได้ของตนเอง ไม่เป็นภาระให้พี่อีก
จะมีก็แต่ลูกคนเล็กที่ต้องเรียนหนังสือคนเดียว

ถาม: ผู้กู้เป็นหนี้แหล่งอื่นอีกหรือไม่นอกจากกองทุนหมู่บ้าน

ตอบ: เป็นหนี้ ธ.ก.ส. โดยกู้มา 50,000 บาท เพื่อซ่อมแซมบ้าน ชำระคืนใน 8 ปี ตอนนี้อยู่ ธ.ก.ส. ก็
เป็นเวลา 3 ปี เหลืออีก 5 ปี ใช้หลักทรัพย์บ้านที่ค้ำประกัน

ถาม: คิดอย่างไรเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านในความรู้สึกของผู้กู้

ตอบ: ดี ได้มีทุนมาจุนเจือครอบครัว ไม่ต้องยืมทุนภายนอกที่มีดอกเบี้ยสูง ผิดกับเงินกองทุนที่จ่าย
เฉพาะค่าบำรุงเท่านั้น

ถาม: สามีของผู้กู้รับจ้างตัดยาง มีรายรับเฉลี่ยหลังจากหักกับเจ้าของสวนยางแล้วเป็นอย่างไร

ตอบ: ไม่แน่นอน ถ้าตัดได้มากก็มีรายได้มาก แต่ถ้าตัดได้น้อยก็มีรายได้น้อย คือ ถ้าตัดยางขายได้
วันละ 700 บาท เจ้าของจะได้ประมาณ 400 บาท อีก 300 บาท จะได้คนตัด

ถาม: แสดงว่ารายรับของครอบครัวผู้กู้ก็อยู่ในระดับดีมีเงินเหลือเก็บ

ตอบ: รายได้พอเลี้ยงครอบครัว ไม่ขัดสน แต่ไม่เหลือเก็บเพราะต้องสะสมเป็นค่าหนี้ ธ.ก.ส.

ส่วนของกองทุนฯ 10,000 บาท มีเงินเหลือเก็บไว้เรียบร้อยแล้ว และลูกก็มีอาชีพรับจ้าง

รายได้ก็เป็นส่วนตัวของลูกๆ เอง พี่ไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของลูกๆ อีก มีเฉพาะคนเล็ก
คนเดียว

ถาม: สรุปว่าคนในหมู่บ้านโคกสักเป็นครอบครัวที่ไม่ขัดสนมีรายได้พอมีพอกิน และมีรายได้เสริม
หลายทาง

ตอบ: ก็พอมีพอกินไม่เดือดร้อน

ถาม: ผู้กู้คิดว่ากองทุนหมู่บ้านควรจะคงอยู่ตลอดไป หรือควรจะยกเลิก

ตอบ: ควรอยู่ต่อไป ไม่ควรยกเลิกเพราะดีมีประโยชน์เป็นทุนกับคนที่ยังขาดแคลน

ตัวอย่างที่ 2 โครงการเลี้ยงวัว

ถาม: ชื่อ-สกุล อายุ และที่อยู่ของผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านโคกสัก

ตอบ : นายคลเถาะ เบญญาโตะ อายุ 33 ปี อยู่บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 2 บ้านโคกสัก อำเภอบางแก้ว
จังหวัดพัทลุง

ถาม: ยื่นขอกู้เงินของกองทุนหมู่บ้านในวงเงินเท่าไร ได้รับอนุมัติเท่าไร มีหลักทรัพย์หรือคน
ค้ำประกันหรือไม่

ตอบ : ขอกู้เงิน 20,000 บาท ได้รับอนุมัติ 20,000 บาท ไม่มีหลักทรัพย์แต่มีสมาชิกด้วยกันเอง
ค้ำประกัน 2 คน

ถาม: โครงการที่ขอกู้เงินจะนำมาเพื่อทำการใด

ตอบ : เลี้ยงวัวเพื่อพรางขุนพรางขาย

ถาม: จำนวนเงิน 20,000 บาท ซื้อวัวได้กี่ตัว ราคาเท่าไร เป็นวัวตัวเมียหรือตัวผู้ ซื้อจากที่ไหน

ตอบ : ซื้อวัวได้ 2 ตัว ราคาประมาณ 20,000 บาทเศษ เป็นวัวตัวผู้ทั้ง 2 ตัว วัวซื้อจากที่ใกล้ๆ นี้

ถาม: ทำไมจึงซื้อวัวตัวผู้ไม่ซื้อวัวตัวเมียละจะได้ออกลูกไว้อีก

ตอบ : คือว่า ถ้าซื้อเป็นแม่พันธุ์ ผู้กู้จะเก็บเงินให้กองทุนไม่ทัน จึงซื้อพ่อวัวพันธุ์กะว่ามีเงินไม่พอก็
จะขายได้เงินเพื่อคืนให้กองทุนฯ ได้ทันเวลา

ถาม: แล้วขณะนี้วัว 2 ตัว เป็นอย่างไร อ้วนสมบูรณ์พอที่จะขายได้ดีหรือไม่ และเมื่อขายแล้วพอที่
จะชำระคืนให้กับกองทุนหรือไม่

ตอบ : ได้ขายไปแล้ว 1 ตัว ราคา 8,200 บาท ซื้อมาราคา 8,000 บาท กำไร 200 บาท ถือว่าเสมอตัว
ส่วนวัวอีกตัวยังไม่ขาย ถ้าขายคงได้กำไรประมาณ 2,000 บาท ผมซื้อมา 13,000 บาท

ถาม: เงินที่ได้ขายวัวตัวแรกไป 8,200 บาท ยังคงเก็บไว้หรือนำไปใช้อย่างอื่นบ้างหรือไม่

ตอบ : เก็บไว้เพื่อชำระหนี้กองทุนฯ

ถาม: ผู้กู้มีเงินเก็บครบที่จะชำระหนี้แล้วหรือไม่

ตอบ : มีครบแล้ว เก็บไว้แล้ว

ถาม: เงินที่เก็บไว้เพื่อชำระหนี้เป็นเงินส่วนไหนบ้าง

ตอบ : เงินที่ได้จากการขายวัวส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้จากการรับจ้างตัดยางเก็บสะสมไว้วันละ
เล็กน้อย

ถาม: ทางกองทุนมีมาตรการอย่างไรบ้าง สำหรับผู้ที่คืนเงินไม่ตรงตามกำหนดเวลาในวันที่ 5
มกราคม 2546 นี้ (ถามผู้ใหญ่บ้าน)

ถาม: ผู้กู้จะกู้อีกหรือไม่

ตอบ : กู้ ถ้าเป็นไปได้ ถ้าสมมุติว่าผู้กู้ขอกู้เงิน 20,000 บาท หากผู้กู้ไม่ชำระเงินคืนหรือชำระ
บางส่วนไม่ครบหรือชำระไม่ตรงตามกำหนดเวลา อาจจะลดจำนวนที่ขอกู้ลงจาก

20,000 บาท เป็น 10,000 บาท หรือ 5,000 บาท หรืออาจจะไม่ให้ผู้นั้นก็เลยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาของคณะกรรมการ ซึ่งขณะนี้เลขาแจ้งว่าผู้กู้เงินยื่นความจำนงค์ที่จะขอกู้ประมาณ 44 รายแล้ว คิดเป็นเงินโดยประมาณ 1,040,000 บาท ซึ่งเกินจำนวนเงินล้านแล้ว ทางคณะกรรมการก็ต้องพิจารณาลดจำนวนเงินของผู้กู้ลดหลั่นกันไป เพื่อให้ผู้กู้จะได้กู้เงินได้ครบกันทุกคน

ถาม: ผู้กู้เลี้ยงวัวอย่างเดียวหรือมีอาชีพอื่นหรือไม่

ตอบ: เลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม อาชีพหลักคือรับจ้างตัดยาง ทำนา

ถาม: มีสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้กี่คน และประกอบอาชีพอะไร

ตอบ: สมาชิกในครอบครัวมี 6 คน ผม ภรรยา บุตร 4 คน เรียนหนังสือ 3 คน คนเล็กสุดเพิ่งคลอดได้ 2-3 เดือน

ถาม: วัวที่ขายไปราคา 8,200 บาท ได้กำไร 200 บาท ซึ่งถือว่าขาดทุนเพราะต้องเสียเวลาในการเลี้ยงอีกนั้น ทำไมผู้กู้จึงไม่เลี้ยงวัวให้อ้วนก่อนจึงขาย จะได้กำไรมากกว่า

ตอบ: พอดีช่วงที่ขายมีธุระ คือ ภรรยาคลอดลูกจำเป็นต้องใช้จ่ายแต่เงินที่ได้จากการขายวัวไม่ได้นำมาใช้จ่ายยังคงเก็บไว้เพื่อชำระหนี้

ถาม: รายรับกับรายจ่ายในครอบครัวเป็นอย่างไร

ตอบ: รายรับต่อวัน 300 บาท รายจ่ายประมาณ 100 บาทเศษ

ถาม: เมื่อรายรับมากกว่ารายจ่าย แสดงว่าผู้กู้มีเงินเหลือพอที่จะชำระหนี้ แล้วทำไมผู้กู้จึงไม่ซื้อวัวมาเลี้ยงเพื่อเสริมรายได้ให้เพิ่มขึ้นอีก

ตอบ: พอดีช่วงนี้ทำงานคนเดียว ไม่ทัน เพราะภรรยาลูกอ่อน ไม่สะดวก

ถาม: มีความคิดเห็นอย่างไรบ้างกับกองทุนหมู่บ้าน

ตอบ: ดี รัฐให้เงินมาเป็นทุนเพื่อนำมาจัดซื้อในสิ่งที่จะทำ และคิดว่าทางกองทุนฯ ให้กู้ยืมอีกก็จะได้ซื้อวัวมาเลี้ยงอีก จะได้มาช่วยเสริมมาหมุนเวียนในอาชีพต่อไปอีก

ถาม: แล้วหลังการกู้ยืมเงินกับการกู้ยืมเงินต่างกันอย่างไร

ตอบ: ต่างกัน มีรายได้เพิ่มขึ้น และพอสำหรับการใช้จ่ายในครัวเรือน

ถาม: ผู้กู้คิดว่ากองทุนหมู่บ้านควรจะดำเนินต่อไป หรือควรหยุดเพียงแค่นี้

ตอบ: ควรจะดำเนินการต่อไป เนื่องจากมีประโยชน์ต่อชาวบ้านและผู้กู้ แต่จะขยายระยะเวลาให้มากขึ้นจาก 1 ปี เป็น 2-3 ปี จะดี เพราะอาชีพบางอาชีพต้องใช้เวลาจึงจะเห็นผลออกเงยจากเงินที่นำมาลงทุน หรือนำมาเสริมในอาชีพอื่นๆ

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

ในด้านข้อเสนอแนะจากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ ข้อเสนอแนะด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน ด้านการบริหารจัดการกองทุนและด้านการนำเงินไปพัฒนากิจการมาชีพของสมาชิกกองทุน

ด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน

1. ระยะเวลาการชำระเงินคืน ควรมีการยืดระยะเวลาการชำระเงินคืนให้มีระยะเวลานานกว่าที่เป็นอยู่ เพราะว่าการดำเนินการบางอย่าง ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ภายใน 1 ปี แต่ถ้ามากกว่า 1 ปี ก็สามารถให้ผลผลิตได้ เช่น การปลูกไม้ผล ซึ่งจะทำให้การชำระเงินคืนแก่กองทุนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรฝึกอบรมคณะกรรมการในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการกองทุนก่อน เช่น เรื่องการทำบัญชี การบริหารงานแต่ละบุคคลมีหน้าที่รับผิดชอบตรงส่วนไหนก่อน ทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากกว่านี้

ด้านการบริหารจัดการกองทุน

1. รูปแบบการดำเนินงาน ควรมีการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานที่มีความชัดเจนกว่าที่มีอยู่ เช่น ควรมีการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการประชุมที่เกี่ยวข้องกับกองทุนโดยเฉพาะ เพื่อจะได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการของสมาชิกผู้กู้ อย่างใกล้ชิด และแนะนำสมาชิกในเรื่องต่างๆ เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงิน การแนะนำการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ รวมทั้งในเรื่องของการทำบัญชีเงินกองทุนก็ควรจะมีการทำอย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยก่อนให้กู้ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกด้วย รวมทั้งควรอบรมกรรมการในเรื่องดังกล่าว
2. ลงโทษผู้ที่ใช้เงินไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการขอกู้ ควรมีรูปแบบการลงโทษสมาชิกผู้กู้ที่ปฏิบัติไม่ตรงกับคำขอกู้โดยอาจมีการกำหนดข้อตกลงในระหว่างกันขึ้น เช่น ครั้งแรกอาจมีการเตือนก่อน ต่อมาถ้ายังไม่ได้ผลก็อาจจะมีการลงโทษโดยการยกเลิกทั้งหมดของผู้กู้และให้หาเงินที่ได้กู้ไปมาคืน และขั้นรุนแรงคือ ไม่ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกผู้นั้นอีกเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี จนกว่าจะมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นและคณะกรรมการเห็นสมควรว่าอนุมัติให้กู้

ด้านการนำเงินไปพัฒนากิจการมาชีพของสมาชิกกองทุน

1. การกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพ ควรมีการกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพให้มีจำนวนต่างกัน เพราะบางอาชีพมีความจำเป็นในการใช้เงินน้อย บางอาชีพมีความจำเป็นใช้เงินมาก และอีกอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงในการชำระเงินคืนเพราะผู้กู้ไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ทัน หรืออีกแง่หนึ่งถ้าผู้ประกอบการอาชีพที่ให้ผล

ตอบแทนสูง แต่ได้รับเงินก้อนน้อยไปก็จะเป็นการจำกัดโอกาสในการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ของผู้ภูัรายนั้

2. การควบคุมติดตามผู้กู้ ควรจะมีคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งที่จะคอยติดตามการดำเนินการของผู้กู้ว่าตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้แจ้งไว้แก่ คณะกรรมการกองทุนหรือไม่ เพื่อจะได้แจ้งให้คณะกรรมการผู้อนุมัติเงินกู้ทราบ และหาแนวทางแก้ไขต่อไป ในกรณีที่ผู้กู้ดำเนินการไม่ตรงตามคำขอกู้ เพราะว่าง่ายต่อการดำเนินการของคณะกรรมการปล่อยกู้ในระยะยาว

บรรณานุกรม

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.**

2544. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

แผนแม่บทชุมชน ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน. 2544. เวทีระดมความคิดผู้นำชุมชน

ตำบลโคกสัก สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว มูลนิธิหมู่บ้าน

พัฒนา สุทัศน์ศีล. 2544. **วัฒนธรรมบริโภคของแรงงานรับจ้างในชนบท. สำนักงานกองทุน**

สนับสนุนการวิจัย.

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสัก. 2546. **แผนพัฒนาตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัด**

พัทลุง.

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

บ้านหาดไข่มุก: วิถีชาวเลกับกระแสการเปลี่ยนแปลง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมจักร

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

บ้านหาดไคร้เต่า : วิถีชาวเล กับกระแสการเปลี่ยนแปลง

โดย

ผศ.ดร.วันชัย	ธรรมศักดิ์การ
ผศ.ดร.ปัญญา	สมบูรณ์สุข
นางสาวสุภาวิณี	มุสิกะพันธ์
นางอะย๊ะ	หวันละเต๊ะ
นางสาวจรูญ	หนูสังข์

โครงการปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
• การเลือกชุมชน	1
• ลักษณะพื้นที่ศึกษา	4
• การเข้าสู่ชุมชน	7
• สနามและการเข้าสู่สนาม	8
• การเก็บรวมข้อมูล	9
• การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล	10
2. ทนชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	11
• มิตินที่ 1 ทนสังคม	11
• มิตินที่ 2 ทนเศรษฐกิจ	15
• มิตินที่ 3 ทนวัฒนธรรม	18
• มิตินที่ 4 ทนภูมิปัญญา	19
• มิตินที่ 5 ทนทรัพยากร	22
3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	24
• นโยบายของรัฐกับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง	24
• ผลกระทบการปิดปากอ่าวระวะกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน	25
• การเปลี่ยนแปลงระบบและวิธีการผลิต	25
• การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ	26
• การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน	26
• ความขัดแย้งในชุมชน	27
4. การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน	30
• การปรับตัวทางด้านสังคม	30
• การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ	31
• การปรับตัวทางด้านกายภาพ	31

● การปรับตัวทางด้านชีวภาพ	32
5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	34
● การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน	35
● กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน	37
● ผลการดำเนินงานกองทุน	38
● ผลกองทุนต่อการสะสมทุน	39
● ผลกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน	40
● ผลกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน	40
● ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม	41
● ผลกองทุนต่อปัจเจกชนและการใช้ประโยชน์	42
● ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานหมู่บ้านขาดไข่เต่า	48
● ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา	48
บรรณานุกรม	50

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงรายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์หมู่ 1 บ้านหาดไร่เต่า อ.บางแก้ว	9
2 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้	36

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงที่ตั้งและตำแหน่งของเขื่อนปากอ่าวระวะ	3
2 แสดงเขตติดต่อและลักษณะการใช้ที่ดินของบ้านหาดไข่เต่า ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง	4
3 ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย	8
4 เขื่อนปากระวะ	25
5 วัฏจักรชุมชน โรงงานและทะเลสาบ	29

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การเลือกชุมชน

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนติดกับทะเลสาบสงขลาตรงบริเวณปากคลองกระอาณ ห่างจากตัวอำเภอบางแก้ว 5 กิโลเมตร ในอดีตเป็นชุมชนที่มีเต่ากระอาณขึ้นมาวางไข่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นแหล่งเดียวในประเทศไทย ปัจจุบันเต่ากระอาณสูญพันธุ์ไปจากทะเลสาบแล้ว ลักษณะพื้นที่เป็นบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลาที่มีหาดทรายยาวตลอดแนวและเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พื้นที่ตอนกลางเป็นพื้นที่ป่าไม้สลับกับพื้นที่นา บ้านหาดไข่เต่าเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2474 ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือน 333 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 1,754 คน โดยเป็นเพศชาย 844 คน หญิง 910 คน

สาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจ เลือกชุมชนบ้านหาดไข่เต่าเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจาก (1) เป็นชุมชนในบริเวณพื้นที่ทะเลสาบที่มีอาชีพการทำประมงเป็นหลัก ควบคู่กับการทำสวนยาง และทำนา ซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการปิดอ่าวปากระวะ¹ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ซึ่งผู้ศึกษามองเห็นภาวะการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนได้อย่างชัดเจน (2) ชุมชนบ้านหาดไข่เต่าในสภาพความเป็นจริงเป็นชุมชนอิสลามเกือบทั้งหมด มีความขัดแย้งทางความคิดที่เห็นได้อย่างชัดเจนและแต่ละกลุ่มแต่ละฝ่ายมีการปรับตัวที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน (3) เป็นชุมชนที่ประชาชนมีอาชีพทำประมงเป็นหลัก ซึ่งสามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการปรับตัวและตอบโต้กับชุมชนอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงที่เป็นชุมชนที่ประชาชนประกอบอาชีพการทำนาและทำสวนยาง นอกจากนี้ยังมีมูลเหตุจากผู้รู้และคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านว่าในอดีตพื้นที่แห่งนี้มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ในทะเลสาบมีปลา กุ้ง ชุกชุม ประชาชนมีอาชีพทำประมง มีนาข้าวที่ให้ผลผลิตสูง ข้าวนุ่มหอมอร่อยมีชื่อเสียงมาก ต่อมาภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ มีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมอย่างรวดเร็วและเห็นได้ชัด จึงน่าจะศึกษาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวโดยสรุปจากมูลเหตุในการเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านหาดไข่เต่าโดยอาศัยเกณฑ์ 3 เกณฑ์หลักด้วยกัน คือ

(1) ระบบนิเวศน์ชุมชน โดยพิจารณาจากพื้นที่และที่ตั้งชุมชน ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

¹ ปากระวะเป็นปากอ่าวที่เป็นทางออกของคลองสาธระขนาดใหญ่ เชื่อมระหว่างทะเลสาบสงขลา กับทะเลหลวงฝั่งอ่าวไทย ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อ ระหว่างอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาทางราชการโดยกรมชลประทานทำเป็นประตูปิด-เปิดน้ำ ดังแสดงในภาพที่ 1

(2) ความหลากหลายในการประกอบอาชีพของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีการประกอบอาชีพหลักคือ ทำประมง การทำนา และทำสวนยาง ควบคู่กัน แต่ยังมีอาชีพอื่นๆ เสริมอีกด้วย เช่น การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก และค้าขาย เป็นต้น

(3) ระดับความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านหาดไข่เต่ายังไม่มี ความเข้มแข็ง ทำให้ทุนของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ยังไม่เข้มแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลนาปะขอ

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายที่จะศึกษาถึงลักษณะชุมชนบ้านหาดไข่เต่าใน 3 มิติดังนี้

1. มิติในอดีตที่จะสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขเดิม (หรือทุนชุมชนเดิม) จำแนกได้ดังนี้

(1) ทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยมิติของการพึ่งพา ได้แก่ การพึ่งพาในการผลิต การพึ่งพาแรงงานระหว่างกันภายในชุมชน การพึ่งพาการบริโภค การพึ่งพาในการดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย การพึ่งพาในการดูแลความสงบเรียบร้อย และการพึ่งพากันในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

(2) ทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วยมิติระบบการผลิต การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ที่ตั้งและการติดต่อกับภายนอกชุมชน ความหลากหลายในกิจกรรมการผลิต คุณภาพการผลิต การบริโภคและกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน

(3) ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ แบบแผนประเพณีและระบบความรู้ที่สะสมอยู่ในชุมชน

(4) ทุนภูมิปัญญา ได้แก่ ความเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญากับการทำมาหากินของชุมชน ภูมิปัญญากับการสาธารณสุข เป็นต้น

(5) ทุนทรัพยากร เป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตและการบริโภค ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลาในทะเลสาบ ป่าไม้ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนด้วย

2. มิติแห่งการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการปรับเปลี่ยนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เพื่อให้มองเห็นภาพการตอบสนองของชุมชนที่มีต่อนโยบายและกระบวนการพัฒนาจากภาครัฐและภาคอื่น ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

3. มิติการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีผลต่อชุมชน ทั้งระบบกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนประโยชน์ของการมีกองทุนหมู่บ้านที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนโดยรวมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ ซึ่งส่งผลออกมาในรูปการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้

ลักษณะพื้นที่ศึกษา

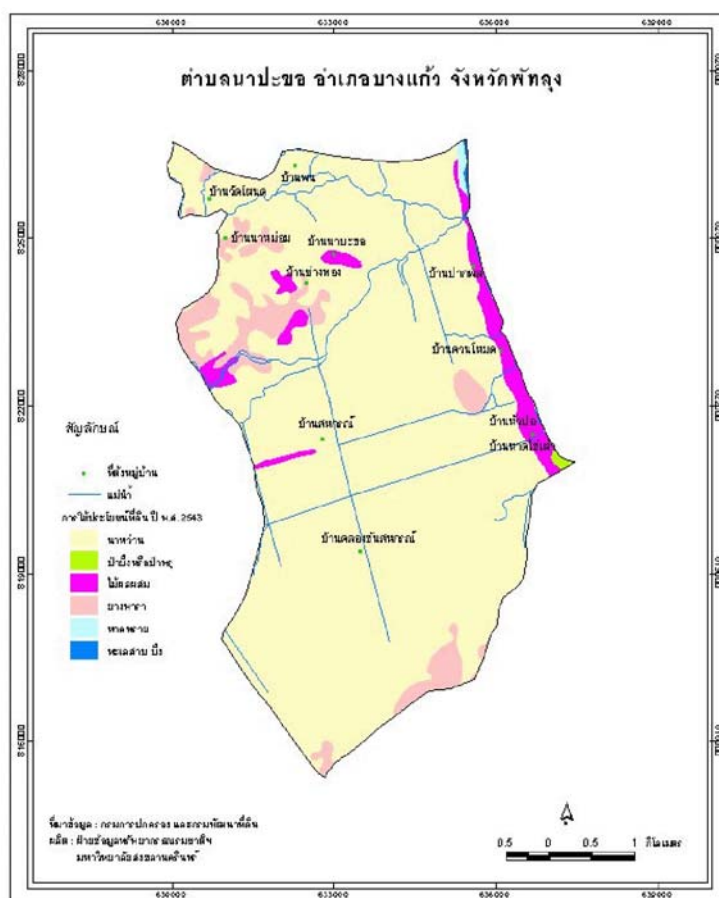
จากการสืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านหาดไข่เต่า จึงได้วิเคราะห์จำแนก ลักษณะชุมชนโดยอาศัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางชีวภาพ องค์ประกอบทางเศรษฐกิจและองค์ประกอบทางสังคม ดังนี้

(1) องค์ประกอบทางกายภาพ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้ (ดังภาพที่ 2)

ทิศเหนือ	จด	หมู่ที่ 11 บ้านห้วยปอ
ทิศตะวันออก	จด	ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา
ทิศใต้	จด	หมู่ที่ 6 ตำบลฝาละมี
ทิศตะวันตก	จด	หมู่ที่ 10 บ้างคลองชีพ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า มีขนาดพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ มีประชากร จำนวน 1,754 คน เป็นชาย 844 คน หญิง 910 คน มีครัวเรือนจำนวน 333 ครัวเรือน เป็นชุมชนที่มีจำนวนประชากร และจำนวนครัวเรือนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นในตำบลนาปะขอ

ภาพที่ 2 แสดงเขตติดต่อและลักษณะการใช้ที่ดินของบ้านหาดไข่เต่า ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว

ลักษณะภูมิประเทศ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา พื้นที่เหมาะแก่การทำอาชีพประมง จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนหาดไข่เต่าเกือบจะทุกครอบครัวประกอบอาชีพประมง

ลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีสภาพภูมิอากาศเหมือนกับพื้นที่อื่นในอำเภอบางแก้ว โดยทั่วไปสภาพภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มีฝนตกชุกเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สามารถแบ่งออกได้ 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนกันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32-38 องศาเซลเซียส และฤดูฝนอยู่ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ มีฝนตกชุกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม อุณหภูมิประมาณ 28-35 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,093 มิลลิเมตรต่อปี

(2) องค์ประกอบทางชีวภาพ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีพื้นที่ด้านทิศตะวันออกติดกับชายฝั่งทะเลสาบพัทลุง-สงขลา จึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำมากมายหลายชนิด ดังนั้นคนในหมู่บ้านหาดไข่เต่าจึงมีอาชีพประมงเป็นหลัก ควบคู่กับอาชีพการทำไร่นาสวนผสม การทำนาและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งอาชีพที่พบในชุมชนบ้านหาดไข่เต่าสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีความหลากหลายทางชีวภาพมาก โดยมีผู้ประกอบการอาชีพทำประมง 115 ครอบครัว ทำนา 60 ครอบครัว และมีอาชีพอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง

(3) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ประชาชนมีรายได้หลักจากการทำประมง จากการสืบค้นจากเอกสารพบว่าในปัจจุบันรายได้เฉลี่ยของชุมชนบ้านหาดไข่เต่า 41,000 บาท ต่อปีต่อครัวเรือน โดยมีรายได้จากการทำประมง 43,600 บาทต่อปีต่อครัวเรือน จากการทำนา 12,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน รายได้จากการทำสวนยาง 35,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน

(4) องค์ประกอบทางสังคม

สำหรับองค์ประกอบทางสังคม ผู้วิจัยทำการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนบ้านหาดไข่เต่าและสภาพทางสังคมอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ทราบถึงความเป็นไปของชุมชนบ้านหาดไข่เต่าว่ามีประวัติและวิวัฒนาการของการพัฒนาหมู่บ้านเป็นมาอย่างไร

ปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านหาดไข่เต่า

เริ่มมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหาดไข่เต่าเมื่อประมาณ พ.ศ. 2474 โดยมีชาวบ้านจำนวน 4 ครัวเรือนเดินทางมาจากอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีนายเจ๊ะหละ บิลตัน

เป็นผู้นำนอกจากนั้นก็มีความรอบรู้ของนายเย็บ นิยมเดชา, นายเหล็ม แซกพงศ์, นายสมัน อาหรับ สาเหตุที่ทั้ง 4 ครอบครัวเลือกมาตั้งถิ่นฐานที่นี่ เพราะทราบข่าวจากขุนพะยูน ซึ่งขณะนั้นเป็น กำนันตำบลปากพะยูนว่าต้องการคนมาดูแลพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งพื้นที่แห่งนี้อยู่ในความดูแลของอำเภอ ปากพะยูน เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่ารก มีไม้ใหญ่มากมาย รวมทั้งป่าเสม็ด มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ใน บริเวณนี้มาก และไม่มีชาวบ้านอาศัยอยู่เลย ทั้ง 4 ครอบครัวจึงได้ชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง มาซื้อที่ดิน ซื้อในราคาไร่ละ 2-3 บาท โดยซื้อจากขุนพะยูน ครอบครัวที่อพยพมาเป็นคนไทยมุสลิม จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2484 มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านและสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย (บริเวณมัสยิดตะวันออกในปัจจุบัน) ที่บริเวณนี้ติดกับชายฝั่งทะเล ซึ่งบริเวณชายหาดมีเต่า กระจานอาศัยอยู่จำนวนมาก เมื่อถึงฤดูวางไข่จะมีเต่ากระจานจำนวนมากนับร้อยตัวขึ้นมาวางไข่ บริเวณชายหาด ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านตนว่า “บ้านหาดไข่เต่า”

คนที่อพยพมาในยุคแรก ๆ เริ่มถางป่าเพื่อทำเป็นที่นา อาชีพเริ่มต้นของแต่ละครอบครัว คืออาชีพทำนา ซึ่งนอกจากจะทำนาแล้วยังปลูกผักสวนครัวเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อบริโภคในครอบครัว ประกอบกับบริเวณชายหาดมีสัตว์น้ำชุกชุมมาก สัตว์น้ำมีเกือบทุกชนิดทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา แหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านในบริเวณนี้มีอาหารธรรมชาติกินตลอดทั้งปี ไม่ต้องซื้อจาก ภายนอก ต่อมาก็มีชาวบ้านจากแหล่งอื่น ๆ อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านหาดไข่เต่ามากขึ้นเรื่อย ๆ นับเป็น 1,000 ครัวเรือน เพราะเห็นว่าที่นี่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงหันมายึดการทำประมงเป็นอาชีพหลัก และเมื่อจับสัตว์น้ำได้มากเหลือกินก็นำไปขายที่ ตลาดบางแก้ว จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่าถ้าอยากรับประทานอาหารทะเล ก็ต้องที่ บ้านหาดไข่เต่า

เมื่อมีผู้คนอพยพเข้ามาในบ้านหาดไข่เต่ามากขึ้น ทรัพยากรในธรรมชาติก็เริ่มร่อยหรอ เต่ากระจานซึ่งมีอยู่นับพัน ๆ ตัว ก็เป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน บ้างก็เก็บไข่เต่าไปกิน บ้างก็เก็บ ไปขาย บางคนก็กินเต่า ถึงแม้จะมีการตั้งกฎระเบียบเอาไว้เพื่ออนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล แต่ชาวบ้าน ส่วนหนึ่งไม่ทำตามกฎกติกาที่วางไว้ มุ่งแต่ผลประโยชน์ของตัว จนทำให้เต่ากระจานเกือบสูญพันธุ์ หลังจากนั้นเต่ากระจานก็เริ่มอพยพไปอยู่ที่อื่น จนปัจจุบันไม่มีเต่ากระจานหลงเหลืออยู่เลย เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเริ่มร่อยหรอและขาดแคลน คนจำนวนมากเริ่มประสบปัญหาในการทำมาหากิน ส่วนหนึ่งเริ่มอพยพเคลื่อนย้ายไปหาที่ทำกินแหล่งใหม่ จากคำบอกเล่าของนายหมूसอน นิยมเดชา อายุ 73 ปี ผู้เฒ่าของชุมชนแล้วว่า ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านหาดไข่เต่ากับบิดา คือ นายเย็บ นิยมเดชา เมื่ออายุได้ประมาณ 4 ขวบ และได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมาตลอด โดยในปี พ.ศ. 2519 ผู้คนเริ่มอพยพจากหมู่บ้านหาดไข่เต่าไปทำมาหากินที่อื่นเป็นร้อยเป็น พันคน โดยส่วนใหญ่เดินทางไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ เช่น หาดใหญ่ สงขลา พัทลุงและ จังหวัดใกล้เคียง จากหลักฐานที่ปรากฏชัดแสดงให้เห็นว่า ในช่วงหนึ่งชาวบ้านหาดไข่เต่าได้อพยพ

จากบ้านหาดไข่เต่าเข้าไปขายแรงงานจำนวนมาก คือ การเกิดชุมชนของผู้ที่อพยพมาจากบ้านหาดไข่เต่ามาอยู่บริเวณสะพานดำ ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ในปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันของชุมชนบ้านหาดไข่เต่า

จากปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งสะท้อนถึงประวัติและวิวัฒนาการการพัฒนาในมิติทางสังคมของชุมชน ทำให้มองเห็นภาพว่าชุมชนบ้านหาดไข่เต่ายังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร มีการทำลายทรัพยากรของชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเล ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกพื้นที่ที่มีค่อนข้างสูง และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนในชุมชนก็มีสูงด้วย

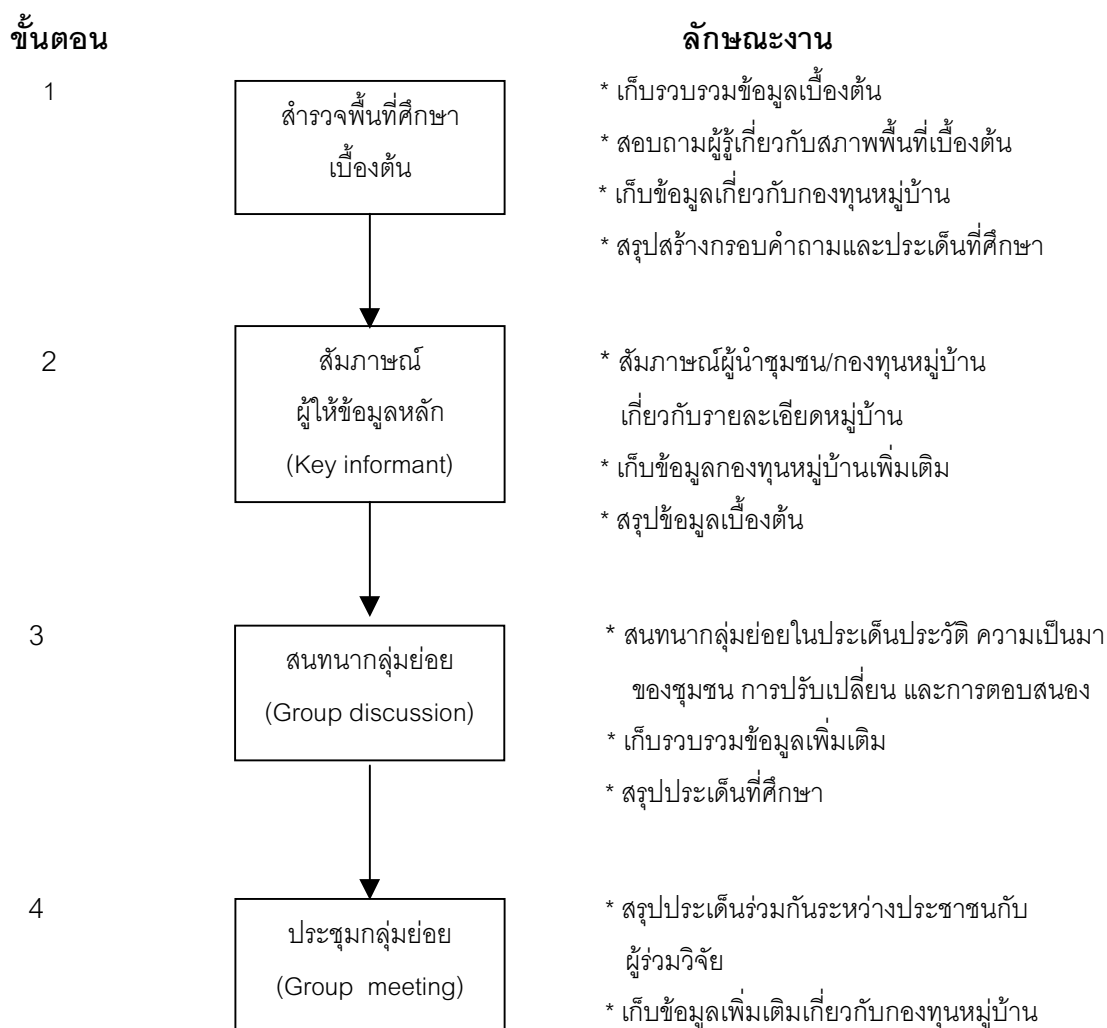
ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีนักเรียนประมาณ 170 คน ในชุมชนไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ทำให้เยาวชนในชุมชนต้องออกไปเรียนนอกชุมชน นอกจากนี้ในชุมชนมีมัสยิดถึง 3 แห่ง อย่างไรก็ตามจากการไปสำรวจพื้นที่พบว่า ประชาชนในชุมชนบ้านหาดไข่เต่ายังมีความขัดแย้งดังจะเห็นได้จากมีมัสยิดเก่าและมัสยิดใหม่อยู่ใกล้กัน ซึ่งโดยทั่วไปในแต่ละชุมชนจะมีมัสยิดเพียงแห่งเดียว

การเข้าสู่ชุมชน

การวิจัยโดยการสืบค้นเพื่อให้เห็นภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เข้าสู่พื้นที่หมู่บ้านหาดไข่เต่าโดยในเบื้องต้นเข้าสำรวจพื้นที่ พบปะผู้อาวุโส ได้แนะนำตัวชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาในชุมชน ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน ได้ซักถามรายละเอียดเบื้องต้นและสืบค้นจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาได้แก่ สภาพลักษณะของชุมชน โครงสร้างทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ประวัติความเป็นมา สภาพชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยอาศัยมิติทุนชุมชน ต่อด้วยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และการปรับตัวของชุมชนที่ตอบโต้กระบวนการพัฒนา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาเบียดระบบความรู้ชุดเดิมออกไป ซึ่งต้องสืบค้นทั้งข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือ รายงาน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept interview) พร้อมกับการสังเกตและการบอกเล่าของผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์และผู้อาวุโสของชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้สืบค้นเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการพัฒนาชุมชนและผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านในด้านระบบวิถีคิด กติกา การบริหารจัดการ การดำเนินการกองทุน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากกองทุน ซึ่งในประเด็นนี้จำเป็นต้องสืบค้นข้อมูลจากกรรมการกองทุน รายงานและการสัมภาษณ์ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ที่สะท้อนออกมาในรูปของการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย การสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน

สนามและการเข้าสู่สนาม (Field)

สนามที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ชุมชนบ้านหาดไขเต่า หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยพื้นที่เป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรที่มีการประกอบอาชีพทำประมง ทำนา และทำสวนยาง หลังจากผู้วิจัยได้เข้าสู่ชุมชนทำความรู้จักชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้วางแผนการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา 4 ขั้นตอน โดยเป็นการศึกษาทั้งการสืบค้นจากเอกสาร รายงานสถิติที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นคำถามตามกรอบศึกษาที่แสดงดังภาพที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากแผนการเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือสืบค้นจากเอกสาร และสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) การสนทนากลุ่มย่อย (Group discussion) พร้อมทั้งการจดบันทึกประกอบการบันทึกด้วยแถบเสียงจากกลุ่มเป้าหมายดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ หมู่ที่ 1 บ้านหาดไข่เต่า ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	สถานภาพ
1.	นายฮ้านัด สายโณนายเจ๊ะ	ประธานกรรมการกองทุนฯ
2.	นายหลี โต๊ะหวัง	กรรมการกองทุนฯ
3.	นายมุฮีน สนิวงศ์	กรรมการกองทุนฯ
4.	นายยูสุบ เหมมันต์	กรรมการกองทุนฯ
5.	นายหะยีหมัด หมานหมัด	สมาชิกกองทุนฯ
6.	นายกะฮาน แหนะหมัด	สมาชิกกองทุนฯ
7.	นายยะโกบ ตะเอ	สมาชิกกองทุนฯ
8.	นางสุดีน นิยมเดชา	สมาชิกกองทุนฯ
9.	นางรอกีหะยะ เหมมันต์	สมาชิกกองทุนฯ
10.	นางสะเต๊ะ ชอบหวาน	สมาชิกกองทุนฯ
11.	นางนภา จันทรเพ็ญ	สมาชิกกองทุนฯ
12.	นายไหรหนับ ช้วยโอ	สมาชิกกองทุนฯ
13.	นางเจ๊ะหะมะ เหมมันต์	สมาชิกกองทุนฯ
14.	นางนิภา หวันยี่เต๊ะ	สมาชิกกองทุนฯ
15.	นางสาวจิตรา ปานเกลี้ยง	สมาชิกกองทุน
16.	นายเกษม แซ่โล่	ประชาชน
17.	นายสุบ ตะเอ	ประชาชน
18.	นายหมัด ชอบหวาน	ประชาชน
19.	นายสะมะแอ เหมมันต์	เลขาธิการกลุ่มออมทรัพย์ฯ
20.	นายหมู้ออ นิยมเดชา	ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน
21.	นายกาศ อาหรับ	ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยในแต่ละครั้งที่เข้าสู่สนาม เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วจะวิเคราะห์และสรุปไปพร้อม ๆ กัน สำหรับข้อมูลที่ถูกบันทึกด้วยแถบเสียงจะนำมาถอดความ คำต่อคำเพื่อใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์

การรายงานผลการวิจัยอยู่ในรูปการบรรยายที่เน้นให้ได้คำตอบและครอบคลุมรายละเอียดมิติต่าง ๆ ซึ่งมีหัวข้อเรื่องนำเสนอ ดังนี้ (1) บทนำ (2) ทุณชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (3) การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (4) การปรับตัวของชุมชน (5) กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ 2

ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

มิติที่ 1 ทูนาทางสังคม

คนในชุมชนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนมีระบบการจัดการ การกำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ การดำรงชีพ ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาตินี้ สะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ระบบผู้นำและการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์และการพึ่งพา

ชุมชนหาดไขเต่า ก่อตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2474 เมื่อมีการอพยพของครอบครัวมาจาก บ้านแพรงเมือง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เริ่มจากอพยพมา 4 ครอบครัว แล้วขยาย ครอบครัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผู้คนที่อพยพมาส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน ระบบความสัมพันธ์ซึ่งถูก กำหนดขึ้นเป็นรากฐานของระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพากันในชุมชน การอพยพมาของครอบครัวจากอำเภอสัตหีบแล้วมาสมทบกับครอบครัวที่มีอยู่ดั้งเดิมที่นี่ สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ การเกื้อกูล การดำเนินกิจกรรมร่วมกันในลักษณะพึ่งพา แลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในอดีตทั้งในด้านการผลิต แรงงาน การบริโภค การดูแลรักษา ความสงบเรียบร้อยในชุมชน การขจัดปัญหาความขัดแย้ง ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร และการถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

(1) การพึ่งพาด้านการผลิต

คนในชุมชนหาดไขเต่าเดิมมีอาชีพทำนา ตอนอพยพมาแรก ๆ ทุกครอบครัว ต้องทำนา เพื่อจะมีข้าวกิน ด้วยเหตุนี้การทำนาทำให้คนในชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกันในการผลิต เช่น พันธุ์ข้าว ปุ๋ย หรือแม้แต่พันธุ์พืชอื่น ๆ ใครมีอะไรก็แบ่งปันกัน แม้แต่ที่ดินทำนาก็ต้องแบ่งปันกัน คนที่มาจังก่อนได้ที่ดินเยอะก็จะแบ่งให้คนที่มาทีหลัง โดยคนในชุมชนจะแบ่งที่ดินให้กับครอบครัว ๆ ละเท่า ๆ กัน โดย 1 ไร่ จะแบ่งได้ 4 ครอบครัวหรือครอบครัวละ 1 งานเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2484 มีการจัดสรรที่ดินให้เป็นที่ทำกิน และต้องจ่ายค่าจัดสรรที่ดินไร่ละ 7 บาท เพื่อเป็นสินน้ำใจให้กับเจ้าของที่ดินที่เขามาอยู่ก่อน

การทำนาก็เช่นกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งชุมชน ตั้งแต่การไถนา คนที่มีวัวไถไถนา ก็จะไปช่วยคนที่ไม่มีวัว ช่วยกันหว่าน ช่วยกันดำ ช่วยกันเก็บเกี่ยว

ปุ๋ยที่ใช้ใส่ในนาข้าว ชาวบ้านเรียกว่า “มายา” ซึ่งเป็นหินผุพังที่อยู่ในถ้ำผสมกับขี้ค้างคาว อุดมไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ชาวบ้านก็ช่วยกันไปหาบมาจากถ้ำที่อำเภอเขาชัยสน ต่างช่วยกันไปหาบด้วยความสนุกสนาน ถ้าของใครไม่พอก็นำมาแบ่งกัน

“ คนสมัยก่อนช่วยเหลือกันทุกอย่าง ช่วยกันทำมาหากิน
 อย่างเช่น ทำนาก็ต้องช่วยกันไถ ช่วยดำ ช่วยเก็บเกี่ยว
 มีความสามัคคี พร้อมใจกันทำ พูดถึงการทำนาในสมัยก่อน
 เราไม่ใช้นุ้ยเหมือนสมัยนี้ เราใช้มายาจากเขาชัยสน
 ไปหาบกันมาไม่ต้องซื้อใครเอามาได้เท่าไรเอามาเลย
 บางคนหามาข้างละปีบครึ่งแต่พอถึงครึ่งทางก็เริ่มหนักหาบไม่ไหว
 ก็เอาออกให้เหลือข้างละปีบ สมัยก่อนลำบากแต่ก็สนุก ”

ดังที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นว่าคนชุมชนหาดไขเต่าในอดีตมีความรักความผูกพัน การเป็น
 พวกเดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุกเรื่อง ทั้งที่เป็นญาติกันและไม่ใช่ญาติ ไม่มีการแบ่ง
 พรัดแบ่งพวก

(2) การพึ่งพาด้านแรงงาน

คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยแรงงานในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำนาก็มีการ
 ออกปาก ช่วยกันทำนาตั้งแต่เริ่มไถนาจนเก็บเกี่ยวเสร็จ

“ คนสมัยก่อนมีความสามัคคี มีการรวมใจ พร้อมใจกันทำ
 ทำอะไรก็ทำกันเลย เช่น การทำนา วันนี้จะไปเก็บข้าวบ้านนั้น
 ก็ไปกันเลยไม่มีการเกี่ยงกัน ถ้าวันนี้เก็บให้ผมก็มากันเลย
 ผมทำกับข้าวให้กิน สมัยนี้ไปขอช่วยเขาไม่มาแล้ว ถ้าไม่จ้างก็ไม่มา ”

นอกจากนี้ยังออกแรงในงานต่าง ๆ บ้านไหนมีงานไม่ว่าจะเป็นงานบุญหรืองาน
 แต่งงาน ทุกคนในหมู่บ้านก็ช่วยกันทำจนเสร็จงาน

“ เวลา มีงานก็ช่วยกัน ต้องช่วยกันซ้อมข้าวเพราะจะไม่มีโรงสี
 ต้องตำกับครก ซึ่งเขาเรียกว่า ซ้อมข้าว ใครมีงานต้องช่วยกันตำข้าว
 2-3 วัน เพื่อเตรียมข้าวไว้ให้แขกกิน ต้องช่วยกันขูดมะพร้าว
 ต้องเตรียมของทุกอย่างให้ครบก่อนจะมีงาน ข้าวในสมัยก่อนเขาเก็บไว้
 เป็นเลียง ก่อนจะได้เป็นข้าวสารต้องนำมานวดมาตำ ต้องตำกับมือ
 ครก 1 ใบ ใช้คนตำ 2-3 คน เมื่อตำแล้วก็ต้องนำมาร่อนเอาแกลบออกอีก ”

(3) การพึ่งพาด้านการบริโภค

การผลิตของคนในชุมชนหาดไข่เต่า เป็นการผลิตเพื่อการบริโภค เหลือบ้างเล็กน้อยก็นำไปขาย ดังนั้นไม่ว่าคนในชุมชนจะผลิตอะไรขึ้นมา ผลผลิตที่ได้สามารถนำมาแบ่งปันกัน ไม่มีการขาย ใครขาดเหลืออะไรก็แบ่งปันกันกิน ไม่มีการพูดเรื่องขาย

คนที่อพยพมาทีหลัง เมื่อมาถึงจะไม่มีข้าวกิน เพราะไม่ได้ทำนา คนที่มาอยู่ก่อนก็แบ่งข้าวให้กิน จนกว่าจะได้ทำนาในฤดูต่อไป บางคนเมื่อเขาทำนาได้แล้ว เขาก็นำข้าวมาใช้คืน แต่เป็นในลักษณะการแบ่งปันกัน

“สมัยก่อนจะไม่มีการพูดเรื่องซื้อขายกันอย่างเช่นว่า
ผมปลูกมันไว้ 2-3 ร่อง ถ้าใครไม่มีกินก็ไปขุดเอาได้เลย
ไม่มีการขาย ใครมีอะไรก็แบ่งปันกันกิน คนที่มาทีหลัง
ก็อาศัยข้าวของคนที่มาอยู่ก่อน ให้กันบ้าง ยืมกันบ้าง”

(4) การพึ่งพาด้านการดูแลสุขภาพ

คนสมัยก่อนมีสุขภาพแข็งแรง ไม่ค่อยเป็นโรคเหมือนคนปัจจุบัน แต่หากเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยจะมีวิธีการรักษาโดยการหา “หมอบ้าน” หมอบ้านมีหน้าที่ต้มยาหม้อหรือยาสมุนไพรให้กับคนป่วย ซึ่งคนในชุมชนหาดไข่เต่าหากไม่สบายก็จะไปหา “ลุงแมว” ลุงแมวเป็นหมอบ้าน ซึ่งอยู่ต่างหมู่บ้านกัน สมุนไพรที่ใช้ทำยาก็ช่วยกันหาในป่า ซึ่งสมัยก่อนมีเยอะมาก หมอบอกชื่อของสมุนไพรที่ใช้ทำยามาชาวบ้านก็ช่วยกันหา ในสมัยก่อนสมุนไพรที่ใช้ทำยาที่พบได้ในบ้านหาดไข่เต่า คือ ต้นหงส์ ย่านาง ไผ่เถือก ดอกไก่ ถ้าสมุนไพรของหมอมีกี่ใช้ของหมอด้วย ค่ารักษาก็ไม่คิดแล้วแต่ใครมีสินน้ำใจจะให้ สำหรับผู้หญิงที่จะคลอดลูก ก็จะคลอดกับหมอดำแย ซึ่งในหมู่บ้านมีหมอดำแย การคลอดลูกของผู้หญิงก็ต้องช่วยเหลือกัน ช่วยให้ง่ายใจ เยี่ยมเยียนกันตลอดเวลา

“เวลาคนในหมู่บ้านเจ็บไข้ไม่สบาย ส่วนใหญ่จะรักษาด้วยหมอบ้าน
ด้วยการต้มยา หมอบ้านในหมู่บ้านไม่มี ต้องไปหาหมออีกหมู่บ้าน
ซึ่งเป็นคนพุทธ แต่ถ้าใครไม่สบายหนักต้องการไปรักษาที่โรงพยาบาล
ก็ต้องใส่เรือพาไปโรงพยาบาลสงขลา หมอบ้านใช้วิธีต้มยาจากสมุนไพร
ผู้หญิงคลอดลูกก็ใช้หมอดำแย ซึ่งมีในหมู่บ้าน แต่ถ้าคลอดยาก
ก็ต้องนั่งเรือหางยาวไปสงขลา ”

(5) การพึ่งพาด้านการดูแลความสงบเรียบร้อย

คนในชุมชนจะดูแลความสงบเรียบร้อยกันเอง ส่วนใหญ่ชุมชนมีแต่ความสงบ แต่พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484) เกิดมีโจรผู้ร้ายมาลักขโมยสิ่งของชาวบ้าน มาปล้นบ้าง ชาวบ้านก็ช่วยกันดูแลความสงบเรียบร้อย ถ้าวัของใครถูกลักขโมยไป ทั้งผู้หญิงผู้ชายจะช่วยกันตามหาจนเจอ การออกตามหาบางครั้งก็ข้ามวัน โจรที่ขโมยส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกหมู่บ้าน

เมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะตีเกราะเคาะไม่เป็นการให้สัญญาณ ชาวบ้านก็จะรู้ ใครทำอะไรอยู่ก็จะวางมือจากสิ่งนั้นแล้วมาช่วยกันก่อน ซึ่งให้เห็นว่าคนสมัยก่อนมีความพร้อมเพรียงกัน มีความสามัคคีกัน

“ ถ้าวัใครถูกลักไปไม่ว่าหญิงหรือชายจะออกตามหา
ใครมีอาวุธอะไรก็จะนำติดตัวไป ผมเคยไป ตอนไป
พาปืนลูกซองไปมีความรู้สึกกว่าเบาแต่พอตอนกลับ
พากลับไม่ไหวต้องใช้ผ้าขาวม้าทำเป็นสายสะพาย เมื่อเกิดภัย
ขึ้นในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะตีเกราะ ถ้าตีเกราะเพื่อเรียกประชุม
ก็อีกเสียงหนึ่ง แต่ถ้าตีเกราะเหตุร้ายก็มีเสียงหนึ่ง ”

(6) การจัดการปัญหาความขัดแย้ง

ในอดีต คนในชุมชนอยู่กันด้วยความสงบไม่มีปัญหาความขัดแย้ง ถ้ามีปัญหาที่ไม่สามารถตัดสินใจกันได้ ก็ให้ผู้นำหรือบุคคลที่เป็นที่เคารพช่วยตัดสินใจให้ แต่หลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวบ้านเริ่มมีความขัดแย้งกันมากขึ้น ต่างคนต่างไม่ยอมกัน เข้าลักษณะตัวใครตัวมันไม่ว่าเรื่องอะไร ดังนั้นผู้นำจึงมีความสำคัญมากในการแก้ปัญหา

ผู้นำ

ผู้นำในสมัยก่อนมีความสำคัญมากต่อคนในชุมชน เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพ นับถือ เชื่อฟัง ผู้นำในหมู่บ้านนอกจากจะมีผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีผู้นำทางศาสนา ซึ่งเด็ก ๆ ในชุมชนจะเชื่อฟังผู้ใหญ่ ถ้าพ่อแม่ของตนให้ความเคารพนับถือใคร เด็ก ๆ ก็จะทำตามไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านในสมัยก่อนเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากชาวบ้าน เป็นคนที่ชาวบ้านเลือกแล้วว่าสามารถเป็นผู้นำของตนได้

“ ผู้ใหญ่บ้านเขาดูจากหลายอย่าง ดูว่าเป็นผู้นำของเราได้หรือเปล่า
แต่ก่อนยังไม่มีผู้ใหญ่บ้านมีแต่ผู้นำ เป็นคนที่คนเชื่อฟังนับถือ

ผู้นำมีความสำคัญมาก ต้องเป็นคนที่สามารถทำให้คนอื่นนับถือ
เป็นคนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นคนที่ซื่อสัตย์ รักลูกน้อง
ไม่โกง ไม่เอาเปรียบ ตรงไปตรงมา ”

กลุ่ม/องค์กร

การรวมกลุ่มในสมัยก่อนเป็นไปในลักษณะไม่เป็นทางการ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยกัน
ทำกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้วกลุ่มนั้นก็สลายไป การรวมกลุ่มเป็นไปในลักษณะการ
ออกแรงช่วยกันทำงาน เช่น การลงแขกช่วยกันทำนา

การถ่ายทอดความรู้

คนในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์โดยพ่อแม่จะเป็นตัวอย่างให้กับลูก
ๆ พ่อแม่จะสอนลูกพร้อมกับให้ลูกปฏิบัติเอง เช่น ฝึกการทำนา ฝึกออกทะเล

นอกจากนี้มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนซึ่งกันและกัน ใน
ลักษณะการบอกกล่าว การทำให้ดูเป็นแบบอย่าง เช่น การต่อเรือ เทคนิคการหาปลา เป็นต้น

“ การถ่ายทอดการทำนา การออกทะเล พ่อแม่สอนลูกโดยทำให้เห็น
แล้วฝึกให้ทำเลย เช่น พ่อแม่จะพาลูกไปเก็บเกี่ยวข้าวใครมีลูกก็คน
พอข้าวสุกพ่อแม่จะพาลูกไปทั้งหมด ทำที่เก็บข้าวให้ทุกคน สอน
ควบคู่กับการปฏิบัติเลย ”

มิติที่ 2 ทูทางเศรษฐกิจ

สภาพธรรมชาติมีอิทธิพลต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ต้องมีการเรียนรู้เพื่อเข้ากับสภาพ
ธรรมชาติ ระบบการผลิตที่ต้องอาศัยธรรมชาติ ความหลากหลายของระบบการผลิต ขึ้นอยู่กับ
สภาพธรรมชาติซึ่งเป็นทุนพื้นฐานของคนในชุมชน

ระบบการผลิตในอดีต

การอพยพของครัวเรือนมาจากบ้านแพรงเมือง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
มาอยู่ที่หาดไขเต่าแห่งนี้ ทุกคนมีจุดประสงค์เดียวกัน คือ มาเพื่อหาที่ทำนาให้ได้ข้าวกิน ดังนั้นคน
ในชุมชนทุกครอบครัวมีอาชีพทำนา นอกจากมีอาชีพทำนาแล้วก็มีอาชีพประมง ซึ่งชาวบ้านเรียก
ว่า “ทำเล” เพราะพื้นที่ของหมู่บ้านติดกับชายฝั่งทะเล อุดมไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ระบบการ
ผลิตของคนในชุมชนจึงเป็นการผลิตเพื่อบริโภคส่วนใหญ่ ถ้าเหลือจากกินแล้วนำไปขาย นอกจาก
นี้สิ่งที่มีควบคู่กับการทำนา คือ วัว ทุกบ้านจะมีวัวเป็นของตนเองไว้ใช้งาน ใช้ไถนา

“ คนที่มีอาชีพทำนาทำไร่ ทำนา เล็กก็ทำ เล็กก็ทำ แต่จุดประสงค์หลัก
ที่อพยพมาตอนแรก คือ ทำนาเพราะต้องการจัดสรรที่ดินให้เพื่อ
ทำนา แต่ได้เป็นผลพลอยได้ที่หลัง การทำนา และการออกเล
ก็ทำเพื่อไว้กิน กินให้พอก่อนแล้วก็จะขาย ”

การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

สภาพธรรมชาติของพื้นที่หาดไข่เต่ามีสภาพเป็นป่าใหญ่ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์
ชนิดต่าง ๆ พื้นที่ส่วนหนึ่งจะเป็นป่าเสม็ดเหมาะแก่การทำนา ชาวบ้านที่อพยพมาตอนแรกก็มา
จับจองที่ดินเพื่อจะทำนา แต่ตอนหลังมีการจัดสรรให้โดยเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ ต่อ 4 ครอบครัว
และให้ที่ทำกินครอบครัวละ 30 ไร่ พื้นที่ที่จะทำนาชาวบ้านก็ช่วยกันถางป่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นป่า
เสม็ดเพื่อเตรียมที่ไว้ทำนา

การจับจองในตอนแรกไม่ต้องจ่ายเงิน แต่พอมีการจัดสรรที่ดินต้องจ่ายเงินไร่ละ 7 บาท
ให้กับขุนพะยูน ซึ่งเป็นคนที่ดูแลพื้นที่แห่งนี้ นอกจากทำนาแล้วคนในชุมชนหาดไข่เต่ายังมีอาชีพ
ประมง พื้นที่หาดไข่เต่าติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลาซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดพัทลุง มีสัตว์น้ำชุมชุม
ทุกครอบครัวก็อาศัยทะเลสาบเป็นแหล่งทำมาหากิน สำหรับแหล่งน้ำในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ชุม
ชนมีโอกาสดูแลน้อยมากเพราะอยู่ห่างไกล คนในชุมชนจะใช้น้ำทะเลเป็นแหล่งน้ำอุปโภค บริโภค
เพราะบางช่วงทะเลเป็นน้ำจืด บางช่วงเป็นน้ำกร่อย นอกจากนี้ยังใช้น้ำบ่อซึ่งขุดขึ้นเองในแต่ละ
บ้านโดยใส่ท่อซีเมนต์ต่อลงไปได้ดินลึกมากน้อยตามความต้องการ ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่
หลายในภาคใต้

“ ทำเลได้กินทุกวัน แต่ก่อนกุ้ง ปลา มีเยอะ สมัยก่อน
ใช้เรือแจวออกไป เดี่ยวใจก็ได้ปลาได้กุ้งเป็นลำเรือ
แม่กุ้งนี้ตัวเท่าแขน ขึ้นมาอยู่ริมเล ในเลวางกั๊ด 2 หัว
ติดปลาเต็มไปหมด ถ้าพูดถึงตอนนี้ ออกเลยยังไม่คุ้มกับค่าน้ำมัน ”

สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

การผลิตและการบริโภคของคนในชุมชนต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก คนในชุมชนต้อง
พึ่งพาธรรมชาติในการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน ในป่าอุดมไปด้วยอาหาร จำพวกของป่า
ในทะเลก็อุดมไปด้วยสัตว์น้ำ ชาวบ้านอาศัยทรัพยากรธรรมชาติได้แบ่งปันกันกิน ในชุมชนก็มี
ลำคลองซึ่งเป็นที่เลี้ยงปากท้องของชาวบ้านมาตลอด ชาวบ้านเรียกว่า “คลองกระอาน” เพราะเมื่อ
ถึงฤดูวางไข่เต่ากระอานนับร้อยพากันมาวางไข่ บริเวณชายหาดปากคลองกระอาน ในคลอง

กระแานก็มีสัตว์น้ำชุมชุม สภาพธรรมชาติที่เอื้ออำนวยทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตและทำมาหากินมาจนถึงทุกวันนี้

“ ที่นี้อุดมสมบูรณ์อาหารการกินไม่อด พอถึงช่วงเดือนกุมภาพันธ์
เต่ากระแานเป็นร้อยตัว ขึ้นมาวางไข่ที่ปากคลองกระแาน บางคน
ก็กินไข่เต่า แต่พอคนมาอยู่มากขึ้น เต่าก็อพยพไปอยู่ที่อื่น ปัจจุบัน
ไม่มีแม่เต่าตัวเดียว ”

ที่ตั้งกับการติดต่อกับภายนอกชุมชน

การติดต่อกับคนในชุมชนกับภายนอกชุมชน อาศัยทางเรือและการเดิน ในสมัยก่อนยังไม่มีถนน ใครจะไปขายของหรือไปธุระอะไรก็เดินด้วยเท้าไปตามทางเกวียน บ้านหาดไข่เต่าในสมัยก่อนขึ้นอยู่กับอำเภอปากพะยูน การไปติดต่อกับอำเภอต้องใช้เรือแจวหรือเรือใบ ช่วงไหนที่ลมแรงหรือมีมรสุม ไม่สามารถไปติดต่อได้ หลังจากเลยย้ายมาขึ้นกับอำเภอเขาชัยสน ซึ่งการไปติดต่อกับทางราชการที่อำเภอเขาชัยสนต้องอาศัยการเดินทางเท้า นอกจากไปติดต่อราชการแล้ว คนในชุมชนยังนำของไปขายที่ตลาดบางแก้วซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 10 กิโลเมตร ก็ต้องเดินไป ทั้งผู้หญิงผู้ชาย นำของไปขาย ทั้งหาบ แบก หุ่น (นำของวางไว้บนศรีษะ) หรือคนที่มีเงินน้อยก็จะจ้างเกวียนมาขนของไปขาย บางคนนั่งเรือไปไปขายถึงสงขลา

นอกจากนี้การติดต่อกับนอกชุมชนเป็นการติดต่อสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ เพื่อนฝูง ก็ใช้วิธีเดินและอาศัยเรือเช่นเดียวกัน

“ คนแต่ก่อนอยู่กันแบบเหมือนกันหมด ต่างคนต่างจน
ถ้าไปไหนก็เดินกันไปทั้งนั้น เดินไปพร้อมๆ กัน เช่น ไปอำเภอ 4-5 คน
ก็เดินไปด้วยกัน ไปตลาด 10 คน ก็เดินไปด้วยกัน สนุกดี รถไม่มี
ใครเอาของไปขายก็ช่วยกันหาบ ช่วยกันห็นไป เดินไปตลาดตั้ง 10 กิโล
ไปเอามา (ปุ๋ย) ก็เดินไปถึงเขาชัยสนโน่นแหละ ”

ความหลากหลายของการผลิต

การผลิตของคนในชุมชนหาดไข่เต่า เป็นการทำนาเพื่อจะได้มีข้าวกินและการทำประมง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงวัวและปลูกผักไว้กินบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ การผลิตส่วนใหญ่เพื่อการบริโภค การทำนาใช้พันธุ์ข้าว เช่น ข้าวหาวนา ข้าวบางแก้ว ข้าวมาเลย์ ส่วนสัตว์น้ำที่ชาวบ้านหาได้ เช่น กุ้งหัวมัน ปลาหัวโม่ ปลาบุตรี ปลาพรม ปลาคันหลาว ผักที่ปลูกไว้กินส่วนใหญ่จะเป็นผักสวนครัว

คุณภาพของการผลิตและการบริโภค

การผลิตของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการทำนาหรือการทำประมง ในอดีตให้ผลผลิตดีมาก เพียงพอต่อการบริโภค การทำนาเมื่อได้ข้าวมาชาวบ้านจะเก็บไว้ในยุ้งในฉางข้าว ไว้กินได้ตลอดทั้งปี ถ้าปีไหนได้ข้าวเยอะก็จะเหลือเก็บไว้กินประมาณให้พอใน 1 ปี ที่เหลือก็นำไปขาย การขายข้าวก็จะขายเป็นเกวียน ๆ ละ 400 บาท ส่วนการออกทะเลหาปลาบางคนได้ปลา กุ้งมาเยอะก็นำไปขายที่ตลาดบางแก้ว เป็นที่ทราบกันในหมู่บ้านและละแวกใกล้เคียงว่าถ้าอยากกินปลาต้องไปหาใช่แต่

“แต่ก่อนทำนาได้ข้าวพอกินยังเหลือขายอีก แต่ปัจจุบัน
ทำนาไม่พอกิน ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย ทำนาต้องจ้างเขาทั้งนั้น
จ้างไถ จ้างเก็บ บัญก็ต้องซื้อ หนูก็กินอีกต่างหาก ชาวบ้าน
เลยเลิกทำนาเสียส่วนใหญ่ ออกเลก็เหมือนกัน แต่ก่อน
ได้ปลาเต็มเรือ แต่เดี๋ยวนี้ออกเลไม่คุ้มกับค่าน้ำมัน ”

การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของคนในชุมชน

การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของคนในชุมชนสะท้อนออกมาในรูปแบบของการกระทำ การดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ เด็กๆ จะดูการกระทำ สังเกตการกระทำของพ่อแม่ พ่อแม่ก็คอย อบรมสั่งสอน หัดฝึกฝนให้ลูกๆ ทำ ส่วนคนในหมู่บ้านก็มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ใครมีความรู้ความชำนาญเรื่องใด ก็จะบอกกล่าวผู้อื่นหรือแนะนำทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

มิติที่ 3 ทูทางวัฒนธรรม

ทุนวัฒนธรรม สะท้อนออกมาในรูปของระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทั้งนี้อยู่บนรากฐานของศาสนา และประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน

ชุมชนหาดไข่เต่าเป็นชุมชนมุสลิม ร้อยละ 99 ของคนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม หลักพื้นฐานสำคัญของศาสนาอิสลาม คือ การเชื่อในพระเจ้า เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างพระเจ้าเป็นผู้สร้างมาและจะยอมรับกับสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนดมาให้ การกระทำทุกอย่างก็ต้องระลึกถึงแต่พระเจ้าองค์เดียวคือ อัลเลาะห์ ทุกคนจะพร้อมใจปฏิบัติศาสนกิจ คือ การละหมาด 5 เวลา และมีการละหมาดรวมทุกวันศุกร์ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ละหมาดยูปัต” นอกจากนี้ยังมีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนของทุกปี ทุกคนต้องถือศีลอดเหมือนกัน ไม่มีการยกเว้นไม่ว่าจะมีฐานะหรืออะไร การถือศีลอดเพื่อให้มุสลิมรู้จักการอดทน อดกลั้นจากความหิวโหย และให้เกิดความเสมอ

ภาคกันไม่ว่าจะเป็นคนจนหรือคนรวย และหากคนใดมีความสามารถมีเงินทองพอก็จะไปประกอบพิธีฮัจย์ที่เมืองเมกกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

นอกจากพิธีกรรมทางศาสนาที่ต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำแล้ว คนในชุมชนหาดไข่เต่ายังมีประเพณีต่างๆ ที่นิยมทำกัน เช่น งานบุญ งานแต่งงาน งานศพ งานบุญของคนอิสลามเป็นการเชิญโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนา เชิญญาติ เพื่อนฝูง มารับประทานอาหารที่บ้าน การทำบุญเช่นนี้เรียกว่า “การทำนุหฺลี” ส่วนงานแต่งงานตามหลักศาสนาเรียกว่า “นิกะฮ์” โดยมีโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้ทำพิธีนิกะฮ์ ให้และมีพยานที่เชื่อถือได้และมีความยุติธรรม 2 คน การแต่งงานส่วนใหญ่จะแต่งงานกับคนศาสนาเดียวกัน มีบ้างที่แต่งงานกับคนต่างศาสนา แต่ต้องมาเข้าศาสนาอิสลามถึงจะอยู่กันได้ การแต่งงานจะไม่มีการรดน้ำสังข์เหมือนกับไทยพุทธ

การตาย หากคนในหมู่บ้านตายก็จะทำพิธีฝังศพ และต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 24 ชั่วโมง การฝังก็นำไปฝังที่ฝังศพ ซึ่งเรียกว่า “กูโบร์” นอกจากนี้คนอิสลามจะไม่บริโภคนเนื้อหมู ส่วนกิจกรรมต่างๆ ก็มีการดำเนินกิจกรรมตามปกติ

จะเห็นว่าสิ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนหาดไข่เต่าให้ปฏิบัติเหมือนกันคือหลักศาสนา การร่วมกิจกรรมกับคนศาสนาพุทธก็สามารถร่วมได้ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน หรืองานบุญอื่น ๆ แต่อิสลามจะไม่มีการกราบพระสงฆ์หรือพระพุทธรูป

“สมัยนี้มีความขัดแย้งเกิดขึ้น คนไม่ค่อยมีความสามัคคี
มีการแตกแยกทางความคิด แต่การทำพิธีทางศาสนา
ไม่ได้ทำให้คนแตกแยกกัน ทุกคนมีพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น ”

มิติที่ 4 ทุนภูมิปัญญา

ทุนภูมิปัญญา สะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิด ความเชื่อ การให้ความหมาย ความสำคัญหรือให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้าไปกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน ระบบความรู้เหล่านี้สืบค้นได้จากกิจกรรมสำคัญในการดำรงชีวิต เช่น การทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การสร้างระบบการเรียนรู้และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง

ภูมิปัญญากับการทำมาหากิน

สภาพธรรมชาติเป็นทุนพื้นฐานและมีอิทธิพลต่อการทำมาหากิน การบริโภคของคนในชุมชน คนในชุมชนต้องเรียนรู้และเข้าถึงธรรมชาติ การทำนาและการทำประมงก็สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าใจธรรมชาติคนในชุมชนพึ่งพิงธรรมชาติ

การทำนาก็ต้องรู้ว่าช่วงไหนถึงจะทำได้ ช่วงไหนฝนตก ช่วงไหนควรจะเก็บเกี่ยว เพราะการทำนาในสมัยก่อนต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำตามธรรมชาติ ส่วนการออกทะเลก็เช่นกัน ชาวบ้านจะรู้ว่าช่วงไหนออกทะเลไม่ได้เพราะมีลมแรงมีพายุและชาวบ้านก็ยังรู้ดีกว่าบริเวณไหนมีปลาเยอะ

“ คนสมัยก่อนอาศัยธรรมชาติ อาศัยป่า อาศัยทะเลเป็นที่เลี้ยงชีวิต
ในป่ามีของกินมากมาย มีของป่าเยอะแยะ ถ้าอยากกินปลาก็ไปเล
เดี่ยวใจก็ได้กิน ชาวบ้านก็ปลูกไว้แล้วไม่อดหรอก การหาปลาต้องมี
ความรู้ด้วย ไม่ใช่ไปถึงจะวางตรงไหนก็ได้ เหมือนกับที่พระเจ้า
บอกว่าพวกเจ้าอย่าทำในสิ่งที่พวกเจ้าไม่มีความรู้ หลักการนี้
สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพได้ ”

นอกจากนี้ชาวบ้านต้องเรียนรู้ถึงการสร้างเครื่องมือในการทำมาหากิน เช่น รู้จักการทำคันไถ รู้จักการทำเรือ การต่อเรือ รวมถึงอุปกรณ์ต่างๆ ในการหาปลา เรียนรู้ถึงเรื่องปูย รู้จักนำดิน หิน ที่ผูกพันในถ้ำซึ่งมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์มาทำเป็นปุ๋ยใส่นาข้าวและใส่พืชผัก

สอนให้รู้จักเทคนิควิธี ที่จะหาปลาได้ เช่น

- 1) บริเวณที่มีปลามากน้ำจะขุ่น (ปลากินตะกอนอยู่ข้างล่าง ทำให้มีตะกอนโคลนและดินลอยขึ้นมาให้สังเกตเห็น)
- 2) ช่วงที่มีน้ำใส ถ้ามองเห็นเป็นฟีดดำจะมีปลา
- 3) สังเกตจากนก ถ้าบริเวณนั้นมีนกโฉบลงมาแสดงว่ามีปลา (นกโฉบกินกุ้ง ซึ่งหนีปลาขึ้นมาอยู่เหนือหน้า)
- 4) สังเกตจากปลาทำแผน (ปลาหยอกล่อกันกระโดดเหนือหน้า)

นอกจากนี้ยังมีเทคนิควิธีหากุ้งเช่น ต้องออกทะเลประมาณช่วง 5 ค่ำ 12 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เพราะช่วงนี้น้ำเดินกล้า (น้ำขึ้น หรือลงแรง คลื่นแรง) กุ้งไหลตามน้ำเร็ว ก็เข้าไซหรือติดกัก(เครื่องมือหาประมง เป็นตาข่ายคล้ายอวน) ได้ง่าย

ชาวบ้านมีวิธีการถนอมอาหาร เช่น การทำน้ำส้มจากตาลโตนด รู้จักการเก็บเมล็ดพันธุ์ โดยนำเมล็ดพันธุ์มาห่อผ้าแล้วนำไปเก็บไว้บนที่ที่มีการหุงต้ม เมล็ดพันธุ์จะถูกรมควัน ทำให้ทนต่อมอดต่อแมลงทำลาย และทำให้เมล็ดนั้นเพาะปลูกดีขึ้น รู้จักทำยาฆ่าแมลง โดยนำสะเดาและตะไคร้หอมมาหั่นแล้วนำน้ำมารดผัก แมลงจะไม่มากินผักอีกเลย ชาวบ้านยังเรียนรู้ถึงเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น รู้จักประดิษฐ์สิ่งๆ ที่ทำให้เกิดแสงสว่าง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ไต้” โดยชาวบ้านจะบากต้นยางให้เป็นร่องเพื่อให้ น้ำมันยางออกมา ที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำมันยาง” แล้วนำน้ำมันยางไป

คลุกกับเปลือกไม้ เช่น เปลือกเสมีด โดยนำเปลือกเสมีดมาทุบให้ขุ่ยแล้วคลุกกับน้ำมันยาง นำไปห่อกับกาบหมากจุดไฟให้สว่าง

ชาวบ้านรู้จักการทอดผ้าไว้ใช้เอง มีอุปกรณ์ปั่นฝ้าย อุปกรณ์ทอดผ้า รู้จักการทำไฟแชค ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไฟทุบ” โดยชาวบ้านนำเขาควายมาเจาะรูแล้วนำปุ๋ยฝ้ายจากต้นเต้าร้างมาผสมกับเปลือกทุเรียนที่เผาไฟแล้ว นำมาอัดลงไปในเขาควาย แล้วใช้ไม้อัดให้แรง ซึ่งเรียกว่า “เด็ย” การอัดแรงทำให้เกิดประกายไฟขึ้นที่ปุ๋ยฝ้าย ไฟทุบไว้สำหรับจุดบุหรี่

นอกจากนี้ยังคิดประดิษฐ์เครื่องตวงข้าวที่ชาวบ้านเรียกว่า “แรง” ไว้สำหรับตวงข้าวเปลือกไว้ขาย โดยชาวบ้านจะนำไม้ไผ่มาสานให้เป็นรูปสี่เหลี่ยม โดย 1 แรงเท่ากับ 4 ลิตร ข้าวเปลือก 1 ถังก็เท่ากับ 4 แรง สมัยก่อนใช้เครื่องมือตวงไม่ได้ใช้เครื่องชั่ง และเครื่องตวงจะทำด้วยไม้ไม่ได้ทำกับเหล็กเหมือนสมัยนี้

ภูมิปัญญากับการดูแลสุขภาพ

คนสมัยก่อนต้องพึ่งพาธรรมชาติ ไม่เว้นแต่การดูแลสุขภาพ การเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งคนในหมู่บ้านต้องอาศัยสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าเป็นยามารักษายามเจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเรียกยาสมุนไพรว่า “ยาต้ม” ผู้ที่ทำการรักษาเรียกว่า “หมอบ้าน” ชาวบ้านจะมีตำราและเรียนรู้วิธีการปรุงยา รู้ว่าเป็นโรคอะไรใช้สมุนไพรอะไรรักษา คนในชุมชนถ้าเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาก็ไปให้ หมอบ้านต้มยาให้และช่วยกันหาสมุนไพรที่มีอยู่ในป่า เช่น ย่านาง ไพลเผือก ดอกไก่อ่ ต้นหงส์ เป็นต้น

คนสมัยก่อนไม่ค่อยเป็นโรคแปลกๆ เพราะบริบทของที่มีอยู่ตามธรรมชาติไม่มีสารเคมี ไม่มียาฆ่าแมลง บริบทของป่าซึ่งก็เป็นยาสมุนไพร การคลอດลูกก็ต้องอาศัยสมุนไพร หมอตำแยก็จะมีเครื่องยาสมุนไพรไว้ให้รับประทาน หลังจากทีคลอດลูกแล้วมีการอยู่ไฟเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการอบรม สั่งสอน การสังเกตและการฝึกปฏิบัติ ภูมิปัญญาที่มีตำราเขียนไว้ เช่น ตำรายา ลูกหลานคนไหนสนใจก็นำไปอ่านได้ฝึกปฏิบัติกัน ผู้ใหญ่ก็จะคอยสอน ทำให้ดูเป็นตัวอย่างให้ลูกหลานได้ฝึกปฏิบัติจนเป็น

“ ตอนนี้อยู่ของลุงแมวกีรับสืบทอดตำราหมอบ้านยาต้ม
ต่อจากลุงแมว เขามีตำราเขียนไว้ว่าเป็นโรคชนิดนั้น
ต้องดูแลรักษาด้วยยานั้น ทุกวันนี้ยังมีอยู่ ”

มิติที่ 5 ทนทรัพยากร

ทุนธรรมชาติเป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม สภาพธรรมชาติทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นรากฐานในการผลิตและการบริโภค ทุนธรรมชาติในที่นี้หมายถึง ป่าไม้ ดิน น้ำ เป็นต้น

ป่าไม้

บ้านหาดไคร้เต่า พื้นที่เดิมมีสภาพเป็นป่า มีทั้งป่ารก เป็นไม้ใหญ่และเป็นป่าเสม็ด อีกฝั่งหนึ่งของชุมชนติดกับชายฝั่งทะเลสาบ ป่าในสมัยก่อนเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของชาวบ้าน ในป่ามีทั้งของป่า สัตว์ป่า ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะอยู่กับป่า ได้มีการถางป่าเสม็ดเพื่อเป็นพื้นที่ทำนา มีการโค่นไม้ใหญ่เพื่อนำมาสร้างบ้านเรือน หาพืชมาทำยาสมุนไพร พุดได้ว่าพึ่งพิงธรรมชาติและอาศัยป่าไม้เป็นแหล่งทำมาหากิน

“ คนสมัยก่อนอยู่กับป่า มีของกินไม่อืด มีต้นไม้ร่มเย็น

ขนาด 2-3 คนโอบ มีสัตว์ป่ามากมาย ไก่ป่า กวาง เยอะแยะ

ของป่าก็มีเยอะ หน่อไม้บ้าง ผักกินใบมีเกือบทุกชนิดไม่ต้องซื้อ ”

น้ำ

การอพยพของผู้คนในตอนแรก อาศัยน้ำทะเลเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ น้ำทะเลในสมัยนั้นใส สะอาด มีช่วงที่น้ำทะเลเป็นน้ำจืด ชาวบ้านสามารถใช้กิน ใช้อาบ ใช้หุงต้มได้ ถ้าเป็นช่วงที่น้ำเค็มขึ้น ชาวบ้านก็จะอาศัยน้ำฝน ก็เก็บเอาไว้ได้ใช้ นอกจากนี้ยังมี “คลองกระอาน” เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งในทะเลและคลองกระอานอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดให้ชาวบ้านได้จับกินตลอดทั้งปี ปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลากะพงขาว ปลากะบอก ปลาชุก ปลาตะลุมพุก ปลาหัวมอ ปลาบุตรี ปลาหมู ปลาหมี่ (ตุกทะเล) ปลาคางคัง (ปลากดทะเล) ปลาโคกมัน ปลาเกลือบ ปลาพรหม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปลาขนาดใหญ่ เช่น ปลากะเบน ปลาฉลาม ปลาโลมา เป็นต้น

สำหรับกุ้งก็มีมากมายหลายชนิด เช่น กุ้งหัวมัน กุ้งตะ กุ้งหัวแข็ง กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ กุ้งหางแดง และกุ้งก้ามกราม เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันมีสัตว์น้ำหลายชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว

แต่มากระยะหลังมีปัญหาเรื่องน้ำดื่ม น้ำใช้เพราะทะเลเริ่มสกปรก ชาวบ้านหันมาขุดบ่อไว้ใช้ ครอบครัวไหนที่ไม่มีบ่อเป็นของตัวเองก็ต้องอาศัยของคนอื่นแบ่งปันกันกิน

ดิน

สภาพดินที่บ้านหาดไคร้เต่า เป็นดินร่วนผสมดินเหนียว ดินเป็นดินดีปลูกพืชได้ทุกชนิด แต่ปัจจุบันไม่ได้ปลูกพืช เพราะบ้านเรือนเยอะขึ้น ส่วนที่นาจะเป็นดินเหนียว ปลูกข้าวได้ดี แต่ดิน

ค่อนข้างจืดต้องใส่ปุ๋ยเยอะ ๆ เมื่อชาวบ้านไม่ปลูกข้าวที่นาไม่สามารถปลูกพืชอื่นได้ เพราะเป็นดินเหนียวพืชอื่นขึ้นได้ยาก ชาวบ้านจึงयर่องปลูกบนคันนา การบำรุงดินของคนสมัยก่อนใช้ปุ๋ยซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “มายา” ซึ่งเป็นหิน ดิน ผุพังในถ้ำ ผสมกับขี้ค้างคาว นำมาจากเขาชัยสนเป็นปุ๋ยบำรุงดินให้ข้าวและพืชอื่น ๆ เจริญงอกงาม เมื่อคนมากขึ้นที่ดินที่ทำกินไม่พอ คนมาที่หลังก็ต้องทำอาชีพประมงอย่างเดียว

สมัยก่อนบ้านหาดไข่เต่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณหาดมีสัตว์น้ำชุกชุมมาก สัตว์น้ำมีเกือบทุกชนิด กุ้ง หอย ปู ปลา ชาวบ้านมีกินตลอดปี ไม่ต้องซื้อ ชาวบ้านก็อพยพกันมาเรื่อย ๆ นับเป็น 1,000 ครัวเรือน เพราะเห็นว่าที่นี่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อจำนวนประชากรเยอะ การทำนาก็ยังเป็นอาชีพหลักควบคู่กับการทำอาชีพประมงขนาดเล็ก ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้มาก เหลือกินก็นำไปขายตลาดบางแก้ว จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่า กุ้ง หอย ปู ปลา มาจากบ้านหาดไข่เต่า

จะเห็นได้ว่าทุนธรรมชาติ เป็นทุนพื้นฐานในการดำรงชีพของคนในสมัยก่อน ให้คนได้ผลิตและได้บริโภค

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

นโยบายของรัฐกับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหาดไข่เต่าภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เริ่มเข้ามามีอิทธิพลขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่รัฐได้ดำเนินการโครงการปิดปากอ่าวระยะที่ตั้งอยู่รอยต่อระหว่างอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อปี 2498 (ดังภาพที่ 4) ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหาดไข่เต่าที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งทะเลสาบ อันเนื่องมาจากกุ้ง ปลา ในทะเลมีจำนวนลดน้อยลง เพราะน้ำในทะเลไหลทางเดียว ทำให้การผสมพันธุ์ของกุ้งลดลง โดยเฉพาะกุ้งหัวมัน หรือเรียกอีกอย่างว่า กุ้งหางแดง หรือกุ้งแช่บ๊วย

“เพราะกุ้งเหม็ด (หมด) เกิดจากปิดปากอ่าวนั้นแหละคือสาเหตุ
คือช่วงที่ปิด เขาปิดทีนคร ด้านนี้ไม่ใช่รู้ว่าเขาปิด ในยุคที่ปิดปากกระวะ
ถึงก็คนในชุมชนไม่ค่อยรู้เรื่อง ใครทำไหราก็ทำได้แหละ
ก็ปิดถาวรเลย ปัจจุบันก็ยังปิดอยู่ แล้วสาเหตุที่กุ้ง ปลาน้อยลง
เขายกบอกว่าแต่ก่อนมันมีการผสมพันธุ์ของกุ้งจากฟองที่ไหลมาจากทางโน้น
น้ำมันจะพามาไหลมาชนกัน นั่นแหละ กุ้งมันจะเกิดจากฟอง
ที่ได้ผสมพันธุ์จากตรงนั้น พอหลังจากปิดปากอ่าว น้ำมันจึงไหลทางเดียว
กุ้งมันเลยน้อย แต่ก่อนคนสมัยก่อน พอเดือนห้า เดือนหก
กุ้งหัวมันต้องมา ปัจจุบันไหม้ (ไม่มี) แล้ว”

จากสาเหตุดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ต่ออาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านหาดไข่เต่า ทำให้ความเป็นอยู่ย่ำแย่ลงไปอีก บางวันออกทะเลได้ปลาเล็กน้อย เมื่อหักค่าน้ำมันแล้วทุนก็ยังไม่ได้คืน ดังคำกล่าวของชาวบ้านท่านหนึ่ง

“มัน (น้ำมัน) ลงทุน 2 ลอน(แกลลอน) กลับมาแล้ว มัน (น้ำมัน)
สักลอนกะไม่หลุดโดยมากนะครับแหล่ง (พูด) ง่าย ๆ”

ภาพที่ 4 เขื่อนปากกระวะ

หลังจากที่ปิดปากอ่าวกระวะ ซึ่งทำให้กุ้ง ปลา ลดจำนวนลง พร้อมกับการลดรายได้ของชาวบ้าน รัฐได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยการปล่อยปลา ปล่อยกุ้งลงในทะเลสาบ เพื่อให้เกิดการผสมพันธุ์และเพิ่มจำนวนของสัตว์น้ำ ตามคำบอกกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“ทางหน่วยงานของรัฐเอากุ้งมาปล่อย
เอาปลามาปล่อยให้ ก็พอได้หากิน”

ผลกระทบการปิดปากกระวะกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน

- การเปลี่ยนแปลงระบบและวิธีการผลิต

เมื่อชาวบ้านหาได้แต่ประสพปัญหา กุ้ง ปลาน้อย รายได้ลด เกิดความไม่พอใจเพียงกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่มีสมาชิกหลายคน จึงเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการดักกุ้ง ดักปลา โดยนำเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้แทนของเก่าเพื่อให้ได้จำนวนผลผลิตให้มากขึ้น ตามคำบอกกล่าวของชาวบ้านท่านหนึ่ง

“ก็มันเปลี่ยนแปลง สมัยก่อนใช้โปะดักกุ้งหัวมัน
ดักกุ้ง ตอนหลังมาใช้กัลดอยแทน”

- การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ

เมื่ออาชีพประมงไม่มีความมั่นคงต่อรายได้ในครัวเรือน จึงเกิดการหันเหเปลี่ยนแปลงของอาชีพที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว อีกทั้งรายได้เป็นกอบเป็นกำที่เห็นได้อย่างชัดเจน แน่นนอนกว่าอาชีพประมง นั่นคืออาชีพรับจ้างโดยใช้แรงงานในโรงงานแทน หรือที่เรียกกันติดปากว่า “สาวโรงงาน” ซึ่งเป็นแรงงานรุ่นหนุ่มสาวเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นผู้หญิง ดังคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง

“ตรงนี้มันเปลี่ยนอาชีพทำเลไปทำโรงงานหมด (หมด)
คือในบ้านหาดไข่เต่า ผมคิดว่าเด็กวัยรุ่นหญิงน่าจะ 70-80 เปอร์เซนต์
เกือบหมด (หมด) อยู่บ้าน ก็มันไม่มีงานทำ”

และคำบอกเล่าของผู้อาวุโสอีกท่านหนึ่ง

“ถึงเราคิดแล (คิดดู) แล้ว ประมงที่เราทำอยู่ไม่ดีเท่าที่ควร
อิ (จะ) ให้สมบุญเหมือนว่าเขาไปทำงานโดยที่ว่ามีรายได้
เหลือสักหีด (น้อย) ก็ยังดีกว่า (ดีกว่า) ทำประมง คือว่า ใ้โน่นมันชัดเจน
เดือน 2 พัน 3 พัน 5 พันมันได้ชัดเจน แต่ 12 เดือนอาจจะได้สัก 6 เดือน
ที่ทำงาน แต่ 6 เดือนไม่ได้ทำไร (อะไร) เลย มันเลยอยู่เทียบนี้ (แค่นี้)”

- การเปลี่ยนแปลงและวิถีชีวิตชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า คือ รายได้ ซึ่งมีผลเชื่อมโยงมาจากอาชีพและยึดติดกับโรงงาน ประจวบเหมาะๆกับเวลาในสถานการณ์เช่นนั้น ทำให้ขาดแรงงานในครัวเรือนและชุมชน รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง ดังเช่นคำกล่าวของชาวบ้านท่านนี้

“ถ้ามองวิถีชีวิตมันเชื่อมโยงกับโรงงาน พอโรงงานเกิดปั๊บ
วิถีชีวิตในหมู่บ้านเปลี่ยน แต่ก่อนโรงงานไม่มี

พี่ น้อง ทำหุ้ม (ขนม) ขายทำไหร (อะไร) ในหมู่บ้านก็อยู่ได้

คำพูดของชาวบ้านอีกท่านหนึ่ง

“ครับ ที่ว่ามือสั้น ๆ ไม่มีตัวช่วย แรงงานก็หาย ถ้าไปทำโรงงานแล้ว”

และอีกท่านหนึ่ง

“ที่บ้านก็มีวัยผม (อายุ 54 ปี) แล้วก็เด็ก เด็กนักเรียนเท่านั้น
ที่ช่วยพ่อแม่เลี้ยงเล็กน้อย ที่ใหญ่ก็ไปโรงงาน อีเห็น (จะเห็น) หน้ากันก็น้อยลง”

ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบจากการปิดปากอ่าวระวะคือ การขึ้นเงินของ
ทะเลสาบ ซึ่งชาวบ้านสามารถเดินจากชายฝั่งถึงเกาะกลางทะเลได้ในช่วงก่อนเดือนกรกฎาคม-
สิงหาคม ดังคำบอกเล่าของผู้อาวุโสว่า

“การปิดปากระวะ หนันทำให้เลตขึ้นเงิน พอเดือน 7 เดือน 8
เดินจากนี้ถึงเกาะได้เลย น้ำไม่ถึง 2 เมตร ไม่ว่าตรงไหน”

ความขัดแย้งในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหาดไข่เต่าอันเนื่องมาจากการปิดปากอ่าวระวะ มีผล
กระทบและเพิ่มความขัดแย้งของชาวบ้านรอบทะเลสาบแต่ชาวบ้านก็แก้ปัญหาด้วยวิธีที่สงบ มิได้
ส่อไปในทางรุนแรง ซึ่งวิธีการที่ชาวบ้านใช้คือ การไปประชุมกับส่วนราชการต่าง ๆ แล้วหยิบยก
เรื่องผลเสียที่ได้รับจากการปิดปากอ่าวระวะเป็นประเด็นหนึ่งในที่ประชุมด้วย แต่ผลสรุปที่ได้รับไม่
เป็นที่น่าพอใจ ตามคำบอกเล่าของผู้ที่เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่ง

“ปิดปากระวะปิดตาย ปิดเอาน้ำทำนา ทำเกษตร
เขาช่วยเหลือคนอื่นอีกคน เขาต้องการไม่ให้น้ำเค็มเข้า
เขาจะเอาน้ำจืดทำการเกษตร ครั้งหนึ่งที่เขาไปประชุม
ไปในนามของสมพันธ์ทะเลสาบสงขลา คือว่า สูติตายสูติเป็น
ก็เรื่องของสู นันคือข้อสรุปที่ออกมา แต่ผมเชื่อว่าสมัยก่อน
รัฐบาลไม่ค่อยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม”

ผลของการเปลี่ยนแปลงไม่มีความแตกต่างในแต่ละหมู่/กลุ่ม เนื่องจากทุกหมู่/กลุ่ม ประสบปัญหาเช่นเดียวกันทั้งอาชีพประมง รายได้ สัตว์น้ำ การตื่นเงินของทะเลสาบ โดยเฉพาะ ทะเลน้อย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพัทลุง ซึ่งชาวบ้านหลายท่านให้ความเห็นว่า

“ตั้งแต่ปิดปากกระวะ มีแต่ผลลบ ที่เห็นชัด ๆ คือ เล่น้อย (ทะเลน้อย)

กลายเป็นแผ่นดินแล้ว ตื่นหมดแล้ว น้ำไม่ได้หมุนเวียน

ถาม : นอกจากหมู่นี้ (หาดไข่เต่า) คนอื่นมีปัญหาไหม ?

ตอบ : พรรคนีเพ ในรอบทะเลสาบ

ถาม : ถึงน้ำที่เกาะสี่เกาะห้า มันใสไหม ?

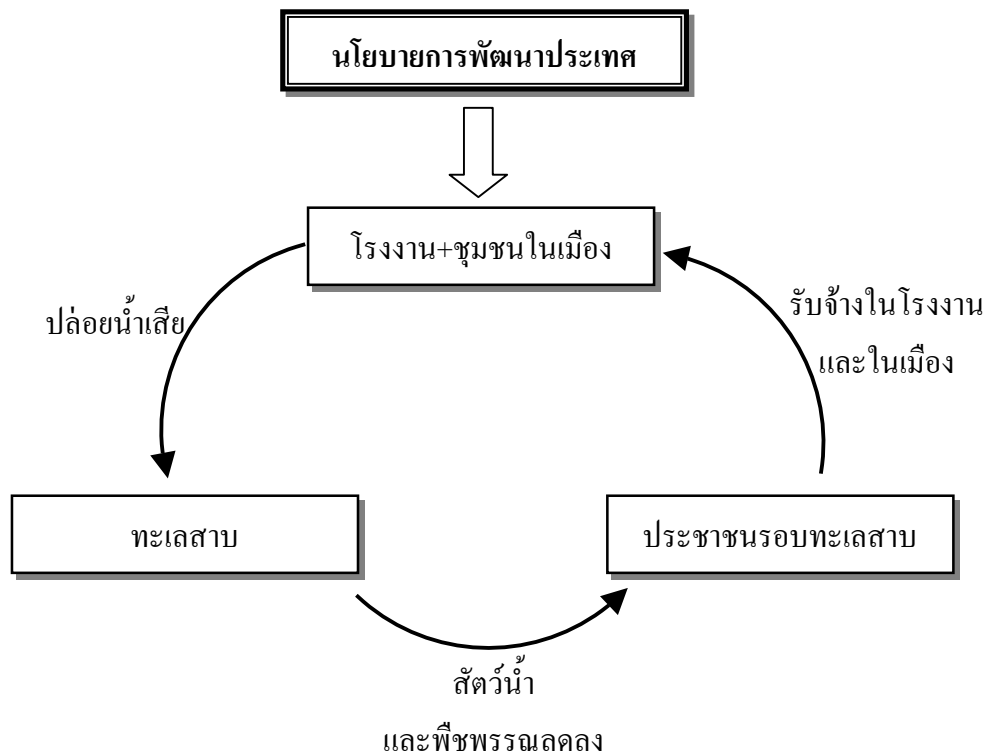
ตอบ : ใส แต่ว่ามันใช้การไม่ได้ คือน้ำเสีย”

สรุป

จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ การปิดปากอ่าวกระวะ เพื่อทำกิจกรรมการเกษตร เพื่อทำนา ซึ่งเป็น ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐโดยตรง เพียงเพื่อให้กิจกรรมหนึ่ง (ทำการเกษตร) อยู่ได้ แต่ส่งผลกระทบต่ออีกกิจกรรมหนึ่ง (อาชีพประมง) ซึ่งผลกระทบที่ตามมาคือผลเชื่อมโยงกับ เศรษฐกิจและสังคม จึงส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหาดไข่เต่าไม่ค่อยดี การพัฒนาไม่เกิด จึงทำให้ชุมชนไม่เจริญขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของโรงงานและการจ้างแรงงาน ไม่ส่งผลกระทบเฉพาะทางลบ เท่านั้น ผลในทางบวกที่สังเกตเห็นได้ชัด ได้แก่ การมีงานทำและการมีรายได้ของประชาชน แม้ว่าจะยังไม่มีผลการประเมินถึงความคุ้มค่าของการที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน กับการประกอบ อาชีพประมงในทะเลสาบ

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่ประชาชนต้องออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งที่บ้านหาดไข่เต่าหรือชุมชนระแวกใกล้เคียงรอบๆ ทะเลสาบ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ในทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดความอุดม สมบูรณ์ของสัตว์น้ำและพืชพรรณ ซึ่งเป็นผลโดยตรงมาจากคุณภาพน้ำ โดยที่คุณภาพน้ำในทะเลสาบก็ย่อมสัมพันธ์กับการปล่อยน้ำเสียและมลภาวะของโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนลงทะเลสาบ อาจเขียนภาพความสัมพันธ์ได้ดังนี้

ภาพที่ 5 วัฏจักรชุมชน โรงงาน และทะเลสาบ

ถ้าพิจารณาวัฏจักรตามภาพ จะหาจุดเริ่มต้นในการอธิบายได้ยาก ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจ อาจจะอธิบายจุดเริ่มต้นของวัฏจักรไปที่นโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการผลิตและการส่งออกเป็นหลัก ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร เมื่ออุตสาหกรรมพัฒนามากขึ้น ชุมชนเมืองขยายตัวมากขึ้น ทำให้มีการปล่อยน้ำเสียและมลภาวะลงไปในทะเลสาบมากขึ้น ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์หรือระบบนิเวศเสื่อมโทรมลง สัตว์น้ำและพืชพรรณที่เคยอุดมสมบูรณ์ลดลง ไม่คุ้มค่าที่จะประกอบอาชีพประมง จึงต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมหรือแรงงานรับจ้างในเมืองใหญ่

ดังนั้น ถ้าจะมองประโยชน์ของการพัฒนาอุตสาหกรรม และความเจริญในเมืองใหญ่ ก็คือการเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ คำถามที่ท้าทายและเป็นคำถามที่เป็นไปไม่ได้แล้ววันนี้ เพราะเวลาผ่านมาแล้ว คือ ถ้าทะเลสาบสงขลายังอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำและพืชพรรณชุกชุม ประชาชนในพื้นที่หาปลาหรือชุมชนอื่นรอบทะเลสาบ จะต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและในเมืองใหญ่หรือไม่ และถ้าทุกคนล้วนแต่อยู่ในชุมชนไม่ยอมอพยพออกไปนอกชุมชน อาจจะเกิดปัญหาอื่นตามมาที่แตกต่างกันจากปัจจุบันก็ได้ คำถามและคำตอบเหล่านี้ไม่มีใครทราบ

บทที่ 4

การปรับตัว / ตอบโต้ของชุมชน

ผลของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เป็นผลกระทบต่อชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม เศรษฐกิจ กายภาพและชีวภาพ ประเด็นหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ การปิดปากอ่าวระวะ ซึ่งผลกระทบที่ได้รับหลังจากการปิดปากอ่าวระวะ มีด้วยกัน 4 ด้าน คือ

ด้านสังคม

ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจ มีความขัดแย้งในการที่รัฐปิดปากอ่าวระวะ ด้วยการใช้คำพูดที่รุนแรง ประนามการกระทำ ประชุมในนามสมพันธ์เพื่อคลี่คลายปัญหา และส่งหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาลถึงผลเสียที่ปิดปากอ่าวระวะของรัฐ ที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อชุมชนรอบทะเลสาบ โดยเฉพาะอาชีพประมง และผลที่ได้รับจากการต่อต้านของชาวบ้าน คือ ความเพิกเฉยและความว่างเปล่าจนชาวบ้านล่าถอย เลิกต่อต้านขัดแย้งและปรับตัวต่อสภาพที่เป็นอยู่ โดยมุ่งเฉพาะการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดเพียงอย่างเดียวโดยไม่สนใจสิ่งรอบข้าง ขาดการรวมกลุ่ม ขาดความสามัคคี สามัคคี ร่วมมือร่วมใจกัน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก มีความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน และไม่สนใจการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน ดังเช่นคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง

“คือความคิดมันไม่ตรงกัน ในหมู่ 1 หาดไข่เต่า ทุกเรื่องพิการทุกเรื่อง เพราะมาจากไหน มาจากโน้น (การปิดปากระวะ) ผลกระทบเหม็ด (หมด) พิการมาถึงชุมชน ที่ผลกระทบถึงผู้น้อย ผู้น้อยก็ไม่มีใครสนใจ ผู้ใหญ่ก็ไม่สนใจ คือทุกเรื่องถ้าให้ดีขึ้น ผู้น้อยต้องสนใจ ผู้ใหญ่ก็สนใจ ถึงได้ นี่มันมีอยู่ 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งกินแล้วนอน กลุ่มหนึ่ง กินแล้วออกไปหาประสบการณ์ว่าดูหนังดูทีวีที่ร้านน้ำชา อีกกลุ่มหนึ่ง ยัง 4-5 คน คิดเรื่องการเมืองว่าบ้านเราต่อไปหน้า หมู่บ้านเราเออพรรคฟรี เออคนไหนมาพัฒนา”

เมื่อชาวบ้านชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ได้รับผลกระทบจากการปิดปากอ่าวระวะ จำต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด โดยการหาทางออก คือ สร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว เช่น เลี้ยงปลาชุก ทำสวน เลี้ยงวัวและเปลี่ยนวิถีอาชีพเป็นรับจ้าง ค้าขาย บางครอบครัวก็ย้ายถิ่นฐานออกจากหมู่บ้าน หาดไข่เต่าไปอาศัยในเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาบ้าง ดังคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง

“หมันเปลี่ยนอาชีพหลังปิดปากหวะ (ปากกระวะ) ก็นั่นแหละที่ได้เข้าไป
โรงงานเพราะไหร ปลุกผัก ปลุกไหรก็พรรคนั้น เลี้ยงวัวมั่ง
เลี้ยงปลาตุคตาม ๆ กัน ไปอยู่หาดใหญ่ก็หลายครัว ที่รวยก็มี”

ด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า มีสภาพแย่ลงหลังจากปิดปากอ่าวระวะ กุ้ง ปลา ลดจำนวนลง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนซึ่งมีอาชีพหลักคือ ประมง มีรายได้น้อย เนื่องจากออกทะเลได้กุ้ง ปลา น้อย รายได้จึงน้อยตามลงด้วย แต่รายจ่ายไม่ได้ลดตามรายรับ กลับเพิ่มมากขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจที่บีบรัดในปัจจุบัน เพราะนอกจากการบริโภคในครัวเรือนและค่าเล่าเรียนบุตรแล้ว ต้องจับจ่ายในสิ่งเร้าภายนอก ในด้านวิวัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ต้องซื้อหาเข้ามาด้วยระบบเงินผ่อน เช่น รถจักรยานยนต์ ทีวี ฯลฯ ดังนั้น เมื่อออกทะเลหากุ้ง ปลา ด้วยวิธีการและเครื่องมือเก่า ๆ ไม่พอกับรายได้ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเครื่องมือสมัยใหม่แทน จากครอบครัวหนึ่ง มีเรือ 1 ลำ กับเครื่องมือดักโบละ เปลี่ยนเป็นเรือ 2-3 ลำ กับเครื่องมือกักหรืออวนลอยที่มีตาเล็กๆ แทน และจากอาชีพประมงเพียงอย่างเดียวจะเปลี่ยนไป ในครอบครัวหนึ่งมีหลายอาชีพขึ้น คือมีทั้งประมง รับจ้าง ค้าขาย เลี้ยงปลาตุค เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าท่านหนึ่ง

“ก็หาทางทำกินกันไป ไ้อ์ไหรทำได้ก็ทำกัน ถ้าพึ่งอย่างเดียวก็ไม่ได้
แต่แรกเรือไม่มาก แต่เดี๋ยวนี้หันไปทางไหนก็เรื่อนั้น
แถมมีการใช้อวนตาเล็กลง เล็กลง ปลาที่ใหญ่ไม่ทัน”

เมื่อผลกระทบเกิดจากรัฐปิดปากกระวะ กุ้ง ปลาในทะเลสาบน้อยลง รัฐจึงได้มีนโยบายช่วยเหลือชุมชนรอบทะเลสาบ โดยการนำกุ้ง ปลา มาปล่อย ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

“ในภาพรวมทางฝ่ายรัฐ เขาช่วยปล่อยกุ้ง ปล่อยปลาในเล (ทะเล)
แต่ว่าที่มาช่วยเป็นชิ้นเป็นอันให้เห็นชัด ไม่มี”

ด้านกายภาพ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากปิดปากอ่าวระวะ อันส่งผลให้ทะเลสาบตื้นเขิน ซึ่งทำให้แหล่งทรัพยากรจากแหล่งน้ำนั้นหายไปด้วย นั่นคือ การเพาะพันธุ์ของกุ้ง และความชุกชุมของปลาลดลงตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

“เลมันตื้นเงิน หลังจากปิดอ่าวหะ (อ่าวระวะ) เดินจากนี้
ถึงเกาะได้เลย แล้วเลนน้อย (ทะเลน้อย) ก็กลายเป็นแผ่นดินแล้ว
ตื้นหมดแล้วน้ำไม่ได้หมุนเวียน มีแต่ผลลบที่เห็นชัด ๆ”

เมื่อเกิดการตื้นเงินของทะเลสาบ รัฐได้เข้ามาโดยการขุดลอกตามริมทะเลสาบ แต่ไม่ได้
เป็นการช่วยให้สัตว์น้ำเหล่านั้นเพิ่มจำนวนขึ้นแต่อย่างใด ชาวบ้านชุมชนหาดไข่เต่าก็ยังคงดำเนิน
วิถีชีวิตแบบกล้ำกลืนต่อไป

การตื้นเงินของทะเลสาบ เกิดได้จากหลายสาเหตุ **ประการแรก**เกิดจากการทับถมของวัช
พืชที่เกิดขึ้นหลังจากที่น้ำทะเลซึ่งเคยเป็นน้ำเค็มหรือน้ำกร่อยในบางฤดู แต่เมื่อปิดปากอ่าวระวะน้ำ
เค็มเข้าไม่ได้ น้ำในทะเลสาบจึงค่อยๆถูกเจือจางเป็นน้ำจืดมากขึ้น ทำให้วัชพืชน้ำจืดเติบโตอย่าง
รวดเร็ว และตายทับถมพอกพูนทุกปี และชาววัชพืชเหล่านั้นไม่มีโอกาสถูกกระแสน้ำขึ้น น้ำลง
ไหลหมุนเวียนออกไปยังทะเลหลวง ปรากฏการณ์เช่นนี้ รวมถึงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลาที่มี
ท่าเทียบเรือและเขื่อนกำบังคลื่นและลม ปิดกั้นการไหลเวียนของกระแสน้ำขึ้นน้ำลง ซึ่งจะถ่ายเท
ตะกอนและวัชพืชออกไปยังทะเลหลวงด้วย **ประการที่สอง** เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าตามแนว
ต้นน้ำลำคลองที่ไหลลงทะเลสาบ ทั้งเพื่อการเพาะปลูกยางพาราและพืชไร่อื่นๆ อีกทั้งเพื่อที่อยู่
อาศัยและการขยายตัวของอุตสาหกรรม เมืองและชุมชน ทำให้ยากต่อการกักเซาะและเกิดการพัง
ทะลายของดินไหลลงมาทับถมทำให้ทะเลสาบตื้นเงิน **ประการสุดท้าย** เกิดจากประชาชนที่อาศัย
อยู่ตามแนวทะเลสาบถมดินเพื่อขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ใช้สอยอื่นๆของตนรुक้าเข้าไปใน
ทะเลสาบ ทั้งสามประการที่กล่าวมาถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทะเลสาบตื้นเงิน นอกจากนี้การ
ทิ้งเศษขยะสิ่งของลงไปในทะเลสาบก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง จะเห็นได้ว่าสาเหตุทั้งหมดล้วนเป็นน้ำ
มือของมนุษย์ทั้งสิ้น

ด้านชีวภาพ

ผลผลิตที่ได้รับจากการออกทะเล (อาชีพประมง) ในปัจจุบันไม่เพียงพอ บางวันได้ปลา
เล็กน้อย เมื่อหักแล้วไม่คุ้มกับค่าน้ำมันที่ซื้อใส่เครื่องเรือ บางวันไม่ได้ปลาเลยก็มี บางวันวางอวนไว้
ได้ปลา โคนโจรขโมยไปก็มี ปัญหาเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการปิดปากอ่าวระวะ กุ้ง ปลา น้อยลง
พันธุ์กุ้ง พันธุ์ปลาบางชนิดสูญพันธุ์และโตไม่ทันกับความต้องการปัญหาที่ตามมาก็คือ รายได้น้อย
ไม่พอกับรายจ่าย ก่อให้เกิดโจรผู้ร้าย การลักขโมย ซึ่งผู้ที่ประกอบอาชีพประมงหาทางออกด้วยการ
นอนเฝ้าอวน กัด(เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นตาข่าย) ในเรือ ไม่ให้โดนขโมย ตาม
คำบอกเล่าของผู้อาวุโสผู้หนึ่ง

“สิ่งที่ทำลายชาวเลอีกอย่างเกี่ยวกับการหากิน การเป็นอยู่ของชาวประมง
คือโจรผู้ร้าย ทำให้เสียกำลังใจตลอด กัด อวน ไปปักเอาไปหมัก (หมด)
ไปหาปลาต้องนอนเฝ้าในเรือ ค้างคืนในเรือ”

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน : กระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนในการสร้างอาชีพเสริมและสร้างรายได้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นนโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชน และท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยตัวเอง โดยกองทุนหมู่บ้านจะต้องเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน สามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน โดยให้ชุมชนร่วมกันวางกติกาและระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับกองทุน ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและดูแลการใช้เงินให้เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งหลักการดำเนินการเช่นนี้เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนตลอดจน เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลอื่นๆ ภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่จะเข้าสู่การวางนโยบายและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย ตามความต้องการของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมกันกำหนดกรอบกติกาในการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน และให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน กองทุนหมู่บ้านมีเป้าหมายระยะยาว โดยเฉพาะการวางเป้าหมายให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การศึกษาในส่วนนี้จึงเป็นการแบ่งออกเป็น

1. การดำเนินการกองทุน เป็นการนำเสนอถึงความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านหาใช่แต่ระเบียบกฎเกณฑ์กติกาของกองทุนที่กำหนดขึ้นมา โดยกรรมการและสมาชิกกองทุนได้ดำเนินการกำหนดขึ้น
2. กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน จึงนำเสนอถึงกระบวนการผลิตและการเผยแพร่ความหมายความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านให้กับสมาชิกกองทุน
3. ผลการดำเนินงานของกองทุน เป็นการวิเคราะห์ถึงผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านหาใช่แต่ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงมิติผลการดำเนินงาน ได้แก่ ผลต่อการสะสมทุน ผลต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน ผลต่อการ

พัฒนาความเข้มแข็งชุมชน กลุ่ม ผลต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ ผลต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและการจัดการตนเอง และผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย

● การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า

1.1 ความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า

สำหรับชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีกระบวนการสะสมทุนชุมชน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนวัฒนธรรม ที่ยังไม่สามารถทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ก็มีส่วนให้การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านไม่สามารถเข้าไปปฏิสัมพันธ์และบูรณาการเข้ากับกระบวนการสะสมทุนชุมชนได้ แต่การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน เป็นส่วนเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีจำนวนประชากร 2,159 คน เป็นชาย 908 คน หญิง 1,251 คน มีครัวเรือน 333 ครัวเรือน เมื่อมีนโยบายโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาล ช่วงเดือนพฤศจิกายน 2544 ผู้ใหญ่บ้านได้นัดชาวบ้านเพื่อประชุมทำความเข้าใจ และเพื่อกำหนดวิธีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีการเลือกคณะกรรมการแบบเปิดเผย ออกเสียงโดยการยกมือสนับสนุนตามความต้องการบรรยากาศในการประชุมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทุกคนให้ความร่วมมือในการประชุมครั้งนี้ เริ่มจากการเสนอรายชื่อผู้ที่จะเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และตัดสินใจด้วยการยกมือนับเสียงข้างมาก มีคณะกรรมการได้รับการคัดเลือก 15 คน เมื่อร่างระเบียบกองทุนหมู่บ้านทำให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านส่วนหนึ่งมีความขัดแย้งในเรื่องของดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการส่วนหนึ่งเห็นว่า ดอกเบี้ยเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม ทำให้คณะกรรมการส่วนหนึ่งลาออกไป คงเหลือคณะกรรมการ 7 คน ดังนี้

1. นายฮ้านัด สายโอ	ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. นายยูสุบ เหมมันต์	รองประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3. นายสะมะแอ เหมมันต์	เลขานุการ
4. นายสมศักดิ์ นิยมเดชา	เหรัญญิก
5. นายอี เหมมันต์	เร่งรัดหนี้สิน
6. นายหรรอเจด เหมมันต์	เร่งรัดหนี้สิน
7. นางกะมิยะ โต๊ะหวัง	ตรวจสอบบัญชี

1.2 กฎและระเบียบกองทุนหมู่บ้านบ้านหาดไข่เต่า

เมื่อระเบียบกองทุนหมู่บ้านบ้านหาดไข่เต่า ผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด ประมาณเดือน ธันวาคม 2544 เงินหนึ่งล้านบาทที่ถูกโอนเข้ามายังหมู่บ้านหาดไข่เต่า คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเปิดรับสมัคร

สมาชิก โดยต้องจ่ายค่าสัจจะเดือนละ 20 บาท/คน มีผู้สมัคร จำนวน 144 ราย สมาชิกส่วนใหญ่ มีความประสงค์จะขอกู้ แต่จำนวนเงินไม่พอ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านใช้วิธีจับฉลากว่าใคร ได้กู้ในปีแรก หรือใครได้กู้ในปีที่ 2 ปรากฏว่ามีผู้กู้ในปีแรก จำนวน 65 ราย เริ่มปล่อยกู้ครั้งแรก เมื่อเดือน มกราคม 2545 เป็นการปล่อยกู้ครั้งแรกเป็นเงิน 829,000 บาท

หลักเกณฑ์ในการกู้ การกู้มีตั้งแต่ 3,000-20,000 บาท ถ้าสมาชิกกู้ไม่เกิน 15,000 บาท ผู้กู้ ต้องใช้สมาชิกค้ำประกัน จำนวน 3 คน ถ้าวงเงินที่กู้เกิน 15,000 บาท จะต้องมียกหลักทรัพย์ค้ำประกัน และมติที่ประชุมให้สิทธิพิเศษผู้กู้ได้มากกว่าสมาชิกแก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ทำงานด้วยความเสียสละโดยไม่มีค่าตอบแทนในการดำเนินงาน

การพิจารณาการกู้ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะดูจากความเหมาะสม เช่น ดูจาก โครงการว่ากู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ทำจริงหรือเปล่า โครงการนี้ใช้งบประมาณเท่าใดเพราะผู้กู้ มีจำนวนมากคณะกรรมการต้องพิจารณาเงินกู้ไปตามความเหมาะสมของแต่ละโครงการ

กองทุนจะไม่คิดดอกเบี้ย เพราะยึดตามหลักศาสนาอิสลาม โดยคิดเป็นค่าบำรุง เช่น ถ้าสมาชิกกู้เงินไป 10,000 บาท จะหักเป็นค่าบำรุง 200 บาท ถ้ากู้ 15,000 บาท จะคิดค่าบำรุง 300 บาท ซึ่งค่าบำรุงนี้ทางกองทุนจะนำไปใช้ป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ของกองทุน

การชำระเงินคืน คณะกรรมการเปิดโอกาสให้สมาชิกชำระคืนได้ตามสะดวก เช่น 6 เดือน/ครั้ง หรือ 1 ปี/ครั้ง แต่ทางสมาชิกตกลงกันจะชำระคืนเมื่อครบ 1 ปี ซึ่งจะครบกำหนดชำระคืนในเดือนมกราคม 2546

สำหรับอาชีพและจำนวนเงินที่กู้ของสมาชิกในรอบแรกแสดงได้ในตารางที่ 5.1

ตาราง 5.1 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้

ประกอบอาชีพ	จำนวน	จำนวนเงิน	ร้อยละ
ทำไร่	3	42,000	5.06
เลี้ยงแพะ	1	20,000	2.41
เลี้ยงวัว	9	106,000	12.78
เลี้ยงกุ้งและปลาดุก	34	446,000	53.79
ค้าขาย	12	155,000	18.69
อื่น ๆ	6	60,000	7.23
รวม	65	829,000	100

เมื่อครบกำหนดชำระคืนในวันที่ 8 มกราคม 2546 ปรากฏว่ามีสมาชิกที่กู้เงินไปเพียง 18 ราย ที่นำเงินมาชำระคืนกับกองทุนตามกำหนด เป็นเงิน 267,000 คิดเป็นร้อยละ 27.69 ของสมาชิกที่กู้ไปทั้งหมด

- กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุน

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่าได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จากคณะกรรมการบริหารกองทุนไม่มากนัก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า มีปัญหาและมีข้อจำกัดในการบริหารจัดการ ซึ่งสะท้อนถึงความอ่อนแอ อันนำไปสู่ข้อจำกัดในกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนให้เกิดขึ้นกับสมาชิกและประชาชนในชุมชนมีน้อยมาก กองทุนมีการประชุมน้อยมาก

“ในหมู่บ้านมีการกู้ครั้งเดียว มีการประชุมชี้แจงเพียงครั้งเดียว
ตอนให้กู้และไม่มีการประชุมชี้แจงอีกเลย”

“ในมติที่ประชุมตกลงกันว่า จะมีการประชุมสมาชิกเดือนละครั้ง
แต่ตอนนี้หลังจากสมาชิกกู้เงินไปไม่เคยมีการประชุมกันเลย
ประชุมแค่ครั้งเดียว ครั้งแรกเท่านั้น”

อย่างไรก็ตาม เกิดความไม่พอใจของสมาชิกและประชาชนต่อการบริหารจัดการกองทุนที่ขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความเป็นธรรมในการจัดการ กระบวนการบริหารและให้ความรู้ความเข้าใจไม่มี ทำให้สมาชิกขาดความเข้าใจและไม่สนใจ เกิดทัศนคติในทางลบ ดังคำกล่าวของสมาชิกที่ว่า

“ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ และไม่ได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง
และมีความรู้สึกไม่เป็นธรรมในกระบวนการจัดการกองทุน”

“ผมไม่ได้รับเงินกู้เพราะไม่เป็นกรรมการ ในขณะที่คณะกรรมการ
ได้รับสิทธิการกู้ก่อน และได้วงเงินกู้สูงถึงรายละ 120,000 บาท
คนไม่ได้เป็นกรรมการได้สูงสุดคนละ 15,000 บาท ผมคิดว่าไม่เป็นธรรม
คนเลยไม่ค่อยยอมรับและคณะกรรมการไม่ค่อยให้ความรู้มาก”

อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบถามจากกรรมการในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎและระเบียบ การมีสิทธิได้วงเงินกู้มากกว่าสมาชิก กรรมการกองทุนให้เหตุผลว่า “เป็นมติที่ประชุม”

“ไม่ขอแสดงความคิดเห็น ก็เป็นมติที่ประชุมแล้วก็ต้องยอมรับ
ความเห็นส่วนใหญ่”

“ถ้าพูดก็เหมือนเป็นการให้สิทธิกับคณะกรรมการมากกว่าคนอื่น
แต่ก็เป็นมติที่ประชุมแล้ว ไม่ได้เป็นความคิดเห็นของคนใดคนหนึ่ง
เราต้องยอมรับความคิดเห็นส่วนรวม ที่ประชุมให้สิทธิแก่คณะกรรมการ
เพราะเห็นว่ากรรมการทำงานมากกว่า ไม่มีค่าตอบแทน คณะกรรมการ
ต้องทำงานด้วยความเสียสละ จึงได้สิทธิมากกว่า”

ภาพสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชนอันเกิดจากกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ
ในบทบาท ประโยชน์ของกองทุนหมู่บ้าน

“คนในชุมชนบ้านหาดไข่เต่าไม่ค่อยเสียสละเพื่อส่วนรวม
ยังขาดความสามัคคีเข้าทำนองว่า ประชุมไม่มา พัฒนาไม่ไป
ถ้าเขาแจกลูกเปิด ลูกก็ไปก่อนเพื่อน”

“ในความเป็นจริงกรรมการทำงานกันเพียง 2-3 คน เท่านั้น ทำไม่ทัน
จึงไม่มีเวลาไปชี้แจง เมื่อเกิดปัญหาและความไม่เข้าใจของประชาชน”

จุดเริ่มต้นที่ทำให้สมาชิกกองทุนหมู่บ้านหาดไข่เต่าไม่พอใจในการบริหารจัดการกองทุน
หมู่บ้านได้แก่ ความรู้สึกในความไม่เป็นธรรม เมื่อความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นโอกาสการจะได้รับความ
ร่วมมือ ร่วมใจในการดำเนินงานย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ดังจะเห็นได้จากเมื่อครบกำหนดส่งเงินคืน มีผู้
นำมาคืนตรงเวลาเพียงร้อยละ 27.69 ของผู้กู้ เท่านั้น

● ผลการดำเนินงานกองทุน

จากการเข้ามาของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า
ในทัศนะชาวบ้านมีความคิดเห็นว่า โครงการนี้มีประโยชน์เป็นแหล่งเงินกู้สำหรับทุนหมุนเวียนใน
การประกอบอาชีพ ดังคำได้ตอบในการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

ถาม : กองทุนมีประโยชน์อย่างไรต่อครอบครัวท่าน

ตอบ : มีประโยชน์ ดี เป็นแหล่งกู้เพื่อเป็นทุนหมุนเวียน ให้เกิดผลกำไรได้นำมาใช้จ่ายในครอบครัว

ถาม : ดีหรือไม่เมื่อมีกองทุนเข้ามา

ตอบ : ดี ผมสามารถซื้อลูกวัวได้มากขึ้นกว่าเดิม

“ดี ได้กู้เงินมาทำทุนและซื้อเครื่องมือ คือ ช่วยได้ส่วนหนึ่งและก็พอใจ
ที่กู้ได้เหมือนๆ เพื่อน คนละ 15,000 บาท ถ้าเกิดไม่ได้ก็เสียใจเหมือนกัน”

ต่อไปจะวิเคราะห์ผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน
2. ผลของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ
3. ผลของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกกองทุน
4. ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม
5. ผลของกองทุนต่อปัจเจกชนและการใช้ประโยชน์
6. ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านหาข้อได้เปรียบ

1) ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน สามารถเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวบ้านได้พอสมควร อีกทั้งเป็นแหล่งเงินกู้ที่เป็นระบบ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งทุนสมทบกับแหล่งทุนที่เป็นเงินออมของครัวเรือนในการลงทุนประกอบอาชีพ ดังตัวอย่างเช่น

“คนที่เลี้ยงปลาถ้าทุนไม่พอ ก็สามารถกู้เงินจากกองทุนมาสมทบได้
จะให้กู้ได้ไม่เกิน 15,000 บาท คนที่กู้ไม่เกิน 15,000 บาท
ให้ใช้บุคคลค้ำประกัน”

“เป็นแหล่งเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพทำประมง”

“เป็นแหล่งเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพในหมู่บ้าน

ผมคิดว่ากองทุนดีมากได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ต้องการ

ประกอบอาชีพจริงๆ ตอนนี้ผมมีเงินที่จะคืนให้กับกองทุนหมู่บ้านแล้ว

จากระยะเวลาเกือบ 1 ปี แต่ก่อนผมไม่มีเครื่องมือของตนเอง

แต่ตอนนี้ผมสามารถสร้างเครื่องมือในการต่อเรือได้ครบทุกชนิด
ทำให้ผมมีรายได้ต่อเรือ 3 ลำ เพิ่มขึ้น 15,000 บาท ต่อเดือน
นับว่ากองทุนหมู่บ้านก็สามารถสร้างโอกาสและทางเลือกให้ผมอีกทางหนึ่ง”

นอกจากนี้ ผลของกองทุนยังเสริมสร้างอุปนิสัยการออมเงินของประชาชนในหมู่บ้านหาดไข่เต่า

“ผมเลี้ยงกุ้งและจับกุ้งได้แต่ละครั้งกำไรไม่แน่นอนมากบ้างน้อยบ้าง
ขาดทุนบ้าง แต่เมื่อครบกำหนด ผมเตรียมเงินไว้ชำระคืนเรียบร้อยแล้ว”

2) ผลของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับผลของกองทุนหมู่บ้านต่อการพัฒนาอาชีพและการสร้างงานให้กับชุมชน ดังตัวอย่างความคิดเห็นของชาวบ้านหาดไข่เต่า ในประเด็นนี้ คือ

“กองทุนฯ ทำให้สามารถพัฒนาอาชีพของตนได้ คือ
ผมมีอาชีพประมงเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะออกทะเลหาปลาทุกวัน
แต่ผมเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม 2 ตัว ตอนนี้ผมได้เงินกองทุนมา
โดยซื้อวัวเพิ่มขึ้นเป็น 4 ตัว ผมตั้งใจว่าถ้าการเลี้ยงวัวไปรอด
ผมจะเลิกทำประมงเพราะปัจจุบันปลาไม่ค่อยมี”

“ผมนำเงินกู้ซื้อพันธุ์ปลานิลจำนวน 4,000 ตัว และปรับปรุงบ่อนิดหน่อย”
“ผมได้เงินแล้วนำไปซื้อวัวเพิ่มทันที วัวผมมีชื่อว่า “ทักษิณ”
เพราะรัฐบาลทักษิณให้เงินกองทุนหมู่บ้านมา ผมไปซื้อวัวสีขาว
ผมเรียกว่า “ขาวทักษิณ” ส่วนเงินที่เหลือผมก็เอาไปซื้ออุปกรณ์ประมงหาปลา”

3) ผลของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน

พบว่า การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนในส่วนของการช่วยเสริมสร้างสวัสดิการมีบ้างในระดับครัวเรือน ในรูป เงินออมครัวเรือน ทั้งนี้อาจจะเป็นในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงานของกองทุน เงินสวัสดิการที่เก็บจากผู้กู้ยังไม่มากพอที่จะนำไปดำเนินการได้ จึงยังไม่เห็นชัดเจน

4) ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม

จากการสืบค้นและสัมภาษณ์ชาวบ้านหาดไคร้เต่า ถึงผลของการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านต่อการรวมกลุ่ม พบว่า มีผลน้อย ในหมู่บ้านมีกระบวนการกลุ่มอยู่บ้าง คือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กล่าวคือ มีฐานคิดเกี่ยวกับกลุ่มเกิดจาก “กลุ่มสัจจะออมทรัพย์” ซึ่งการดำเนินงานของกองทุนก็ได้อาศัยหรือใช้ฐานคิดจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ดังตัวอย่าง กฎระเบียบการดำเนินงานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านหาดไคร้เต่า

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านหาดไคร้เต่า

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ก่อตั้งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ 2544 ผู้คิดริเริ่ม คือ นายหละ (เป็นชาวบ้านเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน) ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์บ้านเกาะหมากเป็นกลุ่มที่ใหญ่และเข้มแข็ง ปัจจุบันก็เป็นทีปรักษาให้กับกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านหาดไคร้เต่า

ตอนเริ่มก่อตั้งได้ชักชวนชาวบ้านมาเป็นสมาชิกได้แค่ 20 คน โดยครั้งแรกเปิดให้สมาชิกฝากไม่ต่ำกว่า 20 บาท/คน/หุ้น สูงไม่เกิน 500 บาท ปัจจุบันสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 200 คน (ธันวาคม 2544) สมาชิกมีทั้งเข้าใจและไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ บางคนเป็นสมาชิกเพื่อหวังจะกู้ยืมอย่างเดียว สมาชิกจะกู้ได้ ต้องเข้าเป็นสมาชิก 1 เดือนก่อน แต่กู้ได้ไม่เกิน 500 บาท เท่านั้น หลังจากนั้น 3 เดือน สมาชิกสามารถกู้ได้ 500 – 1,000 บาท โดยผู้ประสงค์กู้จะต้องแจ้งความจำนงค์ล่วงหน้า 1 เดือน ถ้ามีผู้กู้เกินกว่าจำนวนเงินก็ต้องจับฉลาก บางรายจับฉลากไม่ได้ เมื่อไม่ได้ก็ขอลาออกถอนหุ้นไป ช่วงนี้ลาออกบ่อยมาก ปัจจุบันเหลือสมาชิกประมาณ 180 คน ปัญหาของกลุ่มก็คือ สมาชิกไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

หลักการกู้จะต้องมีผู้ค้ำประกันที่เป็นสมาชิกด้วยกัน 3 คน การส่งคืนเป็นรายเดือน ขึ้นอยู่กับผู้กู้จะส่งคืนเดือนละเท่าไร ในกรณีผู้กู้ไม่ชำระคืน ผู้ค้ำประกันจะต้องรับผิดชอบ ทางกลุ่มไม่ได้กำหนดค่าปรับหรือการกระทำที่รุนแรงไว้ในกฎระเบียบ คณะกรรมการของกลุ่มทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน ทำงานด้วยความเสียสละ

สวัสดิการสำหรับสมาชิก ปัจจุบันทางกลุ่มได้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิก โดยช่วยเหลือเงินค่าทำศพฯ ละ 100 บาท เพราะเงินของกลุ่มมีไม่มาก ปัจจุบันทางกลุ่มมีทุนประมาณ 27,000 บาท

วันที่ 16 ของทุก ๆ เดือนจะเป็นวันประชุมของกลุ่มสัจจะ ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงไม่จัดว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มโดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากการรวมกลุ่มเกิดก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้าไป แต่อย่างไรก็ตามประกอบกับประชาชนบ้านหาดไคร้เต่า ยังไม่เห็นประโยชน์จากการรวมกลุ่มกระบวนการกลุ่มจึงพัฒนายากในหมู่บ้านนี้

“ชุมชนผม มีความสามัคคีกันน้อย ผมว่าถ้าเกิดความสามัคคี
แล้วจัดตั้งกลุ่มขึ้นแล้ว ผมว่าคนในชุมชนจะอยู่กัน ไม่พะว้าพะวง”

ถาม : ถึงคนที่ไม่เข้ากลุ่มทำไมไม่เข้ากลุ่ม

ตอบ : เนื่องจากว่าผลประโยชน์ไม่เอื้อพอ

“ผมอยากให้เกิดการสะสมทุน เรื่องนี้คุยกันมาตลอดแต่ไม่
ประสบผลสำเร็จเพราะเราจับกลุ่มไม่ได้ มันติดอยู่แค่นี้ จับกลุ่มไม่ได้”

5) ผลของกองทุนต่อปัจเจกชนและการใช้ประโยชน์

การเข้ามาของกองทุนทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมหรือเข้ามามีสิทธิในเงินกองทุนนี้ ส่งผลให้
การใช้ประโยชน์จากกองทุนมีลักษณะหลากหลาย ตามความจำเป็นของสมาชิกแต่ละคนซึ่งสามารถ
มองเห็นประโยชน์จากวัตถุประสงค์ และการตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนและการใช้
ประโยชน์จากกองทุน

ซึ่งวัตถุประสงค์และการตัดสินใจเข้าร่วมของสมาชิกในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ดังตัวอย่าง

“ผมมีทุนอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก จึงไม่ขยายอาชีพประมงผม
พอมีกองทุนผมมีความคิดว่าจะดี เลยขอกู้และนำมาซื้อเรือเพิ่มขึ้น”
“จริงๆ ผมไม่เคยครีونเรื่องเงินเท่าไร แต่ตัดสินใจกู้เงินเพราะ
ต้องการเอาเงินมาลงทุนทำอาชีพของตัวเอง แต่ก่อนได้แต่คิด
แต่ไม่มีเงินลงทุนพอ”

สำหรับวัตถุประสงค์ของการกู้เงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านหาดไข่เต่า พบว่าส่วนใหญ่ทำตาม
วัตถุประสงค์ มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ทำตามวัตถุประสงค์

“ส่วนใหญ่ ก็ทำตามวัตถุประสงค์มีบ้างบางส่วนที่นำเงินไปทำอะไรไม่รู้
คนที่ทำจริงนำไปประกอบอาชีพจริงที่เห็นผลและประสบความสำเร็จแล้วก็มี”

สำหรับ การใช้ประโยชน์จากกองทุน ขอยกตัวอย่างผู้กู้ 2-3 ราย เพื่อสะท้อนให้เห็น
สภาพการใช้ประโยชน์จากกองทุนและผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับดังนี้

ตัวอย่าง 1 : นายมูอิน   สนิทวงศ์   อาชีพเลี้ยงปลา   ภูไปเลี้ยงปลาเพิ่ม

ถาม : ไม่ทราบว่าโครงการที่พี่ขอกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำอะไร

ตอบ : กู้มาเพื่อเป็นเงินทุนในการเลี้ยงปลาแทบติม

ถาม : กู้เงินมาจำนวนเท่าไร

ตอบ : 20,000 บาท

ถาม : หลักการกู้เงินมีอย่างไรบ้าง

ตอบ : หลักการก็เหมือนกับสมาชิกคนอื่นๆ ผมได้สิทธิกู้ได้ 20,000 บาท ก็ต้องมีหลักทรัพย์
ค้ำประกันด้วย

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ครับ : ได้ทำตามโครงการที่ขอกู้ ผมได้ขุดบ่อไว้สำหรับเลี้ยงปลา ซึ่งใช้ทุนตัวเองขุดก่อนแล้ว

ค่าขุดบ่อประมาณ 6,500 บาท ผมนำเงินไปซื้อพันธุ์ปลานิล 4,500 บาท และส่วนหนึ่ง
ซื้ออาหารปลา

ถาม : ก่อนกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน พี่ประกอบอาชีพอะไร

ตอบ : เดิมมีอาชีพทำนา แต่ต่อมาเลิกการทำนา เพราะผลผลิตข้าวไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย หยุการทำนา
มาประมาณ 6 ปี เลย์นาที่นาทั้งหมด 8 ไร่ มาทำเป็นสวนผสม มีผลไม้บ้าง มีนาบางส่วน
มีบ่อเลี้ยงปลา ก่อนหน้านั้นผมเคยเลี้ยงปลาตุ๊กเห็นเป็นโอกาสดีเลยกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน
มาเลี้ยงปลานิล

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้ว พี่นำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : ผมนำเงินส่วนหนึ่งไปซื้อพันธุ์ปลานิล จำนวน 4,500 ตัว เงินอีกส่วนหนึ่งไว้ซื้ออาหาร
ผมเลี้ยงมาประมาณ 4 เดือน โดยปรับปรุงบ่อนิดหน่อย ตอนนี้ก็ใกล้จะจับปลาขายได้แล้ว
แต่ผมรอราคาปลานิลดีกว่านี้หน่อย อย่างน้อยต้องได้กิโลกรัมละ 37 บาท ตอนนี้ตัวหนึ่ง
หนักประมาณครึ่งกิโลกรัมแล้ว

ถาม : คิดว่าตอนจับจะได้กำไรเท่าไร

ตอบ : ถ้าปลาไม่ตาย ผมคิดว่าได้กำไร 5,000 บาท

ถาม : ไม่ทราบว่าเงินที่กู้ไปส่งผลต่ออาชีพ รายได้ครอบครัวของพี่อย่างไรบ้าง

ตอบ : ก็ได้เป็นแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ ตอนนี้ผมยังไม่ถึงเวลาการชำระคืน เพราะเพิ่งกู้
มาได้แค่ 4 เดือน เมื่อผมจับปลาตุ๊กนี้ขายได้แล้ว ผมมีโอกาสนำเงินนี้ไปลงทุนอย่างอื่น
ได้อีก อาจจะเลี้ยงปลาต่อหรืออาจนำมาลงทุนในไร่นาสวนผสม เงินกองทุนหมู่บ้านช่วย
สร้างอาชีพให้กับชาวบ้านได้ แต่ตัวผู้กู้ต้องรู้จักวางแผนว่าตัวเองจะทำอาชีพอะไรดีเพื่อให้
เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถมีเงินมาชำระคืนกับกองทุนได้เมื่อตนครบกำหนด บางครั้ง
แม้เงินที่กู้มาอาจจะไม่พอต่ออาชีพ แต่เราต้องบริหารจัดการให้ถูกด้วย

ถาม : เลี้ยงนานแค่ไหนถึงจะจับขายได้

ตอบ : ก็ประมาณ 4-5 เดือน จะมีน้ำหนักตัวละประมาณครึ่งกิโลกรัม

ถาม : เงินที่กู้ไป 20,000 บาท เพียงพอไหม

ตอบ : ถ้าต้องมาเริ่มซุกบ่อใหม่ คิดว่าเงิน 20,000 บาทไม่พอ แต่ผมมีบ่อเก่าอยู่แล้ว มาปรับปรุง

นิดหน่อย อีกอย่างปลาก็กินอาหารเยอะ สัปดาห์หนึ่งเกือบพันบาท

ถาม : ตอนนี้ครอบครัวที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพไหม

ตอบ : ไม่มี เพราะผมทำไร่นาสวนผสมอยู่ก่อนแล้วและออกทะเลหาปลาด้วย ตอนนี้ก็กำลังให้เขา

ต่อเรือลำใหม่อยู่ ก็ถือว่ามีกินไม่ถึงกับอด

ถาม : เท่าที่สังเกตเห็นคนในหมู่บ้านหาดไข่เต่าที่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านไปประกอบอาชีพ

สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเขาหรือเปล่า

ตอบ : คนที่ตั้งใจทำมาหากิน เมื่อกู้เงินไปแล้วก็ทำตามที่ตั้งใจไว้ รู้จักหาทางทำมาหากินประสบ

ผลสำเร็จก็มี อย่างเช่น คุณเจ๊ะหลี โต๊ะหวัง ตอนนี้ก็ถือว่าประสบผลสำเร็จในอาชีพแล้ว

มีรายได้ทุกเดือนสามารถเลี้ยงครอบครัวได้อย่างสบาย บางคนก็กำลังรอความสำเร็จ เช่น

คนที่เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่หรือเลี้ยงวัว แต่บางคนน่าเป็นห่วงเอาเงินไปจ่ายไม่ก่อให้เกิดอาชีพ

ไม่รู้ว่าเมื่อครบกำหนดจะเอาเงินจากไหนมาคืนเขา

ถาม : ถ้าเปรียบเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ระหว่างคนนำเงินไปแล้วนำไปประกอบอาชีพจริง กับนำเงินไป

ทำผิดวัตถุประสงค์มีกี่เปอร์เซ็นต์

ตอบ : ในความรู้สึก ความคิดของผม ผมว่าถ้ากู้เงินไปแล้วนำไปประกอบอาชีพจริงมีประมาณ 60

เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือนำเงินไปทำอะไรผมไม่ทราบ

ตัวอย่าง 2 : นายเกษตร แซ่โล่ อาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาดำ กู้ไปเพื่อต้องการขยายกิจการเลี้ยง กุ้งกุลาดำ

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ตอบ : ครับ ได้ทำตามโครงการที่ขอกู้ ผมมีอาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาดำอยู่แล้ว การกู้เงินครั้งนี้เป็นการ

นำเงินมาเสริมกับทุนที่มีอยู่

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้ว พินำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : ผมเลี้ยงกุ้งกุลาดำอยู่แล้ว เลี้ยงจำนวน 2 ไร่ ต้องใช้ทุนเยอะมาก โดยเฉพาะค่าอาหารกุ้ง

ตอนนี้กุ้งกินอาหารวันละเกือบ 1,000 บาท พอมีเงินกองทุนหมู่บ้านผมเลยเห็นโอกาส

เลยกู้เงินกับกองทุนหมู่บ้าน ผมไม่เคยกู้เงินจากแหล่งเงินใดๆ เลย ในหมู่บ้านก็มีเงินกู้

นอกระบบ คิดดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 20-30 บาท ผมคิดว่าเงินกองทุนหมู่บ้านดีมากได้

ช่วยเหลือชาวบ้านที่ต้องการประกอบอาชีพจริงๆ ชาวบ้านที่เขาไม่มีเงินลงทุนในการ

ประกอบอาชีพ อย่างผมกู้มา 15,000 บาท ผมเสียค่าธรรมเนียม 300 บาท ในหนึ่งปี

ซึ่งหาที่ไหนไม่ได้แล้ว นับว่าเงินกองทุนหมู่บ้านได้ช่วยชาวบ้านจริงๆ

ถาม : ตอนนี้ก็ใกล้เวลากำหนดชำระคืน ไม่ทราบว่าจะเงินที่กู้ไปส่งผลกระทบต่อครอบครัวของพี่อย่างไรบ้าง

ตอบ : ตอบได้ยาก เพราะเงินที่กู้มา ถ้าเทียบกับเงินทุนที่ลงไป ก็นับว่าเป็นเงินเพียงเล็กน้อยการจับ
 กู้ในแต่ละครั้งกำไรที่ได้ก็ไม่แน่นอน มากบ้างน้อยบ้าง ขาดทุนบ้าง แต่เมื่อครบชำระคืน
 ผมก็มีเงินเตรียมไว้สำหรับชำระคืนแล้ว

ถาม : เงินที่กู้ไป 15,000 บาท เพียงพอไหม

ตอบ : ถ้าเทียบกับค่าใช้จ่าย เงินทุนในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ พู๊ดได้เต็มปากเต็มคำว่ามันน้อยมาก แต่ผม
 คิดว่าดีกว่าที่เราไปกู้เงินจากแหล่งอื่น ซึ่งมีดอกเบี้ยสูงกว่า นับว่าเงินกองทุนหมู่บ้านก็
 สร้างทางเลือก สร้างโอกาสให้ผมอีกทางหนึ่ง

ตัวอย่าง 3 : นายสุบ ตะเ อ อาชีพเลี้ยงวัว กู้เงินไปเพื่อเลี้ยงวัว

ถาม : ไม่ทราบว่าโครงการที่พี่ขอกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำอะไร

ตอบ : กู้มาเพื่อซื้อวัว

ถาม : กู้เงินมาจำนวนเท่าไร

ตอบ : 15,000 บาท

ถาม : หลักการกู้เงินมีอย่างไรบ้าง

ตอบ : ผมเขียนโครงการขอกู้เป็นจำนวนเงิน 15,000 บาท ก็ได้รับการอนุมัติตามจำนวนที่ขอกู้โดยมี
 หลักทรัพย์ค้ำประกัน และมีค่าธรรมเนียมจากเงินที่กู้ไป ถ้ากู้เงินจำนวน 10,000 บาท ก็จะ
 เสียค่าธรรมเนียม 200 บาท อย่างผมกู้มา 15,000 บาท ผมต้องจ่ายค่าธรรมเนียม 300 บาท

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ตอบ : ครับ เมื่อได้เงินมาผมก็นำไปซื้อวัวทันที

ถาม : ก่อนกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านพี่ประกอบอาชีพอะไร

ตอบ : ผมมีอาชีพทำประมงเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะออกทะเลหาปลาทุกวัน แต่ผมก็เลี้ยงวัวไว้เป็น
 อาชีพเสริม ตอนนี้ผมเลี้ยงวัวไป 4 ตัว ทำสวนบ้างเล็กๆ น้อยๆ

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้วพี่นำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : เมื่อได้รับเงินก็นำไปซื้อวัวทันที ผมกู้เงิน 15,000 บาท ผมนำไปซื้อวัว 8,000 บาท วัวของผม
 ชื่อว่า “ขาวทักษิณ” เหตุที่ชื่อนี้เพราะว่ารัฐบาลทักษิณให้เงินกองทุนหมู่บ้านมาว่าที่ผม
 ซื้อเป็นวัวสีขาว ผมจึงเรียกว่า ขาวทักษิณ ส่วนเงินที่เหลือผมนำไปซื้ออุปกรณ์ประมงเพื่อ
 ออกทะเลหาปลา เพราะอวนของผมมีคนขโมยไป ผมต้องซื้อใหม่ ตอนนี้วัวของผมก็โต
 แล้วแต่ผมยังไม่ขาย อยากเลี้ยงไว้ให้ได้ราคามากกว่านี้

ถาม : วัวที่ซื้อใหม่ (ขาวทักษิณ) ไม่ทราบว่าเป็นตัวผู้หรือตัวเมีย

ตอบ : ตัวผู้

ถาม : ทำไมไม่ซื้อตัวเมียไว้เป็นแม่พันธุ์ไว้ให้ออกลูก แล้วจะได้ขายลูก

ตอบ : แม่พันธุ์ของเรามีอยู่แล้ว และก็ออกลูกแล้วด้วย จุดประสงค์ของผมคือ ซื้อมาขุนให้อ้วนเมื่อได้ราคาก็จะขายเอากำไร

ถาม : ถ้าใช้เวลาเลี้ยง 1 ปี สามารถขายได้กำไรเท่าไร

ตอบ : ตอนนี้ยังไม่อยากขาย จะเลี้ยงให้ตัวโตกว่านี้ จะขายได้ราคาดีกว่านี้

ถาม : ถ้าไม่ขายแล้วพี่จะเอาเงินที่ไหนมาคืนกับกองทุนในเดือนมกราคม 2546

ตอบ : ก็จะเอาเงินจากส่วนอื่นก่อน หรืออาจจะขายวัวตัวอื่นไปก่อน

ถาม : ถ้าขายตอนที่วัวกำลังได้ราคา คิดว่าจะได้กำไรเท่าไร

ตอบ : คิดว่าได้กำไรประมาณ 6,000-7,000 บาท

ถาม : ตอนนี้ก็ใกล้เวลากำหนดชำระคืน ไม่ทราบว่าเงินที่กู้ไปส่งผลตอบแทนครบถ้วนอย่างไรบ้าง

ตอบ : ผมมีวัวขึ้นมา 1 ตัว โดยการดูแลไม่ต้องลงทุนมีค่าใช้จ่ายอีกแล้ว เลี้ยงไว้เพื่อขุนให้ได้ราคา มีบ้างก็แก้ตัดหญ้าไว้ให้วัวกิน ผมคิดว่าเป็นอาชีพที่ดีเหมือนกัน อัตราการเสี่ยงหรือตายก็น้อย การดูแลก็ไม่ต้องพิถีพิถันเท่าไร แต่ต้องใช้เวลาดูแลนานหน่อยถึงจะขายได้

ถาม : เงินที่กู้ไป 15,000 บาท เพียงพอไหม

ตอบ : เพียงพอแล้วสำหรับการนำมาเลี้ยงวัว แต่อาชีพอื่นผมไม่ทราบ เราต้องรู้จักเลือกประกอบอาชีพด้วย

ตัวอย่าง 4 : นายเจ้หลี่ โค้ะหวัง อาชีพต่อเรือทำประมง กู้ไปเพื่อประกอบอาชีพต่อเรือประมง

ถาม : ไม่ทราบว่าโครงการที่พี่ขอกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำอะไร

ตอบ : กู้มาเพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพต่อเรือประมง

ถาม : กู้เงินมาจำนวนเท่าไร

ตอบ : 15,000 บาท

ถาม : หลักการกู้เงินมีอย่างในบ้าง

ตอบ : เนื่องจากในหมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนมาก ประมาณ 300 กว่าครัวเรือน จำนวนผู้ขอกู้มีมากถึง 145 คน ทำให้จำนวนเงินไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ขอกู้ ทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกกองทุนจึงมีมติให้จับฉลากว่าสมาชิกคนใดจะได้ปีแรก หรือปีที่ 2 ผมจับฉลากได้ปีแรก ได้เสนอโครงการกู้เงินมาเพื่อทำอาชีพต่อเรือประมง จำนวนเงินที่ผมขอกู้ 15,000 บาท คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะพิจารณาอนุมัติ โดยดูวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลัก ผมได้รับเงินกู้ 15,000 บาท ตามที่ขอกู้ไป โดยมีหลักทรัพย์ที่ดินค้ำประกัน

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ตอบ : ครับ ได้ทำตามโครงการที่ขอกู้ ผมนำเงินมาเป็นทุนในการรับจ้างต่อเรือประมง ผมเป็น

ลูกจ้าง ไปรับจ้างต่อเรือกับคนในหมู่บ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนญาติ ผมก็ได้เรียนรู้การต่อเรือ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่จากเขา ผมทำงานอยู่กับเขาก็หลายปีจนสามารถประกอบทั้ง เรือขนาดเล็กและขนาดใหญ่ อยากจะออกมาประกอบอาชีพเป็นธุรกิจของตัวเอง แต่ไม่มี เงินทุน ไม่มีเครื่องมือ อุปกรณ์ในการทำ

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้ว ให้นำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : เอมามาประกอบอาชีพต่อเรือเป็นของตัวเอง โดยนำเงินไปซื้อวัสดุ เช่น ไม้ อุปกรณ์ต่างๆ เครื่องมือยังไม่ได้ซื้อเพราะราคาแพง ผมยืมเครื่องมือของคนอื่นมาก่อน โดยรับจ้าง ประกอบให้กับคนที่มาจ้าง ถ้าเจ้าของเรือซื้ออุปกรณ์ทุกอย่างมาให้ก็จะคิดเฉพาะค่าแรง โดยเรือลำเล็กคิดค่าแรง 4,000 บาท ถึง 5,000 บาท เรือลำเล็กเมื่อประกอบเสร็จจะขายลำละ 14,000-16,000 บาท ถ้าเรือขนาดใหญ่ราคาอยู่ที่ 22,000-25,000 บาท มีทั้งจ้างทำโดยเจ้าของ ซื้ออุปกรณ์มาให้และรับจ้างทำทั้งลำผมจะซื้ออุปกรณ์ทุกอย่าง แล้วขายเต็มราคา

ถาม : เรือลำหนึ่งใช้เวลาทำเท่าไร

ตอบ : ถ้าเป็นเรือลำเล็กก็ใช้เวลา 7-8 วัน ถ้าเป็นเรือขนาดใหญ่ก็ประมาณ 8-10 วัน

ถาม : ตอนนี้ก็ใกล้เวลากำหนดชำระคืน ไม่ทราบว่าจะเงินที่นำไปส่งผลตอบแทนของพี่อย่างไรบ้าง

ตอบ : ก็ได้เป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพ ในหมู่บ้านก็มีแหล่งเงินกู้เป็นเงินกู้ธนาคาร คิดดอกเบี้ยร้อยละ 20-30 บาท ผมคิดว่าเงินกองทุนหมู่บ้านดีมาก ได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ ต้องการประกอบอาชีพจริงๆ ตอนนี้ผมมีเงินพร้อมที่จะคืนให้กับกองทุนหมู่บ้านแล้ว จากระยะเวลาเกือบ 1 ปี แต่ก่อนผมไม่มีเครื่องมือเป็นของตัวเอง แต่ตอนนี้ผมสามารถ สร้างเครื่องมือในการต่อเรือได้ครบทุกชนิด

ถาม : เครื่องมือที่ซื้อมาทั้งหมดราคาเท่าไร

ตอบ : เกือบ 30,000 บาท

ถาม : ใน 1 เดือนต่อเรือได้กี่ลำ มีรายได้เท่าไร

ตอบ : ตอนนี้มีคนมาจ้างให้ต่อเรือไม่ขาดระยะ ถ้าทำทุกวันในหนึ่งเดือนก็จะได้ประมาณ 3 ลำ ทำให้ผมมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 15,000 บาท ตอนนี้ทำให้ครอบครัวของผมมีรายได้ ทุกเดือน

จากตัวอย่างที่นำมาเสนอทั้งหมด จะเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านค่อนข้างจะประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในบุคคลที่นำไปประกอบกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ และมีข้อน่าสังเกตว่า กองทุนหมู่บ้าน ขาดไข่เต่า แม้ในภาพรวมของการบริหารจะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก กล่าวคือ มีความขัดแย้ง และเห็นว่าคณะกรรมการไม่มีความยุติธรรม แต่ในแง่ของผู้กู้ค่อนข้างประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็น ปรากฏการณ์ที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นเพราะเหตุใด

6) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน หาดไข่มุก

สำหรับปัญหาการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านหาดไข่มุกที่ได้จากการสัมภาษณ์มีดังนี้

- 1) จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านไม่เท่ากัน สำหรับหมู่บ้านที่มีครัวเรือนเยอะ เงิน 1 ล้านบาทจะไม่พอกับจำนวนผู้ประสงค์ขอกู้ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านต้องแก้ปัญหาเอง ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่ผู้ที่ไม่ได้กู้เงิน
- 2) ชาวบ้านมองว่าการกำหนดระยะชำระคืนภายใน 1 ปีสั้นไป เพราะกิจกรรมบางอย่าง เช่น การเลี้ยงวัว ต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี จึงจะขายวัวหรือลูกวัวมาคืนกองทุนได้
- 3) ทำอย่างไรจึงจะทำให้คนยากจนสามารถกู้เงินจากกองทุนได้มากขึ้น เพราะคนจนไม่กล้ากู้ เมื่อถึงกำหนดไม่รู้จะเอาเงินที่ไหนมาส่งคืนให้กับกองทุน อีกอย่างไม่มีผู้ค้ำประกันให้กับคนยากจน ประเด็นที่น่าพิจารณา คือ การรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้และช่วยกันในกลุ่ม และจัดทำค้ำประกันแบบกลุ่มสำหรับคนมีรายได้น้อย
- 4) การเก็บค่าสัจจะเดือนละ 20 บาท/คน เก็บได้บ้างไม่ได้บ้าง ช่วงแรกๆ จะเก็บได้ แต่ระยะหลังสมาชิกเริ่มไม่จ่ายค่าสัจจะ คณะกรรมการกองทุนพยายามเร่งรัดหนี้ส่วนนี้อยู่
- 5) คณะกรรมการขาดการประสานงานกัน บางคนขาดความรับผิดชอบ เพราะการทำงานไม่มีคำตอบแทน การแบ่งภาระหน้าที่ไม่ครบถ้วน มีการประชุมกันน้อย

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ ข้อเสนอแนะด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน ด้านการบริหารจัดการกองทุนและด้านการนำเงินไปพัฒนากิจกรรมอาชีพของสมาชิกกองทุน

ด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน

1. ระยะเวลาการชำระเงินคืน ควรมีการยืดระยะเวลาการชำระเงินคืนให้มีระยะเวลานานกว่าที่เป็นอยู่ เพราะว่าการดำเนินการบางอย่าง ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ภายใน 1 ปี แต่ถ้ามากกว่า 1 ปี ก็สามารถให้ผลผลิตได้ เช่น การปลูกไม้ผล ซึ่งจะทำให้การชำระเงินคืนแก่กองทุนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรฝึกอบรมคณะกรรมการในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการกองทุนก่อน เช่น เรื่องการทำบัญชี การบริหารงานแต่ละบุคคลมีหน้าที่รับผิดชอบตรงส่วนไหนก่อน ทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากกว่านี้

ด้านการบริหารจัดการกองทุน

1. รูปแบบการดำเนินงาน ควรมีการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานที่มีความชัดเจนกว่าที่มีอยู่ เช่น ควรมีการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการประชุมที่เกี่ยวข้องกับกองทุนโดยเฉพาะ เพื่อจะได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการของสมาชิกผู้กู้อย่างใกล้ชิด และแนะนำสมาชิกในเรื่องต่างๆ เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงิน การแนะนำการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ รวมทั้งในเรื่องของการทำบัญชีเงินกองทุนก็ควรจะมีการทำอย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยก่อนให้กู้ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกด้วย รวมทั้งควรอบรมกรรมการในเรื่องดังกล่าว
2. ลงโทษผู้ที่ใช้เงินไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการขอกู้ ควรมีรูปแบบการลงโทษสมาชิกผู้กู้ที่ปฏิบัติไม่ตรงกับคำขอกู้โดยอาจมีการกำหนดข้อตกลงในระหว่างกันขึ้น เช่น ครั้งแรกอาจมีการเตือนก่อน ต่อมาถ้ายังไม่ได้ผลก็อาจจะมีการลงโทษโดยการยกเลิกทั้งหมดของผู้กู้และให้หาเงินที่ได้กู้ไปมาคืน และขั้นรุนแรงคือ ไม่ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกผู้นั้นอีกเป็นเวลานานอย่างน้อย 1 ปี จนกว่าจะมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นและคณะกรรมการเห็นสมควรว่าอนุมัติให้กู้

ด้านการนำเงินกู้ไปพัฒนากิจกรรมอาชีพของสมาชิกกองทุนฯ

1. การกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพ ควรจะมีการกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพให้มีจำนวนต่างกัน เพราะว่าบางอาชีพมีความจำเป็นในการใช้เงินน้อย บางอาชีพมีความจำเป็นใช้เงินมาก และอีกอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงในการชำระคืน เพราะผู้กู้ไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ทัน หรืออีกแง่หนึ่งถ้าผู้ประกอบอาชีพที่ให้ผลตอบแทนสูง แต่ได้รับเงินกุน้อยไปก็จะเป็นการจำกัดโอกาสในการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ของผู้กู้นั้น
2. การควบคุมติดตามผู้กู้ ควรมีคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งที่จะคอยติดตามการดำเนินการของผู้กู้ว่าตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้แจ้งไว้แก่ คณะกรรมการกองทุนหรือไม่ เพื่อจะได้แจ้งให้คณะกรรมการผู้อนุมัติเงินกู้ทราบ และหาแนวทางแก้ไขต่อไป ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการของคณะกรรมการปล่อยกู้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544.** สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- คณิตา ศรีประสม. 2545. **อาชีพเสริมในชุมชนประมงพื้นบ้าน.** โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. 2545. **คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.** โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- วัฒนา สุกัณศีล. 2544. **วัฒนธรรมบริโภคของแรงงานรับจ้างในชนบท.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ. 2546. **แผนพัฒนาตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.**

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้
กองทุนหมู่บ้านจังหวัดท่องเที่ยว
ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

สรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

: ศึกษากรณีหมู่บ้านในจังหวัดท่องเที่ยว

การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะต้องการทราบถึงความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ว่ามีความเป็นไปได้หรือมี ปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบาย รวมทั้งกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ซึ่งเป็นสนามของการเก็บข้อมูล คืออยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจงว่ามีชื่อเสียงติดอันดับโลกด้านแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) และสุ่มโดยวิธีการสโนว์บอล (snow-ball technique) เก็บข้อมูลด้วยการสังเกต และสัมภาษณ์ระดับลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการ รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 31 คน

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยุคสังคมประเพณี ช่วงปี 2505-2514 ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง และมีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง

2. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรกคือ ช่วงปี 2515-2533 เริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด วิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนมีมากขึ้นในปี 2524-2525 มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน การซื้อขายที่ดินจากคนนอก ซึ่งถือว่าเป็น **จุดเปลี่ยน (turning point)** ที่สำคัญของหมู่บ้าน ทั้งในด้านของเวลา สถานที่ และคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ได้แก่ **พลังจากภายนอก** คือ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และคนต่างถิ่น และ **พลังจากภายในหมู่บ้าน** คือความต้องการด้านการศึกษาด้านวัตถุเพิ่มขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย วิถีชีวิตแบบสังคมเมืองและระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยม มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของคนในชุมชน จากสังคมแห่งความเอื้ออาทรที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ เป็นผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกัน จากชุมชนเรียบง่าย

อสังคามาเริ่มมีถนนมาตรฐานสายหลักเข้าสู่หมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาด้านวัตถุเพิ่มขึ้นในทุกด้าน มีผลให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกาย มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร พึ่งตนเอง มาเป็นเศรษฐกิจผู้ขายที่ดิน และกลายมาเป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมบริการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว

การอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่หมู่บ้าน จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น มีผลต่อปัญหาต่างๆ คือ การพนัน หวายน้ ้น อบายมุข ยาเสพติด ลักขโมย ใจผู้ร้าย มีอาคารและสิ่งก่อสร้างมากมายเกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและขาดการวางแผนที่ดี มีอุบัติเหตุจากรถ ค วนพิษ เสียบบกวน ขยะ น้ำเสีย คนหนุ่มสาวออกจากบ้านไปทำมาหากิน คนแก่และเด็กถูกทอดทิ้ง เด็กๆ ขาดผู้ดูแลอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ความรัก ความผูกพันในครอบครัว ความสงบและความมี สัจจวาจาของคนในหมู่บ้านค่อยๆ ลดลง

3. การปรับตัวของชุมชน ชุมชนมีผู้นำและสมาชิกที่ดี มีการรวมตัวจัดตั้ง **“ชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว และกองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว”** มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต มี**ทุนชุมชน** ซึ่งประกอบด้วย **ทุนมนุษย์** คือคนจากเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นักวิชาการ และประชาชน รวมตัวเป็นไตรภาคี วางแผนร่วมแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชน มีการระดม**ทุนทางเศรษฐกิจ** เพื่อใช้เป็นกองกลางดำเนินงานของกลุ่ม มี**ทุนสังคมวัฒนธรรม** คือวิถีชีวิตไทย ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ที่มีผลต่อการกลมเกลียวให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่ปรองดองกัน มี**ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลของชุมชน เกิดอาชีพหลากหลายทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาทิ บริการมัชยหาต บ้านเช่า ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ภัตตาคารขนาดใหญ่ หมอนวดชายหาต รถตุ๊กๆ เรือเจตสี เรือแคนู เสริมสวรมหาต และอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในทุกมิติ

4. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชนท่องเที่ยว เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินงานกองทุน จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะตึงตัว ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุน เพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีผลให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและพัฒนาการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

5. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว คือ ชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีกองทุน เงื่อนไข และวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก การกู้และการนำเงินกองทุนมาใช้ประโยชน์ในการบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้านทำได้รวดเร็ว และความเสียสละของผู้นำชุมชน มีผลต่อความพึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง

6. ปัญหาในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านทองเที่ยวคือ บางคนชำระเงินกู้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด การกู้ยืมเงินของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นการเสริมอาชีพเดิมเพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย การสรรหากรรมการกองทุนค่อนข้างยาก ผู้กู้ไม่ได้รับใบเสร็จรับเงินทันทีที่ชำระเงินกู้ สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความไม่มั่นใจในข้อยุติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งเงินกู้

7. วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนคือ จัดระบบการคืนเงินกู้โดยใช้มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ทั้งทางด้านวิถีประชา จารีต และกฎระเบียบ มาใช้ในการควบคุมทางสังคมให้คนชำระเงินกู้ตามบรรทัดฐานที่กำหนด คือ กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง ใช้ความเป็น มิตร และปียวาจา ทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ ทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัว ให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองและญาติจะกู้เงินไม่ได้อีก สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้กู้โดยจะเพิ่มยอดเงินกู้ให้สูงกว่าเดิม นิมนต์พระ สงฆ์ มาเป็นกรรมการสำนักงานกองทุน จัดบอร์ดเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้สมาชิกได้ทราบข่าวสารอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกาศรายชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานไว้บนบอร์ด เป็นต้น

8. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

8.1 รัฐบาลควรปรับเพิ่มวงเงินกู้สำหรับหมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริง

8.2 รัฐบาลควรกำหนดนโยบายเชิงรุก ที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและเกิดการบริหารจัดการที่ดี มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น สนับสนุนทรัพยากรทั้งทุนเงินตรา ทุนมนุษย์ ทุนสังคม วัฒนธรรม เพื่อต่อยอดให้เกิดการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มทุนชุมชนที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้มากขึ้น

8.3 รัฐบาลควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมด้านที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานของโครงการกองทุนหมู่บ้านให้เป็นที่พึงพอใจมากยิ่งขึ้น คือ เร่งให้มีการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติ และเร่งพัฒนาเครื่องมือดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

9. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

9.1 ควรปรับปรุงระบบงบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพิ่มวงเงินให้กู้ให้สูงขึ้น ปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน

9.2 ควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อนโยบายและการปฏิบัติงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ได้ผลดี จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

9.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี ขยายผลการวิจัย ประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น ทั้งทางเอกสาร วิชาการ และจัดระบบข้อมูลข่าวสาร สื่อความผ่านทางสื่อ

10. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการทำวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยแนวเล็ก วิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อ พัฒนาพัฒนานโยบายและกระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งการส่งเสริมทุนชุมชน ให้คมชัด และครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สถาบันราชภัฏภูเก็ต มิถุนายน 2546

คำนำ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้ดำเนินงานโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน โดยรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) และทีมวิจัยของสถาบันราชภัฏภูเก็ตได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินการวิจัย ซึ่งนับได้ว่าเป็นการดำเนินงานที่สนองนโยบายของสถาบันในฐานะสถาบันทางวิชาการระดับสูงเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มีพันธกิจในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่สำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งให้การศึกษาเพื่อพัฒนาคน โดยทำการอบรมกล่อมเกลာให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามบรรทัดฐานของสังคม

ดังนั้น รายงานการวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีหมู่บ้านในจังหวัดท่องเที่ยว ฉบับนี้ จึงจัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ของโครงการคือ (1) เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา (Learning and Development) (2) เพื่อสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Creation) และ (3) เพื่อการวางนโยบาย (Policy Formation) คือ เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายคือรัฐบาล ได้รับประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและได้องค์ความรู้เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวที่วางไว้

ในส่วนสาระของรายงานนี้จึงประกอบด้วยเรื่องของชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การปรับตัวของชุมชน กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน รวมทั้งบทสรุป โดยเหตุนี้ ข้อมูล 2 ประเภท ที่ได้มาจากการวิจัย คือ ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ระดับลึก ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับบริบทในทุกด้านของชุมชน

ผลของการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักและการศึกษาเอกสาร ช่วยให้ได้มาซึ่งรายงานการวิจัยและประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน สำหรับนำเสนอต่อฝ่ายบริหารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผน การตัดสินใจ ตลอดจนเพื่อพัฒนาระบบคุณภาพการศึกษาของสถาบัน รวมทั้งใช้อ้างอิงในการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ สถาบันจึงขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส นักศึกษา เจ้าหน้าที่และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผู้ซึ่งได้ทุ่มเทเวลาและสติปัญญาอย่างเต็มที่ เพื่อการวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าให้แก่สถาบันและท้องถิ่น มา ณ โอกาสนี้

(รศ. ดร. ชีรวัฒน์ นิเจนตร)

อธิการบดี สถาบันราชภัฏภูเก็ต

ประกาศคุณูปการ

ตลอดระยะเวลาของการศึกษาวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณี จังหวัดท่องเที่ยว ฉบับนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ได้รับตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร. นภาพร หะวานนท์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้โอกาสให้อิสระในความคิด ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองในทางวิชาการอย่างลึกซึ้ง ให้ความกรุณาดูแลกระบวนการดำเนินงานวิจัยอย่างใกล้ชิดในทุกขั้นตอน รวมทั้งติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการของศิษย์มาโดยตลอด ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณา

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล ผศ.ดร.สุรวุฒิ บัดโธสง แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้กรุณาติดตามผลงาน รวมทั้งได้ให้มุมมองในฐานะของนักวิจัยและนักวิชาการ ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาความคิดในการวิจัย รวมทั้งประเด็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน หัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการ ประชาชน และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหมู่บ้าน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ระดับลึก และพิจารณาข้อคำถามต่างๆ อย่างละเอียด รวมทั้งได้ให้ทัศนะ ประสพการณ์ และข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ที่มีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนารายงานผลการวิจัยฉบับนี้ให้คมชัดยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเป็นพิเศษ คือ ผู้ประสานงานจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขาธิการโครงการกองทุนหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาตำบล และคณะที่ปรึกษาชมรมรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยว ที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมและกองทุน ตลอดจนให้คำแนะนำหลายประการที่ช่วยให้การเก็บข้อมูลและเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์ และครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งได้กรุณาให้ความดูแล ประสานงาน และเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจแก่ผู้วิจัยอย่างต่อเนื่องมาตลอดเวลา

ในท้ายที่สุดนี้ ขอขอบพระคุณอธิการบดี รศ. ดร. ชีรวัฒน์ นิเจนตร คณะผู้บริหารและเพื่อนคณาจารย์ในสถาบันราชภัฏภูเก็ต ที่ได้ให้ความปรารถนาดี เป็นกำลังใจ สนับสนุน และเอื้อโอกาสทางวิชาการแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย นักศึกษาปริญญาโท และปริญญาตรี ที่สนับสนุนการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณคุณปนัดดา เพ็ชรล่อเหลียน เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ผู้สนับสนุนงานพิมพ์ต้นฉบับ รวมทั้งผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและให้ความกรุณาอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏภูเก็ต

มิถุนายน 2546

สารบัญ

บทที่	หน้า
สรุปสำหรับผู้บริหาร	(3)
คำนำ	(7)
ประกาศคุณูปการ	(8)
สารบัญ	(9)
สารบัญตาราง	(13)
สารบัญภาพ	(14)
1 บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
การเลือกชุมชน	1
เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน	1
ลักษณะสำคัญของชุมชน	2
การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดท่องเที่ยว	10
วิธีดำเนินการวิจัย	13
สนาม	20
การเข้าสู่สนาม	21
การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์และการสัมภาษณ์ระดับลึก	23
การสังเกตและการจดบันทึก	24
การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	26

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
2	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	27
	บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
	และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	27
	บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนสังคม วัฒนธรรม	35
	บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ	39
	บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	42
	สรุปปิดท้าย	43
3	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	45
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคสังคมประเพณี	45
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคแรกๆ	46
	กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอก	
	ชุมชนและระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในช่วงปี 2530-ปัจจุบัน	48
	จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน	49
	พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	50
	ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอก	50
	เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน	51
	สรุปท้ายบท	51

บทที่

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4	การปรับตัวของชุมชน	54
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี	54
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย	56
	การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชน เริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น	59
	การให้นิยามหรือความหมายต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอดีตก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอดีต	61
	การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน	61
	เงื่อนไขสำคัญและสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และมีผลต่ออุดมการณ์ของชุมชน วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมาย ของคำว่าทุน และการเปลี่ยนแปลงไปของทุนชุมชน	62
	สรุปความท้ายบท	64
5	กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	66
	ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	66
	สภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	69
	ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	78
	วิธีการแก้ไขปัญหของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	79
	ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	81
	ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน	83

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
6	สรุป	85
	วัตถุประสงค์	85
	ข้อสรุปเชิงทฤษฎี	87
	ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	88
	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	88
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย	89
	การปรับตัวของชุมชน	90
	กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	91
	ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	92
	ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ	93
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	94
	บรรณานุกรม	95
	ภาคผนวก	96
	แนวคำถาม (guideline) สำหรับการสัมภาษณ์ระดับลึก	97

สารบัญตาราง

		หน้า
ตาราง 1	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยโครงการประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	15
ตาราง 2	ข้อมูลเกี่ยวกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	71
ตาราง 3	ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	72
ตาราง 4	รายชื่อสมาชิกผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	73

สารบัญภาพ

หน้า

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และกองทุน
หมู่บ้านท่องเที่ยว (ชมรมรักษ์หมู่บ้าน
ท่องเที่ยว) กับการเติบโตและการสะสม
ทุนชุมชน

87

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดท่องเที่ยวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อที่จะนำผลการประเมินมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาสำคัญของบ้านเมือง นั่นก็คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน โดยในการรายงานการวิจัยในครั้งนี้จะมีเนื้อหาสาระที่สำคัญเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา คือ ประการแรก การเลือกชุมชน ประการที่สอง เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน ประการที่สาม ลักษณะสำคัญของชุมชน ประการที่สี่ การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดท่องเที่ยว ประการที่ห้า การดำเนินงานของจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (ซึ่งในรายงานการวิจัยครั้งนี้ขอใช้ชื่อสมมุติว่าจังหวัดท่องเที่ยว) ประการที่หก วิธีดำเนินงานวิจัย ประการที่เจ็ด การเข้าสู่ชุมชน ประการที่แปด การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน และ ประการสุดท้าย สနามและการเข้าสู่ส่นาม ดังนี้

1. การเลือกชุมชน

เงื่อนไขของการเลือกชุมชนในการวิจัยครั้งนี้ คือ เลือกศึกษาในพื้นที่ซึ่งมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลา 2-3 ทศวรรษ ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง มาจนถึงปัจจุบัน ชุมชนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างนี้ เป็นชุมชนที่ไม่เพียงแต่จะมีการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านถนน ไฟฟ้า น้ำประปา อาคารสถานที่ขนาดใหญ่ และสิ่งก่อสร้างต่างๆ อย่างเห็นได้ชัดค่อนข้างมากเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ยังเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมเมืองแร่ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการย้ายถิ่นเข้ามาของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมบริการโรงแรมและการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการอพยพแรงงานระดับล่างจากแทบทุกจังหวัดทั่วประเทศเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานรับจ้างอยู่ในพื้นที่ทั้งจังหวัดรวมทั้งอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยว (สถาบันราชภัฏภูเก็ต. 2546)

2. เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน

การเลือกชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อใช้เป็นพื้นที่ตัวอย่างในการวิจัย จะดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด จึงอาจสรุปถึงเงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชนได้ดังต่อไปนี้

2.1 การเลือกชุมชนโดยพิจารณาจากระยะเวลาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในชุมชนค่อนข้างมาก ประมาณ 2-3 ทศวรรษ คือในช่วงปี 2515-ปัจจุบัน

2.2 การเลือกชุมชนโดยพิจารณาจากคนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งยังมีทั้งคนที่เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในชุมชนนี้มานานตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งคนใหม่ในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

2.3 การเลือกชุมชนโดยพิจารณาจากหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศ เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในประเทศและนอกประเทศ เป็นพื้นที่ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมและการเกษตร มาเป็นพื้นที่ด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และพื้นที่นี้เป็นหมู่บ้านที่มีคุณลักษณะแตกต่างจากพื้นที่หมู่บ้านทั่วไปในจังหวัดนี้ คือ หมู่บ้านท่องเที่ยวที่เลือกเป็นกลุ่มอย่าง มีพัฒนาการในพื้นที่ซึ่งมีแนวโน้มไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.4 เจาะในข้อ 2.1-2.3 ข้างต้น มีผลต่อความเชื่อซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นสนาม (field) ในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเชื่อว่าในชุมชนที่บริบทมีแนวโน้มของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีประชาสังคมเกิดขึ้นและมีแนวโน้มของการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและต่อเนื่องในพื้นที่ บริบทเช่นนี้เชื่อว่า น่าจะมีผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกหมู่บ้านนี้เป็นกลุ่มตัวอย่าง

อย่างไรก็ดี ในการเลือกชุมชนที่เป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ จำเป็นต้องศึกษาบริบทของจังหวัด และบริบทของพื้นที่หมู่บ้านว่า จังหวัดและหมู่บ้านที่ตั้งของชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญเป็นอย่างไร และลักษณะของชุมชนพื้นที่ศึกษาเป็นอย่างไร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3. ลักษณะสำคัญของชุมชน

เมื่อกล่าวถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ลักษณะสำคัญของชุมชนที่เป็นจังหวัดพื้นที่วิจัย และหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะประกอบด้วยข้อมูลที่สำคัญคือ ประการแรก สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ประการที่สอง ประชากรและครัวเรือน ประการที่สาม สภาพเศรษฐกิจ ประการที่สี่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่ห้า ระบบบริการและโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัด ประการที่หก ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ประการที่เจ็ด การดำเนินงานของจังหวัด ประการสุดท้าย ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข ดังนี้ (สถาบัน ราชภัฏภูเก็ต. 2546)

3.1 สภาพภูมิศาสตร์

จังหวัดท่องเที่ยวแต่เดิมเป็นแหลมเชื่อมต่อกับแผ่นดินใหญ่ของประเทศ เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ประกอบกับมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหาดทรายอันงดงามทอดยาวเหยียดลงสู่ทะเลอันดามันในมหาสมุทรอินเดีย ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นเกาะในปัจจุบัน จังหวัดท่องเที่ยวเป็นจังหวัดในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของภาคใต้ หรือชายฝั่งทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ระยะทาง 867 กิโลเมตร หรือ 688 กิโลเมตรทางอากาศ มีพื้นที่โดยรวมเท่ากับ 570.03 ตารางกิโลเมตร หรือ 356,271.25 ไร่ ประกอบด้วย เกาะท่องเที่ยว และเกาะบริวาร จำนวน 32 เกาะ เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีพื้นที่ 543.03 ตารางกิโลเมตร

โดยมีส่วนกว้างที่สุด 21.30 กิโลเมตร และส่วนที่ยาวที่สุด 48.70 กิโลเมตร สำหรับเกาะบริวาร จำนวน 32 เกาะ มีพื้นที่รวมกันเท่ากับ 27 ตารางกิโลเมตร

จังหวัดท่องเที่ยว มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ คือ **ทิศเหนือ** ติดต่อกับช่องแคบ กว้าง ประมาณ 490 เมตร โดยมีสะพานเชื่อมต่อกันตรงช่องแคบ **ทิศใต้ ทิศตะวันออก และ ทิศตะวันตก** ติดต่อกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย จังหวัดนี้มีลักษณะเป็นหมู่เกาะ พื้นที่โดยรอบประกอบด้วย ภูเขาและหาดทราย พื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 70 เป็นภูเขา มีลักษณะ ซับซ้อนตลอดแนวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ เทือกเขานี้เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรี พื้นที่ที่เหลือร้อยละ 30 เป็นที่ราบอยู่ทางตอนกลาง และด้านตะวันออกของเกาะ พื้นที่ทางตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง พื้นที่ฝั่งตะวันออกเป็นป่าชายเลน พื้นที่ฝั่งตะวันตกเป็นภูเขาและหาดทรายสวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดและเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านท่องเที่ยว

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดท่องเที่ยว มีภูมิอากาศเป็นแบบศูนย์สูตร อยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศร้อนชื้นตลอดปี มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนเมษายนถึง เดือนพฤศจิกายน ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ เดือนธันวาคม ถึง เดือนมีนาคม

3.2 ประชากรและครัวเรือน

ในเดือนกันยายน 2545 จังหวัดท่องเที่ยวมีประชากรรวมทั้งสิ้น 266,604 คน จำนวนครัวเรือน 98,358 ครัวเรือน มีบ้านเรือนประมาณ 90,000 หลัง และมีคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้ทำงานในจังหวัดท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2544 จำนวน 10,892 คน (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2545) ส่วนรายได้ของประชากรจังหวัดนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี 188,257 บาท

3.3 สภาพเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดท่องเที่ยวมีมูลค่า 37,463 ล้านบาท สำหรับสาขาการผลิตที่มีมูลค่ามากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ สาขาการบริการ ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.93 คิดเป็นมูลค่า 15,351 ล้านบาท หรือร้อยละ 40.98 สาขาการค้าส่งและค้าปลีก ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.12 คิดเป็นมูลค่า 4,784 ล้านบาท หรือร้อยละ 12.77 และสาขาเกษตรกรรมคิดเป็นมูลค่า 4,206 ล้านบาท ลดลงร้อยละ 18.55

3.3.1 ภาคอุตสาหกรรม

จังหวัดท่องเที่ยว มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 487 โรงงาน มีเงินลงทุน 4,096 ล้านบาท มีการจ้างแรงงาน 8,297 คน โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม ประกอบกิจการในลักษณะของอุตสาหกรรมในครอบครัว มีเจ้าของคนเดียว หรือเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัด เงินลงทุนต่ำและมีการใช้แรงงานน้อย โรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ อุตสาหกรรมถลุงแร่ดีบุก

3.3.2 ภาคเกษตรกรรม

1) การเกษตร

ผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรกรรมของจังหวัดท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัด รองลงมาจากสาขาการบริการ สาขาการเกษตรที่สำคัญลำดับแรก คือ ยางพาราพันธุ์ส่งเสริม ลำดับที่ 2 คือ พืชไร่ และลำดับสุดท้าย คือ พืชผัก

จังหวัดท่องเที่ยวมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำนวน 7,813 ครัวเรือน พื้นที่เพาะปลูกจำนวน 156,473 ไร่ พืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัด คือ ยางพารา มีการปลูกรวม 116,148 ไร่ มีผลผลิตรวม 25,258.27 ตัน รองลงมา คือ พืชไร่ มีการปลูกรวม 952 ไร่ มีผลผลิตรวม 23,172 ตัน และพืชผักมีการปลูกรวม 5,273 ไร่ มีผลผลิตรวม 7,913 ตัน

2) การประมง

การประมงที่สำคัญได้แก่ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกและทางตอนใต้ของเกาะ ดังนั้นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจึงมีความสำคัญสำหรับเศรษฐกิจของจังหวัด เช่น การเลี้ยงกุ้ง การเลี้ยงปู การเลี้ยงปลา และหอย เป็นต้น

3.3.3 ภาคพาณิชยกรรมและการบริการ

1) การบริการ

สาขาการบริการของจังหวัดท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดมากที่สุด โดยจะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของโรงแรม (ทั้งที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลและในเมือง) สถานบันเทิง และร้านอาหาร

2) การค้า

จากการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชากรโดยส่วนรวม ทำให้มีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้การค้าส่งและค้าปลีกขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าประเภทสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์และรถจักรยานยนต์ ในด้านการค้ากับต่างประเทศ

ก็ขยายตัวเพิ่มขึ้น สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ ยางพารา (ยางแผ่นรมควัน ยางแท่งที่ทีอาร์) ถูมือยาง

ปัจจุบันมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่มาเปิดให้บริการในจังหวัดท่องเที่ยว ได้แก่ เทสโก้โลตัส โรบินสันไอเซ็น ซูเปอร์ซีป ไอเซ็นไทมส์แควร์ และบิ๊กซี

3.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดท่องเที่ยว มีพื้นที่ 339,375 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าสงวน 105,206.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 31 ของพื้นที่จังหวัด พื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 156,468 ไร่ และแหล่งน้ำที่เป็นชลประทานขนาดเล็กประมาณ 40,000 ไร่ ส่วนชลประทานขนาดกลางและขนาดใหญ่ไม่มี

3.4.1 ที่ดิน

ทรัพยากรดินของจังหวัดท่องเที่ยว ประมาณ 162,900 ไร่ หรือร้อยละ 45.73 ของพื้นที่จังหวัด นำไปใช้เพื่อเกษตรกรรม ประมาณ 156,468 ไร่ หรือร้อยละ 46.10 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ 15,000 ไร่ หรือร้อยละ 4.42 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่อนุรักษ์ระบบนิเวศวิทยาชายฝั่งทะเล ประมาณ 1,375 ไร่ หรือร้อยละ 0.41 เป็นพื้นที่แหล่งน้ำ ส่วนที่เหลือร้อยละ 1.07 เป็นแหล่งชุมชน

ลักษณะดินของจังหวัดท่องเที่ยว เกิดจากการสะสมตัวของก้อนกรวดและศิลาแลง ซึ่งปกคลุมไปตามชายฝั่งทะเล และพื้นที่เชิงเขามีสภาพเป็นดินลูกรังปนทรายและร่อนมาก

3.4.2 ทรัพยากรแร่

โครงสร้างทางธรณีวิทยาของจังหวัดท่องเที่ยว มีศักยภาพแร่สูง เช่น แร่ดีบุก โมนาไซต์ (monasite) เซอริกอน ซิโมไทต์ แทนทาไลต์ โคลัมไบต์ และซุลแฟรม เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแร่ดีบุกที่มีปริมาณค่อนข้างสูงและได้มีการขุดหาแร่ดีบุกมานานถึง 400 ปี ตั้งแต่สมัยที่ชาวอินเดียได้เดินเรือเข้ามาค้าขายในแถบนี้ โดยในยุคนั้นรู้จักดีบุกในนามของ “ตะกั่วดำ” ที่นำไปผสมกับทองเหลืองเป็นสัมฤทธิ์ ใช้ทำเครื่องใช้ เครื่องประดับ และประติมากรรมต่างๆ จนทำให้เกาะท่องเที่ยวมีชื่อว่า “เมืองตะกั่ว” การดำเนินธุรกิจและเหมืองแร่ดีบุกเจริญรุ่งเรืองมากเป็นลำดับ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 ปริมาณความต้องการแร่ดีบุกโลกลดลง ราคาดีบุกตกต่ำลงถึงร้อยละ 50 จึงเป็นเหตุให้เหมืองแร่ดีบุกต้องปิดตัวเองลง

3.4.3 ทรัพยากรป่าไม้

จังหวัดท่องเที่ยวมีทรัพยากรป่าไม้ทั้งสิ้นประมาณ 108,281.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 31.90 ของพื้นที่เกาะ โดยจำแนกเป็น

ป่าสงวนแห่งชาติ	16 แห่ง
อุทยานแห่งชาติ	1 แห่ง
เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	1 แห่ง

3.4.4 ทรัพยากรน้ำ

จังหวัดท่องเที่ยวไม่มีแหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติขนาดใหญ่ คงมีเพียงธารน้ำและคลองขนาดเล็ก หนองน้ำ พุ และน้ำตก กระจายอยู่ในลุ่มน้ำ 24 แห่ง ในส่วนของแม่น้ำลำคลอง มีธารน้ำและคลองสั้น ๆ จำนวน 188 สาย ไหลลงสู่ที่ราบและทะเลด้านตะวันตก 55 สาย และไหลลงสู่ที่ราบและทะเลด้านตะวันออกและทิศใต้ 63 สาย ธารน้ำลำคลองที่สำคัญมี 11 สายมีหนองน้ำประมาณ 81 หนอง อยู่ทางซีกตะวันออกของเกาะ จำนวน 50 หนอง และอยู่ทางซีกตะวันตกของเกาะอีก 31 หนอง นอกจากนั้นยังมีพุ 12 แห่ง รวมทั้งน้ำตกที่สำคัญ 6 แห่ง นอกเหนือจากแหล่งน้ำธรรมชาติดังกล่าวแล้ว ปัจจุบันมีอ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง ซึ่งมีความจุประมาณ 8.5 ล้านลูกบาศก์เมตร และยังมีชุมชนเมืองดีบุกเก่าไม่ต่ำกว่า 93 แห่ง กลายเป็นที่เก็บกักน้ำผิวดินที่สำคัญ และเป็นแหล่งน้ำดิบที่ผลิตน้ำประปาของเทศบาลเมือง

3.5 แหล่งท่องเที่ยว

จากอดีต แร่ดีบุกได้นำความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งมาสู่เกาะท่องเที่ยว เป็นเวลายาวนาน ต่อมาการค้าดีบุกโลกได้ลดต่ำลง สาเหตุจากปริมาณการใช้ดีบุกอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวจึงเข้ามามีบทบาททดแทนด้วยศักยภาพทางธรรมชาติของท้องทะเลเวียง อ่าว ชายหาด ภูเขา และเกาะแก่งบริวาร จนทำให้จังหวัดมีชื่อเสียงระดับโลกด้านการท่องเที่ยว และได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองแฝดกับเมืองเวนิส ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศอิตาลี

ด้วยเสน่ห์ของท้องทะเลอันดามัน ทะเลกึ่งปิดของมหาสมุทรอินเดียที่มีหมู่เกาะที่สวยงาม เช่น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะต่างๆ และเกาะท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเกาะริมทวีป มีสันเขา และเขาโดดทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศเหนือจรดใต้ ก่อให้เกิดเป็นแหลม และเวียงอ่าวที่มีหาดทรายขาวสะอาดทอดตัวไปตามแนวชายฝั่งทะเล โดยมีปากอ่าวที่มีลักษณะเป็นไขหินและเชิงผาค้นเป็นระยะตามแนวชายฝั่งทะเลตะวันตกของเกาะ ส่วนชายฝั่งทะเลตะวันออกของเกาะ มีเวียงอ่าวกว้าง และมีเกาะแก่งประดับ คั่นด้วยแหลมหินและแหลมดิน หาดทรายและทรายสลับกันไป

จังหวัดท่องเที่ยวยังมีประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน และหล่อหลอมเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม สามารถจำแนกแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 2) แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี โบราณสถาน และโบราณวัตถุ 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3.6 ระบบบริการและโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัดท่องเที่ยว

3.6.1 ถนน

จังหวัดท่องเที่ยวมีทางหลวงแผ่นดินเป็นเส้นทางเชื่อมกับพื้นแผ่นดินใหญ่ ในส่วนของการคมนาคมทางบกในจังหวัด มีถนนสายหลักผ่านสะพาน อำเภอ เข้าสู่ตัวเมืองท่องเที่ยว รวมระยะทางประมาณ 42 กิโลเมตร โดยมีถนนสายรองเข้าสู่ชุมชน สภาพถนนเป็นคอนกรีตร้อยละ 5 เป็นถนนลาดยาง ร้อยละ 95

3.6.2 การประปา

การให้บริการด้านการประปาในจังหวัดท่องเที่ยว มีหน่วยงานรับผิดชอบ 2 หน่วยงานคือ เทศบาลเมือง ดำเนินการผลิตน้ำประปาจากแหล่งน้ำดิบในชุมเหืองร้าง 9 แห่ง ให้บริการแก่ชุมชนเมืองในเขตเทศบาลเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง แต่ไม่เพียงพอ จึงมีความจำเป็นต้องจัดซื้อน้ำประปาบางส่วนจากการประปาสวนภูมิภาค เพื่อให้บริการในเขตอำเภอและพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีประปาชุมชนอีก 3 แห่ง ให้บริการชุมชนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง โดยปัจจุบันยังมีหมู่บ้านที่ยังไม่มีน้ำประปาใช้ ร้อยละ 19

3.6.3 การไฟฟ้า

การบริการด้านไฟฟ้าในจังหวัดท่องเที่ยวดำเนินการโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดท่องเที่ยว จากแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำจากเขื่อน และโรงไฟฟ้าดีเซล ให้บริการครอบคลุมทั้งจังหวัดท่องเที่ยว จำนวน 104 หมู่บ้าน ในส่วนของชุมชนที่ตั้งอยู่บนเกาะเล็กๆ ได้รับบริการไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ จำนวนผู้มีไฟฟ้าใช้ 0.7 แสนราย

3.6.4 โทรศัพท์

จังหวัดท่องเที่ยวเป็นที่ตั้งของสำนักงานเขตโทรศัพท์ภาคใต้ที่ 4 ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่จังหวัด โดยจังหวัดท่องเที่ยวมีสำนักงานบริการโทรศัพท์จังหวัดท่องเที่ยวรับผิดชอบโดยมีชุมสายโทรศัพท์ 10 ชุมสาย มีจำนวนเลขหมาย 41,757 เลขหมาย และในส่วนของ การให้บริการโทรศัพท์โครงการ 1 ล้านเลขหมาย ซึ่งบริษัท เทเลคอมแอนด์คอมมูนิเคชั่น จำกัด (TT&T) ได้รับสัมปทานจากองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยนั้น ทางบริษัท

ก็ได้ดำเนินการติดตั้งโทรศัพท์ในพื้นที่ที่สำนักงานบริการโทรศัพท์จังหวัดท่องเที่ยวยังไม่ได้ดำเนินการ ซึ่งทำให้จังหวัดท่องเที่ยวมีโทรศัพท์ใช้อย่างเพียงพอ

3.6.5 สถานีโทรทัศน์

จังหวัดท่องเที่ยวมีสถานีวิทยุโทรทัศน์จำนวน 1 แห่ง คือ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 จังหวัดท่องเที่ยว และมีสถานีถ่ายทอดโดยรับสัญญาณภาพและเสียงจากสถานีวิทยุโทรทัศน์จากส่วนกลางได้ทุกช่อง คือ ช่อง 3 5 7 9 11 และ ไอทีวี ในปัจจุบันจังหวัดท่องเที่ยวมีเอกชนดำเนินการธุรกิจด้านเคเบิลทีวี จำนวน 2 ราย คือ ไอพีซี เคเบิลทีวี และไทยสกาย ทีวี

3.6.6 สถานีวิทยุกระจายเสียง

จังหวัดท่องเที่ยว มีสถานีวิทยุกระจายเสียง จำนวน 10 สถานี โดยแยกเป็น 2 ระบบ คือ ระบบ AM 2 สถานี ระบบ FM 8 สถานี

3.6.7 การคมนาคม/ขนส่ง

การคมนาคมขนส่งของจังหวัดท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) การคมนาคมทางบก

การคมนาคมทางบก เป็นระบบการคมนาคมขนส่งที่มีบทบาทสำคัญต่อจังหวัดท่องเที่ยว มีทางหลวงแผ่นดินเป็นเส้นทางเชื่อมกับผืนแผ่นดินใหญ่ ส่วนการคมนาคมทางบกในจังหวัด มีถนนสายหลักผ่านสะพาน อำเภอ เข้าสู่ตัวเมืองท่องเที่ยว รวมระยะทางประมาณ 42 กิโลเมตร โดยมีถนนสายรองเข้าสู่ชุมชน ประกอบด้วยทางหลวงจังหวัดสายสั้น ๆ

ส่วนการคมนาคมในเขตเทศบาลเมืองท่องเที่ยว ซึ่งเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง ธุรกิจการค้า และการท่องเที่ยวของจังหวัด ระบบการขนส่งในเขตเมืองและพื้นที่ภายในจังหวัด ใช้รถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารขนาดเล็ก และรถจักรยานยนต์เป็นหลัก

2) การคมนาคมทางน้ำ

การคมนาคมทางน้ำของจังหวัดท่องเที่ยว มีท่าเรือน้ำลึกซึ่งเป็นท่าเรือขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ สามารถติดต่อค้าขายกับประเทศแถบตะวันตกได้โดยตรง นอกจากนี้ ยังมีโครงข่ายการคมนาคมทางน้ำติดต่อเชื่อมโยงระหว่างท่าเรือน้ำลึกจังหวัด ท่องเที่ยว และท่าเรือในจังหวัดใกล้เคียงเพื่อเพิ่มความเชื่อมโยงกับภาคใต้ตอนล่าง

จังหวัดท่องเที่ยวยังมีท่าเรือรับส่งผู้โดยสารและนักท่องเที่ยว 8 ท่า ท่าเทียบเรือยอร์ช (marina) 3 ท่า ท่าเทียบเรือน้ำมัน 2 ท่า ท่าเทียบเรือของโรงแรม 4 ท่า และท่าเทียบเรือประมงจำนวน 12 ท่า

3) การคมนาคมทางอากาศ

การคมนาคมทางอากาศ สนามบินนานาชาติจังหวัดท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญต่อการขนส่งผู้โดยสารสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีเที่ยวบินเข้า-ออก ตลอดเวลา

ท่าอากาศยานมี จำนวน 1 แห่ง คือ ท่าอากาศยานนานาชาติจังหวัดท่องเที่ยว ห่างจากตัวเมือง 32 กิโลเมตร ขนาดของพื้นที่ 94,800 ตารางเมตร ประกอบด้วย ทางวิ่ง (run way) ยาว 3,000 เมตร กว้าง 45 เมตร ทางขับเคลื่อนเครื่องบิน (taxi way) จำนวน 8 ทาง หลุมจอดเครื่องบิน จำนวน 25 หลุม แบ่งเป็น หลุมจอดเครื่องบินพร้อม สะพานเทียบ จำนวน 5 หลุม หลุมจอดเครื่องบินที่ไกลจากอาคารผู้โดยสาร จำนวน 20 หลุม นอกจากท่าอากาศยานแล้ว มีสายการบินต่างๆ แวะจอดเครื่องบิน จำนวน 26 สายการบิน (การทำอากาศยานจังหวัดท่องเที่ยว. 2545.)

3.6.8 การโทรคมนาคมและการสื่อสาร

การให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ในจังหวัดท่องเที่ยว ได้มีบริษัทเอกชน ดำเนินการติดตั้งสถานีเครือข่ายทุกระบบ (ระบบ 800 CELULA 900 DIGITAL 1800 และ ระบบ DIGITAL GSM) ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งจังหวัด ทำให้การติดต่อสื่อสารสะดวกยิ่งขึ้น

3.6.9 ไปรษณีย์โทรเลข

การให้บริการด้านไปรษณีย์และโทรเลข อยู่ในความรับผิดชอบของการสื่อสารแห่งประเทศไทย ดำเนินการโดยสำนักงานการสื่อสารไปรษณีย์เขต 8 มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน 11 แห่ง กระจายอยู่ทุกอำเภอ

การบริการแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ การบริการไปรษณีย์ การบริการทางการเงิน และการบริการโทรคมนาคม

3.6.10 การสาธารณสุข

ในปี 2544 จังหวัดท่องเที่ยวมีสถานพยาบาลแผนปัจจุบันที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีเตียงรับผู้ป่วยไว้ค้างคืน จำนวน 3 แห่ง 600 เตียง เป็นสัดส่วนจำนวนเตียงต่อประชากรจังหวัดท่องเที่ยวเท่ากับ 1:439 และมีสถานอนามัย จำนวน 21 แห่ง มีความครอบคลุมพื้นที่ทุกตำบล เป็นสัดส่วนของสถานอนามัยต่อประชากรเท่ากับ 1:12,552 และสถานบริการสาธารณสุขเอกชน 5 แห่ง ร้านขายยา 81 แห่ง และร้านขายยาแผนโบราณ 7 แห่ง

ด้านบุคลากรสาธารณสุข มีแพทย์จำนวน 123 คน อัตราส่วนแพทย์ต่อประชากรเท่ากับ 1 : 1,982 ทันตแพทย์ 10 คน เภสัชกร 33 คน พยาบาลวิชาชีพ 517 คน พยาบาลเทคนิค 168 คน เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 90 คน นักวิชาการทุกสาขา 58 คน และข้าราชการอื่น ๆ 51 คน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดท่องเที่ยว. 2544)

การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดท่องเที่ยว

จังหวัดท่องเที่ยวและหมู่บ้านได้มีการดำเนินงานของจังหวัดด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนจังหวัด การดำเนินงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข

จังหวัดได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เร่งด่วน ได้แก่ 1) กลุ่มปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม การบุกรุกชายหาด การบุกรุกป่าชายเลน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาขยะ มูลฝอย การพังทลายของหน้าดิน การขุดหน้าดินบนภูเขา การก่อสร้างอาคารบนที่สูง 2) ปัญหาด้านการท่องเที่ยว ความไม่ปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รถแท็กซี่ป้ายดำ ทัวร์เถื่อน ไกด์เถื่อน เจตสีกี ซีวอ คเกอร์ คนขายของรบกวนนักท่องเที่ยว หลอกขายของนักท่องเที่ยว รถตุ๊กตุ๊ก รถจักรยานยนต์รับจ้างเอาเปรียบนักท่องเที่ยว อาหารและสินค้ามีราคาแพง แคมป์ข้างบริการนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่นของชาวไทย ปัญหาแรงงานเถื่อน ชาวต่างชาติทำงานโดยผิดกฎหมาย การค้าประเวณีหญิงและชาย สถานบริการก่อดูความเดือดร้อนรำคาญ ปัญหายาเสพติดในสถานบริการและสถานประกอบการ ปัญหาขอทาน ปัญหามาเฟียต่างชาติ ปัญหาอุบัติเหตุจราจร 4) ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานการขาดแคลนแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาคุณภาพน้ำประปา ปัญหากำลังไฟฟ้าตก ปัญหาการจัดผังเมืองรวม ไม่มีระบบขนส่งมวลชน ทำเรือไม่เพียงพอ สถานีขนส่งไม่ได้มาตรฐาน 5) กลุ่มปัญหาด้านบริหารจัดการขาดการจัดระเบียบสังคม ความยุ่งยากซับซ้อนของกฎหมาย หน่วยงานราชการขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านบุคลากร ทางแพทย์และสาธารณสุขไม่เพียงพอ พนักงานสอบสวนไม่เพียงพอ

1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดท่องเที่ยว

ภารกิจของจังหวัดท่องเที่ยว ประการแรก คือภารกิจการบริหารและการจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน ประการที่สอง คือภารกิจการพัฒนาคนและสังคมให้เข้มแข็ง (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2544 : 57)

เพื่อให้บรรลุภารกิจดังกล่าวจังหวัดท่องเที่ยวจึงใช้ยุทธศาสตร์ร่วม 5 ยุทธศาสตร์ กล่าวคือยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการจัดให้มีผังโครงสร้างการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด สนับสนุนให้ท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน เน้นการพัฒนา และใช้ระบบการจัดบริการโครงข่าย ใช้ระบบการจัดการโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคนและสังคม เน้นส่งเสริมให้มีการขยายการศึกษาทั้งในและนอกระบบ เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพทุกระดับชั้น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและนักธุรกิจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐและกลุ่มธุรกิจประเภทต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบริหารจัดการ เน้นการพัฒนาโครงสร้าง ระบบ กลไกการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เครือข่ายประชาคมทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างมีเอกภาพเกื้อกูลและสอดคล้องในการบริหารราชการของหน่วยงานต่างๆ

1.3. การดำเนินงานแก้ปัญหาของจังหวัดท่องเที่ยว

หลังจากที่จังหวัดได้ใช้ยุทธศาสตร์ 5 ประการในการพัฒนาจังหวัดแล้ว จังหวัดยังได้มีการดำเนินงานแก้ปัญหาที่จังหวัดมีอยู่ ดังนี้

1.3.1 การแก้ไขปัญหาความยากจน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการ“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” โดยได้ดำเนินการคัดเลือกผลิตภัณฑ์แต่ละตำบล แล้วส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ และทำการตลาดผ่านอินเทอร์เน็ตตำบล รายการวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งวางจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าชั้นนำทุกแห่งในจังหวัด ตลอดจนสถานบริการน้ำมัน 2) โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จังหวัดจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านได้ร้อยละ 100 จำนวน 114 กองทุน 3) โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 4) โครงการธนาคารประชาชน 5) การออกบัตรประกันสุขภาพให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย

1.3.2 การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

จังหวัดได้ดำเนินการด้านป้องกันโดย 1) การป้องกันโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเยาวชนทั้งในและนอกสถานศึกษา 2) การปราบปราม ได้เน้นหนักเกี่ยวกับการหาข่าว และกดดันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดชุดปฏิบัติการปราบปรามรวม 13 ชุด ทำเครือข่ายการข่าว จัดตั้งสายข่าวและดำเนินการจับกุมอย่างต่อเนื่อง 3) การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ จังหวัดยังไม่มีสถานบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติด แต่ได้ดำเนินการด้านการบำบัดฟื้นฟู ดังนี้ คือ จัดทำค่ายก้าวใหม่ในจังหวัดท่องเที่ยวให้แก่ผู้ถูกควบคุมความประพฤติ จัดทำโครงการชุมชนบำบัด จัดโครงการค่ายประสานใจในสถานศึกษา อบรมร่วมกับผู้ปกครอง นักเรียน ครู อาจารย์และชุมชน พัฒนาสถานพยาบาลให้เป็นสถานบำบัด 5 แห่ง ดำเนินนโยบายด้านจัดระเบียบสังคม โดยอนุญาตให้จัดตั้งสถานบริการได้ 2 แห่ง

1.3.3 การแก้ไขปัญหาทุจริตคอรัปชั่น

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการประเทศไทยใสสะอาด จัดให้มีการเผยแพร่ข่าวสารการประกวดราคาของทุกส่วนราชการไว้บนโฮมเพจของจังหวัด จัดสถานที่กลางในการประกวดราคา ณ ห้องประชุมศาลากลาง และห้องประชุมที่ว่าการอำเภอ 2) โครงการตลาดนัดประกวดราคา จัดทุกวันพุธที่ศาลากลาง โดยนำโครงการที่มีวงเงินงบประมาณตั้งแต่ 2 ล้านบาทมารวมกันจัดที่ตลาดนัดประกวดราคา 3) ให้มีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับแผนการจัดซื้อจัดจ้าง วงเงินงบประมาณโครงการทุกโครงการของทุกหน่วยงานทางสื่อมวลชนและเว็บไซต์ของจังหวัด 4) รณรงค์ให้หน่วยงานราชการและข้าราชการทุกหน่วยงานปลอดการทุจริตคอรัปชั่น 5) ตั้งคณะกรรมการเร่งรัด ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของทุกหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

1.3.4 โครงการด้านบริการประชาชน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการของตำรวจจังหวัดท่องเที่ยว ได้พัฒนาสถานีตำรวจ เพื่อบริการประชาชนให้เกิดความพึงพอใจ ทำให้ภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในฐานะผู้ให้บริการประชาชนดีขึ้น 2) ปรับปรุงการปฏิบัติงานของสำนักงานขนส่งจังหวัดให้มีความรวดเร็วและให้ประชาชนมีความประทับใจในการให้บริการ 3) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ได้จัดทำโครงการสายตรวจพาณิชย์ โดยได้บูรณาการให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ทุกหน่วยงานร่วมกับตำรวจภูธรจังหวัดออกให้บริการประชาชน 4) โครงการของที่ทำการปกครองจังหวัดคือการจัดบริการประชาชนเกี่ยวกับงานด้านทะเบียนของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลเมือง เทศบาลตำบลทุกแห่ง 5) โครงการของสำนักงานที่ดินจังหวัดและอำเภอ ในการให้บริการประชาชนด้วยความประทับใจ โดยเน้นการบริการ 3 เรื่อง คือการออกโฉนดที่ดิน เร่งรัดการให้บริการประชาชน การออกตรวจสอบพื้นที่ตรวจแนวเขตเร็วขึ้นกว่าปกติ การให้บริการประชาชนในวันราชการ โดยไม่หยุดพักเที่ยง 6) โครงการของโรงพยาบาลและสถานีอนามัย จัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปตามจุดต่าง ๆ ในจังหวัด จำนวน 20 จุด 7) ที่ว่าการอำเภอ จัดเวรบริการประชาชนโดยทุกอำเภอจัดเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำแก่ประชาชนที่มาติดต่อราชการกับอำเภอ 8) สำนักงานจังหวัดได้จัดทำโครงการให้บริการต่อใบอนุญาตโรงแรมด้วยความรวดเร็ว

1.3.5 โครงการริเริ่มของจังหวัด

จังหวัดได้ดำเนินการจำนวน 151 โครงการ จำแนกเป็น โครงการยาเสพติด 35 โครงการ (โครงการป้องกันยาเสพติด 21 โครงการ โครงการบำบัดรักษายาเสพติด 7 โครงการ โครงการปราบปรามยาเสพติด 7 โครงการ) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน 26 โครงการ โครงการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน 11 โครงการ โครงการการบริการและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน 19 โครงการ โครงการการท่องเที่ยว 33 โครงการ และโครงการสิ่งแวดล้อม เมืองน่าอยู่ 27 โครงการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการศึกษา เนื่องจากการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน เป็นโครงการซึ่งเป็นนโยบายของภาครัฐ มีการใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อดำเนินการในทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ โครงการนี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้าน ซึ่งมีการจัดระเบียบ มีวิถีประเพณี จารีต กฎเกณฑ์และข้อบังคับที่ชัดเจน การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับการให้ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมจากผู้

อยู่ในเหตุการณ์ในหมู่บ้านและชุมชนรอบๆ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบแล้วนำข้อเท็จจริงที่ศึกษาได้มาศึกษาวิเคราะห์และตีความเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีหรือชุดของคำอธิบายปรากฏการณ์ให้มีความน่าเชื่อถือ

อนึ่ง กระบวนการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนท่องเที่ยว ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพมาใช้ในการหาข้อมูลเพื่อสร้างแนวคิดขึ้นจากปรากฏการณ์จริงที่ปรากฏอยู่ในชุมชนที่ศึกษาว่า ในขณะที่หมู่บ้านที่เจาะจงเลือกมาเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะมีการพัฒนาและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างค่อนข้างดีเท่านั้น ในขณะเดียวกันเมื่อมีโครงการกองทุนหมู่บ้านเข้าสู่หมู่บ้าน กระบวนการบริหารจัดการของหมู่บ้านยังสามารถดำเนินงานได้อย่างน่าพึงพอใจนั้น หมู่บ้านมีกระบวนการในการดำเนินงานอย่างไร มีทางเลือกเพื่อพัฒนาอย่างไร ดังนั้น วิธีการในการศึกษาปรากฏการณ์จึงได้ดำเนินการในระดับลึกโดยการเข้าถึงพื้นที่การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนาเป็นกลุ่ม และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. การเข้าสู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้เลือกสนามของการศึกษาครั้งนี้ ณ หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองของจังหวัดท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพค่อนข้างมาก คือปรับเปลี่ยนจากชุมชนเกษตรกรรม จากชุมชนดั้งเดิมที่ประชาชนส่วนประกอบอาชีพในการทำนา ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ มาเป็นชุมชนใหม่ที่มีอาชีพหลักด้านอุตสาหกรรมบริการ ด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนแห่งนี้ไม่เพียงแต่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในด้านการเพิ่มขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน คือ อาคารและสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ ๆ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา รวมทั้งผู้คนจากทุกมุมโลกที่มุ่งหน้าเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้อย่างมากมาและต่อเนื่องเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ชุมชนนี้ยังมีหมู่บ้านเล็ก ๆ หมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ในชุมชน เป็นหมู่บ้านที่มีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีความสามารถในการรักษาการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของหมู่บ้านที่สามารถบูรณาการอาชีพการบริการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยวในหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ โดยหลายฝ่ายทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน คือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชนซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและบำรุงรักษาหมู่บ้านของพวกเขาอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ดี เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่ สามารถพูดภาษาถิ่นได้ มีผลต่อการเข้าออกหมู่บ้านได้โดยสะดวกและไม่แปลกแยก มีผลต่อการเข้าทำความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านนี้ได้ไม่ยากนักและมีผลต่อการทำความเข้าใจถึงความเป็นมาและบริบทของหมู่บ้าน

ฉะนั้น เนื่องจากการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในจังหวัดแห่งหนึ่งทางภาคใต้ เป็นผู้อาศัยอยู่บริเวณที่เป็นเขตพื้นที่ปกครองของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของสนาม (field) ของโครงการวิจัยในปี 2545-2546

สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ซึ่งเป็นสนามของการเก็บข้อมูล คือ อยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ ณ แหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่นักท่องเที่ยวนิยมกันมากที่สุด 1 ใน 3 ของโลก เป็นหมู่บ้านที่มีสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าทึ่งทั้งท้องทะเล หาดทราย หุ่นา ภูเขา และป่าไม้ รวมทั้งเป็นหมู่บ้านที่มีข้อเด่นด้านบริบททางสังคม คือ มีทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงามเป็นเลิศ มีทุนสังคม วัฒนธรรม อันได้แก่ ประเพณีสังคมในหมู่บ้าน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของคนในกลุ่มอาชีพต่างๆ คือ ชุมมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อร่วมกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและร่วมกันพัฒนาระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีกองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ทำหน้าที่ในการช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้กับคนในหมู่บ้าน

สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งสุ่มมาได้ในเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) และสุ่มโดยวิธีการ สโนว์บอล (snow-ball technique) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ คือ ผู้ที่ขายแก่ผู้ขายใหม่ ประธาน เลขานุการ กรรมการและสมาชิกและภรรยาของกรรมการกองทุนหมู่บ้าน พระสงฆ์ เพื่อนสนิทและญาติสนิทของผู้ที่ได้แก่ บิดามารดา บุตร เพื่อนบ้าน ครูใหญ่และครูในโรงเรียนซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน และเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานกองทุน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ปลัดเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้ดูแลศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้าน รวมทั้งคณะกรรมการชมรมและคณะกรรมการกองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยวซึ่งเป็นชมรมและกองทุนที่เกิดจากประเพณีสังคมในหมู่บ้าน และเกิดขึ้นก่อนโครงการกองทุนหมู่บ้านของภาครัฐ รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 31 คน ดังรายละเอียดในตาราง 1 ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยโครงการประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ชื่อสมมุติ	เพศ	สถานภาพ/อาชีพ	อายุ (ปี)
1. ยายจิต	หญิง	ผู้อาวุโสหญิงในหมู่บ้าน	84
2. ลุงสิน	ชาย	ผู้อาวุโสชายในหมู่บ้าน	80
3. ป้ามวล	หญิง	ผู้อาวุโสหญิงในหมู่บ้าน	76
4. คุณทา	หญิง	เจ้าของบ้านเช่า	74
5. คุณเพ็ญ	หญิง	ค้าขาย	49
6. คุณธรรม	ชาย	ขับรถรับจ้าง	50
7. ลูกสาวคุณทา	หญิง	พนักงานโรงแรม บุตรสาวผู้กู้	29
8. คุณหนุ่ม	ชาย	พนักงานโรงแรม บุตรชายผู้กู้	28
9. คุณหนึ่ง	ชาย	พนักงานโรงแรม บุตรชายผู้กู้	24
10. พี่หมาหืด	หญิง	รับจ้าง	57
11. พี่มาน้อย	หญิง	รับจ้าง	58
12. พี่จวบ	ชาย	ค้าขายผลไม้ในตลาดนัด	54
13. คุณนันท	หญิง	กรีดยางพารา	53
14. คุณเลียด	หญิง	รับราชการครู	48
15. น้ำอุ่น	หญิง	แม่บ้าน	70
16. คุณชล	ชาย	เลขานุการกองทุนหมู่บ้าน (กรรมการชุดที่ 1)	50
17. คุณเขียว	ชาย	ประธานกองทุนหมู่บ้าน	59
18. คุณเข้	ชาย	ที่ปรึกษาชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว	59
19. คุณกาน	หญิง	ผู้ดูแลศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้าน	26
20. คุณพระ	ชาย	ประธานกองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว	53
21. คุณลอง	ชาย	เลขานุการกองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว	48
22. คุณเทศ	ชาย	ปลัดเทศบาล	42
23. คุณชาย	ชาย	เจ้าหน้าที่เทศบาล	45
24. คุณเทพ	ชาย	ครูใหญ่	55
25. คุณน้ำ	ชาย	ครู	32
26. คุณนวด	หญิง	หมอนวดชายหาด	30
27. คุณตุ๊ก	หญิง	ครู	37

ชื่อสมมุติ	เพศ	สถานภาพ/อาชีพ	อายุ (ปี)
28. คุณเก่ง	ชาย	คนขับรถตุ๊กตุ๊ก	28
29. คุณเจียม	หญิง	ช่างเสริมสวยชายหาด	32
30. คุณหมู	ชาย	สมาชิก อบต.	56
31. คุณณรงค์	ชาย	เจ้าหน้าที่กองทุนหมู่บ้านของภาครัฐ	33

2. การเข้าถึงพื้นที่

หลังจากเลือกพื้นที่วิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยได้เข้าถึงพื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยว ที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยเข้าไปในฐานะคนรู้จักของบุคลากรหลักบางคนที่อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านนี้มานาน ผู้วิจัยได้เข้าไปทำการศึกษาบริบทของพื้นที่ รวมทั้งเก็บข้อมูลวิจัย โดยมีการนัดหมายล่วงหน้า และไม่มี การนัดหมายเป็นบางครั้ง รวมจำนวนครั้งในการเข้าถึงพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง วิธีการศึกษาได้เริ่มจากการพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลักของหมู่บ้าน แล้วสัมภาษณ์ระดับลึกจนได้ข้อมูลที่อ้อมตัวจึงหยุดสัมภาษณ์

3. การสังเกต

3.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

เมื่อผู้วิจัยเข้าถึงพื้นที่แล้ว ได้ทำการสังเกตสถานที่ที่ใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานหรือที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน คือ ศาลาวัดที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน เป็นสถานที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานกองทุน โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสวัดท่องเที่ยวซึ่งเห็นประโยชน์และให้การสนับสนุนกองทุน ให้ใช้เป็นสำนักงานกองทุนหมู่บ้าน และได้ใช้ห้องเล็กบนศาลาวัดเป็นสถานที่เก็บเอกสาร ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นของกองทุน

จากการสังเกตในช่วงเดือน ธันวาคม 2545-เมษายน 2546 พบว่า ทุกวันที่ 3 ของทุกเดือน ระหว่างช่วงเวลา 08.00-12.00 น. ณ สถานที่บนศาลาวัดที่โล่งโปร่ง มีลมทะเลพัดโชยเย็นสบาย สมาชิกที่เป็นลูกหนี้กองทุน จะทยอยกันมาชำระหนี้กองทุนฯ ณ สถานที่แห่งนี้ สมาชิก คณะกรรมการกองทุน ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการนั่งพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับกองทุนฯ โดยคณะกรรมการกองทุนได้จัดบอร์ดกลางเพื่อการประชาสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารในเรื่องต่างๆ ไว้บนศาลา ข้อความต่างๆ ที่มีอยู่บนบอร์ดดังกล่าว ส่วนใหญ่คือ ข้อมูลประกอบการติดต่อสื่อสารในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนและข้อมูลเรื่องอื่นๆ ที่ต้องการให้สมาชิกได้ทราบ เช่น ข้อมูลนัดหมายวันทำบุญทอดผ้าป่าร่วมกัน ข้อมูลนัดหมายวัน เดือน ปี ที่ต้องมาพบปะกับบุคคลภายนอกที่ขอมาเยี่ยม/ศึกษาดูงานในหมู่บ้าน ข้อมูลแจ้งเรื่องวันฉาปนกิจศพ วันแต่งงานลูก

หลานของคนในหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้คณะผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ก็มีการมาใช้สถานที่ดังกล่าวเป็นที่พบปะสื่อสารกันในเรื่องอื่นๆ อีกด้วย

3.2 การสังเกตจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในกองทุนฯ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะมีผู้นำมาตีประกาศไว้บนบอร์ดกองทุนฯ รวมทั้งเอกสารที่คณะกรรมการกองทุนฯผลิตขึ้นแจกให้สมาชิก เพื่อสื่อสารข้อมูลในเรื่องต่างๆ ให้สมาชิกกองทุนฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบ ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารอัดสำเนาหน้าเดียว มีข้อความขนาดใหญ่ สั้นๆ ชัดเจน สำหรับแจ้งความก้าวหน้าต่างๆ เกี่ยวกับกองทุนฯ จากศูนย์กลางของกองทุนฯ ไปยังสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.3 การสังเกตจากบริเวณอาคารสถานที่ ถนนหนทาง ตรอก ซอย บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย บริเวณที่สาธารณะ หาดทราย ป้ายสาธารณะ ป้ายโฆษณา ฯลฯ ในบริเวณหมู่บ้านซึ่งอยู่ติดชายทะเลท่องเที่ยว พบว่า บริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ที่น่าสังเกตคือ บริเวณชายทะเล หาดทราย ซึ่งสะอาดเรียบร้อย ปราศจากสิ่งรกรุงรัง และปลอดจากการบุกรุกที่สาธารณะริมหาด ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างจากบริเวณชายหาดริมทะเลแหล่งอื่นในจังหวัดท่องเที่ยวแห่งนี้

4. การสัมภาษณ์ระดับลึก

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยสุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง ผสมกับการสุ่มตัวอย่างโดยนำวิธีการ snow-ball sampling มาใช้ รวมทั้งดำเนินการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) แล้วทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนของชุมชนจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว (theoretical saturate) โดยเริ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญๆ ดังนี้ เลขาธิการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ประธานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ประธานชมรมร่มชายหาด ประธานชมรมรถตุ๊กๆ ประธานชมรมหมอนวด ประธานชมรมเจตสกี กรรมการกองทุนหมู่บ้าน ผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน ญาติสนิทของกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และญาติสนิทของผู้กู้ ตลอดจนที่ปรึกษากองทุน และที่ปรึกษาประชาคมบางกลุ่มในหมู่บ้านจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัวจึงหยุดสัมภาษณ์ รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำการสัมภาษณ์ได้ทั้งสิ้น 31 คน จำแนกเป็นชาย 17 คน หญิง 14 คน

5. การสนทนากลุ่ม (focus group)

เนื่องจากเทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา เป็นเทคนิคหนึ่งในการเก็บข้อมูลวิจัย ซึ่งช่วยให้นักวิจัยได้ข้อมูลเจาะลึกจากกลุ่มคนที่ศึกษา รวมทั้งยังเป็นเทคนิคในการค้นหาข้อมูล ช่วยให้การเก็บข้อมูลวิจัยทางสังคมศาสตร์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเทคนิคการจัดกลุ่มสนทนามาใช้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเชื่อว่า การประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกอง

ทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนว่า มีความเป็นไปได้หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพื่อเสนอข้อมูลได้รัฐบาลได้ทราบและปรับเปลี่ยนนโยบายและกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อให้ได้องค์ความรู้และให้ข้อมูลที่เป็นคำตอบเฉพาะเรื่องแก่รัฐบาลได้ดี จึงจำเป็นต้องนำวิธีการเก็บข้อมูลที่ดีเช่นนี้มาใช้โดยการเขียนแนวทางการสนทนากลุ่มที่เป็นคำถามกว้าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็น ทศนะ และค่านิยมของตนเองได้อย่างอิสระเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ส่วนการคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มนั้น ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ลงพื้นที่ในหมู่บ้านท่องเที่ยว ทำความคุ้นเคยและนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยรู้จักและช่วยกันคัดเลือก โดยเป็นผู้ที่ผู้วิจัยตั้งใจเชิญมาเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม โดยใช้เวลานัดหมายวันสนทนาล่วงหน้า 1 สัปดาห์ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับเชิญ คือ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นผู้มีภูมิลำเนาและคุณลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ประกอบด้วยประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ผู้กู้เงินกองทุน สมาชิกกองทุนที่กำลังผ่อนชำระหนี้ สมาชิกกองทุนที่ค้างการชำระหนี้ สมาชิกกองทุนที่ชำระหนี้หมดสิ้นแล้ว ญาติสนิทของผู้กู้ที่ค้างการชำระหนี้ และญาติสนิทรวมทั้งเพื่อนของผู้กู้ที่ชำระหนี้เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ตลอดจนภาครัฐที่เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยใช้ช่วงเวลาที่ผู้ร่วมสนทนาวางเว้นจากงานประจำ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงมาถอดเทปและจัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์ทั้งความคิดเห็นที่เหมือนกันและขัดแย้งกัน เพื่อตอบคำถามให้ตรงกับโจทย์ของ

6. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาดารารและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าแต่เดิม ในช่วงก่อนปี 2545 จะไม่มีดารา หนังสือ และข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบริบทของหมู่บ้านนี้นักนัก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่เริ่มได้รับการศึกษาเรียนรู้และได้รับการยกย่องจากองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกท้องถิ่น รวมทั้งสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านความเข้มแข็งของชุมชนของนักศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของสาขาต่างๆ ในท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2544-ปัจจุบัน อยู่แล้ว ดังนั้น จึงเริ่มมีรายงานการศึกษาบริบทและรายงานการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของหมู่บ้านให้ศึกษาหาข้อมูลได้บ้าง

สนาม (Field)

สนามของการศึกษานี้คือหมู่บ้านและชุมชนรอบหมู่บ้านท่องเที่ยวที่อำเภอเมือง จังหวัดท่องเที่ยว หมู่บ้านและชุมชนที่เลือกศึกษานี้มีขนาดไม่ใหญ่จนเกินไป อยู่ไม่ไกลจาก ถิ่นที่อยู่และสำนักงานที่ผู้วิจัยประจำอยู่ ผู้วิจัยสามารถเดินทางไปมาเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้โดยสะดวกและไม่เป็นอันตราย เพราะจังหวัดนี้เป็นจังหวัดที่หลายฝ่ายทั้งคนไทยและชาว ต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยวกันมาก (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2539) เป็นจังหวัดที่กลุ่มภาค ธุรกิจทั้งในจังหวัด ต่างจังหวัดและต่างประเทศ ต่างมุ่งเข้ามาหารายได้จากอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง เช่นเดียวกับในเขต 3 อำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญ จึงเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านมากเพียงพอที่จะศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เนื่องจากหมู่บ้านที่เลือกศึกษาวิจัยเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ที่ตั้งขึ้นมานาน ปัจจุบัน มีประชากรตามสำมะโนทะเบียนบ้าน เป็นชาย 117 คน หญิง 111 คน รวมประชากรทั้ง สิ้น 228 คน ในขณะที่จากปรากฏการณ์จริง พบว่า ประชากรแฝงในหมู่บ้านมีจำนวนมาก ซึ่ง ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไป นักท่องเที่ยวประเภท home stay แรงงานระดับล่างที่อพยพย้าย ถิ่นมาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งแรงงานข้ามชาติทั้งที่เป็นชาวต่างชาติจากกลุ่มอา เซียน เช่น จากพม่า เขมร ลาว และชาวตะวันตก ดังนั้น จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงใน หมู่บ้านจึงมีมากกว่าตัวเลขที่ปรากฏไม่น้อยกว่า 3 เท่า โดยหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ในชุมชนใกล้ โรงแรมที่ให้บริการด้านอุตสาหกรรม การโรงแรมและการท่องเที่ยว อยู่ไม่ไกลจากชายทะเลที่ เป็นอ่าวใหญ่ มีความสวยงามมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ตั้งอยู่ใกล้ตลาดขนาดกลางที่มี การเปิดจำหน่ายผลิตผลทางการท่องเที่ยวตลอดวันและอีกไม่น้อยกว่าครึ่งคืนของทุกวันปกติ หมู่บ้านนี้อยู่ติดถนนสายหลัก อันเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สำคัญจากตัวจังหวัดสู่หมู่บ้าน ท่องเที่ยว มีสถานบริการน้ำมันขนาดใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนใกล้หมู่บ้าน

การคัดเลือกหมู่บ้านและชุมชนรอบหมู่บ้านเป็นสนามในการศึกษานี้ เป็นการ เลือกด้วยวิธีเจาะจง โดยมีหลักการที่สำคัญในการเลือกกว่าเป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์ทางสังคม คือการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้น กล่าวคือในหมู่บ้านนี้มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ ดำเนินงาน เป็นสมาชิกและมีการกักเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเรื่องกอง ทุนหมู่บ้านได้ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา แต่เพื่อปกป้องผู้ให้ ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน จึงใช้ชื่อจังหวัด ชื่ออำเภอ ชื่อหมู่บ้าน และชื่อบุคคล เป็นชื่อสมมุติทั้งสิ้น

การเข้าสู่สนาม

หลังจากเลือกสนามการวิจัยคือหมู่บ้านและชุมชนอย่างเหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยได้เขียน**แนวคำถาม (guideline)** ก่อนที่จะเข้าสู่สนามของการศึกษา แนวคำถามนี้เพื่อใช้เป็น **แนวทางการสัมภาษณ์** ทั้งนี้หลังจากเข้าสู่สนามแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มทำงานขั้นตอนต่อไปคือการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกต การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ได้แนวคำถามสำหรับใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เขียนคำถามปลายเปิดโดยยึดปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบความคิดในการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดคำถาม เพื่อให้ได้คำถามที่ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการกองทุนหมู่บ้าน สำหรับใช้เป็นแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะผู้วิจัยมีฐานะเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง จึงสามารถเลือกใช้คำถามให้เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และเพื่อให้ได้แนวคำถามที่มีความสมบูรณ์เพียงพอ ผู้วิจัยได้นำร่างแนวคำถามนี้ไปทดลองใช้กับประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่นอกพื้นที่สนามการวิจัย แล้วจึงปรับปรุงแก้ไขแนวคำถามให้มีความเหมาะสมที่สุดก่อนที่จะนำไปใช้จริง

เพื่อให้การ**เข้าสู่สนาม**เก็บรวบรวมข้อมูลได้ผลสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้านที่เป็นสถานที่เก็บข้อมูล โดยนำ**หนังสือขอความร่วมมือ**จากชมรมอบต. ไปพบประธานและเลขานุการกองทุนด้วยตนเอง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยแสดงตัวเป็นบุตรหลานของคนในหมู่บ้าน เข้าไปทำหน้าที่ในการศึกษาบริบทของหมู่บ้าน สร้างความคุ้นเคยกับคนในกองทุนและหาข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจกันก่อนการสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในชุมชน

สำหรับขั้นตอนต่อไปในการเข้าสนามคือ **การแนะนำตัว** ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้คนในหมู่บ้านรู้จักว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการศึกษา และปรับปรุงการดำเนินงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และเชื่อว่าส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนและมีผลต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความจริงใจและสร้างความไว้วางใจกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเข้าสนามและการแนะนำตัวคือ การกำหนดสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัย โดยการเข้าเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะครูคนหนึ่งของสถานศึกษาในจังหวัดและเป็นครูของนักศึกษาที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งผู้ช่วยนักวิจัยบางคนก็เป็นบุตรหลานของคนในชุมชนเช่นกัน เพราะบทบาทของบุตรหลานและ

บทบาทครูเปิดโอกาสให้สามารถสังเกตในสิ่งที่ต้องการสังเกตได้ และเปิดโอกาสให้ติดต่อสัมพันธ์เพื่อสัมภาษณ์ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ต้องการศึกษา ซึ่งเป็นบทบาทที่ดีสำหรับผู้วิจัย

ขั้นตอนการทำงานในสนามหลังจากแนะนำตัวแล้วคือ **การสร้างความสัมพันธ์** (Rapport) หมายถึงการทำความรู้จักและผูกมิตรกัน มีมิตรต่อกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจนผู้ดำเนินงานกองทุนและสมาชิกกองทุนมีความไว้วางใจเชื่อใจต่อผู้วิจัยและนับผู้วิจัยเป็นพวกตนคนหนึ่ง นั่นคือ ผู้วิจัยเป็น “คนใน” จึงเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดี เป็น การสร้างความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคกัน ไม่ใช่คนที่เหนือกว่า ส่วนการ รับฟังความทุกข์ร้อนของคนในกองทุน ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับบุคลากรในหมู่บ้านและเกิด ความยอมรับกันอย่างจริงใจได้ง่ายขึ้น ช่วยให้การวิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี ทั้งยังช่วยให้ผู้วิจัยมี โอกาสเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานของกองทุนได้จากทัศนะของ **คนในที่อยู่ในเหตุการณ์** ในหมู่บ้านจริงๆ

สำหรับ **วิธีการทำงานภาคสนามวันแรกๆ** ที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้เพื่อช่วยในการ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีคือ การวางที่ทำอ่อนนุ่มถ่อมตน ไม่ทำตัวแปลกแยกจากคนในหมู่บ้านและคนในชุมชนชุมชน ไม่ทำตัวเท่าเทียมประธานและเลขานุการกองทุน ไม่ถามคำถาม ที่ทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด พยายามเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่าง สงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือ มีการหาผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านโดยเลขานุการกองทุนเป็นผู้ แนะนำให้รู้จัก และถือว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในภาคสนามเป็นเรื่องของงาน เป็นมิตรกับทุกคน โดยไม่คาดหวังว่าจะทำอะไรได้มากในวันแรกๆของการเข้าสู่สนาม เพราะช่วงเวลาของการ สร้างความสัมพันธ์ใช้เวลาาน

การเริ่มทำงานสนาม งานที่สำคัญคือการทำแผนที่ (mapping) โดยการหาคนที่ รู้จักคนหลายๆและรู้เรื่องต่างๆในชุมชน และในกองทุนหมู่บ้านของตนดี เพื่อสำรวจหมู่บ้าน และชุมชน โดยแผนที่ที่ทำคือ (1) แผนที่ทางกายภาพ บอกข้อมูลทางกายภาพของสนามคือ ที่ตั้งของหมู่บ้าน ทางเข้า ทางออก ถนน อาคาร สถานบริการต่างๆ บริเวณต่างๆในหมู่บ้าน ตลาด ศูนย์การค้า บ้าน สถานบริการน้ำมัน สถานอนามัย ศูนย์เด็กเล็ก วัด ฯลฯ การทำแผนที่หมู่บ้านและแผนที่ชุมชนอย่างคร่าวๆ ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกาย ภาวกภายในหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับกับชุมชนชัดขึ้น (2) แผนที่ ทางสังคม เป็นการเก็บข้อมูลสถานภาพ บทบาทและการจัดช่วงชั้นทางสังคม ด้วยการศึกษา จากเอกสารต่าง ๆ ของกองทุนหมู่บ้าน พุดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในกองทุนในหมู่บ้านซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์กระบวนการของกองทุนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนค่อนข้างมากได้

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (key informant) และการสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview)

สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) วิธีการนี้จะไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นเมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์รายแรกแล้ว ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลทันทีเพื่อสร้าง **มโนทัศน์** (concept) และ **จัดหมวดหมู่** (categorize) ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงจะเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไป ให้เป็นผู้ที่เชื่อว่าให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจาก **มิติ** (dimensions) และ **คุณสมบัติ** (properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้ว ส่วนการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไปได้คำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆ ด้วย การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์เช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยมั่นใจว่าแบบแผนต่างๆ ของกลุ่มมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นซ้ำๆ กันจนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้จะสัมภาษณ์คนอื่น ๆ ต่อไปก็จะได้ข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก (theoretical saturation) ผู้วิจัยจึงหยุดเก็บข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยเตรียมตัวพร้อมและวางตัวอย่างเหมาะสม โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่หมู่บ้านและชุมชนอย่างผสมกลมกลืนที่สุดเท่าที่ทำได้ ด้วยเหตุดังนั้น ในการสัมภาษณ์ด้วยวิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจึงไม่สามารถระบุจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์อย่างแน่นอนล่วงหน้าได้ แต่ในการดำเนินงานจริงนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ประธาน เลขาธิการ สมาชิกกองทุน บุคลากรหลักในหมู่บ้าน และผู้เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์ (Interviewing) **จุดประสงค์** เพื่อค้นหาสิ่งที่มีอยู่ในใจคน สิ่งที่คุณคิดหรือรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด รวมทั้งความตั้งใจหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว และ นักวิจัยไม่อาจใช้วิธีสังเกตได้ หรือเป็นพฤติกรรมที่นักวิจัยไม่อาจเข้าไปสังเกตโดยตรงได้ เราไม่สามารถสังเกตโลกที่คนสร้างขึ้น และไม่สามารถสังเกตความหมายที่คนให้กับสิ่งต่างๆ ได้ เราจะต้องถาม พูดคุยกับคนเพื่อให้ทราบสิ่งต่างๆ การวิจัยนี้ยึดวัตถุประสงค์ดังกล่าว และแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ส่วน **รูปแบบของคำถามในการสัมภาษณ์** (types of interview questions) มีหลายชนิด ได้แก่คำถามในเรื่องต่างๆ คือ (1) ถามภูมิหลัง (background questions) (2) ถามความรู้ (knowledge questions) เพื่อทราบข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งจะแตกต่างจากความคิดเห็น เจตคติ และความเชื่อ (3) ถามประสบการณ์หรือพฤติกรรม (experience or behavior questions) (4) ถามความคิดเห็นหรือค่านิยม (opinion or value questions) คนคิดเกี่ยวประเด็น หัวข้อต่างๆ (5) ถามความรู้สึก (feeling questions) ที่เกี่ยวกับสิ่งของอารมณ์สะเทือนใจจากประสบการณ์ของคน และ (6) ถามความรู้สึกจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (sensory questions)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในครั้งนี้อาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น คำถามในการสัมภาษณ์ผู้อยู่ในเหตุการณ์คือ **ถามในสิ่งที่ปรากฏการณ์จริง** ได้แก่ ถามเกี่ยวกับ ภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์หรือพฤติกรรม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ **ไม่ใช่ถามความคิดเห็น** ดังนั้น ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยยึดหลักในการสัมภาษณ์ระดับลึกอย่างเคร่งครัดคือ **ไม่ชี้นำทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะมีผลต่อผู้ให้สัมภาษณ์** เนื่องจากการสัมภาษณ์ระดับลึกมีความยืดหยุ่นมาก ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความให้ผู้ตอบเข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถาม และสามารถชักถามเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ที่ต้องการ สามารถหาข้อมูลในเรื่องที่เป็นนามธรรมได้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ปัญหาและอุปสรรคในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ และผู้ถูกสัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสบและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา เสียง ความรู้สึก ฯลฯ ของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ได้ด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชนนั้น **ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเองร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย** โดยผู้วิจัยขอใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ แต่ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่ยินยอม ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกแทน แล้วจึงรับนำบันทึกมาจดยละเอียดอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนถอดเทปคำให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

การสังเกตและการจดบันทึก

การสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่ตามวิธีการที่กำหนดไว้เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นนักวิจัยสนใจสังเกตพฤติกรรมทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนมาก แต่เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ของคนที่แสดงออกในพฤติกรรมสังคมเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แท้ที่จริงแล้วการสังเกตจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบตามที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น ไม่ใช่สังเกตตามที่ผู้สังเกตกำหนด ในเบื้องต้นมีการแบ่งประเภทของการสังเกตเป็น 2 ชนิด คือ **การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** กับ **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม** สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการเข้าสนามคือ การสำรวจชุมชน

ชน ซึ่งเป็นการสังเกตโดยตรงที่ใช้เวลานานกว่า เนื่องจากผู้วิจัยยังกำหนดไม่ได้ว่าจะเริ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือเหตุการณ์ใดดี

อย่างไรก็ดี ในการวิจัยนี้ผู้วิจัย **ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** มากกว่าการสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือการสังเกตโดยตรง โดยในการสังเกตไม่เพียงแต่จะยึดประเด็นปัญหาและ วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลักในการสังเกตเท่านั้น ในขณะเดียวกันยังได้นำ **แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชน** มาใช้เป็นกรอบในการสังเกตอีกด้วย โดยทำการสังเกตเพื่อรวบรวมข้อมูลไปใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์ระดับลึกดังนี้

1. สังเกตบริบทของหมู่บ้านและชุมชน เช่น ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและนอกหมู่บ้าน ชุมชนรอบหมู่บ้าน ทรัพยากรของหมู่บ้าน การบริหารจัดการ การดำเนินงาน โครงการ

กองทุนหมู่บ้าน และการจัดกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุน

2. สังเกตบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้านและบรรทัดฐานของกองทุนฯ เช่น วิถีประชา จารีต กฎเกณฑ์ ระเบียบ แนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับกองทุนฯ ที่เป็นจริงอยู่ในหมู่บ้าน

3. สังเกตกลไกการอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านและในกองทุน โดยสังเกตการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม เพื่อให้สมาชิกทำตามบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้าน

4. สังเกตจากวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการจัดระเบียบความแตกต่างทางสังคมด้วยการจัดแยกบุคคลและกลุ่มบุคคลในกองทุนเป็นกลุ่มเป็นพวกของหมู่บ้าน สังเกตจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้านยาเสพติด

5. สังเกตการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของนักเรียน สังเกตจากการ ควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมและการขัดเกลาทางสังคม ที่เกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน

6. สังเกตแบบแผนการดำเนินชีวิตในหมู่บ้าน และสังเกตแบบแผนของเครือข่ายการดำเนินงานกองทุน โดยสังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ สังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกองทุนจากกิจกรรมต่างๆและจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาโดยใช้กลวิธีสังเกต ผู้วิจัย **จดบันทึก บันทึกภาพ** ไว้ เพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและจากการศึกษาเอกสารเพื่อตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (theoretical triangulation) ด้วย

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การประมวลผลการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำเป็นระยะๆ ทุกครั้งที่สิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคนในแต่ละวัน ผู้วิจัยรีบถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์คนถัดไป โดยผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดแล้วทำ open coding ต่อไปคือพิจารณาว่าข้อมูลแต่ละเรื่องสื่อถึงเรื่องใด ควรนำประเด็นใดมาพิจารณาบ้างแล้วจึงสร้างมโนทัศน์ขึ้นและเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างตลอดจนจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์ที่สร้างขึ้นตามหัวข้อที่ต้องการจะศึกษา โดยใช้ **โปรแกรมสำเร็จรูป (Atlas ti)** ช่วยในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ศึกษาเงื่อนไข บริบท และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ โดยอาศัย **ความไวทางทฤษฎี (theoretical sensitivity)** จากประสบการณ์ในการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยและยึดหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้คำอธิบายกับข้อมูล แล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้ สำหรับนำไป **สร้างข้อเสนอ (proposition)** เพื่อนำไปสู่การ **สร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory)**

ทั้งหมดนี้นำไปสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัยซึ่งใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อหา **ข้อสรุปเชิงทฤษฎี (theoretical generalization)** ในการนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์และปัญหาการวิจัยที่กำหนดไว้เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนว่ามีความเป็นไปได้หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้

กล่าวสำหรับการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิเคราะห์มาใช้ตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนด แล้วเสนอผลการวิจัยเป็น 7 บท คือ

- บทที่ 1 บทนำ ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา
- บทที่ 2 ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย
- บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย
- บทที่ 4 การปรับตัวของชุมชน
- บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน
- บทที่ 6 สรุปผล

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

จากการศึกษาความเป็นมาของหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้พบบริบทของชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวหลายประการด้วยกัน ดังจะได้นำเสนอคือ ประการแรก บริบทด้านกายภาพและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่สอง บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนทางสังคม วัฒนธรรม ประการที่สาม บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ ประการที่สี่ บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมื่อกล่าวถึงบริบทด้านกายภาพของหมู่บ้านท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน จากการสังเกตในระหว่างการวิจัยและจากการพบเห็นโดยประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้าน และเดินทางเข้าออกหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องทุกปีในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้พบข้อมูลที่สอดคล้องกัน มีผลต่อความอึดตัวของข้อมูลวิจัยในเรื่องนี้ คือ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน

1.1 ขนาดและที่ตั้ง

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นหมู่บ้านที่มีที่ตั้งอยู่ติดชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของจังหวัดท่องเที่ยว หรือตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย ที่ตั้งหมู่บ้านทอดยาวเหยียดไปตามหาดทรายอันงดงามไปด้วยน้ำทะเลสีเขียวคราม ทรายขาวละเอียด และโขดหินหลากรูปร่าง ถัดจากชายหาดคือทุ่งนาและภูเขาสูงที่อุดมไปด้วยป่าไม้เขียวชอุ่มตลอดปี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด โดยอยู่ห่างจากที่ตั้งตัวจังหวัดท่องเที่ยวตามทางหลวงจังหวัดเป็นระยะทางประมาณ ๑๓ กิโลเมตร ปัจจุบันที่ตั้งของหมู่บ้านแห่งนี้ บางส่วนจะอยู่ในเขตเทศบาลตำบลและบางส่วนอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

1.2 อาณาเขต

หมู่บ้านท่องเที่ยวมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านและตำบลอื่นในจังหวัดท่องเที่ยว ดังนี้ ทิศเหนือ จดตำบลป่าเขียว อำเภอเล็ก ทิศใต้ จดตำบลรางวัล อำเภอเมือง ทิศตะวันออก จดตำบลเฉลิม อำเภอเมือง และทิศตะวันตก จดทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นภูเขา และพื้นที่ราบจรดชายทะเลอันดามัน พื้นที่โดยรอบประกอบด้วยภูเขาและหาดทราย พื้นที่ส่วนน้อยประมาณร้อยละ 30 เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 70 เป็นภูเขาที่มีลักษณะซับซ้อนจากทิศตะวันตกจรดทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เป็นภูเขาสูงที่กั้นระหว่างตำบลเฉลิมกับหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยมีทางหลวงจังหวัดที่เชื่อมระหว่างตัวจังหวัดกับหมู่บ้านทอดยาวคดเคี้ยวไปตามไหล่เขา ความยาวของถนนช่วงที่ตัดไปตามภูเขา ยาวประมาณ 5 กิโลเมตร สองข้างทางของถนนดินในช่วงที่ตัดผ่านภูเขา เมื่อ 20-30 ปีก่อน จะเขียวชอุ่มไปด้วยหญ้าไม้ของป่าร้อนชื้น มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นรายรอบถนนตลอดเส้นทาง รอบข้างถนนดินลูกรังที่ตัดเข้าสู่หมู่บ้านบางช่วงจะเป็นสวนยางพาราของชาวบ้านซึ่งปลูกเป็นแถวเป็นแนวเรียงรายอยู่อย่างเป็นระเบียบ บางช่วงเป็นทุ่งนามีต้นโตนดสวยสลับขึ้นอยู่กลางทุ่งนา สลับกับทิวมะพร้าวในสวนที่มีพื้นสวนเป็นหญ้าสีเขียวชอุ่มเป็นระยะ ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์ของป้าเพ็ญที่ว่า

"ที่ก่อนเวลานั่งรถไฟไปล้าด หนนหมันกุกัก หน้าฝนลำบากสักที แต่ข้างทางหมันหมม ต้นไม้ใหญ่ๆ ต้นหยาง สวนหยางกาลุย" (สมัยก่อนนั่งรถไฟไปตลาด ถนนขรุขระ หน้าฝนยากลำบาก แต่สองข้างทางร่มรื่น มีต้นไม้ สวนยางพารามากมาย)

ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคุณลุงจิตที่ว่า

"แถวนี้ที่ก่อนมีทั้งนาทั้งสวน นาติดเล สวนอยู่บนเขา ร่มดี ไม้ค้อยร้อนเท่าไรรับ" (ในสมัยโบราณ ชุมชนนี้มีทั้งนาและสวน นาอยู่ติดทะเล สวนอยู่บนภูเขา ร่มเย็นดี)

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านท่องเที่ยว มีภูมิอากาศเป็นแบบศูนย์สูตร และอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศอบอุ่นถึงร้อนชื้นตลอดปี มีฤดูกาลเพียงปีละ 2 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนพฤศจิกายน และฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ถึงเดือนมีนาคม ช่วงเวลาอันยาวนานของการมีฝนตกชุกอย่างต่อเนื่องถึงปีละ 7-8 เดือน และมีช่วงเวลาค่อนข้างสั้นเพียง 4-5 เดือนที่ฝนหยุดตก จะสอดคล้องกับคำกล่าวของคุณลุงไข่ ที่เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

"ไ้้ย/ ทีก่อนฝนตกปีหนึ่งเจ็ดแปดเดือน เย็นทั้งปี หน้าร้อนกว่า ไม่ค่อยร้อน ลมพัดตึงเลยแหละ" (ในสมัยก่อนฝนตกมาก ปีละ 7-8 เดือน ลมทะเลพัดเย็นสบาย)

ซึ่งลักษณะภูมิอากาศอบอุ่นแบบร้อนชื้นเช่นนี้ เชื่อว่าเป็นผลจากที่ตั้งของ จังหวัดและที่ตั้งของหมู่บ้านท่องเที่ยวซึ่งตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร และมีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ ส่วนใหญ่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามของจังหวัดนี้

2. ประชากรและครัวเรือน

จำนวนประชากรของหมู่บ้านท่องเที่ยวทั้งหมู่บ้าน (เทศบาลตำบลท่องเที่ยว. 2542) มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 228 คน เป็นชาย 117 คน หญิง 111 คน โดยชาวบ้านจะปลูกบ้านเรือนอยู่รวมกันตลอดแนวสองฟากถนนเพียงสายเดียวที่ตัดผ่านใจกลางหมู่บ้าน ทะลุกลางทุ่งนา มุ่งตรงไปสุดทางยังชายทะเล และมีทางเดินเล็กๆ เลียบชายฝั่งทะเลซึ่งมีทิวมะพร้าวขึ้นอยู่เรียงราย สลับกับต้นเตย และต้นโดนด มีต้นผักบุ้งทะเลและผักลิ้นห่านขึ้นเขียวชอุ่มอยู่บนพื้นที่ทรายสุดบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึง มีป่าช้าเผาศพตั้งอยู่ริมทะเล โดยไม่มีบ้านเรือนชาวบ้านปลูกอยู่ริมทะเลเลย บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในยุคสังคมประเพณี มักปลูกสร้างเป็นเรือนไทยภาคใต้ มีใต้ถุนสูง พื้นบ้านเป็นไม้ หลังคามุงจาก กั้นห้องกับฟากไม้ไผ่ ปลูกเรียงรายไปตามริมทางเดินสายหลักในหมู่บ้าน มีบ้านบางหลังของชาวบ้านที่ขึ้นไปจับจองที่ดินทำการเกษตรและปลูกบ้านอยู่ห่าง ๆ บนไหล่เขา

สำหรับรายได้ของประชากรในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย ส่วนใหญ่เป็นรายได้ซึ่งมาจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรและพืชผักที่มีอยู่ตามธรรมชาติในป่า ออกไปจำหน่ายในตัวเมืองท่องเที่ยว ผลผลิตเหล่านี้ ได้แก่ ยางพารา (ยางแผ่น) มะพร้าว สะตอ ลูกเนียง ลูกเหริยง ลูกตาล กล้วยน้ำว่า ใบตอง และพืชผักสวนครัวชนิดอื่น ๆ ซึ่งชาวบ้านขึ้นไปปลูกไว้ตามไหล่เขา ได้แก่ ตะไคร้ มะเขือพวง มะเขือยาว มะเขือเปราะ พริกชี้ฟ้า พริกสด ข่า ขิง ใบมะกรูด ข้าวดอกข่า เป็นต้น

3. สภาพเศรษฐกิจ

ภาคเกษตรกรรม

การเกษตรกรรมของชาวบ้านในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย คือ การทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนพืชผักสวนครัว เช่น ตะไคร้ มะเขือ พริก ข่า ขิง ใบมะกรูด รวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิต และพืชผักดังกล่าว รวมทั้งพืชผลจากไม้ยืนต้นจำพวกสะตอ ลูกเนียง และผลไม้ยืนต้น เช่น ทุเรียน ไปจำหน่ายยังตลาดกลางในตัวจังหวัดท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อก่อนจะมีอยู่เพียงแห่งเดียว เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของ

การจำหน่ายผลผลิตจากหมู่บ้าน โดยการจำหน่ายสินค้าดังกล่าว เป็นการจำหน่ายเพื่อหา รายได้ให้พออยู่พอกินเท่านั้น ส่วนการปลูกข้าวในหมู่บ้าน ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำการปลูกอยู่ในที่ นาของแต่ละครัวเรือนซึ่งส่วนใหญ่มีที่นาจำนวนหนึ่งอยู่ในที่ราบติดชายฝั่งทะเลเท่านั้น ใน ขณะเดียวกันก็มีบางครอบครัวซึ่งบุกป่า ถางป่าขึ้นไปปลูกข้าวบนไหล่เขา เรียกว่า ข้าวไร่ หรือบางคนก็เรียกว่า "ข้าวดอกข้า" อีกด้วย โดยพันธุ์ข้าวที่ปลูกอยู่ตามไหล่เขาในหมู่บ้าน ท้องที่นี้ เป็นพันธุ์ข้าวที่ได้รับการยอมรับจากคนเก่าคนแก่ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านและในตัวจังหวัด ท้องที่นี้ว่า เป็นข้าวไร่พันธุ์ดี มีความนุ่มและหอมกว่าข้าวจากหมู่บ้านอื่น นานๆ จึงจะมีชาว บ้านนำมาจำหน่ายในตลาดกลางเมืองในช่วงเช้า ในฤดูข้าวใหม่เพียงจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้ เพราะการปลูกข้าวไร่ในหมู่บ้านท้องที่ในยุคนั้นเป็นยุคสังคมประเพณีนั้น เป็นการปลูกเพื่อเก็บไว้รับประทานในครัวเรือนอย่างเพียงพอได้ตลอดทั้งปี หากมีเหลือจึงจะนำออกจำหน่าย ซึ่งทำได้ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณลุงซุบ ดังนี้

"สมัยก่อน บ้านผมปลูกข้าวไร่ด้วย ก่า (ก็) ปลูกไว้กินเองในครอบครัว ผม ลูกหลายคน ได้! (โน่น) ขึ้นไปถางป่าปลูกบนเขาได้! (ขึ้นนี้ตรงขึ้นไปยังภูเขาหลังบ้านผู้ให้ สัมภาษณ์) สมัยนั้นข้าวงาม ดินยังดีอยู่ ฝนตกมะ (บ่อย) นานๆ ก่าขึ้นไปแลที่ (นานๆ จึงจะ ขึ้นไปดูแลไร่ข้าวสักครั้ง) ไปกันแต่เช้า กลับกำมั่งมั่งได้! (ไปทำไร่บนภูเขาแต่เช้า กลับตอนเย็น จวนพลบค่ำ) มดแมงก่าไม่กิน (มด แมลง ไม่มารบกวน) สมัยนี้ไม่ได้แล้ว พอหยอดข้าว ต่อ เข้าไปแลต้า มดกินหมด (พุงนี้ขึ้นไปดูเถอะ มดกินหมด) เวลาเก็บข้าวเสร็จ ทุ้มไว้ก็ไม่เคย สูญ (วางทิ้งไว้ก็ไม่หาย) สมัยนี้ไม่ได้แล้ว ลางที่ก่าลักกันหมด (สมัยนี้ไม่ได้แล้ว ถูกขโมย เกลี้ยงเลย)"

การประมง

ชาวบ้านในหมู่บ้านท้องที่นี้มีเรือหาปลาลำเล็กๆ ไว้เพื่อจับปลาชายฝั่ง ทะเล โดยใช้อุปกรณ์การจับปลาซึ่งเป็นอวนขนาดเล็ก เป็นการจับปลามาเพื่อประกอบอาหาร สำหรับกินกันเองในครอบครัว ไม่ได้ทำการประมงเพื่อจำหน่าย ถ้าปลามีเหลือจึงจะแจกจ่าย กันออกไปในหมู่ญาติและเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน หรือในเครือญาติที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง หรือถ้ามีเหลือมากๆ ชาวบ้านก็จะนำปลาตัวโตๆ มาผ่าออกเป็นสองซีก ดึงตับไตไส้พุงไปล้าง สะอาดและหมักเกลือเพื่อทำพุงปลาหมักไว้ทำแกงไตปลา ส่วนตัวปลานั้นเขาจะทาเกลือ แล้ว นำไปตากแห้ง เก็บเอาไว้รับประทาน โดยนำมาทอดเป็นปลาเค็มทอด ส่วนประเภทของปลาที่ ชาวบ้านจับได้โดยง่ายและมีจำนวนค่อนข้างมาก ได้แก่ ปลามง ปลาชืดัง (ปลาเก๋า) ปลา เสียด เป็นต้น

ภาคอุตสาหกรรม

ในยุคนั้นชาวบ้านสตรีบางคนจะใช้เวลาที่เหลือจากการทำสวนหรือถ้ามีเวลาว่างเหลือจากการเลี้ยงดูบุตรหลาน หรือเมื่อทำงานบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้วและมีเวลาเหลือในช่วงบ่ายๆ พวกเขาก็จะตัดทางมะพร้าวมาเหลาจนเกลี้ยง และนำมามัดเป็นกำๆ เป็นไม้กวาดทางมะพร้าว เพื่อนำไปฝากแม่ค้าในหมู่บ้านสำหรับนำไปจำหน่ายในตลาดตอนเช้า หรือนำมาสานเป็นตะกร้าหลายขนาด มีทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อนำมาใช้เป็นของใช้ภายในครัวเรือน คือ ไว้สำหรับวางรองกันหม้อในครัว ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ หรือชาวบ้านรุ่นสูงวัยบางคนจะออกไปตัดใบเตยนามากรีดเป็นเส้นยาวๆ นำไปตากจนแห้ง แล้วนำมาจักสานเป็นเสื่อสำหรับปูนอนในบ้าน หรือนำใบเตยมาจักสานเป็นกระสอบสำหรับบรรจุข้าวเปลือก ข้าวสาร ที่ใช้กันอยู่ประจำทุกครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวต่างก็ทำของตนเอง ไม่มีการจำหน่าย บ้านไหนขาด มีตะกร้า มีกระสอบไม่พอใช้ ก็จะไปขอกันจากบ้านอื่นได้ ไม่มีการซื้อขายกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของป้าแดงเกี่ยวกับงานจักสาน และประโยชน์ใช้สอยที่ได้รับ ดังต่อไปนี้

"แต่ก่อนป้าสานเสื่อ (เสื่อ) ใช้กันนะ (นะ) เสื่ออ่อน ปูนอนก็ได้ เสื่อแข็ง เอาไว้ปูตากข้าว ตากส้มควาย (ส้มแขกตากแห้ง) พวกเราสาวๆ กำนัดกันไปแล้ว ! (สาวๆ ก็ กำนัดกันสิ) ไปตัดเตยในนาอ้อ! (โน่น) ตัดเสร็จก็หอบกลับมาในบ้าน (กลางหมู่บ้าน) เอามาสานเสื่อก็ได้ สานหมวกทำนาทำได้ สานสอบไว้ใส่ข้าวก็ได้" (กระสอบใส่ข้าวเปลือกของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวจะสานกับใบเตย เป็นงานจักสานที่มีความละเอียด ประณีต รูปร่างลักษณะคล้ายเข่งรูปทรงกระบอก เส้นผ่าศูนย์กลางและความสูงประมาณศอกหนึ่งลักษณะของปากกระสอบจะสอบเข้าเล็กน้อย ใช้บรรจุข้าวเปลือกจากลานตากข้าว โดยยกขึ้นทูนบนศีรษะ ข้าวเปลือกจะไม่หลุดร่วงออกจากกระสอบเลย เป็นภูมิปัญญาที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยว)

จากคำให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการจักสานของป้าแดง พี่มาน้อย และพี่มาหิด (ชื่อพื้นเมืองทั้งสองชื่อนี้ เป็นชื่อที่คนในหมู่บ้านท่องเที่ยวนิยมตั้งให้เป็นชื่อเล่นของบุตรหลาน เป็นชื่อที่ตั้งให้กับเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายก็ได้ มีความหมายที่แปลได้ตรงตัวว่า ลูกสุนัขตัวเล็กๆ น่ารักๆ การตั้งชื่อเล่นเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความเอ็นดูที่คนในหมู่บ้านมีต่อบุตรหลาน และยังแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยงเฝ้าบ้านอีกด้วย) ก็ให้สัมภาษณ์ไว้ตรงกันโดยไม่ได้หมายความว่า

"พอผี (คุณพ่อของพี่) พอว่างๆ เขาชอบเข้าไปในสวน เขาชอบจี่ (จะ) ตัดทางพร้าว (ทางมะพร้าว) มาเหลาๆ จนเคี้ยว (สะอาด) แห้ง (แล้ว) เขาก็เอาทางพร้าวแซ (ที่) เหลานั้นแหละมามัดเป็นมัดๆ ไปฝากป้าม่วนเอาไปขายในตลาด มัดหนึ่งห้าสิบบาท (ห้าสิบ

สตางค์) ใบเหลื่อเขียวๆ เขาจำ (จะ) สอนให้เราสานเป็นลูกกร้อเหล็กๆ (ตะกร้อใบเล็กๆ) สานนก สานพ้อมไว้ใส่ลูกหนูน (พ้อม คือสิ่งจักสานจากใบมะพร้าวสด ใช้สวมลูกขนุนอ่อนบนต้นไว้จนแก่จัด เพื่อปกป้องผลขนุนจากการทำลายของแมลง) บางทีสานได้หลายหน่วย (หลายใบ) ก่าแจกบ้านได้บ้านนี้แบ่งกัน" (ที่เหลือกก็แจกแบ่งให้บ้านอื่นด้วย)

ภาคพาณิชย์กรรมและการบริการ

ในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย หมู่บ้านท่องเที่ยวจะมีร้านค้าเล็กๆ เพียงร้านเดียว สำหรับขายของชำอยู่ในหมู่บ้าน เป็นร้านของกำนันสิน สินค้าที่มีจำหน่ายในร้านเล็กๆ ของกำนันก็คือ ในร้านนี้จะมีการซื้อสินค้าจำเป็นจากตลาดในจังหวัดมาจำหน่าย เป็นสินค้าที่ชาวบ้านไม่สามารถผลิตได้เองในหมู่บ้าน ได้แก่ ซีอิ๊วขาว ซีอิ๊วดำ หอม กระเทียม เต้าเจี้ยว กะปิ น้ำปลา รุนเส้น เป็นต้น ที่ร้านค้าเล็กๆ หรือร้านโชห่วยแห่งนี้จะเป็นสถานที่ซึ่งเปรียบเสมือนตลาดกลางแห่งเล็กๆ อยู่กลางหมู่บ้าน เนื่องจากภรรยาของกำนันจะเป็นคนกลาง เป็นผู้รับสินค้าพื้นบ้านจากคนในหมู่บ้านไปจำหน่ายต่อในท้องตลาดกลางในตัวจังหวัดทุกเช้า ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเพ็ญ ลูกสะใภ้กำนัน ที่ว่า

"แต่ก่อนเย็นๆ ชาวบ้านเขาจะชนใคร (ตะไคร้) ผักหวาน พริก (พริกสด) ไม้กวาดทางพร้าว มาฝากแม่ไปขายในตลาด แม่เขาจะนั่งรถสองแถวชนของไปขายแช่หลอดตั้งแต่ตีสองตีสาม (เวลา 02.00-03.00 น.) ไปดัดของ (จัดของ) พอตีห้า (เวลา 05.00 น.) ก็เริ่มขายกันแล้ว พอจ๋าๆ ตีแปด (เวลาเช้าๆ ช่วงแปดนาฬิกา) ก็ขายหมด แกก็จะไปซื้อของจับโหย้ (ของชำ) กลับมาขายในบ้าน (ในร้านของชำของตนเองในหมู่บ้าน) พออ้าวๆ (สายๆ) ก็กลับบ้านได้แล้ว ร้านเราขายของล่กชกเช็ก (ของจิปาตะ) เต็มไปหมด ขายดี แต่ก่อนเรามีแค่ร้านเดียวเอง แต่ก่อนหนะ"

4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 ที่ดิน

ที่ดินในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี มีลักษณะไม่แตกต่างจากหมู่บ้านส่วนใหญ่ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในจังหวัดท่องเที่ยว คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินในแถบเชิงเขาของหมู่บ้าน ยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก มีผลต่อความเจริญของของผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านปลูกไว้ เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ พืชผักสวนครัว และข้าวไร่ ในขณะที่ทุ่งนาตามที่ราบเชิงเขาในหมู่บ้านก็ยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของดินค่อนข้างมากเช่นเดียวกัน ดังคำบอกเล่าของคุณป้าแดง ดังนี้

"สมัยป้าเป็นเด็กๆ ผอกับแหม (พ่อกับแม่) พาขึ้นไปปลูกพริก (พริกสด) บนเขา พริกงาม เม็ดๆ (พริกสดเม็ดโตๆ) พอเก็บกันทีๆ ต้องเอาสอบ (กระสอบใบเตยนาที่ผลิต

กันเองในหมู่บ้าน สำหรับใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร) ไปใส่พริก เก็บๆ เดียวใจ ได้โชลุย (เก็บพริกสดโดยใช้เวลาไม่นานนัก ได้ผลผลิตมากมาย)"

4.2 แร่

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแร่ธาตุต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่ทั่วไปหลายแห่งในจังหวัดแห่งนี้ เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่า มีชื่อเสียงมากในการขุดแร่ดีบุกมานาน เนื่องจากสินแร่ดีบุกคือสินแร่สำคัญที่เป็นสินค้าออกของจังหวัดท่องเที่ยวมาแต่โบราณ ในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย จังหวัดนี้มีแร่ดีบุกอยู่ตามที่ราบหลายแห่ง ทำให้มีการทำเหมืองแร่กันโดยทั่วไป นับว่าอุตสาหกรรมเหมืองแร่เป็นอุตสาหกรรมหลักของจังหวัดท่องเที่ยว ซึ่งจากการสัมภาษณ์อดีตประธานหอการค้าหลายสมัย ในจังหวัดแห่งนี้ ก็พบคำยืนยันที่สำคัญ คือ

"ผมทำแร่ (ทำเหมืองแร่/ขุดแร่ดีบุก) อยู่ตั้งหลายสิบปี ผมก็ไม่พบว่าหมู่บ้านนี้มีแร่อะไรอื่นอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่สมัยก่อนจนปานนี้ (ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้) เห็นมีแต่ดีบุก ที่ก่อนบริษัทไทยซาร์โก้ อ่าวขามดิน (บริษัทต่างชาติ) เข้ามาขุดดีบุกไปมาก"

4.3 ป่าไม้

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจะเป็นภูเขา แต่ป่าไม้บนภูเขารอบหมู่บ้านก็ยังคงมีต้นไม้ใหญ่และพืชยืนต้นที่เป็นต้นไม้พื้นเมืองจำนวนมากไม่น้อยที่บรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านได้ช่วยกันปลูกไว้ เช่น ลูกเนียง ลูกเหียง สะตอ ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองรวมทั้งพืชผักที่เกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น ผักกูด ขี้เหล็ก มีผลต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิตเหล่านี้เพื่อบริโภคกันในครอบครัวและผลผลิตในส่วนที่เหลือก็นำไปจำหน่ายในตลาดเช้าในตัวเมืองท่องเที่ยวได้ แต่อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน จนได้ข้อมูลอ้อมตัวในเรื่องป่าไม้รอบหมู่บ้านท่องเที่ยวพบว่า ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ป่าไม้ในหมู่บ้านนี้เริ่มถูกทำลายเล็กน้อยจากน้ำมือของชาวบ้าน ซึ่งเริ่มปีนภูเขาสูงขึ้นไปและหักล้างถางพงเพื่อปลูกพืชสำหรับนำไปจำหน่ายในตลาด เช่น พริกสด ตะไคร้ มะเขือ มะพร้าว รวมทั้งการทำสวนยางพารา

4.4 น้ำ

ทรัพยากรน้ำอุปโภคบริโภคที่ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านใช้กันมาแต่โบราณ ก็คือ น้ำบ่อ คราวเรือนส่วนใหญ่จะขุดบ่อน้ำไว้ข้างบ้านหรือนอกบ้านมีผลให้เกิดความสะดวกในการตักน้ำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน อย่างไรก็ดี เนื่องจากบ่อน้ำส่วนใหญ่จะมีความลึกไม่ค่อยมากนัก ปริมาณน้ำที่มีอยู่ในบ่อของแต่ละบ้านจึงเพียงพอสำหรับการใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนตามปกติเท่านั้น ส่วนน้ำที่ใช้เพื่อการทำนา รดน้ำต้นไม้ และให้น้ำพืชผลที่ชาวบ้านปลูกไว้ตามเชิงเขา คือ น้ำฝน ซึ่งค่อนข้างตกรุนแรง เฉลี่ย ๔-๕ เดือนต่อปี

อย่างไรก็ดี เนื่องจากพื้นที่นี้ตั้งอยู่ในเขตป่าร้อนชื้นแถบเส้นศูนย์สูตร ในขณะที่ป่ายังคงมีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอ รากไม้และพืชคลุมดิน ยังคงสามารถดูดซับน้ำฝนและความชุ่มชื้นของผืนป่าเอาไว้ได้ดี ทำให้การปลูกพืชตามที่ราบแถบเชิงเขาและบนภูเขายังคงทำได้ในสมัยนั้น ส่วนการทำนาในแถบที่ราบเชิงเขาและที่ราบใกล้ชายฝั่งทะเลก็ยังคงได้รับประโยชน์เต็มที่ คือ ได้รับน้ำจากน้ำฝนและน้ำจากลำธารเล็ก ๆ ที่ค่อยๆ ไหลรินลงมาจากความชุ่มชื้นของผืนป่าที่เก็บรักษาน้ำไว้ได้ รวมทั้งปริมาณน้ำฝนตามธรรมชาติที่ตกต้องตามฤดูกาล ก็มีผลต่อความเพียงพอของปริมาณน้ำทำไร่ตามภูเขาและทำนาตามที่ราบชายขอบหมู่บ้านในแต่ละปี

4.5 แหล่งท่องเที่ยว

เนื่องจากในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย แหล่งท่องเที่ยว/ความบันเทิงของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ก็คือ การเดินไปชมภาพยนตร์กลางแปลงของบริษัทขายยาซึ่งจะเข้ามาฉายที่วัดเป็นครั้งคราว นานๆ ครั้ง หรือการนั่งรถสองแถวเข้าเมืองไปชมภาพยนตร์ยังโรงภาพยนตร์ที่มีอยู่เพียงสามโรงในตัวเมือง แต่ข้อจำกัดด้านถนนดินที่ขรุขระเป็นอย่างมากในช่วงหน้าฝน จึงมีผลต่อการเดินทางค่อนข้างยากเพื่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวคือชายทะเลอันสวยงามของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ ตลอดจนคนในหมู่บ้านซึ่งมีค่านิยมเกี่ยวกับการตั้งบ้านที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านว่าดีกว่าที่อยู่อาศัยแถบชายทะเล คนในหมู่บ้านจึงไม่มีใครตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล แต่นิยมปลูกเรือนอยู่กันเป็นกระจุกเป็นแนวยาวไปตามถนนในหมู่บ้านมากกว่า ส่วนชายทะเลนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านหรือชาวบ้านจากที่อื่นไม่นิยมไปท่องเที่ยวเนื่องจากทางคมนาคมไม่สะดวก แต่ชาวบ้านจะไปชายทะเลกันเพื่อเก็บพืชผักทะเล เช่น ผักลิ้นห่าน สำหรับเอ็ดฟริก และจับสัตว์ทะเล เช่น ปลา หอย เช่น หอยน้ำพริกที่มักเกาะอยู่ตามโขดหินในช่วงน้ำลง มากินเป็นอาหาร ดังคำให้สัมภาษณ์ของลุงซุบที่ว่า

"ชายเล (ริมทะเล) แต่ก่อนมีเหว (ป่าช้า) ที่เฝ้าศพอยู่ติดเล ถ้ามีเฝ้าศพคนจึงจะไปกัน ชาวบ้านไม่ค่อยไปชายเลกัน บางทีพวกหนุ่มๆ สาวๆ เขาจะชวนกันไปตอนค่ำหนึ่ง (ขึ้น ๑ ค่ำ) พอรุ่งมั่งๆ (ช่วงเวลาเย็นๆ ติดหัวค่ำ) น้ำตาย เขาชอบไปหลุหอย (เก็บหอยน้ำพริก) กัน มันชอบเกาะอยู่ตามก้อนหินใหญ่ๆ ชายเล ตอนน้ำลง ถ้าเขาไปตอนกลางวัน เขาก็ไปเก็บผักลิ้นห่านมาต้ม (ต้มกะทิ) กับใส่เคย (กะปิ) กุ้งแห้ง หอยดี (อวอยดี) (ผู้ให้สัมภาษณ์มีรอยยิ้มขึ้นๆ นิดๆ)"

บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนสังคม วัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกจนได้ข้อมูลที่สัมพันธ์เกี่ยวกับบริบทของหมู่บ้านท่องเที่ยวในมิติด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งทุนสังคม วัฒนธรรม ในพื้นที่ตัวอย่างแห่งนี้ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย พบว่า

1. ผู้นำทางสังคม

ลักษณะของผู้นำในสังคมหมู่บ้านท่องเที่ยวยุคสังคมประเพณีคือ ผู้นำตามธรรมชาติ เป็นผู้นำที่มุ่งสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับภาครัฐและภาคการเมือง เป็นผู้นำที่ซื่อสัตย์ สุจริต มีความเสียสละ เอื้ออาทรต่อลูกบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคการเมืองอย่างกว้างขวาง จริงใจ และทั่วถึง มีผลต่อการต่อรองที่ดี จนหมู่บ้านนี้ได้มาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่สำคัญก่อนหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง คือ ถนนลาดยางมะตอย ดังคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าของบ้านให้เข้าใจในหมู่บ้านที่ว่า

"กำนันสินแก่เป็นคนดี ยุติธรรม ใครเดือดร้อนอะไรไปหาแก่ แก่ช่วย (ให้ความช่วยเหลือ) ได้หมด หนน (ถนน) นี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์ยกนิ้วชี้เฉียงๆ ไปที่ถนนหน้าบ้าน) สายนี้ กำนันแก่ขอมาให้ แก่หนิด (สนิทสนม) กับผู้แทน แก่ขอถนนเข้าบ้านเราได้ก่อนบ้านอื่นแถวนี้ แก่แก่ เมียแก่ค้าขายแก่ วยกันทั้งผัวทั้งเมีย ใครๆ เขาก็เคารพแก่ กำนันไหวไหวได้ไม่เสียมือ"

2. กระบวนการควบคุมทางสังคม

เนื่องจากบริบททางกายภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ทะเล น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งมีอยู่มากมายมหาศาล ในขณะที่คนในหมู่บ้านมีอยู่ไม่มากนัก จำนวนคนจากนอกหมู่บ้านที่จะเข้ามาหยิบทรัพยากรของส่วนรวมเป็นส่วนตนก็ยังไม่ปรากฏ เนื่องจากความยากลำบากของเส้นทางคมนาคม และค่านิยมของคนยุคนั้นที่ชอบไปท่องเที่ยวในเมืองมากกว่าท่องเที่ยวตามชายทะเลที่สวยงาม บริบททางกายภาพเช่นนี้ มีผลต่อบริบททางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย นั่นก็คือ หมู่บ้านมีปัญหาการควบคุมทางสังคมน้อยมาก เพราะไม่มีการลักขโมย ไม่มีการก่ออาชญากรรม ไม่มีความขัดแย้งกันของคนในหมู่บ้าน กระบวนการควบคุมทางสังคมเพื่อทำให้คนในสังคมหมู่บ้านท่องเที่ยวทำตามบรรทัดฐานหมู่บ้านจึงไม่ค่อยมีมากนัก มักจะเป็นการควบคุมโดยใช้วิถีประชา โดยการมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคู่กรณีได้อย่างรวดเร็วของผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน มากกว่าการใช้กฎหมาย ข้อบังคับ ดังเช่น คำบอกเล่าของน้ำจืดที่ว่า

"เรานอนหลับบาย (หลับสบาย) ตูบ้านไม่ต้องปิด (ไม่ต้องปิดประตูบ้าน) ของในบ้านไม่เคยสูญ (ของไม่หาย) คนเลาะกันแรงๆ (ทะเลาะกันอย่างรุนแรง) ไม่มี หนุ่มๆ ก่ำมีเถียงกันบ้าง เล็กๆ น้อยๆ เขาก็พากันหากำนัน แก่ก็จัดการให้ดีขึ้นได้ ไม่มีปัญหา"

3. การรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่

เนื่องจากคนในหมู่บ้านจะมีหลายครอบครัวที่เป็นญาติสนิท สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษในตระกูลเดียวกัน เช่น ตระกูลสมัครสมาน ตระกูลกล้าหาญ ตระกูลหอมหวาน ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ในหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่ใกล้ชิด มีผลต่อความรักความสามัคคีกันเป็นเครือข่าย ส่วนกระบวนการสร้างความร่วมมือในกลุ่มจะมีทั้งความร่วมมือที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และการสร้างความร่วมมือกันโดยมีการจัดกระทำอย่างเป็นระบบของผู้นำชุมชนและเครือข่ายหมู่บ้าน ตลอดจนลูกบ้าน รวมทั้งบริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงมีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีผลต่อทุนทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนคือชาวบ้านในหมู่บ้านท่องเที่ยวยังคงมีความรักความสามัคคีและความเอื้ออาทร การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเพ็ญที่ว่า

"เขาไปชอกกัน (ไปเอาแรงกัน) ไปช่วยกันเก็บข้าวให้บ้านนั้นบ้านนี้ ชอกกันไปชอกกันมา ได้แรงดี"

4. การเกษตรแบบผสมผสาน

จากการสัมภาษณ์เจ้าของสวนยางพารา สวนผัก ผลไม้ และเจ้าของที่นาหลายแปลงในหมู่บ้าน ทั้งแปลงที่อยู่ในที่นาใกล้ชายฝั่งทะเล แถบเชิงเขา และบนภูเขา พบว่า ผลผลิตทางการเกษตรที่อิงเอื้อกันอยู่ในแปลงนา ที่มีการพึ่งพิงกันเองอย่างเป็นธรรมชาติ มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกน้อย เป็นการผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินอย่างธรรมชาติและมีความพออยู่ในตัวเอง ได้แก่คำให้สัมภาษณ์ของพี่มาน้อย ดังต่อไปนี้

"นาเราปลูกข้าวหนำนา หมดนาเราก็ปลูกแตง (แตงร้าน) ในนา บางปีก็ปลูกถั่วเหลืองสลับกันไป"

"เวลาเก็บข้าว เก็บถั่ว เขาก็ไปชอก ช่วยเหลือกัน พึ่งกันทุกด้าน ทั้งแรง ข้าว ปลาอาหาร น้ำ"

นอกจากนี้ลุงซุบ ยังให้สัมภาษณ์เสริมถึงกระบวนการเกษตรแบบผสมผสานอย่างเป็นธรรมชาติของคนในหมู่บ้านไว้อีกว่า

"สวนหยาง (สวนยางพาราของผม) พอมันใหญ่พ่นหกลปีไปแล้ว (ต้นยางพาราที่ปลูกไว้จนอายุเกินหกปี เริ่มกรีดเอาน้ำยางได้แล้ว) ผมก็เอาถั่ว (ถั่วลิสง) เอายาเน็ด (สับปะรด) ไปลงสลับไว้ด้วย หมั่นก่่างามดีแล้ (พูดพลางยิ้มนิคๆ)"

5. วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยในทีม พบว่าแหล่งของศูนย์รวมจิตใจคนในหมู่บ้านนี้ คือ วัดกลางหมู่บ้าน ซึ่งทุกวันพระ คนหนุ่มสาว คนสูงอายุ และเด็กๆ ในหมู่บ้าน จะหิ้วปิ่นโตไปวัด ไปทำบุญทำทาน และรับประทานอาหารร่วมกันจากปิ่นโตของตนที่ในวัด มีการนัดหมายญาติมิตรเป็นกลุ่ม มาร่วมทำบุญเลี้ยงพระร่วมกันเป็นระยะๆ เช่น ทำบุญครบรอบวันเสียชีวิตของญาติผู้ใหญ่ในตระกูล ทำบุญเดือนสิบ ทำบุญเลี้ยงพระ ทำบุญทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนลานวัดก็เป็นลานเอนกประสงค์ สำหรับคนในหมู่บ้านคือ เป็นสนามเด็กเล่นของลูกหลานคนในหมู่บ้าน เป็นสนามเตะฟุตบอลของเด็กนักเรียนซึ่งอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด เป็นฉายาภาพยนตร์กลางแปลงในยามค่ำคืน เป็นโรงหนังตะลุง เป็นโรงลิเก และโรงมโนราห์ที่นาน ๆ จึงจะเข้ามาเล่นให้คนในหมู่บ้านได้ชมกันสักครั้ง เป็นต้น มีผลให้คนในหมู่บ้านได้แวะเวียนมาใช้ประโยชน์ มาทำกิจกรรม ทำบุญทำกุศลร่วมกันในวัดอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อการพัฒนาจิตใจที่ดั่งงามของเด็ก เยาวชน และคนในชุมชนค่อนข้างมาก

6. ความเชื่อเรื่องเปรต ผี

กล่าวถึงเรื่องการเข้าวัดเพื่อร่วมทำบุญเพื่อสืบทอดพระศาสนาของคนในหมู่บ้าน ไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นในช่วงวันพระ วันทอดผ้าป่า วันนักขัตฤกษ์ และวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ประเพณีสำคัญอีกอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวใต้ คือ การทำบุญร่วมกันกับครอบครัว คือ พ่อแม่ พี่น้อง ลูกหลาน ในวันเดือนสิบ โดยคนในหมู่บ้านยังคงมีความเชื่อเรื่องผี เปรต อยู่แล้ว การทำบุญเดือนสิบ โดยวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน จึงแทบจะไม่แตกต่างจากคนในหมู่บ้านอื่นในจังหวัดท่องเที่ยว คือ การทำบุญเดือนสิบของคนในหมู่บ้าน

อาจกล่าวได้ว่า การทำบุญเดือนสิบของคนในหมู่บ้านและคนทั่วไปในจังหวัดท่องเที่ยวจะมีความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมาก คือ การทำบุญเดือนสิบ ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติสนิทมิตรสหายผู้ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แต่การทำบุญเดือนสิบ ยังมีนัยไปถึงการทำบุญเลี้ยงผี เลี้ยงเปรต โดยมีภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำขนมลาและใช้ขนมลา ซึ่งมีลักษณะเป็นขนมแบ่งทอดเส้นเล็กๆ โรยออกมาจากพิมพ์ที่เป็นกะลามะพร้าวเจาะรูเล็กๆ สำหรับใช้ในการโรยเส้นแป้งลงไปในกะทะที่มีน้ำมันมากๆ และไฟอ่อนแล้วทอดจนกรอบเหลือง ก่อนนำมารับประทาน ทั้งนี้ ชาวบ้านต่างก็เชื่อว่าการทำบุญเดือนสิบ คือ ประเพณีที่คนในครอบครัวจะมาร่วมพบปะและทำบุญร่วมกันอย่างต่อเนื่องทุกปี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ และเพื่อให้ปล่อยผีปล่อยเปรต คือช่วยให้เปรตซึ่งมีปากเล็ก

และมาขอส่วนบุญในวันทำบุญเดือนสิบ ได้รับส่วนบุญโดยได้กินขนมลาเส้นเล็กๆ นี้เข้าไปในปากที่มีขนาดเล็กเท่ารูเข็มได้ด้วย

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้านแห่งนี้ จนทำให้เกิดการถือปฏิบัติกันมาในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย มีหลายประการ ได้แก่ การจักสานตะกร้ากับทางมะพร้าว การนำใบเตยนามาสานเป็นเครื่องใช้หลายชนิด เช่น เสื่อสำหรับปูนั่งและปูนอน ตากข้าวเปลือก ตากส้มแขกตากแห้ง (ซึ่งเป็นกลวิธีในการถนอมอาหารเพื่อให้เก็บไว้ใช้เป็นวัสดุสำหรับการแกงเหลืองได้ตลอดทั้งปี) สานหมวกกันแดด ปีกกว้าง สำหรับสวมไปทำนา สานกระสอบบรรจุข้าวเปลือก ฯลฯ นอกจากนี้ก็คือ การปลูกพืชแบบผสมผสานในแปลง ในสวนยางพารา อย่างกลมกลืนและได้ผล การชักชวนกันรวมกลุ่มไปเก็บหอยในคำคืนของคืนแรมหนึ่งค่ำซึ่งพระจันทร์กระจ่าง และน้ำลง ซึ่งจะมีหอยบางชนิดคือ หอยน้ำพริกเป็นจำนวนมาก หินน้ำขึ้นมาเกาะอยู่ตามโขดหินริมทะเลให้คนเก็บไปต้มกินได้อย่างง่ายดาย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้านในการหาอาหารกินได้ง่ายๆ จากธรรมชาติ

นอกจากนี้ ยังมีการนำกะลามะพร้าวมาขัดจนสะอาด เจาะรูเป็นรูเล็กๆ ขนาดเท่ารูเข็มเพื่อใช้ในการร้อยแบ่งขนมลาลงสู่กะทะน้ำมัน การทำขนมพื้นเมืองรสอร่อยหลายชนิดให้อร่อยโดยใช้วิธีการซึ่งบรรพบุรุษได้สอนส่งกันมาจนถึงรุ่นลูกหลาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวบ้านได้มีการอบรมสั่งสอนและสาธิตให้สมาชิกในครอบครัวได้พบเห็น ได้ฝึกปฏิบัติ และได้นำไปเป็นตัวแบบในการดำรงชีวิตตามปกติอีกด้วย

8. สถาบันชุมชน กฎ จารีต ประเพณี จิตสำนึกร่วม

จากการศึกษาถึงสถาบันชุมชนที่มีผลต่อการอบรมกล่อมเกลาให้คนในชุมชนมีคุณลักษณะบางประการที่พึงประสงค์ของสังคมในหมู่บ้านในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้พบว่า สถาบันครอบครัว วัด และโรงเรียน คือสถาบันแรกๆ ที่มีความสำคัญที่สุดในการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน ภายใต้การดูแลของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และพี่ป้าน้าอา ซึ่งส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งมั่นในการรักษากฎระเบียบ และบรรทัดฐานของสังคมอย่างจริงจัง มีการให้ความร่วมมือต่อกลุ่มในการสืบทอดประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่น เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ทอดผ้าป่า การขอหรือลงแขกร่วมกันทำงาน การช่วยเหลือกันอย่างจริงจังในงานบุญ งานศพ โดยมีได้หวังสินจ้างรางวัล จิตสำนึกที่ดีที่เกิดขึ้นร่วมกันได้ในชุมชนนี้ เป็นสิ่งที่มิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่เกิดจากการอบรมสั่งสอน การชี้ชวนให้เด็กทำตาม รวมทั้งการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนและคนในยุคหนึ่ง ซึ่ง

ส่วนใหญ่ต่างก็มีความเคารพต่อบรรทัดฐาน ได้แก่ วิถีประชา จารีต และกฎระเบียบของชุมชน มีจิตสำนึกเพื่อสาธารณะ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อความสงบสุขของชุมชน

บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ

1. กิจกรรมด้านอาชีพ

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับอาชีพของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวเกี่ยวกับอาชีพ ปรากฏว่าได้ข้อมูลที่ค่อนข้างรวดเร็วว่า ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย อาชีพของคนในหมู่บ้านจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1.1 อาชีพเกษตรกรรม ทำสวนยางพารา ทำนา ทั้งทำนาคำในนาที่ลุ่มเชิงเขาและทำนาหว่านในที่ดอนตามภูเขา ปลูกผักผักสวนครัว และพืชผักอื่นๆ โดยมีกิจกรรมด้านการเกษตรที่แต่ละครอบครัวต่างใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวของตนเองเป็นส่วนใหญ่ สำหรับวัตถุประสงค์หลักของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมนี้ คือ เพื่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือจากการบริโภคก็นำมาแจกจ่ายกันในหมู่ญาติและเพื่อน ๆ รวมทั้งคนรู้จัก และฝากแม่ค้าในหมู่บ้านนำไปจำหน่าย ณ ตลาดเช้าซึ่งเป็นตลาดใหญ่เพียงแห่งเดียวในตัวจังหวัด

1.2 อาชีพการประมง คือการจับปลา ปู และหอย ตามชายฝั่ง โดยใช้เรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ออกไปตกปลา หรือลงแรงช่วยกันลากอวนเล็กเข้าฝั่ง เป็นการจับสัตว์ทะเลเพื่อนำมาบริโภคเป็นอาหารในครอบครัว ที่เหลือก็ใส่เกลือตากแห้งเก็บไว้กินต่อไป หรือแจกจ่ายให้กับญาติสนิทและเพื่อนบ้าน ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการขายแต่อย่างใด ส่วนแรงงานที่ทำการประมงก็คือแรงงานคนในครอบครัว จะมีการใช้แรงงานร่วมกันในการทำประมง คือ ลงแขกช่วยจับปลาน้ำจืดในนาแก้นบ้างในกรณีที่มีการ "วิดปลัก" ซึ่งหมายถึงการลงแรงวิดน้ำออกจากหนองน้ำที่มีแนวโน้มว่าจะแห้งลงในไม่ช้า เมื่อวิดน้ำออกจากปลักได้ทั้งหมดแล้ว ก็จะได้ปลาที่ตกคักอยู่ในหนองน้ำ โดยชาวบ้านที่มาช่วยกันวิดปลักจะช่วยกันจับปลา แต่จะไม่จับกินจนหมดทั้งปลัก เขาจะเว้นปลาตัวเล็กๆ ไว้ ซึ่งเมื่อจับปลาตัวเล็กได้ เขาก็จะนำไปใส่ไว้ในปลักอื่นที่ยังคงมีน้ำอยู่ เพื่อให้ปลาเจริญเติบโตต่อไปอีก ส่วนปลาที่จับได้ก็จะแบ่งกันไปทุกคนที่มีส่วนร่วมลงแขกในวันนั้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของลุงชมที่ว่า

"เรื่องประมงมีไม่มาก เอาเรือออกเล็กทำกันเองในครอบครัว แต่ถ้ามีลากอวนกำชวนๆ มาช่วยกันลาก อ้อ! มีบ้างช่วยกัน เขามีวิดปลัก ก็จะไปช่วยกันวิดน้ำ จับปลา ได้เท่าใดก็แบ่งๆ กันไป ตัวนุ้ยๆ ไม่เอานะ ถ้าเอาใส่ในปลักอื่นให้มันใหญ่ต่อ มาช่วยกันวิดปลัก ไม่มีการคิดค่าแรง แต่ได้ปลาไปกินกันทุกคน"

2. การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุด

ทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยนั้น มีอยู่อย่างอุดม ได้แก่ ป่าไม้ น้ำ ดิน ทะเล ซึ่งรวมถึงอาหารการกิน ที่มีทั้งสัตว์ทะเล พืชผักพื้นบ้าน ข้าว ถั่วฝักยาว ผลไม้ในท้องถิ่น ที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ ชาวบ้านจะเก็บมาบริโภคได้อย่างเต็มที่ ที่เหลือกินก็จะฝากไปขายที่ตลาดกลาง ทุกครอบครัวจะเก็บมาเพียงแค่นี้พอกินพอใช้เป็นส่วนใหญ่ ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณป้าช่วงที่ว่า

"ในสวนหยาง (สวนยางพารา) ฉันไปเก็บผักหวาน เอามาแกงเลียงใส่หอยวกใส่ไข่ บางทีไปนาก็เก็บผักแว่นบนบึงนา (เก็บใบบัวบกบนคันนา) เอามายำกะเพราหัวคั่ว ที่นาแถวตีนเขาสูง มีน้ำซับ (น้ำไหลจากบนภูเขาลงมาซึ่งอยู่ที่เชิงเขา) ผักกูดชอบขึ้น เก็บมายำ มาลวกกินน้ำซุบหย่า (น้ำพริกหย่า อาหารพื้นเมืองชนิดหนึ่ง) แต่จะไม่เอามากินนะ เอาพอกิน คนอื่นได้เอบ้าง"

เช่นเดียวกับคำให้สัมภาษณ์ของนางจวบที่ตรงกับป้าช่วงที่ว่า

"หน้าฝนเข้าๆ หอยขมมาก ทุกบึง (ในนา) มีหอยขม ตามๆ ขอบบึง กุ่มๆ เก็บเดียวใจ (กุ่มๆ เงยๆ เก็บหอยขมโดยใช้เวลาไม่นานนัก) ได้แล้วแกงหนึ่ง (ได้หอยขมมาแกงแล้วหนึ่งหม้อ)"

ดังนั้น จึงพบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านในยุคนี้ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างได้ประโยชน์สูงสุดคือ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพึ่งพากันเพื่อความพออยู่พอกิน

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งชี้ถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือ การใช้ประโยชน์จากต้นมะพร้าวได้อย่างคุ้มค่าในหลายมิติ ได้แก่

2.1 ใช้ลูกมะพร้าวมารับประทานเป็นมะพร้าวอ่อน และรับประทานมะพร้าวแก่ โดยนำมาใช้เป็นกะทิประกอบอาหาร ทำขนมมะพร้าวแก้วและขนมอื่นๆ ที่เป็นขนมพื้นบ้าน ได้แก่ โกสุ่ย ขนมเปียก ขนมอาโป่ง ขนมกรวย ก้นแม่ (กอละแม่) ขนมห่อ (ขนมใส่ไส้) ดังคำให้สัมภาษณ์ของพี่นัดที่ว่า

"วันแต่งงาน เวลาแต่งงาน บ้านเจ้าสาวเขาจะทำขนมห่อล่องหน้า มีกวน ก้นแม่ทำกิน เลี้ยงแขกมางานแต่งงาน แจกชาวบ้าน แจกญาติ ขนมห่อหมู่บ้านนี้หอย (อร่อย) เขาถึงทีถึงมัน (ใส่กะทิเต็มที่ ทำให้นมอร่อยมาก)"

2.2 ใช้ทางมะพร้าวเลาหยาบๆ มามัดทำไม้กวาดทางมะพร้าว หรือเลาทางมะพร้าวจนสะอาด นำมาจักสานเป็นภาชนะสำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น สานตะกร้าเก็บหอมกระเทียม สานตะกร้าวางก้นหม้อ ตะกร้าเก็บผัก ผลไม้ หรือนำทางมะพร้าวมาหั่นเป็น

ขึ้นเพื่อทำเป็นไม้กลัดสำหรับกลัดห่อขนม หรือตัดเป็นชิ้นยาวประมาณครึ่งฟุต สำหรับเสียบเมื่อดีมะยมซึ่งนำมาเชื่อมขายเป็นไม้ๆ

2.3 ใช้ใบมะพร้าวสด นำมาสานเป็นพ้อมสำหรับสวมผลไม้ที่ติดอยู่บนต้นตั้งแต่ผลยังอ่อนอยู่ หรือผลที่ยังไม่แก่จัด เพื่อป้องกันแมลงศัตรูพืชผลไม้ เช่น ขนุน จำปาตะ

2.4 ใช้ต้นมะพร้าวที่ล้ม (ตาย) แล้ว นำมาเลื่อยเพื่อใช้เป็นโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งเล่นหน้าบ้าน

3. การคมนาคม

เมื่อสอบถามถึงวิธีการติดต่อของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวกับหมู่บ้านอื่น หรือเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับในตัวจังหวัด ก็พบว่า เส้นทางคมนาคมไม่สะดวกเนื่องจากมีภูเขาสูงกั้นระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมือง ถนนก็เป็นถนนดินลูกรัง ดัดอ้อมวนไปตามภูเขา บางช่วงถนนจะค่อนข้างชัน มีรถสองแถวประจำทางวิ่งเข้าออกระหว่างหมู่บ้านกับเมืองเพียงวันละสองเที่ยว คือ เที่ยวไป รถสองแถวจะออกจากหมู่บ้านในตอนเช้า และเที่ยวกลับ ซึ่งจะรับคนจากในเมืองกลับเข้าหมู่บ้านในช่วงบ่ายของแต่ละวัน ส่วนรถยนต์อื่น ๆ ที่จะเข้าสู่หมู่บ้าน จะค่อนข้างน้อยมาก บางวันจึงจะมีรถชะรอบ (รถสองแถวที่มีตะกร้าสินค้าอุปโภคบริโภคห้อยอยู่รอบๆ ตัวรถ) นำสินค้าอุปโภค เช่น ผัก เนื้อ ของชำ ขนมแห้งๆ เข้าไปจำหน่ายในหมู่บ้านบ้าง ในขณะที่คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะเดินทางโดยทางเท้าเพื่อการติดต่อกันในหมู่บ้าน และชาวบ้านจะพอใจประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้านมากกว่าดิ้นรนออกไปหางานทำในเมือง

4. ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ทรัพยากร

เมื่อศึกษาถึงบริบทของทรัพยากรในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัยอย่างจริงจังแล้วก็พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ ต้นไม้ สัตว์ทะเลสัตว์ป่า ยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก ในขณะที่ประชากรในหมู่บ้านมีไม่มากนัก ชาวบ้านจึงมีอิสระอย่างทั่วถึงในการเลือกสรรทรัพยากรอันอุดมในพื้นที่เพื่อการอุปโภคบริโภค โดยไม่มีปัญหาการแก่งแย่งทรัพยากร ทุกคน ทุกครอบครัว ต่างก็มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนต่างๆ ในหมู่บ้านและรอบๆ หมู่บ้านได้ไม่ยาก คนที่มีความขยันขันแข็งมาก ก็สามารถสรรหาสิ่งต่างๆ ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน เช่น พืชผัก สัตว์น้ำ ฯลฯ เพื่อกิน และเพื่อขายในส่วนที่เหลือ ส่วนคนที่มีความขยันขันแข็งน้อยกว่าก็พอหาของกินได้ไม่ยาก จึงกล่าวได้ว่าทุกครอบครัวต่างมีอิสระและได้รับโอกาสอย่างทั่วถึงในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม ทุกครอบครัวมีอิสระในการจัดการทรัพยากรของตนเองซึ่งมีไม่มากนัก โดยไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาสถาบันการเงินทั้งของรัฐและเอกชน

บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าบริบทของชุมชนแห่งนี้ ในด้านกายภาพคือ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมากในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ หาดทราย ชายทะเล น้ำทะเล หนองน้ำ ลำธาร ต้นไม้ พืชพันธุ์ธัญญาหาร สัตว์ทะเล ดิน น้ำ ลำธาร พืชผักผลไม้ต่างๆ รวมทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั่วไปรอบๆ ชุมชนก็ยังมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ซึ่งทุน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เหล่านี้ มีผลต่อความสุขสงบของชุมชน ดังคำให้ สัมภาษณ์ของนางหนึ่งที่ว่า

"โ้ย้ย ! แต่ก่อนเดินๆ ออกไปหิเดเดียว (เดินไปจากบ้านได้ไม่กี่ไกล) แค่นายนา ก่าได้แหล่ว (แค่นายนาข้างหมู่บ้านก็หาอาหารได้แล้ว) ตนจ้เอาโอไโห (คุณจะเอาอะไร) เอา เห็ดเหมีด (เห็ดชนิดหนึ่งมีรสขมเล็กน้อย รูปร่างคล้ายเห็ดฟางขณะที่ยังไม่บาน มีสีน้ำตาล เข้ม ชาวบ้านนิยมนำมาแกงกะทิ) เห็ดขอนในสวนหยาง กาลุยไปหมด (เยอะเยอะไปหมด)"

นอกจากนี้ ป้าหมาน้อยก็ให้สัมภาษณ์ไว้ตรงกันว่า

"เวลาเราไปตัดหยาง (กรีดยาง) ในสวนหยาง หยวกอ่อนกาลุย (ต้นกล้วยป่า ต้นอ่อน เยอะเยอะไปหมด) ตัดๆ สับๆ เอามาแกงส้มกะปลามง (แกงเหลืองปลามง ซึ่งเป็นปลา ทะเลชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายปลานิลขนาดใหญ่ เกล็ดเล็ก เนื้อปลาสีขาว นุ่ม ชาวบ้านนิยมนำ ปลาสดชนิดนี้มาประกอบอาหารพื้นบ้าน เช่น นำมาทำแกงเหลือง ชุบขมิ้นทอด ทำห่อหมก ปลา) หรอยนักแหละ"

เช่นเดียวกับป้าจิตก็ได้ให้สัมภาษณ์ไว้เช่นเดียวกันว่า

"ที่ก่อน (ในอดีตที่ผ่านมา) ในเลปลากาลุย (ในทะเลมีปลามากมาย) ลางที่ ลุงจวบแกชวนเพื่อนไปลากอวนเดี๋ยเดียว (ออกทะเลไปลากอวนหาปลา โดยใช้เวลาไม่นาน นึก) อวนเล็กหนะ โ้ย้ย ! ได้ลุย (ได้มามาก) ทั้งปลา ปลามง ทั้งมงขาว มงดำ ปลาแป้น ข้างเหลือง (ปลามงขาวคือปลามงชนิดที่หนังปลามีสีขาว ปลามงดำคือปลามงชนิดที่หนัง ปลาสีดำ ปลาแป้น ปลาข้างเหลือง) ทั้งปู ปูหมา (ปูม้า) ลากอวนทีหนึ่ง กินไปหลายวัน บ้านเราไม่เคยขาดแหละ (ผู้ให้สัมภาษณ์คุยไม่นิดๆ พร้อมทั้งมีสีหน้าที่แสดงถึงความพึงพอใจ ในเรื่องที่เล่าให้ผู้สัมภาษณ์ฟังว่า ในอดีตหมู่บ้านนี้มีอาหารทะเล เช่น ปลาชนิดต่างๆ และปู ม้า กินอย่างอุดมสมบูรณ์)"

สรุปปิดท้าย

วิถีชีวิตของชาวบ้านหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยคือ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่อิงเอื้ออยู่กับ ประการแรก คือความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในท้องทะเลและบนบก อันได้แก่ น้ำทะเล หาดทราย สัตว์ทะเล ภูมิทัศน์อันสวยงามของท้องทะเล ความสมบูรณ์ของผืนป่า ต้นไม้ พืชพันธุ์จากป่า ดิน น้ำ หนองน้ำ ลำธาร รวมทั้งทรัพยากรนานาชนิดที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ไม่ยากนัก มีผลต่อความสุขสงบของชุมชน โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ ประการที่สอง บริบททางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนซึ่งเป็นแบบพออยู่พอกิน หาอยู่หากิน ผู้คนมีความพึงพอใจในสิ่งที่พึงมีพึงได้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรัก ความสามัคคี และความเห็นอกเห็นใจกัน เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทไทยส่วนใหญ่ ประการที่สาม **ทุนเงินตรา** คือสภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งอยู่ชิดทะเลและภูเขา มีถนนคดเคี้ยวเลียบไปตามไหล่เขา ขนาบข้างด้วยสวนยางพาราและป่าดิบในเขตร้อนชื้น มีฝนตกชุก มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของสวน ต้นไม้ พืชผักที่เป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน รวมทั้งการเก็บของป่าที่เหลือกินแล้วออกมาขายเป็นเงิน ซึ่งเป็นทุนทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินของคนในหมู่บ้านที่ส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการตกปลา ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกผัก ทำนา เก็บของป่า และงานหัตถกรรม เช่น จักสานหมวกและเสื่อใบเตย ตะกร้าทางมะพร้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินเป็นหลัก

ในส่วนของ **ทุนมนุษย์** นั่นก็คือกระบวนการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน เป็นการอบรมกล่อมเกลามาโดยปู่ตายาย พ่อแม่ พี่ป้าน้าอา ที่เป็นผู้ใหญ่ในครอบครัว ที่มีการอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและคนในชุมชน ทั้งยังมีกำนันซึ่งเป็นผู้นำที่ดีที่เป็นที่ยอมรับอย่างสูงของคนในชุมชนนี้และชุมชนใกล้เคียงหมู่บ้าน ในส่วนของ**ทุนทางสังคม** อันได้แก่ กระบวนการควบคุมทางสังคมยังเป็นการควบคุมโดยวิถีประเพณีค่านิยมมาก นอกจากนี้ภาวะผู้นำที่ดีของกำนันยังคงมีผลต่อการขจัดความขัดแย้งที่มีอยู่ค่อนข้างน้อยของคนในหมู่บ้าน สำหรับวิถีชีวิตชุมชนในด้านกระบวนการสร้างความร่วมมือ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของคนในหมู่บ้าน ก็ไม่แตกต่างจากชนบทไทยส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาค คือ เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร และการแบ่งปัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความเสียสละอย่างสูงของกำนันที่มีต่อลูกบ้าน

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาแนวลึก พบว่า ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยังไม่มีจุดอ่อนที่เป็น "ช่องว่าง" ที่ช่วยเปิดทางให้รัฐ พ่อค้า ทุนนิยม แย่งชิงพื้นที่

ที่ เข้ามากัดเซาะความเข้มแข็งของชุมชนให้อ่อนแอลงจนหมู่บ้านท่องเที่ยวไม่สามารถต้านทานแรงปะทะจากภายนอกได้นั้น ยังไม่ปรากฏในยุคสังคมประเพณี

กระนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ย้อนหลังไปหลายๆ ปี ทำให้ทราบว่า การที่ชาวบ้านดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมีวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินเป็นหลัก เป็นเพราะชุมชนนี้มี "ทุนชุมชน" ที่สำคัญอยู่หลายอย่าง ได้แก่ ประการแรก ทุนทางธรรมชาติ คือ ทะเล และที่ดิน ผืนป่า ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า สัตว์น้ำ และพืชพันธุ์ธัญญาหารมากมายให้ชาวบ้านหาอยู่หากินได้ ประการที่สอง ทุนทางสังคม เช่น ความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ความรักสามัคคี เห็นอกเห็นใจกัน ความจริงใจต่อกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน ความเป็นผู้นำของกำนัน รวมทั้งระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชุมชนร่วมกันถือปฏิบัติในวิถีชีวิต ประการที่สาม ทุนทางปัญญา เช่น ภูมิปัญญาในการทำมาหากินของชาวบ้าน ได้แก่ การจับปลา เก็บหอยจากทะเล ทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนผลไม้ ทำไร่ข้าว และปลูกพืชผักสวนครัวบนภูเขา ทำนาตามที่ราบเชิงเขา จักสานทางมะพร้าว ใบมะพร้าว และใบเตยเป็นภาชนะใช้งานต่างๆ ตลอดจนเรื่องความคิด ความเชื่อในขนบธรรมเนียมประเพณีเดือนสิบ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนตุลาคมของทุกปี เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลใหญ่ในรอบปีให้กับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยญาติพี่น้องในแต่ละตระกูลจะมารวมตัวพบปะกัน ร่วมไปวัด ทำบุญ และรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ซึ่งความเชื่อและการปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวบ้านดังได้กล่าวมาแล้วนี้ มีผลต่อการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่อย่างสุขสงบของคนในชุมชนท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของประเทศ อันเป็นผลเนื่องมาจากแผนนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นตะวันตกในช่วงหลายทศวรรษ จากยุคสังคมประเพณีสู่ช่วงของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ภาวะทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเช่นนี้ นับว่าเป็นช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ของประเทศ มีผลสืบเนื่องและเชื่อมโยงมาถึงจังหวัดและหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ค่อนข้างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกันกับหมู่บ้านทั่วไป และหมู่บ้านในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่นๆ ทั่วประเทศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

แน่นอนว่า แต่ละชุมชน แต่ละหมู่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองใหญ่หรือเมืองเล็ก ต่างได้รับผลกระทบจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอย่างถ้วนหน้า จะแตกต่างกันก็ในช่วงระยะเวลา สถานที่ และคนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การนำเสนอกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงประกอบด้วยเรื่องต่างๆ คือ **ประการแรก** กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี **ประการที่สอง** กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรกๆ **ประการที่สาม** กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และ ระบบการศึกษาในโรงเรียน **ประการที่สี่** จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ (1) จุดเปลี่ยนด้านเวลา (2) จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ (3) จุดเปลี่ยนด้านคน **ประการที่ห้า** พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ (1) พลังจากภายนอก (2) พลังจากภายใน **ประการที่หก** ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกอย่างไร และ **ประการสุดท้าย** เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว ดังต่อไปนี้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี

จากการศึกษาปรากฏการณ์ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านท่องเที่ยว ในยุคสังคมประเพณีซึ่งพบว่า หมู่บ้านมีระบบการผลิตเพื่อยังชีพ โดยเฉพาะการผลิตที่ให้ผลด้านการบริโภค ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคของคนในครอบครัวและคนในชุมชน มีระบบความ

สัมพันธ์ต่อกันอย่างเท่าเทียมของคนในหมู่บ้าน มีการนำผลผลิตของตนมาแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนกันในหมู่บ้านเพื่อการดำรงชีพ โดยทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตของหมู่บ้าน คือ **ทุนที่ดิน** ทำกิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ พืช สัตว์ และทะเล ที่ล้วนแต่เป็น**ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ซึ่งทุกคนในชุมชนมีสิทธิเข้าถึงและร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนี้ได้อย่างเท่าเทียม **ทุนสังคม วัฒนธรรม** ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่พบก็คือ ระบบความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้าน เช่น ระบบความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวดอกขำตามกฎเกณฑ์การปลูกข้าวในนาข้าวตามที่ราบแถบเชิงเขา การทำสวนยางพารา การทำสวนมะพร้าว การจับปลาในทะเล การจักสาน การทำมะพร้าวแห้ง น้ำมันมะพร้าว เป็นต้น

นอกจากนี้ในยุคสังคมประเพณี ยังมี**ทุนสังคม วัฒนธรรม** ซึ่งก็คือ บรรทัดฐานการให้คุณค่า ค่านิยมของคนในชุมชน ซึ่งยังให้คุณค่ากับความดี นิยมยกย่องคนดี ให้ความเคารพนับถือ ให้เกียรติแก่คนดีที่เป็นผู้นำชุมชน ให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสทั้งหญิงและชายในชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งพยายามอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นเยาวชนคนดีของสังคม รวมถึง **ทุนแรงงาน** ซึ่งปรากฏว่าในหมู่บ้านยังมีการชอกกันหรือเอาแรงกัน ในการดำนา รวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิต การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การทำการประมง เป็นต้น โดยช่วงเวลาของการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ จะอยู่ในช่วงก่อนปี พ. ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นช่วงสังคมประเพณีเต็มรูปในช่วงแรก ส่วนในช่วงปลายของระยะนี้ประมาณปี 2516 จะพบการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเพื่อการค้า มีการนำสินค้า/ฝากสินค้าให้แม่ค้านำสินค้าไปจำหน่ายยังตลาดกลางในตัวจังหวัด มีถนนหนทางที่สะดวกสบายเพิ่มขึ้น มีผลต่อระบบคมนาคมขนส่งในพื้นที่ซึ่งช่วยให้คนในหมู่บ้าน ได้รับความสะดวกในการไปมาหาสู่ติดต่อกับคนอื่น ๆ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคแรกๆ

ในช่วงปี พ.ศ. 2504-2530 นั้น ช่วง 5-10 ปีแรก คือประมาณ พ. ศ. 1504-2513 ซึ่งประเทศไทยเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งถึงฉบับที่สอง ทุนชุมชนที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทองเที้ยวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง คือ จากเดิมซึ่งคนในชุมชนมีอาชีพจากการเก็บพืชผักในป่าไปกิน ส่วนที่เหลือก็ส่งไปจำหน่ายในตลาด เริ่มมีการผลิตเพื่อจำหน่ายมากขึ้น ก็ โดยสินค้าที่มีการผลิตเพื่อจำหน่ายคือ มะพร้าว ซึ่งส่วนใหญ่แม่ค้าในหมู่บ้านจะนำมาจำหน่ายเป็นผล โดยทำการปอกเปลือกแข็งๆ ด้านนอกออกก่อนเหลือเฉพาะส่วนที่เป็นกาบมะพร้าวห่อหุ้มผลมะพร้าว ในกรณีที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตมะพร้าวที่แก่จัดได้เป็น

จำนวนมาก จะมีการนำมะพร้าวขูดมาคั้นเป็นกะทิแล้วนำมาเคี่ยวเป็นน้ำมันมะพร้าว บรรจุใส่ขวด (โดยใช้ขวดเหล้าแม่โขง ปิดจุกกับกากมะพร้าว) แล้วนำมาจำหน่ายในตลาดกลางเมือง รวมทั้งทำสวนทุเรียน มังคุด สะตอ ลูกเนียง ทำไร่ข้าว นาข้าว และสวนยางพารา ดังคำให้สัมภาษณ์ของพี่จวบ (อายุ 55 ปี) ซึ่งเป็นเจ้าของสวนมะพร้าวขนาดใหญ่อยู่ข้างหมู่บ้านท่องเที่ยว ได้ให้คำอธิบายไว้ ดังต่อไปนี้

"แต่ก่อนพ่อผมเขาทำพร้าวแห้ง (มะพร้าวแห้ง) ขาย เขาเคี่ยวมันพร้าวขายด้วย ผมแต่งงานปีสองสอง จำได้ว่าตอนนั้นพ่อทำนาด้วย แม่เขาขึ้นไปทำไร่ข้าวบนเขา (ภูเขา) ที่บ้านเรามีสวนผลไม้ด้วย สวนมีสะตอ ทุเรียน มังคุด ลูกเนียง เหมือนของชาวบ้านต่างคนต่างกำเก็บขาย เมื่อก่อนต้องเอาไปขายตลาดใหญ่ (ตลาดในเมือง) หนนกว่าลูกกูกิก (ถนอมขรุขระ) ผมตัดหยาดด้วย ให้เมียขายของจับให้ย ขายเบนซิน เราก้าขายเป็นแก้วๆ (กำหนดถึง สิบน้ำมันขึ้นจากถังน้ำมันซึ่งต่อท่อเชื่อมใส่ในแก้วขนาดใหญ่สำหรับตวงน้ำมันจำหน่ายตามหมู่บ้านในชนบท) แก้วละ 5 ลิตร เวลาเราเอามัน (ซื้อน้ำมัน) มาขาย ต้องซื้อเป็นถัง ๆ ละ 200 ลิตร สมัยนั้น พ่อหมดต้องไปเอาแช่ป่า (ต้องไปรับน้ำมันเป็นถังๆ จากหมู่บ้านสะป่า ซึ่งอยู่ใกล้ตัวเมือง) เบนซินลิตรหนึ่งไม่กี่บาท ถังหนึ่งไม่ถึงพัน (ถัง หมายถึงถังน้ำมันเบนซินหนึ่งถัง) "

สำหรับอาชีพของชาวบ้านในยุคเริ่มเข้าสู่ความทันสมัย คนในหมู่บ้านท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะเข้าสู่อาชีพค้าขายเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็เริ่มเข้าสู่อาชีพเลี้ยงสัตว์เพื่อขายด้วย เช่น เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เป็นต้น ส่วนพัฒนาการที่ตามมาจากกระแสการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้คือ เริ่มมีการเล่นการพนันเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเพ็ญ และคุณทา ซึ่งมีความสอดคล้องกันดังนี้

"เราเลี้ยงไก่ไข่ ไก่เนื้อ ผูกไฟ เราให้เจ้าหน้าที่ห้าบาททุกเดือน เขาก็ให้เล่นกันได้ตลอดวัน เริ่มบ่ายวันเสาร์ ดีหนึ่ง (13.00 น.) พอตีหก (หกโมงเย็น) เลิก ถ้าเล่นเหนื่อย (เล่นต่ออีก) เริ่มตีแปดถึงตีสิบสอง (20.00-24.00 น.)"

"บ้านเราทำนา เก็บของในป่าขาย ทำสวนพร้าว ทำนา เก็บยอดหมุย ยอดเดา (ยอดสะเดาป่า) ผักแว่น (ใบบัวบก) ผักหวาน เอาไปขายแช่ห้ำด (ขายที่ตลาด) ขายเช้าๆ กำหมด เทียงๆ กำกลับจากห้ำดมาบ้าน อาบน้ำอาบท่าเสร็จ ไม่มีไรทำ (มีเวลาว่าง) กำไปได้แหละ ! (หัวเราะเบาๆ) ไปเล่น กำไมไ่เล่นไ่ไร เล่นกันหนุกๆ ไพ่นกจอก นันกันไม่กี่ตางค์ (เล่นไพ่นกจอก เล่นพนันกันถุกๆ ใช้เงินไม่มาก) เล่นหนุกๆ ดีหวายอยู่เปล่าๆ กำเล่นจนหัวน๋าย (เล่นไฟกันสนุกๆ จนถึงเวลาเย็นๆ) ต่อกลับบ้าน แต่ถ้ามีงานศพต่อเล่นกันนาน บางทีเล่นทั้งคืนกำมี"

กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในช่วงปี 2530-ปัจจุบัน

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการอบรมสั่งสอน กล่อมเกลากันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเรียนรู้กระบวนการทำนาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตตามปกติของคนในหมู่บ้าน โดยมีพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ทำให้ดูและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผลต่อการทำนาเป็นของลูกหลาน ในขณะที่วิถีชีวิตของคนในชุมชน ยังเป็นสังคมประเพณี ไม่มีการลักขโมย มีความเมตตา มีการแบ่งปันจากคนมีมากไปสู่คนมีน้อยในสังคม ดังคำให้สัมภาษณ์ของพี่หงัด (อายุ 65 ปี) และพี่หมาน้อย (อายุ 66 ปี) ซึ่งเคยมีอาชีพทำนาและรับจ้างกรีดยางพาราเป็นอาชีพหลัก ดังต่อไปนี้

"คนทำข้าว (คนทำนาเก่ง มีประสบการณ์สูง) เขาสอนให้ทำ พ่อกำสอน เมื่อนำกำสอน เพื่อนรุ่นพี่ (เพื่อนกำสอน เพื่อนรุ่นพี่) เขาหัดมาจากคนเฒ่า เริ่มทำนาฝนเดือน 7 ถากที่ หว่านข้าว หนึ่งเดือน ถอนกล้า เขาไถนาทำเทือกไว้ เราถอนกล้าไปดำ กำชอกกัน ขอให้เพื่อน เพื่อนขอให้เรา บางบ้านเขาเลี้ยงโกปี กับหมมสดตอนเช้า บางบ้านเลี้ยงหมมแห้งกลางที่กำหมมจีน บ้านเราเก็บข้าวเดือนหี (เดือนยี่) เอาข้าวเปลือกใส่สอบทุ้มไว้ในนา (นำข้าวเปลือกบรรจุใส่กระสอบทิ้งไว้ในนา) ไม่สุญ (ไม่หาย) ถ้าคนเขามาเก็บไป เอาไปกิน เขาจะเลือกเก็บแต่ข้าวร่วงๆ เขาเรียกข้าวผัด หลายเจ้ามี เราไม่ว่ากัน"

"เขาเยียนัด (เรียกเพื่อนมานัดหมายกันไปลงแขกดำนา) นัดเพื่อนไปกันทุกวัน ไปขอ ไปแก้ขอ ช่วยกัน เหลือจากลงเพื่อนแล้วเจ้าของจึงดำเอง ปีหนึ่งทำเจ็ดแปดถึงเก้าสักสองร้อย สามร้อยสอบข้าวเปลือก ถ้าเป็นข้าวสีกำเหลือร้อยห้าสิบสอบ บางที่ทำสวนก็ลงเพื่อน (ช่วยกันทำกับเพื่อน) แต่ปีนี้ไม่มีเหลือ มีแต่ทำจ้าง (รับจ้าง) ถ้าเป็นทำนา เสร็จนาเขามีประเพณีเขาทองพระนารายณ์แซวัด (ที่วัด) ไปก่อเจดีย์ทราย เสร็จงานวัดหลงเดือนสาม พอเดือนสี่กำก่อเจดีย์ทราย"

"พ่อสอน อายุ 20 ไปทำกับพ่อ ทำงานในสวน ถางป่า ถางสวนเรียน (สวนทุเรียน) คนรู้จักกันหมด ไม่มีโจร ค่ำๆ ตามเกียงมันก้าด จุดทางพร้าว ไปแลโนราแซบ้านกำนัน มีงานวัดหลง กำไปกันทั้งบ้าน (ทั้งหมู่บ้าน) ไปทั้งคืนไม่นานกลัว ปานี้ (เดี๋ยวนี้) เด็กๆ สาวๆ ไปกำไม่ได้ กลัวหมา (กลัวพม่า) หมากำมาก ลาวกำมาก กำหญิง (ผู้หญิงสาว) คอยรตคนเดียวถูกลากเข้าป่า มีข่มขืน ซ่า หมาปล้น ลักของ ดีปลีก่าลัก ลักหมดทั้งต้น (แรงงานพม่า ลักเก็บพริกสดหมดทั้งต้น)"

จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน

กล่าวได้ว่าจากข้อมูลแนวคิดที่พบ จุดเปลี่ยนที่สำคัญของหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ

1. จุดเปลี่ยนด้านเวลา ซึ่งเริ่มเห็นชัดในช่วงปี 2524-2525 เป็นปีที่รัฐให้สิ่งอำนวยความสะดวกเข้าสู่หมู่บ้าน คือ ไฟฟ้า มีผลต่อการซื้อเครื่องไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ เข้าสู่ครัวเรือนในหมู่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของพิธีกรรม (อายุ 54 ปี) ที่ว่า

"ผมว่าไฟ (ไฟฟ้า) ไฟเข้าปี อ้อ ! อ้อ ! (นึกคิดอยู่ดีใจหนึ่ง) ปีสองสี่สองห้า (2524-2525) ไฟเข้าดีแล้ว ดีหว่าเกียงบ้องมันก้าด (ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ดีจริงๆ ดีกว่าใช้ตะเกียงกระป๋องน้ำมันก้าด)"

"เราตามเกียงไปแลทอดบ้านกำนันสิน คำๆ มากันทั้งบ้าน (พอเสร็จงานประจำ ช่วงพลบค่ำคนในหมู่บ้านจะเดินถือตะเกียงน้ำมันก้าดนำทางกันไปเป็นกลุ่มๆ เพื่อไปจับกลุ่มดูโทรทัศน์กันที่บ้านกำนันสิน ซึ่งเป็นบ้านที่มีโทรทัศน์เป็นแห่งแรกในหมู่บ้าน)"

"ปีแรกๆ ที่พ่อซื้อโทรทัศน์ คำ ๆ เขามากันแหละ ตามเกียงกันมาเป็นแถว บางบ้านก้าตามทางพรวัว พ่อให้เปิดให้เขาดู พ่อใจดีมาก เปิดใช้เครื่องปั่นไฟ ปั่นนานจนเครื่องเขว (พัง) เหม็นไหม้เลย"

2. จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ ซึ่งเกิดขึ้นเร็วมาตั้งแต่ปลายช่วงสังคมประเพณี จากการที่ชาวบ้านเข้าไปหักร้างถางพงเพื่อปลูกข้าวไร่ และปลูกผักสวนครัวบนภูเขา มีการจับจองพื้นที่ในป่าสงวนเป็นของตนเองและคนในครอบครัว กระทั่งในช่วงต้นๆ ของนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในระยะแรกๆ ช่วงปี 2505-2510 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่า ชาวบ้านมีการถางป่าทำการเกษตรกรรมเพื่อจำหน่ายเพิ่มขึ้นทั้งในบริเวณหมู่บ้านและบนภูเขารอบหมู่บ้าน พืชผลที่ผลิตเพื่อขายเช่นนี้ ได้แก่ พริกสด ตะไคร้ ข้าวดอกขำ ดังนี้

"ที่ก่อนฉานปลูกไครขาย (เมื่อก่อนฉานปลูกตะไคร้ขาย) ได้ ! บนเขา (โน้น! ปลูกบนภูเขา) ปลูกพอได้แล้ว (ปลูกมาก) มัดเป็นมัดๆ เอาไปขายตลาดใหญ่"

"บ้านฉัน แม่) เอาข้าวดอกขำไปขายที่หาล้าด เขาตวงข้าวกับโพล์อยู่เล้ง (ใช้กระป๋องนมขึ้นตวงข้าวสารขายเป็นกระป๋องๆ)"

ต่อมาหลังจากปี 2524 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์ของการซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านและรอบๆ หมู่บ้านจึงค่อยๆ เริ่มขึ้น และมีมากขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้

พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พลังผลักดันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวค่อนข้างมากคือ (1) พลังจากภายนอก และ (2) พลังจากภายใน ดังนี้

1. พลังจากภายนอก คือการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดพื้นฐาน อันเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ด้วยการตัดถนนลาดยางมะตอยเข้าสู่หมู่บ้าน การนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ตั้งแต่ปี 2524 ซึ่งนับว่าเป็นพลังผลักดันสำคัญที่มี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้

"หมั่นແລ່ວ! (ใช่เลย) ไฟมาเก่าซื้อกันละโหะ (ในช่วงแรกๆ ที่รัฐส่งกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ทุกบ้านแห่ซื้อตู้เย็นเข้าบ้านกันใหญ่) ทุกบ้านซื้อตู้เย็นตั้งโชว์ในห้องรับแขกเลย บ้านเราด้วยแล้ว หี ! หี ! (บ้านของผู้ให้สัมภาษณ์ก็เหมือนกับครัวเรือนอื่นๆ เช่นกัน) ตู้เย็นซิงเกอร์ขายดี ร้านแสงรัตน์เขาส่งถึงที่ รถเครื่องเก่าซื้อกันมะ พวกหนุ่มๆ แหม่ว้ย! -ซึกันดังเหวี่ยงเลย (หลายบ้านซื้อรถมอเตอร์ไซด์ หนุ่มๆ ขับซึกันอย่างรวดเร็ว)"

2. พลังจากภายใน คือความต้องการของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของชาวบ้าน ความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างพากันตีความว่าการมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นความเจริญ เป็นคนทันสมัยเป็นความมีหน้ามีตา เทียมหน้าเทียมตาเพื่อนบ้านและญาติมิตร การตีความเช่นนี้ มีผลต่อการขายที่ดินและตัดสินใจซื้อสินค้าเครื่องไฟฟ้าต่างๆ ของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด

"ขายหน้าเขา (อายเขา) บ้านอื่นเขาซื้อกันหมดทั้งแถว จันเลย (ใช่เลย/เหมือนๆ กันเลย) บ้านเราทำฟรีละ ! เขาชวน ก่าซื้อด้วยแล้ว ซื้อพร้อมกันได้ลดหยัดด้วย (บ้านเราไม่รู้จะทำอย่างไรดี ก็ต้องเลยตามเลยโดยซื้อเครื่องไฟฟ้าตามเพื่อน แถมได้ราคาลดพิเศษด้วย)"

ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอก

การตอบรับต่อพลังผลักดันจากภายนอกของชาวบ้าน เกิดขึ้นได้ค่อนข้างรวดเร็ว เนื่องจากความทันสมัยของวัตถุที่เข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านต่างตอบสนองพลังผลักดันนี้ค่อนข้างมากและอย่างรวดเร็วในทุกครอบครัว มีผลต่อการเริ่มขายที่ดินที่จับจองไว้ทำกินของครอบครัว โดยเริ่มขายเป็นบางส่วนก่อนในราคาที่ตกลงกันได้ ทั้งนี้เพื่อนำเงินสดมาใช้จ่ายใช้สอยในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ของใช้และสิ่งประดับอื่น ๆ เช่น ชุดรับแขกที่เป็นชุดพลาสติกขนาดใหญ่ รวมทั้งซื้อพาหนะสำหรับการเดินทางสัญจรไปมา คือ รถจักรยานยนต์ รถกระบะ เป็นต้น

เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน

เงื่อนไขที่มีผลต่อชุมชน และเป็นพลังผลักดันให้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีทางการผลิตจากการผลิตเพื่อพอกินพอใช้มาเป็นการผลิตเพื่อขายก็คือ

1. เงื่อนไขด้านสถานที่ โดยเริ่มจากนายทุนที่เริ่มเข้าไปบุกรุกที่สาธารณะบนภูเขา มีการวัดที่ดินเพื่อออกโฉนดที่ดิน มีการตัดถนน ก่อสร้างอาคาร และสิ่งก่อสร้างประเภทต่างๆ เกิดขึ้น มีการบุกรุกที่ดิน เข้าครอบครองที่ดินที่เคยเป็นลำคลอง ลำน้ำ และพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านที่มีที่ดินติดทะเลก็เริ่มมีการขายที่ดิน มีการลดการเอาแรงกัน และมีการจ้างงานในการทำสวนทำนาเกิดขึ้นทั่วไปในหมู่บ้าน

2. เงื่อนไขด้านเวลา ช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นไป คือช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมทันสมัยตามนโยบายภาครัฐที่ค่อนข้างชัดเจนเป็นลำดับ

3. เงื่อนไขที่ตัวคน โดยเริ่มจากชาวบ้านซึ่งมีการศึกษาค่อนข้างน้อย จึงเป็นจุดอ่อนหรือเป็นจุดแห่งความอ่อนแอของชุมชนในช่วงนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่า ช่องว่างที่เข้ามาทำให้เกิดความแตกต่างของชาวบ้านให้มากขึ้นคือ คนจากภาครัฐที่ดีความความเจริญคือ ความทันสมัย และพ่อดำ ที่มีผลประโยชน์และผลกำไรจากการจำหน่ายสินค้า ต่างเข้าแย่งชิงพื้นที่ในหมู่บ้าน เข้าเปลี่ยนแปลงความเข้มแข็งที่เคยมีมาก่อนของชุมชนให้อ่อนแอลง จนชาวบ้านไม่สามารถที่จะต้านแรงจากภายนอกได้ ดังนี้

"คนเขาขายที่ดิน ที่สวนพร้าวสวยๆ ไร่ไม่กี่หมื่นเอง"

"พวกที่ดินติดถนน ติดทะเล ขายก่อน ได้กันไม่กี่ตั้งค์หรอก"

"บ้านนั้นที่สวนพร้าวเขาสวยมาก อยู่ติดถนนไปเล หลังสวนติดเขา (ภูเขา) ตอนนั้นพวกเราเด็กๆ เวลาเดินไปเที่ยวชายเล (ชายทะเล) เคยแวะขอพร้าวอ่อนกินกัน ลุงเขาทุ้งให้เป็นลาย ๆ เลย (ลุงเขากระทุ้งมะพร้าวอ่อนเป็นทลายๆ ลงมาจากต้นให้พวกเด็กที่เดินผ่านสวนได้กิน) ลุงเขาใจดี แต่เขามีลูกหลายคน ลูกเขาไม่เรียนหนังสือหรอก ลางคนมันเกลางคน (บางคนที่เป็นลูกลุงเจ้าของสวนมะพร้าว) มันมีหัว หัวดี (สติปัญญาดี) เรียนหนังสือได้ที่เลขตัวเดียว ลุงเขาเคยส่งไปอยู่กับพี่น้องในหลาด (ไปอยู่กับญาติที่ในเมือง) ไม่รู้ทำพรีอ ! มันเล่นกลับบ้านเฉยเลย (ไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด เขากลับหนีกลับบ้านอย่างรวดเร็ว) กลับมากำไม่ทำไหร เห็นอยู่บ้านเฉย ๆ ตั้งนาน (กลับมาก็ไม่เห็นทำอะไร กลับมาอยู่กับบ้านเฉยๆ เป็นเวลานาน)

สรุปท้ายบท

ชุมชน และหมู่บ้านท่องเที่ยวในเขตชนบท ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2514 กระบวนการเปลี่ยน

แปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวยังเป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่ในยุคสังคมประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยไม่มากนัก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง แต่ไม่มากนัก มีการอบรมกล่อมเกลานุตรหลานโดยการสาธิต ทำให้ดู และการสั่งสอนของผู้ใหญ่ในครอบครัวที่สอนจากชีวิตจริง สาธิตให้ดูในการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันไปด้วยและทำหน้าที่ครูในบ้านไปด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรก ๆ ก็คือ ในช่วงปี 2515-2533 ซึ่งเริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตร มีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด

ฉะนั้น กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นอย่างผิดหูผิดตา ในปี 2524-2525 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน รวมทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในด้านจุดเปลี่ยนของเวลา จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ และจุดเปลี่ยนด้านคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ พลังจากภายนอกและพลังจากภายในหมู่บ้านเอง โดยชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกค่อนข้างรวดเร็ว นอกจากนี้ก็มีเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว นั่นก็คือ เงื่อนไขด้านสถานที่ คน และเวลา เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่ชนบทของแหล่งท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งบริบทด้านสถานที่ ค่อนข้างจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ

อย่างไรก็ดี จากการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ พบว่า มีความเกี่ยวโยงกับนโยบายการการท่องเที่ยวของรัฐและนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดท่องเที่ยว และเป็นช่องทางที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในทุกมิติของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว ได้แก่

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของคนในจังหวัด คนในประเทศ และคนจากทั่วทุกมุมโลก

ประการที่สอง การขายที่ดิน โดยผู้ขายคือคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินดั้งเดิม ได้ขายที่ดินส่วนใหญ่ให้กับนายทุนและคนต่างถิ่นที่เข้ามากว้านซื้อที่ดิน ในขณะที่หลายครอบครัวไม่ได้ขายที่ดินเดิมไปทั้งหมด แต่มีการกันที่ดินบางส่วนไว้เพื่อเป็นที่ดินทำกิน/เพื่อสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยของคนในครอบครัว/ปลูกบ้านชั้นเดียวเป็นห้องแถวให้เช่า

ประการที่สาม การบริโภคสินค้าจากภายนอกชุมชน ซึ่งได้แก่ โทรศัพท์ วิทยุ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องเสียง เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิด รถจักรยานยนต์ รถกระบะ การสูบบุหรี่แทนใบจาก

ประการที่สี่ การเกิดอาชีพใหม่ๆ ในชุมชน คือ อาชีพพ่อค้า แม่ค้าคนกลาง รับซื้อสินค้าที่เป็นพืชผักจากสวน จากไร่ และผลิตผลจากป่า นำไปขายในเมือง การขายน้ำมันเบนซิน สำหรับเติมรถจักรยานยนต์ในหมู่บ้าน การฉายภาพยนตร์ และมีการเก็บค่าเข้าชม

ประการที่ห้า การขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือของเจ้าของที่ดินจากชาวบ้านเป็นนายทุนจากนอกชุมชน ได้แก่ นายทุนจากในเมือง จากจังหวัดอื่นๆ และนายทุนต่างชาติ มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ที่มีนายทุนต่างชาติเป็นผู้ถือหุ้นร่วมกับนายทุนคนไทย การก่อสร้างบ้านพักตากอากาศขนาดต่างๆ ตามภูเขา เป็นบ้านพักของชาวต่างชาติที่เข้ามาพักอาศัยระยะยาว บางรายก็เข้ามาสมรสกับสตรีไทยเพื่ออาศัยสิทธิในการซื้อบ้านและที่ดินพักอาศัยในบริเวณรอบๆ ชุมชนท่องเที่ยวแห่งนี้

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงหลายประการข้างต้น เป็นเงื่อนไขที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน อันได้แก่

(1) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย/ทุนธรรมชาติลดลง อาทิ ที่ดิน ป่า น้ำ ลำธาร ผลิตผลจากป่า

(2) ทุนสังคมลดลง อันเนื่องมาจากจิตสำนึกสาธารณะในการดูแล ปกป้องชุมชนลดลง ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงเจ้าของที่ดิน การย้ายเข้ามาทำงานรับจ้างในชุมชนของคนจนจากต่างจังหวัด

(3) ทุนวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกษตร การประมง และด้านหัตถกรรม มีการเปลี่ยนแปลงลดลงค่อนข้างมาก อันเป็นผลเนื่องจากการขายที่ดิน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนในชุมชน

(4) ทุนเงินตรา เป็นทุนใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นทุนของนายทุน ทั้งที่เป็นนายทุนคนไทยและนายทุนต่างชาติ อันเป็นผลเนื่องจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน

(5) ทุนชุมชน เป็นทุนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ จากอาชีพทำประมง เพาะปลูก ไปสู่อาชีพอุตสาหกรรมบริการเพื่อการท่องเที่ยวและการโรงแรมนานาประการ ได้แก่ อาชีพขับรถรับจ้าง (ตุ๊กตุ๊ก) มอเตอร์ไซด์รับจ้าง เจตสิก ร่มชายหาด นวดชายหาด เสริมสวยชายหาด บ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า บริการซักรีด รวมทั้งอาชีพค้าขาย เช่น ขายอาหาร เครื่องดื่ม เสื้อผ้า ของที่ระลึก เปิดร้านค้าขนาดเล็ก จำหน่ายสิ่งของและเครื่องใช้ เป็นต้น

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านท่องเที่ยว ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ได้มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านเป็นอย่างไรนั้น ในบทนี้จะได้เรียงลำดับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านท่องเที่ยวดังต่อไปนี้ ประการแรก สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี ประการที่สอง สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ประการที่สาม การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ประการที่สี่ การให้นิยามต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอุดมคติก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทะกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอุดมคติ ประการที่ห้า การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน ประการที่หก เงื่อนไขสำคัญสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และอุดมการณ์ของชุมชน ประการที่เจ็ด วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่าทุน ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรดังต่อไปนี้

สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นชุมชนเก่าแก่ มีนิยายปรัมปราเล่าต่อกันมาว่า ในสมัยโบราณบริเวณหมู่บ้านท่องเที่ยวนี้นี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชื่อว่า "พ่อต่ายมดิงส์" สถิตอยู่ที่หมู่บ้าน ท่านมีช้างอยู่สองเชือก ท่านสร้างบ้านเรือน (ซึ่งคำว่าเรือนนี้ ต่อมาเรียกกันสั้นๆ ว่า "รน") และที่ตั้งบ้านเรือนของพ่อต่ายมดิงส์นี้ ต่อมาเรียกกันว่า หมู่บ้าน "กะรน" เป็นหมู่บ้านอยู่ในหุบเขาติดชายทะเล ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางปากตะวันตกของเทือกเขาสูง ต่อจากนั้น พ่อต่ายมดิงส์ได้ทำนาทำไร่และนำข้าวมาตาก (คำว่า "ตาก" นี้ ต่อมาชาวบ้านก็เรียกกันสั้นๆ ว่า "ตะ") ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านใกล้กันคือ หมู่บ้าน "กะตะ" โดยชื่อนี้มีที่มาจากคำบอกเล่าที่ว่า พ่อต่ายมดิงส์ซึ่งทำนาทำไร่ และนำข้าวมาตาก ณ ที่ราบเชิงเขาอีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ใกล้กันกับหมู่บ้านแรก หมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ จะอยู่ทางทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ของเทือกเขาสูงซึ่งอยู่ทางปากตะวันตกของจังหวัดท่องเที่ยว โดยทิศเหนือของภูเขาสูงเทือกนี้คือ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญและมีชื่อเสียงระดับโลกอีกแห่งหนึ่งคือ หาดป่าตอง (ตอง คือคำที่ชาวบ้านเรียกสั้นๆ มาจาก

คำว่า ใบตอง) โดยที่มาของชื่อหมู่บ้านป่าตอง จะมาจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในพื้นที่ คือ ป้าจิต ที่ว่า

"เขาเล่าว่า ป่าตองนั้นคือบริเวณที่พ่อตายมดิงส์ได้เดินทางไปหาใบกล้วยปามาให้ช้างกิน อยู่มาวันหนึ่ง เชือกล่ามช้างขาด ช้างหลุดจากเชือกวิ่งหนีข้ามภูเขามาทางป่าตอง พ่อตายมดิงส์ท่านก็ลากหอกตามช้างไปทางป่าตอง ด้วยอิทธิฤทธิ์ของการลากหอกตามช้างของพ่อตายมดิงส์นี่ คือที่มาของช่องเขาขาด ซึ่งอยู่ระหว่างหมู่บ้านกระนกับหมู่บ้านป่าตองนี่เอง"

กล่าวได้ว่าตำนานการเกิดขึ้นของชื่อหมู่บ้านจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของคนไทยชนบทตั้งแต่โบราณ ซึ่งผูกพันอยู่กับข้าว พืชพันธุ์ธัญญาหารจากป่า ซึ่งต่อมาจากการสัมผัสกับผู้อาวุโสที่ตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านมานานถึงสี่ชั่วอายุคน และยังอยู่ในหมู่บ้าน ณ วันที่ให้สัมภาษณ์ ก็ได้ข้อมูลเพิ่มเติมตรงกันกับหนังสือที่มีผู้เขียนไว้ชื่อว่า

"กลับหลังไปเป็นร้อยปี ผู้คนที่มาอยู่ในถิ่นนี้ อพยพมาจากนอกพื้นที่ คือ มาจากจังหวัดกระบี่บ้าง มาจากอำเภอถลางบ้าง มาหักร้างถางพง สร้างเรือน ทำนาทำสวนอยู่กันอย่างสงบสุข สังคมสมัยก่อนเดินเข้าสวนใคร ขอหยิบมะพร้าวสักลูกไปแกงกะทิ สอยมะละกอสักลูกไปแกงพุงปลา ไม่มีใครเขาว่า ไม่มีใครเขาหวง ถึงยามทำนาก็ช่วยกันทำนา มีการใช้ "แกละ" เกี้ยวข้าว เมื่อหมดหน้านาจึงช่วยกันลากอวน ได้ปลามากบ้างน้อยบ้างก็แบ่งกันกิน เมื่อมีงานแต่งงาน มีการบอกไหว้ ผู้ใหญ่ที่รับไหว้ก็จะให้ต้นไม้อินสวนเป็นการรับไหว้ บ้างก็ให้แม่ควาย เมื่อได้รับแล้วก็ฝากเจ้าของเดิมเอาไว้ในฝูง จนควายออกลูกออกหลานสีน้ำตาลแล้วจึงมาเอาไป บ้างก็ให้ต้นมะม่วง ต้นมะม่วงต้นหนึ่ง บางครั้งก็แบ่งให้ถึงสี่คนเอาไปคนละกิ่ง เมื่อมะม่วงติดดอกออกผล ก็ให้คนมาขึ้น แล้วก็เอาเข่งมาสี่เข่ง แบ่งลูกมะม่วงไปเท่า ๆ กัน คนสมัยนั้นรักษาสัญญาและถือคำพูดเป็นวาจาสัตย์ ผู้ที่ได้รับต้นมะม่วงเป็นของขวัญวันแต่งงานก็จะได้กินผลมะม่วงนั้นตลอดไปจนกว่าต้นมะม่วงจะล้มตาย แม้ว่าจะอยู่ในที่ดินของลูกหลานผู้ให้แล้วก็ตาม ไม่มีใครแย่งใด ๆ ทั้งสิ้น ลูกหลานเจ้าของที่ดินที่มีต้นมะม่วงนั้นยืนอยู่บางที่ต้องนั่งรอให้เจ้าของต้นมะม่วงมาเก็บกิน จึงจะพลอยได้กินไปกับเขาด้วย นับว่าเป็นสังคมที่เจริญไปด้วยความมีศีลธรรมสูงโดยแท้ ยากที่จะหาสังคมใดมาเทียบได้"

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณีนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป จากชุมชนที่เดิมมีสภาพเป็นป่าดงดิบ มีภูเขา มีทะเลที่สวยงาม มีสัตว์ป่า สัตว์ทะเล นานาชนิดอาศัยอยู่ในพื้นที่ มีพืชพันธุ์ มีข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ไม่อดอยาก ชาวบ้านมีการปลูกข้าว ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เพื่อกินเพื่ออยู่ในครอบครัว เนื่องจากการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมืองค่อนข้างยากลำบาก จึงมีผลต่อการติดต่อค้าขายกับหมู่บ้านอื่นยาก เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น มีรถประจำทางวิ่งเชื่อมระหว่างตัวเมืองกับหมู่บ้านนี้ หมู่บ้านจึงเริ่มเปิดตัวออกสู่สังคมภายนอกมากขึ้น มีการนำผลผลิตออกจำหน่ายสู่ตลาดกลางในตัวเมือง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในหมู่บ้าน เป็นลำดับ

สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ มีผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นสำคัญ วิธีชีวิตแบบสังคมเมือง และระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยมที่เข้าสู่หมู่บ้าน มีผลต่อความเสื่อมลงของค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของชุมชน จากสังคมดั้งเดิมที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมชะตากรรมเดียวกัน ด้วยการผันผ่านของกาลเวลา มีผลต่อสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน จากชุมชนเล็กๆ ชายเขา จากชุมชนเรียบง่าย อันงดงามริมหาดทรายและชายเขา เริ่มมีถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนสายหลักเข้ามาตรฐาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้น ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกายเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ

ในขณะเดียวกัน ไม่เพียงแต่การเพิ่มขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่พุ่งตรงเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็วเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงด้านสถานที่ การคมนาคมขนส่ง ในยุคของความทันสมัย ยังมีผลต่อการนำ "คน" คือ กลุ่มนักธุรกิจจากในจังหวัด จากต่างถิ่น และจากต่างชาติเข้าสู่พื้นที่ที่มีภูมิประเทศอันแสนงดงามของภูเขา หุบเขา พังนา หาดทราย และน้ำทะเลสีมรกตแห่งนี้อีกด้วย จากชุมชนเดิมที่ผู้คนมุ่งรักษาผืนดินในหมู่บ้านและที่ดินทำกินตามภูเขาเพื่อเป็นที่ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์เพื่อทำกิน และละเลยที่ดินแสนงามตามริมหาดเปลี่ยนผ่านมาเป็นการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินติดชายทะเลที่มีการให้ราคาสูงขึ้นอย่างดงามล่อใจผู้ขายและเจ้าของที่ดินอย่างต่อเนื่อง ที่ดินติดทะเลกลับกลายเป็นผืนดินที่มีค่าประดุจทองคำ มีการซื้อขาย บ่นราคาให้สูงขึ้นเป็นลำดับเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการโรงแรมการท่องเที่ยว จากที่ดินราคาไร้ค่าไม่กี่ปื่นบาท เพิ่มสูงขึ้นเป็นแสนบาท ล้าน

บาท และหลาย ๆ ล้านบาทอย่างรวดเร็ว **จุดเปลี่ยน (turning point)** ที่สำคัญนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

แน่นอนว่าการเปลี่ยนผ่านของเจ้าของที่ดินจากชาวบ้านซึ่งเดิมมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มาเป็นนักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยว มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินเดิมในยุคสังคมประเพณี มาเป็นเศรษฐีผู้ขายที่ดินในระยะกลาง และกลายมาเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน อันมีผลมาจากการที่ผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน จำนวนไม่น้อยที่มีบุตรหลานหลายคน มีการแบ่งเงินจากการขายที่ดินกระจายให้กับบุตรหลาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเงินที่ได้มาโดยง่าย โดยไม่ต้องเหนื่อยยากลำบากกายนี้ ไปใช้จ่ายใช้สอย เพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่มีใช้เพื่อการลงทุนที่ยั่งยืน อาทิ ซื้อรถจักรยานยนต์ รถกระบะ โทรศัพท์ ตู้เย็น วิทยุ เครื่องเสียงอันทันสมัย ฯลฯ เม็ดเงินที่ได้จากการขายที่ดินจึงถูกใช้จ่ายไปจนหมดอย่างรวดเร็วในเวลาไม่นานนัก

สถานการณ์สำคัญอีกหลายประการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยวก็คือ การหลุดพ้นจากอาชีพเกษตรกรรวม ซึ่งคนที่เป็นบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านในยุคแรกๆ ต้องมีการใช้แรงงานทำการเกษตรด้วยความเหนื่อยยากแสนสาหัส กว่าจะได้มาซึ่งผลผลิตและทรัพย์สินเพียงเล็กน้อย เมื่อมีการซื้อขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือจากเจ้าของที่ดิน มาเป็นเศรษฐีชั่วคราวที่มีโอกาสหยิบจับเม็ดเงินจำนวนมากที่ได้จากการซื้อขายที่ดินของบรรพบุรุษโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงให้เหน็ดเหนื่อยของคนในรุ่นลูกหลาน ปรากฏการณ์เช่นนี้ มีผลต่อการที่คนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นลูกหลานของผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน มีการใช้เงินเพื่อใช้จ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย ในขณะเดียวกันก็มีคนนอกหลังไหลเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีทั้งนักลงทุน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คนยากจนจากทั่วประเทศที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ ชาวประมงและเกษตรกรหลายคน ปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเจ้าของกิจการ/ลูกจ้างในกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยว อาทิ เป็นเจ้าของบ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า เจตสิก ให้เช่าร่มชายหาด เป็นหมอนวดตามชายหาด เป็นช่างเสริมสวย เป็นเจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม เจ้าของร้านจำหน่ายของที่ระลึก ให้บริการร้านซักรีด ร้านจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ขนาดเล็ก ร้านจำหน่ายของชำ รับซ่อมรถจักรยานยนต์ ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพอื่นๆ

ส่วนบ้านที่เป็นบ้านของคนไทยในพื้นที่ ก็มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่จากบ้านไทยภาคใต้แบบเดิมซึ่งเป็นเรือนโล่ง ใต้ถุนสูง มุงหลังคาจาก กั้นผนังกับฟาก มีบันไดพาขึ้นบ้านอยู่ทางด้านหน้า และด้านหลัง มาเป็นบ้านใหม่แบบใหม่ที่คนทั่วไปในตัวเมืองในจังหวัดท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนี้ชอบปลูกอยู่อาศัยกันทั่วไป โดยคนในจังหวัดแห่งนี้ ส่วนใหญ่มักปลูก

บ้านอยู่ติดถนน มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว ปลูกชิดพื้น หรือบางหลังมีบันไดเตี้ย ๆ ขึ้นบ้านประมาณ 1-3 ชั้น รูปร่างของบ้านเหมือนห้องแถว สี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นห้องแถวยาว ด้านหน้าบ้านจะกว้างประมาณ 6 เมตร ความยาวประมาณ 15-20 เมตร หรือความยาวตลอดพื้นที่ มีประตูทางเข้าบ้านอยู่ตรงกลางด้านหน้าบ้าน เมื่อเข้าไปในบ้าน ห้องแรกจะเป็นห้องโถงสำหรับรับแขก มีทางเดินอยู่ตรงกลาง สำหรับเดินตรงไปยังหลังบ้าน ด้านซ้ายและด้านขวาของทางเดินนี้คือ ห้องนอน ส่วนห้องโถงด้านหลังบ้านคือห้องครัว มีห้องน้ำอยู่ในครัว มีประตูเปิดออกสู่ด้านหลังบ้าน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ก็พบเงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านพักจากบ้านเรือนไทยในถิ่นโล่งๆ มาเป็นบ้านชิดพื้นเหมือนห้องแถวยาวก็คือ ระบบการให้คุณค่าของบ้านตามอย่างคนในเมืองนั่นเอง

"บ้านเราตะกอนอยู่ข้างในนั่น ! (ผู้ให้สัมภาษณ์บ่นปากไปทางด้านหลังบ้านหลังปัจจุบันที่ตั้งอยู่ติดถนนสายหลักในหมู่บ้าน ได้ยินเสียงยานพาหนะต่างๆ วิ่งผ่านไปมาอยู่ตลอดเวลา) รน (เรือน) พ่อเก่าเหมือนรนอื่นที่ก่อนแหละ ที่หลังขายที่ได้ต่างค์มาแบ่งกันเก้าคนพี่น้อง ได้มาคนหนึ่งหิดหุ่ยไม่กี่หมื่น (ได้เงินส่วนแบ่งจากการขายที่ดินของพ่อแม่มาคนละเล็กคนละน้อย) ก๋ามายกหลังนี้ ยกเหมือนบ้านคนในหล้าด (สร้างตามแบบบ้านคนในเมือง) ก๋าบ่านอื่นเขาก๋าสร้างพันเดียวกันอ่า ! (สร้างบ้านแบบเดียวกับบ้านหลังอื่นๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน) เหลือที่ติดถนนอยู่หิดหุ่ย นี่ก๋าหว่าจียกห้องแถวสัก 3 ห้อง ให้ฉาว แถวนั้นบ้านฉาวขายดีหะ พวกโรงแรมมาถามฉาวเกือบทุกวัน (ละแวกนี้ทำธุรกิจบ้านเช่าได้ดี)" (คุณธรรม อายุ 55 ปี)

ในขณะเดียวกัน สังคมวัฒนธรรมในหมู่บ้านทันสมัยก็มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในทุกมิติ จากสังคมเล็กๆ มีจำนวนประชากรอย่างเป็นทางการค่อนข้างน้อยเพียงหนึ่งพันคนเศษ กลับเพิ่มสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นคน (ไม่นับรวมนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝง และไม่รวมแรงงานข้ามชาติที่แอบแฝงเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนค่อนข้างมาก) ปรากฏการณ์ในสังคมเปิดที่มีบริบทคือ มีความเคลื่อนไหวเข้าออกอย่างคึกคักของคนนอกพื้นที่ ทุกวันทุกคืนในหมู่บ้านมีแต่ความไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการเปิดขึ้นใหม่ของสถานบริการประเภทบาร์ เบียร์ ผับ ศูนย์การค้าขนาดเล็ก โรงนวด ศูนย์อาหาร และสถานบันเทิงมากมาย ซึ่งมีทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการซื้อขายสินค้าและบริการ แลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา มีการเลื่อนไหลแลกเปลี่ยนของเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวเข้าสู่คนในท้องถิ่นได้ไม่ยาก มีผลต่อการจับจ่ายใช้สอยเงินที่ได้มาอย่างฟุ่มเฟือย มีการนำเงินที่ได้จากการซื้อขายที่ดิน และการประกอบอาชีพ มาใช้อย่างรวดเร็ว เกิดกิจกรรมและปัญหาอื่นตามมา อาทิ มีการเล่นการ

พนัน หว่ยหั่น พนันฟุตบอล มือบายมุข และยาเสพติดแพร่ระบาดในหมู่บ้าน เกิดการลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาโจรผู้ร้าย และปัญหาอื่นๆ

ปรากฏการณ์ที่ตามมาอีกคือ วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ภายใต้นโยบายหลายด้าน หลายคนมีรายได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ในขณะที่เดียวกัน หลายคนกลับสูญเสียที่ดินและมีฐานะยากจนลง ส่วนการที่มีถนนหนทางที่สะดวกสบายมากขึ้น เป็นที่มาของอาคาร รวมทั้งสิ่งก่อสร้างมากมายที่เกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและการวางแผนที่ดี ในขณะที่บนถนนมีรถราวิ่งไม่ขาดระยะตลอดวันตลอดคืน มีอุบัติเหตุจราจรเกิดขึ้นแทบทุกวัน มีควันพิษเพิ่มขึ้น มีเสียงรบกวนจากภาวะการจราจรและเสียงอึกทึกคึกโครมจากแหล่งบันเทิงต่างๆ ในยามค่ำคืน มีขยะเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วไป น้ำในคลอง หนองบึง เริ่มเน่าเสีย วิถีชีวิตที่คนแก่คนเฒ่าถูกทอดทิ้งอยู่กับบ้านอยู่กับเด็กๆ คนหนุ่มคนสาวมัวมุงออกจากบ้านไปทำมาหากิน ความผูกพันในครอบครัวลดถอยลง เด็กๆ ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ผู้คนในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่คนกลับรู้จักคุ้นเคยกันน้อยลง หลายคนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางวัตถุและ เงิน ความสงบสุขทางจิตใจและความมีสุขภาพจิตดีเช่นบรรพบุรุษค่อยๆ ลดลง

การวิเคราะห์เงื่อนไขและพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่บังเกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้านทองเทียวในยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ ตั้งแต่ปี 2525-ปัจจุบัน ก็พบว่าปรากฏการณ์หลายประการที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อความเจริญทางวัตถุ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน เช่นเดียวกับเหรียญสองด้าน ความเจริญเช่นนี้ ก็มีส่วนต่อความเสื่อมโทรมลงของหมู่บ้านในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ **มิติด้านสังคมวัฒนธรรม** เกิดปัญหาโจรขโมย ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี **มิติด้านเศรษฐกิจ** ความยากจน การว่างงาน การทำงานที่ไม่เหมาะสมของคนที่เป็นแรงงานระดับล่าง **มิติด้านสิ่งแวดล้อม** มีปัญหาขยะ น้ำเสีย อากาศเสียและเป็นพิษ ปัญหาการวางผังเมืองมีสิ่งก่อสร้างมากมายที่ไร้ซึ่งการบริหารจัดการที่ดี **มิติด้านการศึกษา** มีคนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง มีผลต่อปัญหาการจับกลุ่มมั่วสุมของเยาวชน และปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการให้การศึกษากับบุตรหลาน รวมทั้งปัญหาการศึกษาต่อระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาค่อนข้างน้อย เป็นต้น

จากปัญหาในทุกมิติข้างต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นเงื่อนไขและพลังผลักดันอันสำคัญหลายประการที่ล้วนแล้วแต่มีผลให้ชุมชนเกิดการแสวงหาทางออกต่อปรากฏการณ์ที่

เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแห่งนี้ กระนั้น จากการศึกษาหาข้อมูลระดับลึก ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ ก็พบว่า ยังมีเงื่อนไขและพลังผลักดันอีกหลายประการ ที่มีผลต่อการร่วมกันหาทางเลือกเพื่อปกป้องหมู่บ้านท่องเที่ยว ให้มีทางออกเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน นั่นก็คือ เงื่อนไขและพลังผลักดัน ดังต่อไปนี้

1. เวลา

เวลาของการเปลี่ยนแปลงติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ตั้งแต่ช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับเหรียญสองด้านคือ พบว่าหมู่บ้านไม่เพียงแต่จะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์เท่านั้น ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นภาคอุตสาหกรรมตามอย่างตะวันตก ก็มีผลต่อปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน และเป็นเรื่องของช่วงเวลาที่มีแต่การเดินก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง มีผลต่อปัญหาที่ติดตามมาในทุกมิติของการพัฒนา ทั้งปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ฯลฯ ซึ่งถ้าหากไม่มีการร่วมกันคิด ร่วมกันหาทางออกเพื่อหยุดเวลาของการสร้างปัญหา เพื่อบังคับให้เกิดการแก้ไขปัญหาและร่วมกันเดินไปสู่ทิศทางที่ชัดและเหมาะสมยิ่งขึ้นแล้ว การแก้ปัญหาต่างๆ ก็คงยิ่งสะสมเพิ่มมากขึ้นและยิ่งทวีความยากเย็นยิ่งขึ้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นลำดับ

2. สถานที่

สถานที่ในที่นี้ก็คือ สถานที่ของหมู่บ้านที่กลายสภาพจากชุมชนในสังคมประเพณีที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ ไปสู่สภาพของหมู่บ้านทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก ที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เมื่อสังคมทันสมัยมีผลต่อการทำมาหากิน และมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ เราก็จะพบว่า การร่วมมือกันแสวงหาทางออกเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีในหมู่บ้านท่องเที่ยว ก็เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน

3. คน

จากการศึกษาระดับลึก อาจกล่าวได้ว่า คน คือเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเกิดปัญหาในทุกมิติในหมู่บ้าน จากคนที่มีการให้คุณค่าสูงกับความพออยู่พอกิน โดยไม่มีหนี้สินในยุคสังคมประเพณี มาเป็นคนซึ่งมีความเป็นวัตถุนิยมและเป็นคนที่มีหนี้สิน

จำนวนไม่น้อย รวมทั้งปัญหาความยากจนของคนที่ยึดติดมาเป็นลูกโซ่ ดังนั้น ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา จึงจำเป็นต้องหาสาเหตุที่ถูกต้องของปัญหาให้แน่ชัดก่อน ส่วนเงื่อนไขของการแก้ปัญหาเพื่อแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านนั้น ก็มี "คน" เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านในทุกมิติด้วยเช่นกัน

การให้นิยาม หรือความหมายต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอุดมคติก่อนที่จะมีการบวนการช่วงชิงวาทกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอุดมคติ

เมื่อกล่าวถึงภาพในอุดมคติของชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน ก็พบว่า ภาพในอุดมคติของชาวบ้านเกี่ยวกับความต้องการที่ชาวบ้านมีต่อชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ ก็คือภาพของหมู่บ้านในฝันซึ่งชาวบ้านพบว่าตั้งแต่ปี 2525-ปัจจุบัน ภาพในฝันนั้นได้ถูกลดทอนความเป็นจริงลง อันเนื่องมาจากปัญหาต่างๆ ค่อนข้างมากที่เกิดขึ้นในทุกมิติของหมู่บ้าน ดังนั้น ภาพในอุดมคติที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามน่าอยู่ของชุมชนแห่งนี้ หลายคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะให้ข้อมูลตรงกันกับคำกลอนของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ซึ่งได้เขียนให้ไว้กับหมู่บ้านแห่งนี้ ตั้งแต่วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2536 (ชมรมรักษ์หมู่บ้านท้องถิ่น. 2542) ซึ่ง คำกลอนนี้เป็นการฉายภาพในอุดมคติ หรืออุดมการณ์ที่แทนคำพูดในใจคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือ คำกลอนดังต่อไปนี้

น้ำสวย	แดดใส	ทรายทอง
ประคอง	โอบไว้	ในอ้อมเขา
กะรน	ให้ร่ม	ให้เงา
ให้เรา	รวมใจ	ให้กะรน

การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน

ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาของหมู่บ้านท้องถิ่น อันเป็นปัญหาที่สืบโยงมาจากนโยบายการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยของภาครัฐ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้ถูกกระทำให้ชะงักงัน และเคลื่อนไหวช้าลง ทั้งนี้ โดยตัวของชุมชนเอง นั่นก็คือ กลุ่มของปัจเจกบุคคลในชุมชนที่มารวมตัวกันอยู่กัน เขาได้ช่วยกันสร้างเครือข่าย สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และได้ร่วมสร้างบรรทัดฐาน ของการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ มีเงื่อนไข และมีกติกาที่ยอมรับกันได้ขึ้น รวมทั้งได้ร่วมกันสร้างระบบการจัดสรรอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม ให้กระจายไปสู่คนทั่วไปในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ หาดทราย ทะเล ลำธาร พืช สัตว์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่างๆ ในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถ

จัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิกได้ รวมทั้งทำให้สมาชิกสามารถบรรลุเป้าหมายหลายๆประการ ตลอดจนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนตอบสนองความต้องการของสมาชิกชุมชนได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น

กล่าวสำหรับกระบวนการแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชนในการขจัดปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของชุมชนนั้น คือการรวมตัวกันเป็นชมรม "รักษามุ่บ้านท้องเขียว" ที่มีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อสร้างชุมชนที่ดีไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า โดย **กระบวนการดำเนินงานของชมรมรักษามุ่บ้านท้องเขียว** มีดังต่อไปนี้

1. การมีกลุ่มผู้ริเริ่ม ช่วยกันปรึกษาหารือถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน นั่นก็คือกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชน รวมทั้งกลุ่มที่ปรึกษาชมรม

2. การมีกลุ่มที่ปรึกษาให้คำปรึกษาแนะนำทางเลือกในการแก้ปัญหา กลุ่มที่ปรึกษานี้ประกอบผู้คนจากหลากหลายอาชีพ ประกอบด้วยนักวิชาการ นักธุรกิจ นักกฎหมาย สถาปนิก นักคิด นักเขียน มาร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ ให้ความคิดและคำแนะนำในด้านต่างๆ แก่ชมรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

3. การมีกลุ่มประชาชนที่เป็นผู้ประกอบการอยู่ในชุมชน เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือผู้คนที่อ่อนแอกว่าในชุมชนแห่งนี้ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นพลังสนับสนุนให้การบริหารจัดการชุมชนของคณะผู้บริหารท้องถิ่น ดำเนินการไปสู่ทิศทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมมากขึ้น

เงื่อนไขสำคัญ และสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และมีผลต่ออุดมการณ์ของชุมชน

กล่าวได้ว่าเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดและส่งผลให้อุดมการณ์ของชุมชนท้องเขียวเกิดการปฏิบัติเพื่อให้มีการพัฒนาอุดมการณ์ร่วมกัน เพื่อสร้างชุมชนที่ดีไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า ได้อย่างรวดเร็วไม่มากเท่าที่ควรนั้น มีดังต่อไปนี้

1. คน

ชุมชนแห่งนี้ยังขาดนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและหลากหลายตามสภาพปัญหาและบริบทในพื้นที่ มีค่อนข้างน้อย มีผลต่อการร่วมคิดร่วมกำหนดทิศทางในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความเป็นไปได้ค่อนข้างช้า

2. เวลา

ช่วงเวลาของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตาม และร่วมประเมิน ของ ชมรมรักษ์ชุมชนท่องเที่ยว ยังขาดความต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับชมรม ต่างก็มีภารกิจของตนเองค่อนข้างมาก

3. สถานที่

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสถานที่ ถนนหนทาง สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยขาดการวางแผนเมืองและการบริหารจัดการที่ดี มีผลต่อการแก้ปัญหาค่อนข้างยากและไม่บรรลุผลเท่าที่ควร

4. โครงสร้างทางสังคม

การจัดระเบียบบรรทัดฐาน กฎ ระเบียบต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงานของ ภาครัฐ ซึ่งมีผลต่อการใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกการบริหารงานท้องถิ่น ค่อนข้างล้าสมัย และไม่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของชุมชน

วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่า ทุนและการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน

เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการสะสมทุนของ ชุมชน การเข้าร่วมประชุม และจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการ วิเคราะห์ถึงกระบวนการสะสมทุนของชุมชน พบความหมายของคำว่า "ทุน" ในหมู่บ้าน ท้องเที่ยวว่ามีความหมายและเกี่ยวข้องกับเรื่องกระบวนการสะสมทุนชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การร่วมคิด หาปัญหา

การร่วมคิด ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมหาสาเหตุของปัญหาและร่วมหาแนวทางแก้ไข ปัญหาของหมู่บ้านท่องเที่ยว ตามแนวคิดร่วมกันของชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว นั่นคือ ที่ มาของแนวคิดและการดำเนินงานเรื่องทุนชุมชน

2. การร่วมหาทางเลือก วิเคราะห์ทางเลือก และเลือกทางเลือก

การร่วมกันหาทางเลือกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับหมู่บ้านท่องเที่ยวโดย การดำเนินงานของชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งมีสมาชิกอยู่หลายกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มร่ม กลุ่มเรือเร็ว กลุ่มแผงลอย กลุ่มแท็กซี่ ตุ๊กตุ๊ก กลุ่มเรือหางยาว กลุ่มหมอนวด กลุ่ม โรงแรม กลุ่มร้านอาหาร กลุ่มร้านขายของที่ระลึก กลุ่มเจตสิก กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผ้าบาติก เป็นต้น ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ของคุณทา แม่บ้านสตรีในหมู่บ้าน ซึ่งมีอาชีพรองคือเป็น หมอนวดชายหาดในฤดูกาลท่องเที่ยว ดังนี้

"น้องเป็นคนที่นี่ เกิดที่นี่ แต่ก่อนตัดยาง (กรีดยางพารา) พอพ่อขายที่ไปก็ต้องหันมาทำอย่างอื่น ก็มาสมัครเข้าชมรมหมอนวด ถ้าเราจะสมัครเขาเปิดให้คนในหมู่บ้านเป็นสมาชิกก่อน ถ้าคนนอกจะเข้ามาสมัครต้องมีคนรับรอง ของเราใช้ทะเบียนบ้านเฉยๆ ก็รู้จักกันอยู่แล้วนี่ ชมรมเขาก็จะอบรมให้ เขาให้ฝึกนวดกันเองก่อน ใหม่ๆ ก็จักกะเดียม (หัวเราะๆ) เราไม่ค่อยคุ้นนะ ทำไปทำไปก็ค่อยๆ ดีขึ้น"

3. การที่กลุ่มอาชีพ ที่ปรึกษา ภาครัฐ ที่ร่วมอยู่ในโครงการ เข้ามาร่วมวางแผน/โครงการอย่างเป็นระบบ ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณชาย (อายุ 52 ปี) เจ้าของกิจการโรงแรมชายทะเลที่ว่า

"ประชุมทุกเดือนครับ ! ทานข้าวด้วยกันบ่อยในชมรม กินไปปรึกษากันไป"

4. การที่ทุกกลุ่มร่วมปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันคิด หาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกันเป็นระยะๆ

5. การที่ทุกกลุ่มร่วมกำกับ ติดตาม ประเมิน รวมทั้งนำผลการประเมินไปใช้เพื่อการพัฒนาชมรมและหมู่บ้านรักษาท้องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

สรุปความท้าทาย

นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบัน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในทุกมิติ ทั้งในด้านความเจริญของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ถนน น้ำ ประปา ไฟฟ้า อาคารสิ่งก่อสร้าง ขาวสารข้อมูล เทคโนโลยีต่างๆ รวมทั้งปัญหาต่างๆ ที่ตามมาทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ทั้งที่เป็นปัญหาระดับโลกและในระดับพื้นที่ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านท่องเที่ยว ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านแห่งนี้ได้มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายใต้อาณัติของพื้นที่อันสวยงามแห่งนี้ กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านท่องเที่ยวได้เกิดขึ้นภายใต้การร่วมคิด ร่วมทำของกลุ่มไตรภาคี ที่มีชื่อว่า "ชมรมรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยว" โดยเงื่อนไขต่างๆ ทั้งเงื่อนไขที่เกี่ยวกับคน เวลา และสถานที่ เงื่อนไขเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นและมีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านท่องเที่ยวทั้งสิ้น ดังนั้น การนำยุทธศาสตร์ต่างๆ มาใช้

เป็นมาตรการ เป็นทางเลือกหรือเครื่องมือเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ
จึงเป็นหนทางสำคัญในการดำเนินงานตามกระบวนการแก้ปัญหาของหมู่บ้านแห่งนี้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

ภายใต้นโยบายการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ จนถึงสมัยของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ผู้นำรัฐบาลยุคปัจจุบัน นโยบายสำคัญของภาครัฐในยุคนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาวิกฤติในระดับชาติหลายประการ โดยประเด็นปัญหาสำคัญมากประการหนึ่งตามโครงการซึ่งภาครัฐมุ่งเน้นที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นจากประเด็นปัญหาหลายประการดังกล่าวแล้ว คือ ปัญหาความยากจน ซึ่งรัฐบาลได้นำทางเลือกหลายประการมาใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในปัจจุบัน อาทิ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการธนาคารประชาชน เป็นต้น ส่วนปัญหาอื่นๆ ที่รัฐบาลมุ่งพัฒนา คือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น และปัญหาการให้บริการของภาครัฐ ซึ่งประเด็นที่เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ปัญหาของรัฐบาลตามประเด็นปัญหาที่กล่าวถึงทั้งสิ้นที่ประเด็นแล้วนั้น มีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยประเมินโครงการวิจัยประเมินผลการบริหารแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาซึ่งกระทรวงมหาดไทยดำเนินการวิจัยร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ (สถาบันดำรงราชานุภาพ. 2545) ในปี 2544-2546 รวม 10 จังหวัด คือ จังหวัดลำปาง พิชญโลก ชัยนาท อ่างทอง สุรินทร์ ศรีสะเกษ นราธิวาส ปัตตานี ภูเก็ต และพังงา

ดังนั้น การนำเสนอในที่นี้ จึงจะขออธิบายถึง ประการแรก ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้าน ประการที่สอง สภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในกระแสด้านการพัฒนา ประการที่สาม ปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ประการที่สี่ วิธีการแก้ไขปัญหา ประการที่ห้า ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย และ ประการที่หก ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน ดังต่อไปนี้

ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

1. ที่มาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่บนเกาะที่ในยุคสังคมประเพณีเคยอุดมไปด้วยทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์และภูมิทัศน์อันสวยงามของหาดทราย ทะเล ภูเขา และทุ่งนา มาตั้งแต่บรรพกาล ต่อมาชุมชนนี้ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จากชุมชนเกษตรกรรมกลายเป็นชุมชนอุตสาหกรรมโรงแหมและการท่องเที่ยว

เที่ยว ที่มีสภาพเป็นชุมชนสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จากสภาพหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะท่องเที่ยว โดยด้านตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งอยู่ติดฝั่งทะเล ด้านตะวันออกติดภูเขา ระหว่างหาดทรายถึงเนินเขาจะมีที่ราบอยู่จำนวนหนึ่ง เดิมเป็นที่ราบที่มีการทำนา ปลูกข้าว มีเนินเขาอันเขียวชอุ่ม ซึ่งปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้ได้ถูกเจ้าของที่ดินขายที่ดินให้กับนายทุน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย โรงแรม ร้านค้า และสิ่งก่อสร้างต่างๆ จนเต็มพื้นที่ ส่วนพื้นที่ภูเขาก็กาลังถูกแปรสภาพไปเป็นโรงแรมและบ้านพัก ที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ท้องทะเลอันสวยงามได้ชัด มีการปลูกสร้างบ้านพักอาศัยหลังใหญ่ ๆ หรรษา เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เหล่านี้ คือบ้านพักตากอากาศซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า เจ้าของที่ดินที่แท้จริง ณ วันนี้ นั่นคือชาวต่างชาติ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของชุมชนท่องเที่ยว

สำหรับประชากรของหมู่บ้านท่องเที่ยวในปัจจุบัน จะถูกแบ่งกลุ่มโดยภาครัฐ ซึ่งได้มีการแบ่งเขตการปกครองหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยมีการจัดพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยวทั้งหมด ไปอยู่ในเขตเทศบาลหมู่บ้านท่องเที่ยว คงเหลือพื้นที่ไม่มากนักประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ยังคงอยู่ในความปกครองของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ดูแลเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่ในส่วนของการกองทุนหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความดูแลของผู้ใหญ่บ้านนั้นได้เอื้อเพื่อให้คนในเขตเทศบาลที่เป็นสมาชิกเดิมในหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นสมาชิกกองทุนได้ด้วย

สำหรับประชากรในหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งรวมทั้งชุมชนในเขต อบต. และชุมชนในเขตเทศบาล มีครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 228 คน เป็นชาย 117 คน หญิง 111 คน

ส่วนรายได้ต่อครอบครัว พบว่ามีเพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้น ที่มีรายได้ปีละ 20,000-30,000 บาท ในขณะที่หลายครอบครัวที่มีรายได้ปีละมากกว่า 50,000.- บาท ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ระดับลึก รวมทั้งการสังเกตในปรากฏการณ์จริงก็พบว่า เงื่อนไขที่มีผลต่อรายได้ของชาวบ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็คือ ชาวบ้านในท้องถิ่นที่เป็นคนดั้งเดิมจริง ๆ นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการขายที่ดินส่วนใหญ่ของบรรพบุรุษไปแล้ว แต่ชาวบ้านหลายครอบครัว มักจะกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพื่ออยู่อาศัยของครอบครัว พวกเขาจะไม่ขายที่ดินไปจนหมดทั้งแปลง โดยที่ดินที่ชาวบ้านขายไปนั้นมักจะอยู่ตามเชิงเขา ทุ่งนา สวนมะพร้าว สวนยางพารา และที่ราบติดชายทะเล ส่วนที่ดินซึ่งอยู่ติดถนนในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านจะเก็บเอาไว้สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกับบุตรหลานเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เมื่อมีการขยายตัวของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมโรงแรงแห่งการท่องเที่ยวในพื้นที่ มีคนเคลื่อนย้ายเข้ามาพักอาศัยและทำมาหา

กินในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงมากขึ้น มีผลต่อการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยและให้เข้ามากขึ้น

ฉะนั้น เงื่อนไขเดิมก่อนมีกองทุนหมู่บ้านก็คือ ชุมชนบ้านท่องเที่ยวเป็นชุมชนเครือข่ายมาก่อน มีการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันมาตั้งแต่ต้น จากบริบทเดิมซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีแต่ความสงบสุข ต่อมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย และการพัฒนาในมิติด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากในพื้นที่ ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยสิ้นเชิง แต่คนในชุมชนซึ่งมีผู้นำที่ได้อยู่ในชุมชนกลับมิได้ย่อท้อต่อปรากฏการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่ม “รักษามูลบ้านท่องเที่ยว” ขึ้น เป็นชมรมที่มีเป้าหมายเพื่อวางแผนแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต โดยกลุ่มดังกล่าวร่วมกับภาครัฐ คือเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รวมทั้งนักวิชาการ ได้รวมตัวกันเป็นไตรภาคี มีการจัดประชุมปรึกษาหารือปัญหาต่างๆ ในชุมชนร่วมกันเป็นระยะๆ และดำเนินการวางแผนแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชนในสามมิติ คือ (1) การป้องกันและแก้ไขปัญหา (2) การรักษาสีงดั้งเดิมให้ดำรงอยู่ และ (3) การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ให้กับหมู่บ้านท่องเที่ยว

ที่สำคัญก็คือ กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่จะได้มีการระดม **ทุนทางเศรษฐกิจ** หรือ **ทุนเงินตรา** เพื่อใช้เป็นกองกลางในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นเงินหลายล้านบาท แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยวและชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ก็ยังคงมี **ทุนชุมชน** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ทุนทางสังคม วัฒนธรรม** คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ (สารทไทย) เป็นงานบุญร่วมกัน มีศาสนาพุทธ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มีธรรมเนียม “บอกไหว้” ในงานแต่งงาน มีการ “บอกบุญ” ในงานบวชและงานมงคลต่าง ๆ และมี “งานศพ” เมื่อมีคนตาย วิถีชีวิตที่ดั้งเดิมเหล่านี้ล้วนเป็น **ทุนทางสังคม** ที่มีผลต่อการขัดเกลาคนในชุมชนให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกันมาโดยตลอด ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านนี้ก็มี **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** คือ ทะเล หาดทราย หุ่นา ป่าไม้ และภูเขาที่สวยงามเป็นเลิศเป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลจนประมาณค่ามิได้ของชุมชนแห่งนี้

ที่สำคัญก็คือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นธุรกิจการโรงแรมและการท่องเที่ยว กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยวก็มีกระบวนการช่วยเหลือให้คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับความทันสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น เกิดอาชีพบริการมัชยหาต บริการบ้านเช่า บริการร้านอาหาร เครื่องดื่ม และอาหารว่างตามริมหาด รวมทั้งมีร้านอาหารภัตตาคารขนาดใหญ่เกิดขึ้น มีบริการหมอนวดชายหาต บริการรถตุ๊กๆ บริการเรือเจตสกี บริการเรือแคนู บริการเสริมสวยริมหาด และอาชีพเสริมต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปมากได้อย่างน่าชมเชย และที่สำคัญก็คือ ชาวหมู่บ้านท่องเที่ยวหลายฝ่ายต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อ ชุมชน

ของตัวเองและมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการร่วมวางแผนและดำเนินงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างอนาคตของชุมชนที่ยั่งยืนและมีความสุขไว้สำหรับลูกหลานและคนรุ่นต่อไป

อย่างไรก็ดี ความเจริญทางด้านวัตถุซึ่งมีทั้งถนน สิ่งปลูกสร้าง โรงแรม อาคาร ร้านค้า บ้านพัก ห้องแถวให้เช่า มีผลต่อความแออัดของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความเจริญเติบโตไปสู่ภาคอุตสาหกรรมตามแบบตะวันตกดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยตรง เช่น ปัญหาขยะ สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และปัญหาวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป จากปัญหาสารพันที่ถาโถมเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อการรวมตัวกันของชาวบ้าน เป็น “ชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว” เป็นองค์กรทวิภาคี ซึ่งมีสมาชิกชมรมประกอบด้วยกลุ่มที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ รวมทั้งกลุ่มประชาชน ได้มาร่วมกันวางแผนเพื่ออนาคตของตัวเอง ด้วยจิตสำนึกของคนในชุมชนเอง แต่มิใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อตัวเองในวันนี้ หากแต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อพึ่งพากันเองเพื่ออนาคตของลูกหลานในหมู่บ้าน

จากเงื่อนไขคือบริบทของหมู่บ้าน ทั้งบริบททางกายภาพของหมู่บ้านที่เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงติดอันดับหนึ่งในสามของแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่นักท่องเที่ยวทั่วโลกต้องการที่จะมาท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้บริบทของจังหวัดที่กำลังเร่งพัฒนาไปสู่ภาคอุตสาหกรรมบริการอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องซึ่งบริบทดังกล่าว มีผลต่อการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นพื้นที่วิจัยของทีมนักวิจัยในโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน เพราะปรากฏการณ์ของหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งเป็นหมู่บ้านที่ไม่เพียงแต่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นหมู่บ้านที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จึงเป็นเงื่อนไขที่น่าสนใจว่าเมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านท่องเที่ยวได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านมาพร้อมๆ กับหมู่บ้านอื่นเป็นส่วนใหญ่ในปี 2544 ที่ได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านจำนวน 1,000,000 บาทว่าจะส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านเข้มแข็งแห่งนี้หรือไม่ อย่างไร จึงทำให้ทีมผู้วิจัยเลือกที่จะทำการศึกษาวิจัยชุมชนแห่งนี้

สภาพของหมู่บ้านท่องเที่ยวในกระแสการพัฒนา

กล่าวสำหรับสภาพการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านนั้นคือการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวได้เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินกองทุนนี้ ผู้ใหญ่บ้านให้ความสนใจที่จะจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านท่องเที่ยวมีกองทุนหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ “กองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว” คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงคิดว่าผู้จัดตั้งและรับผิดชอบ

กองทุนหมู่บ้านน่าจะต้องเป็นเทศบาลตำบลท่องเที่ยว แต่ด้วยเงื่อนไขของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เทศบาลตำบลท่องเที่ยวซึ่งเป็นเทศบาลใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งชุมชนของเทศบาล จึงไม่สามารถจัดตั้งกองทุนได้ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดูแลประชาชนส่วนน้อยในเขตปกครองตามกฎหมายประมาณ 100 คน จึงเป็นผู้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น โดยการรวมเอาประชาชนในเขตเทศบาลท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเป็นสมาชิกกองทุนไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะประชาชนในเขตเทศบาลท่องเที่ยวเคยเป็นสมาชิกของหมู่บ้านท่องเที่ยวมาก่อน ประชาชนกลุ่มนี้เพิ่งมาถูกแยกตัวออกไปจากหมู่บ้านท่องเที่ยวเนื่องจากหมู่บ้านนี้ถูกยกฐานะจากสุขาภิบาลตำบลท่องเที่ยวไปเป็นเทศบาลตำบลท่องเที่ยว แต่ด้วยวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ รวมทั้งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกันของคนในชุมชน ตลอดจนความผูกพันกันในฐานะสมาชิกของชุมชนที่ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน มีผลต่อการเชื่อมโยงให้คนในชุมชนไม่สามารถแยกจากกันได้

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ณ ตำบลท่องเที่ยว จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งนำระเบียบเกี่ยวกับกองทุนไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบเกี่ยวกับการกู้และการผ่อนชำระเงินกู้ ซึ่งค่อนข้างจะเน้นความสามารถในการผ่อนชำระมากกว่าเน้นที่วัตถุประสงค์ของการขอกู้ ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว จึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนวทางดำเนินงานและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน รวม 3 ครั้ง มีผลให้ทุกฝ่ายทั้งผู้กู้สมาชิกกองทุน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

2. สภาพปัจจุบันของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 โดยเริ่มจากการรวบรวมสมาชิก และเก็บเงินค่าสมัครของสมาชิก แต่ในระยะเริ่มแรกนั้น ยังไม่มีการให้กู้เงิน เนื่องจากรัฐบาลยังไม่ได้ให้งบประมาณ จึงเป็นเพียงการรวบรวมสมาชิก เพื่อรอเงินกองทุน 1,000,000 บาท จากรัฐบาล

วิธีการเลือกคณะกรรมการของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว จะคล้ายกับการเลือกคณะกรรมการของกองทุนหมู่บ้านอื่นทั่วไป คือ จะมีการเรียกประชุมสมาชิกทั้งหมดของกองทุน แล้วจึงให้สมาชิกเสนอชื่อบุคคลที่ต้องการให้เป็นคณะกรรมการกองทุน แล้วใช้วิธียกมือโหวต ว่าใครมีคะแนนมากที่สุด คนนั้นก็จะได้เข้าเป็นคณะกรรมการ โดยเงื่อนไขประการ

สำคัญในการเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือสมาชิกส่วนใหญ่ต้องการให้กรรมการเป็นผู้ที่มีอาชีพที่แน่นอนและมั่นคงอยู่แล้วเข้ามาทำงานเพื่อกรรมการกองทุนจะได้ไม่เป็นกังวลในเรื่องการหารายได้หรือการมีงานทำ โดยสมาชิกมีแนวคิดที่ว่าถ้าผู้ที่ยังมีงานทำไม่แน่นอนและไม่มั่นคงเท่าที่ควรเข้ามาทำงานเป็นคณะกรรมการในกองทุนหมู่บ้าน เขาอาจจะทำงานได้ไม่เต็มที่ เพราะต้องออกไปหางานทำเพื่อหารายได้ด้วย

อีกประเด็นที่สำคัญคือสมาชิกบางส่วนคิดว่า การเข้ามาเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ไม่มีค่าตอบแทน ผู้ที่เข้ามาทำงานเป็นกรรมการกองทุนถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีอาชีพหรือรายได้ประจำที่แน่นอน อาจได้รับความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพหรือหารายได้ ดังนั้น แนวคิดข้างต้นจึงมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวมาแล้ว 2 ชุด ชุดที่ทำอยู่ในปัจจุบันเป็นกรรมการชุดที่ 2 ซึ่งในการเลือกกรรมการชุดที่ 2 จะแตกต่างจากการเลือกครั้งแรกไม่มากนัก คือ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านชุดที่ 2 ส่วนใหญ่จะเป็นคณะกรรมการคนเดียวกับคณะกรรมการชุดที่ 1 นั่นก็คือ มีคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวชุดปัจจุบัน จำนวนรวม 11 คน จำแนกเป็นกรรมการเพศชาย 4 คน หญิง 7 คน กรรมการชุดนี้จะมีอาชีพที่แน่นอนของตนเองคือ ประกอบอาชีพส่วนตัว รับจ้าง ค้าขาย แม่บ้าน และขับรถรับจ้าง ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ลำดับที่	ชื่อ-ชื่อสกุล	อาชีพ	ตำแหน่ง
1.	นายนิล	ธุรกิจส่วนตัว	ประธาน
2.	นางสาวดา	ทำร่ม	ผู้ช่วยเหรัญญิก
3.	นางสาวแดง	แม่บ้าน	เลขานุการ
4.	นางสาวส้ม	รับจ้าง	ผู้ช่วยเลขานุการ
5.	นางสาวเขียว	ค้าขาย	รองประธาน
ลำดับที่	ชื่อ-ชื่อสกุล	อาชีพ	ตำแหน่ง

6.	นางสาวชมพู	รับจ้าง	บัณฑิตกองทุนหมู่บ้าน
7.	นายดำ	ขับรถรับจ้าง	ประชาสัมพันธ์
8.	นายน้ำเงิน	รับจ้าง	เหรียญก
9.	นายขาว	ค้าขาย	ติดตามตรวจสอบ
10.	นางเหลือง	รับจ้าง	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
11.	นางตอง	แม่บ้าน	คณะกรรมการ

ที่มา สำนักงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว. 2546.

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว พบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเพศ อาชีพ และวงเงินกู้ของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

ตาราง 3 ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ข้อมูล	เพศ (ชาย)	เพศ (หญิง)	อาชีพ รับจ้าง	อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว	วงเงินกู้ (บาท/คน)
จำนวน (คน)	79	113	125	67	20,000

ตาราง 4 รายชื่อสมาชิกผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวนเงิน กู้(บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรง ตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด/ เหตุผล
1.นางก	47	หมอนวด	20,000	เช่ารถรับจ้าง	3	-
2.นางข	38	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
3.นางค	33	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถตุ๊กๆ	3	-
4.นางง	31	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
5.นางจ	34	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
6.นางฉ	34	รับจ้าง	20,000	ซ่อมเรือหางยาว	3	-
7.นางช	49	รับจ้าง	20,000	ทำการค้า	3	-
8.นายซ	46	รับจ้าง	20,000	ต่อเติมที่พักอาศัย	3	-
9.นางณ	-	ค้าขาย	20,000	ลงทุนค้าขาย	3	-
10.นางสาวญ	36	รับจ้าง	20,000	ซ่อมแซมบ้านเช่า	3	-
11.นางฎ	37	ค้าขาย	20,000	เป็นทุนสำรองการค้า	3	-
12.นายฏ	41	รับจ้าง	20,000	ต่อเติมบ้าน	3	-
13.นายฐ	31	รับจ้าง	20,000	ทำสวน	3	-
14.นางฑ	38	ค้าขาย	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
15.นางฒ	36	รับจ้าง	20,000	กิจการนวดแผนโบราณ	3	-
16.นางณ	30	ทำร่ม	20,000	ซื้อเก้าอี้และเตียงผ้าใบ	3	-
17.นายด	32	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
18.นางต	27	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ นวดแผนโบราณ	3	-
19.นางถ	22	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
20.นางท	40	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ นวดแผนโบราณ	3	-
21.นางธ	46	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ซักรีด	3	-
22.นายน	60	รับจ้าง	20,000	ทุนการศึกษาบุตร	3	-
23.นายบ	38	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวน เงินกู้ (บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรง ตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด/ เหตุผล
24.นายป	32	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถตุ๊กๆ	3	-
25.นางผ	38	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
26.นางฝ	29	รับจ้าง	20,000	ทุนเลี้ยงสัตว์	3	-
27.นายพ	39	รับจ้าง	20,000	ทุนการศึกษาของบุตร	3	-
28.นายภ	45	รับจ้าง	20,000	ทุนการศึกษาของบุตร	3	-
29.นายม	52	รับจ้าง	20,000	ซ่อมเรือและเครื่อง	3	-
30.นายย	30	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
31.นายร	31	รับซ่อมรถ จักรยานยนต์	20,000	ซื้ออุปกรณ์ซ่อมรถ จักรยานยนต์	3	-
32.นายล	50	ธุรกิจส่วนตัว	20,000	ค้าขาย	3	-
33.นางว	52	ทำสวน	20,000	ค้าขาย	3	-
34.นางศ	32	รับจ้าง	20,000	ปลูกบ้าน	3	-
35.นางช	53	ตัดผม	20,000	ทุนการศึกษานูตร	3	-
36.นายส	36	รับจ้าง	20,000	ซ่อมเรือ	3	-
37.นางสาวห	-	รับจ้าง	20,000	ผ่อนรถ	3	-
38.นางพี	52	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
39.นางอ	50	รับจ้าง	20,000	สร้างบ้าน	3	-
40.นางสาวฮ	35	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
41.นายเอ	23	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถแท็กซี่	3	-
42.นางสาวปี	39	เสริมสวย	20,000	ซื้ออุปกรณ์เสริมสวย	3	-
43.นางชี	-	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
44.นางสาวดี	34	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวน เงินกู้ (บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรงตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด,เหตุ ผล
45.นางสาวอึ้ง	21	รับจ้าง	20,000	ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย	3	-
46.นายเอฟ	38	รับจ้าง	20,000	ทำร้านอาหาร	3	-
47.นางสาวจี	33	ค้าขาย	20,000	ลงทุนค้าขาย	3	-
48.นางเอช	34	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
49.นางสาวไอ	36	ค้าขาย	20,000	ขายข้าวแกง	3	-
50.นางเจ	26	รับจ้าง	20,000	ค้าขายเสื้อผ้า	3	-
51.นายเค	42	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
52.นางแอล	38	ทำร่ม	20,000	ค้าขาย	3	-
53.นางเอ็ม	35	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
54.นายเอ็น	34	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
55.นายโอ	40	ขับรถ แท็กซี่	20,000	ซ่อมเครื่องยนต์ รถรับจ้าง	3	-
56.นางพี	30	ค้าขาย	20,000	ซ่อมเรือ	3	-
57.นางคิว	31	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
58.นางอาร์	36	ค้าขาย	20,000	เงินทุนหมุนเวียน	3	-
59.นายเอส	32	ซักกรีด	20,000	เปิดร้านเสริมสวย	3	-
60.นางที	40	รับจ้าง	20,000	ทำธุรกิจส่วนตัว	3	-
61.นายยู	27	ทำเรือ	20,000	ซ่อมเรือ	3	-
62.นายวี	52	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
63.นางดับ เบิล	26	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
64.นายเอ็ก	58	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถ	3	-
65.นายวาย	19	ทำร่ม	20,000	ซื้ออุปกรณ์ค้าขาย	3	-
66.นางซี	32	ค้าขาย	20,000	ต่อเติมบ้าน	3	-
67.นายยู	43	รถรับจ้าง	20,000	ซ่อมรถตู้ทุกๆ	3	-

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวน เงินกู้ (บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรงตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด/ เหตุผล
68.นางหนู	32	ทำร่มผ้า ใบ	20,000	ค้าขาย	3	-
69.นางแมว	36	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์นวดชายหาด	3	-
70.นางจิต	35	แม่บ้าน	20,000	ซ่อมแซมบ้าน	3	-
71.นางสาวมี	38	ค้าขาย	20,000	ทำร้านค้า	3	-
72.นางเพ็ญ	38	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ก่อสร้าง	3	-
73.นางใส	43	ค้าขาย	20,000	ซ่อมรถ	3	-
74.นายจวบ	32	ขับรถรับ จ้าง	20,000	ซ่อมรถตุ๊กๆ	3	-
75.นายดัง	34	รับจ้าง	20,000	ต่อเติมบ้าน	3	-
76.นางสี	51	รับจ้าง	20,000	ขุดบ่อน้ำตื้น	3	-
77.นายสิน	31	รับจ้าง	20,000	เปิดร้านซ่อม อุปกรณ์ไฟฟ้า	3	-
78.นายดิน	40	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	-	เนื่องจาก สภาพ เศรษฐกิจไม่ ดี
79.นางสวย	41	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถ		เนื่องจาก สภาพ เศรษฐกิจไม่ ดี

จากตาราง 4 พบว่า ในจำนวนสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นผู้กู้เงินกองทุนเป็นสมาชิกเพศชาย จำนวน 27 คน เพศหญิง จำนวน 52 คน มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 125 คน อาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน 67 คน โดยเป็นการกู้ไปเพื่อทำกิจการในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมบริการโรงแรมและการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวงเงินกู้ของผู้กู้เงินกองทุนทุกคน จะเท่ากันทั้งหมดคือ กู้ได้วงเงินรายละ 20,000 บาท และเป็นที่น่าชื่นชม

ว่าในจำนวนผู้กู้ทั้งสิ้น 79 ราย มีผู้ที่สามารถผ่อนชำระเงินกู้ได้ตามกำหนดเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 97.5 ของจำนวนผู้กู้ทั้งหมด ส่วนจำนวนผู้กู้ที่ไม่สามารถชำระเงินกู้ได้ตามกำหนด มีเป็นส่วนน้อยเพียง 2 รายเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 2.5 ของจำนวนผู้กู้ทั้งหมดโดยมีเหตุผลของการไม่ผ่อนชำระเงินกู้คือภาวะเศรษฐกิจไม่ดี

จากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมด้านการชำระเงินกู้ของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้กู้เงินกองทุน จำนวนร้อยละ 97.5 ของสมาชิกผู้กู้เงินกองทุนทั้งหมด คือ ผู้ที่สามารถชำระเงินกู้ได้ตามกำหนดซึ่งข้อมูลส่วนนี้จะตรงกับข้อมูลที่พบจากจากการสัมภาษณ์ระดับลึกเกี่ยวกับการใช้มาตรการทางวิถีประชาในการทวงหนี้เงินกู้ซึ่งได้ผลดีมากในหมู่บ้านแห่งนี้

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวจะมีปัญหาอยู่บ้างในช่วงแรกๆ ของการก่อตั้งกองทุนในปี พ.ศ. 2544 ซึ่งการดำเนินงานกองทุนของเจ้าหน้าที่จะถือปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยกองทุนหมู่บ้าน ปี 2544 โดยเคร่งครัด ในขณะที่การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับสมาชิกกองทุนและผู้กู้ยังไม่เพียงพอ มีผลต่อความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างกรรมการกองทุนกับผู้กู้ ต่อมาในช่วงปี 2545-2546 เนื่องจากกรรมการกองทุนและผู้กู้ได้มีการพบปะกันทุกเดือน ณ สถานที่ตั้งของกองทุนซึ่งตั้งอยู่ในวัด ได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนโดยใช้เอกสารแจกทุกเดือน มีผลต่อการสร้างสัมพันธภาพที่ดีและมีความเข้าใจที่ค่อนข้างตรงกันมากขึ้นในกลุ่มดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ เมื่อกรรมการกองทุนหมู่บ้านได้พยายามแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2544 ถึงปัจจุบัน มีผลต่อการดำเนินงานที่ค่อนข้างราบรื่นขึ้นเป็นลำดับในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำค่อนข้างสูง มีเลขาธิการกองทุนที่มุ่งมั่น ทำงานจริงจังเพื่อกองทุน มีการติดต่อสื่อสารข้อมูลและติดตามงานกองทุนอย่างใกล้ชิด ทำให้จำนวนสมาชิกค้างชำระเงินกู้อดลง กองทุนหมู่บ้านจึงส่งผลดีต่อชุมชนคือ เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาขาดรายได้จากการประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวของคนในชุมชน ซึ่งมีรายได้ลดลงอย่างมากในช่วงหน้าฝน คนเหล่านี้จึงได้พึ่งพิงกองทุนหมู่บ้าน โดยในหน้าฝน สมาชิกจะกู้เงินกองทุนหมู่บ้านออกมาใช้ประโยชน์เพื่อการปรับปรุง ซ่อมแซมอุปกรณ์ และเครื่องใช้ที่เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการหารายได้ในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวในหน้าหนาวและหน้าร้อน มีผลต่อความมั่นคงในอาชีพของคนในชุมชน คนที่เป็นผู้ประกอบการในกิจการขนาดเล็ก ทำให้ได้มีเงินทุนหมุนเวียนในอาชีพมากขึ้นจากการกู้เงินกองทุน และในปัจจุบันพบว่า หลายรายสามารถส่งคืนเงินกู้ได้ตรงตามสัญญามากกว่าในช่วงปี พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นช่วงปีแรกของการมีกองทุนหมู่บ้านแห่งนี้

ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ผลจากการศึกษาแนวคิดด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็พบทั้งข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ได้แก่

1.1 ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เพราะเงื่อนไขและวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก

1.2 การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ในการบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้าน สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว เป็นที่พึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.3 ถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวจะมีกรรมการกองทุนจำนวนน้อย แต่ก็พบว่า การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในขณะนี้ ยังมีความเป็นไปได้และค่อนข้างน่าพึงพอใจในระดับหนึ่ง เพราะความเสียสละของผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการบริหารกองทุน คือ ผู้ใหญ่บ้านและเลขานุการกองทุนที่พยายามบริหารจัดการกองทุนอย่างเต็มศักยภาพ

2. ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

ปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวมีค่อนข้างน้อย เรื่องที่เป็นปัญหาอยู่บ้างก็คือ

2.1 สมาชิกยังขาดความรู้เรื่องกองทุนหมู่บ้านและไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าประชุมมีผลต่อความกังวลใจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว และทำให้สมาชิกไม่สามารถติดตามข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ทำให้ขาดข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกองทุน

2.2 การกู้ยืมเงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เป็นการเสริมอาชีพเดิมเป็นส่วนใหญ่ เกือบจะไม่มีการสร้างอาชีพใหม่ เพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย ประกอบกับอาชีพของสมาชิกส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นั้น ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นกองทุนหลักของชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท ของภาครัฐ จึงค่อนข้างที่จะมีลักษณะเป็นกองทุนเสริม ไม่ใช่กองทุนหลักของหมู่บ้าน

2.3 ปัญหาประการหนึ่งของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือ การหากรรมการกองทุน ทำได้ค่อนข้างยาก ในขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่จะปฏิเสธการเป็นกรรมการกองทุน ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าจะต้องรับผิดชอบเงินกู้ถ้าสมาชิกไม่ส่งใช้เงินกู้

2.4 ปัญหาผู้กู้บางคนไม่คืนเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด เมื่อเวลาผ่านไปหลายเดือน ในขณะที่ผู้กู้ส่วนใหญ่ชำระเงินกู้ตรงตามเวลาที่กำหนด เรื่องนี้จึงเป็นปัญหาที่น้อยที่สุดของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงนี้ จากปัญหาเดิมที่ทวีขึ้นเป็นปัญหาดินพอกหางหมู ในขณะที่คนกู้เก่าไม่คืนเงิน มีผลต่อสภาพปัญหาขาดเงินให้กู้ ซึ่งปัญหานี้ พบว่าเป็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องไปถึงผู้กู้รายใหม่ซึ่งจะไม่ได้กู้ ตัวอย่างเช่น กลุ่มหมอนวดชายหาด กู้เงินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อนำไปซื้ออุปกรณ์การนวดตามชายหาด เช่น เตียงไม้ ที่นอน ซึ่งกลุ่มอาชีพนี้ได้เรียนรู้จากบริษัทฝึกนวด โดยรายได้ของกลุ่มหมอนวดชายหาดในฤดูกาลท่องเที่ยว ประมาณ 250-300 บาท ต่อเวลานวดหนึ่งชั่วโมง แต่เมื่อถึงหน้ามรสุม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า หน้าโลว์ (low season) กลุ่มหมอนวดชายหาดจะขาดรายได้ มีผลต่อการไม่คืนเงินกู้ ผู้กู้รายใหม่จึงไม่สามารถกู้เงินของกองทุนได้ แต่เมื่อกรรมการกองทุนนำมามาตรการทางวิธีประชาและมาตรการควบคุมทางสังคมมาใช้ในการทวงเงินกองทุน มีผลให้ปัญหาไม่ชำระหนี้หมดไป

2.5 ในการเลือกตั้งกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวชุดใหม่ ซึ่งขณะนี้ คณะกรรมการชุดปัจจุบันของกองทุนกำลังดำเนินการจัดทำบดุล และรายงานสรุปผลการดำเนินงาน โดยการเลือกตั้งกรรมการบริหารกองทุนหมู่บ้านชุดใหม่ พบว่า คณะกรรมการกองทุนบางคนในคณะกรรมการชุดเดิมไม่ได้รับเลือกและบางคนได้รับเลือกเข้ามาอีก และมีแนวโน้มว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเงินกู้ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะมีการพบปะสนทนา ปรีกษาหารือกันถึงระยะปลอดหนี้การส่งเงินกู้ และการส่งใช้เป็นงวด 3 เดือน 6 เดือน หรืองวด 1 ปี ทั้งนี้ กรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวชุดเดิมได้ให้ข้อยุติว่า ขอให้เป็นการตัดสินใจของที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกกองทุน ซึ่งทำให้สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความไม่มั่นใจในข้อยุติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งเงินกู้ว่าจะได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตามความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกและกรรมการกองทุน

2.6 ปัญหาขาดที่ตั้งสำนักงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีผลทำให้กองทุนไม่มีที่ทำการที่แน่นอน

วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

จากการศึกษาถึงข้อดีและปัญหาที่เป็นจุดอ่อนของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม และโดยการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีทั้งผู้กู้เก่า ผู้กู้ใหม่ กรรมการกองทุน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ครู ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนที่เห็นเหตุการณ์การดำเนินงานส่งชำระเงินกู้ในทุก ๆ เดือน ทำให้ได้พบกลวิธีที่มีผลต่อการแก้ปัญหาได้อย่างน่าพึงพอใจค่อนข้างมากของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวทางแก้ไขปัญหาสมาชิกเข้าประชุมค่อนข้างน้อย ซึ่งส่งผลให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก ได้แก้ไขโดยให้สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนเป็นผู้ตักเตือนกันในเรื่องการเข้าประชุมเพื่อรับความรู้เรื่องกองทุนหมู่บ้านและเรื่องอื่นๆ รวมทั้งทำการ ปิดประกาศข้อความในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกไว้บนบอร์ด เพื่อให้สมาชิกได้อ่านและรับทราบกันอย่างทั่วถึงในวันที่มาติดต่อกับสำนักงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

1. วิธีการแก้ไขปัญหาลูกบ้านบางคนไม่ส่งเงินใช้คืนเงินกู้ คณะกรรมการกองทุนได้ดำเนินงานโดยการหาวิธีการ/คิดระบบให้คนคืนเงิน เพื่อให้ผู้กู้ทั้งรายเก่าและรายใหม่สามารถกู้เงินต่อได้ ซึ่งกลวิธีเหล่านี้มีผลต่อการแก้ปัญหามหาชิกไม่ส่งเงินใช้คืนเงินกู้ได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวมีปัญหานี้้น้อยมากในปัจจุบัน คือ

1.1 จัดระบบการคืนเงินกู้ โดยใช้มาตรการทางสังคมวัฒนธรรม/วิถีประชาในการควบคุมให้คนชำระเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด โดยมีมาตรการดังต่อไปนี้

1.1.1 กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง โดยใช้ความเป็นมิตรและปียาวจา

1.1.2 กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ที่ผู้กู้เคารพนับถือ/เกรงใจ

1.1.3 กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้ เช่น สามี ภรรยา บุตรหลาน

1.1.4 กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิก โดยให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองจะกู้เงินไม่ได้อีก รวมทั้ง ถ้าญาติของผู้กู้จะขอกู้ ก็จะไม่ได้อีกด้วย

1.1.5 ให้คำแนะนำว่า กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีแนวโน้มจะเพิ่มยอดเงินกู้เป็น 20,000 - 40,000 บาท เนื่องจากมีผู้กู้ส่วนใหญ่ชำระหนี้ตามกำหนด มีผลให้กองทุนมีเงินกู้ในโครงการคงเหลือมาก

1.1.6 ในวันที่ 3 ของทุกๆ เดือน เวลาประมาณ 08.00-10.00 น. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวและผู้กู้จะมาชุมนุมกันเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการชำระหนี้เงินกู้ให้กับเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน ณ ศาลาวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคนในหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนจะนิมนต์พระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมามานั่งดูการดำเนินงาน มาให้กำลังใจผู้ชำระหนี้เงินกู้ รวมทั้งมาอบรมสั่งสอนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้เคารพบรรทัดฐานของกองทุนอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ร่วมกันของคนทุกคนในหมู่บ้าน

1.2 ในวันที่ 3 ของทุกๆ เดือน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวจะจัดบอร์ดข้อมูลเพื่อสื่อสารให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุน เช่น ประกาศรายชื่อ

สมาชิกที่มีการชำระเงินกู้อย่างสม่ำเสมอ และไม่สม่ำเสมอ ข้อมูลความก้าวหน้าเกี่ยวกับกองทุนและข้อมูลอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยจัดบอร์ดนี้วางไว้กลางศาลาวัดที่เป็นสถานที่นัดพบชำระหนี้กองทุน รวมทั้งเป็นสถานที่กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของคนในหมู่บ้าน และจะไม่มี การลบชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานของกองทุนออกจากบอร์ดจนกว่าผู้จะมาชำระหนี้ให้เรียบร้อย กลวิธีควบคุมทางสังคมเช่นนี้มีผลต่อการแก้ปัญหาไม่ชำระเงินกู้ได้

1.3 นิมนต์พระมาเยี่ยม อบรมสั่งสอนสมาชิกกองทุน เพื่อกล่อมเกล่าให้สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจและตระหนักในการปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกองทุนมากขึ้น

1.4 ขอความอนุเคราะห์จากวัดกลางหมู่บ้าน ขอใช้ศาลาวัดเป็นที่ตั้งสำนักงานโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาไม่มีที่ตั้งสำนักงานกองทุน และทางวัดกลางหมู่บ้านได้อนุญาตให้ใช้สถานที่ ในการประชุมหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนหมู่บ้านได้อย่างต่อเนื่องตลอดมา

ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในแนวคิด และจากการสังเกตการดำเนินงานกองทุนของหมู่บ้านแห่งนี้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาร่วม 8 เดือน ได้พบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการให้ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีจุดแข็งที่ความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิก ซึ่งมีความเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงของปัญหา กรณีที่มีสมาชิกบางคนไม่สามารถส่งเงินกู้ตามกำหนดเพราะไม่ใช่ฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกไม่มีรายได้มาชำระหนี้ แต่ขอให้สมาชิกให้คำมั่นสัญญากับกรรมการและประชาคมกองทุนว่า เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว และมีรายได้เป็นปกติ สมาชิกจะส่งเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยและค่าปรับ คำมั่นสัญญาที่สมาชิกให้ไว้ต่อประชาคมกองทุนเช่นนี้ คือความจาสัจที่เมื่อถึงเวลาสมาชิกก็ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทันที ทำให้ไม่เกิดความเสียหายกับเงินกองทุน ซึ่งเชื่อว่า ในอนาคตถ้าประชาสังคมในหมู่บ้านท่องเที่ยวพยายามทำให้สมาชิกในหมู่บ้านนี้ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพมากขึ้น มีการต่อยอดของทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างดีในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ มีการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือกัน

กลุ่มอาชีพและต่างกลุ่มอาชีพมากขึ้น จะมีผลต่อการแก้ปัญหาการชำระเงินกู้ ซึ่งจะทำให้กองทุนบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้มากยิ่งขึ้น

1.2 สำหรับจุดอ่อนของกองทุน คือระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติค่อนข้างตึงตัว เช่น วงเงินกู้ค่อนข้างต่ำ และระยะเวลาการส่งเงินกู้ซึ่งค่อนข้างสั้น ยังไม่ครบวงจรของการผลิตและจำหน่ายผลผลิต มีผลทำให้สมาชิกนำเงินกู้ไปสร้างอาชีพใหม่อย่างครบวงจรได้น้อย และนำเงินมาชำระหนี้เงินกู้ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น จึงควรปรับปรุงเรื่องช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมครอบคลุมช่วงเวลาของการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งต้องขึ้นกับฤดูกาลและเงื่อนไขอื่นที่จำเป็นของเกษตรกร

1.3 ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งมีการมอบหมายให้พัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่หลักของกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ระดับล่าง ซึ่งมีความเคยชินกับกองทุนอื่นๆ มาก่อน จึงมักจะเน้นการดำรงอยู่ของกองทุนมากกว่าการออมและการสร้างงาน และค่อนข้างจะให้เวลากับกองทุนค่อนข้างน้อย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น

1.3.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจในนโยบายและการปฏิบัติ

1.3.2 การนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ดำเนินงานได้ดี

1.3.3 การวิจัยและพัฒนากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี

1.4 ควรศึกษาพฤติกรรม และหามาตรการในการจัดการกับปัญหาหนีงบริการที่ยังเป็นเยาวชนที่ค่อนข้างอายุน้อย มาทำมาหากินตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทำงานอยู่ในบาร์ เบียร์ มีพฤติกรรมทางเพศและพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น แสดงพฤติกรรมทางเพศ โดยเปิดเผยในที่สาธารณะ พุดจาลามก สกปรก ทั้งขยะไม่เป็นที่ ชอบอยู่ตามถนน ฯลฯ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่างๆ

2.2 ควรมีการศึกษาระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในหมู่บ้านต่างๆ ที่มีบริบทหลากหลายในทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้าน

2.3 ควรขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน เผยแพร่เป็นเอกสาร ข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางสื่อต่างๆ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งประเทศให้มากขึ้น

ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน

ในที่สุด จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนก็คือ หมู่บ้านท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับทุนเงินตรา คือ เงินกองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นทั่วประเทศเท่านั้น ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านท่องเที่ยวได้มีพัฒนาการของการสะสมทุน ที่สำคัญคือ ทุนชุมชน อย่างต่อเนื่อง จากยุคสังคมประเพณีมาสู่ยุคของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเกิดปัญหาหลายด้านขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนด้านอาชีพ จากอาชีพทำประมงและเพาะปลูก ไปสู่อาชีพอุตสาหกรรมบริการด้านการโรงแรม และการท่องเที่ยว ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมนี้ ถึงแม้จะมีปัญหานานาประการเกิดขึ้นในชุมชน แต่คนในชุมชนกลับไม่ยอมจำนนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น กลับรวมตัวกันคิด แก้ปัญหา และร่วมสร้างทุนชุมชนขึ้นใหม่ คือ ชุมชมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประชาสังคมที่เป็นทุนชุมชนที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งกลางในการสะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนส่งเสริมอาชีพบริการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว และทุนเงินตราที่ชมรมช่วยกันบริจาค ช่วยกันจัดหา ช่วยกันสะสมไว้เป็นกองกลางของชมรม เพื่อแก้ปัญหาด้านอาชีพให้กับคนในชุมชน

จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาพบ จึงสรุปได้ว่า กองทุนสองกองทุนในหมู่บ้านท่องเที่ยว คือ กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาทของรัฐบาล และกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวช่วยกันก่อรูปขึ้น ต่างก็เป็นกองทุนที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อการเข้าไปช่วยเหลือและช่วยแก้ปัญหาด้านอาชีพต่างๆ ให้กับคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน กองทุนหมู่บ้านข้างต้น ยังช่วยหนุนเสริมการดำรงอยู่ของทุนชุมชนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งต่อไป

กล่าวได้ว่า จากข้อมูลการวิจัยประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในเชิงลึก ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ มิใช่จะมีผลต่อชุมชนในมิติของการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจ คือ เงินกู้จากเงินกองทุนจำนวนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาคะยากจนของประชาชนในชุมชน เท่านั้น ในขณะเดียวกัน กองทุนหมู่บ้าน ยังมีผลต่อการแก้ปัญหา และเสริมสร้างมิติใหม่ในด้าน

ทุนทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ทุนสังคมวัฒนธรรม คือ วิถี
 ประชา การควบคุมให้คนทำตามบรรทัดฐาน โดยใช้มาตรการอย่างหลากหลายทั้งวิถีประชา
 จารีต และกฎระเบียบต่างๆ รวมทั้งความเชื่ออาทรต่อกัน ในการควบคุมและอบรมกล่อมเกลา
 คนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งทุนทางปัญญา นั่นก็คือ ภูมิปัญญาในการ
 คิด หาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานกองทุนให้
 บรรลุวัตถุประสงค์อย่างละมุนละม่อม และเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่อย่าง
 ยั่งยืนของชุมชนและความสุขของมวลสมาชิกรวมทั้งการดำรงอยู่ของทุนทรัพยากรธรรมชาติ
 และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจให้มีการหมุนเวียนอยู่
 ในชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

บทที่ 6

สรุป

การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะต้องทราบถึงความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ว่าเป็นไปได้อย่างไรหรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบาย รวมทั้งกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านจึงเป็นการสร้างองค์ความรู้จากปรากฏการณ์จริงเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อนำองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นมาส่งต่อ เพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้บริหารภาครัฐตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง การศึกษานี้จึงมีเป้าหมายที่สำคัญคือ

ประการแรก เพื่อการสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

เป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างขึ้นมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีการของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

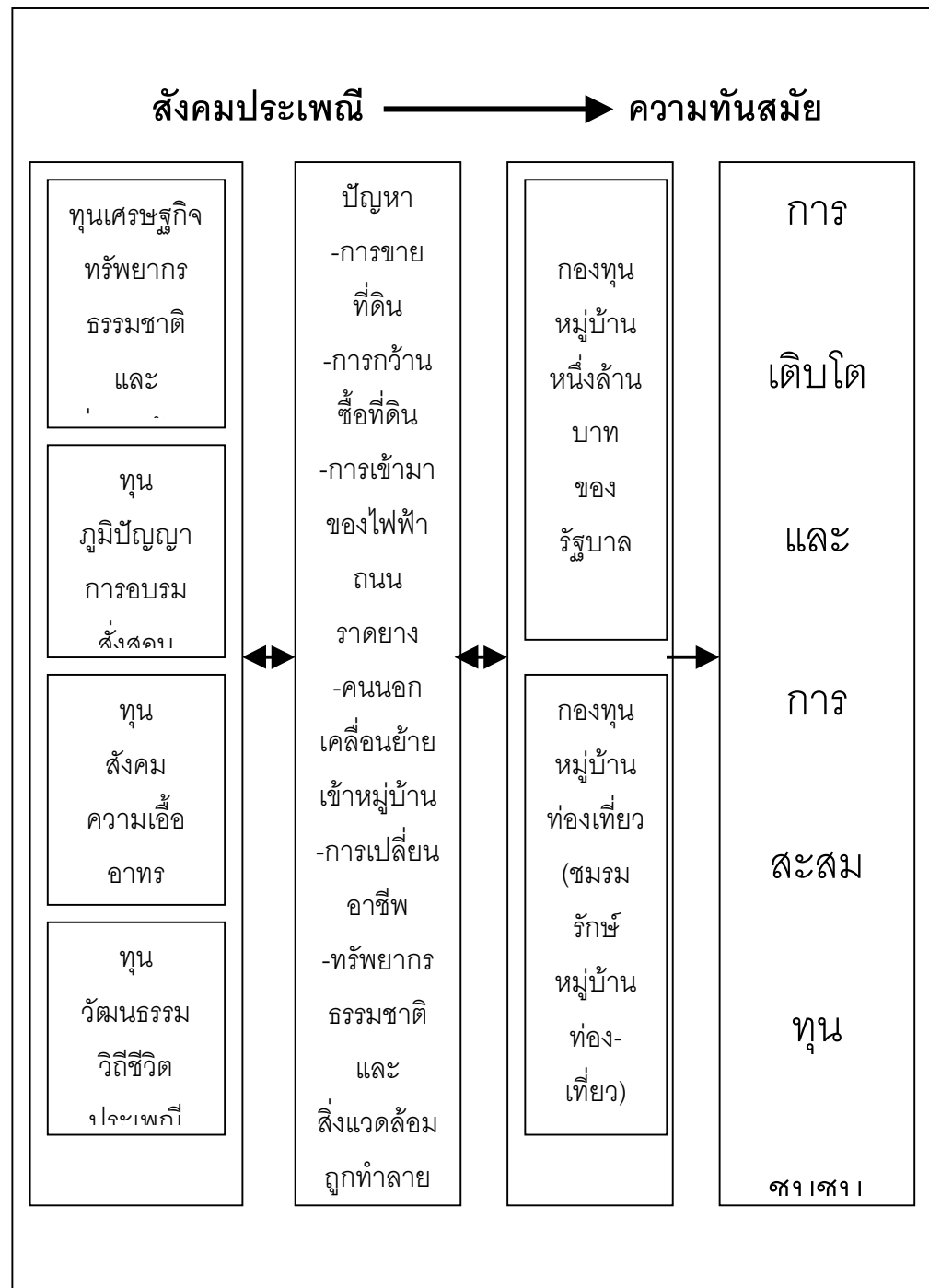
ประการที่สอง เพื่อการวางนโยบาย (Policy Formation)

เป็นการวิจัยเพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายคือรัฐบาล ได้รับประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและได้องค์ความรู้เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวที่วางไว้ อันเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบายและเพื่อให้นโยบายต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง การวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลโดยทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว การสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เริ่มจากการนำแถบบันทึกเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเรียบร้อยแล้ว มาถอดความ กำหนดมโนทัศน์ หาความเชื่อมโยง

ของมโนทัศน์ กำหนดข้อสรุป (category) สร้างองค์ความรู้พื้นฐานขึ้นจากปรากฏการณ์จริงตามจิตวิทยาที่ต้องการหาคำตอบ สรุปประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาคือข้อสรุปเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว นั่นก็คือ ประการแรก ข้อสรุปเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การปรับตัวของชุมชน กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน และสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว (ชมรมรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยว) กับการเติบโตและการสะสมทุนชุมชน

1. ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

ชุมชนที่ศึกษา คือ ชุมชนหมู่บ้านทองเที้ยว ตั้งอยู่ในจังหวัดทองเที้ยวทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงระดับโลกในด้านความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล หาดทราย หุ่นา ป่า ภูเขา และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นทุนที่มีผลทางเศรษฐกิจและเป็นทุนที่มีผลต่อการมีรายได้ของคนในชุมชนมาช้านาน มีทุนทางปัญญา มีทุนสังคม วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน มีผลต่อรายได้ และความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2. ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ปรากฏการณ์ของชุมชนหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคสังคมประเพณี ชุมชนและหมู่บ้านทองเที้ยวในเขตชนบท ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ในช่วงปี 2505-2515 ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง มีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานของผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันไปด้วย และทำหน้าที่ครูในบ้านไปด้วย โดยสอนให้บุตรหลานได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในสถานการณ์จริง ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคแรกๆ ก็คือ ในช่วงปี 2516-2533 ซึ่งเริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรโดยมีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาดกระนั้น กระบวนการเข้ามาของวิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นอย่างรวดเร็วในปี 2524-2525 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน รวมทั้งเริ่มมีการซื้อขายที่ดินจากคนนอกหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็น **จุดเปลี่ยน (turning point)** ที่สำคัญของหมู่บ้าน เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในด้านของเวลา สถานที่ และคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ **พลังจากภายนอก** อันได้แก่ การนำพาไฟฟ้า ถนน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และคนจากถิ่นอื่นเข้าสู่หมู่บ้านและ **พลังจากภายใน**หมู่บ้านเอง นั่นคือ ความต้องการของคนในหมู่บ้านที่ต้องการการสนองตอบด้านวัตถุเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้มีการตอบรับพลังผลักดันเพื่อดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอย่างค่อนข้างรวดเร็วในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง และด้านอื่นๆ

3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐมีผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างสำคัญ วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง และระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยมที่เข้าสู่หมู่บ้าน มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของคนในชุมชน จากสังคมแห่งความเอื้ออาทรที่ทุกคนในชุมชนมีความเดือดร้อนเป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมชะตากรรมเดียวกัน จากชุมชนเรียบง่ายงดงาม เริ่มมีถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนมาตรฐานสายหลักเข้าสู่หมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาด้านวัตถุอย่างต่อเนื่องมีผลให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกายสูงขึ้นเป็นลำดับ

กระนั้น การเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคมขนส่ง มีผลต่อการนำ "คน" คือกลุ่มนักท่องเที่ยวจากในจังหวัด จากต่างถิ่น และจากต่างชาติเข้าสู่พื้นที่ จากชุมชนเดิมที่ผู้คนมุ่งรักษาผืนดินในหมู่บ้าน ละเลยที่ดินริมหาด พลิกผันมาเป็นการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินติดชายทะเลที่มีราคาสูงขึ้นอย่างงดงาม ในเวลาช่วง ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร มาเป็นเศรษฐีผู้ขายที่ดิน และกลับกลายมาเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน อันมีผลมาจากการนำเงินที่ได้มาจากการขายที่ดินไปใช้จ่ายเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน อาทิ รถจักรยานยนต์ รถกระบะ โทรศัพท์ ตู้เย็น วิทยุ เครื่องเสียง ฯลฯ ที่มีใช้การลงทุนเพื่อต่อยอดการผลิตให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกันก็มีคนนอกหลั่งไหลเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีนักลงทุน รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คนยากจนจากจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ ชาวประมงและเกษตรกรหลายคนปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเจ้าของกิจการ/ลูกจ้างในกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยว อาทิ เป็นเจ้าของบ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า เจตสิก ให้เช่าร่มชายหาด เป็นหมอนวดตามชายหาด เป็นช่างเสริมสวย เป็นเจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม เจ้าของร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ให้บริการร้านซักรีด ร้านจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ขนาดเล็ก ร้านจำหน่ายของชำ รับซ่อมรถจักรยานยนต์ ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพอื่นๆ

ที่สำคัญก็คือ จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นคน (ไม่นับรวมนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝง และไม่รวมแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนมาก) มีการเปิดสถานบริการประเภทบาร์เบียร์ ผับ ศูนย์การค้าขนาดเล็ก โรงนวด ศูนย์อาหาร และสถานบันเทิงมากมายทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการซื้อขายสินค้าและบริการ

มีการแลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา มีผลต่อการจับจ่ายใช้สอยเงินที่ได้มาใช้อย่างรวดเร็ว มีผลต่อปัญหาต่างๆ คือ การพนัน หว่ยหุ้น อบายมุข ยาเสพติด ลักขโมย โจรผู้ร้าย มีอาคารสิ่งก่อสร้างมากมายที่เกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและการวางแผนที่ดี มีอุบัติเหตุจราจร ควันพิษ เสียบบกวน ขยะ น้ำเสีย คนแก่และเด็กถูกทอดทิ้ง คนหนุ่มสาวออกจากบ้านไปทำมาหากิน เด็กๆ ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ความรัก ความผูกพันในครอบครัวและในหมู่บ้านน้อยลง หลายคนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางวัตถุและเงิน ความสงบทางใจและความมีสัจจวาจาต้งเช่นบรรพบุรุษลดน้อยลง

4. การปรับตัวของชุมชน

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและการพัฒนาในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมิติด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ชุมชนมีผู้นำและสมาชิกชุมชนที่ดี มิได้ย่อท้อต่อปัญหาที่เกิดขึ้น มีการรวมตัวตั้ง **“กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยว”** ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต โดยกลุ่มดังกล่าวมีบุคลากรจากหน่วยงานเทศบาล อบต. นักวิชาการ และประชาชน รวมตัวกันเป็นไตรภาคี วางแผนแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาชุมชนในสามมิติ คือ การป้องกันและแก้ไขปัญหา การรักษาสิ่งดีงาม และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้กับหมู่บ้าน มีการระดม **ทุนทางเศรษฐกิจ** คือ เงินตรา และทรัพยากรต่างๆ เพื่อใช้เป็นกองกลางในการดำเนินงานของกลุ่ม มี**ทุนสังคม วัฒนธรรม** คือวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งล้วนเป็น **ทุนชุมชน** ที่มีผลต่อการขัดเกลาคนในชุมชนให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน รวมทั้งมี **ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลของชุมชน

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นธุรกิจการโรงแรมท่องเที่ยว กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยวมีการช่วยเหลือให้คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่น บริการร่วมขายหาด บ้านเช่า ร้านอาหาร เครื่องดื่ม อาหารว่าง ร้านอาหารภัตตาคารขนาดใหญ่ หมอนวดชายหาด รถตุ๊กตุ๊ก เรือเจตสกี เรือแคนู เสริมสวริมหาด และอาชีพเสริมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็คือ คนในหมู่บ้านท่องเที่ยว หลายฝ่ายต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตนเอง มีความพยายามร่วมกันวางแผนและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างอนาคตของลูกหลานรุ่นต่อไป ในขณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของถนน ไฟฟ้า สิ่งปลูกสร้าง โรงแรม อาคาร ร้านค้า บ้านพัก ห้องแถวให้เช่า มีผลต่อชุมชนแออัด ขยะ สิ่งแวดล้อมถูกทำลายและวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเช่นนี้ มีผลให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในหมู่บ้าน เกิด **“ชมรมรักษามูลบ้านท่องเที่ยว”** ซึ่งมีการตั้งกองทุนรักษามูลบ้านท่องเที่ยวขึ้นก่อน ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์

ประสงค์เพื่อระดมทรัพยากรมาใช้เป็นทุนในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาใน
ทุกมิติที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น” ให้เกิดความเหนียวแน่นและต่อเนื่อง มีใช้การรวมตัวกันชั่วคราว
เพื่อตัวเอง หากแต่เป็นการรวมตัวเพื่อพึ่งพากัน และเพื่ออนาคตอันยาวไกลของลูกหลาน

5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวเกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินการ
การผู้ใหญ่บ้านให้ความสนใจที่จะจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก เพราะหมู่บ้านท่องเที่ยวมี
กองทุนหมู่บ้านอยู่แล้วคือ “กองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยว” คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงคิดว่า
ผู้จัดตั้งและรับผิดชอบกองทุนหมู่บ้านต้องเป็นเทศบาลตำบลท่องเที่ยว แต่ด้วยเงื่อนไขของ
คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เทศบาลตำบลท่องเที่ยวยังไม่มี การจัด
ตั้งชุมชน เทศบาล จึงไม่สามารถจัดตั้งกองทุนได้ ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นผู้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ณ ตำบลท่องเที่ยว จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่
ภาครัฐซึ่งนำระเบียบเกี่ยวกับกองทุนไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ มีผลต่อการปฏิบัติตาม
ระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ระเบียบเกี่ยวกับการกู้และการผ่อนชำระเงินกู้ ซึ่งต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว
จึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนว
ทางดำเนินงานและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีผลให้ทุกฝ่ายทั้งผู้กู้ สมาชิกกอง
ทุนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เกิดความเข้าใจการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

ข้อดี ของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เงื่อนไข
และวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ใน
การบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้านทำได้รวดเร็ว เป็นที่พึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง
ทั้งในด้านความเสียสละของผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการบริหารกองทุนคือผู้ใหญ่บ้าน
และเลขานุการกองทุน ซึ่งมีความพยายามบริหารจัดการกองทุนอย่างเต็มศักยภาพ

ปัญหา บางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ การกู้ยืมเงิน
ของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นการเสริมอาชีพเดิมเพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย ประกอบกับ
สมาชิกส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยวอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว ดังนั้น
กองทุนหมู่บ้านจึงเป็นกองทุนเสริม การสรรหากรรมการกองทุนจะค่อนข้างยาก เพราะ
เกรงว่าต้องรับผิดชอบเงินกู้ถ้าสมาชิกไม่ส่งใช้เงินกู้ ผู้กู้สองคนไม่คืนเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด
มีผลต่อสภาพปัญหาขาดเงินให้กู้ ผู้กู้ไม่ได้รับใบเสร็จรับเงินคืนที่ชำระเงินกู้ สมาชิกเกิด
ความไม่มั่นใจในข้อยุติที่เกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งใช้เงินกู้ว่าจะได้รับการดำเนินการ
การอย่างต่อเนื่องตามความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ การจัดระบบการคืนเงินกู้โดยใช้มาตรการทางสังคมวัฒนธรรม คือ กำหนดบรรทัดฐานในการควบคุมให้คนชำระเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด โดยมีมาตรการทั้งทางด้านวิถีประเพณี จารีต และกฎระเบียบต่างๆ มาใช้ในการควบคุมทางสังคม นั่นก็คือ กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง โดยใช้ความเป็นมิตรและใช้ปียาวจา ทวงโดยผ่านญาติผู้ใหญ่ที่ผู้กู้เคารพนับถือ/เกรงใจ ทวงจากสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้ โดยให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลง ต่อไป ผู้กู้เองและญาติจะกู้เงินไม่ได้อีก สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้กู้โดยให้คำแนะนำว่ากองทุนหมู่บ้านอาจมีแนวโน้มที่จะเพิ่มยอดเงินกู้ให้สูงกว่าเดิมเป็น 20,000-40,000 บาท นิมนต์พระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาเยี่ยมสำนักงานกองทุนและอบรมสั่งสอนสมาชิก จัดบอร์ดข้อมูลเพื่อสื่อสารให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกาศรายชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานของกองทุนไว้บนบอร์ด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ และ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในแนวลึก และจากการสังเกตการดำเนินงานกองทุนของหมู่บ้านแห่งนี้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาร่วม 8 เดือน ได้พบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนวงเงินกู้สำหรับผู้กู้หมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริงของหมู่บ้านนั้นๆ เพราะกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีจุดแข็งที่ความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิกซึ่งมีความเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงของปัญหา กรณีที่มีสมาชิกบางคนไม่สามารถส่งใช้เงินกู้ตามกำหนดเพราะไม่ใช่ฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกไม่มีรายได้มาชำระหนี้ แต่ขอให้สมาชิกให้คำมั่นสัญญากับกรรมการและประชาคมกองทุนว่า เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว และ มีรายได้เป็นปกติ สมาชิกจะส่งใช้เงินกู้พร้อมดอกเบี้ยและค่าปรับ คำมั่นสัญญาที่สมาชิกให้ไว้ต่อประชาคมกองทุนเช่นนี้ คือความจาสัจที่เมื่อถึงเวลาสมาชิกก็ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทันที ทำให้ไม่เกิดความเสียหายกับเงินกองทุน

1.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเชิงรุกที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและให้เกิดการบริหารจัดการที่

ดีของกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น ควรให้ความพยายามในการทำให้สมาชิกในหมู่บ้านได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพมากขึ้น ให้มีการสนับสนุนทรัพยากรทั้งที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อต่อยอดให้เกิดการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างดีในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ มีประชาสังคม มีการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือกันในกลุ่มอาชีพและต่างกลุ่มอาชีพมากขึ้น ซึ่งเชื่อว่าจะมีผลต่อการแก้ปัญหาระชาชนเงินกู้ ซึ่งจะทำการกองทุนบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้มากยิ่งขึ้น

1.3 รัฐบาลควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายและพัฒนาระบบการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้เป็นที่พึงพอใจมากยิ่งขึ้น นั่นก็คือ ภาครัฐควรเร่งให้มีการดำเนินงานด้านการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติ ตลอดจนเร่งพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

2.1 จุดอ่อนของกองทุนคือ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติค่อนข้างตึงตัว วงเงินกู้ค่อนข้างต่ำ ระยะเวลาการส่งเงินกู้ซึ่งค่อนข้างสั้น ยังไม่ครบวงจรของการผลิตและจำหน่ายผลผลิต มีผลให้สมาชิกนำเงินกู้ไปสร้างอาชีพใหม่ครบวงจรได้น้อย และนำเงินมาชำระหนี้เงินกู้ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น จึงควรปรับปรุงระบบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยเพิ่มเม็ดเงินให้กู้ให้มีวงเงินสูงขึ้น และกำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลในการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน

2.2 ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับปฏิบัติ ซึ่งมีการมอบหมายให้พัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่หลักของกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ระดับล่าง ซึ่งมีความเคยชินกับกองทุนอื่นๆ มาก่อน จึงมักจะเน้นการดำรงอยู่ของทุนเงินตรามากกว่าการออม ไม่เน้นการสร้างงานและการสะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนชุมชน ทุนสังคม วัฒนธรรม และทุนมนุษย์ และค่อนข้างจะใช้เวลาไปกับกองทุนค่อนข้างน้อย ดังนั้น การปฏิบัติการในเชิงรุกจึงควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น

2.2.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจในนโยบาย และการปฏิบัติการกองทุนหมู่บ้าน

2.2.2 การนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม และศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ดำเนินงานได้ดี

2.2.3 การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้าน
 อย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างอำเภอ ระหว่างจังหวัด และ
 เวทีเสวนาระดับชาติ

2.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี และขยายผล
 การวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน เผยแพร่เป็นเอกสารวิชาการและจัด
 ระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อสื่อความผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น ทางอินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ ไปยัง
 ผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.5 ควรหามาตรการในการจัดการกับปัญหาหนี้บริการที่ยังเป็นเยาวชนที่ค่อนข้าง
 ข้างอายุน้อย และมาทำมาหากินตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทำงานอยู่ในบาร์เบียร์ มีการกระทำ
 ทางเพศและพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น มีพฤติกรรมที่นำละอาย สกปรก ทั้งขยะไม่
 เป็นที่ พุดจาลามก ชอบอยู่ตามถนน ฯลฯ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ ต้องการเข้ามากู้เงินกองทุนหมู่บ้าน
 ด้วยเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

3.1 ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการ
 ทำการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อ
 พัฒนากองทุนหมู่บ้านให้คมชัด ทัวถึง และครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง
 มากยิ่งขึ้น

3.2 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อ
 ให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลความสำเร็จที่เกิด
 ขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่างๆ

3.3 ควรมีการศึกษาวิจัยระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง
 ในหมู่บ้านต่างๆ ที่มีบริบทหลากหลายในทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผล
 ความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านแต่ละแห่งที่มีบริบทแตกต่างกัน

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้
กองทุนหมู่บ้านจังหวัดเชียงใหม่
ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

สรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยโครงการวิจัยและการประเมินกองทุนหมู่บ้าน

:ศึกษากรณีหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะต้องการทราบถึงความเคลื่อนไหว และกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ว่ามีความเป็นไปได้หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบาย รวมทั้งกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ซึ่งเป็นสนามของการเก็บข้อมูลคืออยู่ในหมู่บ้านแสงเดือนที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจงว่ามีชื่อเสียงด้านแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี(theoretical sampling)และสุ่มโดยวิธีการสโนว์บอล(snow – ball technique) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการรวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 31 คน

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยุคสังคมประเพณี ช่วงปี 2505 - 2514 ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง และมีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง

2. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคแรกคือ ช่วงปี 2515 - 2533 เริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด วิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นในปี 2525 - 2527 การนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านการซื้อขายที่ดินจากคนนอก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน ทั้งในด้านของเวลา สถานที่ และคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ พลังจากภายนอก อันได้แก่ ไฟฟ้า ถนน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และคนต่างถิ่น และ พลังจากภายในหมู่บ้าน คือความต้องการด้านวัตถุเพิ่มขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย วิถีชีวิตแบบสังคมเมืองและระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยม มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยม

ดั้งเดิมที่ดั่งามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของคนในชุมชน จากสังคมแห่งความเอื้ออาทร ที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ เป็นผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกัน จากชุมชน เรียบๆ อ่อนดงามเริ่มมีถนนเป็นถนนมาตรฐานสายหลักเข้าหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการพัฒนาด้าน วัตถุเพิ่มขึ้นในทุกด้าน มีผลให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกาย มีผลต่อการปรับเปลี่ยน อาชีพของเกษตรกร มาเป็นเศรษฐกิจผู้ขายที่ดิน และกลับกลายมาเป็นเจ้าของในกิจการด้านการ ท่องเที่ยวหรือเป็นลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมบริการ

จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น มีผลต่อปัญหาต่าง ๆ คือ การพนัน หว่ยหุ้น อบายมุข และยาเสพติด ลักขโมย ใจผู้ร้าย มีอาชญากรรม สิ่งก่อสร้างมากมายเกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและการวางแผนที่ดี มีอุบัติเหตุจราจร ควันพิษ เสียรบบกวน ขยะ น้ำ เสีย คนหนุ่มสาวออกจากบ้านไปทำมาหากิน คนแก่และเด็กถูกทอดทิ้ง เด็ก ๆ ขาดผู้ดูแล สักสอนอย่างใกล้ชิดความรัก ความผูกพันในครอบครัว ความสงบและความมีสำนึกของจิตในหมู่บ้านน้อยลง

4. การปรับตัวของชุมชน ชุมชนมีผู้นำและสมาชิกที่ดี มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและ วางแผนอนาคตมีคนจากเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นักวิชาการ และ ประชาชน รวมตัวกันเป็นไตรภาคี วางแผนแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาชุมชน มีการระดมทุน **ทางเศรษฐกิจ** เพื่อใช้เป็นกองกลางดำเนินงานของกลุ่มมี**ทุนทางสังคมวัฒนธรรม**คือวิถี ชีวิตที่มีผลต่อการกลมเกลียวให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน มี**ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม** เป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลของชุมชน เกิดอาชีพหลากหลายทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาทิ ร้านอาหารเครื่องดื่ม อาหารว่าง และอาชีพเสริมเพื่อร่วมกันแก้ไข ปัญหาในทุกมิติ

5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสดการพัฒนและผลที่มีต่อชุมชน เกิดขึ้นตามนโยบายของ รัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินการกองทุนจะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะตึงตัว ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนจึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุน เพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางใน การแก้ไขปัญหา มีผลให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและพัฒนาการดำเนินงานตามปรัชญาของ กองทุนมากขึ้น

6. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนคือ ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เงื่อน ไขและวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ใน การบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้านทำได้รวดเร็ว และความเสียสละของผู้นำชุม ชน มีผลต่อความพึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง

7. ปัญหาในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน การชำระเงินกู้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด การกู้ยืมเงินของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นการดัดจริตเพื่อเพิ่มเพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อยการสรรหากรรมการกองทุนค่อนข้างยาก ผู้กู้ไม่ได้รับใบเสร็จรับเงินทันทีที่ชำระ (5) สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความไม่มั่นใจในข้อยุติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งเงินกู้

8. วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนคือ จัดระบบการคืนเงินกู้โดยใช้มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ทั้งทางด้านวิถีประชา จารีต และกฎระเบียบ มาใช้ในการควบคุมทางสังคมให้คนชำระเงินกู้ตามบรรทัดฐานที่กำหนด คือ กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง ใช้ความเป็นมิตรและใช้ปียวาจา ทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ ทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัว ให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองและญาติจะกู้เงินไม่ได้อีกสร้างแรงจูงใจให้ผู้กู้โดยจะเพิ่มยอดเงินกู้ให้สูงกว่าเดิม นิมนต์พระสงฆ์มาเป็นกรรมการสำนักงานกองทุน จัดบอร์ดข้อมูลเพื่อให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกาศรายชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานไว้บนบอร์ด เป็นต้น

9. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

9.1 รัฐบาลควรปรับวงเงินกู้สำหรับหมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริง

9.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเชิงรุก ที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและเกิดการบริหารจัดการที่ดีมีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น สนับสนุนทรัพยากรทั้งทางทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อต่อยอดให้เกิดการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มทุนทางสังคมที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้มากขึ้น

9.3 รัฐบาลควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคม ที่เกี่ยวกับด้านบรรทัดฐานของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ให้เป็นที่พึงพอใจมากยิ่งขึ้น คือ เร่งให้มีการดำเนินงานปรับปรุงกฎหมายระเบียบ แนวปฏิบัติ และเร่งพัฒนาเครื่องมือดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

10. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

10.1 ควรปรับปรุงระบบงบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพิ่มเงินให้กู้ให้สูงขึ้นปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน

10.2 ควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุน ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ และเจตคติที่ดีต่อนโยบายและการปฏิบัติกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพสูงขึ้น โดยนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ได้ผลดี จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

10.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี ขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น ทั้งทางเอกสารวิชาการ และจัดระบบข้อมูลข่าวสารสื่อความผ่านทางสื่อ

11. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการทำวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยแนวเล็ก วิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนานโยบายและกระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ให้คมชัดและครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สถาบันราชภัฏภูเก็ต มิถุนายน 2546

ประกาศคุณูปการ

ตลอดระยะเวลาของการศึกษาวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดท่องเที่ยว ฉบับนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ได้รับตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร. นภาพร หะวานนท์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้โอกาส ให้อิสระในความคิด ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองในทางวิชาการอย่างลึกซึ้ง ให้ความกรุณาดูแลกระบวนการดำเนินงานวิจัยอย่างใกล้ชิดในทุกขั้นตอน รวมทั้งติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการของศิษย์มาโดยตลอด ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณา

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล ผศ.ดร.สุรวุฒิ บัดไธสง แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้กรุณาติดตามผลงาน รวมทั้งได้ให้มุมมองในฐานะของนักวิจัยและนักวิชาการ ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาความคิดในการวิจัย รวมทั้งประเด็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน หัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการ ประชาชน และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหมู่บ้าน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ระดับลึก และพิจารณาข้อคำถามต่างๆ อย่างละเอียด รวมทั้งได้ให้ทัศนะ ประสพการณ์ และข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ที่มีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนารายงานผลการวิจัยฉบับนี้ให้คมชัดยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเป็นพิเศษ คือ ผู้ประสานงานจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขานุการโครงการกองทุนหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสุขาภิบาลตำบล และคณะที่ปรึกษาชมรมรักหมู่บ้านท่องเที่ยว ที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมและ กองทุน ตลอดจนให้คำแนะนำหลายประการที่ช่วยให้การเก็บข้อมูลและเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์ และครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งได้กรุณาให้ความดูแล ประสานงาน และเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจแก่ผู้วิจัยอย่างต่อเนื่องมาตลอดเวลา

ในท้ายที่สุดนี้ ขอขอบพระคุณอธิการบดี รศ. ดร. ชีรวัฒน์ นิเจนตร คณะผู้บริหารและเพื่อนคณาจารย์ในสถาบันราชภัฏภูเก็ต ที่ได้ให้ความปรารถนาดี เป็นกำลังใจ สนับสนุน และเอื้อโอกาสทางวิชาการแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย นักศึกษาปริญญาโท และปริญญาตรี ที่สนับสนุนการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณคุณคุณปนัดดา เพ็ชรล่อเหลี่ยน เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ผู้สนับสนุนงานพิมพ์ต้นฉบับ รวมทั้งผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและให้ความกรุณาอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏภูเก็ต

มิถุนายน 2546

สารบัญ

บทที่	หน้า
สรุปสำหรับผู้บริหาร	(3)
คำนำ	(6)
ประกาศคุณูปการ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญภาพ	(13)
1 บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
การเลือกชุมชน	1
เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน	2
ลักษณะสำคัญของชุมชน	2
การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดเชียงใหม่	10
วิธีดำเนินการวิจัย	14
สนาม	18
การเข้าสู่สนาม	19
การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์และการสัมภาษณ์ระดับลึก	21
การสังเกตและการจดบันทึก	23
การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	25

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
2	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	26
	บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
	และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	26
	บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนสังคม วัฒนธรรม	28
	บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ	29
	บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	31
	สรุปปิดท้าย	32
3	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ	
	ไปสู่ความทันสมัย	34
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคสังคมประเพณี	34
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเที้ยวใน	
	ยุคแรกๆ	35
	กระบวนการเข้ามาของวิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอก	
	ชุมชนและระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในช่วงปี	
	2530-ปัจจุบัน	35
	จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน	36
	พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	36
	ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอก	37
	เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน	37
	สรุปท้ายบท	37

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
4	การปรับตัวของชุมชน	39
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี	39
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย	40
	การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชน เริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น	42
	การให้นิยามหรือความหมายต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและ ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอดีตก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอดีต	43
	การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน	44
	เงื่อนไขสำคัญและสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และมีผลต่ออุดมการณ์ของชุมชน	44
	วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมาย ของคำว่าทุน และการเปลี่ยนแปลงไปของทุนชุมชน	44
	สรุปความท้ายบท	45
5	กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	46
	ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	46
	สภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	49
	ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	50
	วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	51
	ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	52
	ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน	54

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
6	สรุป	56
	ข้อสรุปเชิงทฤษฎี	58
	ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	59
	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	59
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย	60
	การปรับตัวของชุมชน	65
	ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	68
	ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ	68
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	69
	บรรณานุกรม	70
	ภาคผนวก	71
	แนวคำถาม (guideline) สำหรับการสัมภาษณ์ระดับลึก	72

ตาราง 1	แสดงพืชพื้นที่ปลูกและผลผลิต รวมทั้งจำนวนครัวเรือนที่ปลูก	4

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และกองทุน

หมู่บ้านแสงเดือน กับการเติบโตและการสะสม

ทุนชุมชน

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อที่จะนำผลการประเมินมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาสำคัญของบ้านเมือง นั่นก็คือปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน โดยในการรายงานการวิจัยในครั้งนี้ได้ก่อกำเนิดขึ้นภายในบริบทของชุมชนซึ่งเป็นกองทุนหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้บริบทเฉพาะของชุมชนและหมู่บ้านนี้เท่านั้น การศึกษาโครงการวิจัยและประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 ในครั้งนี้ ผลจากการวิจัยประเมินจะได้นำมาเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเรื่องความยากจนของชุมชน และหมู่บ้านที่มีบริบทใกล้เคียงกันทั่วประเทศ ในระยะต่อไปโดยประเด็นหรือเนื้อหาที่สำคัญ เกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษาที่จะประกอบในบทนี้จะประกอบไปด้วย หัวข้อ 4 หัวข้อ คือ ประการแรก การเลือกชุมชน ประการที่สอง ลักษณะที่สำคัญของชุมชน ประการที่สาม การเข้าสู่ชุมชน และประการที่สี่ การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน ประการที่ห้า การดำเนินงานของจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ประการที่หก วิธีดำเนินการวิจัย ประการที่เจ็ด การเข้าสู่ชุมชน ประการที่แปด การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน และประการสุดท้าย คือ สนามและการเข้าสู่สนาม ดังนี้

1. การเลือกชุมชน

การเลือกชุมชนในการวิจัยประเมินในครั้งนี้ เป็นการเลือกศึกษาในพื้นที่อำเภอที่มีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไปในจังหวัดที่ไม่ได้เป็นจังหวัดท่องเที่ยวหลัก ชุมชนและจังหวัดที่เลือกนี้เป็นเสมือนพื้นที่ทางผ่านของความทันสมัย จากจังหวัดหนึ่งไปสู่อีกจังหวัดหนึ่ง โดยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนที่ศึกษาไม่มาก หมู่บ้านแสงเดือนที่ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ที่มีทางหลวงแผ่นดิน (ถนนเพชรเกษม) ผ่านเขตชุมชนในพื้นที่ของหมู่บ้าน

การเลือกชุมชนในการวิจัยประเมินในครั้งนี้เป็นการเลือกศึกษาในพื้นที่ซึ่งมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไปแม้ว่าประเทศจะผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาเป็นช่วงระยะเวลามากกว่า 40 ปีแต่หมู่บ้านในเขตอำเภอเวียงวาก็ยังคงสภาพของสังคมเกษตรกรรมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีอาชีพประมงอุตสาหกรรมในครัวเรือนเกิดขึ้นบ้างก็ยัง

คงถือเป็นอาชีพรอง ในพื้นที่ของอำเภอแวงวาวนี้เคยเป็นแหล่งในการทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทางทะเลมาระยะหนึ่งและเปลี่ยนมาทำอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระยะเวลา 29 ปีที่ผ่านมาแต่ก็เป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะของคนในหมู่บ้านและชุมชนในเขตอำเภอแวงวาวที่เข้ามามีบทบาทในการประกอบอาชีพแรงงานที่จะอพยพมาจากที่อื่นมีอยู่จำนวนน้อยมาก(แผนพัฒนาเทศบาลตำบล. ชมเล. 2546)

2. เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน

การเลือกหมู่บ้านแสงเดือนเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการวิจัยจะดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด ซึ่งสามารถที่จะสรุปเงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชนได้ดังต่อไปนี้

2.1 เลือกพื้นที่โดยพิจารณาถึงชุมชนที่มีสถานที่ที่เป็นแหล่งบริการด้านธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในบริบทของอำเภอคนได้เงื่อนไขของจังหวัดที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

2.2 เลือกชุมชนหรือหมู่บ้านโดยพิจารณาจากผู้อยู่อาศัยเดิมตั้งแต่ครอบครัวสมัยก่อนจากรุ่นเก่าจนถึงรุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนและยังคงอาศัยอยู่ปัจจุบัน

2.3 เลือกชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีการผสมผสานในเรื่องของอาชีพตั้งแต่เกษตรกรรม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงมีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลาย ๆ ครอบครัว

2.4 เลือกชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไม่มากนักแม้ว่าจะมีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาถึงพื้นที่ของชุมชน

ในการเลือกหมู่บ้านที่จะทำการวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านในครั้งนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาบริบทของจังหวัด และบริบทพื้นที่หมู่บ้านมีลักษณะสำคัญเป็นเช่นไร ดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

3. ลักษณะสำคัญของชุมชน

สภาพทั่วไปของอำเภอแวงวาว ซึ่งมีหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน มีสาระสำคัญเกี่ยวกับอำเภอและหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตั้งอยู่ มีลักษณะข้อมูลที่สำคัญดังนี้ ประการที่หนึ่ง สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่การปกครอง ประการที่สอง ประชากรและครัวเรือน ประการที่สาม สภาพเศรษฐกิจ ประการที่สี่มีสภาพทางสังคม ประการที่ห้า ศักยภาพของอำเภอและประการสุดท้าย ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของอำเภอดังนี้ (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี. พ.ศ.2545-2549:2549)

3.1 สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอแวงวาว ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดเขียวขจี อยู่ห่างจากนครหลวง 839 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดเขียวขจี 12 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 10 นาที จากอำเภอแวงวาวถึงจังหวัดเขียวขจี

อำเภอแวงวาวมีพื้นที่โดยประมาณ 610.779 ตารางกิโลเมตรหรือ 381,736.9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 14.64 ของขนาดพื้นที่จังหวัดเขียวขจี

อำเภอแวงวาว มีอาณาเขตติดต่อดังนี้คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองเขียวขจี ทิศใต้ ติดต่อกับทะเลอันดามันและอำเภอเก่า จังหวัดท่องเที่ยว ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลอันดามัน และอำเภอเมืองเขียวขจี ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอันดามันและอำเภอกันเหมือง

อำเภอแวงวาวมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินสูง มีที่ราบริมฝั่งทะเล ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้มีลักษณะเว้า ๆ แหว่ง ๆ เป็นป่าชายเลนเหมาะแก่การที่สัตว์น้ำจำพวก สัตว์น้ำเค็มและน้ำกร่อยขยายพันธุ์ มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การประกอบอาชีพ เกษตกรรมและเลี้ยงสัตว์ และจากการที่มีพื้นที่ติดทะเลเป็นแนวยาวและมีเกาะประมาณ 33 เกาะ ซึ่งเหมาะแก่การทำประมงและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

อำเภอแวงวาว มีลักษณะของสภาพภูมิอากาศ โดยทั่วไปร้อนชื้นและเนื่องจากพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอันดามันทำให้ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในเวลาใกล้เคียงกันทำให้สภาพอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน มีฤดู 2 ฤดู คือ

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนเมษายน ถึงเดือนพฤศจิกายน

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ถึงเดือนมีนาคม (แผนปฏิบัติการ อำเภอ.2545)

3.2 การปกครอง อำเภอแวงวาว จังหวัดเขียวขจี เป็นอำเภอที่แบ่งเขตการปกครองตามพรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2475 เป็น 7 ตำบล 68 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลชลล	ประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน
2. ตำบลกระเทียม	ประกอบไปด้วย 12 หมู่บ้าน
3. ตำบลถ้ำ	ประกอบไปด้วย 9 หมู่บ้าน
4. ตำบลคลองเขียม	ประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน
5. ตำบลถ้ำอยู่	ประกอบไปด้วย 7 หมู่บ้าน
6. ตำบลหลอปูน	ประกอบไปด้วย 10 หมู่บ้าน

7. ตำบลตั่นกลอย ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน

และมีการปกครองแบบเทศบาล 2 แห่ง ในเขตอำเภอแวงวาว คือ เทศบาลตำบลชมเด และ เทศบาลตำบลตั่นกลอย รวมทั้งมีองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง คือ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลกะเทียม
2. องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำ
3. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองเขียม
4. องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำอ้อย
5. องค์การบริหารส่วนตำบลตั่นกลอย
6. องค์การบริหารส่วนตำบลหล่อปูน

3.3 ประชากรและครัวเรือน ในเดือนธันวาคม 2545 อำเภอแวงวาว จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรรวมทั้งสิ้น 35,691 คน โดยจำแนกได้เป็นเพศชาย 10,859 คนและเพศหญิง 17,532 คน และมีจำนวนครัวเรือน 9,391 หลังคาเรือน (สำนักงานทะเบียนกลางกรมการปกครอง.2545)

3.4 สภาพทางเศรษฐกิจ อำเภอแวงวาว จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพทางเศรษฐกิจที่แยกได้ออกเป็นด้านต่าง ๆ คือด้านการเกษตร ด้านการอุตสาหกรรม ด้านการพาณิชย์ ด้านการบริการ ด้านการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ด้านการเกษตร

อำเภอแวงวาว มีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 197,640 ไร่ ครอบคลุมครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 7,031 ครัวเรือน สภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ แยกได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงพืชพื้นที่ปลูกและผลผลิต รวมทั้งจำนวนครัวเรือนที่ปลูก

ที่	พืชเศรษฐกิจ	พืชที่ปลูก(ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (ก.ก/ไร่/ปี)	จำนวนครัวเรือน ที่ปลูก
1.	ยางพารา	185,345	260	7,713
2.	ปาล์มน้ำมัน	121	3,400	7
3.	ลองกอง	1,102	1,064	142
4.	มังคุด	768	890	134
5.	สะตอ	2,382	450	452
6.	มะพร้าว	2,860	1,768	569
7.	เงาะ	695	2,548	115
8.	ทุเรียน	2,380	14,074	290
9.	สับปะรด	1,761	2,772	64

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอตะกั่วทุ่ง ปี 2545

3.4.2 ด้านการปศุสัตว์

อำเภอแคววาวมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายและบริโภค โดยมีสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงมากที่สุดคือ ไก่เนื้อ มีปริมาณของไก่เนื้อที่เลี้ยงจำนวน 186,800 ตัว รองลงมาคือการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ซึ่งมีจำนวนถึง 24,550 ตัว และสัตว์ที่เลี้ยงเป็นอันดับที่สามคือ สุกร มีเกษตรกรในเขตอำเภอแคววาว เลี้ยงรวมกันทั้งสิ้น 5,099 ตัว (สำนักงานปศุสัตว์อำเภอแคววาว.2545)

3.4.3 ด้านอุตสาหกรรม

จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการและประกอบการได้ในเขตของอำเภอแคววาวมีจำนวนทั้งสิ้น 36 แห่ง โดยสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้ คือในเขตตำบลกันกลอย มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม 27 แห่ง ในเขตตำบลชมเลมีจำนวน 6 แห่ง ในเขตตำบลกะเทียมมี 5 แห่ง และในเขตตำบลหล่อปูนมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 3 แห่ง ที่ภาครัฐอนุญาตให้ประกอบได้ (สำนักงานอุตสาหกรรม . 2545)

3.4.4 ด้านการพาณิชย์

ในเขตของอำเภอแคววาว มีสถานบริการด้านการพาณิชย์อยู่หลายชนิด ซึ่งประกอบไปด้วย สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่จำนวน 8 แห่ง มีธนาคารอยู่ในเขตของอำเภอจำนวน 5 แห่ง คือ ธนาคารกรุงไทย (มหาชน) , ธนาคารออมสิน , ธนาคารกรุงเทพ(มหาชน) , ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์, ธนาคารไทยพาณิชย์ และมีสหกรณ์การเกษตรอำเภอแคววาว 1 แห่ง (แผนพัฒนาอำเภอประจำปี 2548 . 2545)

3.5 สภาพทางสังคม

ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงสภาพทางสังคมของอำเภอแคววาวประกอบไปด้วย ข้อมูลทางด้านการศึกษา, การศาสนาและศิลปวัฒนธรรมและการสาธารณสุข ซึ่งประกอบไปด้วยรายละเอียดดังนี้

3.5.1 การศึกษา

โรงเรียนในเขตของอำเภอแคววาว ประกอบไปด้วย โรงเรียนที่อยู่ในสังกัด **สพข.** จำนวน 36 แห่ง มีจำนวนห้องเรียน 320 ห้อง มีจำนวนครู 349 คน อยู่ในสังกัดของ **สศ.** จำนวน 3 โรงเรียน โดยมีจำนวนห้องเรียน 38 ห้อง มีครูทั้งหมด 74 คน อยู่ในสังกัดของ **สข.** จำนวน 1 โรงเรียน มีจำนวนห้องเรียน 4 ห้อง มีจำนวนครู 42 คน และอยู่ในสังกัดของ **อศ.** จำนวน 1 แห่ง มีจำนวนห้องเรียนทั้งหมด 17 ห้อง โดยมีจำนวนครู 59 คน สอนในระบบของการศึกษานอกโรงเรียน สามารถที่จะจำแนกรายละเอียด มีกลุ่มสนใจ 5 กลุ่ม นอกจากนี้ในเขตอำเภอแคววาวมีร้านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 17 แห่ง และมีห้อง

สมุดเพื่อบริการประชาชน จำนวน 2 แห่ง ส่วนในสถานการศึกษาอื่น ๆ ก็จะประกอบไปด้วย โรงเรียนพระรวม 9 แห่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 2 แห่ง และหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบล 2 แห่ง

3.5.2 การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอแวงวาวนับถือศาสนาพุทธ ประมาณร้อยละ 87 โดยมีประชาชนนับถือศาสนาอื่นประมาณร้อยละ 13 มีสถาบันหรือองค์กรทางศาสนา โดยแบ่งเป็นวัด จำนวน 14 แห่ง เป็นสำนักสงฆ์จำนวน 1 แห่ง เป็นมัสยิดจำนวน 25 แห่ง และนับถือศาสนาเจ้าที่ประกอบพิธีกรรมอีกจำนวน 2 แห่ง

ในส่วนทางด้านศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนอำเภอแวงวาว จะประกอบพิธีกินเจ ซึ่งทำติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนประเพณีที่มีเทศกาลหรือประเพณีการศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา , วันเข้าพรรษา , การทอดผ้าป่า , ทอดกฐิน ก็เป็นประเพณีที่ปฏิบัติติดต่อกันมา ส่วนประเพณี การชักพระนั้น ได้สูญหายไปช่วงระยะเวลาเกือบ 20 ปี ทางเทศบาลตำบลขมเล เริ่มกลับมาฟื้นฟูประเพณีนี้ใหม่ เมื่อปี 2545 ที่ผ่านมา (แผนพัฒนาอำเภอ. ปี 2545)

3.5.3 การสาธารณสุข

จากการที่จำนวนประชากรของอำเภอแวงวาว มีจำนวน 35,691 คน จึงทำให้มีสถานบริการด้านสาธารณสุขหลายแห่งโดยจำแนกได้เป็น โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง จำนวน 1 แห่ง มีสำนักงานสาธารณสุขอำเภอจำนวน 1 แห่ง มีสถานีอนามัยประจำตำบลหมู่บ้าน จำนวน 12 แห่ง สถานีพยาบาลเอกชน (คลินิกแพทย์) จำนวน 3 แห่ง และร้านขายยาแผนปัจจุบันจำนวน 5 แห่ง ขณะเดียวกันข้อมูลของบุคลากรทางด้านการแพทย์ ได้ระบุจำนวนของบุคคลากรดังนี้ มีบุคคลากรที่เป็นนายแพทย์จำนวน 2 คน มีทันตแพทย์จำนวน 1 คน เภสัชกร 1 คน พยาบาลจำนวน 25 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจำนวน 52 คน เจ้าหน้าที่อื่น ๆ จำนวน 47 คน และมีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) เป็นจำนวนถึง 587 คน ซึ่งในเขตของอำเภอแวงวาวนี้มีอัตราใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ 98

3.5.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

อำเภอแวงวาวมีสถานีตำรวจที่คอยให้บริการในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นทั้งสถานีตำรวจภูธรอำเภอและตำบล จำนวน 2 แห่ง คือ สถานีตำรวจภูธรอำเภอขมเลและสถานีตำรวจภูธรตำบลน้กกลอย

3.6 โครงสร้างพื้นฐานและระบบการบริการของรัฐ

3.6.1 ถนน

เนื่องจากอำเภอชุมเลเป็นอำเภอที่เป็นทางผ่านโดยตรงที่จะต่อเชื่อมจากจังหวัดเขียวก๊วไปสู่อำเภออื่น ๆ รวมถึงการติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัดทำให้มีโครงข่ายการคมนาคมดังนี้ ภายในเขตอำเภอแวงวาวมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมกับจังหวัดเขียวก๊วกับจังหวัดท่องเที่ยวและรวมถึงเชื่อมต่อกับวณรด้วย ส่วนทางหลวงชนบทที่เชื่อมต่อตำบลและหมู่บ้านอื่นก็มี หล่อปูน - คลองเขียม สายชุมเล - โตนฟ้า สายถ้ำอยู่ - ย่านเขือก สายเขามี่หลาย - ท่าเหล็ก และสุดท้ายคือทางหลวงชนบทสายบ้านโนนไคร้ง - ท่าเหล็ก โดยมีสภาพของเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้าน เป็นสภาพถนนคอนกรีตและถนนลูกรัง จำนวน 65 สาย

3.6.2 การโทรคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร

การให้บริการด้านการโทรคมนาคม จะมีหน่วยบริการที่ดำเนินการโดยกรมไปรษณีย์โทรเลขในระดับอำเภอ 2 แห่ง และระดับตำบล 2 แห่ง และมีการให้บริการโทรศัพท์พื้นฐาน ขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย

3.6.3 สาธารณูปโภค

การให้บริการประชาชนในเรื่องของสาธารณูปโภคในเขตอำเภอแวงวาวนั้น ประกอบไปด้วยการประปาของหมู่บ้าน จำนวน 28 แห่ง และมีแหล่งน้ำกินน้ำใช้ประเภทอื่น ๆ ซึ่งจำแนกได้เป็นบ่อน้ำบาดาล จำนวน 82 บ่อ บ่อน้ำตื้น จำนวน 3,670 บ่อ ถังเก็บน้ำ จำนวน 145 แห่ง และมีโอ่งน้ำขนาดใหญ่ จำนวน 1,210 ใบ ขณะเดียวกันมีหน่วยงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอชุมเล 1 แห่ง ที่ให้บริการในเรื่องของกระแสไฟฟ้าให้กับประชาชนในเขตอำเภอแวงวาว

3.7 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏให้เห็น ในเขตอำเภอนี้จะประกอบไปด้วยทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

3.7.1 ทรัพยากรดิน

ในส่วนของทรัพยากรดินที่มีอยู่ในเขตอำเภอนี้สามารถที่จะแจกแจงรายละเอียดได้ดังนี้คือ กลุ่มดินเดิมชายฝั่ง จะครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่อำเภอและกระจายอยู่ทั่วไปตามแนวชายฝั่ง กลุ่มดินต่อไปคือ กลุ่มดินที่เหมาะสมแก่การทำเกษตร ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ เหมาะแก่การปลูกยางพารา ไม้ผล ไม้มีกระจายอยู่ทั่วไป และจะมีกลุ่มดินอื่น ๆ เช่น กลุ่มดินนา กลุ่มดินน้ำตื้น และกลุ่มดินไร่ รวมแล้วครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 10 ของอำเภอ (แผนพัฒนาอำเภอประจำปี 2545. 2545)

3.7.2 ทรัพยากรน้ำ

น้ำปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตในเขตอำเภอขมเล ลำน้ำที่สำคัญ 2 สายคือ คลองถ้ำ กว้างประมาณ 10 เมตร ยาวประมาณ 10 กิโลเมตร อยู่ในท้องที่ตำบลถ้ำ จะมีน้ำตลอดปี คลองที่สองคือ คลองขมเล อยู่ในพื้นที่ของตำบลขมเลและตำบลถ้ำ กว้าง 15 เมตร ยาว 7 กิโลเมตร มีน้ำตลอดปี บางส่วนของลำคลองมีน้ำทะเลเข้าถึง นอกจากนี้ยังมีห้วย หนอง คลอง บึง ตามธรรมชาติ กระจายในพื้นที่อำเภอประมาณ 10 แห่ง

3.7.3 ทรัพยากรป่าไม้

อำเภอแวงวาวมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดรวม 68,595 ตารางกิโลเมตรและป่าชายเลน คลอบคลุมพื้นที่ 42,576 ตารางกิโลเมตร โดยในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ทั้งสองชนิดกันไว้เป็นป่าสงวนแห่งชาติแล้ว และป่าไม้ที่สำคัญอีกชนิดเป็นต้นไม้เศรษฐกิจ เป็นทุนของชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่ทั่วบริเวณลำคลอง และบริเวณปากอ่าว ทางออกทะเลก็มีขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และขึ้นอยู่ทั่วไปในเขตของพื้นที่ตำบลนาขามที่เป็นตำบลของหมู่บ้านตัวอย่างนั่นเอง

3.8 ศักยภาพและโอกาสของอำเภอแวงวาว

อำเภอแวงวาว หากมองในภาพรวมพอที่จะสรุปได้ถึงศักยภาพ และปัจจัยเกื้อหนุน ต่อการพัฒนาอำเภอในอนาคตดังนี้ เขตพื้นที่อำเภอแวงวาวมีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างสูง เพราะมีภูมิประเทศที่สวยงาม มีพื้นที่ติดชายทะเล มีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีเกาะต่าง ๆ เช่น เขาตะปู เขาพิงกัน เกาะพนัก เกาะห้องที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวต่างชาติ สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไปได้ ขณะเดียวกัน มีแรงงานอายุระหว่าง 18-80 ปี ถึง 11,800 คน หรือร้อยละ 35 ของประชากรทั้งหมด อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีสวนยางพารา สวนผลไม้ เงาะ มังคุด ทุเรียน ผลผลิตเหล่านี้สามารถที่จะพัฒนาเป็นสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวได้ รวมทั้งด้านการประมงผลผลิตที่ได้ยังสามารถที่จะแปรรูป เป็นสินค้าพื้นเมืองได้หลายอย่างเช่น กุ้งเสียบ ไตปลาแห้ง และอีกหลายชนิด โดยเฉพาะในแง่ของลักษณะที่ตั้งของ อำเภอแวงวาว มีทำเลที่ติดตั้งกับอำเภอเมืองเขียวขจี อุทยานอ่าวเขียวขจี อำเภอกันเหมือง เป็นประตูสู่จังหวัดท่องเที่ยว สามารถที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งผลิตการค้าและการลงทุน โดยเฉพาะตำบลน้กलय มีการรวมตัวกันของธนาคารพาณิชย์ 5 แห่ง มีศักยภาพในด้านการเป็นศูนย์กลางสินค้าเกษตร และอุตสาหกรรมที่ส่งต่อไปยังจังหวัดท่องเที่ยวและจังหวัดใกล้เคียงได้ (แผนพัฒนาอำเภอประจำปี. 2545)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน (การดำเนินงานของอำเภอ)

อำเภอเวียงวาวได้ดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงใหม่ และได้ระบุให้เห็นถึงสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขไว้ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมของอำเภอเวียงวาว โดยได้กำหนดแยกคนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในด้านต่าง ๆ เป็นกลุ่ม ๆ ไว้คือ กลุ่มปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาต่อไปคือกลุ่มปัญหาผลผลิต รายได้และการมีงานทำ กลุ่มปัญหาสาธารณสุขและการอนามัย กลุ่มปัญหาความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม กลุ่มปัญหาแหล่งน้ำ กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายคือกลุ่มปัญหาอื่น ๆ ดังนี้

1. กลุ่มปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

ลักษณะของปัญหาคือ สภาพถนนหมู่บ้านยังไม่ได้มาตรฐาน ยังมีสภาพเป็นถนนดินและลูกรัง มีความแคบ โดยมีแนวทางแก้ไขคือ ประปรุงถนนที่มีอยู่ให้ได้มาตรฐานและเปลี่ยนสภาพเป็นถนนลาดยางหรือคอนกรีต

2. กลุ่มปัญหาผลผลิตรายได้และการมีงานทำ

ลักษณะปัญหาอำเภอเวียงวาวในกลุ่มนี้คือ ราคายางตกต่ำ โดยมีสาเหตุจากตลาดมีความต้องการรับซื้อน้ำยาง นำไปทำยางแผ่นส่งขายตลาดโลกมากกว่าการซื้อยางแผ่นรมควันแบบที่เกษตรกรผลิตในปัจจุบัน แนวทางแก้ไขทำได้โดย ปรับปรุงคุณภาพน้ำยางพารา เพื่อให้สามารถจำหน่ายในราคาที่สูงขึ้น และควรลดขั้นตอนในการผลิตหรือการนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาช่วย ในส่วนของปัญหาทางด้านการมีงานทำ ลักษณะของปัญหาคือ มีแรงงานว่างงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานว่างงานแอบแฝง และว่างงานจากงานประจำ เช่น กรีดยาง สาเหตุคือถูกเลิกจ้าง เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ แรงงานเลิกงาน แนวทางแก้ไข ต้องทำการฝึกอบรม เพิ่มฝีมือแรงงาน ปรับเปลี่ยนทัศนคติ การทำงานโดยเน้นการใช้แรงงานท้องถิ่น

3. กลุ่มปัญหาสาธารณสุขและอนามัย

ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ประเด็นการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล กล่าวคือ ไม่ได้รับการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล สาเหตุ เนื่องจากขาดแคลนบุคลากรกร เช่น แพทย์ และขาดแคลนอุปกรณ์ทันสมัย และระบบการจัดการภาครัฐ ยังมีขั้นตอนค่อนข้างยุ่งยาก โดยมีแนวทางในการแก้ปัญหาคือ จัดสรรบุคลากรที่มีคุณภาพและเพิ่มอุปกรณ์ที่ทันสมัย ปรับปรุงการบริหารจัดการให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาเพิ่มขึ้นของความสามารถของ บุคลากร

4. กลุ่มปัญหาความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม

ประเด็นปัญหาของอำเภอเวียงวาวในกลุ่มนี้คือ เรื่องอัตราการเรียนต่อของประชาชน ซึ่งเด็กบางส่วนยังไม่ผ่านเกณฑ์กำหนดของความรู้หรือการศึกษาภาคบังคับ โดยมีสาเหตุจากฐานะของครอบครัวยากจน เด็กไม่ต้องการเรียนต่อเนื่องจากต้องการ

ประกอบอาชีพ และที่สำคัญคือผู้ปกครองไม่เข้าใจและไม่ส่งเสริมให้บุตรหลานได้เรียนต่อ ซึ่งแนวทางแก้ไขคือ การให้ความช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาระบบนอกโรงเรียนให้มากขึ้น สร้างค่านิยมที่ดี และให้เห็นความสำคัญในเรื่องของการศึกษาและการรู้เท่าทัน

5. กลุ่มปัญหาแหล่งน้ำ

อำเภอเวียงวาวเป็นอำเภอที่มีอาณาเขตติดต่อกับท่าเล ทำให้เกิดปัญหาประชาชนได้รับความเดือดร้อน ในช่วงฤดูร้อนขาดน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ซึ่งมีสาเหตุจากการที่แหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ไม่เพียงพอ รวมถึงบ่อน้ำบาดาลและการขาดน้ำประปา ซึ่งมีแนวทางแก้ไขคือ ปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้มีความสามารถกักเก็บน้ำไว้ให้เพียงพอ

6. กลุ่มปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอำเภอเวียงวาวนั้น มีปรากฏให้เห็นอยู่มาก แต่ก็ก่อให้เกิดสภาพปัญหาในเรื่องการทำลายแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีการบุกรุกของนายทุนเพื่อการครอบครอง สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่กฎหมายมีช่องว่างและมีการเหลียวเลียงกฎหมายเพื่อถ่วงเวลา และในระดับของประชาชนนั้น ก็มีการใช้ทรัพยากรโดยการขาดการบำรุงดูแล แนวทางแก้ไขสามารถกระทำได้โดย ขอความร่วมมือและใช้กฎหมายโดยเข้มงวด ให้ความรู้ ปลุกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และประสานองค์กรท้องถิ่นให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องทุกคน

7. กลุ่มปัญหาด้านอื่น ๆ

ที่เห็นเด่นชัดในเขตพื้นที่อำเภอเวียงวาวคือการที่ไม่ได้มีการจัดวางระบบผังเมืองเพื่อการพัฒนา สาเหตุเนื่องจาก สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนยางพารา มีเฉพาะชุมชนชนบทน้อยที่มีความจำเป็นจะต้องเร่งวางผังเมืองที่ดี แนวทางแก้ไข ควรให้เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลได้เตรียมการวางระบบผังเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาในอนาคต

การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านได้มีการดำเนินงานของจังหวัดด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด การดำเนินงานแก้ไขต่าง ๆ เพื่อสนองนโยบายของรัฐ ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

1.1 ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข

จังหวัดได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เร่งด่วน ได้แก่ 1) กลุ่มปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม การบุกรุกชายหาด การบุกรุกป่าชายเลน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหามลพิษ การพังทลายของหน้าดิน การขุดหน้าดินบนภูเขา การก่อสร้างอาคารบน

ที่สูง 2) ปัญหาด้านการท่องเที่ยว ความไม่ปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รถแท็กซี่ป้ายดำ ทัวร์เถื่อน ไกด์เถื่อน เจตสิก ชีวคเกอร์ คนขายของรบกวนนักท่องเที่ยว หลอกขายของนักท่องเที่ยว รถตุ๊กตุ๊ก รถจักรยานยนต์รับจ้างเอาเปรียบนักท่องเที่ยว อาหารและสินค้ามีราคาแพง แคมป์ข้างบริการนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่นของชาวไทย ปัญหาแรงงานเถื่อน ชาวต่างชาติทำงานโดยผิดกฎหมาย การค้าประเวณีหญิงและชาย สถานบริการก่อดราม่าเรื่องราคาแพง ปัญหายาเสพติดในสถานบริการและสถานประกอบการ ปัญหาขอทานปัญหามาเฟียต่างชาติ ปัญหาอุบัติเหตุจราจร 4) ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานการขาดแคลนแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาคุณภาพน้ำประปา ปัญหากำลังไฟฟ้าตก ปัญหาการจัดผังเมืองรวม ไม่มีระบบขนส่งมวลชน ท่าเรือไม่เพียงพอ สถานีขนส่งไม่ได้มาตรฐาน 5) กลุ่มปัญหาด้านบริหารจัดการขาดการจัดระเบียบสังคม ความยุ่งยากซับซ้อนของกฎหมายหน่วยงานราชการขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขไม่เพียงพอ พนักงานสอบสวนไม่เพียงพอ

1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่

ภารกิจของจังหวัดเชียงใหม่ ประการแรก คือภารกิจการบริหารและการจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน ประการที่สอง คือภารกิจการพัฒนาคนและสังคมให้เข้มแข็ง (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2544 : 57)

เพื่อให้บรรลุภารกิจดังกล่าวจังหวัดเชียงใหม่จึงใช้ยุทธศาสตร์รวม 5 ยุทธศาสตร์ กล่าวคือยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการจัดให้มีผังโครงสร้างการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด สนับสนุนให้ท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน เน้นการพัฒนาและใช้ระบบการจัดบริการโครงข่ายใช้ระบบการจัดการโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคนและสังคม เน้นส่งเสริมให้มีการขยายการศึกษาทั้งในและนอกระบบเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพทุกระดับชั้น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและนักธุรกิจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐและกลุ่มธุรกิจประเภทต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบริหารจัดการ เน้นการพัฒนาโครงสร้าง ระบบ กลไกการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เครือข่ายประชาคมทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างมีเอกภาพเกื้อกูลและสอดคล้องในการบริหารราชการของหน่วยงานต่าง ๆ

1.3. การดำเนินงานแก้ปัญหาของเชียงใหม่

หลังจากที่จังหวัดได้ใช้ยุทธศาสตร์ 5 ประการในการพัฒนาจังหวัดแล้ว จังหวัดยังได้มีการดำเนินงานแก้ปัญหาที่จังหวัดมีอยู่ ดังนี้

1.3.1 การแก้ไขปัญหาความยากจน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการ“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” โดยได้ดำเนินการคัดเลือกผลิตภัณฑ์แต่ละตำบล แล้วส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ และทำการตลาดผ่านอินเทอร์เน็ตตำบล รายการวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งวางจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าชั้นนำทุกแห่งในจังหวัด ตลอดจนสถานบริการน้ำมัน 2) โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จังหวัดจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านได้ร้อยละ 100 จำนวน 114 กองทุน 3) โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 4) โครงการธนาคารประชาชน 5) การออกบัตรประกันสุขภาพให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย

1.3.2 การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

จังหวัดได้ดำเนินการด้านป้องกันโดย 1) การป้องกันโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเยาวชนทั้งในและนอกสถานศึกษา 2) การปราบปราม ได้เน้นหนักเกี่ยวกับการหาข่าว และกดดันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดชุดปฏิบัติการปราบปรามรวม 13 ชุด ทำเครือข่ายการข่าว จัดตั้งสายข่าวและดำเนินการจับกุมอย่างต่อเนื่อง 3) การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ จังหวัด

ยังไม่มีสถานบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติด แต่ได้ดำเนินการด้านการบำบัดฟื้นฟู ดังนี้ คือ จัดทำค่ายกักโทษใหม่ในจังหวัดท่องเที่ยวให้แก่ผู้ถูกควบคุมความประพฤติ จัดทำโครงการชุมชนบำบัด จัดโครงการค่ายประสานใจในสถานศึกษา อบรมร่วมกับผู้ปกครอง นักเรียน ครู อาจารย์และชุมชน พัฒนาสถานพยาบาลให้เป็นสถานบำบัด 5 แห่ง ดำเนินนโยบายด้านจัดระเบียบสังคม โดยอนุญาตให้จัดตั้งสถานบริการได้ 2 แห่ง

1.3.3 การแก้ไขปัญหาทุจริตคอรัปชั่น

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการประเทศไทยใสสะอาด จัดให้มีการเผยแพร่ข่าวสารการประกวดราคาของทุกส่วนราชการไว้บนโฮมเพจของจังหวัด จัดสถานที่กลางในการประกวดราคา ณ ห้องประชุมศาลากลาง และห้องประชุมที่ว่าการอำเภอ 2) โครงการตลาดนัดประกวดราคา จัดทุกวันพุธที่ศาลากลาง โดยนำโครงการที่มีวงเงินงบประมาณตั้งแต่ 2 ล้านบาทมารวมกันจัดที่ตลาดนัดประกวดราคา 3) ให้มีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับแผนการจัดซื้อจัดจ้าง วงเงินงบประมาณโครงการทุกโครงการของทุกหน่วยงานทางสื่อมวลชนและเว็บไซต์ของจังหวัด 4) ผนึกกำลังให้หน่วยงานราชการและข้าราชการทุกหน่วยงานปลอดการทุจริตคอรัปชั่น 5) ตั้งคณะกรรมการเร่งรัด ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของทุกหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

1.3.4 โครงการด้านบริการประชาชน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการของตำรวจจังหวัดเชียงราย ได้พัฒนาสถานีตำรวจ เพื่อบริการประชาชนให้เกิดความพึงพอใจ ทำให้ภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในฐานะผู้ให้บริการประชาชนดีขึ้น 2) ปรับปรุงการปฏิบัติงานของสำนักงานขนส่งจังหวัดให้มีความรวดเร็วและให้ประชาชนมีความประทับใจในการให้บริการ 3) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ได้จัดทำโครงการสายตรวจพาณิชย์ โดยได้บูรณาการให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ทุกหน่วยงานร่วมกับตำรวจภูธรจังหวัดออกให้บริการประชาชน 4) โครงการของที่ทำการปกครองจังหวัดคือการจัดบริการประชาชนเกี่ยวกับงานด้านทะเบียนของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลเมือง เทศบาลตำบลทุกแห่ง 5) โครงการของสำนักงานที่ดินจังหวัดและอำเภอ ในการให้บริการประชาชนด้วยความประทับใจ โดยเน้นการบริการ 3 เรื่อง คือการออกโฉนดที่ดิน เร่งรัดการให้บริการประชาชน การออกตรวจสอบพื้นที่ตรวจแนวเขตเร็วขึ้นกว่าปกติ การให้บริการประชาชนในวันราชการ โดยไม่หยุดพักเที่ยง 6) โครงการของโรงพยาบาลและสถานีนอนามัย จัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปตามจุดต่าง ๆ ในจังหวัด จำนวน 20 จุด 7) ที่ว่าการอำเภอ จัดเวรบริการประชาชนโดยทุกอำเภอจัดเจ้าหน้าที่คอยให้

คำแนะนำแก่ประชาชนที่มาติดต่อราชการกับอำเภอ 8) สำนักงานจังหวัดได้จัดทำโครงการให้บริการต่อไปอนุญาตโรงแรมด้วยความรวดเร็ว

1.3.5 โครงการริเริ่มของจังหวัด

จังหวัดได้ดำเนินการจำนวน 151 โครงการ จำแนกเป็น โครงการยาเสพติด 35 โครงการ (โครงการป้องกันยาเสพติด 21 โครงการ โครงการบำบัดรักษายาเสพติด 7 โครงการ โครงการปราบปรามยาเสพติด 7 โครงการ) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน 26 โครงการ โครงการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน 11 โครงการ โครงการการบริการและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน 19 โครงการ โครงการการท่องเที่ยว 33 โครงการ และโครงการสิ่งแวดล้อม เมืองน่าอยู่ 27 โครงการ

วิธิดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการศึกษา เนื่องจากชุมชนของหมู่บ้านแต่ละแห่งต่างก็มีจารีต ภูมิทัศน์ มีวิถีของประชาชนที่แตกต่างกัน ซึ่งความจำเป็นจะต้องศึกษาจากความหมายที่คนในชุมชนนั้นได้ให้ความหมาย ความเข้าใจของกลุ่มประชากรในหมู่บ้าน และใช้วิธีการวิจัยแบบอุปนัย (Induction) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ แล้วนำข้อเท็จจริงที่ศึกษา ได้มาศึกษา วิเคราะห์และตีความเพื่อนำไปสู่การสรุปเข้าทฤษฎี ทั้งชุดของคำอธิบายปรากฏการณ์ให้มีความน่าเชื่อถือ

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

กระบวนการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนหรือหมู่บ้านของเขตอำเภอแว่ววาวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพมาใช้ในการหาข้อมูลเพื่อสร้างแนวคิดขึ้นจากปรากฏการณ์จริงที่ปรากฏอยู่ในชุมชนที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง (Puposive) โดยเลือกหมู่บ้านในชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ให้บริการทางด้านการท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงมากที่สุด ซึ่งหมู่บ้านแสงเดือน เป็นหมู่บ้านที่บริบทใกล้เคียงมากที่สุดคืออยู่ห่างจากแหล่งนำเที่ยวทางทะเลไม่เกิน ½ กิโลเมตร และขณะเดียวกัน หมู่บ้านแสงเดือนยังมีความน่าสนใจในเรื่องของการเป็นแหล่งของการดำรงชีวิตที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความพอเพียงและความต้องการ ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่ลงตัว อันจะทำให้การดำรงอยู่ของชุมชนแสงเดือนน่าศึกษาค้นคว้ามากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน เมื่อมีโครงการกองทุนหมู่บ้านเข้าสู่หมู่บ้านการบริหารจัดการของหมู่บ้านแสงเดือนก็เริ่มแสดงให้เห็นถึงปัญหาตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งและบริหารจัดการ หมู่บ้านแสงเดือนมีวิธีการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จะดำเนินการ

อย่างไรให้กองทุนหมู่บ้านสามารถดำเนินการต่อไปได้ภายใต้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องศึกษาปรากฏการณ์ โดยดำเนินการในระดับลึก ซึ่งต้องการเข้าถึงพื้นที่การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักการสนทนาเป็นกลุ่ม และค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. การเข้าสู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้เลือกสนามของการศึกษาค้นคว้า ณ ตำบลนาขาม ซึ่งตั้งอยู่ในเขตของอำเภอแวงวาม จังหวัดเขียวขจี สภาพของชุมชนทางด้านกายภาพมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ยังคงความสงบ แม้ว่าจะมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ตัดผ่านหมู่บ้านก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและมีอุตสาหกรรมในครัวเรือนคือ การทำใบยาสูบจากยอดใบจากเป็นอาชีพเสริม แม้ว่าหมู่บ้านแสงเดือนจะมีพื้นที่ไม่มากนักเนื่องจากถูกจัดแบ่งให้อยู่ภายใต้เขตปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ซึ่งมีพื้นที่เพียง 1 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น ถึงแม้ช่วงที่ผ่านมาจะมีอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทางทะเลเข้ามาในพื้นที่รวมถึง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ตาม ชุมชนก็ยังดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย หมู่บ้านแสงเดือนมีลักษณะที่น่าสนใจมากอยู่ประการหนึ่งคือ แม้ว่าจะทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพโดยมีพื้นที่ทำการเกษตรจะอยู่นอกหมู่บ้าน และมีการทำอาชีพเสริมคือ ทำใบยาสูบจากยอดใบจากก็ตาม รายได้ที่ได้มาสามารถส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือต่อที่อื่นและอยู่ในระดับสูงขึ้นไปหลายครอบครัว

2. การเข้าถึงพื้นที่

หลังจากเลือกพื้นที่ที่วิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยได้เข้าถึงพื้นที่ตำบลนาขามที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยเข้าไปพบกับผู้นำฝ่ายประชาชนกองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านแสงเดือนก่อน เนื่องจากเป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน และชาวบ้านในหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 1 ค่อนข้างจะยอมรับนับถือ และผู้วิจัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยอยู่บ้าง ทำให้สามารถทำตัวกลมกลืนไปได้เป็นอย่างดี และให้ประธานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 1 แนะนำให้ประธานหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 รู้จัก ซึ่งผู้วิจัยลงทำการสำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้น โดยใช้การศึกษาชุมชนแบบทั่ว ๆ ไป (General Community Study) ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนอย่างกว้างขวาง หรือหลาย ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน (सानิตย์ บุญชู. 2525 : 2) หลังจากนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรกคือ ประธานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 ได้แนะนำตัวเพื่อพบปะและพูดคุยกับคณะกรรมการคนอื่น ๆ ต่อไป และใช้หลักการสุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการ Snow-ball Sampling รวมทั้งมีการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (the o retical Sompling) ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 28 คน เป็นชาย 16 คน หญิง 12 คน

3. การสังเกต

3.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

เมื่อผู้วิจัยเข้าถึงพื้นที่แล้ว ได้ทำการสังเกตถึงสภาพบ้านเรือนทางกายภาพของตำบลนาขาม พบเห็นบ้านที่อยู่อาศัยปลูกสร้างเรียงสายตลอดสองแนวข้างถนนเพชรเกษมและและส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้สองชั้นที่ปลูกสร้างโดยมีความยาวของตัวบ้านมากกว่าความกว้าง หน้ากว้างเฉลี่ยจะอยู่ประมาณ 5 เมตร ในส่วนที่ถือว่าเป็นตลาดของตำบลนาขาม จะตั้งอยู่ในบริเวณของหมู่ที่ 1 ส่วนของหมู่ 3 จะเป็นลักษณะของการปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัย ผู้วิจัยสังเกตเห็นผู้อยู่อาศัยในบ้านมักจะมีผู้สูงอายุหรืออยู่ในช่วงกลางคนเป็นส่วนมาก คือจะมีอายุระหว่าง 55 ปี - 80 ปี พบเห็นประชาชนที่อยู่ในช่วงแรงงานที่อยู่กับบ้านเป็นจำนวนน้อย

จากการสังเกตในช่วงระหว่างเวลา 12.30 – 15.30 น. พบว่าบรรยากาศโดยรอบตำบลนาขาม หมู่ที่ 1 จะมีความคึกคักของประชาชนมากกว่า ผู้คนพูดคุยกันถึงเรื่องของสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในกลุ่ม และพูดคุยถึงเรื่องของตัวเลข(หวยหุ้น) ที่ปรากฏบนจอโทรทัศน์ และพูดคุยกันถึงความผันของตัวเลขว่าตรงหรือไม่ตรงกับเลขที่ออก ช่วงเวลานี้

สำหรับสถานที่ ๆ เป็นที่ทำการกองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ 3 เป็นร้านค้าแฟอริมถนน แต่ไม่ปรากฏโต๊ะ เก้าอี้หรือกระดานเอกสารที่จะบอกความเคลื่อนไหวของกองทุนให้ ปรากฏเลย และสถานที่ที่เป็นที่ตั้งกองทุนก็เหมาะเป็นร้านขายเครื่องดื่ม ชา – กาแฟมากกว่าที่จะเป็น ที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน จากการสังเกตไม่พบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของกองทุนหมู่บ้านเลขที่ 18/1 ซึ่งเป็นที่ตั้งกองทุนหมู่บ้าน

สภาพโดยรวมของตำบลนาขามในส่วนของหมู่ที่ 3 จะต่างจากหมู่ที่ 1 เนื่องจากหมู่ที่ 1 จะมีตลาดตั้งอยู่ และมีการค้าขายในตลาดมากกว่าหมู่ที่ 3 ส่วนในบริเวณที่เป็นแหล่งน้ำเที่ยว เช่น ท่าเทียบเรือมะกรูด ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านแสงเดือน ตำบลนาขาม อำเภอแฉะวาว บริเวณโดยรอบจะมีร้านค้าสำหรับจำหน่ายตัวเรือหางยาวท่องเที่ยวหน้าอ่าวเขียวขจี และบริการขายสินค้าจำพวกน้ำอัดลม กระเป๋าครีมนักแดด หมวก แว่นตา ฯลฯ แก่นักท่องเที่ยว รวมถึงร้านขายอาหารประเภทอาหารตามสั่ง และอาหารซีฟู้ด จำนวนประมาณ 10 - 15 ร้าน จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาที่รถปรับอากาศเป็นช่วง ๆ ส่วนรถบัสนักจะจอดรอในสถานที่กำหนดให้จอดเรียงรายกันไปตามแนวที่กำหนด

4. การสัมภาษณ์ระดับลึก

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยสุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง ผสมกับการสุ่มตัวอย่างโดยนำวิธีการ Snow – ball Sampling มาใช้ รวมทั้งดำเนินการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี (the oretical Sampling) และทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนของชุมชนจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว (the oritical Saturate) โดยเริ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ ๆ ดังนี้ ประธานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน เลขาธิการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน กำนันตำบลนาขาม เจ้าของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมครัวเรือนใบจากยาสูบ กรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ญาติของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และรวมถึงผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มผู้มีอาชีพทำใบยาสูบ จนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว จึงหยุดสัมภาษณ์ รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำการสัมภาษณ์ทั้งสิ้น 18 คน เป็นชาย 6 คน หญิง 12 คน

5. การสนทนาเป็นกลุ่ม (Focus Group)

การจัดทำกลุ่มสนทนา (Focus Group) เป็นหนึ่งในเทคนิคที่นักวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่เลือกนำมาใช้ ซึ่งจะได้ข้อมูลเจาะลึกจากกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนา อีกทั้งยังสามารถช่วยให้การเก็บข้อมูลวิจัยทางสังคมศาสตร์ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากตัวผู้วิจัยต้องการให้เกิดการสนทนาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้านโดยตรง เช่น ประธานกองทุนและคณะกรรมการร่วมกับผู้กู้กองทุนหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยเชื่อว่า การประเมินกองทุนหมู่บ้านจะต้องได้ข้อมูลครบถ้วนรอบด้าน ทั้งทางคณะกรรมการผู้ดำเนินการมีส่วนได้เสียและชุมชนเพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้นำเสนอในรายงานการวิจัยประเมินครั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลให้รัฐบาลได้ทราบและจะดำเนินนโยบายเดิมหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ซึ่งในการนี้ผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลักคือประธานกองทุนหมู่บ้านและเลขาธิการกองทุนหมู่บ้าน โดยได้ทำการปรึกษาเพิ่มเติมที่จะเชิญผู้อื่นเข้ามาเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่มและได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้า 1 สัปดาห์ ก่อนจะเริ่มดำเนินการผู้วิจัยจะได้ไปจัดเตรียมในเรื่องสถานที่ประชุมและจัดเตรียมเอกสาร เทปบันทึกเสียงและเครื่องดื่ม โดยได้กำหนดในวันที่ 4 มกราคม 2546 ซึ่งเป็นวันเสาร์ เวลา 16.00 น. เมื่อถึงเวลานัดปรากฏว่ามีผู้ให้ข้อมูลหลักเพียง 2 คนเท่านั้น มาร่วมตั้งแต่เตรียมการ จนกระทั่งเวลา 18.00 ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงล้มเลิกการนัดทำ Focus Group และกำหนดวันที่จะมาทำการพูดคุยกับกลุ่มผู้ทำอาชีพใบยาสูบจากยอดใบจาก แทนในลักษณะของการพูดคุยถึงการประกอบอาชีพและกองทุนหมู่บ้าน จากนั้นจึงจะนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงมาถอด

เทพและจัดหมวดหมู่ พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ถึงความเหมือนแลความต่างของข้อมูล เพื่อตอบคำถามให้ตรงกับโจทย์วิจัยต่อไป

6. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลนาขาม อำเภอแวงวาว ซึ่งพบว่าเอกสารที่เกี่ยวข้องจะเป็นเอกสารที่หน่วยงานราชการได้จัดทำขึ้น เป็นข้อมูลพื้นฐานและแผนงานที่จะดำเนินงานเกี่ยวกับตำบลนาขามเป็นส่วนใหญ่ เช่น แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ.2545 - 2549) โดยกระบวนการประชาคม อำเภอแวงวาว จังหวัดเขียวขจี หรือ แผนปฏิบัติการอำเภอประจำปี 2545 หรือแผนพัฒนาตำบลนาขามปี 2545 เป็นต้น ซึ่งจะมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของหมู่บ้านแสงเดือน ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไปในบทที่ 2

สนาม (Field)

สนามของการศึกษานี้คือหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ 3 ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ 3 ตั้งอยู่ในเขตของตำบลนาขาม ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอแวงวาว จังหวัดเขียวขจี ซึ่งหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ 3 ตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแวงวาวไม่เกิน 700 เมตร หมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 ที่เลือกศึกษานี้ ตั้งอยู่ภายใต้เขตปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ซึ่งมีพื้นที่รวมกัน 2 หมู่บ้าน ไม่เกิน 1 ตารางกิโลเมตร และมีจำนวนหลังคาเรือนรวมกันทั้ง 2 หมู่ ประมาณ 395 หลังคาเรือนเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในหมู่ที่ 1 ส่วนหมู่ที่ 3 ของหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นสนามในการศึกษามีจำนวนหลังคาเรือนเพียง 117 หลังคาเรือนเท่านั้น

หมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านขนาดกลางที่มีประวัติของการสืบต่ออายุยาวนานในการอยู่อาศัยในพื้นที่ประชากรที่พบเห็นส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนที่อยู่โนหมู่บ้านและประชาชนที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกันเท่านั้น ไม่มีการปรากฏประชากรแย้งในหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีสวนยางพาราอยู่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านก็ไม่มีแรงงานต่างชาติ ไม่มีชาวต่างชาติมาพักอาศัยอยู่ภายในหมู่บ้านเลยแม้แต่คนเดียว หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ใกล้กับท่าเทียบเรือมะกรูดที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวประมาณแค่ 800 ร้อยเมตร อยู่ใกล้กับตลาดนัดประจำอำเภอ หมู่บ้านแห่งนี้ติดกับถนนสายหลักคือถนนเพชรเกษม

การคัดเลือกหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 เป็นสนามในการศึกษารั้งนี้เป็นการเสี่ยงด้วยวิธีเจาะจง โดยมีหลักการที่สำคัญในการเลือกกว่าเป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์ทางสังคมคือ มีการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้นในหมู่บ้าน และประกอบไปด้วยผู้มีส่วนได้เสียกับกองทุนหมู่บ้านครบทั้งคณะกรรมการกองทุน ผู้กู้กองทุน ผู้ที่เกี่ยวข้องคือส่วนราชการ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแวงวาว ซึ่งตั้งอยู่ห่างเพียง 700 เมตร

เท่านั้น สมาชิกที่มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าว สามารถให้ข้อมูลเรื่องกองทุนหมู่บ้านได้ แต่เพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน จึงใช้ชื่อจังหวัด ชื่ออำเภอ ชื่อหมู่บ้าน และชื่อบุคคลเป็นชื่อสมมุติทั้งสิ้น

การเข้าสู่สนาม

เมื่อผู้วิจัยได้เลือกสนามในการวิจัยคือ หมู่บ้าน ได้เหมาะสมตามควร และจึงได้ทำการเขียนแนวคำถาม (Guidi line) ก่อนจะเข้าสู่สนามการศึกษา แนวคำถามนี้ ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ เมื่อเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยจะได้ดำเนินงานขั้นตอนต่อไปคือการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกต การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับคำถามที่จะนำมาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ระดับลึกนั้น ผู้วิจัยได้เขียนโดยเป็นแนวคำถามชนิดปลายเปิด โดยใช้ปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบความคิดในการวิจัย จากโครงการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านมาเป็นแนวทางในการสร้างคำถาม และมีเป็นคำถามเพิ่มเติม สำหรับการถาม ถามความจำเป็นในสถานการณ์นั้น ๆ ผู้วิจัยไม่ทดลองนำแนวคำถามไปใช้กับประธานกองทุนหมู่บ้าน กำนันอำเภอ นาม และผู้กู้เงินกองทุน เพื่อที่จะนำมาปรับปรุงให้ได้แนวคำถามที่สมบูรณ์เพียงพอต่อการได้ข้อมูลมาวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

ขั้นตอนในการเข้าสนามคือ การแนะนำตนเอง ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้คนในหมู่บ้านได้รู้จัก ว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยการศึกษาเรื่องอะไร โดยใช้รูปแบบการทำตัวง่าย ๆ เหมือนกับเป็นลูกหลานของผู้ที่เป็นประชาชนของหมู่บ้านแสงเดือน อันนำไปสู่การไว้วางใจ ไม่กลัวและไม่คิดว่าจะมาเป็นการจับผิด พูดคุยเหมือนกับการถามสารทุกข์สุกดิบของพ่อแม่แม่เฒ่าของเราเอง ชอบทำงานบ้างตามสมควร อันจะนำไปสู่โอกาสในการซักถาม พูดคุยยิ่งขึ้น

เพื่อให้การเข้าสู่สนามเก็บรวบรวมข้อมูลได้ผลสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้านที่เป็นสถานที่เก็บข้อมูล โดยนำหนังสือขอความร่วมมือจากชมรมอบต. ไปพบประธานและเลขานุการกองทุนด้วยตนเอง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยแสดงตัวเป็นบุตรหลานของคนในหมู่บ้าน เข้าไปทำหน้าที่ในการศึกษาบริบทของหมู่บ้านสร้างความคุ้นเคยกับคนในกองทุนและหาข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจกันก่อนการสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในชุมชน

สำหรับขั้นตอนต่อไปในการเข้าสนามคือ **การแนะนำตัว** ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้คนในหมู่บ้านรู้จักว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการศึกษา และปรับปรุงการดำเนินงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และเชื่อว่าส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนและมีผลต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความจริงใจและสร้างความไว้วางใจกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเข้าสนามและการแนะนำตัวคือ การกำหนดสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัย โดยการเข้าเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะครูคนหนึ่งของสถานศึกษาในจังหวัดและเป็นครูของนักศึกษาที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งผู้ช่วยนักวิจัยบางคนก็เป็นบุตรหลานของคนในชุมชนเช่นกัน เพราะบทบาทของบุตรหลานและบทบาทครูเปิดโอกาสให้สามารถสังเกตในสิ่งที่ต้องการสังเกตได้ และเปิดโอกาสให้ติดต่อสัมพันธ์เพื่อสัมภาษณ์ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ต้องการศึกษา ซึ่งเป็นบทบาทที่ดีสำหรับผู้วิจัย

ขั้นตอนการทำงานในสนามหลังจากแนะนำตัวแล้วคือ **การสร้างความสัมพันธ์** (Rapport) หมายถึงการทำความรู้จักและผูกมิตรกัน มิใช่มีตรีต่อกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจนผู้ดำเนินงานกองทุนและสมาชิกกองทุนมีความไว้วางใจต่อผู้วิจัยและนับผู้วิจัยเป็นพวกตนคนหนึ่ง นั่นคือ ผู้วิจัยเป็น “คนใน” จึงเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดี เป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคกัน ไม่ใช่คนที่เหนือกว่า ส่วนการรับฟังความทุกข์ร้อนของคนในกองทุน ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับบุคลากรในหมู่บ้านและเกิดความยอมรับกันอย่างจริงใจได้ง่ายขึ้น ช่วยให้การวิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี ทั้งยังช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานของกองทุนได้จากทัศนะของ **คนในที่อยู่ในเหตุการณ์** ในหมู่บ้านจริงๆ

สำหรับ **วิธีการทำงานภาคสนามวันแรกๆ** ที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้เพื่อช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีคือ การวางที่ทำอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทำตัวแปลกแยกจากคนในหมู่บ้านและคนในชุมชนชุมชน ไม่ทำตัวเท่าเทียมประธานและเลขานุการกองทุน ไม่ถามคำถามที่ทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด พยายามเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างสงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือ มีการหาผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านโดยเลขานุการกองทุนเป็นผู้แนะนำให้รู้จัก และถือว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในภาคสนามเป็นเรื่องของงาน เป็นมิตรกับทุกคนโดยไม่คาดหวังว่าจะทำอะไรได้มากในวันแรกๆของการเข้าสู่สนาม เพราะช่วงเวลาของการสร้างความสัมพันธ์ใช้เวลานาน

การเริ่มทำงานสนาม งานที่สำคัญคือการทำแผนที่ (mapping) โดยการหาคนที่รู้จักคนมากๆและรู้เรื่องต่างๆในชุมชน และในกองทุนหมู่บ้านของตนดี เพื่อสำรวจหมู่บ้าน

และชุมชน โดยแผนที่ที่ทำได้ (1) แผนที่ทางกายภาพ บอกข้อมูลทางกายภาพของสนามคือที่ตั้งของหมู่บ้าน ทางเข้า ทางออก ถนน อาคาร สถานบริการต่าง ๆ บริเวณต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตลาด ศูนย์การค้า บ้าน สถานีบริการน้ำมัน สถานีอนามัย ศูนย์เด็กเล็ก วัด ฯลฯ การทำแผนที่หมู่บ้านและแผนที่ชุมชนอย่างคร่าว ๆ ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพภายในหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับกับชุมชนชัดขึ้น (2) แผนที่ทางสังคม เป็นการเก็บข้อมูลสถานภาพ บทบาทและการจัดช่วงชั้นทางสังคมด้วยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ของกองทุนหมู่บ้านพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในกองทุนในหมู่บ้านซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์กระบวนการของกองทุนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนค่อนข้างมากได้

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (key informant) และการสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview)

สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) วิธีการนี้จะไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นเมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์รายแรกแล้ว ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลทันทีเพื่อสร้าง**มโนทัศน์** (concept) และ**จัดหมวดหมู่** (categorize) ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงจะเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไป ให้เป็นผู้ที่เชื่อว่าให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจาก**มิติ** (dimensions) และ**คุณสมบัติ** (properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้วส่วนการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไปได้คำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่าง ๆ ด้วย การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์เช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยมั่นใจว่าแบบแผนต่างๆของกลุ่มมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นซ้ำๆกันจนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้จะสัมภาษณ์คนอื่นๆต่อไปก็จะได้ข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก (theoretical saturation) ผู้วิจัยจึงหยุดเก็บข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยเตรียมตัวพร้อมและวางตัวอย่างเหมาะสม โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านและชุมชนอย่างผสมกลมกลืนที่สุดเท่าที่ทำได้ ด้วยเหตุดังนั้น ในการสัมภาษณ์ด้วยวิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจึงไม่สามารถระบุจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์อย่างแน่นอนล่วงหน้าได้ แต่ในการดำเนินงานจริงนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ประธาน เลขานุการ สมาชิกกองทุน บุคลากรหลักในหมู่บ้าน และผู้เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์ (Interviewing) **จุดประสงค์**เพื่อค้นหาสิ่งที่มีอยู่ในใจคน สิ่งที่คุณคิดหรือรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด รวมทั้งความตั้งใจหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว และ นักวิจัยไม่อาจใช้วิธีสังเกตได้ หรือเป็นพฤติกรรมที่นักวิจัยไม่อาจเข้าไปสังเกตโดยตรง

ได้ เราไม่สามารถสังเกตโลกที่คนสร้างขึ้น และไม่สามารถสังเกตความหมายที่คนให้กับสิ่งต่างๆ ได้ เราจะต้องถาม พูดคุยกับคนเพื่อให้ทราบสิ่งต่างๆ การวิจัยนี้ยึดวัตถุประสงค์ดังกล่าว และแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ส่วนรูปแบบของคำถามในการสัมภาษณ์ (types of interview questions) มีหลายชนิด ได้แก่คำถามในเรื่องต่างๆ คือ (1) ถามภูมิหลัง (background questions) (2) ถามความรู้ (knowledge questions) เพื่อทราบข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งจะแตกต่างกันจากความคิดเห็น เจตคติ และความเชื่อ (3) ถามประสบการณ์หรือพฤติกรรม (experience or behavior questions) (4) ถามความคิดเห็นหรือค่านิยม (opinion or value questions) ที่คนคิดเกี่ยวข้องประเด็น หัวข้อต่างๆ (5) ถามความรู้สึก (feeling questions) เกี่ยวกับสิ่งของ อารมณ์ สะท้อนใจจากประสบการณ์ของคน และ (6) ถามความรู้สึกจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (sensory questions)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น คำถามในการสัมภาษณ์ผู้อยู่ในเหตุการณ์คือ **ถามในสิ่งที่ปรากฏการณ์จริง** ได้แก่ ถามเกี่ยวกับ ภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์หรือพฤติกรรม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ **ไม่ใช่ถามความคิดเห็น** ดังนั้น ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยยึดหลักในการสัมภาษณ์ระดับลึกอย่างเคร่งครัดคือ ไม่ชี้นำทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะมีผลต่อผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากการสัมภาษณ์ระดับลึกมีความยืดหยุ่นมาก ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความให้ผู้ตอบเข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถาม และสามารถซักถามเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ที่ต้องการ สามารถหาข้อมูลในเรื่องที่เป็นนามธรรมได้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ปัญหาและอุปสรรคในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ และผู้ถูกสัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสพและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา เสียง ความรู้สึก ฯลฯ ของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ได้ด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชนนั้น **ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเองร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย** โดยผู้วิจัยขอใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ แต่ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่ยินยอม ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกแทน แล้วจึงรับนำบันทึกมาจดรายละเอียดอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนถอดเทปคำให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

การสังเกตและการจดบันทึก

การสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่ตามวิธีการที่กำหนดไว้เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นนักวิจัยสนใจสังเกตพฤติกรรมทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนมาก แต่เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ของคนที่แสดงออกในพฤติกรรมสังคมเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แท้ที่จริงแล้ว การสังเกตจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบตามที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น ไม่ใช่สังเกตตามที่คุณสังเกตกำหนด ในเบื้องต้นมีการแบ่งประเภทของการสังเกตเป็น 2 ชนิดคือ **การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** กับ **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม** สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการเข้าสนามคือการสำรวจชุมชน ซึ่งเป็นการสังเกตโดยตรงที่ใช้เวลานั้นกว่า เนื่องจากผู้วิจัยยังกำหนดไม่ได้ว่าจะเริ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือเหตุการณ์ใดดี

อย่างไรก็ดี ในการวิจัยนี้ผู้วิจัย **ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** มากกว่าการสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือการสังเกตโดยตรง โดยในการสังเกตไม่เพียงแต่จะยึดประเด็นปัญหาและ วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลักในการสังเกตเท่านั้น ในขณะเดียวกันยังได้นำ **แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชน** มาใช้เป็นกรอบในการสังเกตอีกด้วย โดยทำการสังเกตเพื่อรวบรวมข้อมูลไปใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์ระดับลึกดังนี้

1. สังเกตบริบทของหมู่บ้านและชุมชน เช่น ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและนอกหมู่บ้าน ชุมชนรอบหมู่บ้าน ทรัพยากรของหมู่บ้าน การบริหารจัดการ การดำเนินงาน โครงการกองทุนหมู่บ้าน และการจัดกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุน
2. สังเกตบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้านและบรรทัดฐานของกองทุนฯ เช่น วิถีประชา จารีต กฎเกณฑ์ ระเบียบ แนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับกองทุนฯ ที่เป็นจริงอยู่ในหมู่บ้าน
3. สังเกตกลไกการอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านและในกองทุน โดยสังเกตการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม เพื่อให้สมาชิกทำตามบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้าน
4. สังเกตจากวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการจัดระเบียบความแตกต่างทางสังคมด้วยการจัดแยกบุคคลและกลุ่มบุคคลในกองทุนเป็นกลุ่มเป็นพวกของหมู่บ้าน สังเกตจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องพันกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้านยาเสพติด

5. สังเกตการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของหมู่บ้านที่เกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของนักเรียน สังเกตจากการควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมและการขัดเกลาทางสังคม ที่เกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน

6. สังเกตแบบแผนการดำเนินชีวิตในหมู่บ้าน และสังเกตแบบแผนของเครือข่ายการดำเนินงานกองทุน โดยสังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ สังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกองทุนจากกิจกรรมต่างๆและจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาโดยใช้กลวิธีสังเกต ผู้วิจัยจดบันทึก บันทึกภาพไว้ เพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและการศึกษาเอกสารเพื่อตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (theoretical triangulation) ด้วย

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลเพื่อวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านในครั้งนี้ได้ใช้แนวคำถามที่ถามถึงภูมิหลัง ความเป็นมาของหมู่บ้าน แนวความคิดของประชาชน ความเชื่อในเรื่องต่างๆ การทำงานและอาชีพที่ชาวบ้านหมู่บ้านที่สาม บ้านแสงเดือนล่างได้เคยดำเนินกิจกรรมในการเลี้ยงชีพและยังชีพมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน และความรู้สึกในเรื่องของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) โดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี(Theoretical Sampling) (Strauss and Corbin. 1991 : 176-193) โดยการเลือกจากบุคคลกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น ชาวบ้านในชุมชน ผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการ เช่นกำนัน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชุมชน ครู และประชาชน ซึ่งจะทำให้เห็นความหลากหลายของการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก วิธีการก็คือเมื่อเก็บข้อมูลในรายแรกๆได้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เบื้องต้นเพื่อให้ได้มโนทัศน์ในเรื่องต่างๆที่ต้องการศึกษา แล้วทำการเลือกผู้ที่มีคุณลักษณะต่างไปจากข้อมูลรายแรก(Negative Case) โดยการเปรียบเทียบว่ายังต้องการข้อมูลได้อีกและเก็บได้จากใครเพื่อเป็นการเพิ่มเติมและจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่สมบูรณ์ ดังนั้นกระบวนการเก็บข้อมูลจึงถูกกำหนดและควบคุมโดยทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากข้อมูล (Glaser and Strauss. 1967 : 45-77 ; Strauss and Cobin. 1990 : 176-193 ; ภาภรณ์ หะวานนท์. 2538) วิธีนี้จึงไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า กล่าวคือ ในช่วงแรกที่ยุ้วิจัยสัมภาษณ์แนวลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกๆจะเป็นผู้ที่บอกให้ทราบว่าควรจะไปพูดคุยหรือสัมภาษณ์ใครเป็นรายต่อไปและผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกจะนำไปพบและเกริ่นนำด้วยตนเองทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะเจาะข้อมูลได้อย่างละเอียดเพียงแต่ผู้ให้

สัมภาษณ์บางรายที่ถูกแนะนำมาจะให้ข้อมูลที่ไม่สามารถที่จะเจาะลึกได้เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกไม่ปลอดภัยและไม่อยากจะพูดถึงจริงๆ ดังนั้น การพูดคุยจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเต็มใจตอบ ในการจัดเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกในประเด็นสำคัญๆ เพื่อป้องกันการตกหล่นของสาระสำคัญเพื่อที่จะส่งผลให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปอย่างถูกต้องมากที่สุด

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษาโดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นที่สำคัญๆขณะที่สัมภาษณ์ และได้ทำการบันทึกเสียงเพื่อนำมาประกอบเป็นข้อมูลหลังการสัมภาษณ์เสร็จทุกครั้ง ซึ่งเทปบันทึกเสียงนี้จะถูกนำไปถอดเทปเพื่อบันทึกคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำแต่ละรายการภายหลังกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง ที่ผู้วิจัยได้ทำการสร้างมโนทัศน์ (Concept) ของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันในรูปของข้อความ (Statement) และจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเชิงเหตุผล โดยผู้วิจัยกำหนดรหัสหมาย (code) แยกเป็นหมวดหมู่ (code mapping) และเรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ จัดหมวดหมู่ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆหลังจากนั้นผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไปโดยผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณสมบัติ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้ว นอกจากนี้การเลือกผู้ตอบเป็นรายต่อไป ยังคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆโดยการเปรียบเทียบ (Comparative case) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Verify) โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนองเชิงทฤษฎี (Theoretical generalization) ที่ได้มาอีกต่อไป (Strauss and corbin. 1990 ; Strauss. 1990 ; นภาพรณ์ หะวานนท์. 2539 : 98-107) ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในการทำวิจัยหลังจากนั้นได้สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษามาเป็นบทต่างๆดังนี้

บทที่ 1 ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

บทที่ 2 ชุมชนในช่วงก่อนการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 4 การปรับตัวของชุมชน

บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่พัฒนาชุมชน

บทที่ 6 สรุป

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษาถึงบริบทของหมู่บ้านแสงเดือน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ในช่วงตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก(2540) จนถึงช่วงประมาณปี พ.ศ.2520 พบบริบทจากชุมชนแสงเดือนหลายประการด้วยกัน ดังจะได้นำเสนอประการแรกคือ บริบททางด้านกายภาพ และทุนทางกายภาพ ประการที่สอง บริบททางด้านสังคม วัฒนธรรมและทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนทุนชุมชนในด้านอื่น ๆ ประการที่สาม บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ ประการสุดท้าย บริบททางด้านสิ่งแวดล้อม ในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บริบททางกายภาพของหมู่บ้านแสงเดือน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน จากการสังเกตในระหว่างการวิจัย และจากการพบเห็นโดยประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเดินทางเข้าออกหมู่บ้านนี้อย่างต่อเนื่องทุกปีในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้พบข้อมูลที่สอดคล้องกัน มีผลต่อความอึดตัวของข้อมูลวิจัยในเรื่องนี้คือ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้

1.1 ขนาดและที่ตั้ง

หมู่บ้านแสงเดือนมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินสูง มีที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมฝั่งทะเล หมู่บ้านแสงเดือนมีเนื้อที่บางส่วนเป็นป่าชายเลนเหมาะแก่การที่สัตว์น้ำจำพวกสัตว์น้ำเค็มและน้ำกร่อยขยายพันธุ์ มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ และหมู่บ้านแสงเดือนมีพื้นที่ติดทะเลเป็นแนวยาวจึงเหมาะแก่การประมงและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

1.2 อาณาเขต

หมู่บ้านแสงเดือนมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านและตำบลอื่นในจังหวัดเขียวขจี ดังนี้ ทิศเหนือ จดตำบลตากแดด อำเภอเมืองเขียวขจี ทิศใต้ จดตำบลกะไหล อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดเขียวขจี ทิศตะวันออก จดทะเลอันดามัน จังหวัดเขียวขจี ทิศตะวันตก จดตำบลถ้ำ อำเภอแฉะ จังหวัดเขียวขจี

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

หมู่บ้านแสงเดือนมีลักษณะเป็นที่ราบติดชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของจังหวัด พื้นที่ส่วนน้อยประมาณร้อยละ 17.5 เป็นภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 58.75 เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่ในเขตหมู่บ้านแสงเดือน ประกอบไปด้วยชุมชน 2 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแสงเดือนหมู่ที่ 1 และชุมชนบ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านแสงเดือน มีภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น และอยู่ในเขตของอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศอบอุ่นถึงร้อนชื้นตลอดปี มีฤดูกาลเพียงปีละ 2 ฤดู คือฤดูฝน มีระยะเวลาประมาณ 8 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม และฤดูร้อน มีระยะเวลาประมาณ 4 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน

2. ประชากรและครัวเรือน

จำนวนประชากรของหมู่บ้านแสงเดือนทั้งหมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,917 คน เป็นชาย 990 คน เป็นหญิง 927 คน

สำหรับรายได้ของประชากร ได้จากการประกอบอาชีพดังนี้ ทำสวนยางพารา ค้าขาย การประมง รับราชการ ทำใบยาสูบจากยอดใบจาก รับจ้างทั่วไป และอาชีพรับจ้าง ขับเรื่อนำเที่ยวอ่างเขียวขจี โดยฐานะทางการเงินแบ่งได้ 3 ระดับ คือ ฐานะทางการเงินดีประมาณร้อยละ 20 ฐานะทางการเงินปานกลาง ร้อยละ 40 และฐานะทางการเงินยากจนประมาณร้อยละ 40 ของจำนวนประชากร

3.สภาพเศรษฐกิจ

ภาคเกษตรกรรม การเกษตรกรรมของชาวบ้านในหมู่บ้านแสงเดือน มีการปลูกเพื่อบริโภคและจำหน่ายเพียงเล็กน้อย

ภาคอุตสาหกรรม ในหมู่บ้านแสงเดือน ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม มีเพียงอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำขนมเพื่อจำหน่าย การทำใบจากเป็นอาชีพเสริม

การบริการ ประชาชนในหมู่บ้านแสงเดือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพบริการเรือท่องเที่ยว เนื่องจากหมู่บ้านแสงเดือนมีท่าเทียบเรือมะกรูด เป็นท่าเทียบเรือที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ และอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวในเขตอุทยานอ่าวเขียวขจี

การท่องเที่ยว หมู่บ้านแสงเดือนไม่มีสถานที่ท่องเที่ยว แต่มีท่าเทียบเรือและเรือบริการนำเที่ยวอ่าวเขียวขจี

บริบทด้านสังคม และวัฒนธรรมและทุนทางสังคม วัฒนธรรม

แสงเดือนหมู่ที่ 3 หรือที่เรียกกันในกลุ่มชนว่า “ตลาดล่าง” หรือ “แสงเดือนล่าง” มีพื้นที่ที่ถูกจัดสรรจากการแบ่งเขตการปกครองที่อยู่ภายใต้เขตเทศบาลตำบลนาขามจำนวน เพียง 1 ตารางกิโลเมตร ชุมชนในเขตนี้ไม่มีที่ดินสำหรับเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตร ผู้นำของชุมชน กำนันโน เล่าว่า

“บ้านเราไม่มีที่ราบพอ บางแหล่งน้ำก็ท่วม จะผลิตอะไรทางการเกษตรก็ยากให้ได้ปลูกผักสักชนิดก็พอแล้ว “

ดังนั้นจากลักษณะของชุมชนที่คล้ายชุมชนเมือง แต่ว่า วิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตไม่เหมือนชุมชนเมืองทั่ว ๆ ไป ความคิดคึกในการค้าขายก็ไม่มีเลยในหมู่บ้าน ซึ่งแตกต่างกับหมู่ที่ 1 ซึ่งภายในหมู่บ้านมีความคึกคักในการค้าขายมากกว่า ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย จนน่าแปลกใจ ทั้ง ๆ ที่มีจำนวนครัวเรือนถึง 200 ครัวเรือน มีบ้านเรือน ถึง 117 หลังคาเรือน ชุมชนแสงเดือนหมู่ที่ 3 ดำรงชีวิตอยู่ได้และสะสมทุนชุมชนได้อย่างไร นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และน่าติดตามมากเรื่องหนึ่ง อาชีพหลักของแสงเดือนล่าง คือ การทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นสวนยางพาราที่มีพื้นที่อยู่นอกเขตเทศบาล ยังมีอาชีพค้าขาย ทำการประมง รับราชการ และทำใบยาสูบจากยอดใบจาก ลุงหนู เล่าให้ฟังว่า

“คนตลาดล่าง (แสงเดือนล่าง) อยู่กันมา ก็ได้กินได้อาศัยโดยการทำใบจากบ้าง ทำประมงบ้าง เมื่อ 10 – 20 ปีที่แล้ว จะปลูกบ้านอยู่ห่าง ๆ กัน พึ่งพากันแบบคนรู้จัก และญาติพี่น้อง มีงานก็ช่วยกันเป็นครั้ง ๆ แต่ในปัจจุบัน บ้านเรือนก็เริ่มปลูกติด ๆ กัน แต่การช่วยเหลือเจือจุนกันก็ลดลงไปมาก เด็ก ๆ เรียนที่นี่ พอโตขึ้นก็ไปเรียนในเมือง นาน ๆ ถึงจะกลับมาสักครั้ง บางทีก็จำกันแทบไม่ค่อยได้ “

ซึ่งจากคำบอกเล่าดังกล่าว ได้สอดคล้องต้องกันกับผู้นำชุมชนที่เคยดำรงตำแหน่งกำนันในพื้นที่นี้มา ซึ่งก็เป็นลูกหลานของคนหมู่ที่ 3 ว่า

“หมู่ที่ 3 จะเป็นหมู่ที่ไม่ค่อยจะให้ความสนใจอะไรทั้งสิ้น ยกเว้นแต่สนใจกลุ่มของตัวเอง แต่ในทางตรงกันข้ามถ้ามีงานรื่นรมย์ คนในหมู่ที่ 3 จะเข้มแข็งมากไม่ว่าจะเป็นงานแต่ง งานจัดอะไรต่าง ๆ วัดมาตุคุณารามที่โตขึ้นมาได้ มั่นคงได้ ก็เพราะคนในหมู่ที่ 3 ช่วยกันถึง 60 % “

หรือเมื่อได้สอบถามกับกำนันคนปัจจุบัน กำนันโน ก็ได้เล่าให้ฟังดังนี้

“จริง ๆ สมัยก่อนก็ไม่มีอะไรมาก ที่มีอยู่ก็คือ แข่งเรือ ชักพระ งานสวดตลาดงานกินผัก เรื่องเหล่านี้คนหมู่ที่ 3 จะเป็นคนตัวตังตัวดีและก็ช่วยกันทำด้วย “

จึงเห็นได้ว่าในยุคของสมัยก่อนนั้นปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนแสงเดือนล่าง จะอยู่ในระดับที่ดีเฉพาะในหมู่ในพวกของตนเอง แต่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนหมู่ที่ 3 กับคนนอก

หรือหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ ชาวบ้านจะไม่ค่อยให้ความสำคัญ และจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมเท่าไรนัก ต่างคนก็ต่างอยู่ ต่างคนก็ต่างทำมาหากิน และในส่วนของประเพณีและวัฒนธรรมนั้น คนในหมู่ที่ 3 แสงเดือนล่างก็จะให้ความร่วมมือกันในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมค่อนข้างมาก ในเรื่องของการชักพระ การกินเจ การสวดตลาด ดังจากบทสัมภาษณ์ของน้ำแฉ่มที่ว่า

“คนแถวนี้เขาก็เชื่อเพื่อเผื่อแผ่กันดี เวลาถึงงานอะไรก็เต็มทีครับ เช่นงานกินเจ (กินผัก)”

บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ

ในสมัยก่อนนั้นอาชีพที่ชาวแสงเดือนทำอยู่เพื่อเลี้ยงชีวิต เลี้ยงครอบครัวคือ การทำสวนยางพารา การรับราชการ การทำใบจาก การค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำการประมง คนในหมู่ที่ 3 เขาใช้ทุนจากไหน หรือสะสมทุนอย่างไรในการดำรงชีวิตอยู่ หากมาย้อนมองดูวิถีการชีวิต และนำมาเปรียบเทียบกับหลักการของเศรษฐกิจท่องเที่ยว จะพบเห็นข้อเหมือนกันอยู่หลายประการ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้เมื่อ วันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความว่า “ ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็น เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมดแม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะมีเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อน เพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็สามารถที่จะแก้ไขได้ “ และในวสารเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับพิเศษ “ พระมหากษัตริย์ผู้นำการพัฒนาประเทศไทย “ ได้นำพระราชดำรัสที่พระองค์พระราชทานไว้ลงมา

“ การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น โดยลำพังต่อไป

ความพอมี พอกิน พอใช้ ตามแนวพระราชดำริ ดังกล่าวที่ปรากฏอยู่แล้วในพื้นที่ หมู่ที่ 3 ตำบลนาขาม ตั้งแต่สมัยก่อน ถึง สมัยปัจจุบัน กำนันโน กำนันคนปัจจุบันเล่าว่า

“ คนแต่แรกทำมาหากิน กันในอย่างปัจจุบัน การทำใบยาสูบจากใบจาก เป็นอาชีพเสริมที่ทำกันเกือบทุกครัวเรือน ลองดูซิคนแต่แรก (คนสมัยก่อน) มีลูก 10 กว่าคน ส่งให้เรียนจนจบปริญญาทั้งหมด ที่มีชื่อเสียงยังเห็นอยู่ อย่างคุณ สะอาด กำลัง ปัจจุบันเป็นผู้จัดการของธนาคารกรุงเทพ พอทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนแม่ทำใบจากอยู่กับ

บ้าน หรือจะเป็นครอบครัวของคุณ อุทัย สุขศิริสัมพันธ์ ที่ไปดัง (มีชื่อเสียง) อยู่ที่ภูเก็ตลูกหลานชาวบ้านของคนในหมู่ที่ 3 ครอบครัวทำไปจากก็สามารถส่งลูกไปเรียนได้ “

จากความคิดเห็นของกำนันเก่าในพื้นที่ พี่หริ หรือ กำนันหริ เล่าว่า

“ ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างนั้น บางตระกูลมีลูกถึง 8 คน อย่างตระกูล ตัน นุกิจ ลูก ๆ จบโทและเอกเกือบทั้งหมด แต่จะกลับมาอยู่บ้านคนเดียว อีกหลายครอบครัวที่ทำไปจากแต่ก็สามารถส่งลูกเรียนได้ในระดับที่ดีทั้งนั้น เช่น ตระกูลตันนุกิจ ตระกูลกำลัง ตระกูลสุขศิริสัมพันธ์ เป็นต้น “

จึงทำให้เห็นได้ว่า แม้ว่าสภาพบ้านเรือนในเขตของหมู่บ้านแสงเดือนล่างจะดูเหมือนว่า เก่า ๆ เรียบ ๆ ง่าย ๆ เป็นบ้านตึกที่สวยงามค่อนข้างน้อย การดำรงชีวิตแบบเหมือนจะเป็นเมืองปิด ตรงกันข้ามกลับสภาพจริงที่ปรากฏ ทั้งในด้านการอยู่ การกิน การอาศัย การเล่าเรียนของบุตรธิดา สภาพลักษณะภายนอกเหมือนยากจน แต่ภายในสามารถส่งลูกในครอบครัวจบปริญญาเอก ปริญญาโท อยู่หลายตระกูลและหลายครัวเรือน

จากบทสัมภาษณ์ที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าคนในหมู่ที่ 3 ไม่ใช่คนฟุ้งเฟ้อ ไม่ทะเยอทะยาน ไม่อยากมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก แต่หากเป็นเรื่องที่จะช่วยกันก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีเฉพาะในหมู่ในบ้านของตน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็นความพออยู่ ที่พออยู่พอกิน ใช่หรือไม่ ? เพียงแต่คนส่วนใหญ่ ในหมู่ที่ 3 ต่ำบลแสงเดือนนั้น ไม่แสวงหาหรือดิ้นรนอยากมีอยากได้จนติดเป็นลักษณะไม่มีไม่ได้ แล้วจะหมายความว่า เขาไม่พัฒนา เขาไม่ก้าวหน้า นั่นไม่ได้ ดังนั้น มาตรฐานความพอดี ความพัฒนา ขึ้นอยู่กับว่า ใครเป็นคนกำหนดเท่านั้นเอง

กำนันหริ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชุมชน หมู่ที่ 3 ว่า “ เป็นชุมชนที่ไม่น่าเป็นห่วงไม่มีอะไรที่ต้องหวัง ไม่มีปัญหาอะไร คนส่วนใหญ่เขาค่อนข้างจะสงบ ไม่ดิ้นรนไม่เดือดร้อน เป็นอย่างนี้มานานแล้ว “ ผู้วิจัยได้ซักถามกำนันหริต่อไปว่า แล้วเฉพาะการทำการผลิตไปจากอย่างเดียวจะพอเลี้ยงชีพ ในปัจจุบันหรือ

กำนันหริ ตอบว่า : คุณอย่าลืม ลูกหลานที่เขาส่งไปเรียนจนจบระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เมื่อเขาเรียนจบได้ทำงานเขาก็ส่งเงินกลับมาจนเจ้าครอบครัวอยู่ตลอด เป็นอย่างนี้หลายครอบครัวเลยทีเดียว บางครอบครัวทำไปยาสูบจากยอดไปจากอยู่ที่บ้าน แต่มีคนงานตัดยางอยู่ในสวน ซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาลตำบลนาขามก็มี ก็อยู่กันอย่างนี้แหละครับ

จึงทำให้พอจะมองเห็นภาพได้ชัดว่า จริง ๆ แล้วสภาพลักษณะภายนอกที่แสดงออกมาของชาวบ้านแสงเดือน หมู่ที่ 3 นั้นไม่ตรงกับความเป็นจริงที่เป็นตัวตนของคนแสงเดือน

จริง ๆ และวิถีการดำรงชีวิตและทุนทางด้านเศรษฐกิจของประชาชน หมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือน จัดอยู่ในระดับที่พออยู่ พอกิน หรือก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

ถึงแม้ว่าหากได้พิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศในแถบบริเวณของ แสงเดือนล่าง หมู่ที่ 3 จะเห็นได้ว่า เป็นพื้นที่ที่มีที่ราบน้อย โดยเฉพาะในหมู่ในหมู่ที่ 1 และในหมู่ที่ 3 ต่างก็อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ซึ่งมีอาณาเขตพื้นที่แค่ 1 ตารางกิโลเมตร และที่สำคัญที่สุด 60 % เป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 1 และอีก 40 % เท่านั้นที่เป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 3 แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ใช่อุปสรรคในการที่จะทำให้ชุมชนแสงเดือนล่าง ต้องดิ้นรนขนขวาย เพื่อที่จะทำอาชีพอื่น ๆ เพื่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัว อีกทั้งในเขตพื้นที่ 40 % ของแสงเดือน หมู่ที่ 3 นั้น ก็เป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา หรือ ไม้ผลขนาดใหญ่ ๆ ได้เช่นกัน

ดังนั้น หากศึกษาถึงสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านแสงเดือนล่างพออยู่ พอกินได้ เช่น อาชีพการทำใบยาสูบจากยอดใบจาก เขากันอย่างไร รายได้ดีกันแค่ไหนถึงทำให้พอเพียงและอยู่ได้ในชีวิตปัจจุบัน

บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทสรุปของทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนแสงเดือน หมู่ที่ 3 หรือตลาดล่างนี้ได้มาจากการพูดคุยของน้องหลอง นักศึกษาหนุ่มผู้สนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม ต่อลุงแถม หนุ่มใหญ่มาก ๆ อายุ 63 ปี ผู้ผ่านร้อนผ่านหนาวมามากแล้วของชุมชนแสงเดือนล่าง ดังนี้

“สมัยก่อนคนแถวนี้หาปู หาปลา ในทะเล ออกเรือไปประมาณ 5 – 10 นาทีก็ได้แล้ว ส่วนปูดำก็อยู่ปากอ่าวไม่ต้องออกเรือไปก็ได้แล้ว”

จากบทพูดคุยกันที่ผ่านมาแสดงว่าในปี พ.ศ. 2527 ประชากรในเขตพื้นที่ตำบลนาขาม ยังมีทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทสัตว์น้ำประเภท ปลา ปลาหมึก หอย ปู อยู่เป็นจำนวนมากเนื่องจากยังสามารถจับและหาได้ง่ายในแถบพื้นที่หน้าอ่าวพังงาซึ่งสามารถเดินทางโดยทางเรือประมาณ 5-10 นาทีเท่านั้นขณะเดียวกันหากฟังจากน้ำแก้ว น้ำผู้หญิงหมู่ที่ 3 อายุ 51 ปี ในเรื่องแหล่งทรัพยากรธรรมชาติจะได้ความใกล้เคียงกัน

“สมัยก่อนถ้าจะหาหมึกก็ต้องไปที่ตลาดแสงเดือน แต่ถ้าเป็นปลา ปู หอย ก็อาศัยหาเอาที่ทะเลเวลาไปตัดไม้มาทำถ่าน เขาใช้ไม้โกงกางมาทำถ่าน คนแถวนี้ทำกันหลายครัวเรือน”

จึงเห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้น ทรัพยากรทางธรรมชาติมีอยู่อย่างมากมายในผืนน้ำหน้าอ่าวเขียวขจี ดังนั้นการอยู่การกินจึงไม่ใช่เรื่องอดอยากแต่อย่างใด ขณะเดียวกันในวิถี

การดำรงชีวิตของชาวบ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลนาขาม ก็สามารถสะท้อนให้เห็นดังสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่เช่นเดียวกัน “ใน 1 เดือน เขาจะออกไปตัดไม้โกงกาง 15 วัน เว้นไว้ 4 วัน จะคว่าเดือนมีด หรือเดือนแจ้ง”

จากบทสัมภาษณ์พูดคุยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง ปริมาณไม้โกงกางที่มีอยู่ในพื้นที่แถบริมทะเลมีอยู่เป็นจำนวนมากและจากการสอบถามก็มีข้อมูลว่า มีผู้ออกไปตัดไม้อยู่หลายรายในพื้นที่ ตำบลนาขาม เพียงแต่ว่าไม้ที่ตัดมานั้นเป็นการตัดที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เป็นเรื่องที่ต้องหาคำตอบต่อไป

ขณะเดียวกันทุนทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่นำมาผลิตนอกจากไม้โกงกางแล้วที่พบเห็นได้อีกอย่างในบทสัมภาษณ์ ระหว่างน้องหลวงกับลุงแซมคือ ต้นจาก ที่คนในหมู่บ้านได้ออกไปตัดมาจากในพื้นที่แถบๆริมทะเลของอ่าวเขียวขจี เพื่อนำยอดใบจากมาทำเป็นใบยาสูบกันทั้งหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของน้ำแซม ดังนี้

“ปัจจุบันก็ยังมีคนทำใบจากอยู่เป็นจำนวนมาก แต่จำนวนของใบจากเริ่มลดน้อยลงในแต่ละครั้งที่ออกไปตัดใบจาก จะไปด้วยเรือและนำมิดพร้าวไป โดยในแต่ละครั้งจะไปคนเดียว จะได้ประมาณ 40 – 50 ยอด”

จึงเห็นได้ว่าทุนทางทรัพยากรธรรมชาติในสมัยก่อนนั้นมีอยู่อย่างมากมาย และมีหลายประเภท ทรัพยากรธรรมชาติประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา ก็มีอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่เป็นต้นทุนในการผลิต เช่น ไม้โกงกาง และต้นจาก ก็มีความอุดมสมบูรณ์ จึงแสดงให้เห็นว่าสภาพสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ตำบลนาขามนั้นจัดอยู่ในประเภทค่อนข้างดี

สรุปปิดท้าย

จุดแข็งของชุมชนหมู่บ้านแสงเดือนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องทะเล อันได้แก่ สัตว์ทะเลและความสมบูรณ์ของผืนป่า ต้นไม้ พืชพันธุ์จากป่า ดิน น้ำ รวมทั้งทรัพยากรนาชนิดที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ไม่ยากนัก มีผลต่อความสุขสงบของชุมชน โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ บริบททางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตซึ่งเป็นแบบพออยู่พอกิน มีความพึงพอใจในสิ่งที่พึงมีพึงได้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรัก ความสามัคคี และความเห็นอกเห็นใจต่อกันอย่างจริงจัง เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทไทยส่วนใหญ่ ส่วนบริบททางเศรษฐกิจในยุคนั้น ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ติดทะเลและภูเขา มีถนนคดเคี้ยวเลียบไปตามไหล่เขา ขนาบด้วยสวนยางพารา และป่าทึบ

ในเขตร้อนชื้น มีฝนตกชุก มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชผักที่เป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน

ในส่วนของการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน เป็นการอบรมกลุ่มเกลาโดยปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พี่ป้าน้าอา ที่เป็นผู้ใหญ่ในครอบครัว ที่มีการอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและคนในชุมชน ทั้งยังมีกำนันซึ่งเป็นผู้นำที่ดีเป็นที่ยอมรับอย่างสูงของคนในชุมชนนี้และชุมชนใกล้เคียงหมู่บ้าน ส่วนกระบวนการควบคุมทางสังคมยังเป็นการควบคุมโดยใช้วิถีประชา นอกจากนี้ภาวะผู้นำที่ดีของกำนันยังคงมีผลต่อการจัดความขัดแย้งที่มีอยู่ค่อนข้างน้อย สำหรับวิถีชีวิตชุมชนในด้านกระบวนการสร้างความร่วมมือ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของคนในหมู่บ้าน ก็ไม่แตกต่างจากชนบทไทยส่วนใหญ่ในภูมิภาค คือ เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร และการแบ่งปัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความเสียสละอย่างสูงของกำนันที่มีต่อลูกบ้าน

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาแนวลึก พบว่า จุดอ่อนของชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ที่เป็น “ช่องว่าง” ที่ช่วยเปิดทางให้รัฐ พ่อค้า ทุนนิยม แย่งชิงพื้นที่กัดเซาะความเข้มแข็งของชุมชนให้อ่อนแอลง จนไม่สามารถต้านทานแรงปะทะจากภายนอกได้นั้น ยังไม่ปรากฏชัดเจนในยุคสังคมประเพณี

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของประเทศ อันเป็นผลเนื่องมาจากแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาครั้งที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นตะวันตกในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเช่นนี้ นับว่าเป็นช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ของประเทศที่มีผลสืบเนื่องไปจนถึงจังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกับหมู่บ้านในพื้นที่ท้องที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

แน่นอนว่า แต่ละชุมชน แต่ละหมู่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองใหญ่หรือเมืองเล็ก ต่างได้รับผลกระทบจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอย่างถ้วนหน้า จะแตกต่างกันก็ช่วงระยะเวลาและสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การนำเสนอกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ คือ **ประการแรก** กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี **ประการที่สอง** กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคแรก ๆ **ประการที่สาม** กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และ ระบบการศึกษาในโรงเรียน **ประการที่สี่** จุดเปลี่ยน(turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน (1) จุดเปลี่ยนด้านเวลา (2) จุดเปลี่ยนด้านสถานที่**ประการที่ห้า** พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ (1) พลังจากภายนอก(2) พลังจากภายใน **ประการที่หก** ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกอย่างไรและ **ประการสุดท้าย** เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว ดังต่อไปนี้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี

จากการศึกษาปรากฏที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านแสงเดือน ในยุคสังคมประเพณีซึ่งพบว่า หมู่บ้านมีระบบการผลิตเพื่อยังชีพ โดยเฉพาะการผลิตที่ให้ผลด้านการบริโภคที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคของคนในครอบครัวและคนในชุมชน มีระบบความสัมพันธ์

ต่อกันอย่างเท่าเทียมของคนในหมู่บ้าน มีการนำผลผลิตของตนมาแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนกันหมู่บ้านเพื่อการดำรงชีพ โดยทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตของหมู่บ้าน คือ **ทุนที่ดิน**ทำกิน แหล่งน้ำป่าไม้ พืช สัตว์ และทะเล ที่ล้วนแต่เป็นทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสมาชิกทุกคนในชุมชนมีสิทธิ เข้าถึงและร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างเท่าเทียม **ทุนทางสังคม**ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่พบก็คือ ระบบความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้านเช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำใบยาสูบจากยอดใบจาก ระบบความรู้ในการทำสวนยางพารา ระบบความรู้ในการทำประมงในทะเล เป็นต้น

นอกจากนี้ในยุคสังคมประเพณี ยังมี**ทุนทางสังคมวัฒนธรรม** ซึ่งก็คือ บรรทัดฐานการให้คุณค่า ค่านิยมของคนในชุมชน ซึ่งยังให้คุณค่ากับความดี นิยมยกย่องคนดี ให้ความเคารพนับถือ ให้เกียรติแก่คนดีที่เป็นผู้นำชุมชน ให้ความเคารพนบอบผู้อาวุโสทั้งหญิงและชายในชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งพยายามอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นเยาวชนคนดีของสังคม

กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือน

ในยุคแรก ๆ

ในช่วงปี พ.ศ. 2504 – 2530 นั้น ช่วง 5 - 10 ปีแรก คือประมาณ พ.ศ. 1504 - 2513 ซึ่งประเทศไทยเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งถึงฉบับที่สอง ทุนชุมชนที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแสงเดือนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง คือ จากเดิมซึ่งคนในชุมชนได้มีการทำอาชีพจากการใช้ใบจากและยอดใบจากมาผลิตเป็นยาสูบ พร้อมทั้งทำอาชีพทางการประมง และสวนยางบ้างเล็กน้อย ก็ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นการประกอบอาชีพรับราชการทำงานให้รัฐวิสาหกิจ

สำหรับอาชีพของชาวบ้านในยุคเริ่มเข้าสู่ความทันสมัย คนในหมู่บ้านแสงเดือนไม่เพียงแต่จะเข้าสู่อาชีพข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็เริ่มเข้าสู่อาชีพทำเรือท่องเที่ยว ส่วนพัฒนาการที่ตามมาจากกระแสการพัฒนาดังกล่าวนี้อีกคือ เริ่มมีการเล่นการพนันเกิดขึ้นในหมู่บ้าน

กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ ในช่วงปี 2530–ปัจจุบัน

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการอบรม สั่งสอนกลุ่มคนแก่กันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเรียนรู้กระบวนการทำนาที่เกิดขึ้นในวิถี

ชีวิตตามปกติของคนในหมู่บ้าน โดยมีพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ทำให้ดูแลและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผลต่อการทำนาเป็นของลูกหลาน ในขณะที่วิถีชีวิตของคนในชุมชน ยังเป็นสังคมประเพณี ไม่มีการลักขโมย มีความเมตตา มีการแบ่งปันจากคนมีมากไปสู่คนมีน้อยในสังคม

จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน

กล่าวได้ว่าจากข้อมูลแนวคิดที่พบ จุดเปลี่ยนที่สำคัญของหมู่บ้านแสงเดือนคือ

1. จุดเปลี่ยนด้านเวลา ซึ่งเริ่มเห็นได้ชัดในช่วงปี 2525 - 2527 เป็นปีที่รัฐให้สิ่งอำนวยความสะดวกเข้าสู่หมู่บ้าน คือ ไฟฟ้า มีผลต่อการซื้อเครื่องไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ เข้าสู่ครัวเรือนในหมู่บ้าน
2. จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ ซึ่งเกิดขึ้นเร็วมากตั้งแต่ปลายช่วงสังคมประเพณี จากการที่ชาวบ้านเข้าไปหักล้างทางพงเพื่อปลูกข้าวไร่ และปลูกผักสวนครัวบนภูเขา มีการจับจองพื้นที่ในป่าสงวนเป็นของตนเองและคนในครอบครัว กระทั่งในช่วงต้น ๆ ของนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในระยะแรก ๆ ช่วงปี 2505 - 2510 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่าชาวบ้านมีการถางป่าทำการเกษตรกรรมเพื่อจำหน่ายเพิ่มขึ้นทั้งในบริเวณหมู่บ้านและบนภูเขารอบหมู่บ้าน

พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พลังผลักดันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวค่อนข้างมากคือ (1) พลังจากภายนอก และ (2) พลังจากภายใน ดังนี้

1. พลังจากภายนอก คือการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน อันเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ด้วยการตัดถนนลาดยางมะตอยเข้าสู่หมู่บ้าน การนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ตั้งแต่ปี 2525 ซึ่งนับว่าเป็นพลังผลักดันสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้
2. พลังจากภายใน คือความต้องการของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการในสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของชาวบ้านความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างพากันตีความว่าการมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นความเจริญ เป็นคนทันสมัยเป็นความมีหน้ามีตา เทียมหน้าเทียมตาเพื่อนบ้านและญาติมิตร การตีความเช่นนี้ มีผลต่อการขายที่ดินและตัดสินใจซื้อสินค้าเครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ ของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด

ชุมชนมีการตอบสนองพลังผลักดันจากภายนอก

การตอบสนองต่อพลังผลักดันจากภายนอกของชาวบ้าน เกิดขึ้นได้ค่อนข้างเร็ว เนื่องจากความทันสมัยของวัตถุที่เข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านต่างตอบสนองพลังผลักดันนี้ค่อนข้างมาก และอย่างรวดเร็วในทุกครอบครัว มีผลต่อการเริ่มขายที่ดินที่จับจองไว้ทำกินของครอบครัว โดยเริ่มขายเป็นบางส่วนก่อนในราคาที่ตกลงกันได้ ทั้งนี้เพื่อนำเงินสดมาใช้จ่ายใช้สอยในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ของใช้และสิ่งประดับอื่น ๆ เช่น ชุดรับแขก ที่เป็นชุดพลาสติกขนาดใหญ่ รวมทั้งซื้อพาหนะสำหรับการเดินทางสัญจรไปมา คือ รถจักรยานยนต์รถกระบะ เป็นต้น

เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน

เงื่อนไขที่มีผลต่อชุมชน และเป็นพลังผลักดันให้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีทางการผลิตจากการผลิตเพื่อพอกินพอใช้มาเป็นการผลิตเพื่อขายก็คือ

1. เงื่อนไขด้านสถานที่ โดยเริ่มจากนายทุนที่เริ่มเข้าไปบุกเบิกที่สาธารณะบนภูเขา มีการวัดที่ดินเพื่อออกโฉนดที่ดิน มีการตัดถนน ก่อสร้างอาคาร และสิ่งก่อสร้างประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นมีการบุกเบิกที่ดิน เข้าครอบครองที่ดินที่เคยเป็นลำคลอง ลำน้ำ และพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านในขณะที่ชาวบ้านที่มีที่ดินติดทะเลก็เริ่มมีการขายที่ดิน มีการลดการเอาแรงกัน และมีการจ้างงานในการทำสวนทำนาเกิดขึ้นทั่วไปในหมู่บ้าน
2. เงื่อนไขด้านเวลา ช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้นไป คือช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมทันสมัยตามนโยบายภาครัฐที่ค่อนข้างชัดเจนเป็นลำดับ
3. เงื่อนไขที่ตัวคน โดยเริ่มจากชาวบ้านซึ่งมีการศึกษาค่อนข้างน้อย จึงเป็นจุดอ่อนหรือเป็นจุดแห่งความอ่อนแอของชุมชนในช่วงนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่า ช่องว่างที่เข้ามาทำให้เกิดความแตกต่างของชาวบ้านให้มากขึ้นคือ คนจากภาครัฐที่ดีความความเจริญ คือความทันสมัยและพ่อด้า ที่มีผลประโยชน์และผลกำไรจากการจำหน่ายสินค้า ต่างเข้าแย่งชิงพื้นที่ในหมู่บ้านเข้าไปเปลี่ยนแปลงความเข้มแข็งที่เคยมีมาก่อนของชุมชนให้อ่อนแอลงจนชาวบ้านไม่สามารถที่จะต้านแรงจากภายนอกได้

สรุปท้ายบท

ชุมชน และหมู่บ้านแสงเดือนในเขตชนบท ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ในช่วงปี 2505 - 2514 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแสงเดือนยังเป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่ในยุคสังคมประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยไม่มากนัก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบ

หาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง แต่ไม่มากนัก มีการอบรมกลุ่มเกษตรกรหัตถกรรมโดยการสาธิต ทำให้ดู และการสั่งสอนของผู้ใหญ่ในครอบครัวที่สอนจากชีวิตจริง จากสาธิตให้ดูในการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันไปด้วย และทำหน้าที่ครูในบ้านไปด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคแรก ๆ ก็คือ ในช่วงปี 2515 - 2533 ซึ่งเริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรโดยมีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด

กระนั้น กระบวนการเข้ามาของวิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นอย่างผิดหูผิดตา ในปี 2525 - 2527 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน รวมทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในด้านจุดเปลี่ยนของเวลา จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ และจุดเปลี่ยนด้านคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่พลังจากภายนอกและพลังจากภายในหมู่บ้านเอง โดยชุมชนหมู่บ้านแสงเดือน มีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกค่อนข้างเร็ว นอกจากนี้ก็มีเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว นั่นก็คือ เงื่อนไขด้านสถานที่ คน และเวลา เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่ชนบทของแหล่งท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งบริบทด้านสถานที่ ค่อนข้างจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ

บทที่ 4

การปรับตัวของหมู่บ้านแสงเดือน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแสงเดือน ตั้งแต่ยุคสังคม ประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านแสงเดือน ได้มีการปรับตัวมาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับตัวของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไรนั้น ใน บทนี้จะได้เรียงลำดับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแสงเดือนดังต่อไปนี้ ประการ แรก สถานการณ์ในหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี ประการที่สอง สถานการณ์ใน หมู่บ้านแสงเดือนในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ประการที่สาม การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ประการที่สี่ การให้นิยามต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอดีตก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทะกรรม กระบวน การสร้างขึ้นมามีภาพในอดีต ประการที่ห้าการแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน ประการที่หก เงื่อนไขสำคัญ สิ่งที่เป็นข้อจำกัดและอุดมการณ์ของชุมชน ประการที่เจ็ด ยุทธศาสตร์ กระบวนการ และเงื่อนไขสำคัญที่จะนำชุมชนไปสู่สิ่งที่ต้องการ ประการที่แปด วิเคราะห์กระบวนการสะสมของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่าทุน ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ดังต่อไปนี้

สถานการณ์ในหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี

หมู่บ้านแสงเดือนเป็นชุมชนเก่าแก่ มีนิยายปรัมปราเล่าต่อ ๆ กันมาว่าหมู่บ้านแสง เดือนเกิดขึ้นสมัยสงครามเก้าทัพ พม่าได้ยกทัพมาตีเมืองกลางชาวบ้านได้ล่าถอยกระจัด กระจายจากเมืองกลาง มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ตั้งตำบลกระโสมในปัจจุบัน จนได้ ชื่อว่า “บ้านชาวหลาง” และได้ขยายอาณาเขตพื้นที่ออกไปเรื่อย ๆ และได้สร้างวัดในหมู่บ้าน ขึ้นมา ชื่อว่า “วัดมาตุคุณาราม” ในปัจจุบัน ส่วนชื่อตำบลนั้นเล่ากันว่า มีเจ้าเมืองครอง เมืองตะกั่วทุ่งซึ่งมีเชื้อสายมุสลิม มีลูกสาวชื่อ “โสม” จึงได้ตั้งชื่อตำบลนี้ว่า “กะโสม” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้มีอายุโสมเป็นหญิง และต่อมาจึงได้เรียกชื่อตำบลโดยเปลี่ยนเป็น “กระ โสม” จนถึงปัจจุบันนี้

สถานการณ์ในหมู่บ้านแสงเดือนในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ มีผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านแสงเดือนเป็นสำคัญ วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง และระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยมที่เข้าสู่หมู่บ้าน มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของชุมชน จากสังคมดั้งเดิมที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมชะตากรรมเดียวกัน ด้วยการผันผ่านของกาลเวลา มีผลต่อสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านจากชุมชนเล็ก ๆ ชายเขา จากชุมชนเรียบ ๆ อันดงามริมหาดทราย เริ่มมีถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนสายหลักเข้ามาตรฐาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า โทรศัพท์น้ำประปา เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพิ่มขึ้น ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกายเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ

ในขณะเดียวกัน ไม่เพียงแต่การเพิ่มขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่พุ่งตรงเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็วเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงด้านสถานที่ การคมนาคมขนส่ง ในยุคของความทันสมัย ยังมีผลต่อการนำ “คน” คือ กลุ่มนักธุรกิจจากในจังหวัด จากต่างถิ่น และจากต่างชาติเข้าสู่พื้นที่ที่มีภูมิประเทศอันแสนงดงามของภูเขา หุบเขา พุงนา หาดทราย และน้ำทะเลแห่งนี้อีกด้วย จากชุมชนเดิมที่ผู้คนมุ่งรักษาผืนดินในหมู่บ้านและที่ดินทำกินตามภูเขาเพื่อเป็นที่ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์เพื่อทำกิน ละเลยที่ดินแสนงามตามริมหาด พลิกผันมาเป็นการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินติดซานทะเลที่มีการให้ราคาสูงขึ้นอย่างงดงาม ล่อใจผู้ขายอย่างต่อเนื่อง ที่ดินติดทะเลกลับกลายเป็นผืนดินที่มีค่าประดุจทองคำ มีการซื้อขาย บ่นราคาให้สูงขึ้นเป็นลำดับเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการโรงแรมการท่องเที่ยว จากที่ดินราตาไร่ละไม่กี่หมื่นบาท เพิ่มสูงขึ้นเป็นแสนบาท ล้านบาท และหลาย ๆ ล้านบาทอย่างรวดเร็ว ในเวลาช่วง ปีพ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

แน่นอนว่าการเปลี่ยนมือของเจ้าของที่ดินจากชาวบ้านซึ่งเดิมมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มาเป็นนักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยว มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินเดิมในยุคสังคมประเพณี มาเป็นเศรษฐีผู้ขายที่ดินในระยะกลาง และกลายมาเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน อันมีผลมาจากการที่ผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน จำนวนไม่น้อยที่มีบุตรหลานหลายคน มีการแบ่งเงินจากการขายที่ดินกระจายให้กับบุตรหลาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเงินที่ได้มาโดยง่าย โดยไม่ต้องเหนื่อยยากลำบากกายนี้ ไปใช้จับจ่ายใช้สอย เพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่ใช้เพื่อการลงทุนที่ยั่งยืน อาทิ ซื้อมอเตอร์ไซด์ รถกระบะ โทรศัพท์ ตู้เย็น วิทยุ

เครื่องเสียงอันทันสมัย ฯลฯ เม็ดเงินที่ได้จากการขายที่ดิน จึงถูกใช้จ่ายไปจนหมดอย่างรวดเร็วในเวลาไม่นานนัก

สถานการณ์สำคัญอีกหลายประการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแสงเดือน ในยุคพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยวก็คือ การหลุดพ้นจากอาชีพเกษตรกรรมซึ่งคนที่เป็นบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านในยุคแรก ๆ ต้องมีการใช้แรงงานทำการเกษตรด้วยความเหน็ดเหนื่อยยากแสนสาหัส กว่าจะได้มาซึ่งผลผลิตและทรัพย์สินเพียงเล็กน้อย เมื่อมีการซื้อขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือจากเจ้าของที่ดิน มาเป็นเศรษฐีชั่วครวที่มีโอกาสหยิบจับเม็ดเงินจำนวนมากที่ได้จากการซื้อขายที่ดินของบรรพบุรุษโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงให้เหน็ดเหนื่อยของคนในรุ่นลูกหลานปรากฏการณ์เช่นนี้ มีผลต่อการที่คนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นลูกหลานของผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน มีการใช้เงินเพื่อจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย ในขณะที่เดียวกันก็มีคนนอกหลังไหลเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีทั้งนักลงทุน นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คนยากจนจากทั่วประเทศที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ ชาวประมงและเกษตรกรหลายคน ปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเจ้าของกิจการ/ลูกจ้าง ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิเป็นเจ้าของบ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า เป็นช่างเสริมสวย เป็นเจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม เจ้าของร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก บริการร้านซักรีด ร้านจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ขนาดเล็ก ร้านจำหน่ายของชำ รับซ่อมรถจักรยานยนต์ ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพอื่น ๆ

ในขณะเดียวกัน สังคมวัฒนธรรมในหมู่บ้านทันสมัยก็มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในทุกมิติ จากสังคมเล็ก ๆ มีจำนวนประชากรอย่างเป็นทางการค่อนข้างน้อยเพียงหนึ่งพันคนเศษกับเพิ่มสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นคน (ไม่นับรวมนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝง และไม่รวมแรงงานข้ามชาติที่แอบแฝงเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนค่อนข้างมาก) ปรากฏการณ์ในสังคมเปิดที่มีบริบทคือ มีความเคลื่อนไหวเข้าออกอย่างคึกคักของคนนอกพื้นที่ ทุกวันทุกคืนในหมู่บ้านมีแต่ความไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการเปิดขึ้นใหม่ของสถานบริการประเภทบาร์เบียร์ ผับ ศูนย์การค้าขนาดเล็ก โรงนวด ศูนย์อาหาร และสถานบันเทิงมากมาย ซึ่งมีทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการซื้อขายสินค้าและบริการ แลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา มีการเลื่อนไหลแลกเปลี่ยนของเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวเข้าสู่คนในท้องถิ่นได้ไม่ยาก มีผลต่อการจับจ่ายใช้สอยเงินที่ได้มา อย่างฟุ่มเฟือย มีการนำเงินที่ได้จากการซื้อขายที่ดิน และการประกอบอาชีพ มาใช้อย่างรวดเร็วเกิดกิจกรรมและปัญหาอื่นตามมา อาทิ มีการเล่นการพนัน หว่ยน หุน พนันฟุตบอล มื้อบายมุขและยาเสพติดแพร่ระบาดในหมู่บ้าน เกิดการลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาใจผู้ร้าย และปัญหาอื่น ๆ

ปรากฏการณ์ที่ตามมาอีกคือ วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ภายใต้นทุกด้าน หลายคนมีรายได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ในขณะเดียวกัน หลายคนกับสูญเสียที่ดินและมีฐานะยากจนลง ส่วนการที่มีถนนหนทางที่สะดวกสบายมากขึ้น เป็นที่มาของอาคาร รวมทั้งสิ่งก่อสร้างมากมายที่เกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางแผนเมืองและการวางแผนที่ดี ในขณะที่บนถนนมีรถราวิ่งไม่ขาดระยะตลอดวันตลอดคืน มีอุบัติเหตุจราจรเกิดขึ้นแทบทุกวัน มีควันพิษเพิ่มขึ้น มีเสียงรบกวนจากภาวะการจราจรและเสียงอึกทึกคึกโครมจากแหล่งบันเทิงต่าง ๆ ในยามค่ำคืน มีขยะเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วไป น้ำในคลองหนองบึง เริ่มเน่าเสีย วิถีชีวิตที่คนแก่คนเฒ่าถูกทอดทิ้งอยู่กับบ้านอยู่กับเด็ก ๆ คนหนุ่มคนสาวมุ่งออกจากบ้านไปทำมาหากิน ความผูกพันในครอบครัวลดถอยลง เด็ก ๆ ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ผู้คนในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่คนกลับรู้จักคุ้นเคยกันน้อยลง หลายคนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางวัตถุและเงิน ความสงบสุขทางจิตใจและความมีสัจจวาจาต้งเช่นบรรพบุรุษลดน้อยลง

การวิเคราะห์เงื่อนไขและพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่บังเกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้านแสงเดือนในยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ ตั้งแต่ปี 2525-ปัจจุบัน ก็พบว่าปรากฏการณ์หลายประการที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อความเจริญทางวัตถุ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เท่านั้นในขณะเดียวกัน เช่นเดียวกับเหรียญสองด้าน ความเจริญเช่นนี้ ก็มีผลต่อความเสื่อมโทรมลงของหมู่บ้านในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม เกิดปัญหาโจรขโมย ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรม ปัญหายาเสพติด โสเภณี มิติด้านเศรษฐกิจ ความยากจน การว่างงาน การทำงานที่ไม่เหมาะสมของคนที่เป็นแรงงานระดับล่าง มิติด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาขยะ น้ำเสียอากาศเสียและเป็นพิษ ปัญหาการวางผังเมือง มีสิ่งก่อสร้างมากมายที่ไร้ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีมิติด้านการศึกษา มีคนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง มีผลต่อปัญหาการจับกลุ่มมั่วสุมของเยาวชน และปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการให้การศึกษากับบุตรหลาน รวมทั้งปัญหาการศึกษาต่อระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาค่อนข้างน้อย เป็นต้น

จากปัญหาในทุกมิติข้างต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นเงื่อนไขและพลังผลักดันอันสำคัญบางประการที่ล้วนแล้วแต่มีผลให้ชุมชนเกิดการแสวงหาทางออกต่อ ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแห่งนี้ กระนั้น จากการปรึกษาหาข้อมูลระดับลึก ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนรวมจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ ก็พบว่า ยังมีเงื่อนไขและพลังผลักดัน

ด้านอีกหลายประการ ที่มีผลต่อการร่วมกันหาทางเลือกเพื่อปกป้องหมู่บ้านแสงเดือนให้มีทางออก เพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน นั่นก็คือ เงื่อนไขและพลังผลักดัน ดังต่อไปนี้

1. เวลา

เวลาของการเปลี่ยนแปลง ติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ตั้งแต่ช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพบว่าหมู่บ้านไม่เพียงแต่จะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์เท่านั้น ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นภาคอุตสาหกรรมตามอย่างตะวันตก ก็มีผลต่อปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน และเป็นเรื่องของช่วงเวลาที่มีแต่การก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง มีผลต่อปัญหาที่ติดตามมาในทุกมิติของการพัฒนา ทั้งปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ฯลฯ ซึ่งถ้าหากไม่มีการร่วมกันคิด ร่วมกันหาทางออกเพื่อหยุดเวลาของการสร้างปัญหาดังกล่าว เพื่อบังคับให้เกิดการแก้ไขปัญหาและร่วมกันเดินไปสู่ทิศทางที่ชัดและเหมาะสมยิ่งขึ้นแล้ว การแก้ปัญหาต่างๆ ก็คงยิ่งสะสมเพิ่มมากขึ้นและยิ่งทวีความยากเย็นยิ่งขึ้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นลำดับ

2. สถานที่

สถานที่ในที่นี้ก็คือ สถานที่ของหมู่บ้านที่กลายสภาพจากชุมชนในสังคมประเพณีที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ ไปสู่สภาพของหมู่บ้านทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก ที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เมื่อสังคมทันสมัยมีผลต่อการทำมาหากิน และมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ เราก็จะพบว่าการร่วมมือกันการแสวงหาทางออกเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีในหมู่บ้านแสงเดือน ก็เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน

3. คน

จากการศึกษาระดับลึก อาจกล่าวได้ว่า คน คือเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเกิดปัญหาในทุกมิติในหมู่บ้าน จากคนที่มีการให้คุณค่าสูงกับความพออยู่พอกินโดยไม่มีหนี้สินอยู่ในสังคมประเพณี มาเป็นคนซึ่งมีความเป็นวัตถุนิยมและเป็นคนที่หนี้สินจำนวนไม่น้อยรวมทั้งปัญหาความยากจนของคนติดตามมาเป็นลูกโซ่ ดังนั้น ในการป้องกันและการแก้ปัญหา จึงจำเป็นต้องหาสาเหตุที่ถูกต้องของปัญหาให้แน่ชัดก่อน ส่วนเงื่อนไขของการแก้ปัญหาเพื่อแสวงหาทางออกของหมู่บ้านนั้น ก็มี "คน" เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านในทุกมิติด้วยเช่นกัน

การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน

ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาของหมู่บ้านแสงเดือน อันเป็นปัญหาที่สืบโยงมาจากนโยบายการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยของภาครัฐ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้ถูกกระทำให้ชะงักงันและเคลื่อนไหวช้าลง ทั้งนี้ โดยตัวของชุมชนเอง นั่นก็คือกลุ่มของปัจเจกบุคคลในชุมชนที่มารวมตัวกันอยู่นั้น เขาได้ช่วยกันสร้างเครือข่าย สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และได้ร่วมสร้างบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ มีเงื่อนไข และมีกติกาที่ยอมรับกันได้ขึ้น รวมทั้งได้ร่วมกันสร้างระบบการจัดสรรอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม ให้กระจายไปสู่คนทั่วไปในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ หนองน้ำ ทะเล ลำธาร พืช สัตว์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิกได้ รวมทั้งทำให้สมาชิกสามารถบรรลุเป้าหมายหลาย ๆ ประการตลอดจนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนตอบสนองความต้องการของสมาชิกชุมชนได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น

ยุทธศาสตร์ กระบวนการ และเงื่อนไขสำคัญที่จะนำชุมชนไปสู่สิ่งที่ต้องการ

อาจกล่าวได้ว่า จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องนานติดต่อกันถึง 6 เดือน จากการสัมภาษณ์ระดับลึกจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว และจากการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งได้จัดขึ้นรวมทั้งสิ้นสองครั้ง พบว่า หมู่บ้านแสงเดือนมีเงื่อนไขสำคัญ ที่นำพาชุมชนไปสู่สิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องการได้ในระดับหนึ่ง นั่นก็คือ ความยั่งยืนของชุมชนท่องเที่ยวอันสวยงาม ทั้งนี้จากการวิจัยได้พบยุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ยุทธศาสตร์ภาวะผู้นำ
2. ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของไตรภาคี
3. ยุทธศาสตร์เชิงระบบ
4. ยุทธศาสตร์ชนะ
5. ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย
6. ยุทธศาสตร์การสะสมทุน

วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่า ทุน และการเปลี่ยนแปลงไปของทุนชุมชน

เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการสะสมทุนของชุมชนการเข้าร่วมประชุม และจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาใช้ใน

การวิเคราะห์ถึงกระบวนการสะสมทุนของชุมชน พบความหมายของคำว่า “ทุน” ในหมู่บ้านแสงเดือนมีความหมายและเกี่ยวข้องกับเรื่อง กระบวนการสะสมทุนชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การร่วมคิดหาปัญหา

การร่วมคิด ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมหาสาเหตุของปัญหาและร่วมหาแนวทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านแสงเดือน นั่นคือที่มาของแนวคิดและการดำเนินงานเรื่องทุนชุมชน

2. การร่วมหาทางเลือก วิเคราะห์ทางเลือก และเลือกทางเลือกการร่วมกันหาทางเลือกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับหมู่บ้านแสงเดือน

3. การที่กลุ่มอาชีพที่ปรึกษา ภาครัฐ ที่ร่วมอยู่ในโครงการ เข้ามาร่วมวางแผน/โครงการอย่างเป็นระบบ

4. การที่ทุกกลุ่มร่วมปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีการประชุมศึกษาหารือร่วมกันคิด หาทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ ร่วมกันเป็นระยะ ๆ

5. การที่ทุกกลุ่มร่วมกำกับ ติดตาม ประเมิน รวมทั้งนำผลการประเมินไปใช้เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านแสงเดือน

สรุปความท้ายบท

นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในทุกมิติ ทั้งในด้านความเจริญของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ถนน น้ำ ประปา ไฟฟ้า อาคารสิ่งก่อสร้าง ข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาต่างๆ ที่ตามมาทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษาทางที่เป็นปัญหาระดับโลกและในระดับพื้นที่ ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแสงเดือน ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านแห่งนี้ได้มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา นานาประการที่ถาโถมเข้าสู่พื้นที่อันสวยงามแห่งนี้ กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านแสงเดือนได้เกิดขึ้นภายใต้การร่วมคิด ร่วมทำ โดยเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งเงื่อนไขที่เกี่ยวกับคน เวลา และสถานที่ เงื่อนไขเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นและมีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านแสงเดือนทั้งสิ้น ดังนั้น การนำยุทธศาสตร์ต่าง ๆ มาใช้เป็นมาตรการ เป็นทางเลือกหรือเครื่องมือเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ จึงเป็นหนทางสำคัญในการดำเนินงานตามกระบวนการแก้ปัญหาของหมู่บ้านแห่งนี้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

ภายใต้นโยบายการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ จนถึงสมัยของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้นำรัฐบาลยุคปัจจุบันนโยบายสำคัญของภาครัฐในยุคนี้ มุ่งเน้นในการให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาวิกฤติในระดับชาติหลายประการ โดยประเด็นปัญหาสำคัญมากประการหนึ่งตามโครงการซึ่งภาครัฐมุ่งเน้นที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นจากประเด็นปัญหาหลายประการดังกล่าวมาแล้ว คือ ปัญหาความยากจน ซึ่งรัฐบาลได้นำทางเลือกหลายประการมาใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในปัจจุบัน อาทิ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการธนาคารประชาชน เป็นต้น ส่วนปัญหาอื่นๆ ที่รัฐบาลมุ่งพัฒนาคือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาการให้บริการของภาครัฐ ซึ่งประเด็นที่เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ปัญหาของรัฐบาลตามประเด็นปัญหาที่กล่าวถึงทั้งสิ้นประเด็นแล้วนั้น มีความสอดคล้องกับคำถามวิจัยในการศึกษาวิจัยประเมินโครงการวิจัยประเมินผลการบริหารแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาซึ่งกระทรวงมหาดไทยดำเนินการวิจัยร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ (สถาบันดำรงราชานุภาพ.2545) ในปี2544-2546 รวม 10 จังหวัด คือจังหวัดลำปาง พะเยา พิษณุโลก ชัยนาทอ่างทอง สุรินทร์ ศรีสะเกษ นราธิวาส ปัตตานี ภูเก็ต และพังงา

ดังนั้น การนำเสนอในที่นี้ จึงจะขออธิบายถึง ประการแรก ที่มาของกองทุนหมู่บ้าน ประการที่สอง สภาพปัจจุบันของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในกระแสการพัฒนา ประการที่สาม ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ประการที่สี่ วิธีการแก้ไขปัญหา ประการที่ห้า ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย และประการที่หก ผลของการพัฒนา ดังต่อไปนี้

ที่มาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน

หมู่บ้านแสงเดือนเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ในยุคสังคมประเพณีเคยอุดมไปด้วยธรรมชาติ และทัศนียภาพอันสวยงามจากหาดทราย ชายทะเล ภูเขา และทุ่งนา มาตั้งแต่บรรพกาล ต่อมาชุมชนนี้ได้พัฒนาไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น จากชุมชนเกษตรกรรมกลายเป็นชุมชนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ที่มีสภาพเป็นชุมชนสมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน แต่ปัจจุบันพื้นที่นี้ได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัย ร้านค้า และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จนเต็มพื้นที่ ส่วนพื้นที่ซึ่งยังคง

เป็นธรรมชาติอยู่ คือเนินเขาอันเขียวชอุ่ม ซึ่งปัจจุบันกำลังถูกแปรสภาพไปเป็นโรงแรมและบ้านพัก โดยบ้านอยู่อาศัยขนาดกลาง เปรียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก

ส่วนบ้านที่เป็นบ้านของคนไทยในพื้นที่เดิม ก็มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่จากบ้านไทยภาคใต้แบบเดิมซึ่งเป็นเรือนโล่ง ใต้ถุนสูง มุงหลังคาจากกันพั้งกับฟาง มีบันไดพาตขึ้นอยู่ทางด้านหน้าและด้านหลัง มาเป็นบ้านใหม่แบบใหม่ที่คนทั่วไปในตัวเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นชอบปลูกอยู่อาศัยกันทั่วไป โดยคนในจังหวัดแห่งนี้ ส่วนใหญ่มักปลูกบ้านอยู่ติดถนน มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว ปลูกชิดพื้น หรือบางหลังมีบันไดเตี้ย ๆ ขึ้นข้างประมาณ 1-3 ชั้น รูปร่างของบ้านเหมือนห้องแถว สีเหลี่ยมพื้นผ้า เป็นห้องแถวยาว ด้านหน้าบ้านจะกว้างประมาณ 6 เมตร ความยาวประมาณ 15-20 เมตร หรือความยาวตลอดพื้นที่ มีประตูทางเข้าบ้านอยู่ตรงกลางด้านหน้าบ้าน เมื่อเข้าไปในบ้าน ห้องแรกจะเป็นห้องโถงสำหรับรับแขก มีทางเดินอยู่ตรงกลาง สำหรับเดินตรงไปยังหลังบ้าน ด้านซ้ายและด้านขวาของทางเดินนี้ คือห้องนอน ส่วนห้องโถงด้านหลังบ้านคือห้องครัว มีห้องน้ำอยู่ในครัว มีประตูเปิดออกสู่ด้านหลังบ้าน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ก็พบเงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านพักจากบ้านเรือนไทยใต้ถุนโล่ง ๆ มาเป็นบ้านชิดพื้นเหมือนห้องแถวยาวก็คือ ระบบการให้คุณค่าของบ้านตามอย่างคนในเมืองนั่นเอง

สำหรับประชากรของหมู่บ้านแสงเดือนในปัจจุบัน จะถูกแบ่งกลุ่มโดยภาครัฐ ซึ่งได้มีการแบ่งเขตการปกครองหมู่บ้านแสงเดือน โดยมีการจัดพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่หมู่บ้านแสงเดือนทั้งหมด ไปอยู่ในเขตเทศบาลหมู่บ้านแสงเดือน คงเหลือพื้นที่ไม่มากนักประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ยังคงอยู่ในความปกครองของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ดูแลกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) แต่ในส่วนของกองทุนหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความดูแลของผู้ใหญ่บ้าน ได้เอื้อเพื่อให้คนในเขตเทศบาลที่เป็นสมาชิกเดิมในหมู่บ้านแสงเดือนเป็นสมาชิกกองทุนได้ด้วย

สำหรับบริบทของประชากรในหมู่บ้านแสงเดือน ซึ่งรวมทั้งชุมชนในเขตอบต. และชุมชนในเขตเทศบาล จะมีครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 395 ครัวเรือน ประชากร 1,917 คน

ส่วนรายได้ต่อครอบครัว พบว่ามีเพียง 150 ครอบครัว เท่านั้น ที่มีรายได้ปีละ 20,000-30,000 บาท ในขณะที่ครอบครัวที่มีรายได้ปีละมากกว่า 50,000 บาท มี 245 ครอบครัว ซึ่งจากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ระดับลึก รวมทั้งการสังเกตในปรากฏการณ์จริงก็พบว่า เงื่อนไขที่มีผลต่อรายได้ของชาวบ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็คือ ชาวบ้านในท้องถิ่นที่เป็นคนดั้งเดิมจริง ๆ นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการขายที่ดินส่วนใหญ่ของบรรพบุรุษไปแล้ว แต่ชาวบ้านหลายครอบครัวมักจะกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพื่ออยู่อาศัยของครอบครัว พวกเขาจะไม่ขายที่ดินไปจนหมดทั้งแปลงโดยที่ดินที่ชาวบ้านขายไปนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ตามเชิงเขา

ทุ่งนา สวนมะพร้าว สวนยางพารา และที่ราบติดชายทะเล ส่วนที่ดินที่อยู่ติดถนนในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านจะเก็บเอาไว้สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกับบุตรหลานเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการขยายตัวของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม การโรงแรม การท่องเที่ยวในพื้นที่ มีคนเคลื่อนย้ายเข้ามาพักอาศัยและทำมาหากินในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงมากขึ้นมีผลต่อการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยและให้เช่ามากขึ้น

กระนั้นเงื่อนไขเดิมก่อนมีกองทุนหมู่บ้านก็คือ ชุมชนบ้านแสงเดือนเป็นชุมชนเครือข่ายเดิมก่อน มีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันมาตั้งแต่ต้น จากบริบทเดิมซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีแต่ความสงบสุข ต่อมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและการพัฒนาในมิติด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากในพื้นที่ ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยสิ้นเชิง แต่คนในชุมชนซึ่งมีผู้นำที่ดีอยู่ในชุมชนกลับมิได้ย่อท้อต่อปรากฏการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการวางแผนแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต โดยกลุ่มดังกล่าวร่วมกับภาครัฐ คือเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) รวมทั้งนักวิชาการ ได้รวมตัวกันเป็นไตรภาคี ดำเนินการวางแผนแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาชุมชนในสามมิติคือ (1) การป้องกันและแก้ไขปัญห(2) การรักษาสิ่งดีงามและ (3) การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้กลับหมู่บ้านแสงเดือน

ที่สำคัญก็คือ **ทุนทางเศรษฐกิจ** คือ เงิน เพื่อใช้เป็นกองกลางในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นเงินหลายล้านบาท แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านแสงเดือน และชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นก็ยังคงมี **ทุนทางสังคมวัฒนธรรม** คือ ประเพณีบุญเดือนสิบ (สารทไทย) เป็นงานบุญร่วมกัน มีศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มีธรรมเนียม “บอกไห้ว” ในงานแต่งงาน มีการ “บอกบุญ” ในงานบวชและงานมงคลต่างๆ และมีงานศพ “งานศพ” เมื่อมีคนตาย วิถีชีวิตที่ดีงามเหล่านี้ล้วนเป็น **ทุนทางสังคม** ที่มีผลต่อการขัดเกลาคนในชุมชนให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกันมาโดยตลอด ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านนี้ก็มี **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** คือ ทะเล หาดทราย ทุ่งนา ป่าไม้ และภูเขาเป็นคุณค่ามหาศาลจนประมาณค่ามิได้ของชุมชนแห่งนี้

ที่สำคัญก็คือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวหมู่บ้านแสงเดือนก็มีกระบวนการช่วยเหลือให้คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับความทันสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น บริการด้านร้านอาหาร เครื่องดื่ม และอาหารว่าง รวมทั้งอาชีพเสริมต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปมากได้อย่างน่าชมเชย และที่สำคัญก็คือ ชาวหมู่บ้านแสงเดือนหลายฝ่ายต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตนเอง และมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง

เนื่องในการร่วมกันวางแผนและดำเนินงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างอนาคตของชุมชนที่ยั่งยืนและมีความสุขไว้สำหรับลูกหลานและคนรุ่นต่อไป

อย่างไรก็ดี ความเจริญทางด้านวัตถุซึ่งมีทั้งถนน สิ่งปลูกสร้าง อาคาร ร้านค้า บ้านพักห้องแถวให้เช่า ซึ่งมีผลต่อความแออัดของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความเจริญเติบโตไปสู่ภาคอุตสาหกรรมตามแบบตะวันตกดังกล่าวนี้นี้ ได้ส่งผลกระทบต่อนโยบายและความเป็นอยู่ของชาวบ้านหมู่บ้านแสงเดือน โดยตรง เช่นปัญหาขยะ ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และปัญหาวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปโดยหมู่บ้านแสงเดือนได้ร่วมกันวางแผนเพื่ออนาคตของตัวเอง ด้วยจิตสำนึกของคนในชุมชน แต่มิใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อตัวเองในวันนี้ หากแต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อพึ่งพากันเอง เพื่ออนาคตของลูกหลานในหมู่บ้าน

จากเงื่อนไขคือบริบทของหมู่บ้าน ทั้งบริบททางกายภาพของหมู่บ้านที่เป็นชุมชนท่องเที่ยว ที่มีชื่อเสียงติดอันดับหนึ่งในสามของแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่นักท่องเที่ยวทั่วโลกต้องการที่จะมาท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้บริบทของจังหวัดที่กำลังเร่งพัฒนาไปสู่ภาคอุตสาหกรรมบริการอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง บริบทดังกล่าวจึงมีผลต่อการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านแสงเดือนเป็นพื้นที่วิจัย ของทีมนักวิจัยในโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน เพราะปรากฏการณ์ของหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งในตัวเอง เป็นหมู่บ้านที่ไม่เพียงแต่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นหมู่บ้านที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จึงเป็นเงื่อนไขที่น่าสนใจว่ามีกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านแสงเดือนได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านมาพร้อม ๆ กับหมู่บ้านอื่นเป็นส่วนใหญ่ในปี 2544 ที่ได้รับเงินจำนวนมากถึง 1,000,000 บาทว่าจะส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านเข้มแข็งแห่งนี้หรือไม่ จึงทำให้ทีมผู้วิจัยเลือกที่จะทำการศึกษาวิจัยชุมชนแห่งนี้

สภาพปัจจุบันของหมู่บ้านแสงเดือนในกระแสการพัฒนา

กล่าวสำหรับสภาพการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านนั้นคือการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า กองทุนหมู่บ้านแสงเดือนได้เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะของการดำเนินกองทุนนี้ ผู้ใหญ่บ้านให้ความสนใจที่จะจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงคิดว่าผู้จัดตั้งและรับผิดชอบกองทุนในหมู่บ้านน่าจะต้องเป็นเทศบาลตำบลนาขาม แต่ด้วยเงื่อนไขของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเทศบาลตำบลนาขามซึ่งเป็นเทศบาลใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งชุมชนของเทศบาลจึงไม่สามารถจัดตั้งกองทุนได้ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดูแลประชาชนส่วนน้อยในเขตปกครองตามกฎหมายประมาณ 100 คนจึงเป็นผู้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น โดยการรวมเอาประชา

ชนในเขตเทศบาลนาขาม ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเป็นสมาชิกกองทุนไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะประชาชนในเขตเทศบาลนาขามเคยเป็นสมาชิกของหมู่บ้านแสงเดือนมาก่อน ประชาชนกลุ่มนี้เพิ่งมาถูกแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านแสงเดือน เนื่องจากหมู่บ้านนี้ถูกยกฐานะจากสุขาภิบาลตำบลนาขาม ไปเป็นเทศบาลตำบลนาขาม แต่ด้วยวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ รวมทั้งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกันของคนในชุมชนตลอดจนความผูกพันกันในฐานะสมาชิกของชุมชนที่ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน มีผลต่อการเชื่อมโยงให้คนในชุมชนไม่สามารถแยกจากกันได้

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ณ ตำบลนาขาม จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งนำระเบียบเกี่ยวกับกองทุนไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างที่จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบเกี่ยวกับการกู้และการผ่อนชำระเงินกู้ ซึ่งค่อนข้างจะเน้นความสามารถในการผ่อนชำระมากกว่าเน้นที่วัตถุประสงค์ของการขอกู้ ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนจึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนวทางดำเนินงานและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมสามครั้ง มีผลให้ทุกฝ่ายทั้งผู้กู้สมาชิกกองทุน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน

ผลจากการศึกษาแนวคิดด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของหมู่บ้านแสงเดือนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็พบข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ดังต่อไปนี้

1. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนได้แก่

- 1.1 ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เพราะเงื่อนไขและวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่ายไม่ยุ่งยาก
- 1.2 การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ในการบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้าน สามารถทำได้อย่างรวดเร็วเป็นที่พึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 1.3 ถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านแสงเดือนจะมีกรรมการกองทุนจำนวนน้อย แต่ก็พบว่าการดำเนินของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในขณะนี้ ยังมีความเป็นไปได้ค่อนข้างน่าพึงพอใจในระดับหนึ่ง เพราะความเสียสละของผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการบริหารกองทุน คือผู้ใหญ่บ้านและเลขานุการกองทุนที่พยายามบริหารจัดการกองทุนอย่างเต็มศักยภาพ

2. ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนดังต่อไปนี้

2.1 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนยังเป็นกังวลเรื่องการชำระเงินกู้ไม่ตรงตามกำหนดเวลา ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในช่วงนี้

2.2 การกู้ยืมเงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเป็นการเสริมอาชีพเดิมเป็นส่วนใหญ่เกือบจะไม่มีการสร้างอาชีพใหม่เพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย

2.3 ปัญหาอีกประการหนึ่งของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนก็คือ การหากรรมการกองทุน ทำได้ค่อนข้างยาก กรรมการกองทุนที่สมาชิกเลือกตั้งมาแล้ว ได้ทำหน้าที่อย่างจริงจังเพียง 2-3 คนเท่านั้น ในขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่จะปฏิเสธการเป็นกรรมการกองทุน ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะต้องรับผิดชอบเงินกู้ถ้าสมาชิกไม่ส่งใช้เงินกู้

2.4 ปัญหาผู้กู้บางคนไม่คืนเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด เมื่อเวลาผ่านไปหลายเดือนปัญหานี้ก็ทวีขึ้นเป็นปัญหาดินพอกหางหมู ในขณะที่คนกู้เก่าไม่คืนเงิน มีผลต่อสภาพปัญหาขาดเงินให้กู้ ซึ่งปัญหานี้ พบว่าเป็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องไปถึงผู้กู้รายใหม่ซึ่งจะไม่ได้กู้

วิธีการแก้ไขปัญหของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน

จากการศึกษาถึงข้อดีและปัญหาที่เป็นจุดอ่อนของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน โดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีทั้งผู้กู้เก่า ผู้กู้ใหม่ กรรมการกองทุน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ครู ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนที่เห็นเหตุการณ์ดำเนินงานส่งชำระเงินกู้ในทุกๆ เดือนได้พบวิธีการแก้ปัญหาที่น่าพึงพอใจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

วิธีการแก้ไขปัญหาผู้กู้ไม่ส่งเงินใช้คืนเงินกู้ คณะกรรมการกองทุนได้ดำเนินงานโดยการหาวิธีการ/คิระบบให้คนคืนเงิน เพื่อให้ผู้กู้ทั้งรายเก่าและรายใหม่สามารถกู้เงินต่อได้คือ

-จัดระบบการคืนเงินกู้ โดยใช้มาตรการทางสังคมวัฒนธรรม/วิถีประชาในการควบคุมให้คนชำระเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด โดยมีมาตรการดังต่อไปนี้

- กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง โดยใช้ความเป็นมิตรและปิยวาจา
- กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ที่ผู้กู้เคารพนับถือ/เกรงใจ

- กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้ เช่น สามีภรรยา บุตรหลาน
- กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิก โดยให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่าถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองจะกู้เงินไม่ได้อีก รวมทั้ง ถ้าญาติของผู้กู้จะขอกู้ก็จะกู้ไม่ได้อีกด้วย

ผลของการพัฒนา

กล่าวได้ว่า จากข้อมูลการวิจัยประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในเชิงลึก ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในหมู่บ้านแสงเดือนแห่งนี้ มิใช่จะมีผลต่อชุมชนในมิติของการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจ คือ เงินกู้จากเงินกองทุน จำนวนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาคาใจของประชาชนในชุมชน เท่านั้น ในขณะเดียวกัน กองทุนหมู่บ้าน ยังมีผลต่อการแก้ปัญหา และเสริมสร้างมิติใหม่ในด้านทุนทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ทุนสังคมวัฒนธรรม คือวิถีประชา การควบคุมให้คนทำตามบรรทัดฐาน โดยใช้มาตรการอย่างหลากหลายทั้งวิถีประชาจารีตและกฎระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งความเอื้ออาทรต่อกัน ในการควบคุม และอบรมกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งทุนทางปัญญา นั่นก็คือภูมิปัญญาในการคิดหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานกองทุนให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างละมุนละม่อม และเป็นกัลยาณมิตรซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนและความสุขของมวลสมาชิก รวมทั้งการดำรงอยู่ของทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจให้มีการหมุนเวียนอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในแนวลึก และจากการสังเกตการดำเนินงานกองทุนของหมู่บ้านแห่งนี้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาร่วม 8 เดือน ได้พบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการให้ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีจุดแข็งที่ความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิก ซึ่งมีความเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงของปัญหา กรณีที่มีสมาชิกบางคนไม่สามารถส่งเงินกู้ตามกำหนดเพราะไม่ใช่ฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกไม่มีรายได้มาชำระหนี้ แต่ขอให้

สมาชิกให้คำมั่นสัญญากับกรรมการและประชาคมกองทุนว่า เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว และมีรายได้เป็นปกติ สมาชิกจะส่งใช้เงินกู้พร้อมดอกเบี้ยและค่าปรับ คำมั่นสัญญาที่สมาชิกให้ไว้ต่อประชาคมกองทุนเช่นนี้ คือวาจาสัตย์ที่เมื่อถึงเวลาสมาชิกก็ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทันที ทำให้ไม่เกิดความเสียหายกับเงินกองทุน ซึ่งเชื่อว่า ในอนาคตถ้าประชาสังคมในหมู่บ้านท่องเที่ยว พยายามทำให้สมาชิกในหมู่บ้านนี้ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพมากขึ้น มีการต่อยอดของทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างดีในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ มีการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือกันในกลุ่มอาชีพและต่างกลุ่มอาชีพมากขึ้น จะมีผลต่อการแก้ปัญหาค่าเช่าเงินกู้ ซึ่งจะทำให้กองทุนบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้มากยิ่งขึ้น

1.2 สำหรับจุดอ่อนของกองทุน คือระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติค่อนข้างตึงตัว เช่น วงเงินกู้ค่อนข้างต่ำ และระยะเวลาการส่งใช้เงินกู้ซึ่งค่อนข้างสั้น ยังไม่ครบวงจรของการผลิตและจำหน่ายผลผลิต มีผลทำให้สมาชิกนำเงินกู้ไปสร้างอาชีพใหม่อย่างครบวงจรได้น้อย และนำเงินมาชำระหนี้เงินกู้ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น จึงควรปรับปรุงเรื่องช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสม ครอบคลุมช่วงเวลาของการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งต้องขึ้นกับฤดูกาลและเงื่อนไขอื่นที่จำเป็นของเกษตรกร

1.3 ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งมีการมอบหมายให้พัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่หลักของกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ระดับล่าง ซึ่งมีความเคยชินกับกองทุนอื่นๆ มาก่อน จึงมักจะเน้นการดำรงอยู่ของกองทุนมากกว่าการออมและการสร้างงาน และค่อนข้างจะให้เวลากับกองทุนค่อนข้างน้อย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น

1.3.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจในนโยบายและการปฏิบัติ

1.3.2 การนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ดำเนินงานได้ดี

1.3.3 การวิจัยและพัฒนากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี

1.4 ควรศึกษาพฤติกรรม และหามาตรการในการจัดการกับปัญหาหนีบริการที่ยังเป็นเยาวชนที่ค่อนข้างอายุน้อย มาทำมาหากินตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทำงานอยู่ในบาร์ เบียร์ มีพฤติกรรมทางเพศและพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น แสดงพฤติกรรมทางเพศ โดยเปิดเผยในที่สาธารณะ พุดจาลามก สกปรก ทั้งขยะไม่เป็นที่ ซอบอยู่ตามถนน ฯลฯ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่างๆ

2.2 ควรมีการศึกษาระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในหมู่บ้านต่างๆ ที่มีบริบทหลากหลายในทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้าน

2.3 ควรขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน เผยแพร่เป็นเอกสาร ข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางสื่อต่างๆ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งประเทศให้มากขึ้น

ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน

ในที่สุด จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนก็คือ หมู่บ้านท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับทุนเงินตรา คือ เงินกองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นทั่วประเทศเท่านั้น ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านท่องเที่ยวได้มีพัฒนาการของการสะสมทุน ที่สำคัญคือ ทุนชุมชน อย่างต่อเนื่อง จากยุคสังคมประเพณีมาสู่ยุคของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเกิดปัญหาหลายด้านขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนด้านอาชีพ จากอาชีพทำประมงและเพาะปลูก ไปสู่อาชีพอุตสาหกรรมบริการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมนี้ ถึงแม้จะมีปัญหานานาประการเกิดขึ้นในชุมชน แต่คนในชุมชนกลับไม่ยอมจำนนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น กลับรวมตัวกันคิด แก้ปัญหา และร่วมสร้างทุนชุมชนขึ้นใหม่ คือ ชุมชนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประชาสังคมที่เป็นทุนชุมชนที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งกลางในการสะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนส่งเสริมอาชีพบริการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว และทุนเงินตราที่ชมรมช่วยกันบริจาค ช่วยกันจัดหา ช่วยกันสะสมไว้เป็นกองกลางของชมรม เพื่อแก้ปัญหาด้านอาชีพให้กับคนในชุมชน

จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาพบ จึงสรุปได้ว่า กองทุนสองกองทุนในหมู่บ้านท่องเที่ยว คือ กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาทของรัฐบาล และกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวช่วยกันก่อรูปขึ้นต่างก็เป็นกองทุนที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อการเข้าไปช่วยเหลือและช่วยแก้ปัญหาด้านอาชีพต่างๆ ให้กับคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน

กองทุนหมู่บ้านข้างต้น ยังช่วยหนุนเสริมการดำรงอยู่ของทุนชุมชนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งต่อไป

กล่าวได้ว่า จากข้อมูลการวิจัยประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในเชิงลึก ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ มิใช่จะมีผลต่อชุมชนในมิติของการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจ คือ เงินกู้จากเงินกองทุนจำนวนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในชุมชน เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน กองทุนหมู่บ้าน ยังมีผลต่อการแก้ปัญหา และเสริมสร้างมิติใหม่ในด้านทุนทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ทุนสังคมวัฒนธรรม คือ วิถีประชา การควบคุมให้คนทำตามบรรทัดฐาน โดยใช้มาตรการอย่างหลากหลายทั้งวิถีประชาจารีต และกฎระเบียบต่างๆ รวมทั้งความเอื้ออาทรต่อกัน ในการควบคุมและอบรมกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งทุนทางปัญญา นั่นก็คือ ภูมิปัญญาในการคิดหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานกองทุนให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างละมุนละม่อม และเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนและความสุขของมวลสมาชิก รวมทั้งการดำรงอยู่ของทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจให้มีการหมุนเวียนอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ของบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏภูเก็ตในครั้งนี้ เป็นการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านในเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ส่วนประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ในจังหวัดท่องเที่ยวแห่งหนึ่งทางภาคใต้ เป็นผู้พักอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นเขตพื้นที่ปกครอง ของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของสนาม (field) ของโครงการกองทุนหมู่บ้านแห่งนี้โดยตรง ในปี 2545 - 2546 ส่วนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนั้น ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ที่เป็นสนามของการเก็บข้อมูล คือ อยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง ที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจง เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียง และเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าพิศวงในความสวยงามอย่างน่าทึ่ง ทั้งท้องทะเล หาดทราย หุ่นา ภูเขา และป่าไม้ รวมทั้งเป็นหมู่บ้านที่มีข้อเด่นด้านบริบททางสังคม คือมีทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่สวยงามเป็นเลิศ การวิจัยครั้งนี้ ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน การสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เริ่มจากการนำเทปบันทึกเสียง ที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเรียบร้อยแล้วมาถอดความ กำหนดมโนทัศน์หาความเชื่อมโยงของมโนทัศน์ กำหนดข้อสรุป(Category) สร้างองค์ความรู้พื้นฐานขึ้นจากรากฐานการณ้จริงตามโจทย์วิจัยที่ต้องการหาคำตอบ สรุปประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาคือเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเมินกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน นั่นก็คือ ประการแรก ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ประการที่สอง ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ประการที่สี่ การปรับตัวของชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ประการแรก เพื่อการสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

เป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างสมมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

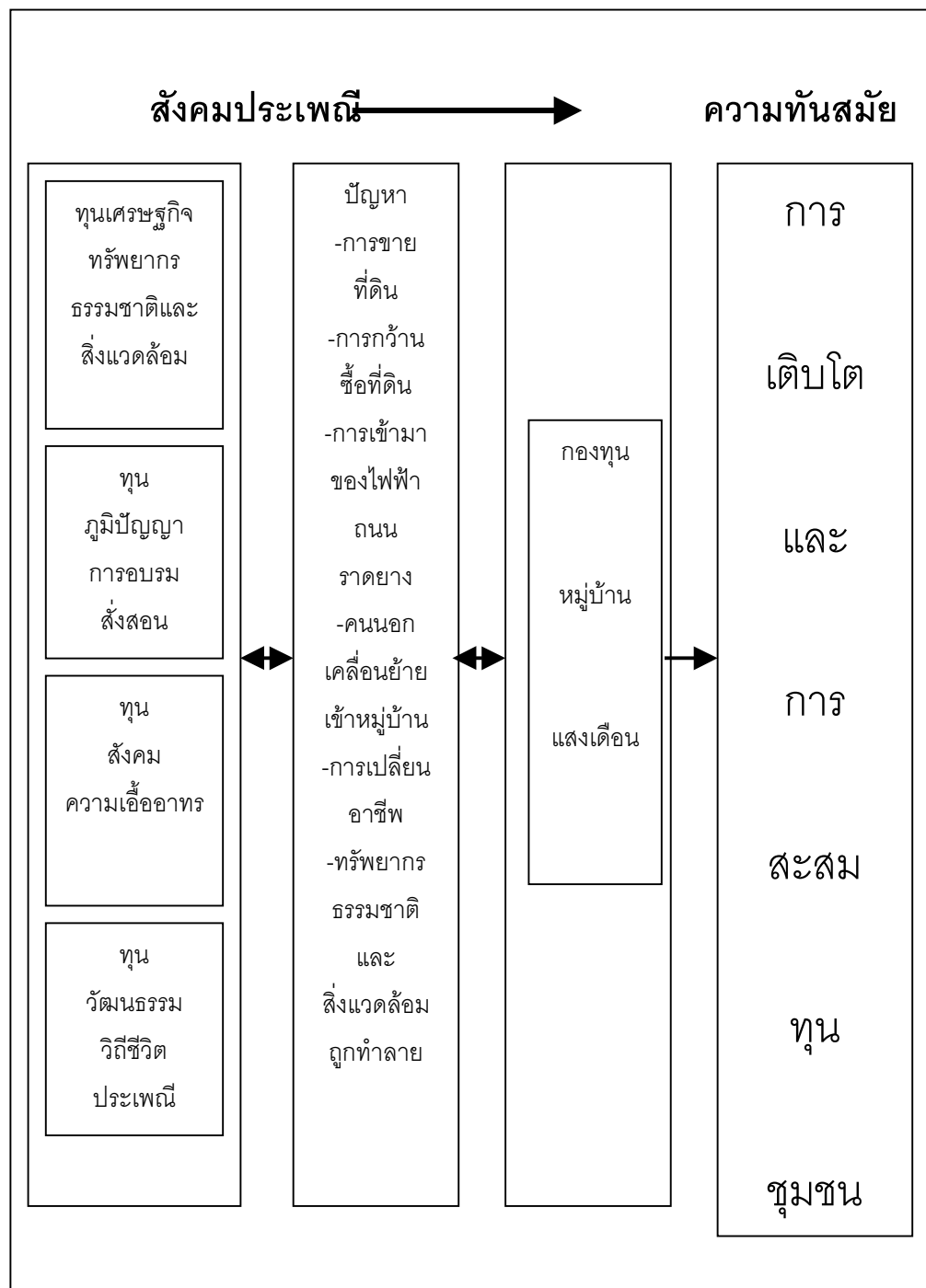
ประการที่สอง เพื่อการวางนโยบาย (Policy Formation)

เป็นการวิจัยเพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายคือรัฐบาล ได้รับประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและได้องค์ความรู้เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวที่วางไว้ อันเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบายและเพื่อให้นโยบายต่างๆเกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง การวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลโดยทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว การสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เริ่มจากการนำแถบบันทึกเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเรียบร้อยแล้ว มาถอดความ กำหนดมโนทัศน์ หาความเชื่อมโยงของมโนทัศน์ กำหนดข้อสรุป (category) สร้างองค์ความรู้พื้นฐานขึ้นจากปรากฏการณ์จริงตามโจทย์วิจัยที่ต้องการหาคำตอบ สรุปประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาคือข้อสรุปเชิงทฤษฎีและข้อเสนอแนะในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว นั่นก็คือ ประการแรก ข้อสรุปเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การปรับตัวของชุมชน กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน และสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านแสงเดือน กับการเติบโตและการสะสมทุนชุมชน

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

ชุมชนที่ผู้วิจัยได้เลือกเพื่อที่จะทำการศึกษา คือ หมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ซึ่งมีพื้นที่อยู่ภายใต้เขตการปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม อันเป็นพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นเดียวกับพื้นที่ท่องเที่ยวของตำบลเก่าในเขตจังหวัดท่องเที่ยว ที่ถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลายาวนานมากกว่าพื้นที่แสงเดือนล่าง หมู่ที่3 การเลือกพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive) โดยเลือกพื้นที่ที่เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงกันมากที่สุดซึ่งชุมชนแสงเดือนล่างหมู่ที่3 เป็นบริบทที่อยู่ใกล้เคียงที่สุดคืออยู่ห่างแหล่งนำเที่ยวทางทะเลไม่เกินครึ่งกิโลเมตรและขณะเดียวกันสภาพของพื้นที่แสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 ยังมีความน่าสนใจในเรื่องของการดำรงชีวิตที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความพอเพียงและความต้องการเป็นความขัดแย้งที่ลงตัวอันทำให้การดำรงอยู่ของชุมชนแสงเดือนล่างเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะค้นคว้าและศึกษาอันจะนำไปสู่ คำตอบที่ว่า ชุมชนแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 ดำรงอยู่ได้อย่างไรภายใต้กระแสเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงรากและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีในนามโลกาภิวัตน์

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ประเทศไทย ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ฉบับที่ 1 – 7 ที่ผ่านมามีการประเมินผลการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษ ซึ่งผลจากการประเมินชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยจะประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ “ จุดอ่อน “ ของการพัฒนาที่สำคัญ คือ ระบบบริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และราชการยังรวมศูนย์อำนาจและขาดประสิทธิภาพ ระบบกฎหมายล้าสมัย อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ หลายประการ ซึ่งเป็น “จุดแข็ง” ของประเทศที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนานั้นก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้วางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญ ทั้งทางสังคม การเมือง การบริหารภาครัฐ และการกระจายอำนาจ ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและพลังท้องถิ่นชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สื่อต่าง ๆ มีเสรีภาพมากขึ้น เอื้อต่อการเติบโตของประชาธิปไตย การป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ และการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย ทั้งจุดแข็งของฐานการผลิต การเกษตรที่หลากหลาย มีศักยภาพเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก พร้อมทั้งมีธุรกิจบริการที่มีความเชี่ยวชาญ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและมีเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นรวมทั้งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมเป็นปึกแผ่น และมีสถาบันหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งจะช่วยให้เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญในการลดความเสี่ยงจากกระแสโลกาภิวัตน์ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ. ศ. 2545 – 2549 : 2544) ดังนั้น ควรจะมองย้อนดูถึงชุมชน

ที่จะศึกษาว่า ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไทย ไปสู่ความทันสมัย ชุมชนนี้ดำรงอยู่อย่างไร มีทุนของชุมชนอย่างไรในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ชุมชนแสงเดือนล่าง พื้นที่น้อยนิดภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ในปัจจุบัน ในช่วงสมัย 2504 จนถึงปัจจุบัน ได้ผ่านยุคแผนของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมา 9 แผนแล้ว ผ่านยุคที่รัฐบาลได้กำหนดให้การพัฒนาประเทศก้าวไปสู่ยุคความทันสมัย แนวคิดการพัฒนาดังกล่าวอยู่ในแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักโดยมีจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนา คือ **การหลุดพ้นจากความขาดแคลนทางวัตถุมิการเน้นเรื่องการลงทุน การออม การถ่ายทอดเทคโนโลยี** จนกลายเป็นประเทศที่มีการเจริญเติบโตและทันสมัย เปรียบเสมือนเกาะที่ลอยโดดเดี่ยวอยู่กลางทะเลลึกแห่งความยากจน (Island Of growth and modderity in a sea of deeper general impoverishment) (พุทธิสสธณ ชุมพล ; 24) ทั้ง ๆ ที่ วิธีการของทฤษฎีกระแสหลักยังเป็นตัวเร่งกระบวนการให้ประเทศที่กำลังพัฒนา **ต้องพึ่งพาทุนนิยมโลกมากยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ** (Muller , 1973) ในขณะที่ปัญญาชนผู้มีอาชีพ **ในการผลิตความคิดและกระจายความรู้** ต่างก็ยอมจำนนอย่างเต็มใจ หากไม่รับใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมก็หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบและจำกัดขอบเขตความรู้ลึกของตนเองเพราะเกรงกลัวอำนาจ ส่วนผู้ที่มิทรมยสินนั้นเล่าก็มุ่งแสวงหากำไรอย่างขาดสติ และนักการเมืองส่วนใหญ่ก็ใช้อำนาจทางการเมืองหาผลประโยชน์เพื่อสร้างอิทธิพลของตนภายในพรรค และอาศัยพรรคและกระบวนการเลือกตั้งที่เต็มไปด้วยการใช้อำมสินจ้างรองรับความชอบธรรมที่จอมปลอม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช : 2537 : 77 – 78) ดังนั้นในช่วงที่ผ่านมาหากเหลียวมองย้อนกลับเพื่อสำรวจชุมชนแห่งนี้จะเกิดอะไรขึ้นมา เกิดอย่างไร มีผลกระทบอะไรต่อชุมชน

ชุมชนแสงเดือนล่างแต่กาลก่อนจนถึงปัจจุบันหากดูเฉพาะโครงสร้างทางด้านกายภาพ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง แม่น้ำลำคลอง และลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน สิ่งที่เปลี่ยนไปที่ปรากฏเห็นได้เด่นชัด ก็คือ มีจำนวนบ้านเรือนเพิ่มขึ้น และรูปแบบบ้านจากเดิม ที่สร้างด้วยไม้ มุงหลังคาด้วยตับจากที่เป็นวัตถุดิบอันเคยมีมาในพื้นที่ กลายมาเป็นบ้านแบบก่ออิฐถือปูนเป็นส่วนใหญ่ บ้างก็เป็นบ้านชั้นเดียว บ้างก็เป็นบ้านสองชั้นตามฐานะของเจ้าของบ้านนั้นๆ ซึ่งบ้านในยุคหลังจากที่เคยอยู่ใกล้ชิดกับริมน้ำริมคลอง อันเอื้อต่อการดำรงชีวิต ในการที่จะจับจ่าย , หาอาหาร ชักล้าง ก็เปลี่ยนมาอยู่ติดตริมทางสัญจร สองข้างทางถนนสายหลัก สายเดียว ที่ตำบลนาขาม

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 ได้มีการก่อสร้างเส้นทางเพิ่มเติม คือถนนเลี่ยงเมือง By pass ที่ตัดตรงมากกว่าไปออกทางแยกที่จะไปจังหวัดเขียวขจี จึงเป็นเส้นทางสายหลักที่เพิ่มเติมขึ้นมา

ในปัจจุบันโดยการเปลี่ยนแปลงและย้ายถิ่นฐาน ครั้งสำคัญเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2505 น้ำเปี้ยกเล่าว่า “ ในสมัยก่อนคนมีฐานะจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตหมู่ที่สามมาก ที่ข้างบนตรงนี้เป็นปายาง มีบ้านเรือนไม่กี่หลัง สมัยผมเด็กๆ ก็มีบ้านน้อยมากตั้งอยู่ห่างๆกัน ตรงที่เป็นโคก เป็นควน (หมู่ที่ 1) จึงมีแต่สวนยาง พอปี 2505 วิกฤตเกิดขึ้นพร้อมกันเลยกับตะลุมนูก ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช น้ำท่วมคนตายถึง 12 คน คนที่มีฐานะดีๆ หลายครอบครัวก็เริ่มย้ายขึ้นมาอยู่ในเขตหมู่ที่ 1 กันมากขึ้น จึงทำให้บ้านเรือนในเขตหมู่ที่ 1 มากขึ้นตามไปด้วย ”

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงสามารถที่จะชี้ให้เห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นตัวผลักดัน ให้เป็นโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนหมู่ที่ 3 มีการเปลี่ยนแปลงคือ ความทันสมัยที่ปรากฏขึ้น ตามแผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ยุคน้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก เป็นประการที่ 1 ประการที่ 2 คือ “ ความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ” อันอาจจะเกิดจากเหตุแห่งภัยธรรมชาติที่เคยปรากฏขึ้นในมหาวาตภัยปี พ.ศ. 2505 นั่นเอง “

นอกจากนั้นแล้วก็ไม่มียะไรที่เห็นได้เด่นชัดในด้านกายภาพต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกเลย บ้านที่สร้างอย่างไรก็อยู่มาอย่างนั้นจนถึงปัจจุบัน บ้านบางหลังทำการก่อสร้าง ชาวบ้านเรียกว่า “ยกไว้” สอง ชั้นก็จริงแต่อยู่ได้เฉพาะชั้นล่าง “ ด้านบนก็หาไม้มาพาดๆเตรียมไว้ว่า เป็นไม้พื้นยังตางค์ (มีสตางค์) แล้วค่อยต่อค่อยเติม “ น้ำช่วงว่าไว้แบบนี้และไม้ที่พาดๆไว้ นั้นพาดมาตั้งแต่ปี 2510 อยู่อย่างไรก็อยู่อย่างนั้นตลอด มีเพียงพื้นที่ด้านล่างที่ปูกระเบื้อง ปูพื้นเพิ่มเติมโดยมีเหตุผลว่าจะได้แล่ง่ายไห้รถปรกได้เห็น ได้เช็ด ได้ถู ให้บายขึ้น หมายความว่า จะได้ดูแลรักษาได้ง่าย ทำงานได้สบายขึ้น ดังนั้นหากมองเพียงรูปลักษณะภายนอกก็จะเห็นภาพเหมือนชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านตลาดล่างเป็นชุมชนที่ไม่ค่อยจะพัฒนา ไม่ทันสมัยเหมือนที่อื่นๆที่บ้านเรือนสวยงามและมีรูปแบบที่เป็นทรงหรือสมัยนิยม

ดังนั้นก็ต้องมองด้านอื่นๆ อะไรที่เปลี่ยนแปลงไปอีกบ้าง ในมิติด้านอาชีพ และเศรษฐกิจต่อกันเรื่องอาชีพ น้ำแหม่เล่าว่า “ เขาทำไบจาก “ ซึ่งการทำไบจากที่น้ำแหม่พูดถึงก็คือ การนำไบของต้นจากมาทำการเย็บเป็นตับๆ เพื่อนำไปมุงหลังคา และอีกอย่างก็คือ การนำไบจากในส่วนที่เป็นยอดอ่อนมาผ่านขั้นตอนในการทำเพื่อผลิตเป็นใบยาสูบจากยอดไบจากนั่นเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของน้ำแหม่ว่า

“20 กว่าปีมาแล้วที่ทำไบจากมาตลอดเลย”

เมื่อไปสอบถามลุงราญ สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน อายุ 50 ปี เป็นชาวแสงเดือนโดยกำเนิด ได้ตอบคำถามเด็กทุ่งหลานน้องรัตนว่า

“คนที่นี้มีการทำประมงกับใบจากเป็นอาชีพ”

จึงเห็นได้ว่าในมิติด้านของอาชีพนั้น พบว่าในสมัยเดิมนั้น ชาวแสงเดือนที่อยู่ หมู่ที่ 3 บ้านตลาดล่างนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอาชีพทำการประมงและอาชีพทำใบจากเป็น อาชีพหลักเนื่องจาก มีแหล่งวัตถุดิบคือ ต้นจาก อยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณคลองแสงเดือน และ ที่หน้าอ่าวเขียวขจีที่มีป่าจากขึ้นอยู่โดยทั่วไป จนกระทั่งได้มีการถ่ายทำภาพยนตร์ เจมส์ บอนด์ 007 ที่บริเวณอ่าวเขียวขจี กำนันโนเล้าให้ฟังว่า

“ ช่วงนั้นท่าเรือมะกรูดยังไม่เกิด ต่อมานายอำเภอ วิจิตร สุรกุล นายอำเภอแคว วาวเป็นคนเข้ามาทำถนนเข้าไป ซึ่งในช่วงนั้นเป็นสุขาภิบาล ประมาณ ปี 2515 สมัยนั้นมีเรือ อยู่ 2 ลำ เป็นเรือเล็ก ๆ ใครอยากไปก็ไปกัน พอช่วงหลังเกิดขึ้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จากจังหวัดภูเก็ต ทำให้คนมีความต้องการเข้ามาในพื้นที่นี้ “

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้อาชีพของชาวแสงเดือนหมู่ที่ 3 บางคนเปลี่ยนไป ก็คือ การที่มี กลุ่มบุคคลน่านวกรรมใหม่ ก็คือ การถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง เจมส์ บอนด์ 007 ซึ่งนวนกรรมนี้ เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของอ่าวเขียวขจี และเกาะต่าง ๆ ในทะเลที่เป็นพื้นที่หน้าอ่าวเขียว ขจี ให้ได้รับการเผยแพร่ไปทั่วโลก ทำให้ผู้คนต่างก็รู้จัก เขาตาปู ที่นักแสดงชาย คือ โรเจอร์ มัวร์ ขับขี่เรืออย่างฉวัดเฉวียนต่อสู้กับผู้ร้ายภายใต้ฉากที่สวยงามของธรรมชาติกลางท้องทะเล

(เขาตาปู : ชาวพื้นเมืองเรียกว่า เขาตาปู มาตั้งแต่เริ่มแรกเนื่องจาก เขา ตาปูนั้นมีลักษณะเหมือน ตาของปูดำ คนเฒ่า คนแก่ก็เรียกกันมาตามนั้นจนกระทั่ง การท่องเที่ยวเข้ามา ก็เปลี่ยนคำว่า (CRAB EYE MOUNTAIN) คือ เขาตาปู กลายมาเป็น NAIL MOUNTAIN หรือเขาตะปู ซึ่งคนในหมู่บ้านไม่ค่อยจะพอใจและอยากจะใช้คำว่า เขาตาปู CRAB EYE MOUNTAIN เช่นเดิม)

จนผู้คนจากทั่วโลกหลงใหลอยากจะมาท่องเที่ยว ที่สำคัญนวนกรรมนั้นนอกจาก จะเปลี่ยนอาชีพของชาวแสงเดือนหมู่ 3 บางกลุ่มแล้วยังมีพลังผลักดันให้เกิดการพัฒนาโดยการ ตัดถนนเข้าสู่ท่าเรือ การก่อสร้างท่าเรือใหม่ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวหน้าอ่าว ขียวขจี ดังกล่าวแต่ขณะเดียวกันนวนกรรมนี้ก็ทำให้คนในหมู่ที่ 3 ได้มีการย้ายถิ่นฐานครั้งใหม่ หลังจากวาทภัย 2505 คนในหมู่ที่ 3 หลายหลังคาเรือน หลายครัวเรือนได้ย้ายไปตั้งหลักแหล่ง ใหม่เพื่อทำมาหากินในอาชีพใหม่ คือ การท่องเที่ยวทางน้ำ จึงเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้คนหมู่ที่ 3 จริง ๆ (มีบ้านเรือนที่ตั้งรกรากอยู่ถึงปัจจุบันในเขตหมู่ที่ 3) ไม่ได้ทำอาชีพอะไรที่เกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวเลยสักครอบครัวเดียว เนื่องจากเดิมผู้ที่เคยอยู่ในหมู่ที่ 3 และประกอบอาชีพนั้นก็ ได้ ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่บริเวณท่าเรือมะกรูดซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 1 หมดแล้ว ดังนั้นหากจะสรุปว่าอาชีพ ของชาวแสงเดือน หมู่ที่ 3 เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยทำประมงและใบจากมาเป็นการทำอาชีพให้

บริการนักท่องเที่ยวคงจะไม่ถูกนักเพราะ ณ ปัจจุบันชาวแสงเดือนตลาดล่าง หมู่ที่ 3 ก็ยังทำอาชีพใบจากเหมือนเดิมและไม่มีใครทำอาชีพเป็นเจ้าของเรือนำเที่ยวหรือขับเรือท่องเที่ยวเลยในหมู่ที่ 3

ข้อสังเกตและจากการพบเห็นดังกล่าวทำให้ต้องมองย้อนว่าแล้วในชุมชนในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ดำรงอยู่ได้อย่างไรในท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจ กระแสหลักที่เชี่ยวชาญและถาโถมลงถึงทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศในเมื่อการทำอาชีพก็ไม่เปลี่ยนไปจากเดิมการศึกษาก็ยังมีระบบการให้ศึกษาเหมือนเดิมระดับประถม 1 ประถม 6 เท่านั้น ธุรกิจทางด้านการท่องเที่ยวประชากรในหมู่ที่ 3 ก็ไม่ได้ทำ อะไรที่ทำให้ชาวแสงเดือนล่าง หมู่ที่ 3 อยู่มาได้โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและทุน จากภายนอกมาก ซึ่งจะพบเห็นคำตอบได้จากบทสัมภาษณ์ ที่ก้านหรืเคยกล่าวถึงไว้ในบทที่ 2 หัวข้อทุนทางเศรษฐกิจนั่นก็คือ ลูกหลานที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ จากการไปเรียนและจบจากนอกพื้นที่เมื่อทำงาน ก็ส่งเงินมาจุนเจือครอบครัวที่อยู่ในเขตหมู่ที่ 3 นั่นเอง ซึ่งก็เป็นคำตอบที่ทำให้ข้อสงสัยยุติไป ได้ในระดับหนึ่ง

จากหนังสือเรื่อง หนทางฝ่าวิกฤติชาติ และทางรอดของสังคมไทยที่พระธรรมปิฎกได้เขียนคำปรารภไว้ ความตอนหนึ่งว่า

“ ในวัฒนธรรมที่ครอบคลุมวิถีชีวิตอเมริกันนั้นมีถ้อยคำสำคัญเด่นพิเศษ อยู่ 2 คำคือ FREEDOM (อิสระเสรีภาพ) OPPORTUNITY (โอกาส) “

ประวัติศาสตร์อเมริกาก็คือ เรื่องราวความเป็นมาของชนชาตินี้

1. หลบหนีภัยการห้ามนับถือศาสนา (Persecution) โดยเฉพาะทางศาสนาผู้หนีจากยุโรปมา เพื่อแสวงหาอิสระเสรีภาพ (Freedom)

2. มุ่งฝ่าขยายพรมแดน (Frontier) เคลื่อนย้ายขยายจากฝั่งที่ขึ้นมา มุ่งตะวันตกไปข้างหน้าบนผืนแผ่นดินใหม่ เพื่อแสวงหาโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพร้อมสมบูรณ์

หันมาดูสังคมไทยข้อความที่แสดงพื้นฐานวัฒนธรรมภาวะจิตใจและวิถีชีวิตของสังคมไทยคือ คำว่า “ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ” ซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งพร้อมทางเศรษฐกิจไม่ขาดแคลนบีบรัดขัดแย้ง ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีกและคนไทยก็เคยภูมิใจนักที่จะยกข้อความนี้ขึ้นมาเอ่ยอ้าง

คตินี้ Persecution มาหา Freedom และคติบุกฝ่าขยาย Frontier ไปหา Opportunity ของอเมริกัน โดยเฉพาะคติ Frontier ที่เป็นวิถีชีวิตของเขาในแผ่นดินปัจจุบันตลอดเวลายาวนานซึ่งคนอเมริกันถือว่ามียุทธพลหล่อหลอมของประชาชนพลเมืองอย่างแท้จริงเอามาเทียบกับคติ “ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ” ของสังคมไทยก็เป็นวิถีชีวิตสภาพความเป็นอยู่วัฒนธรรมที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ

คติ “ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ” ของไทยบอกว่าที่นี่ดีที่น้ำอุดมสมบูรณ์อยู่สบายแล้วไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีก

คติ Frontier ของอเมริกัน บอกว่าที่นี้อยู่ไม่ได้ที่นี้คับแคบ ขัดข้อง ที่นี่ยาก แค้นบีบคั้นจะต้องบุกฝ่าออกไปข้างหน้าด้วยหวังว่าจะได้พบโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพร้อมสุขสมบูรณ์ต่อไป

จากข้อความดังกล่าว หากมาเปรียบเทียบกับแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 จะพบเห็นได้ดีผ่านการสัมภาษณ์ ของน้องรัตนกับลุงราญ ดังนี้
“คนแถวนี้ปลูกพืชเอาไว้กินเอง เพราะปลูกตรงไหนก็ขึ้น”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินที่สามารถปลูกพืชผลไว้เพื่อยู่งินได้ และจากบทสัมภาษณ์ของลุงรัตนอีกตอนหนึ่งว่า
“คนแถวนี้เขาออกไปหาปลูกกินเองกันเยอะ”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทรัพยากรทางทะเลที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในพื้นที่จึงเป็นคำตอบอีกคำตอบที่ทำให้คนในพื้นที่แสงเดือนล่างหมู่ที่3 สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้มาแต่ครั้งอดีตกาล ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการออกไปจับปูจับปลาจะไม่ค่อยมีใครทำแล้วในปัจจุบัน เนื่องจากเหลือแต่เด็กและคนชราในพื้นที่

หากมองชุมชนในมิติของทุนเงินตราที่จะเป็นตัวตอบสนองเพื่อการผลิต เพื่อการบริโภค ภายในครัวเรือนพบว่า ชุมชนแสงเดือนล่างหมู่ที่3นั้น ไม่ค่อยจะอดัดขัดสนมากนักเนื่องจากโดยพื้นฐานเดิมเป็นแหล่งของผู้มีอันจะกินที่ย้ายหนีภัยสงครามมาตั้งรกรากเป็นชุมชน ส่วนในสมัยใหม่ถ้ามีแหล่งเงินทุนที่ได้กู้ยืมนำมาใช้เป็นทุนผลิตและบริโภคคือ ระบบสินเชื่อของ ธกส.(ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) และสินเชื่อกระบบ คือการกู้ยืมจากชาวบ้านคนอื่น

หรือจากการสอบถามของน้องพัชที่สอบถามพี่หวัดว่า “พี่กู้เงินธกส.มาทำอะไร” ซึ่งพี่หวัดได้ตอบว่า “กู้เงินมาซื้อเครื่องมือสร้างเรือ เดิมมันมีอยู่แล้ว แต่ว่าซื้อเพิ่ม เมื่อก่อนทำสวนยางด้วยเดี๋ยวนี้เลิกทำแล้ว”และน้องพัชยังถามอีกว่า “เวลาเงินขาดมือ แก้ปัญหาอย่างไร”พี่หวัดตอบว่า”ไป ที่ ธกส.”น้องพัชถามต่อว่า”ไปเฉพาะที่ ธกส.เหอะคะ”พี่หวัดตอบว่า”ก็มีที่ ธกส. กับที่กองทุนหมู่บ้าน เคยเสนอให้ ธกส. ให้ออกแบบเงินกู้ที่มีการเก็บแบบรายอาทิตย์หรือรายเดือน เหมือนกับธนาคารออมสิน คืออาทิตย์หนึ่งจะมาเก็บสามครั้ง มีหรือไม่มีก็ไม่เป็นไร หรือจะให้อาทิตย์ละสองครั้งก็ได้ อาทิธนาคารออมสินออกเงินกู้ 10,000 บาท ก็มาเก็บอาทิตย์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 300-400 บาท คนกู้ก็ไม่เดือดร้อนมากนัก แต่ ธกส. มีข้อดีกว่าคือ บางครั้งหมุนเงินไม่ทัน ก็สามารถไปยืมเงินก้อนมาก่อน แล้วจึงเสียดอกเบี้ยให้ แต่ถ้าจะยืมเพิ่มก็ให้นำเงินเก่ามาคืนพร้อมดอกเบี้ยย้อยละ 20 ก็สามารถกู้เพิ่มได้อีก ทำให้ไม่หนักจนเกินไป

ซึ่งจากการสอบถามและสัมภาษณ์ประชาชนในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างทำให้ได้ข้อสรุปว่า เดิมนั้นมีแหล่งลงทุน ที่เป็นพวกสินเชื่ออยู่ 2-3 อย่างที่ชาวบ้านได้ใช้เป็นแหล่งทุนในการผลิตและบริโภค เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และการกู้ยืมเงินจากผู้ปล่อยเงินกู้ในระบบ และต่อมาจึงได้มีกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้น ดังนั้นระบบสินเชื่อที่ใช้อยู่ในหมู่บ้านจึงเป็นระบบสินเชื่อเดิมๆมาราว 30-40 ปีไม่เปลี่ยนแปลง และมาเริ่มแปลกใหม่ก็ช่วงที่มีกองทุนหมู่บ้านเข้ามา ซึ่งเป็นระบบสินเชื่อแบบใหม่ที่อาศัยเงินกองทุนและเงินสัจจะในการออม มาเป็นแหล่งทุนในการผลิต, การอาชีพต่างๆและเหตุผลในการกู้ยืมก็เพื่อนำไปสร้างอาชีพหรือนำไปใช้จ่ายตามที่จำเป็นเท่านั้น ไม่ได้กู้ยืมเป็นเงินก้อนใหญ่ๆหรือเป็นจำนวนมากๆเพื่อนำไปบำรุงบำเรอความฟุ้งเฟ้ออย่างใดๆ จึงน่าจะจัดว่า ภายใต้ระบบสินเชื่อที่ปรากฏอยู่ในหมู่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ผู้กู้ก็อยู่ในระดับเพื่อรักษาความสมดุลในครัวเรือน เพื่อให้พอกินพอใช้และแก้ไขปัญหาเบื้องต้นเท่านั้น ไม่มีและไม่พบผู้กู้ที่กู้เพื่อนำมาลงทุนในกิจการสมัยใหม่เป็นจำนวนมากๆ เพื่อส่งเสริมนวัตกรรมใหม่ที่ทันสมัย เช่น กู้มาทำร้านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเป็นค่านิยมเพื่อการบริโภค แบบนี้ไม่มีปรากฏในเขตของหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างแม้แต่รายเดียว

ชุมชนแสงเดือนล่าง ไม่มีกระบวนการในการต่อสู้ของชุมชนในการที่จะต่อต้านขัดขวางระบบสินเชื่อใดๆ แต่ใช้วิธีการที่เรียกว่า “อยู่อย่างเจียมตัว” รู้ว่าแค่ไหนพอ อยู่ในลักษณะใดที่จึงจะสามารถที่จะรับภาระไหว จากการพูดคุยกับน้ำช่วงต่อข้อคำถามที่ถามว่า “สำหรับตัวคุณน้ำ อะไรคือความสุขครับ” น้ำช่วงตอบว่า “อยู่พอกินพอใช้ เพื่อนบ้านไม่ได้สูงส่งกับเขา” นั่นก็คือ “อยู่ตามอัตภาพและไม่ไปยุ่งวุ่นวายในเรื่องของชาวบ้าน”

หรือที่นายมตอบน้องพัชตอบคำถามที่ว่า “น้ำได้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านหรือไม่” นายมตอบว่า “ไม่ได้กู้ เพราะว่าสู้ไม่ไหว เขามาเก็บเป็นรายเดือน”น้องพัชถามต่อว่า “ คิดจะกู้บ้างไหม” นายมตอบว่า “คิดว่าจะกู้ แต่ไม่กล้าที่จะกู้ เพราะถ้าเอามา 20,000 บาท เดือนนี้เราต้องเสียตั้ง 1,600 บาทแล้วไหนจะต้องส่งลูกเรียนอีก”

จึงทำให้เห็นได้ว่าหลายๆคนที่อยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง รู้จักคิดว่า สิ่งใด อะไร แค่นี้ เป็นที่สมควร และพอเพียงแล้วสำหรับตน ทำให้การดำรงอยู่ของคำว่า “พออยู่พอกิน” ยังคงปรากฏอยู่ในชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างจนปัจจุบัน

การปรับตัว / ตอบโต้ของชุมชน

หากจะวิเคราะห์ต่อแนวคิดและ เงื่อนไขของชุมชนที่มีต่อ ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย คนในชุมชนคิดอย่างไรและ ได้ปรับตัวอย่างไรเพื่อขับเคลื่อนชุมชนให้ก้าวหน้า หากศึกษาจากที่อื่น ๆ ที่มีการพัฒนาและมีการขับเคลื่อนชุมชนได้เห็นและประสบผลที่

น่าพอใจ เช่น กรณีของตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่มีครุภูมิปัญญาไทยคือ ครูชบ ยอดแก้ว เป็นแกนนำ ; บ้านนาหว้า หมู่ที่ 1 ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีนายเคลา แก้วเพชร เป็นแกนนำ ; ตำบลคลองเปรี๊ยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีกำนันอัมพร ด้วงปาน เป็นแกนนำ และ บ้านคลองหะ หมู่ที่ 5 (หมู่ที่ 7 เดิม) ตำบลคอกหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อันมีนายลักขณ์ หนูประดิษฐ์ เป็นแกนนำ ในการต่อสู้ ปรับตัว และตอบโต้ของชุมชนต่อนวัตกรรม ความทันสมัยตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม ตั้งแต่ 2504 เป็นต้น ทุกชุมชนที่กล่าวอ้างถึงล้วนแล้วแต่มีปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นพื้น เป็นฐานเป็นเหตุ และเป็นผล ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ยกตัวอย่างกรณีพื้นที่ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จากบทความในบทที่ 2 “ครูชบเป็นใคร เรียนรู้ได้อย่างไร” จากหนังสือ ครูชบ ยอดแก้ว ครุภูมิปัญญาไทย : นักเศรษฐศาสตร์ชุมชน ซึ่งเขียนโดย กัลยาณี ภูมิพรเทพ ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาดังนี้

ในอดีตราษฎรตำบลน้ำขาวส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวนยางพารา และทำสวนผลไม้ คือ ทำการเกษตรประมาณ 97% อีก 3% รับราชการ และค้าขาย ปัญหาขาดคนส่วนใหญ่ขณะนั้นคือ ความขาดแคลน จึงเกิดความอยากได้ เกิดความต้องการทรัพย์ (หมายถึงเงินทอง) เป็นอันดับแรกถึงกับมีคนพูดว่า ทำอะไรก็ได้ ขอให้ได้เงินได้ทอง จนลืมความถูกต้องในการแสวงหาสิ่งนี้ และยังเชื่อดูด้วยว่า เมื่อมีเงินทองแล้ว จะสามารถทำอะไรได้หมด เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดปัญหาขึ้นอย่างมากมาย ที่เรียกว่า ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหา ก่อนปี พ.ศ. 2522 สรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาความขาดแคลนทุนทรัพย์
2. ปัญหาใจผู้ร้ายชุกชุม มีการลักขโมย ปล้นจี้เป็นประจำ
3. ปัญหา ประชาชนมั่วสุมอบายมุข
4. ปัญหาหมู่บ้านไม่สะอาด สกปรกรุงรัง ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บชุมชุม ซึ่งตรงกับคำว่า “จนแล้วเจ็บ” เป็นของคู่กันระหว่างความยากจนกับโรคภัยไข้เจ็บเพราะคนไม่สนใจสุขภาพ
5. ปัญหาเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนมีทัศนคติบางเรื่องไม่ตรงกัน
6. ปัญหาความแตกแยก ไม่มีความสามัคคีภายในชุมชน ต่างคนต่างอยู่ และยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย.....

จึงเห็นได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวได้เกิดขึ้นภายในชุมชนและคนที่เป็นแกนนำเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ต่างก็มองเห็นปัญหาและพยายามคิดค้นหาหนทางในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนดีขึ้น แต่หากได้มองย้อนกลับมาที่ชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง เพื่อบอกให้เห็นปัญหาและมุมมองของแกนนำที่ถูกจัดตั้งโดยรัฐจะพบเห็นข้อต่างของชุมชนนี้อย่างชัดเจนในบทสัมภาษณ์ดังนี้

“คนบ้านแสงเดือนไม่เปลี่ยนแปลงไปเลย”

จากบทสัมภาษณ์ จะเห็นว่า ความทันสมัยที่มาจากการถ่ายทำหน้าที่ส่งผลต่อการพัฒนาให้เกิดท่าเรือน้ำเที่ยวชมอ่าวเขียวขจี มีธุรกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงห่างจาก หมู่ที่ 3 ไปไม่เกิน 1 กิโลเมตร ก็ไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่ที่ 3 ได้เลย เพราะทุกอย่างเป็นไปตามที่กำนันโนว่าไว้คือ “มันก็เหมือนเดิม” ซึ่งแม้แต่ผู้นำที่ถูกแต่งตั้งและเลือกตั้งก็ตามก็ยังคงมองไม่เห็นว่าจะเป็นเรื่องสลักสำคัญอะไร

เห็นได้ว่า ได้เกิดข้อจำกัดอยู่หลายประการในพื้นที่หมู่ที่ 3 ที่ทำให้โอกาสในการพัฒนาชุมชนลดน้อยถอยลง

1. ข้อจำกัดในด้านผู้นำ : ชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ขาดผู้นำทางความคิด ขาดผู้นำในการเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญ ขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์
2. ข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ : เนื่องจากในชุมชนพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างมีพื้นที่อยู่เพียงน้อยนิด ทำให้ไม่สามารถที่จะสร้างกำลังการผลิตภาคเกษตรขนาดใหญ่ได้
3. ข้อจำกัดทางด้านกำลังคน และกำลังแรงงาน : เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ส่วนใหญ่เป็นเด็กและคนแก่จึงทำให้ขาดแคลน แรงงานสังคมที่จะเข้าไปเคลื่อนไหว ไปร่วมกระบวนการเพื่อทำการเคลื่อนไหวชุมชนให้ก้าวไปข้างหน้า
4. ข้อจำกัดทางด้านความรู้ ต่อโลกยุคใหม่ เทคโนโลยีใหม่ และนวัตกรรมใหม่ อาชีพใหม่ ๆ จึงทำให้ชุมชนเป็นแบบที่เรียกว่า “มันก็เหมือนเดิม”
5. ข้อจำกัดทางด้านวัตถุดิบ ที่จะมาสนับสนุนการทำอาชีพ การทำใบยาสูบจากยอดใบจาก ซึ่งมีไม่เพียงพอและที่นำมาก็ไม่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย
6. ข้อจำกัด “ทางด้านการส่งเสริมของรัฐ” ในฐานะผู้ปกครองซึ่งเห็นปัญหาแต่ไม่ได้เข้ามาช่วยเสริม / เติม หรือหาแนวทางในการช่วยสร้างระบบการจัดการที่ดีให้เกิดแก่ชุมชน

จึงเห็นได้ว่าแม้กระทั่งของลูกหลานคนในพื้นที่ซึ่งตอนนี้ได้ออกจากถิ่นฐานเดิมมาประกอบอาชีพมาทำธุรกิจต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จก็ไม่ได้คิดที่จะหวนกลับคืนไปพัฒนาในพื้นที่ของหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างอีกต่อไป โดยบทสรุปจากการนั่งเฉย ของผู้ที่เคยเป็นอดีตกำนันในพื้นที่นั่นเอง เหมือนยอมจำนนต่อการที่จะต้องพัฒนา ต้องตอบโต้ แหล่งทุนใหญ่ ๆ ที่เข้ามาใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อจะเปลี่ยนเป็นเงินตรา แล้วนำออกต่างประเทศ เช่นธุรกิจทัวร์ท่องเที่ยวที่พาแขกนักท่องเที่ยวมาลงที่ท่าเรือมะกูด ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านแสงเดือนบน ซึ่งอยู่ห่างออกไปเพียงไม่เกิน 1 กิโลเมตรเท่านั้น จึงเกิดข้อคำถามว่า อะไรคือ สิ่งที่ชุมชนแสวงหาทางออก หรือทางเลือกในการที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

จะเห็นได้ว่า โดยพื้นฐานคนแสงเดือน ไม่ค่อยอยากจะมีเรื่องยุ่งยาก ไม่อยากวุ่นวาย ไม่อยากที่จะทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น และขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน ไม่ค่อยจะดีเท่าที่ควร ทำให้ขาดการสื่อสารและการคิดเชิงบวก ในการที่จะร่วมมือกันเพื่อทำการอาชีพ หรือเพื่อที่จะดำเนินการอะไรที่เป็นส่วนร่วม ทางด้านการงานอาชีพ ดังนั้นสภาพโดยทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 จึงไม่มีเหตุใด ๆ ที่เป็นตัวส่งเสริมให้ชุมชนและคนในชุมชนเกิดการปรับตัว / ตอบโต้ อาศัยการเกษตรในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยชุมชนไม่เคยไม่คิด ได้สร้างความหวังในการที่จะให้ชุมชน มีความเจริญก้าวหน้าอย่างไรเป็นกรณีพิเศษ ชุมชนไม่มีสภาพในอุดมคติ ต่อการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าและยั่งยืน

ในส่วนของเรื่องทุน ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม , ทุนทางวัฒนธรรม , ทุนทางเศรษฐกิจ , ทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม ทุกอย่างยังเหมือนเดิม ในระยะ 30 - 40 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน กระบวนการในการสะสมทุนโดยเฉพาะทุนเงินตราภายในหมู่บ้าน ก็จะมีแต่เฉพาะเรื่องกองทุนหมู่บ้านที่เพิ่งจะเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ แต่ก็ยังไม่ค่อยจะแข็งแกร่งนัก เนื่องจากมีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกเพียงแค่ประมาณ 90 คน จากจำนวน ประชากร 469 คน ทำให้กระบวนการในการสะสมทุนในการเงินตราเกิดขึ้นน้อย ชุมชนให้ความหมายของคำว่า ทุน เฉพาะที่เป็นเรื่องของตัวเงินที่จะนำมาใช้จ่าย เพื่อการผลิตและบริโภค ชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับทุนชนิดอื่น ๆ ที่มีอยู่ภายใน พื้นที่มากนัก ยกเว้นแต่ไปจากหรือยอดไปจาก ที่ชุมชนให้ความสำคัญ สนใจว่าเป็นทุนที่อยู่ภายในพื้นที่ซึ่งสามารถไปตัดมาใช้สอยได้ แต่ชุมชนก็เลือกที่จะละเลยตามกฎหมายและระเบียบบ้านเมืองในการที่จะต้องแอบไปขโมยตัด ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หรือ ยอดไปจาก ตัวนี้ จากแหล่งที่มีอยู่ในเขตสวนชาดผู้อื่นและอยู่ในเขตวนอุทยานอ่าวเขียวขจี โดยการว่าจ้างผู้ไปรับจ้างตัดโดยเสียค่าใช้จ่ายแลกเปลี่ยนกันขึ้น จึงเห็นได้ว่า ชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ยังขาดในเรื่อง การสะสมทุน และเคารพเข้าใจถึงทุนที่มีอยู่ภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนวงเงินกู้สำหรับหมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริงของหมู่บ้านนั้น ๆ

1.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเชิงรุกที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและเกิดการบริหารจัดการที่ดีของกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น

1.3 ภาครัฐควรเร่งให้มีการดำเนินงานด้านการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติ ตลอดจนเร่งพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

2.1 ควรปรับปรุงระบบงบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยเพิ่มเม็ดเงินให้กู้ให้มีวงเงินสูงขึ้น และกำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลในการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน โดยให้ครอบคลุมไปถึงช่วงท้ายของการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ท้องตลาดด้วย

2.2 ควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

2.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี และขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน แพร่กระจายเป็นเอกสารวิชาการและจัดระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อสื่อความผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น ทางอินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

3.1 ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการทำการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้คมชัด ทัวถึง และครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

3.2 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่าง ๆ

3.3 ควรมีการศึกษาวิจัยระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีบริบทหลากหลายทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านแต่ละแห่งที่มีบริบทแตกต่างกัน

บรรณานุกรม

พัฒนาชุมชนอำเภอตะกั่วทุ่ง , สำนักงาน. “ การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ” ,2545 (อัดสำเนา).

พัฒนาชุมชนอำเภอตะกั่วทุ่ง ,สำนักงาน. “ คู่มือการพิจารณาเงินกู้สำหรับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ” , สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ). กรุงเทพฯ : บริษัทอรุณการพิมพ์ , 2545.

สำนักเลขานายก ฯ .” คู่มือการทำบัญชีและรายงานสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ”, สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ(กทบ). กรุงเทพฯ : บริษัทสมิตพรินติ้ง, 2545.

พระธรรมปิฎกและคณะ .“ หนทางฝ่าวิกฤติและทางรอดของสังคมไทย “. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ :บริษัทภัคธรรมศ , 2544.

กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ .“ สรุป ยอดแก้ว ธรรมนูญปัญญาไทยนักเศรษฐศาสตร์ชุมชน ” . พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ้อ 1999, 2543.

เทศบาลตำบลกระโสม, สำนักงาน. “ แผนพัฒนาเทศบาลตำบลกระโสมประจำปี 2546 ”. 2545 (อัดสำเนา).

เทศบาลตำบลกระโสม,สำนักงาน. “ ระเบียบกองทุนหมู่บ้านกระโสมล่าง ”. เอกสารอัดสำเนา.

องค์การบริหารส่วนตำบลกระโสม. “ แผนพัฒนาตำบลประจำปี 2546 ”. พังงา, 2545 อัดสำเนา.

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

วิจัยเชิงปฏิบัติการ

เศรษฐกิจครัวเรือนกับสถาบันสินเชื่อ

อภิชาติ ทองอยู่

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ

การสะสมเงินตราของชุมชนชายขอบในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรใจ ลีทองอิน

สืบสานความรู้สวนโบราณไทยเลื่อง

ศรีชัย พรประชาธรรม

พลิกฟื้นหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสืบสานชุมชน

ดร. เกตุมนี มากมี

เกาะสินธุคเมียง: สู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ดร. เกตุมนี มากมี

บ้านน้อทราย: ความเข้มแข็งจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ดร. ศศิธร ศิริประเสริฐกุล

หนี้สินของชุมชนชายขอบและกองทุนหมู่บ้านในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรใจ ลีทองอิน

ชุดที่ 2: บทเรียนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ทุนชุมชน ยุทธศาสตร์ครอบครัว และกองทุนหมู่บ้าน

ดร. มณีนัย ทองอยู่

ชุดที่ 3: บทเรียนจากภาคกลาง

ชุดที่ 3.1: บทเรียนจากภาคกลางตอนบน

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของนายทุนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิสมัย รัตนโรจน์กุล

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิสมัย รัตนโรจน์กุล

ชุดที่ 3.2: บทเรียนจากภาคกลาง

ทุนชุมชน: ภาพสะท้อนแห่งความเป็นชุมชนบ้านมะกอกใต้

ดร. พนารักษ์ ปรีดากรณ์

บ้านกุลแก้ว: จากชาวนาสู่ผู้ค้าและการแปรรูปผลผลิตรายย่อย

ดร. อุษณีย์ ธโนสวรย์

การต่อ ยอดทุนชุมชนจากภูมิปัญญาด้านการจักสาน

ดร. พนารักษ์ ปรีดากรณ์

น้ำตาลมะพร้าว: รสหวานที่จางหาย

ผศ.ดร. ทศพร มณีศรีจำ

จากนา...สู่สวนส้มแลร์สอร์ทิมภู

พ.อ.ดร. จิรศักดิ์ สุขวัฒนา

อาชีพทำนา: วิถีแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมโลกาภิวัตน์

ดร. อภิชัย ศรีโสภิต

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก

การดำรงอยู่ของชุมชนชาวสวน

ผศ.ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

ชาตรี ทองสารี

คนสู่ทะเล: วิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวประมง

ผศ.ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

วัลยา ภูมิภักดีพรรณ

กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลกับการปรับพื้นที่ชุมชน

ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์

กองทุนหมู่บ้านเขามัน: ภาพสะท้อนจากผู้แปรรูปผลผลิตกลุ่มย่อย

ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์

ชุดที่ 5: บทเรียนจากภาคตะวันตก

พลวัตการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

ผศ.ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ

ทุนชุมชนในกระแสการพัฒนา

ดร.พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน

ปฏิบัติการทุนนิยม: การปะทะ ประสานของสังคมเกษตรกรรม

นรินทร์ สังข์รักษา

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

การจัดการกองทุนภายใต้ศรัทธาแห่งอิสลาม

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

ดวงรัตน์ ดีแม

การจัดการกองทุนหมู่บ้านกับการเปลี่ยนแปลงแห่งจินตนา

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

กองทุนเงินล้านกับการสร้างโอกาส

การเติมเต็มความมั่นคงทางสังคมของชุมชน

ดร. อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล

บ้านโคกสัก: วิถีชีวิตจากชานาสู่สวนยาง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสังการ

บ้านหาดไข่เต่า: วิถีชาวเลกับการเปลี่ยนแปลง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสังการ

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดท่องเที่ยว

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดเขียวจี

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส